МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНСТИТУТ ДОУНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ В СИСТЕМІ ОСВІТИ: «ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД – ДОУНІВЕРСИТЕТСЬКА ПІДГОТОВКА – ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД»

Матеріали
ІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції
25 травня 2016 року

КИЇВ 2016

УДК 371.2:371.8:378.4(063)
ББК Ч 448.оя431+Ч420я431
А437

Актуальні проблеми в системі освіти: загальноосвітній навчальний заклад – доуніверситетська підготовка – вищий навчальний заклад : зб. наук. праць матеріалів ІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції, 25 травня 2016 р., м. Київ, Національний авіаційний університет / наук. ред. Н. П. Муранова. – К : – НАУ, 2016. – 296 с.

До наукового збірника увійшли статті та тези доповідей учасників ІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми в системі освіти: загальноосвітній навчальний заклад – доуніверситетська підготовка – вищий навчальний заклад (25 травня 2016 року, м. Київ), що проводилася на базі кафедри базових і спеціальних дисциплін Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету спільно з науковими установами та навчальними закладами освіти України. Адресований науковцям, аспірантам, викладачам ЗНЗ і ВНЗ та працівникам в галузі освіти.

Редакційна колегія:

Муранова Н. П., доктор педагогічних наук, професор, директор Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету (голова);
Черіпко С. І., заступник директора Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету;
Бруяка О. О., кандидат технічних наук, доцент, начальник навчально-методичного відділу Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету;
Приходько О. Ю., кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри базових і спеціальних дисциплін Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету;
Бугайов О. Є., кандидат технічних наук, доцент, кафедра базових і спеціальних дисциплін Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету.

Рекомендовано до друку Науково-методично-редакційною радою Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету (протокол № 6 від 26.09.2016 р.).

За достовірність наведених даних та посилань несе відповідальність автор публікації.

ЗМІСТ

Алієв Октай. Компетентнісний підхід у підготовці майбутніх економістів в університетах Азербайджану **6**
Анненков Віктор. Професійне самовизначення студентської молоді промислово-економічного коледжу Національного авіаційного університету як умова забезпечення якості підготовки фахівців **8**
Аннілогова Тетяна. Роль мотивації при навчанні іноземної мови студентів-економістів **11**
Анфілова Аліна. Інтеграція елементів дистанційного навчання у середній школі: засоби, методи та форми **15**
Балицька Валентина, Ярицька Лідія. Особливості поглибленого вивчення фізики в технічних вузах **18**
Башманівська Любов. Художньо-естетичний розвиток учнів у сучасному медійному просторі **19**
Безсмертна Вікторія. Розвиток лідерства у діяльності центрів гендерної освіти при вищих навчальних закладах **22**
Березнікова Наталія. Аспекти застосування педагогічних методик та іт в оцінюванні якісних навичок усного та писемного мовлення фаховою іноземною мовою студентів технічних спеціальностей **25**
Біляковська Ольга. Портфоліо як альтернативний метод оцінювання навчальних досягнень учнів **27**
Бобро Тетяна. Особливості підготовки старшокласників до зовнішнього незалежного оцінювання з фізики **29**
Бруяка Ольга. История создания, современное состояние и перспективы применения наноструктур **32**
Бугайов Олександр. Методичні аспекти викладання англійської граматики (на прикладі займенника «IT») **34**
Волкова Елеонора. Підготовчі курси як перехідний етап до навчання у ВНЗ **38**
Воробйов Леонід. Робота педагога з обдарованими учнями у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи **40**
Гагола Оксана. Особливості профорієнтаційної роботи в школі **44**
Гордієнко Катерина. Освіта за кордоном не виходячи з дому: міф чи реальність? **47**
Грибан Галина. Використання інноваційних методів навчання на уроках пунктуації як один із ефективних засобів формування мовної особистості **50**
Грищенко Олександра. Стадії торгівлі жінками в Україні **54**
Грищенко Світлана. Процес самовдосконалення майбутніх педагогів в системі безперервної освіти **56**
Гусак Ірина. Використання інноваційних методик у навчальному та позанавчальному процесах як можливість формування особистості майбутнього молодшого спеціаліста **57**
Гутич Емілія. Проблеми впровадження профільного навчання: підготовка спеціалістів **61**
Даценко Віта, Диманов Богдан. Роль дисципліни «Хімія» у системі вищої технічної освіти **64**
Дем'янчик Катерина. Навчання писемного мовлення (авторська програма факультативного курсу для учнів 10–11-х класів спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов) **66**
Денисевич Олена, Тверда Раїса. Креолізований текст у видавничій справі **69**
Дідик Наталія. Акмеологічні моделі професійної підготовки соціального педагога і соціального працівника **71**
Дунаєва Лариса, Нікогосян Ольга. Результати впровадження інноваційної ступеневої освітянської моделі «Школа–Коледж–Університет» в Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова **74**
Єгорова Лілія. Вдосконалення засобів діагностики знань з хімії за рахунок впровадження новітніх інформаційних технологій **77**
Єрємєєв Олександр. Проблеми викладання навчальної дисципліни «Історія України» в контексті сучасних суспільно-політичних змін **80**
Єфремова Олена. Соціально-правові засади протидії торгівлі дітьми **84**
Єщенко Марина. Роль профорієнтаційної роботи в системі довузівської підготовки **86**
Жирська Галина. Формування дослідницької компетентності у процесі вивчення біології як засіб професійного самовизначення і саморозвитку школярів **89**
Зінченко Світлана. Центр освіти дорослих як інноваційний осередок навчання різних категорій дорослого населення **94**
Іванова Тамара. Вища освіта України: європейський вимір **96**
Іванюк Інна. Профільна школа правознавчого спрямування в контексті проблем неперервності освітнього процесу **97**
Ілліна Ольга. Професійна орієнтація в соціальній роботі з дітьми-інвалідами **100**
Казмірчук Юлія. Реалізація компетентнісного підходу до викладання біології та екології в системі неперевної освіти **103**
Калюжка Наталія. Шляхи реалізації компетентнісного підходу в системі неперервної освіти **105**

Караманов Олексій. Візуальна репрезентація міжкультурного діалогу в музеї у контексті реалізації інноваційних освітніх проектів.....**109**
Карпенко Євгенія, Зубрицька Ольга. Формування у дітей молодшого шкільного віку англомовної лексичної компетентності на уроках англійської мови за допомогою казки.....**112**
Катрич-Домалевська Людмила. Робота з обдарованими дітьми: досвід та перспективи.....**113**
Кашкарьова Людмила. Сучасні підходи до професійної орієнтації старшокласників.....**116**
Козлова Наталія. Діагностико-прогностичне спостереження за якістю навчання старшокласників – запорука підготовки до навчання у вищому навчальному закладі.....**119**
Кравець Ірина, Цура Оксана. Організація науково-дослідницької діяльності гімназистів.....**122**
Кресан Ольга. Усвідомлення життєвих подій абітурієнтами ВНЗ (на прикладі вступу до університету).....**123**
Кресан Тетяна. Змістовий компонент професійної підготовки бакалаврів дошкільної освіти в університетах США.....**128**
Крещанова Світлана. Застосування інформаційно-комунікативних технологій у викладанні іноземної мови для оптимізації навчального процесу.....**129**
Лаврова Алла. Соціальні мережі як засіб організації та проведення навчального фізичного експерименту.....**133**
Лазоренко Наталія. Проблема профільного навчання у вітчизняній науці та практиці.....**135**
Левченко Фессалоніка. Стан сформованості у старшокласників готовності до вибору професії за типом «Людина – Людина».....**139**
Лов'янова Ірина. Компетентнісний підхід до навчання старшокласників математики у системі психолого-педагогічних підходів до особистості випускника профільної школи.....**142**
Лозбина Альона. Сучасна система організації навчального процесу і шляхи її удосконалення.....**147**
Максимчук Віра, Марчук Галина, Фурса Любов. Музей в освітньому просторі коледжу: музейно-педагогічний проект «Жива історія коледжу».....**150**
Маліновська Тетяна. Використання інноваційних технологій на уроках розвитку зв'язного мовлення як необхідна умова формування творчого мислення учнів.....**151**
Муранова Наталія. Сучасні тенденції забезпечення якісної підготовки до зно та здійснення вдалого професійного вибору в середовищі вищої школи.....**154**
Нечерда Валерія. Дослідження сучасного стану сформованості просоціальної поведінки учнів старшої школи.....**159**
Одарченко Наталя, Шуда Ірина. Співпраця у системі «ЗНЗ–ВНЗ» як умова поліпшення якості професійної освіти.....**162**
Олександрук Ірина. Використання проектних технологій на уроках української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах.....**165**
Омельченко Лідія. Компетентнісний підхід у вивченні української мови та літератури.....**168**
Опалюк Тетяна. Теоретичні аспекти забезпечення неперервної освіти в системі професійного становлення та розвитку вчителя.....**169**
Ортеменка Євгенія. Моніторинг підготовленості студентів-медиків шостого курсу до складання тестового ліцензійного іспиту: крок–2.....**173**
Островська Людмила. Сучасні підходи до організації контролю та моніторингу знань учнів.....**176**
Павлик Надія. Зміст поняття «неперервна освіта».....**180**
Плужник Оксана. Освіта дорослих як складова неперервної освіти.....**182**
Полющенко Ірина. Формування алгоритмічного мислення як показника рівня сформованості інформаційної культури фахівців-економістів.....**184**
Присяжнюк Галина. Висвітлення проблеми застосування інформаційно-комунікаційних технологій з метою формування знань і вмінь учнів ЗНЗ у психолого-педагогічній літературі.....**188**
Проботюк Ольга. Профільне навчання української мови у старшій школі як чинник реалізації державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти.....**191**
Рахманов Віталій. Використання тестових технологій у навчальному процесі освітньо-інформаційного середовища вищого технічного навчального закладу.....**195**
Руденко Анастасія. Особливості електронної освіти в Україні.....**198**
Руденко Анна. Актуальність вивчення соціально-політичних наук у середній та вищій школі.....**200**
Руденко Лариса, Литвин Андрій. Професійна орієнтація молоді на здобуття робітничого фаху в закладах профтехосвіти.....**201**
Руденко Федір. Інноваційні підходи щодо можливості контролю знань при викладанні соціально-гуманітарних дисциплін.....**206**
Свентицька Валентина, Муранов Андрій. Методи систематизації знань з фізики на основі використання математичного апарату диференціального числення.....**207**

Седляр Михайло. Підготовка педагогічних працівників як актуалітет інноваційного розвитку економіки України **213**
Сергійчук Олена. Формування методологічної культури майбутнього педагога **218**
Ситняківська Світлана, Хливнюк Микола. Білінгвальне навчання в системі неперервної освіти як чинник ефективної підготовки майбутніх фахівців **221**
Сіткар Віктор, Сіткар Степан. Діагностика в професійній орієнтації та профвідборі учнів: з досвіду роботи центру довузівської підготовки **224**
Смарчевська Людмила. Актуальні напрямки, досвід і проблеми організації роботи з обдарованими студентами **227**
Смовженко Людмила. Інтерактивні лекції в межах курсу «Методика викладання іноземних мов у вищій школі» для студентів-сходознавців **230**
Тарасюк Василь, Муранов Олександр. Особливості викладання теми «Ірраціональні нерівності» з дисципліни «Математика» **235**
Ткаченко Маргарита. Уявлення студентської аудиторії про болонський процес: соціологічне дослідження **238**
Трегубова Галина. Формування мовної, мовленнєвої і комунікативної професійних компетентностей студентів ВНЗ **242**
Триколенко Софія. Залучення творчої молоді до виставкових проектів як невід'ємна складова мистецької освіти **246**
Тупікова Ганна. Патріотичне виховання майбутніх учителів засобами українського музичного мистецтва в системі неперервної освіти **248**
Федорова Ніна. Творчий учитель – творчий учень **250**
Франчук Тетяна. Контроль у системі компетентнісної професійної освіти як умова забезпечення її неперервності **255**
Харицька Лариса. Шкільний сленг як складова питання культури мовлення учнівської молоді **258**
Харицька Світлана, Шостак Оксана. Проблеми викладання іноземної мови у різнорівневих групах .. **263**
Хоботова Еліна, Калмикова Юлія. Единство образовательного процесса по химии в средней и высшей школе **265**
Хребет Валерій. Візуалізація перетворень елементарних функцій на заняттях з математики **266**
Чепур Ольга. Педагогічні особливості активізації пізнавальної діяльності студентів на заняттях з іноземної мови **269**
Черіпко Сергій. Особливості творчості Михайла Драй-Хмари в контексті вивчення української літератури **272**
Черкасова Лариса. Хмарні технології у системі роботи навчального закладу **275**
Швець Іван. Фізико-хімічні та технологічні аспекти отримання полімеркомпозиційних полінаповнених клейових систем з керованими властивостями **277**
Швець Оксана. Категоріальний аналіз поняття «поетичний твір» за допомогою методу контент-аналізу **281**
Шевченко Віта. Громадянськість української молоді у формуванні особистості молодшого спеціаліста **284**
Відомості про авторів **288**

УДК 278.091.12-047.22 **Алієв Октай, м. Київ**

КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ В УНІВЕРСИТЕТАХ АЗЕРБАЙДЖАНУ

У статті виокремлено основні напрями реалізації компетентнісного підходу у професійній підготовці майбутніх економістів в університетах Азербайджану; окреслено базові положення, що втілюють ідеї компетентнісного підходу у професійній підготовці майбутніх економістів в університетах Азербайджану.

***Ключові слова**: компетентність, професійна підготовка, майбутні економісти, університети Азербайджану.*

The article specifies the basic directions of competence-based approach realization in vocational training of future economists at universities of Azerbaijan; it outlines the basic concepts which are to embody the essentials of the competence-based approach in vocational training of future economists at universities of Azerbaijan.

***Keywords:** competence, vocational training, future economists, universities of Azerbaijan.*

Сучасний етап розвитку вищої освіти у високотехнологічних країнах світу актуалізує удосконалення підходів до професійної підготовки майбутніх фахівців, зокрема для сфери економіки. Це зумовлено актуальними вимогами до підготовки спеціалістів з вищою економічною освітою відповідно до світових запитів. З огляду на це, реалізація компетентнісного підходу у професійній підготовці майбутніх економістів у вищих навчальних закладах країн, що є лідерами у модернізації соціально-економічного життя і приведення її у відповідність з передовим міжнародним досвідом, є актуальною і затребуваною для України. Це й обумовило визначення напряму нашого дослідницького пошуку, а саме: вивчення специфіки реалізації компетентнісного підходу у підготовці майбутніх економістів в університетах Азербайджану.

Передусім зазначимо, що вагомий внесок у розроблення методологічних основ компетентнісного підходу зробили Н. Бібік, В. Бобрицька, І. Зимня, О. Локшина, О. Овчарук, О. Пометун, С. Трубачова, В. Ягупов та ін. Однак, незважаючи на результативність здійснених напрацювань, деякі теоретично-прикладні аспекти реалізації компетентнісного підходу у професійній підготовці майбутніх економістів у вищих навчальних закладах Азербайджану потребують подальших наукових розвідок. Це й визначає мету цього локального дослідження, в досягненні якої важливо, на нашу думку, розв’язати такі завдання:

1. Виокремити основні напрями реалізації компетентнісного підходу у професійній підготовці майбутніх економістів в університетах Азербайджану.

2. Окреслити базові положення, що втілюють ідеї компетентнісного підходу у професійній підготовці майбутніх економістів в університетах Азербайджану.

Слід зазначити, що у своєму дослідженні ми будемо дотримуватися підходу до тлумачення поняття «компетентність», що представлено в «Енциклопедії освіти»: це інтегрований результат, що передбачає зміщення акцентів з нормативно визначених знань, умінь і навичок до формування і розвитку здатності практично діяти, застосовувати досвід успішної діяльності у певній сфері [1, с. 408]. Цінними для досягнення визначеної мети дослідження як у теоретичному, так і прикладному аспектах є напрацювання В. Бобрицької, яка зазначає, що навчання як провідний вид діяльності студентів вищого навчального закладу визначає такий процес змін особистості, який можна назвати її розвитком. Учена стверджує, що застосування компетентнісного підходу у навчанні майбутніх фахівців з вищою освітою дає змогу встановити, що основними напрямами розвитку особистості під час навчання у вищій школі є: 1) формування компетентності у визначеній сфері суспільного розподілу праці (загальні і спеціальні професійні знання, уміння і навички); 2) розвиток психологічних механізмів застосування засвоєних способів діяльності; 3) формування особистісних професійних якостей і здібностей [2, с. 41–42].

Узагальнюючи інформаційні джерела, зазначимо, що економічна освіта в Азербайджані натепер вважається найбільш затребуваною і перспективною. Її надають провідні державні університети країни, лідерами яких є Азербайджанський технічний університет та Азербайджанський державний економічний університет.

Важливо відмітити, що вагомим відправним імперативом у підготовці економістів в університетах Азербайджану є Концепція розвитку «Азербайджан–2020: погляд в майбутнє», де визначено пріоритетні напрями модернізації економіки і технологічного розвитку країни, орієнтовані на реальні потреби людей. Погоджуємося з науковцями [3], що документ має важливе значення з точки зору формування людських ресурсів нової якості, що є одним з чинників економічного і соціального прогресу суспільства. Серед них – запровадження новітніх енергетичних та

інформаційних технологій, розвиток космічних і телекомунікаційних систем, системне підвищення енергоефективності. Досягти цих цілей можна тільки за рахунок випереджального розвитку науки, ефективної підготовки високопрофесійних кадрів для усіх галузей економіки [3]. Таким чином, ухвалена Концепція розвитку «Азербайджан-2020: погляд в майбутнє» є стратегічним документом розвитку країни, що визначає конкретні завдання в усіх сферах виробництва країни натепер і на перспективу. У їх числі – створення ефективної та інноваційної системи освіти, дієвої і справедливої системи управління освітою на основі державно-приватного партнерства, створення конкурентної системи підготовки фахівців, зокрема й у сфері економіки.

В окресленні базових положень, що втілюють ідеї компетентнісного підходу у професійній підготовці майбутніх економістів в університетах Азербайджану, варто виходити з того, що вища освіта країни надає можливість отримати диплом менеджера, фінансиста, маркетолога, аудитора, фахівця з управління бізнесом. Визнані позиції в цій підготовці, як зазначалося вище, займає Азербайджанський державний економічний університет (UNEC). Цілком поділяємо думку ректора UNEC, доктора економічних наук А. Мурадова, який зауважує, що важливим підґрунтям для формування компетентностей у майбутніх економістів є дослідницькі лабораторії університету. Одна з них називається «Економіка розвитку», що виграла грант, на кошти якого здійснюється робота з довгострокового прогнозування ціни азербайджанської нафти на світовому ринку. Крім того, у UNEC створено Міжнародну школу економіки, а модель цієї школи узято з Оксфордського університету [3]. Як аргумент на користь такого підходу вкажемо на те, що в усіх західних університетах працюють подібні школи економічного профілю.

У підготовці майбутніх фахівців економічного профілю в університетах Азербайджану реалізується державна стратегія розвитку країни, що має концептуальний характер. Враховано, що вища економічна освіта в країні повинна вийти на принципово новий рівень, відповідний запитам високорозвиненого суспільства. При цьому, основний акцент робиться на варіативну частину освітніх програм, що забезпечує індивідуалізацію освіти і систематичне оновлення усіх його аспектів з урахуванням змін у сфері культури, економіки, науки, техніки і технологій, забезпечення можливостей для безперервності освіти протягом усього життя, інтеграцію освіти, науки і виробництва, розвиток дистанційної освіти і застосування сучасних освітніх технологій.

Державна стратегія Азербайджану передбачає також забезпечення академічної мобільності студентів та інтеграцію національної системи освіти у світову з урахуванням вітчизняного досвіду і традицій. Усі ці кроки націлені на те, щоб країна стала розвиненою і конкурентоздатною. Для забезпечення конкурентоспроможності країни, передусім, мають бути конкурентоспроможними фахівці, зокрема у сфері економіки.

Варто звернути увагу на те, що одним з актуальних завдань освітньої політики Азербайджану останніми роками стає створення і застосування грантової системи, що стимулює інноваційну та наукову діяльність в системі вищої освіти, зокрема в провідних університетах країни. При цьому найбільшу увагу спрямовано на підвищення наукового рівня професорсько-викладацького складу університетів; адже щоб передавати знання майбутньому фахівцеві, треба самому мати солідну базу знань і постійно працювати над собою. Викладач має бути дослідником та займатися наукою. Наукові дослідження ведуться на базі багатьох університетів і стимулюються грантами. Гранти виграють учені, які пропонують цікаві і цінні ідеї, рішення тих або інших проблем. При цьому перевага віддається тим ідеям, що, по-перше, раціональні, реальні і застосовні, і, по-друге, можуть дати економічний і соціальний ефект [3].

Викладене дає змогу здійснити деякі теоретичні узагальнення. Так, застосування компетентнісного підходу у професійній підготовці майбутніх економістів в університетах Азербайджану дає змогу виявити такі основні напрями як: по-перше, забезпечення зростання нових наукових знань, процесів їх продукування та комерційного застосування, що створює умови для ефективної «капіталізації» випускників університетів Азербайджану, зростанню їх доданої вартості як фахівця на ринку праці; по-друге, формування ефективної моделі освітньої та науково-дослідницької діяльності університетів країни, розвиток системи грантових інструментів підтримки економічних наукових проектів з метою залучення науковців, талановитої молоді до реалізації програм національного значення, зокрема у сфері економіки й енергоресурсів країни.

Базові положення, що втілюють ідеї компетентнісного підходу у професійній підготовці майбутніх економістів в університетах Азербайджану, на нашу думку, є такі: 1) навчальна діяльність студентів являється своєрідною проекцією їх майбутньої професійної діяльності, що потребує зорієнтованості на набуття умінь і навичок до формування і розвитку здатності практично діяти, застосовувати досвід успішної діяльності у визначеній сфері, зокрема – економічній; 2) великий обсяг навчальної інформації та

індивідуальний спосіб оволодіння новими видами діяльності зумовлюють те, що навчальна діяльність студентів значною мірою визначається їх власною активністю, спирається на осмислене набуття набору компетентностей, необхідних для успішної самореалізації у майбутній діяльності.

Перспективи подальших наукових розвідок автора складатимуть дослідження прикладних аспектів імплементації досвіду країн з високотехнологічною економікою у підготовку конкурентоспроможних фахівців у сфері економіки.

Література

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
2. Бобрицька В. І. Компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутніх викладачів вищої школи / В. Бобрицька // Проблеми освіти. – 2011. – № 66. Ч. І. – С. 39–44.
3. Мурадов А. Освіта не може розвиватися без інновацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://unec.edu.az/rektor-edalel-muradovun-word-economics-jurnalina-musahibesi. – Назва з екрану.

УДК 371.37.036(075.8)
Анненков Віктор, м. Київ

ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ПРОМИСЛОВО-ЕКОНОМІЧНОГО КОЛЕДЖУ НАЦІОНАЛЬНОГО АВІАЦІЙНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ЯК УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ

У статті розглядаються питання формування молодої особистості, її освіти і виховання, готовність до самостійної, активної, творчої життєдіяльності в нових соціальних умовах.

Дослідження показують, що на процес формування особистості впливає залежність молоді від вибору професії, тому що це є одним із важливих доленосних її рішень. У статті також стверджується, що вибір професії – це та відповідальна мета, на якій оцінка своїх індивідуальних особливостей і можливостей піддається ретельній перевірці.

Проведені дослідження показали, що у виборі професії молоддю багато залежить від її здатності передбачати своє майбутнє: чи замислюються вони над засобами його досягнення? Нема сумніву в тому, що якість навчання студента знаходиться майже в прямій залежності: вірно, чи не вірно обраної спеціальності. Проаналізовані анкетні відповіді студентів показали, як на вибір майбутньої професії молоді впливає їх соціально-психологічний стан, на формування якого, в свою чергу, впливає політико-економічний розвиток держави.

У статті наголошено, що питання вибору професії та працевлаштування є визначальними в житті кожної людини і тому завжди будуть в центрі уваги суспільства.

***Ключові слова**: дослідження, цінність, професія, діяльність, кваліфікація, орієнтація.*

The article deals with the problem of the young person's development, his/her education and training, readiness for independent, active and creative life in the new social conditions.

Current rtesearch shows that the process of identity formation of the youth is affected by their dependence on the career choice, which is one of the most crucial decisions in their age. The article also states that the choice of profession is the responsible objective, which estimates their individual characteristics and possibilities subjected to scrutiny.

The study shows that for many young people the choice of profession depends on their ability to predict their future, on whether they think of the means to achieve it. There is no doubt that the quality of student learning is almost in direct proportion to the right choice of specialty.

The analysis of the students' questionnaire responses shows how the career choice of young people is affected by their social and psychological state, the formation of which, in turn, is affected by the political and economic development of the country.

The article emphasizes that the problem of career choice and that of employment will always be crucial in each person's life and therefore they should always be the focus of the society.

***Keywords:** research, value, profession, activities, skills, orientation.*

Питання формування молодої особи, її освіти і виховання завжди були проблемними для усіх поколінь. Історія доводить, що такі проблеми були завжди у суспільстві.

Вирішення проблеми розвитку молодої людини, як творчої особистості, вимагає науково обґрунтованого визначення мети, дослідження і відповідальної навчально-виховної роботи педагогів і психологів.

Метою нашого дослідження є виявлення та перевірка експериментальним шляхом педагогічних умов формування ціннісних орієнтацій студентів Промислово-економічного коледжу Національного авіаційного університету (ПЕК НАУ) в обранні майбутньої професії.

Методологічною основою дослідження стали праці стародавніх мислителів: Конфуція,

Г. Сковороди, Т. Шевченка, І. Франка, Л. Толстого та сучасних учених України: В. Бутейка, Т. Брайченка, І. Зязюна, Л. Коваля, Н. Ничкало та інших.

Проте аналіз психологів педагогічної та соціальної літератури свідчить, що становлення ціннісних орієнтацій майбутнього фахівця ще не стало предметом соціального дослідження в Україні.

Формування особистості як майбутнього фахівця – це складний багатофакторний процес, де беруть активну участь заклади освіти, наукові об'єкти і суб'єкти педагогічної діяльності, а також відбувається професійне і людське становлення майбутнього професіонала.

При вивченні процесу формування особистості, відмічається важлива залежність майбутнього молоді від вибору професії, тому це і є одним з важливих доленосних його рішень: вибір професії.

Вибір професії – це та відповідальна мета, коли оцінка своїх індивідуальних особливостей і можливостей піддається ретельній перевірці. У ході професійного самовизначення яскраво виявляються професійно важливі якості молоді, найстійкіші індивідуальні властивості, здійснюється об'єктивна і диференційована самооцінка, що збільшує можливості обґрунтованого вибору і підготовки до успішного засвоєння обраної професії. Дослідження підтверджують, що цей фактор є слабким у реалізації професійного самовизначення як ціннісно-змістової орієнтації молоді, оскільки самооцінка, як важлива умова вибору професії, не сприймається молоддю.

Самовизначення у виборі професії є фактором позитивним, але має також свої прорахунки. Світ професій, як і все решта в молодому віці, завжди здається чорно-білим: у «престижній» професії все добре в «непрестижній» – погано. А в майбутньому це призведе до розчарування, тому, що молода людина, яка приходить вступати до коледжу в основному, не має уявлення про професії, пропонованих навчальним закладом. Звичайно, головними консультантами у майбутнього абітурієнта є батьки, які теж не мають повного уявлення про зміст професії.

Підготовка учнівської молоді до виробничої діяльності повинна бути корисним для суспільства та сім'ї і, одночасно, виступати джерелом пізнання і радості для них самих. Тільки так можна поєднати трудове виховання з уподобання, зробивши професійну орієнтацію елементом вільного самовизначення особистості. Нема сумніву в тому, що якість навчання студента знаходиться майже у прямій залежності від обраної спеціальності. Такий факт стверджують і дослідження 2015 р.

З метою визначення, у порівняльній формі, показників дослідження ціннісної орієнтації 1993–1994 рр., 2004–2006 рр. та 2015 р., у частині професійної орієнтації студентів часів 1984–1988 рр., були вибрані показники відповідей молоді на запитання, на зразок: Ви навчаєтеся за спеціальністю про яку мріяли? Ви навчаєтеся з бажанням? Ви впевнені у працевлаштуванні зі спеціальності на якій навчаєтеся?

На підставі відповідей на ці питання можна сформувати соціально-психологічну характеристику студентів ПЕК НАУ за 1984–1989 рр. Молодь була урівноважена, задоволена системою (безкоштовної) освіти, впевнена в захищеності права на освіту (за денною, заочною, вечірньою формами навчання). Працюючій молоді, яка навчалася за вечірньою та заочною формами двічі на рік, на зимову та весняну сесію надавалися по 20 (загалом 40) днів оплачуваної відпустки; гарантовано працевлаштування з будь-якої спеціальності. Були відсутні суттєві зауваження до стану здоров'я, мали місце безкоштовне дозвілля та відпочинок: молодіжні та студентські табори відпочинку й турбази. Тоді молодь придавала значення наявності справжніх щирих друзів та дружніх колективів; переважали такі якості як: життєрадісність, чесність, працелюбність, а вихованість була на рівні вимог суспільства.

Незважаючи на позитивні показники професіоналізації студентів, яку забезпечували навчальні плани зі спеціальностей та роботодавці тих часів, суспільна ідеологія та система управління державою були визнані в Україні як антинародні, що порушують усі демократичні принципи розвитку суспільства. На розвиток молоді негативно впливали: зашореність комуністичною ідеологією, неспроможність самовизначення молоді, відсутність моральних свобод; недостатня самостійність; адресна непримиримість до недоліків; не можливість кар'єрного зростання, якщо не відданий суспільним ідеалам; каралося інако- і свободомислення; автократизм в управлінні, відсутність реальної програми демократичного розвитку держави.

Більшість громадян держави у ті роки були згодні (хоча і не всі сприймали) з партійною системою управління державою, тому що більшість з них була або членом партії, або перебувала у комсомолі. У 1991 р. держава радянська держава припинила своє існування. Усі 15 республік визначили подальший курс – на незалежність і самостійність. Україна також наголосила про те, що вона незалежна і обиратиме власний шлях розвитку.

Звичайно, що з незалежністю з'явилося і багато проблем державотворення.

Боротьба чисельних партій, «рухів», «союзів» створили великий політично-економічний хаос, в якому свободу, на яку ми чекали, було важко знайти.

Пройшло три роки після здобуття Україною незалежності. Порушились традиційні закони

державного управління, а нових законів ще було недостатньо, а вони повинні бути, про що чітко й мало хто знав. Управління державою здійснювалося в «ручному режимі». Призупинилася діяльність більшості підприємств, полиці магазинів були порожні, виникли проблеми з наявністю продуктів харчування, мав місце криміналітет та не було захищеності.

Звичайно, що стан у державі завжди впливає на життєдіяльність молоді. Перші роки самостійності України були важкими для держави і це гостро відчуло на собі студентство.

Анкетування молоді відбувалося в складних соціально-політичних умовах, студенти заповнювали анкети без бажання та відвертості.

Використовуючи дані досліджень, можемо сформувати соціально-психологічну характеристику студентів 1993–1996 рр.: молодь розгублена, утрачені попередні орієнтири; виникла проблема у фізичному і соціальному захисті; апатія, збільшення випадків зловживання алкоголем; зросла кількість правопорушень, МВС не виступає в ролі захисника; невпевненість у майбутньому, невизначеність, пошук шляхів діяльності; гостра проблема матеріальної забезпеченості та працевлаштування; зниження колективності та дружніх зв'язків; намагання батьків сховати дитину за стіни навчального закладу; поява платного навчання.

Бажання бути в навчальному закладі не відповідало бажанню навчатися. Якість навчання була низькою. Звичайно, на перше місце у молоді виходили: цікава робота; щасливе і матеріально забезпечене сімейне життя; рівність, високі запити, потреба у щирих друзях; життєва активність; суспільне визнання, впевненість у собі. На другий план перейшли: здоров'я, задоволення, охайність, любов та життєрадісність тощо.

Політико-економічна нестабільність 2004–2006 рр. в Україні надихала молодь на суттєві змінами в державі. Відбулася Помаранчева революція (на майдані були і наші студенти), повіяв вітер нових надій та сподівань. У соціальних програмах Президента України було передбачено створення п'яти млн. робочих місць, а у програмах Кабінету Міністрів та Верховної Ради було багато надії та обіцянок на краще життя. Була розроблена дуже змістовна програма, що стосувалася молоді, яка була життєрадісна та демонструвала самостійність, вірила в краще майбутнє, була старанною, будувала плани на самостійне життя.

Соціально-психологічна характеристика студентів 2004–2006 рр. була насичена позитивними фактами майбутнього подальшого навчання та працевлаштування, а саме: молодь повірила в майбутні реформи; відчувався підйом настрою, покращилися показники в навчальному процесі; більш активним стало життя, студенти відчули себе рівними; стали більше впевненими у собі, повірили покращенню матеріального становища.

Чим закінчилася Помаранчева революція – всім відомо. Події після революції принесли суспільству лише розчарування. У боротьбі за владу очільники забули про молодь і про те, що обіцяли.

Дослідження у 2015 р. було розподілено нами на два блоки запитань. У першому блоці розглядалися визначення загальної ціннісної орієнтації молоді, а у другому – визначалася конкретно професійна самовизначеність студентів. У першому блоці студентам були запропоновані (за декілька анкетувань) близько сорока питань термінальних та інструментальних цінностей. У другому блоці студентам 2-х, 3-х та 4-х курсів усіх спеціальностей і бакалаврам були задані ті ж три питання, як і в попередні роки досліджень, а саме: Ви навчаєтеся за спеціальністю, про яку мріяли? Ви навчаєтеся із задоволенням? Ви впевнені у працевлаштуванні зі спеціальності на якій навчаєтеся?

Провідними аспектами реалізації цього опитування були визначення умов створення можливостей професійного самовизначення молоді на основі засвоєних знань за час навчання в ПЕК НАУ.

У 2013 р. відбувся «Майдан», що надихнув студентству надії на кардинальні зміни у розбудові життя в Україні. Заради цих змін поклали своє життя сотні людей. Але недовго тішили нас надії: війна, у стагнаційному стані економіка та корупція, борги перед Європою, відсутність розвитку промисловості та нових робочих місць. Високими залишилися показники зловживання молоддю алкоголем та участі в кримінальних справах.

Показники досліджень надають можливість стверджувати, що риси соціально-психологічної характеристики студентів 2013–2015 рр. майже повернулися до 90-х рр. Молодь майже розчарувалася у політичних та соціально-економічних змінах на краще, спостерігалися: невпевненість та невизначеність у завтрашньому дні, і це змусило її на пошуки роботи за кордоном; розгубленість та пошук шляхів діяльності; потреба у щирих друзях і стосунках; намагання студентів працювати (у більшості нажаль) не за спеціальністю, за якою відбувалося навчання; породжується апатія до навчання. Як наслідок, відсутність студентів на заняттях призводить до зниження до якості навчання. Пошук самостійного працевлаштування на останніх курсах сприймається ними як недовіра до навчального закладу щодо забезпечення робочого місця по завершенні повного курсу навчання.

Чому відбувається велика розбіжність у виборі професії між студентами першого і останнього курсів. Тому, що абітурієнти, коли подають заяву до вступу, то не мають достатньої інформації про спеціальність. Що ж нам показують дослідження? На 1-му курсі має місце ейфорія: «Я студент!» на заздрість друзям, хто не вступив до коледжу, намагаюся вчитися. На третє питання вони відповіді поки що не знають. На 2-му курсі, коли починається вивчення професійних дисциплін, то тільки тоді починають замислюватися: чи це дійсно та спеціальність, яку я хотів обрати? На 3-х та 4-х курсах у випускників погляди щодо вибору професії вже практично є обґрунтованими. Вони чітко визначають спеціальність – «моя» чи «не моя». Дослідження показують, що на випускних курсах у більшості студентів змінюється і ставлення до «навчання з бажанням». Частині з них вдається переконати себе і налаштувати на спеціальність на якій вони навчаються. І такі студенти, звичайно, навчаються на багато краще. А деякі з них, так і залишається на позиції: це спеціальність «не моя», – і від сесії до сесії живуть з думкою: як «здати» навчальні дисципліни хоча б на мінімальну оцінку.

Причин психологічного розладу у студента на останніх курсах багато: відчуття незадоволеності обраною професією, чітке розуміння, що працевлаштування буде важким, а може і ніколи не доведеться працювати за професією, яку здобуто у коледжі. А це негативно впливає на планування молоддю майбутнього життя і багато чого іншого.

Які ж причини заважають абітурієнту обрати бажану спеціальність? Зазвичай, самі прості (вони розкриваються вже у його перших кроках при вступі до коледжу): більшість абітурієнтів майже не володіють інформацією про обрані спеціальності; у загальноосвітніх школах майже не займаються профорієнтацією учнів 9-х класів, а іноді складається таке враження, що, навпаки, – заважають; нерідко вибір спеціальності відбувається безпосередньо у Приймальній комісії: обирається будь-яка.

Що можна порекомендувати молоді, аби професійна самовизначеність у виборі професії відбулася як можна якісніше. *По-перше*, коледжу звернутися до МОН України з пропозицією, щоб на каналі телебачення розпочати програму «Я обираю спеціальність». Зобов'язати загальноосвітні навчальні заклади надавати можливість зустрічей учнів 9-х класів із працівниками коледжів. Якщо з «вишами» ще такий взаємозв'язок існує, то з коледжами – це рідкісна випадковість. *По-друге*, коледжу необхідно розробити «Довідник для абітурієнта», що містив би детальну інформацію про спеціальності, на які здійснюється набір студентів на 1-й курс навчання. *По-третє*, розробити принципи і методи самопрофорієнтації молодій людині, тобто запропонувати їй перелік фізичних і психологічних вимог щодо професій сьогодення. Саме це допоможе молоді у визначенні реальної оцінки своїх здібностей. *Четверте*, звичайно ж, не повинні бути осторонь у вирішенні цієї важливої проблеми і батьки. І, нарешті, *п'яте*, у навчальному плані коледжу систематично оновлювати зміст навчальних дисциплін та наполегливо відмовлятися від репродуктивної методики у їх вивченні.

Аналіз показників відповідей анкетування студентів за роками (рис. 1) свідчить, що навчальним закладам необхідно постійно проводити дослідження, опитування, профорієнтаційні зустрічі з абітурієнтами з метою орієнтації абітурієнта при обранні майбутньої спеціальності відповідно до своїх здібностей.

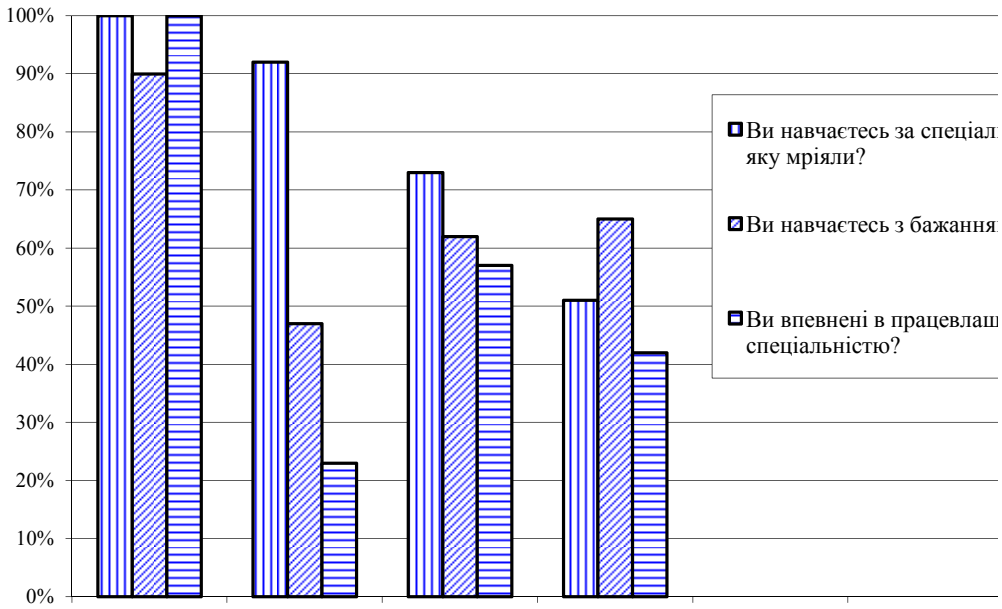

Рис. 1. Порівняльні показники відповідей студентів на запитання.

Розвиток ціннісних орієнтацій у формуванні молодої особи є одним із важливих психологічних утворень, що суттєво впливають на механізм формування взаємовідношень студентської молоді у різноманітних соціальних умовах їх життєдіяльності. Вони відображають ставлення молоді до цінностей її соціального буття. Ґрунтуючись на потребах і стійких інтересах, ціннісні орієнтації сприяють формуванню певних рис молодої особистості.

Дослідженнями встановлено, що для молоді перших курсів характерним є тенденція зближення з однолітками, і тому, важко переоцінити роль друзів, особливу потребу в їх співчутті та підтримці. Наявність справжніх вірних друзів, постійне спілкування з ними є для молоді однією з основних цінностей. Саме у цей період у неї з'являється орієнтація на самовдосконалення, бажання підвищувати свій культурний рівень, стати цікавою, гармонійно розвиненою людиною. Важливого значення набувають такі цінності як: «чесність», «тверда воля», «акуратність», «життєрадісність», «впевненість у собі».

Однією з особливостей формування ціннісних орієнтацій у студентів старших курсів є існування домінуючої орієнтації на цікаву роботу. Це пояснюється тим, що професійне самовизначення є актуальним для студентів старших курсів, оскільки вони стоять на порозі самостійного життя і проблеми вибору: інтересів та планів на майбутнє.

Орієнтація на сім'ю також має велике значення для студентів, оскільки вибір партнера для майбутнього сімейного життя – одне із завдань, що вирішує особистість у цьому віці. Тому студенти старших курсів віддають перевагу таким цінностям, як: «чуйність», «терпимість», «вихованість», «життєрадісність», оскільки цінність особистісних якостей людини стає для них вирішальною.

Отримані в процесі дослідження данні свідчать про те, що ціннісні орієнтації та професійна спрямованість особистості пов'язані саме через механізм оцінної діяльності, що визначає не лише засвоєння й з токи оцінку якостей зору необхідності, корисності, значимості задля задоволення потреб та інтересів особистості.

Оцінна діяльність зумовлює вироблення критеріїв ціннісного вибору, ціннісних орієнтацій, а останні, у свою чергу, визначають структуру мотивів, що лежать в основі професійної спрямованості студентської молоді. Ця закономірність відображає процес професійного самовизначення, що відбувається в єдності і взаємозалежності з процесами пізнавальної, перетворювальної, комунікативної, ціннісно-орієнтаційної й творчої діяльності молоді в умовах ПЕК НАУ.

Перелічені нами цінності, особливості, орієнтації, самовизначенності багато раз досліджувалися науковцями. Показники досліджених цінностей студентів ПЕК НАУ, на жаль, не можуть нас цілком задовольнити. Тож подальша задача – це пошук шляхів допомоги молоді у вирішенні їх проблем в умовах сьогодення. Саме дослідження їх висновки і забезпечують пошук нових принципів, форм та методів організації навчально-виховного процесу, використання яких викладачами може покращити якість підготовки фахівців.

Багато чого ще треба зробити і державі для навчальних закладів, щоб молода людина могла вдало обрати майбутню спеціальність, із задоволенням навчатися і бути впевненим у вдалому працевлаштуванні та забезпеченості свого майбутнього.

Питання вибору професії та працевлаштування завжди є визначальними в житті кожної молодої людини і тому завжди повинні бути у центрі уваги нашого суспільства.

Література

1. Андреева Г. М. Психология социального познания / Г. М. Андреева. – М. : Аспект – Пресс, 2000. – 288 с.
2. Анненков В. П. Особливості формування ціннісних орієнтацій учнівської молоді : [монографія] / В. П. Анненков. – Київ, 1999. – 138 с.
3. Анненков В. П. Пріоритети цінностей студентів у зрізі ступеневої вищої освіти України : монографія / В. П. Анненков. К. : [б. в.], 2007. – 114 с.
4. Горбатенко В. Стратегії модернізації суспільства в Україні на зламі тисячоліть / В. Горбатенко. – К. : [б. в.], 1999. – 118 с.
5. Корнєв М. Н. Соціальна психологія : підручник / М. Н. Корнєв, А. Б. Коваленко. – К. : КНУ ім. Т. Шевченка, 1995. – 344 с.
6. Маслоу А. Психология бытия ; пер. с англ. – М. : Рефа – Бук, К. : Валкер, 1997. – 304 с.
7. Чибісова Н. Г. Вищий навчальний заклад як середовище формування цінностей студентської молоді в соціокультурних умовах сучасної України : [монографія]. – Х. : НУА, 2004. – 256 с.

УДК 378.14(045) **Анпілогова Тетяна, м. Київ**

РОЛЬ МОТИВАЦІЇ ПРИ НАВЧАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ-ЕКОНОМІСТІВ

У статті розкрито поняття мотивації, розглянуто її типи, проведено огляд мотиваційної сфери студента-економіста, мотивацію визначено як основну рушійну силу у вивченні іноземної мови, сформовані пріоритети у визначенні мотивів для вивчення іноземної мови та принципи комунікативного підходу.

Ключові слова: *мотивація, іншомовне спілкування, види мотивації, мотиваційна сфера, навчальна мотивація, принцип комунікативного підходу.*

The article deals with the concept of motivation, conciders its types, presents the motivational sphere of the economist-student. Motivation is revealed as the main driving force in learning foreign languages. Priorities in defining the motives for studying foreign languages are shaped, and communicative approach principles are established.

Keywords: *motivation, foreign language communication, types of motivation, motivational sphere, academic motivation, principle of communicative approach*

В епоху глобалізації іншомовне спілкування стає невід'ємним компонентом діяльності випускників немовних вузів. Знання іноземної мови є одним з показників компетентності професіонала високого рівня. Іноземна мова як дисципліна в немовних вузах повинна, з одного боку, бути інструментом набуття знань, а з іншої – виконувати виховну функцію, спрямовану на прищеплення любові до своєї професії. І тут поняття мотивації виходить на перший план. Звичайно, проблема мотивованості у навчанні виникає з кожного предмету, але особливо гостро вона виявляється у вивченні іноземної мови. Вся справа в особливій специфіці предмета, що вимагає від студента наявності певної бази і комунікативних особливостей. Нерідко це викликає у студентів певні труднощі і вмотивованість зникає. Спираючись на роботи І. Зимової, А. Леонтьєва, А. Маслоу, ми будемо розуміти під мотивацією систему стимулюючих імпульсів, що спрямовують навчальну діяльність, у разі позитивної установки викладача, на поглиблене вивчення іноземної мови, його удосконалення і прагнення розвивати потреби пізнання іншомовної мовленнєвої діяльності [2, 3, 4]. Розглядаючи мотивацію як основну рушійну силу у вивченні іноземної мови, зазначимо, що мотиви відносяться до суб'єктивного світу людини, визначаються його внутрішніми спонуканнями, звідси – всі труднощі виклику мотивації. Студент зможе вивчити іноземну мову, якщо тільки сам відчує необхідність у цьому, тобто буде вмотивований.

Спробуємо розібрати, що ж являє собою мотиваційна сфера студента-економіста і чим вона характеризується під час навчальної діяльності. Для початку охарактеризуємо ті види мотивації, що мають місце при навчанні, зокрема, – іноземної мови. Сукупно вони складають так звану навчальну мотивацію. Навчальна мотивація визначається рядом специфічних факторів: особливостями того, хто навчається (стать, самооцінка, рівень інтелектуального розвитку); особливостями викладача та його ставлення до педагогічної діяльності; організацією педагогічного процесу; специфікою навчального предмета (у даному випадку – іноземної мови).

Учені поділяють мотивацію на зовнішню і внутрішню. Зовнішня мотивація залежить від стосунків людини з оточуючим його світом. Це може бути бажання отримати різного роду винагороди або, навпаки, уникнути покарання. Зовнішня мотивація – гроші, кар'єра, статус, престиж тощо. При внутрішній мотивації вивчення мови є самоціллю, нагороду за свої дії людина шукає в самому собі. Внутрішня мотивація – ідеї, творчість, самоствердження, переконаність, цікавість, перспективний розвиток особистості, потреба в спілкуванні. Зовнішня мотивація націлює на досягнення кінцевого результату навчання, а при внутрішній мотивації важливий процес навчання; зовнішня мотивація в цілому сприяє збільшенню обсягу виконуваної роботи, а внутрішня – якості. Зовнішня мотивація не пов'язана безпосередньо зі змістом предмета, а обумовлена зовнішніми обставинами. Наприклад: мотив досягнення викликаний прагненням людини досягати успіхів та високих результатів у будь-якій діяльності, у т. ч. і у вивченні іноземної мови. Зокрема, для отримання відмінних оцінок, диплома тощо. Не є секретом той факт, що знання іноземної мови сприяє просуванню по кар'єрних сходах, а також позитивно впливає на зростання заробітної плати. Володіння іноземною мовою при відборі з кандидатів при вступі на роботу дає певні конкурентні переваги. Авіаційна галузь входить в десятку найбільш поширених областей, де зустрічаються вакансії з використанням англійської мови. У якості ілюстрації вищесказаного слід привести результат опитування, проведеного службою досліджень «Head Hunter». На питання: чи перевіряєте Ви знання іноземної мови на співбесіді при прийомі на роботу, відповіді роботодавців розподілилися наступним чином: розмовляємо 5–10 хв. іноземною мовою – 68 %; даємо спеціальне завдання – 15 %; не перевіряємо – 17 %. Таким чином, мотив для вивчення іноземної мови – це успішне кар'єрне зростання.

Далі слід виділити мотив самоствердження – прагнення затвердити себе, отримати схвалення

від інших людей. Людина вивчає іноземну мову, щоб отримати певний статус в суспільстві. Існує давно визнаний показник, за яким ми намагаємося визначити рівень освіченості майбутніх керівників у будь-якій сфері– володіння іноземною мовою. На сьогоднішній день в авіації, промисловості широко застосовуються іноземні технології та розробки, саме тому для претендента на керівну посаду володіння іноземною мовою стає переважним критерієм. Ось чому таким великим попитом користуються курси англійської мови для студентів. У зв'язку з цим, були розроблені багаторівневі курси, що дають можливість їх слухачам удосконалити свої знання з іноземної мови. Тут доречно навести таблицю засвоєння мови згідно з європейською шкалою рівнів: 1) starter; 2) elementary; 3) pre-intermediate; 4) intermediate; 5) Upper Intermediate; 6) English for Academic Purposes.

Одним з мотивів, що позитивно впливають на навчання іноземних мов, є мотив ідентифікації – прагнення людини бути схожим на іншу людину, а також бути ближче до своїх кумирів і героїв.

Слід зазначити наступний мотив: це мотив афіліації (прагнення до спілкування з іншими людьми). Людина може вивчати іноземну мову, щоб спілкуватися зі своїми колегами за кордоном. Компанія «Education First» представила результати дослідження аналітичного підрозділу «Economist Intelligence Unit», що пояснює, як саме культурні та комунікаційні бар'єри впливають на розвиток наукового співробітництва та бізнесу. На питання: чи стикалися Ви коли-небудь з проблемами, що виникають через непорозуміння в області міжнародної співпраці?, відповіді розподілилися наступним чином: так, це траплялося кілька разів і ми зазнали фінансових збитків 6 %; так, таке траплялося і ми понесли деякі фінансові втрати – 43 %; ні – 38 %; важко відповісти – 13 %.

Саме в зв'язку з вищезгаданими проблемами і навіть з фінансовими збитками велика увага у вивченні іноземної мови приділяється розвитку комунікативних навичок.

Важливим мотивом служить також мотив саморозвитку – прагнення до самовдосконалення. Іноземна мова – це засіб для духовного збагачення та загального розвитку людини. Сюди ж слід віднести і просоціальний мотив, пов'язаний з усвідомленням суспільного значення діяльності. Студент-економіст вивчає іноземну мову, усвідомлюючи соціальну значимість учіння. Опитування студентів свідчить, що знання іноземних мов вважають необхідним для сучасної людини 76 %. При цьому, вміння висловлюватися іноземними мовами необхідно не тільки для роботи, але і для подорожей та у побуті. Хочеться відзначити, що серед іноземних мов, якими хотіли б володіти наші студенти, перше місце займає мова міжнародного спілкування – англійська.

Внутрішня ж мотивація пов'язана не із зовнішніми обставинами, а безпосередньо із самим предметом. Її ще часто називають процесуальною мотивацією. Людині подобається безпосередньо іноземна мова, а також прояви своєї інтелектуальної активності. Дія зовнішніх мотивів (престижу, самоствердження тощо) можливе посилення внутрішньої мотивації, але вони не мають безпосереднього відношення до змісту і процесу діяльності.

Крім того, навчальну мотивацію можна розділити на позитивну і негативну. Наприклад, конструкція «якщо я буду вчити англійську, то отримаю на іспиті «відмінно» це позитивна мотивація. Конструкція «якщо я буду вчити англійську, то здам іспит і мене не відрахують», – негативна.

Які ж мотиви рухають студентами-економістами у вивченні іноземної мови. Відповіді респондентів розподілилися наступним чином: вчу, тільки тому, що це потрібно за навчальною програмою – 60 %; щоб не відрахували – 19 %; хочу побудувати успішну кар'єру – 10 %; щоб стажуватися за кордоном, спілкуватися з іноземцями – 6 %; вчу, тому що цікаво – 5 %.

На жаль, переважна частина студентів економічного профілю при вивченні іноземної мови у вузі спонукувана просоціальним мотивом («потрібно за навчальною програмою»). Тобто можна сказати, що процес навчання для них – це або звичне функціонування, або вимушена поведінка. Невелика частина студентів вказала на мотив самоствердження («побудувати успішну кар'єру») і мотив афіліації («щоб подорожувати, спілкуватися з іноземцями»). І при цьому лише 5 % студентів мають внутрішню мотивацію на вивчення іноземної мови – це їм подобається.

Головним висновком є те, що студентами в основному керують зовнішні мотиви, і при цьому має місце значна частка негативної мотивації («щоб не відрахували», «не поставили двійку»). Це являє повне протиріччя, оскільки престиж володіння іноземною мовою і його важливість у суспільному житті зросли і, здавалося б, повинно бути більше позитивної мотивації. Крім того, абсолютно ясно, що необхідно створювати такі умови, за яких в учнів виникає особиста зацікавленість і потреба у вивченні іноземної мови.

Певні зусилля в цьому напрямку постійно робляться на кафедрі іноземних мов за фахом Навчально-наукового Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету. Сюди можна віднести і створення навчальних посібників «Professional English. Basics of Management. Finance. Money and Credit. Economic Cybernetics» «Professional English. International and National Economy»,

«Globalization and Financial Activity», що включають систему вправ, представляють сукупність традиційних (мовних та умовно-мовленнєвих) вправ і вправ з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Особливу увагу приділено мовним вправам, спрямованих на розвиток і вдосконалення монологічного та діалогічного мовлення з використанням можливостей інформаційних технологій. Завдання в навчальних посібниках дозволяють наблизити мовну діяльність на заняттях до реального, у нашому випадку, професійного спілкування, що відповідає основному принципу комунікативного підходу.

Таким чином, ми намагаємося змінити пріоритети у визначенні мотивів для вивчення іноземної мови. Адже, у студентському уявленні іноземна мова має підвищувати рівень загальної професійної культури, професійну компетентність і сприяти кар'єрному зростанню не тільки в нашій країні, але і за кордоном. Досить високо оцінюються мотиви отримати додаткову інформацію з вивченням спеціальних дисциплін, вивчити мовні явища наукової літератури, читати газети, журнали та інші видання іноземною мовою.

У висновку слід зазначити, що потреба у вивченні іноземної мови повинна бути і відповідати таким різновидам внутрішньої мотивації, як комунікативна (безпосереднє спілкування мовою), навчально-пізнавальна (позитивне ставлення до мови) та інструментальна (позитивне ставлення до різних видів роботи).

Література

1. Васильева М. М. Условия формирования мотивации при изучении иностранного языка // Психологические основы обучения неродному языку. – М. : МПСИ, 2003. – С. 306 – 330.
2. Зимова В. О. Педагогічна психологія : підруч. для вузів. 2-е изд., дод., випр. і перероб. – М. : Логос, 2004. – 384 с.
3. Леонтьєв А. А. Потреби, мотиви, емоції: Конспект лекцій. – М. : МГУ, 1971. – С. 13.
4. Маслоу А. Р. Мотивація і особистість. – СПб. : Євразія, 1999. – 214 с.

УДК 37.018.43:371.3(045)
Анфілова Аліна, м. Київ

ІНТЕГРАЦІЯ ЕЛЕМЕНТІВ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ: ЗАСОБИ, МЕТОДИ ТА ФОРМИ

У статті розглядаються основні засоби, методи та форми дистанційного навчання. Основний акцент зроблено на доцільності впровадження елементів дистанційної освіти у навчальний процес середньої школи, що сприятиме підвищенню рівня знань учнів, їх самовдосконаленню, розвитку творчого та логічного мислення, навичок професійного використання комп'ютерних технологій. Описаний напрямок роботи має на меті розв'язати проблему надолуження навчального матеріалу під час карантину та в умовах надзвичайних ситуацій.

***Ключові слова**: дистанційне навчання, інтерактивне навчання, комп'ютерні технології, форми дистанційного навчання, вебінар*.

The article deals with distance learning means, methods and forms. Much attention is given to the expediency of implementation of distance education elements in the learning process of the secondary school, which will facilitate the pupils' knowledge improvement, their self-improvement and development of their creative and logical thinking, professional usage skills in computer technologies. The way of work described aims to solve the problem of timely learning the material during the quarantine and in emergency situations.

***Keywords**: distance learning, interactive learning, computer technologies, distance learning forms, webinar.*

На сучасному етапі модернізації освіти, одним із пріоритетних напрямів виступає дистанційне навчання. Упродовж багатьох років ця проблема привертає значну увагу науковців та дослідників, але досі дистанційна освіта в Україні впроваджується у більшості без використання принципово нових інтерактивних форм і методів навчання.

Також, на жаль, ці новації освіти поки що не знайшли належного застосування в середній загальноосвітній школі через їх недостатнє вивчення. Правильна інтеграція елементів дистанційного навчання покликана вивести підготовку учнів середньої школи на суттєво новий рівень, має забезпечити гнучкість і багатоваріантність процесу навчання, сприяти розкриттю власного потенціалу учнів і відкривати нові можливості та перспективи для дітей, вимушених пропускати уроки з поважних причин, особливо за станом здоров'я, що навчаються індивідуально. Застосування такого підходу в навчанні має на меті сприяти розвитку індивідуальних можливостей учнів та вчителів, формувати навички самостійного мислення, креативність та ініціативність, виховувати відповідальність за результат.

Питання впровадження дистанційної освіти у середній загальноосвітній школі в своїх дослідженнях розглянули В. Биков [1], Ю. Богачков [2], В. Кухаренко [3] та ін. Проведені ними експерименти показали, що учні із зацікавленістю включаються в роботу і легко сприймають навчальний матеріал, проте формальне виконання своїх обов'язків учителями суттєво впливає на ефективність навчання, тому вимоги до вчителя в таких умовах значно зростають.

На сьогодні елементи дистанційного навчання використовують у школах під час організації олімпіад і конкурсів, що проводяться в інтерактивній формі. Також значна кількість вчителів спілкуються з учнями через мережу Internet: проводять консультації, обмінюються завданнями з використанням електронної пошти або на сторінках сайту навчального закладу. Але цілісної системи інтеграції елементів дистанційного навчання у навчальний процес середньої школи ще не побудовано. Залишається відкритим питання правильного підбору форм, методів і засобів навчання для організації ефективної взаємодії учителя та учня.

Мета статті: розкрити сутність поняття «дистанційне навчання», проаналізувати існуючі проблеми інтеграції елементів дистанційної освіти у середній школі, описати основні засоби, методи, форми та перспективи дистанційного навчання.

Дистанційна освіта – це форма навчання, рівноцінна з очною, вечірньою, заочною та екстернатом, що реалізується, в основному, за технологіями дистанційного навчання [4].

Серед особливостей дистанційної форми навчання у порівнянні з традиційною виділяють:

– гнучкість, що полягає у можливості навчатися у будь-який час та у будь-якому місці;
– модульність: весь курс розбивається на частини – модулі та будується у відповідності до індивідуальних або групових потреб;
– віддаленість: відстань між учнем і учителем (за умови якісного зв'язку) не є перешкодою для ефективного засвоєння знань;
– масовість: кількість учнів не є критичним параметром; учні мають доступ до джерел інформації, мають змогу спілкуватися між собою та з учителем, використовуючи інформаційні технології;
– новий статус учителя; дистанційна освіта оновлює роль вчителя: він є наставником-консультантом, який має координувати пізнавальний процес, постійно удосконалювати власні курси, підвищувати кваліфікацію та не відставати від бурхливого розвитку технологій.
– позитивний вплив на учня: підвищення творчого та інтелектуального потенціалу за рахунок самоорганізації, прагнення до знань, використання сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій, вміння самостійно приймати відповідальні рішення.

Успішна реалізація дистанційного навчання в школі передбачає налагодження тісного взаємозв'язку між такими суб'єктами навчання як учитель та учень. За умови правильної інтеграції у навчальний процес дистанційних елементів можна значно зекономити час; оновити навчальний процес; підвищити мотивацію учнів до навчання; розвинути науково-пізнавальний інтерес, навички безперервної освіти, готовність до майбутньої професійної кар'єри.

Звичайно, для успішного впровадження елементів дистанційного навчання, по-перше, – вчителеві необхідно мати навички роботи з комп'ютером, по-друге, – вміти ефективно використовувати Internet-ресурси та програмні продукти, по-третє, – володіти новітніми методами викладання навчального предмету.

Упровадження елементів дистанційного навчання у школі – достатньо складний процес, що вимагає серйозної підготовки та підбору правильних форм, методів та засобів.

Так як головним у сучасному навчанні є індивідуальний підхід до учня, то під час дистанційного навчання повинен бути постійний зв'язок з учнем. Школяра потрібно стимулювати до навчання, викликати інтерес, забезпечувати такий хід уроку, щоб не розсіювалася увага і не зникло бажання вчитися. Тому вчитель, який використовує елементи дистанційного навчання, повинен дотримуватися наступних вимог: підібрати всі необхідні навчальні матеріали; спланувати графік спілкування в режимі *on-line* і чітко його дотримуватися; створити позитивну психологічну атмосферу та всі умови для самореалізації, саморозвитку і самовдосконалення учнів.

Для ефективної організації дистанційного навчання можна використати наступні програмні засоби: 1) OneNote, PowerPoint – для створення презентацій; 2) Microsoft Office 365– для роботи з документами, проведення презентацій і відео конференцій; 3) OneDrive, Dropbox – для збереження учбових матеріалів та надання до них вільного доступу; 4) Skype – для проведення он-лайн занять; 5) Padlet – для публікації текстових і графічних матеріалів; 6) Flockdraw.com – сервіс для малювання (передбачає одночасне підключення до 50 осіб).

Дані сервіси дозволяють організувати навчання таким чином, що дистанційний урок нічим не відрізнятиметься від уроку в класі.

Розроблена методика з використанням наведених засобів була апробована на учнях, які проживають у м. Единбурзі (Великобританія) і частково на ліцеїстах Авіакосмічного ліцею Національного авіаційного університету імені І. Сікорського (м. Київ). Новизна полягає у комплексному використанні засобів ІКТ та інтернет-ресурсів для вивчення таких предметів як: алгебра, геометрія та інформатика. Звичайно, даний перелік програмних засобів є умовним і ним не потрібно обмежуватися.

Стосовно форм організації дистанційного навчання, то можна використовувати існуючі традиційні форми занять, але значно модифіковані. Проаналізуємо деякі з них.

Однією з найпоширеніших форм навчальних занять є лекція. Шкільна лекція – така форма навчання, за якою вчитель, викладаючи навчальний матеріал, допомагає учням сформулювати проблеми; опанувати логіку пізнання; зробити власні відкриття [5, с. 25]. Звичайно, під час дистанційної форми навчання, лекція стає електронною. Електронна лекція – набір навчальних матеріалів в електронному вигляді (текст, демонстраційні матеріали, оформлені у вигляді окремих текстових файлів, картинок або презентацій). Такі лекції можна проводити у режимі реального та нереального часу, індивідуально або для великої аудиторії. Створити електронну лекцію достатньо легко, і це в змозі зробити кожний учитель. Проте більшість учителів припускаються однієї й тієї ж помилки, вважаючи, що достатньо просто відсканувати відповідні теоретичні матеріали, розмістити їх у певній послідовності, зв'язати гіперпосиланнями – і лекція готова! Для того, щоб лекція дійсно сприймалася учнями, вона має бути власною розробкою, що матиме чітку структуру та буде доповнена графікою, звуком, відео (за потреби).

Іншою формою роботи можуть бути індивідуальні або групові консультації з використанням електронної пошти, Skype, відеоконференцій та інших online-сервісів. При цьому учасникам таких форм роботи навіть не обов'язково бачити один одного. Достатньо скористатися віртуальною дошкою для обміну текстовими та графічними повідомленнями (наприклад, Padlet) або сервісом для малювання (наприклад, Flockdraw). При цьому вчитель може оцінити активність і роботу кожного учня.

Також для спілкування вчителів і учнів можна використовувати форуми, що можуть бути присвячені розгляду різноманітних тем та вирішенню будь-яких проблем. Під час форуму учитель виступає модератором і організовує обговорення, стимулюючи учнів запитаннями та новою цікавою інформацією. Програмне забезпечення форумів дозволяє приєднувати файли різного формату певного розміру.

Останнім часом широкого поширення набули вебінари – форма дистанційного навчання, що, за словами В. Царенко, «дає можливість повною мірою відтворити умови колаборативної (спільної) форми організації навчання, а саме семінарських і лабораторних занять, лекцій. При цьому учасники вебінару можуть фізично знаходитися у різних місцях, а їх взаємодія забезпечується завдяки активному застосуванню засобів аудіо- та відеообміну даними і спільної роботи з різноманітними об'єктами» [6, с. 91].

При проведенні вебінару вчитель має можливість здійснювати перехід по слайдах презентації; вмикати або вимикати мікрофон, камеру; демонструвати документи в різних форматах; проводити опитування й переглядати його результати; тестувати учнів і відразу бачити результат; демонструвати віддалений робочий стіл тощо.

Отже, перспективи подальших досліджень з питань інтеграції елементів дистанційного навчання у середній школі мають бути спрямовані на вирішення першочергового завдання – вибору методів, форм, засобів навчання учнів із урахуванням їх індивідуальних особливостей та специфіки конкретного навчального закладу. Такий напрямок роботи має на меті, по-перше, – вирішити проблему надолуження і ущільнення навчального матеріалу під час карантину та в умовах надзвичайних ситуацій, а по-друге, – покращити успішність учнів і підвищити мотивацію до навчання.

Література

1. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти / В. Ю. Биков. – К. : Атіка, 2009. – 684 с.
2. Концепція проекту «Дистанційне навчання школярів» / Ю. М. Богачков [та ін.] // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2009. – № 5(13). – Режим доступу : http://www.ime.eduua.net/em.html
3. Кухаренко В. М. Експеримент «Дистанційне навчання для середньої школи» / В. М. Кухаренко // Комп'ютер у школі та сім'ї : Науково-методичний журнал. – 2007. – № 4. – С. 21–24.
4. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні (затверджено Постановою МОН України від 20.12.2000 р.). – Режим доступу : www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html.
5. Житник Б. Ю. Форми і методи навчання / Б. Ю. Житник. – Х. : Основа, 2005. – 125 с.
6. Царенко В. О. Вебінар як технологія навчального співробітництва учнів і вчителів середніх шкіл. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ite. ksu. ks. ua/webfm_send/208.

УДК 536.7 **Балицька Валентина, Ярицька Лідія, м. Львів**

ОСОБЛИВОСТІ ПОГЛИБЛЕНОГО ВИВЧЕННЯ ФІЗИКИ В ТЕХНІЧНИХ ВУЗАХ

У статті розглянуто один з методів поглибленого вивчення фізики в технічних вузах – метод виконання розрахункової роботи, метою якої є засвоєння слухачами теоретичних знань, набутих на заняттях з фізики, шляхом практичного визначення основних характеристик термодинамічного циклу.

Ключові слова: *термодинамічні параметри, цикл, тиск, об'єм, температура, ентропія, теплота, робота.*

An advanced method of learning physics in technical universities is considered in the paper, namely the method of calculation work execution aimed at better assimilation of theoretical knowledge obtained during lectures and practical classes in. A practical determination of the basic characteristics of a thermodynamic cycle is presented as an example.

Keywords*: thermodynamic parameters, cycle, pressure, volume, temperature, entropy, heat, work.*

Вивчення курсу «Фізика» в технічних університетах передбачає поглиблене вивчення фізичних законів і явищ, що дозволяє розв'язувати складні задачі. Проте, досвід проведення контролю знань показує, що у деякої частини слухачів спостерігається розрив між знанням теоретичного матеріалу і вмінням застосовувати ці знання на практиці. У зв'язку з цим в навчальну програму з фізики пропонується введення циклу розрахункових робіт, що допомагають ліквідувати цей розрив. Виконання розрахункових робіт дає можливість поглибити знання, набуті при традиційному методі навчання (лекції – практичні заняття – лабораторні роботи). Розрахункова робота на тему «Закони термодинаміки» охоплює основні поняття і закони розділу «Термодинаміка», і тому є добрим завершенням цієї теми.

Авторами розроблено серію розрахункових робіт, у результаті виконання яких слухач розраховує термодинамічні параметри вказаних станів, теплоту, отриману газом від нагрівника, теплоту, віддану холодильнику, ККД циклу, зміну ентропії. Для виконання даної розрахункової роботи необхідно засвоїти наступні теоретичні відомості: газові закони, перший закон термодинаміки, внутрішня енергія, робота, що виконує система проти зовнішніх сил; число ступенів вільності; циклічні процеси; коефіцієнт корисної дії циклічного процесу, зміна ентропії.

Розглянемо приклад виконання типової розрахункової роботи. Нехай 4 молі двоатомного ідеального газу здійснюють замкнений цикл, графік якого показано на рис. 1.

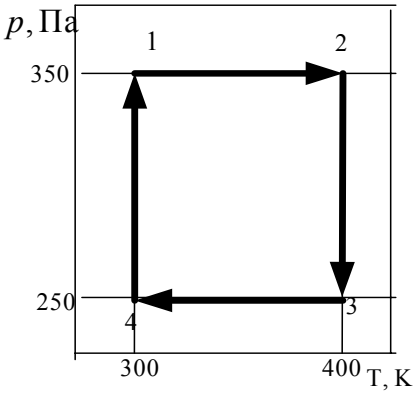

Рис. 1. Графік замкненого циклу

З рис. 1 видно, що газ здійснює два ізобарних (1→2; 3→4) і два ізотермічних (2→3; 4→1) переходи. Розраховуємо термодинамічні параметри станів 1, 2, 3, 4. З рис.1 бачимо, що тиск і температура в стані 1 становлять відповідно p_1=350 Па, T_1=300 К. Використовуючи рівняння Менделєєва-Клапейрона, знайдемо об'єм V_1 в стані 1:

$$p_1V_1 = \nu RT_1 \Rightarrow V_1 = \frac{\nu RT_1}{p_1} = \frac{4 \cdot 8{,}3 \cdot 300}{350} = 28{,}46 м^3.$$

З рис. 1 бачимо, що тиск і температура в стані 2 становлять відповідно p_2 =350 Па, T_2=400 К. Так як перехід 1→2 ізобарний, то об'єм V_2 в стані 2 можна визначити так:

$$\frac{V_1}{T_1} = \frac{V_2}{T_2} \Rightarrow V_2 = \frac{V_1T_2}{T_1} = \frac{28{,}46 \cdot 400}{300} = 37{,}94 м^3.$$

З рис. 1 бачимо, що тиск і температура в стані 3 становлять відповідно p_3 =250 Па, T_3=400 К. Так як перехід 2→3 ізотермічний, то об'єм V_3 в стані 3 можна визначити так:

$$p_2V_2 = p_3V_3 \Rightarrow V_3 = \frac{p_2V_2}{p_3} = \frac{350 \cdot 37{,}94}{250} = 53{,}12 м^3.$$

З рис. 1 бачимо, що тиск і температура в стані 4 становлять відповідно p_4=250 Па, T_4=300 К. Так як перехід 3→4 ізобарний, то об'єм V_4 в стані 4 можна визначити так:

$$\frac{V_3}{T_3} = \frac{V_4}{T_4} \Rightarrow V_4 = \frac{V_3T_4}{T_3} = \frac{53{,}12 \cdot 300}{400} = 39{,}84 м^3.$$

Газ отримує теплоту від нагрівника в процесах 1→2 (ізобарний процес, газ нагрівається, збільшує внутрішню енергію і виконує роботу) і 2→3 (ізотермічний процес, газ виконує роботу), тому кількість теплоти, що отримує газ, така (так як газ двоатомний, то кількість ступенів вільності i становить 5):

$$Q_{12} = \Delta U_{12} + A_{12} = \frac{i}{2}\nu R\Delta T + p_1\Delta V = \frac{i}{2}p_1\Delta V + p_1\Delta V = \frac{7}{2}p_1\Delta V = = \frac{7}{2}\cdot 350\cdot(37{,}94 - 28{,}46) = 11613\,Дж,$$

$$Q_{23} = A_{23} = \int_{V_2}^{V_3} p(V)dV = \int_{V_2}^{V_3}\frac{\nu RT_2}{V}dV = \nu RT_2\ln\frac{V_3}{V_2} = \nu RT_2\ln\frac{p_2}{p_3} = = 4\cdot 8{,}3\cdot 400\cdot\ln\frac{350}{250} = 4468{,}35\,Дж.$$

Тоді кількість теплоти, що отримує газ в даному термодинамічному циклі, така:

$$Q_{н.} = Q_{12} + Q_{23} = 16081{,}35\,Дж.$$

Газ віддає теплоту холодильнику в процесах 3→4 (ізобарний процес, газ охолоджується, зменшує внутрішню енергію) і 4→1 (процес ізотермічний, над газом виконують роботу), тому кількість теплоти, що отримує газ – віддає холодильнику, така:

$$Q_{34} = \Delta U_{34} + A_{34} = \frac{5}{2}\nu R(T_4 - T_3) + p_3(V_4 - V_3) = \frac{5}{2}p_3(V_4 - V_3) + p_3(V_4 - V_3) =$$

$$= \frac{7}{2}p_3(V_4 - V_3) = 3{,}5\cdot 250\cdot(39{,}84 - 53{,}12) = -11620\,Дж.$$

$$Q_{41} = \int_{V_4}^{V_1} p(V)dV = \int_{V_4}^{V_1}\frac{\nu RT}{V}dV = \nu RT_1\ln\frac{V_1}{V_4} = \nu RT_1\ln\frac{p_4}{p_1} = -3351{,}26\,Дж.$$

Тоді, кількість теплоти, що газ віддає холодильнику в даному термодинамічному циклі, така:

$$Q_{х.} = Q_{34} + Q_{41} = 14971{,}26\,Дж.$$

ККД. циклу:

$$\eta = \frac{Q_{н.} - Q_{х.}}{Q_{н.}} = \frac{16081{,}35 - 14971{,}26}{16081{,}35} \approx 0{,}07 = 7\%.$$

Зміна ентропії за ізобарного переходу 1→2:

$$\Delta S = C_p\nu\ln\frac{T_2}{T_1} = \nu\frac{i+2}{2}R\ln\frac{T_2}{T_1} = 33{,}42\ {Дж}/{K}.$$

Зміна ентропії за ізотермічного переходу 2→3:

$$\Delta S = \nu R\ln\frac{p_2}{p_3} = 11{,}17\ {Дж}/{K}.$$

Зміна ентропії за ізобарного переходу 3→4:

$$\Delta S = C_p\nu\ln\frac{T_4}{T_3} = -33{,}42\ {Дж}/{K}.$$

Зміна ентропії за ізотермічного переходу 4→1:

$$\Delta S = \nu R\ln\frac{p_4}{p_1} = -11{,}17\ {Дж}/{K}.$$

Отже, виконання такої розрахункової роботи дозволить студенту більш глибоко засвоїти теоретичні знання, здобуті на лекціях і практичних заняттях.

УДК 37. 036: 070

Башманівська Любов, м. Житомир

ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНИЙ РОЗВИТОК УЧНІВ У СУЧАСНОМУ МЕДІЙНОМУ ПРОСТОРІ

У статті розглянуто проблему художньо-естетичного розвитку школярів у сучасному медіапросторі, розкрито педагогічні умови художньо-естетичного розвитку в медіасередовищі.

***Ключові слова**: медіаосвіта, медіакультура, медіасередовище, медіаресурси, художньо-естетичний розвиток.*

The article focuses on the problem of artistic and aesthetic development of students in modern media space conditions; the pedagogical conditions of artistic and aesthetic development in media sphere are presented.

***Keywords**: media education, media culture, media sphere, media resources, artistic and aesthetic development.*

Проблема художньо-естетичного розвитку та естетичної культури школярів в умовах стрімкого піднесення інформаційних технологій і мас-медіа є сьогодні особливо актуальною. Глобалізація інформаційного простору як важлива складова сучасної цивілізації є однією з невід'ємних чинників у

формуванні особистості, де вагому роль відіграють естетичні цінності та естетичне ставлення до світу. Художньо-естетичний розвиток сучасних школярів відбувається в новому медійному середовищі. ЗМІ, зокрема телебачення, інтернет-сайти, блоги тощо, заполонили всі сфери життя. Медіа виконують не лише функцію комунікації, а й продукують культуру сьогодення. Тому, на формування ціннісних орієнтацій та естетичної культури особистості інформаційне середовище має неабиякий вплив. У зв'язку з цим, процес художньо-естетичного розвитку школярів у сучасному медіапросторі набуває нового значення.

Проблемі взаємодії сучасних медіа й учнівської молоді було присвячено низку досліджень. Зокрема, перцептивну діяльність і художньо-естетичне виховання у контексті медіакультури вивчали Л. Баженова, О. Баранов, Г. Дейкіна, Л. Городенко, О. Дронова, Л. Зазнобіна, І. Левшин, О. Нечай, Н. Темах, Ю. Усов; зміст і форми медіаосвіти молоді розглядали А. Іщенко, С. Кіперман, О. Савченко, І. Челишева, О. Хомич; художньо-естетичний розвиток засобами медіаресурсів досліджували О. Бондаренко, С. Іванова, Ж. Мацкевич, В. Сич, В. Тавровська, О. Федоров та ін.

Нині продовжують дослідження взаємовпливу мас-медіа та розвитку художньої культури й художньо-естетичних смаків Ю. Бондур, В. Башманівський, А. Вартасов, Т. Євтухова, К. Кошак, К. Розлогов, М. Туровська, С. Шандрук, О. Шариков, М. Ямпольський та ін.

Дослідники відзначають, що разом з літературою, музикою та іншими видами мистецтв медіаосвіта має досить потужний вплив на художньо-естетичний розвиток молоді, а спілкування учнів з медіаресурсами знаходиться чи не на першому місці. Водночас медійна культура органічно ввібрала в себе риси літератури, музики, театру, образотворчого мистецтва тощо. Вона відповідає сучасним потребам суспільства, пропонує форми та методи впливу на учнів, на формування їхніх естетичних цінностей, уподобань і смаків, допомагає вчителю доповнити традиційну освіту відповідно до сучасних вимог. Тому вважаємо, що на сьогодні проблема художньо-естетичного розвитку, формування художніх смаків медійними засобами є досить значущою.

Незважаючи на те, що проблемою впливу сучасної медіакультури на молоде покоління цікавилося багато дослідників, це питання лишається новим і актуальним.

Метою нашої статті є визначення особливостей та виділення педагогічних умов художньо-естетичного розвитку школярів у сучасному медіа просторі, а також з'ясування ролі медіаосвіти в становленні особистості.

У час зростання інформаційної складової соціального простору, медіа є одним з основних чинників соціалізації молодого покоління та каналом транслювання інформаційних повідомлень. Медійні засоби зумовлюють інформаційні відносини в суспільстві, визначають нову систему взаємодії молоді зі світом. Тому художньо-естетичний розвиток молодого покоління під впливом медіакультури нині набуває особливого значення.

Але варто підкреслити, що означена проблема є досить суперечливою в нинішній час. Чимало педагогів, психологів та інших фахівців відзначають негативний вплив мас-медіа на формування особистості. Останнім часом Інтернет і телебачення пропонує багато фільмів, різних серіалів, де показано аморальне життя молоді, шахрайство, бандитизм, терор, наркоманію тощо. Таким чином, сучасні мас-медіа маніпулюють свідомістю школярів. А ось фільмів про здоровий спосіб життя, людську доброту, справедливість, істинні духовно-моральні цінності людини, її активну роль у житті суспільства – обмаль, через що й утрачаються ціннісно-художні орієнтири нинішніх школярів. Адже молодь, зокрема підлітки, є досить чутливими до таких трансформацій, тому особливо переймаються цим питанням педагоги, психологи, соціологи, журналісти та ін.

Водночас фахівці відзначають, що медіатехнології мають і позитивний вплив на школярів. Вони відіграють особливу роль у становленні особистості молодого покоління, виступають засобом формування системи поглядів на світ. А оскільки сучасне життя не може обходитися без використання медійних технологій, то вчені та педагоги намагаються знайти шляхи відповідного сприйняття учнями нових інформаційних медіа. Фахівці не вважають медіапростір безпечним для дітей, але шукають такі резерви, що будуть психологічно сприятливі для школярів, адже сьогодні медіа стають, окрім спілкування, ще й важливим засобом пошуку інформації, зокрема пізнавального та навчального характеру.

Нині перед системою освіти постало завдання формування й розвитку в учнів таких навичок і вмінь, що дали б змогу орієнтуватися в численних інформаційних джерелах, оцінювати й аналізувати отриману інформацію з метою досягнення певного рівня виконання різноманітних завдань. Вирішити цю проблему покликана медіаосвіта, яка, за Концепцією впровадження медіаосвіти в Україні (2010), трактується як «частина освітнього процесу, спрямована на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа,

включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні (комп'ютерно-опосередковане спілкування, Інтернет, мобільна телефонія) медіа з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій» [1].

Термін «медіа» пішов від латинського «medium», що означає засіб, посередник. О. Хомич зазначає, що медіа «позначають технічні засоби створення, зберігання, поширення, сприйняття інформації та обміну її між автором повідомлення і масовою аудиторією, і в сучасному світі повсюдно вживається як аналог терміна ЗМК – засоби масової комунікації» [2, с. 44].

Сьогодні часто зустрічаються такі терміни, як «медіаосвіта», «медіакультура», «медіапедагогіка», «медіаграмотність», «медіатворчість», «медіарезерви», «медіасередовище» тощо. Ці поняття й окреслюють проблеми освіти та виховання та художньо-естетичного розвитку– зокрема.

Батьки та педагоги нині не можуть не визнавати впливу медійного простору на школярів, хоч ця проблема досить суперечлива. Тому, саме в шкільному віці так важливо розвивати незалежне ставлення до інформації, свідомий підхід до вибору медіаресурсу, критичну оцінку низькопробної продукції і таким чином дбати про формування художньо-естетичних цінностей і вподобань учнів. Адже художньо-естетичний розвиток, зокрема й формування художнього смаку, «сприяє розвиткові творчої думки, умінню сприймати та оцінювати твори мистецтва, виховує бажання пізнавати прекрасне в мистецтві та в навколишній дійсності, знайомить учнів зі світом природи і людських взаємин, спонукає до гармонії в стосунках» [3, с. 8].

Водночас існує чимало актуальних педагогічних проблем, що з'являються в процесі художньо-естетичного розвитку школярів засобами медіаресурсів. Їх визначає О. Дронова: «Здоров'язбереження, відбір ефективних видів медіа, визначення змісту та форм включення медіаматеріалу в педагогічний процес, розробка програми навчання дітей різним видам діалогу з медіасвітом (пробудження художньо-естетичної активності, розвиток пізнавальної активності та критичного мислення), медіакультура батьків, медіапрофесійність педагога, збереження пріоритету безпосереднього спілкування дитини з довкіллям та соціумом» [4, с. 88]. Дослідниця вважає, що медійна культура батьків формує культуру учнів. Через це, дбаючи про художньо-естетичний розвиток школярів, необхідно засобами культурно-педагогічної просвіти відкорегувати медіакультуру батьків. З цією метою педагоги разом з батьками повинні показувати дітям, окрім медійних, ще й інші шляхи пошуку потрібної інформації. Це і художня творчість, і філософські розмови з дорослим, і колекціонування тощо. Адже художньо-естетичний розвиток особистості пов'язаний передусім з красою і мистецтвом, супроводжується індивідуалізацією, перцептивною активністю, роботою уяви, асоціативним мисленням, умінням осмислювати отриману інформацію тощо.

Та все ж таки, потрапляючи у віртуальне співтовариство з Інтернетом та з іншою медіапродукцією, учні мають багато можливостей для культурного обміну та особистісного росту. Вони не завжди в реальному житті можуть ознайомитися з шедеврами національної та світової літератури, музики, кіно, живопису, скульптури, архітектури. Тут знадобляться медіаресурси, Інтернет, що допоможуть школяреві краще пізнати світ і себе. Сприяти культурному збагаченню та художньо-естетичному розвитку за певних педагогічних умов можуть, зокрема, пізнавальні телевізійні програми, відеофільми, художня література, інтернет-сайти, блоги тощо, що збагачують поліхудожнє середовище, формують художню картину світу.

У зв'язку з цим, вважаємо за необхідне виділити педагогічні умови художньо-естетичного розвитку учнів у сучасному медійному середовищі. Це, у першу чергу, ретельний критичний відбір медіапродукції та збагачення ним учнівського культуровідповідного середовища; уміння систематизувати отриману інформацію за ступенем важливості; усвідомлення педагогами вагомості художньо-естетичного розвитку учнів та безпосереднього впливу на нього медіапростору, відповідно й формування медійної культури та медіакомпетентності самого вчителя; дозований підбір медіаматеріалу для художньо-естетичного розвитку та спілкування з ним учнів, тобто керованість якісного та кількісного потоку засобів масової інформації з метою свідомого користування ними.

Сучасні медіа розглядаються як позитивний суспільний фактор, що вимагає від громадян, зокрема й учнів, володіння певними вміннями та навичками. У «Резолюції щодо медіаграмотності у цифровому світі» наголошено на необхідності цілеспрямованого розвитку медіаосвіти, запропоновано рекомендації щодо шляхів упровадження цього завдання на різних освітніх рівнях [5]. Адже медіаматеріали широко представлені різними видами, серед яких кіно, телебачення, радіо, преса, інтернет-сайти, комп'ютерні ігри тощо. Тому так важливо з потоку цієї інформації вміти вибирати й використовувати найбільш раціональний матеріал для художньо-естетичного розвитку і педагогам, і батькам, і самим учням.

Таким чином, художньо-естетичний розвиток школярів в умовах сучасного медіапростору передбачає формування здатності сприймати прекрасне в мистецтві та довкіллі; необхідність брати посильну участь у створенні прекрасного в житті та творчості; формування художніх та естетичних смаків, естетичних почуттів, творчих здібностей. Цьому може сприяти сучасна медійна освіта, що створює всі умови для активної участі школярів у житті суспільства, але за вмілого користування отриманою інформацією. Через це сьогодні досить важливим є питання медіаосвіти молоді, необхідності зростання їхньої медійної грамотності, що може стати темою подальших наукових розвідок.

Література

1. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні // Інститут соціальної та політичної психології НАПН України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://jspp.org.ua/news_44.htm
2. Хомич О. О. Особливості становлення медіа-освіти в Україні // Вісник Луганського національного університету імені Т. Шевченка. Педагогічні науки. – 2013. – № 13(1). – С. 43–49.
3. Башманівська Л. А. Формування художніх смаків учнів основної школи в процесі вивчення літератури рідного краю : автореф. дис. … канд. пед. наук / Л. А. Башманівська. – К, 2004. – 20 с.
4. Дронова О. О. Проблема художньо-естетичного розвитку дітей дошкільного віку в сучасному медіа-просторі // Вісник ЛНУ ім. Т. Шевченка. Педагогічні науки. – 2013. – № 13(272). – Ч. І. – С. 85–95.
5. European Parliament resolution of 16 December 2008 on media literacy in a digital world (2008/2129(INI)) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=//EP//TEXT+TA+P6-TA-2008-0598+0+DOC+XML+V0//EN

УДК 374.32

Безсмертна Вікторія, м. Житомир

РОЗВИТОК ЛІДЕРСТВА У ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРІВ ГЕНДЕРНОЇ ОСВІТИ ПРИ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті здійснено аналіз факторів сензитивності студентського віку до впровадження гендерних ідей у системі вищої освіти України; розвитку лідерських якостей студентської молоді на прикладі діяльності активісток та активістів Центру гендерної освіти Житомирського державного університету ім. І. Франка.

***Ключові слова**: вищий навчальний заклад, гендерна освіта, гендерна рівність, лідерство, студентська молодь, центр гендерної освіти.*

This article analyzes the factors of student-age sensory to introduction of gender ideas in the higher education system of Ukraine. The development of students leadership is shown on the example of activists of the Center for gender education of Zhytomyr Ivan Franko State University.

***Keywords**: higher education institution, gender education, gender equality, leadership, student youth, gender education center.*

Ефективність діяльності особистості в колективі багато у чому залежить від її активності й ініціативності, від уміння налагодити відносини із членами групи, виявити свої можливості тощо. У цих стосунках особливе місце займає такий феномен, як лідерство. Лідерство – це відносини домінування та підпорядкування, впливу і дій у системі внутрішньогрупових відносин.

Здатність людини бути лідером багато в чому залежить від розвиненості організаторських і комунікативних якостей. Є. Жариков і Є. Крушельницький відзначають наступні риси, притаманні справжньому лідеру: наполегливість, терплячість, ініціативність, самокритичність, уміння оцінювати не лише успіхи, але й невдачі, критичність, вимогливість, креативність, надійність, витривалість, спостережливість, працелюбність, стресостійкість, оптимістичність, рішучість, гнучкість, вміння слухати, аналізувати та синтезувати отриману інформацію [1].

Науковець Т. Голованова зазначає, що у свідомості студента відбувається перехід від споглядальницького світу юнацтва до світу активної дії. Студентські роки – це період професійної підготовки, оволодіння навичками управління й самостійної інтелектуальної діяльності, час дружби, любові, створення сім'ї, виховання дітей. Це період знаходження свого місця в житті, самоствердження в студентських колективах, різних соціальних групах. На думку більшості дослідників, для студентського віку характерне досягнення оптимальних показників у розвитку психічних, соціальних і фізичних властивостей. Науковці стверджують, що однією із сучасних тенденцій у генезисі студентства його трансформація із невиробничого характеру в амбівалентну соціальну групу, яка бере безпосередню участь у матеріальному і духовному виробництві. Прийняття цієї позиції дозволяє віднести студентську молодь до соціально-дієвої групи суспільства [2, с. 75].

Отже, студентські роки є сензитивними для переоцінки ціннісних орієнтацій, саме тому вищі навчальні заклади покликані створювати можливості для реалізації здібностей молоді, задоволення

потреб, отримання нових знань, умінь, навичок та застосування їх у практичному житті.

Це завдання активно реалізується центрами гендерної освіти при вищих навчальних закладах через призму ідеї гендерної рівності. Закордонні дослідження та аналіз ситуації в різних країнах світу свідчать, що найбільший прогрес в економічному, гуманітарному, соціальному та культурному розвитку спостерігається в тих країнах, де реалізуються заходи щодо подолання проявів гендерної дискримінації та стереотипів у різних сферах. Тому, відповідно до Наказу МОН України № 839 від 10.09.2009 р. «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту», де зазначено наступне: «Продовжити впровадження курсів гендерної рівності у вищих навчальних закладах I–IV рівнів акредитації, розширювати мережу та активізувати діяльність освітніх та дослідницьких гендерних центрів, лабораторій, що діють при вищих навчальних закладах», гендерні освітні центри активно впроваджують гендерний підхід в систему вищої освіти України [3].

Метою гендерної освіти та просвіти студентської молоді є формування розуміння сутності норм та установок взаємодії статей на принципах гендерної рівності, потреби керуватися ними в усіх сферах життєдіяльності, адже через невеликий проміжок часу, сьогоднішні студенти, виходячи із сформованої системи цінностей, будуть приймати рішення та впливати на суспільні процеси.

Науковець О. Рассказова зазначає, що гендерний освітній центр – це центр, діяльність якого має спрямовуватися на посилення гендерного аспекту у змісті соціально-гуманітарних дисциплін, активізацію виховних заходів, організацію науково-дослідницької роботи задля свідомого забезпечення засобами освіти рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації всіх форм дискримінації, запобігання насильству у всіх сферах життя суспільства, протидію торгівлі людьми тощо [4].

У діяльності центрів гендерної освіти використовуються різні форми роботи зі студентами, саме: традиційні (лекції, бесіди, діалоги, дискусії та ін.), інноваційні (тренінги, школи гендерної рівності, волонтерський загін, гендерні ґеокешинги, гендерно-спортивне орієнтування, соціально-інтерактивний театр та ін.). Це сприяє розширенню кругозору студентів, підвищенню прагнення до саморозвитку та самовдосконалення, дає можливість отримати особистісний та професійний досвід.

Одним з таких осередків гендерної просвіти є Центр гендерної освіти Житомирського державного університету імені І. Франка (далі – Центр). На прикладі діяльності учасниць та учасників роботи Центру пропонуємо розглянути розвиток лідерської активності особистості.

На сьогоднішній день Центр працює за налагодженою системою: спочатку студенти засвоюють тренінговий курс, що складається з 10 занять та охоплює різні теми з сучасної проблематики. Після проходження курсу студенти отримують сертифікат та можливість долучитися до діяльності в різних напрямках: тренерська діяльність, обслуговування бібліотеки Центру, організація соціальних акцій та заходів, координація тематичних груп у соціальних мережах, написання та координація авторських проектів. Усі студентки та студенти за бажанням входять до складу волонтерського загону «Паритет». У своїй роботі Центр керується Положенням про Центр гендерної освіти при Студентській соціальній службі для молоді Житомирського державного університету імені І. Франка.

Аналіз діяльності Центру гендерної освіти дозволяє виділити наступні аспекти розвитку особистості:

Підвищення рівня обізнаності та розширення свідомості особистості: накопичення нових знань, вміння виявляти та розпізнавати гендерні стереотипи, формування гендерної чутливості, оцінка навколишнього життя через призму гендерних знань.

Розвиток лідерських якостей: студенти на базі Центру формують своє уявлення про відповідальне лідерство, мають змогу розвинути свої лідерські якості, спробувати себе в ролі організаторів акцій та заходів.

За роки існування Центру волонтери-активісти брали участь у школах молодого лідера; протягом 2009–2016 рр. 8 волонтерок Центру гендерної освіти отримали перемогу у конкурсі «Перший крок до успіху» для молодих дівчат-лідерок за підтримки Українського Жіночого Фонду та реалізували в межах конкурсу проекти (табл. 1), що свідчить про активну системну діяльність студентів та наявність громадської позиції.

Це свідчить про те, що координатори проектів трансформували свої теоретичні знання у практичні лідерські навички, отримали досвід управлінської діяльності.

Підвищення рівня громадської активності: студенти-волонтери активно долучаються до організації соціальних акцій, заходів, що проводяться на базі Центру, активісти долучалися до організації та проведення таких заходів як: розповсюдження браслетів в межах національної браслетної кампанії проти насильства між близькими людьми «Залишайся людиною»; участь в організації інтерактивної просвітницької гри «Dozor проти насильства»; щорічного доброчинного

марафону до дня Святого Миколая «Подаруй дитині радість»; є волонтерами загону «Паритет».

Таблиця 1

Проекти, реалізовані активістками Центру гендерної освіти ЖДУ ім. І. Франка за підтримки Українського Жіночого Фонду в рамках конкурсної програми «Перший крок до успіху»

№ з/п	Рік	Назва проекту	Зміст проекту
1	2009	Соціалізація жіночої студентської молоді, в т. ч. і молодих мам	Проведено тренінги щодо соціалізації та працевлаштування для студенток п'ятого курсу – молодих матерів; виданий інформаційний буклет «Основи успішного працевлаштування», розроблений для цільової аудиторії; круглий стіл на тему «Робота в умовах сучасності».
2	2010 – 2011	Гендерна просвіта молоді Житомирщини	Проведено серії тренінгів на теми «Гендер і суспільство. Провідні агенти гендерної соціалізації», «Протидія насильству і торгівлі людьми», випуск у газетній формі молодіжного інформаційного видання «Акцент» на гендерну тематику і проведено «гендерні геокешинги» за тематикою «Гендер і суспільство», «Гендер і кар'єра», «Багатолика дискримінація», «Відповідальне батьківство».
3	2011 – 2012	Крок до лідерства	Створено Житомирську обласну молодіжну громадську організацію «Паритет» та проведено тренінгові заняття з розвитку лідерства, раціонального використання часу, впевненої поведінки серед жіночої студентської молоді.
4	2011 – 2012	Школа молодої сім'ї	Проведено 5 тренінгів інформаційного та практичного характеру, що стосуються студентської сім'ї студентів ВНЗ м. Житомира; проведено умовне практичне «випробування» у дитячому садку м. Житомир для бажаючих юнаків та дівчат, які відвідали серію тренінгів; форум на проблемну тематику, що стосується студентської сім'ї.
5	2013 – 2015	Правова просвіта активістів студентського самоврядування ВНЗ м. Житомира	Підвищено рівень обізнаності активістів студентського самоврядування вищих навчальних закладів м. Житомир з питань прав людини; підвищено рівень поінформованості студентів навчальних закладів з приводу їхніх прав та обов'язків, шляхом проведених тренінгів, навчальних квестів та публікацією журналу-мультими.
6	2014 – 2015	Школа волонтерів для роботи з дітьми з синдромом Дауна	Було проведено першу в м. Житомирі Школу волонтерів для роботи з дітьми з синдромом Дауна. Робота волонтерів надасть дітям довгоочікувану допомогу та підтримку.
7	2015 – 2016	Майстерня особистісного успіху	Проведено «Майстерні особистісного успіху» серед учениць професійно-технічних навчальних закладів м. Житомира та області, в т. ч. дівчат з інвалідністю з метою їх успішного становлення: розвитку фінансової грамотності, лідерського потенціалу та навичок самопрезентації.

Отже, діяльність студентів на базі Центру гендерної освіти Житомирського державного університету імені І. Франка позитивно впливає на становлення молоді, як на особистісному рівні (розширення свідомості, поглиблення знань), так і на професійному (досвід участі, організації та реалізації заходів на соціальну тематику (тренінгів, акцій, квестів, тощо), написання та реалізація соціальних проектів). Аналіз діяльності активістів центру свідчить про комунікабельність особистості, хороші організаторські здібності, наполегливість, ініціативність, рішучість. Такі якості є необхідними для працівників різних сфер, оскільки професійна діяльність в сучасних умовах полягає в постійному спілкуванні з людьми, допомозі подолати складні життєві обставини та постійній посередницькій діяльності. Діяльність на базі Центру дозволяє отримати практичні навички організаційної, управлінської та наукової діяльності.

Література

1. Козлов В. В. Соціально-психологічна діагностика розвитку особистості і малих груп / В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов, Н. П. Фетіскін. – М : Видавництво Інституту Психотерапії, 2002. – 490 с.

2. Голованова Т. П. Теорія і практика формування ґендерної рівності студентської молоді : [монографія] / Т. П. Голованова. – Запоріжжя : Запорізький нац. ун-т, 2007. – 338 с.

3. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту» (№ 839 від 10.09. 2009 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/other/4849.

4. Гендерні стандарти сучасної освіти : зб. рекомендацій. – Ч. 1. – Київ : ПРООН, 2010. – 303 с.

УДК 811.111:004:378.147(045) **Березнікова Наталія, м. Київ**

АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ МЕТОДИК ТА ІТ В ОЦІНЮВАННІ ЯКІСНИХ НАВИЧОК УСНОГО ТА ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ ФАХОВОЮ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті розглядається питання сучасних педагогічних технологій з системного підходу до моніторингу якості знань та визначення рівня набутих вмінь та навичок з фахової англійської мови студентами немовних спеціальностей з використанням ІТ та пропонує навчальні завдання для вдосконалення рівня англомовних компетенцій.

Ключові слова: *англомовні компетенції, фахове англомовне спілкування, якісні знання, система оцінювання, сучасні проектні методики, інтерактивне навчання.*

The article deals with problems of modern pedagogical technologies of system approaches to knowledge quality monitoring and determining the level of the acquired skills and experience of technical students in IT professional English . The paper offers special tasks for increasing the English language competence level.

Keywords: *English language competences, professional English communication, high quality knowledge, assessment system, modern project technologies, interactive training.*

Напрямки розвитку процесів вищої школи в Україні орієнтуються на документи Ради Європи, що стосуються загальних процесів вищих навчальних закладів, та закони розвитку вищої освіти Міністерства освіти та науки України. Саме конкурентна іншомовна підготовка майбутнього фахівця стає невід'ємним чинником професійного зростання та академічної мобільності сучасної молоді. Загальноєвропейські рекомендацій Ради Європи визначають критерій якості фахівця з мовними компетенціями двох іноземних мов для країн-членів Європейської спільноти. Вивчення іноземних мов отримало новий підхід, оскільки, крім засобу міжкультурної комунікації, іноземна мова стає мовою фахового спілкування між фахівцями за межами України.

Питання визначення критеріїв до системного якісного оцінювання англомовних компетенцій представляє актуальний напрямок для закладів освіти. Аналіз наукових англомовних та україномовних джерел, практичні наукові конференції в Україні підтверджують, що велику увагу науковців та викладачів вищої школи займають питання оптимізації навчального процесу із загальної та фахової іноземної мови до сучасних вимог. В університетах створюється сучасна база електронних навчальних комплексів, електронних підручників, електронних тестових завдань, вхідні, проміжні й підсумкові завдання для тестування. Окрім магістральних напрямків розробок, викладачі застосовують педагогічні технології, що могли б мотивувати студентів до активного вивчення англійської мови та вдосконалення усіх видів іншомовних компетенцій, а саме мовлення, писемна мова, аудіювання, читання через залучення активного діяльнісного підходу у професійні іноземні мові.

Укладачі теоретичної бази сучасного напрямку моніторингу та оцінювання якості засвоєння молодим поколінням необхідного обсягу знань, отриманих вмінь та навичок з дисциплін запропоновувати роглядати одну з складових системи якісного оцінювання, – взаємозв'язок рейтингових успіхів студентів та їх викладачів. При такому підході до визначення позитивних результатів, студент та викладач починають виступати в інших стосунках, у них з'являється спільна мета – якісні знання, вміння та навички, починає працювати принцип зворотного зв'язку. Цей принцип є важливою ознакою навчального процесу вже більше двадцяти років в американських та британських університетах [1].

Аналіз освітянської літератури розвинутих країн (США, Велика Британія, Канада, Данія, Франція, Нідерланди) вказує на суттєві зміни за останні двадцять років в системі оцінювання учнів та вчителів, студентів та викладачів, створення низок комп'ютерних тестів для об'єктивного моніторингу та оцінювання рівня засвоєння знань з використанням педагогічних вимірювань, а також в цих країнах існує система незалежних тестових центрів, винесених за межі університетів. Література свідчить, що для студентів створюються комфортні умови і для навчання і для тестування. Студентам присутня обізнаність в ІТ, тому студенти розвинутих країн відносяться до різних форм моніторингу й оцінювання їх знань з ентузіазмом, оскільки зацікавлені як в отриманні якісних знань з фахових дисциплін так і в отриманні високого результату тестування. Студенти, при недостатньо високих балах з тестів, мають неодмінно виправляти таке положення через вдосконалення знань з предмету й перескладання тесту. Система проведення комп'ютерних заходів з оцінювання підтверджує зацікавленість всіх учасників педагогічного навчального процесу (студентів та викладачів) до безпосереднього процесу та результатів моніторингу якості знань [1].

У системі підготовки фахівця вищої школи України, дисципліна «Іноземна мова» виступає важливим чинником його становлення. Тобто, ми працюємо зі студентами з різних напрямів

підготовки, які на професійному рівні мають вільно читати фахову літературу, складати фахові документи англійською мовою, виступати з доповідями на конференціях, розуміти своїх ділових партнерів та вільно спілкуватися англійською мовою загального вживання та професійного спрямування. Але на сьогодні, підготовка фахівців з високим рівнем англомовної компетенції зазнає деяких протиріч в самій системі освіти. Так, зменшений обсяг годин та курсів для вивчення та вдосконалення англійської мови негативно впливає на показники якості освіти. Студенти вступають до вищої школи з різним рівнем підготовки з англійської мови. Вони також притримуються різних поглядів щодо цілеспрямованості в досягненні мети, ставлення до процесу пізнання та створення особистих підходів за час навчання в університеті, а також у створенні особистого алгоритму творчого зростання й самовдосконалення майбутнього фахівця [2].

Беручи до уваги актуальність розв'язання питання якісного навчального процесу та підходів до диференціації студентів з однаковим рівнем та методами їх оцінювання, відповідно, до рівня навчальних досягнень студентів за навчальний модуль, семестр, навчальний рік, ми пропонуємо використання методик сучасних педагогічних технологій та можливості інформаційних технологій у роботі під час навчального процесу в аудиторії та для самостійної підготовки вдома.

Вчені-лінгвісти та психологи доводять, що іноземна мова – це чудовий тренажер мисленнєвої діяльності мозку, тож невід'ємною частиною процесів мислення людини є пошук закономірностей. Вивчення іноземної мови, а особливо професійної іноземної мови стимулює розвиток мислення та мовлення саме іноземною мовою, сприяє формуванню як аналітико-синтетичних зв'язків, так і причинно-наслідкових зв'язків при роботі з чотирма складовими мовленнєвої діяльності [3].

Мотиваційний аспект відіграє важливу роль для активації студентами мислення, сприймання, розуміння, засвоєння матеріалів іноземною мовою. Відповідно, підвищуючи рівні мотивації, ми сприяємо розвитку пізнання та інтелектуальної діяльності студентів. Таким чином, пізнавальні внутрішні та зовнішні мотиви стимулюють мовленнєву діяльність та бажання навчитися мислити іноземною мовою, підвищуючи ефективність результату самого процесу навчання [4].

Рівень володіння іноземною мовою, згідно з Б. Бєляєвим, це показник рівня здатності мислити іноземною для формулювання власних думок. [5]. Для оптимізації навчального процесу ми застосовуємо інтерактивні методики навчання, студенти беруть участь у різних проектах – тематичних, дослідницьких, пізнавальних, разом із сучасним інструментом для вивчення іноземної мови та отримання сучасної лінгвістичної та фахової інформації через мережу Інтернет.

Головним напрямком сумісної роботи викладача зі студентами є винайдення форм роботи з використанням сучасної проектної методики та інтерактивного навчання. Відповідно до навчального плану, ми розширюємо нашу фахову тематичну обізнаність через практичне оволодіння сучасною інформацією фахової іноземної мови, намагаємось прививати конкурентні навички студентам при опрацьовуванні іншомовного автентичного матеріалу, що використовується на заняттях.

Спираючись на досвід опрацьовування фрагментів художніх відеофільмів, ми для оптимізації вивчення фахової термінології студентів напряму «Геодезія, картографія та землеустрій» та вдосконалення розуміння міжкультурного професійного діалогу створюємо зі студентами інтерактивні завдання до різного тематичного матеріалу з використанням учбових відеофільмів, що займають п'ять хвилин. Серед розроблених студентами інтерактивних завдань можуть бути і рольові ігри, ролі під час обговорення, ротаційні трійки, взаємне навчання, робота в парах та робота в малих групах. Для занять із студентами 4-го курсу, які вивчають іноземну мову професійного спрямування, ми розширюємо кількість вправ, спрямованих на розвиток навичок виступу на конференції. Такими інтерактивними завданнями для опрацювання групою студентів може бути: презентація, керована лекція, ситуативне моделювання (імітаційні або ділові ігри), спеціальні ролі під час обговорення питань фахових конференцій. Для створення інтерактивних завдань студенти вибирають також і матеріал із періодичного електронного видання Міжнародної картографічної асоціації (http://icaci.org). Цей ресурс дозволяє студенту підтримувати свої фахові знання й слугує джерелом нової термінології, яку студенти представляють у вигляді такого сучасного підходу освітянських технологій для фахівців як ментальна карта.

Для успішного закріплення нового матеріалу опрацьованих текстів або переглянутих учбових фільмів, ми разом зі студентами розробляємо карти морфологічного аналізу, а також використовуємо на заняттях розроблені студентами інтерактивні вправи для відпрацювання вживання складових англійської мови (словосполучення, дієслова, прикметники, граматичні структури, фахова термінологія), а також розробка сценарію для обговорення через ключові питання тематичної бесіди.

Такий оригінальний матеріал для складання інтерактивних вправ й проведення заняття є базою для визначення якісного вкладу кожного до сумісної проектної роботи. Ці дані використовуються

викладачем та студентами для оцінювання, а представлені карти-схеми студентів як презентації до тексту або фільму. Якість оцінювання складеної карти студентами залежить від захисту ними своїх моделей; студенти активно взаємодіють при обговоренні ключових питань фахового спрямування, також враховується правильність поданих складових карти-схеми морфологічного аналізу. Знайти інтерактивні сценарії для стратегічної взаємодії для вдосконалення мовної компетенції можна на сайті американського університету http://iteslj.org/Articles/Colburn-SI .

Таким чином, створення умов навчального процесу з наближенням до реальної англомовної взаємодії, сприяють інтеграції автентичних знань з фахових дисциплін, критичному ставленню студентів до набутих знань, мотивації до вдосконалення фахових англомовних компетенцій, створенню системи підходів до самовдосконалення особистості майбутнього фахівця, використання комп'ютерних завдань може бути використано для тренувальних тестів в аудиторії за темою модулів для оптимізації навчального процесу фахової англійської мови.

Література

1. Березнікова Н. І. Дидактичні функції телекомунікаційних проектів в Україні та США // Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах: Проблеми та перспективи : Матер. V Всеукр. наук.-практ. конф. «АВІА–2004». – К. : НАУ, 2004. – С. 63–65.
2. Березнікова Н. І. Роль мотивації та самостійної роботи студентів для вдосконалення рівня володіння англійською мовою та мовленням з аудіо- відео засобами на практичних заняттях // Вісник міжнародного дослідного центру «Людина: мова, культура, пізнання». – 2010. – Т. № 26. – С. 56-64.
3. Березнікова Н. І. Виконання вправ як етап підготовки сприймання автентичних англомовних відеофільмів та розвитку мотивації при вивченні іноземної мови. / Н. Березнікова // Вісник міжнародного дослідного центру «Людина: мова, культура, пізнання». – 2009. – Т. № 21. – С. 42–48.
4. Мильруд О. П. Современные концептуальные принципы коммуникативного обучения иностранным язикам / О. П. Мильруд, И. Р. Максимова // Иностранные языки в школе. – 2000. – № 4. – С. 8–15.
5. Камянова Т. Успешный английский. Системный подход к изучению английского языка / Т. Камянова. – М. : ООО «Дом Славянской книги», 2008. – 512 с.

УДК 37.091.321.091.279.1:005.22 **Біляковська Ольга, м. Львів**

ПОРТФОЛІО ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ МЕТОД ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ

У статті розглянуто поняття «портфоліо» як альтернативного методу оцінювання навчальних досягнень учнів. Розкрито головні завдання, функції, види портфоліо, його характеристики. Вказано критерії оцінювання портфоліо, конкретизовано структуру. Наведено як переваги, так і недоліки портфоліо у порівнянні з традиційними засобами оцінювання.

Ключові слова: *контроль, метод, оцінювання, портфоліо, самооцінка.*

The paper deals with the concept of «portfolio» as an alternative method for assessing the academic achievements of students. The main tasks, functions, types and characteristics of portfolio are presented. The portfolio assessment criteria are defined and the structural components of the portfolio are specified in the paper. Both advantages and disadvantages of the portfolio as compared to traditional methods of students' knowledge assessment are presented.

Keywords: *control, method, assessment, portfolio, self-evaluation.*

Нова парадигма шкільної освіти актуалізувала проблему вивчення можливостей альтернативних методів оцінювання навчальних досягнень учнів, зокрема такого методу, як портфоліо. Традиційні форми і методи педагогічного контролю й оцінювання на даному етапі розвитку освіти не завжди спроможні адекватно відповідати своїм головним принципам: об'єктивності, гласності, систематичності. Вагомою причиною у пошуку нових підходів до оцінювання навчальних досягнень учнів є відсутність у більшості школярів навичок самоконтролю й самооцінки власної навчальної діяльності, що перешкоджає формуванню у них критичного мислення, самооцінки, саморозвитку. Саме ці навички уможливлять успішну соціалізацію випускника школи у сучасному глобалізованому світі.

Проблема контролю й оцінювання навчально-пізнавальної діяльності учнів займає вагоме місце у наукових пошуках вітчизняних і зарубіжних дослідників. Зокрема, проблемі такого методу діагностики, як портфоліо присвячені праці Ш. Бека, С. Науменко, Т. Новікової, О. Онопрієнко, К. Пірсона, О. Савченко, Р. Стіггенса, А. Чернявської, М. Чошанова та ін.

У межах статті зосередимо увагу на розкритті сутнісних ознак учнівського портфоліо, а також на виокремленні переваг та недоліків даного методу.

Зауважимо, що незважаючи на всі інноваційні зміни, що відбуваються у навчально-виховному

процесі загальноосвітньої школи, оцінювання навчальних досягнень учнів продовжує базуватися на суб'єкт-об'єктних відносинах, що не сприяє розвитку у школярів самостійності і відповідальності за навчальну діяльність, внутрішньої мотивації учіння, вміння приймати рішення та брати відповідальність за результати навчання.

Аналіз сучасних психолого-педагогічних праць засвідчує, що ідея портфоліо пов'язана з інноваційним баченням суті навчально-виховного процесу у загальноосвітніх навчальних закладах, з новими цілями середньої освіти. Цікаво, що елементи портфеля навчальних досягнень (портфоліо) широко застосовувалися у вітчизняній педагогіці ще на початку XX ст. Однак ця ідея не отримала широкого розповсюдження у практиці української освіти і не стала її складовою частиною.

Портфоліо – це метод оцінювання, який «передбачає формування в учнів уміння ставити цілі, планувати й організовувати власну навчальну діяльність, а також становить накопичення різних видів робіт, що засвідчують рух в індивідуальному розвитку учня, активну участь в інтеграції кількісних і якісних оцінок, підвищення ролі особистої самооцінки» [2].

Портфоліо виконує такі функції: діагностичну (фіксує зміни за певний проміжок часу); змістовну (розкриває спектр виконуваних робіт); розвивальну (забезпечує неперервність поступу у процесі навчання); мотиваційну (відзначає результати навчально-пізнавальної діяльності); рейтингову (показує діапазон навиків і вмінь учня).

Як альтернативний спосіб оцінювання навчальних досягнень учнів, портфоліо дозволяє вирішити два головні завдання: а) простежити індивідуальний прогрес учня у процесі навчання; б) оцінити навчальні досягнення учня й доповнити результати інших традиційних форм контролю. Портфоліо відповідає інтересам і учня, і вчителя, а тому може стати для них ефективним засобом зв'язку і взаємодії у навчально-виховному процесі.

Так, науковець О. Савченко вирізняє три види портфоліо: тематичне, матеріал якого відображає результати навчання учнів на певних етапах навчання, виконання певної тривалої індивідуальної роботи (наприклад, досягнення з окремого предмета чи теми, участь у проектній діяльності); підсумкове, що використовується для накопичення учнем робіт, що характеризують його найкращі результати з різних навчальних предметів наприкінці семестру; «вільне» – зміст і форму обирає учень зі своїх досягнень у позакласній діяльності [4, с. 205].

Алгоритм створення портфоліо містить такі кроки: мотивація: учень має чітко розуміти навіщо йому працювати з портфоліо; визначення виду портфоліо: вид може визначити вчитель або обрати учень; визначення часових меж роботи над портфоліо: у класі на уроках, під час проектної чи дослідницької роботи; визначення загальної структури портфоліо; визначення критеріїв оцінювання: обговорюється і визначається разом з учнями; визначення способів оцінювання: доцільно ще до початку роботи над портфоліо обговорити з учнями, яким чином буде оцінюватися портфоліо, чи обов'язково будуть оцінюватися всі матеріали, рубрики, розділи, що саме є об'єктом оцінювання [1, с. 18].

Мета створення учнем портфоліо полягає у доведенні його поступу в процесі навчання, за результатами його навчально-пізнавальної діяльності, докладеними зусиллями. Таким чином, акцент зміщується з того, що учень не знає і не вміє, на те, що знає і вміє з даної теми, розділу навчального матеріалу, даного предмета загалом, в інтеграції якісної оцінки. Головне полягає в тому, що акцент переноситься з оцінки навчання на самооцінку. Педагог має розуміти, що портфоліо створюється учнем для оцінювання власного прогресу. Вчитель лише допомагає йому організовувати цей процес, виконуючи при цьому роль консультанта, координатора. Саме тому, мотивація школярів на початковому етапі створення, а також і в процесі роботи над портфоліо має бути досить високою, адже цей процес є творчим і вимагає навчальних зусиль.

Основні характеристики учнівських портфоліо є такі, що відображають освітні результати учнів відповідно до нормативних документів; зосереджені як на навчальному процесі, так і на сформованих компетенціях; засвідчують володіння різними способами діяльності; містять роботи, що демонструють використання різноманітних методів і прийомів навчання; включають зразки робіт і зафіксовані результати оцінювання цих робіт самим учнем, учителем, батьками [3, с. 123].

Важливість використання портфоліо як засобу оцінювання навчальних досягнень учнів зумовлена певними перевагами цього методу, а саме:

- показує реальні здобутки учня в процесі навчання;
- простежує індивідуальний прогрес у розвитку і навчанні учня, причому через пряме порівняння з досягненнями інших учнів;
- оцінює навчальні досягнення учня й доповнює його результати іншими формами контролю;
- заохочує учнів до активності та самостійності;
- розвиває в учнів навички оцінювальної діяльності;

– формує самоосвітню компетентність учня, що допомагає йому аналізувати й усвідомлювати власну траєкторію навчання;
– формує творчу особистість учня, розвиває його вміння конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі; ставити перед собою завдання й поетапно їх розв'язувати;
– сприяє співпраці учня і вчителя у процесі навчання;
– створює мотивацію навчальної діяльності.

Водночас попри численні переваги, використання портфоліо має ряд недоліків:
– ведення та використання портфоліо потребує багато часу (допомога учням у відборі навчального матеріалу для портфоліо, надання зворотної інформації та періодичний огляд прогресу учнів у навчанні);
– складно визначити правильний баланс між дотриманням вимог до портфоліо та використанням можливостей для учнівської творчості;
– при визначенні обсягу портфоліо необхідно намагатися оптимізувати переваги навчання та мінімізувати навантаження;
– труднощі у процесі оцінювання портфоліо (оцінювання має базуватися на високому ступені об'єктивності).

Оцінювання портфоліо може проводитися таким чином: а) на індивідуальних заняттях або на уроці під час виконання учнями творчих завдань; б) учнями в малих групах. Вчитель напередодні обговорює з учнями план роботи мікрогруп, визначають лідера. Група заслуховує і обговорює доповідь кожного учня і дає рекомендації. Оцінки та рекомендації фіксуються і вкладаються в портфоліо. Вчитель під час уроку обходить всі групи. Після уроку вчитель виставляє учням оцінки на підставі рекомендацій групи та змісту матеріалу портфоліо; в) на учнівських конференціях з теми портфоліо. Конференцію доцільно проводити тоді, коли учні збирали портфоліо з різних тем. Учні доповідають, а також відповідають на питання, тобто відбувається презентація під час якої виголошується мета роботи, реалізація завдань, головні досягнення. Комісія оцінює зміст портфоліо, виступ і відповіді на питання (всі критерії оцінювання визначені заздалегідь і повідомлені учням) [5, с. 45].

Отже, робота над портфоліо допомагає вчителю підтримувати в учнях високу навчальну мотивацію, формувати уміння вчитися, заохочує школярів до активності та самостійності при вирішенні навчальних завдань, розширює можливості самонавчання, самооцінки, самоорганізації. Водночас упровадження такого методу діагностики, як портфоліо у навчально-виховний процес відкриває великі можливості для модернізації системи контролю й оцінювання на засадах відкритості, творчості, критичності, інноваційності. Подальшого дослідження потребують проектний і рефлексний аспекти портфоліо.

Література

1. Голуб Г. Б. Технология портфолио в системе педагогической диагностики / Г. Б. Голуб, О. В. Чуракова. – Самара : Профи, 2004. – 62 с.
2. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти (затверджено наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України «Про затвердження Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти» № 329 від 13.04.2011) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/18438/.
3. Онопрієнко О. Портфоліо як засіб контролю результатів навчання учнів на засадах компетентнісного підходу / О. Онопрієнко // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : наук. зб. УДПУ ім. П. Тичини. – Умань, 2010. – Вип. 34. – С. 121–127.
4. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : [підруч. для студ. вищих навч. закладів] / О. Я. Савченко. – К. : Грамота, 2012. – 504 с.
5. Чернявская А. П. Современные средства оценивания результатов обучения : учеб.-метод. пособ. / А. П. Чернявская, Б. С. Гречин. – Ярославль : ЯГПУ. – 2008. – 98 с.

УДК 53:371.275(045)
Бобро Тетяна, м. Канів

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ СТАРШОКЛАСНИКІВ ДО ЗОВНІШНЬОГО НЕЗАЛЕЖНОГО ОЦІНЮВАННЯ З ФІЗИКИ

У статті акцентується увага на основних проблемах, з якими зустрічаються учні старших класів у ході підготовки до ЗНО з фізики. Надаються корисні поради старшокласникам щодо якісної і успішної підготовки до екзамену з фізики. Базуючись на власному досвіді роботи з абітурієнтами, висловлює побажання учителям-практикам і науковцям, які готують тексти до ЗНО.

Ключові слова: *фізика, зовнішнє незалежне оцінювання, корисні поради.*

The article focuses on the major issues faced by high school students in their training for the external testing in physics. The author gives helpful advice on successful preparation for the exam in physics. Based on her own experience in working with students, the author expresses wishes for teachers and scientists who prepare texts for external testing in physics.

***Keywords**: physics, external testing in physics, helpful advice.*

Щоб стати студентами, випускники середніх навчальних закладів мають проходити зовнішнє незалежне оцінювання. За його результатами відбувається відбір кращих із абітурієнтів для подальшого навчання у вищих навчальних закладах. Курси Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету (НАУ), що працюють на базі Канівської ЗОШ І–ІІІ ступенів № 4 уже 13 років поспіль, допомагають випускникам нашої школи і шкіл міста якісно підготуватися до вступу у вищі навчальні заклади України. Із них значна частина слухачів стає саме студентами Національного авіаційного університету.

Як показав здобутий досвід, для більшості випускників зовнішнє незалежне оцінювання з фізики є нелегким випробуванням. Тематичні блоки зовнішнього незалежного оцінювання з фізики передбачають знання матеріалу практично за весь курс середньої школи. А цей курс вивчається протягом п’яти років. Зрозуміло, потрібне не лише знання формул або означень, а й вміння застосовувати теоретичні положення до відповідей на запитання, аналізу ситуації та розв’язування розрахункових, якісних і графічних задач.

Як готуватися до ЗНО з фізики? Та й чи потрібна старанному учневі якась спеціальна підготовка? «У школі з фізики – 10 балів. Ходимо на курси. Що ще треба? Адже фізика – не література, не треба прочитати 100 книг, перш ніж написати твір. Тут все просто: підставиш числа в формулу, зробиш розрахунки і отримаєш свої бали», – так думають недалекоглядні батьки та учні. «Для позначки» відвідують підготовчі курси, за місяць до ЗНО звертаються до репетитора, щоб «підтягнути нас до ЗНО і показати, як розв’язувати типові завдання». І раптом, як грім серед ясного неба – низькі бали на ЗНО з фізики. Виявляється, що шкільна «десятка» з фізики нічого не означала! Отримати її не складно – прочитай параграф у підручнику, підніми руку на уроці, зроби доповідь за визначеною темою, підготуй презентацію, – і готово.

Інша група слухачів – це ті учні, які, навчаючись у 7–10 класах, не задумувалися над серйозним вивченням фізики, семестрові оцінки з цього предмету мали достатнього рівня: 7, 8, 9 балів. І тільки в 11-му класі вирішують серйозно підготуватися до ЗНО з фізики через відвідування курсів доуніверситетської підготовки. І, як правило, зустрічаються із серйозними проблемами підготовки до ЗНО.

У школі мало вчать розв’язувати завдання з фізики, а ЗНО майже повністю складається із завдань. Судячи з минулих років, розробники тестів більше уваги стали приділяти тонкощам фізичних процесів. Зупинимося на конкретних порадах абітурієнтам щодо якісної підготовки до ЗНО з фізики. Давно помічено, що учні і абітурієнти, непогано знаючи теоретичні питання шкільного курсу фізики, досить часто неспроможні розв’язувати фізичні задачі. Це свідчить про те, що для успішного розв’язування задач знання теорії є необхідним, але ще не є достатнім. Кожна задача (якщо вона не зводиться до підстановки даних у відповідну формулу) потребує певних навичок аналітичного мислення, тобто вміння проводити аналіз фізичної ситуації, викладеної в умові задачі. Для цього часто виникає потреба у знаннях, уміннях та навичках не тільки з фізики, але й з математики, хімії, креслення тощо. Тоді розв’язання можна виконати впевнено і чітко. Саме такі вміння намагаємося розвивати у старшокласників, які відвідують курси ІДП НАУ на базі нашої школи. Життєвий досвід показав, що учень, який закінчив курси доуніверситетської підготовки впевненіше і якісніше складає тести ЗНО з фізики.

Корисно скласти щось подібне до банку даних або картотеки, виписавши туди ім’я фізика, назву закону, формули та опису процесів. Дуже уважно потрібно оперувати одиницями виміру. У тестах спеціально даються одиниці не в системі СІ, а в похідних одиницях. Тому перед тим, як братися за вирішення завдання, слід відразу перевести всі одиниці в СІ. Адже навіть якщо хід розв’язання задачі буде правильний, а відповіді правильної немає, бали не будуть зараховані.

Фізика – це справжня наука, іноді – парадоксальна і дуже цікава. «Вимуштрувати» тут неможливо – треба вивчати саму фізику як науку. Немає ніяких «типових» завдань ЗНО. Немає «чарівних» формул, в які треба щось підставити і все. Фізика – це розуміння на рівні ідей, це стрункa система складних ідей про те, як влаштований світ. Отже, якщо учень вирішив готуватися до ЗНО з фізики і вступати до технічного вузу – повинен налаштуватися на серйозну роботу.

Ось декілька практичних порад старшокласникам, які вирішили складати ЗНО з фізики:

Порада 1. Починайте готуватися до ЗНО з фізики завчасно. Два роки, тобто 10 та 11 клас –

оптимальний термін підготовки. За один навчальний рік ще можна встигнути щось зробити. А починати за два місяці до ЗНО – розраховувати максимум на 150 балів. Відразу застерігаю від самостійної підготовки. Вирішувати завдання з фізики – це майстерність. Більше того – це мистецтво, навчатися якому можна тільки під керівництвом майстра – досвідченого репетитора.

Порада 2. Фізика неможлива без математики. Якщо у вас є прогалини в математичній підготовці – ліквідуйте їх негайно. Ви не знаєте, чи є у вас ці прогалини? Легко перевірити. Якщо ви не можете розкласти вектор за складовими, вивести невідому величину з формули або розв'язати рівняння – значить займіться математикою.

Порада 3. Навчіться рахувати. Мова йде і про навички усного рахунку і про вміння користуватися калькулятором. Адже розв'язання багатьох завдань ЗНО з фізики закінчується отриманням чисельної відповіді. Кожну задачу, що розв'язуєте, доводьте до кінця, тобто до правильної чисельної відповіді.

Порада 4. Обираючи літературу для підготовки, звертайте увагу на наявність грифів, що засвідчують: те чи інше видання рекомендоване до використання Міністерством освіти і науки України та Українським центром оцінювання якості освіти. При підготовці старшокласників до ЗНО, нами віддається перевага посібнику «Фізика. Комплексна підготовка до зовнішнього незалежного оцінювання», видавництва «Підручники і посібники» м. Тернополя, що укладено за чинною програмою ЗНО, містить теоретичний матеріал, розв'язування типових задач, понад 2500 тестових завдань і задач у форматі ЗНО, відповіді та розв'язки завдань, таблиці фізичних величин.

Порада 5. Повторювати вивчений матеріал потрібно за темами відповідно до програми ЗНО. Повторення є обов'язковим і, навіть, основним засобом отримання ґрунтовних і міцних знань, умінь і навичок. Воно лише тоді раціональне, коли виступає попередженням забуванню, а не відтворенням забутого. Якщо ж повторення відбувається на новому рівні, в нових зв'язках, коли новий матеріал включається у наступний, запам'ятовування відбувається природно, майже мимовільно. Головний же спосіб боротьби із забуванням – використання матеріалу у подальшій практичній діяльності.

Складання ЗНО з фізики – це не тільки емоційний стрес для учня, але й іспит для вчителя, який готував цього учня до складання іспиту. Том, у головним питанням для вчителів-практиків має стати не «Як підготувати учнів до ЗНО з фізики?», а «Як організувати навчальний процес, щоб забезпечити набуття учнями всіх визначених компетентностей?». Формулу успішного проходження тестування можна виразити приблизно так: «систематизовані знання → сформовані предметні компетентності → досвід роботи з тестами». Саме у такій послідовності! У жодному разі не слід переходити виключно на тестову форму контролю навчальних досягнень учнів. Учителі фізики мають раціонально використовувати всі форми контролю, що добре зарекомендували себе протягом десятиріч. Зрозуміло, що на останньому етапі навчання слід роз'яснити учням специфіку тестового контролю, дати певні рекомендації (щодо розподілу часу, виправлення помилок, «відсіювання» явно неправильних відповідей тощо). Для практичного ознайомлення з процедурою ЗНО бажано запропонувати випускникам пройти пробне тестування.

Хочу ще звернутися до тих науковців, які готують тексти до ЗНО. Без сумніву – це важка праця. Але все ж таки хочеться побажати тим, хто це робить, щоб задачі мали реальний практичний зміст, числові дані в прикладних задачах відповідали наявним на практиці, тобто були реальними. Саме такі задачі й викликатимуть у дітей зацікавленість у здобуванні знань із фізики, а головне – готуватимуть їх до життя.

Література

1. Корисні поради щодо підготовки до ЗНО з фізики. – Режим доступу : http://all4zno.net/korisn-poradi-fzika.html.
2. Підготовка до ЗНО з особливого предмету – фізики. – Режим доступу : http://www.forum.znoclub.com/ pidgotovka- do-zno/43-pidgotovka-do-zno-z-osoblivogo-predmetu-fiziki.html.
3. Бондар М. Як навчати учнів розвивати свою пам'ять та використовувати її особливості у навчальному процесі // Фізична газета. – 2014. – № 1–2. – С. 13–15.
4. Фізика. Комплексна підготовка до зовнішнього незалежного оцінювання. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2014. – 432 с.
5. Кравченко Т. В. Міркування з приводу завдань ЗНО // Фізика в школах України. – 2016. – № 1–2. – С. 17–18.

УДК 539.2 **Бруяка Ольга, м. Київ**

ИСТОРИЯ СОЗДАНИЯ, СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ ПРИМЕНЕНИЯ НАНОСТРУКТУР

Статья посвящена перспективам применения наноструктур, также рассматривается современное состояние и история развития нанотехнологий. Всё это рекомендуется излагать в вводной лекции о нанотехнологиях, чтобы повысить интерес к изучению курса физики.

Ключевые слова: *нанотехнологии, нанообъекты, нанотехника, наносистемы, самосборка, наноматериалы, биоподобные структуры, нановолокна.*

The paper deals with prospects of using nanostructures. The current state and the history of nanotechnologies development is discussed, which is advisable to be part of an introductory lecture on nanotechnology as it may enhance students' interest in learning physics.

Keywords*: nanotechnologies, nano-objects, nanoengineering, nanosystems, self-assembly, nanomaterials, biosimilar structures, nanofibers.*

Так, рассмотрим историю развития нанотехнологий. Еще в 1905 г. Альберт Эйнштейн опубликовал работу, в которой доказал, что размер молекулы сахара составляет примерно один нанометр. Немецкие физики М. Кнолл и Э. Руска создали в 1931 г. электронный микроскоп, который впервые позволил исследовать нанообъекты. В 1959 г. американским физиком Ричардом Фейнманом было научно доказано, что возможно создавать вещи прямо из атомов. Сотрудниками научного подразделения американской компании «Bell» Альфредом Чо и Джоном Артуром были разработаны теоретические основы нанообработки поверхностей. Само же слово «нанотехника» ввел в научный оборот японский физик Норио Танигучи в 1974 г., предложив называть так механизмы размером менее 1 микрона. В 1981 г. германские физики Герд Бинниг и Генрих Рорер создали сканирующий туннельный микроскоп – прибор, позволяющий осуществлять воздействие на вещество на атомарном уровне. Принцип действия такого микроскопа довольно прост, а потенциальные возможности просто огромны. Его используют ученые самых разных специальностей, охватывающих практически все естественнонаучные дисциплины. В 1986 г. за это изобретение они получили Нобелевскую премию по физике. Американские физики Р. Керл, Х. Крото и Р. Смоли создали технологию, позволяющею точно измерять предметы диаметром в один нанометр. А уже в 1989 г. сотрудник компании IBM выкладывает название своей фирмы атомами ксенона: «Nanotechnology Initiative».

Рассмотрим современное состояние развития нанотехнологий. Нанотехнология – междисциплинарная область фундаментальной и прикладной науки и техники, имеющая дело с совокупностью: теоретического обоснования, практических методов исследования, анализа и синтеза, а также методов производства и применения продуктов с заданной атомарной структурой путём контролируемого манипулирования отдельными атомами и молекулами [1]. В настоящее время принято делить нанотехнологию на три направления (рис. 1).

Рис. 1. Направления нанотехнологии

Наносборка – технология производства, ориентированная на получение устройств и веществ с заранее заданной атомарной структурой [2]. Это значит, что она оперирует с отдельными атомами для того, чтобы получить структуры с атомарной точностью, в этом случае материалы будут обладать высоким качеством. Одним из способов создания заданных структур является самосборка. Молекулярная самосборка представляет собой процесс, в ходе которого молекулы выстраиваются и соединяются друг с другом без внешнего управления. Соединение происходит с помощью различных нековалентных, то есть слабых связей – электростатических и капиллярных взаимодействий, поверхностного натяжения. Именно так, например, образуются жидкие кристаллы. Жидкие кристаллы обладают одновременно свойствами как жидкостей (текучесть), так и кристаллов (анизотропия). По структуре ЖК представляют собой вязкие жидкости, состоящие из молекул вытянутой или дискообразной формы, определённым образом упорядоченных во всем объёме этой

жидкости [3]. Таким образом, самосборка – это образование упорядоченной надмолекулярной структуры, в которой элементы исходной структуры или среды собраны в более сложную структуру. Исследователи попытались скопировать принципы самосборки для построения искусственных наноструктур у живой природы. Так, в настоящее время достигнуты успехи в изготовлении наноматериала, имитирующего естественную костную ткань. Для этого использовалась самосборка коллагеновых волокон диаметром около 8 нм. К полученному материалу хорошо прикрепляются естественные костные клетки, что позволяет использовать его для костной ткани. С появлением этих материалов будет возможно выращивание искусственных имплантатов (элементов кровеносных сосудов, кожных фрагментов и т. д.), а также искусственных органов.

Рассмотрим каждое из направлений.

Развитие нанотехнологий в электронике заметнее всего. Примером может служить процессор «nanoFSM», созданный Harvard University совместно с компанией «MITRE Corporation», который имеет размер от 3 до 130 микрометров, что менше нервной клетки человека. Процесор состоит из сотен микротранзисторов в десять тысяч раз меньших человеческого волоса. Причем транзисторы являються энергонезависимыми, потребляют очень мало энергии и способны запоминать свое последнее состояние после отключения електроэнергии [4].

В перспективе новые нанопроцессоры можно использовать для управления различными миниатюрными системами, например, медицинскими инструментами. Также они могут быть использованы в мобильных Интернет-устройствах, что существенно поможет нам в доступе к деловой и научной информации, образовательным и развлекательным ресурсам Интернета.

Разработка, изготовление и последующее использование наномашин – это еще одна из областей нанотехнологии. Генные инженеры пытаются построить первые экспериментальные искусственные наномашины, используя биологический природный материал: аминокислоты, белки, молекулы ДНК. Но биоподобные наномашины и все, что они могут создать – это органика, а значит, их возможности ограничены. Они теряют стабильность или разрушаются при повышенных температурах и давлениях (сворачивается белок), не могут обрабатывать твердый материал, действовать в химически агрессивных средах и т. п. Однако без биоподобных структур очень трудно манипулировать отдельными атомами и молекулами, поэтому молекулярные наномашины должны представлять собой синтез живых и технических систем. Так, компанией «Nanotechnology News Network» уже спроектирован нанороботпо подобию конструктивного строения бактериофага, вируса, избирательно поражающего бактериальные клетки. Такой нанороботспособен проводить диагностику и лечение заболеваний воздействием в нанометровом диапазоне. Уже созданы наноманипуляторы на основе молекулы ДНК. Наноманипуляторы – это устройства, предназначенные для манипуляций с отдельными молекулами, атомами, нанообъектами. В будущем такие устройства смогут существенно изменить жизнь человека.

В настоящее время изобретены и активно внедряются в производство ткани, имеющие в основе так называемые нановолокна. Они отличаються от обычных тканей тем, что обладают уникальными свойствами тепло- и электропроводности, водо- и грязеотталкиваемости. Такой вид материи обладает абсолютной водоотталкиваемостью, капельки влаги просто скатываются с поверхности, остается воздухопроницаемой. Нанотехнологии позволили изменить волоконную структуру на молекулярном уровне, в результате получился такой необычный гибрид.

Специалисты фирмы «NanoSonic» пошли в своих разработках еще дальше – они разработали и внедрили в процесс технологии, дающие тканям немыслимые для природы свойства. Таким примером служат полимерные листы, они гибкие и упругие, но при этом обладают невиданным для полимером свойством – токопроводимостью. Такой материал называется металлизированной резиной – Metall Rubber. Для его производства используют электростатическую самосборку, реализуемую специальным разработанным для этого роботом. Процесс создания этого материала представляет собой молекулярное наращивание пластин послойно. Эти пластины устойчивы к воздействию агрессивных сред, скручиваниям и сильному разогреву. Что определяет отрасль будущего применения – в электронике, аэрокосмической отрасли, при производстве уникальной спецодежды и т. п.

Оказывается, что в природе уже существуют некоторые феномены, которые могут решить многие проблемы современной нанотехнологии. У большинства видов ящериц пальцы в той или иной степени видоизменены и снабжены снизу расширенными пластинками, на которых поперечными рядами располагаются особые щеточки из микроскопических многовершинных волосков, всего 80–90 мкм в длину и 8–10 мкм в диаметре [5]. С помощью электронного микроскопа было подсчитано, что на одном только пальце европейского стенного геккона расположено свыше 200 000 000 таких щеточек, каждая из которых слагается из бесчисленного множества отдельных

волосков. Благодаря своей ничтожно малой величине эти крючкообразные выросты способны охватывать самые мельчайшие неровности субстрата, что в сочетании с когтями позволяет ящерицам легко передвигаться по гладким наклонным и вертикальным поверхностям, включая обычное стекло, и даже ногами вверх по потолку. Сила сцепления при этом настолько значительна, что, удерживаясь одним-единственным пальцем, животное способно висеть на вертикально поставленном стекле. Как оказалось, здесь работают силы межмолекулярного взаимодействия Ван-дер-Ваальса. Силы Ван-дер-Ваальса очень малы, однако расположение волосков на пальчиках гекконов позволяет обеспечить достаточно большую поверхность взаимодействия, чтобы ящерица могла удержаться. Данный принцип положен в основу изготовления «сухих клеев» с широким диапазоном характеристик, которые будут обеспечивать высокую адгезию. Еще одно из замечательных изобретений природы, называемое «эффект лотоса». Оно заключается в том, что листья этого цветка всегда остаются сухими и чистыми. При дожде капли воды не смачивают листья, а просто скатываются с них, увлекая за собой частички грязи. Объясняется это строением поверхности листьев. Она покрыта крошечными шишечками высотой от 5 до 10 мкм, а на шишечках находятся ещё и многочисленные нановолоски. Именно эта структура во многом обеспечивает самоочистку листа и его водоотталкивающие свойства. Сейчас нанотехнологи стремятся использовать «эффект лотоса» в своих разработках самоочищающихся тканей, стекол, металлических и керамических материалов.

Будущее наноструктур проявляется в том, что на их базе можно конструировать сразу целые технические объекты. Теоретически станет возможно конструировать из готовых атомов любой предмет. Достаточно будет спроектировать на компьютере этот предмет, и он будет собран и размножен сборочным комплексом нанороботов. Такие роботы будут обладать функциями движения, обработки и передачи информации, исполнения различных программ. Нанороботы, способные к созданию своих копий, т. е. самовоспроизводству, называются репликаторами. В настоящее время уже созданы электромеханические наноустройства, ограниченно способные к передвижению, которые можно считать прототипами нанороботов [6].

Даже небольшой перечень возможных применений нанотехнологий говорит о том, что они привносят во все сферы человеческого существования новые возможности, о которых возможно только догадываться. В тоже время как любой прорыв в технике нанотехнологии могут приводить и к отрицательным последствиям. Прогресс нанотехнологий может подорвать традиционный бизнес и оставить тысячи людей без работы. Разработка наносенсоров, нанодатчиков и прочих систем отображения и передачи информации нарушит неприкосновенность частной жизни. Злоумышленники смогут разрабатывать опасные микроорганизмы, на Планете может нарушиться биобаланс и т. п. Нанотехнология несомненно окажет огромное влияние практически на все области промышленности и общества.

Литература

1. Научно-популярный портал о нанотехнологиях, биогенетике и полупроводниках [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://nauka.name/category/nano/

2. Нанотехнологии – это ворота, открывающиеся в иной мир [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://nlo-mir.ru/tech/1756-nanotehnologii-jeto-vorota-otkryvajuschiesja-v-inoj-mir.html

3. Блинов Л. М. Жидкие кристаллы: Структура и свойства / Л. М. Блинов. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2013. – 480 с.

4. «Что могут нанотехнологии?», научно-популярный сайт о нанотехнологиях [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://kbogdanov1.narod.ru/

5. Семейство – биологическая энциклопедия [Электронный ресурс]. – Режим доступа : dic.academic.ru›dic.nsf/enc_biology/ 1195/

6. Официальный сайт потребителей нанотоваров [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.nanoware.ru/

УДК 811.111:81’36:371.315(045) **Бугайов Олександр, м. Київ**

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ ГРАМАТИКИ (НА ПРИКЛАДІ ЗАЙМЕННИКА «IT»)

У статті розглядається проблема правильної інтерпретації англійського особового займенника «it». Зазначається, що причини труднощів, з якими стикаються учні, перекладаючи цей займенник українською мовою, пов’язані з різноманітністю його лексичних значень. Пропонуються види вправ, метою яких є краще розуміння і засвоєння всіх можливих значень цього займенника.

***Ключові слова**: особовий займенник, емфатична конструкція, лексичне значення, формальний підмет, формальний додаток, вибір правильного варіанту, встановлення відповідності.*

The paper deals with the problem of correct interpretation of the English personal pronoun «it». It is pointed out that the difficulties that students have when translating it into Ukrainian derive from its diverse lexical meanings. A set of exercises are suggested that facilitate better understanding and learning of all possible meanings of this pronoun.

***Keywords**: personal pronoun, emphatic construction, lexical meaning, formal subject, formal object, multiple choice, matching the correspondence.*

У різних сферах людського життя нерідко трапляються ситуації, коли значну роль відіграє, здавалося б, щось невелике, а інколи на перший погляд, навіть, і не завжди помітне. «Мала бджола, а більш за великого знає», – часто говоримо тоді ми, українці. Відомим є також вислів наших сусідів росіян: «Мал золотник, да дорог». «Small fish are sweet», «Little strokes fell great oaks» – кажуть в аналогічних випадках англійці [1, с. 17]. Подібні ситуації, але негативного характеру знайшли своє відображення в інших приказках. «Малий хробак і великого дуба підточить», «І малі камінці роблять синці», – говоримо ми. «Мал клоп, да вонюч», – висловлюються росіяни. Англійці ж кажуть «A small leak will sink a great ship» [2, с. 290], або «Even a small thorn causes festering», – це вже вислів ірландців. Наведені висловлювання часто спадають на думку у зв'язку з труднощами, що їх зазнають учні, коли стикаються з різними аспектами застосування особового займенника *it.* Мабуть, мало яке інше слово здатне завдати стільки клопоту нашим учням, ніж цей крихітний займенник третьої особи однини, що складається всього з двох літер. Аналіз учнівських знань дозволяє зробити висновок щодо їх обмеженості в знаннях про цей займенник, що знаходить своє відображення у трактуванні його здебільшого, як аналога українського слова *це*, як вони й воліють перекладати його де треба, а ще більше – де не треба. Насправді ж, застосування цього займенника є набагато різноманітнішим – далеко не завжди він має значення *це*, а інколи його зовсім не слід перекладати. Ця різноманітність і є джерелом проблеми, що заважає учням правильно зрозуміти його значення. Нижче наведено типові випадки застосування особового займенника *it*, на що рекомендується звертати особливу увагу учнів, і, відповідно до них, подаються можливі варіанти перекладу його українською мовою.

І. Займенник *it* замінює собою конкретний іменник. У такому разі він перекладається одним із займенників *він, вона, воно* відповідно до роду даного іменника в мові, якою здійснюється переклад (*англ.* target language), тобто в українській:

*There was a car in the yard. **It** was white. – У дворі стояла машина. **Вона** була білою.*

*One could hardly see anything through this window; **it** seemed not to have been washed for years. – Крізь це вікно важко було щось побачити; було схоже, що **його** не мили декілька років (було схоже, що **воно** не милося роками).*

ІІ. Займенник *it* замінює собою не якийсь конкретний іменник, а стосується всього попереднього висловлювання, виражаючи собою цілу ідею. Ось це і є тим самим випадком, коли його слід передавати на українську мову словом *це*:

*Simon helped us solve this difficult problem. **It** was very kind of him. – Саймон допоміг нам розв'язати цю складну задачу. **Це** було дуже люб'язно з його боку.*

*Robert was repairing his car the whole evening yesterday. **It** was not easy. (**It** was not an easy job.) – Роберт ремонтував машину весь учорашній вечір. **Це** було нелегко. (**Це** була нелегка робота.)*

Зазначимо, що в наведених прикладах слово *це* виражає саме попереднє висловлювання. Якщо в цих реченнях займенник *it* винести на початок, то його взагалі не слід перекладати, оскільки слово *це* в українському перекладі в даному разі буде недоречним:

***It** was very kind of Simon to help us solve this difficult problem. – З боку Саймона ✔ було дуже люб'язно допомогти нам розв'язати цю складну задачу.*

***It** was not easy for Robert to repair his car the whole evening yesterday. – Роберту ✔ було нелегко весь учорашній вечір ремонтувати машину.*

ІІІ. Нерідко займенник *it* буває елементом емфатичної (підсилювальної) конструкції виду *It is/was ... who/that ....* В складі такої конструкції *it* може передаватися на українську мову як *це* або *саме*:

***It**'s John who has broken the cup. – **Це** Джон розбив чашку.*

***It** was Melanie who gave the right answer. – **Це (Саме)** Мелані дала правильну відповідь.*

***It**'s in the processor that all data processing is done. – **Саме** в процесорі здійснюється вся обробка інформації.*

Коли зазначена конструкція стосується часу, займенник *it* часто може бути перекладений словами *ще, саме, аж*:

***It** was in 1948 that the transistor was invented. – Транзистор винайшли **ще** у 1948 році.*

***It** was in 1994 that independent Ukraine won its first Olympic gold medal. – **Саме** 1994 року незалежна Україна здобула свою першу олімпійську золоту медаль.*

***It** is since 1995 that we haven't seen each other. – Ми не бачилися **аж** з 1995 року.*

IV. У ряді випадків займенник *it* при перекладі слід ігнорувати через те, що останній не має лексичного значення, виконуючи в реченні функцію формального (безособового) підмета (як у п. II) або такого ж формального додатку. Нижче ми розглянемо декілька таких типових випадків.

1. Конструкція *It is/was + прикметник*. Саме тут спостерігається схильність передавати займенник *it* словом *це*, хоча в цій конструкції *it* не має самостійного значення, і вся конструкція при цьому перекладається українською мовою прислівником:

***It** is cold. – ✔ Холодно.* (а не ***Це** холодно.*)

***It** was obvious that **it** was necessary to do this work as soon as possible. – ✔ Було очевидно, що ✔ необхідно цю роботу виконати якомога скоріше*. (а не ***це** було очевидно, **це** необхідно*)

*Is **it** all right if I wait for him here? – ✔ Нічого, якщо я (Можна, я) на нього тут зачекаю?*(а не ***це*** нічого)

2. Застосування займенника *it* у функції формального підмета в пасивних конструкціях:

***It** is believed that this castle was built in the ninth century. – ✔ Вважають, що цей замок побудували у дев'ятому столітті.*

***It** was said that he used to be a football referee. – ✔ Казали, що раніше він був футбольним суддею.*

3. Займенник *it* перед інфінітивним зворотом. Тут також має місце зловживання при перекладі словом *це*:

*She considered **it** her duty to help the poor. – Вона вважала ✔ своїм обов'язком допомагати бідним.*

*We found **it** impossible to solve such a difficult problem in such a short time. – Ми знайшли ✔ неможливим розв'язати цю складну задачу за такий короткий час.*

*A large memory makes **it** easier to work with large programs. – Велика пам'ять робить ✔ легшою роботу з великими програмами (полегшує роботу з великими програмами).*

*Ten years ago I would have thought **it** right to use this method for solving problems like this. – Десять років тому я вважав би ✔ правильним застосовувати цей метод для розв'язання подібних задач.*

Зазначимо, що за відсутності інфінітивного звороту після займенника *it* переклад останнього словом *це* є цілком доречним:

*She considered **it** her duty. – Вона вважала **це** своїм обов'язком.*
*We found **it** impossible. – Ми знайшли **це** неможливим.*
*A large memory makes **it** easier. – Велика пам'ять робить **це** легшим (полегшує **це**).*
*Ten years ago I would have thought **it** right. – Десять років тому я вважав би **це** правильним.*

4. Випадки, коли займенник *it* виступає в ролі формального додатка. Це, зокрема, трапляється після дієслів-уподобань, таких як: *adore, dislike, enjoy, hate, loathe, like, love, prefer* [3, с. 412]:

*Julia spent her holidays in Spain. She liked **it** very much there. – Джулія була на канікулах в Іспанії. Їй там ✔ дуже сподобалось.*

*Do you like **it** here? – Вам тут ✔ подобається?*

*Alice hates **it** when she is treated like a child. – Аліса не любить ✔, коли до неї ставляться, як до дитини.*

5. Інші випадки безособового застосування займенника *it*.

***It** is eleven o'clock. – ✔ (Зараз) одинадцята година.*

***It** is raining hard. – ✔ Іде сильний дощ.*

***It** costs a lot to by a house. – Купити будинок ✔ коштує дорого.*

***It** snowed steadily throughout the night. – ✔ Всю ніч безперервно йшов сніг.*

***It** was a wonderful summer evening when we first met. – Коли ми познайомилися, ✔ був чудовий літній вечір.*

***It**'s a lovely day, isn't **it**?– ✔ Чудовий день, чи ✔ не так?*

***It** was winter, but the day wasn't cold. – ✔ Була зима, але день не був холодний.*

***It** is twenty five years since I saw you last. – ✔ Двадцять п'ять років минуло відтоді, як я тебе востаннє бачив.*

***It** was a month to the wedding. – До весілля ✔ був місяць.*

***It** always pleased him to think of his holidays in the Maldives. – Йому ✔ завжди **було** приємно згадувати канікули на Мальдівах.*

***It** always interested little Lucy to hear what her mother and grandmother were talking about. – Маленькій Люсі ✔ завжди було цікаво слухати, про що розмовляли її мама і бабуся.*

***It** takes George half an hour to get to his office. – Джорджу ✔ треба півгодини, щоби дістатись на роботу.*

***It** turned out that the house hadn't been lived in for several years. – ✔ Виявилося, що в цьому будинку декілька років ніхто не жив.*

***It** occurred to me that I could spend the coming weekend not in my usual way. – ✔ Мені спало на думку, що прийдешні вихідні я міг би провести не так, як завжди.*

Задля кращого розуміння значень займенника *it* в усьому їх розмаїтті та ефективного їх засвоєння учнями слід пропонувати різні види вправ, у яких цей займенник зустрічається в різних значеннях. Нижче розглянемо приклади таких вправ.

*I.Перекласти речення українською мовою, звертаючи увагу на значення займенника **it**.*

1. When I called the dog, ***it*** ran up to me waving its tail gaily.
2. ***It*** was at the end of the 19th century that the radio was invented.
3. I like ***it*** when the sun shines.
4. After multiple attempts we realized that ***it*** was not an easy task.
5. ***It*** was before the Math exam that Emily felt nervous most of all.
6. This car has served ten years, but ***it*** shows little wear.
7. ***It*** is two years ago that I bought my car. I had never had a car before.

II. Перекласти речення англійською мовою.

1. Коли я покликав собаку, він підбіг до мене, радісно махаючи хвостиком.
2. Радіо винайшли ще наприкінці XIX століття.
3. Я люблю, коли світить сонце.
4. Після численних спроб ми зрозуміли, що це була дуже непроста задача.
5. Найбільше Емілі нервувала саме перед іспитом з математики.
6. Ця машина експлуатується десять років, але вона виглядає, як нова.
7. Я купив машину лише два роки тому. До того часу в мене машини не було.

*III. Вибрати правильний варіант перекладу займенника **it**.*

It was at the end of the 19th century that the radio was invented.

A) це B) ще C) саме D) –

*IV. Встановити відповідність між реченнями (1–7) та значеннями займенника **it** у цих реченнях (a-g).*

1. When I called the dog, ***it*** ran up to me waving its tail gaily.	a) це
2. ***It*** was at the end of the 19th century that the radio was invented.	b) ще
3. I like ***it*** when the sun shines.	c) лише
4. After multiple attempts we realized that ***it*** was not an easy task.	d) він
5. ***It*** was before the Math exam that Emily felt nervous most of all.	e) вона
6. This car has served ten years, but ***it*** shows little wear.	f) саме
7. ***It*** is two years ago that I bought my car. I had never had a car before.	g) –

Наведені вище вправи допоможуть учням краще зрозуміти лексичне багатство займенника *it* і засвоїти розмаїття його значень, що сприятиме його правильному застосуванню у мовленєвій практиці.

Література

1. Гварджаладзе И. Английские пословицы / И. Гварджаладзе, А. Гильбертсон, Т. Кочинашвили. – К. : ВиАн, 1995. – 32 с.
2. Дубенко О. Ю. Англо-американські прислів'я та приказки / О. Ю. Дубенко. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 416 с.
3. Collins COBUILD English Grammar. – Glasgow : Harper Collins Publishers, 2005. – 486 p.

УДК 373.43 **Волкова Елеонора, м. Конотоп**

ПІДГОТОВЧІ КУРСИ ЯК ПЕРЕХІДНИЙ ЕТАП ДО НАВЧАННЯ У ВНЗ

У статті проведено аналіз ефективності роботи підготовчих курсів при вищому навчальному закладі. Обумовлено шляхи адаптації учнів шкіл до навчання у вищій школі, ефективної підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання, організації самостійної роботи учнів.

***Ключові слова**: підготовчі курси, учні, вищий навчальний заклад, самостійна робота, адаптація, знання та вміння.*

The paper presents a pre-university training efficiency analysis. Ways of school leavers' adaptation for their studies at university as well as for their efficient training for the external independent testing and for their self-study organization are discussed.

***Keywords**: preparatory courses, учні, higher educational institution, self-study, adaptation, knowledge and skills.*

Підготовчі курси – це виважений крок до подальшого навчання у ВНЗ, можливість покращити свої знання та вміння, процес посилення математичної компетентності випускників шкіл. Основна мета курсів – підготовка учнів до успішного складання ЗНО. Попри все, не менш вагомим є процес адаптації майбутніх студентів до навчання у ВНЗ [1, с. 97], налаштування 11-класників на методику викладання вищого навчального закладу. Перші кроки вчорашнього школяра на тернистій стежці до вищої школи потребують від нього значних якісних змін навичок навчання. Той, хто не готовий до них, нерідко втрачає можливість здобути вищу освіту [4, с. 4–8].

Зміст труднощів, за результатами опитування, становлять: адаптація до вимог викладачів – 46 %, освоєння нової системи навчання – 36 %, великий обсяг самостійної роботи – 35 %. Отже, саме відмінності шкільного навчання від навчання у вишах – основні труднощі, з якими стикається першокурсник. Варто відзначити труднощі, що спостерігаються у студентів 1-го курсу: невміння раціонально планувати час; надмірне навантаження; відсутність необхідної навчальної літератури; невміння самостійно працювати з науковою літературою; незадовільна базова підготовка, отримана в школі. Підготовчі курси допомагають абітурієнтам краще адаптуватися до навчання у ВНЗ та вирішити питання вибору своєї майбутньої професії.

Перш за все, це стосується дидактичної адаптації, тобто підготовки студентів 1-го курсу до нових форм і методів навчальної роботи у вищій школі. Головними труднощами даного аспекту є зростання обсягу та складності навчального матеріалу. Зупинюся на питанні незадовільної підготовки, отриманої в школі. Такі теми, як «Функція», «Границі функції», «Похідна», «Інтеграл» недостатньо усвідомлені учнями й потребують більш глибокого вивчення в школі, адже це ті основні теми, на яких базується вища математика 1-го курсу. Тому, на курсах приділяється даним темам більше уваги, заняття проводяться у формі лекцій, де навчаються учні конспектувати, виділяти головне та усвідомлено засвоювати навчальний матеріал. У загальноосвітній школі основна робота з усвідомлення нових знань відбувається на уроці під керівництвом учителя з використанням різноманітних дидактичних форм, методів та прийомів, що полегшують процес навчання та засвоєння. А домашня робота учнів зводиться головним чином до повторювання та заучування матеріалу. Школяреві, що виробив стереотип режиму навчальної діяльності на уроці, доводиться з перших днів «переборювати» його у вузі.

З огляду на це, на підготовчих курсах нами проводиться робота з навчання учнів технології навчальної діяльності, що містить розкриття закономірностей і методичних прийомів сприйняття та осмислення навчального матеріалу. Використовуємо методику випереджаючого навчання. У домашнє завдання включаємо опрацювання теми та складання конспекту того матеріалу, що вивчатиметься на наступному практичному занятті. Згодом проводимо детальний аналіз самостійної роботи слухача, навчаємося працювати з науковою літературою та довідниками.

Вплив стереотипів шкільного навчання значною мірою виявляється в організації навчальної роботи з повторення та закріплення матеріалу. Система шкільного навчання побудована таким чином, що пояснення нового матеріалу та його закріплення поєднуються в одне ціле самою структурою уроку. У вузі ж синхронність між повідомленням нових знань та їх закріпленням більшою мірою відсутня. Окрім того, виклад матеріалу під час лекції та його закріплення на практичних або семінарських заняттях часто розділені тривалим проміжком часу. Аналогічно проводяться заняття на підготовчих курсах, що сприяє переходу до нових форм навчання, закріпленню культури математичного мовлення, виконанню записів. Від того, наскільки правильно організовується ця робота нами на курсах, залежить глибина та міцність знань та вмінь абітурієнтів. При закріпленні та відпрацюванні навичок розв'язування задач ефективною, на мою думку, є організація роботи слухачів у групах. Така форма – це спільна робота учнів над єдиними завданнями [3, с. 57].

Темп виконання задач та вправ залежить від рівня базової підготовки групи. Учень індивідуально сприймає інформацію. А в процесі засвоєння знань та практичних вмінь йому необхідне спілкування, висловлювання, детальне обґрунтування розв'язку. З погляду теорії поетапного формування знань, найбільш ефективним усвідомлення навчального матеріалу учнями є обговорення та діалог. Висловлення думок у зовнішній мові сприяє усвідомленому узагальненню знань, якими учень оперуватиме у майбутньому. Така робота вчить слухачів засвоювати знання не тільки від викладача, а й від своїх одногрупників. Від правильно організованої роботи, залежить рівень знань та вмінь слухачів, а в майбутньому і професійні навички, необхідні у подальшій професійній діяльності. [2, с. 17].

Специфіка вузівського навчання багато у чому зумовлена відсутністю систематичного поточного контролю за якістю засвоєння знань. У середній школі, як відомо, контроль за навчальною роботою та засвоєнням матеріалу здійснюється на кожному уроці. У вузі, де немає щоденної перевірки знань, випускники шкіл отримують у цьому відношенні «більшу свободу дій». Відбувається різка зміна, а точніше – руйнування тих стереотипів стосунків «учень – викладач», що роками вибудовувалися в середній школі. Почуваючи себе достатньо вільними від педагогічного контролю вчителя, багато першокурсників змінюють регулярну роботу із засвоєння знань епізодичними, безсистемними заняттями, що й призводить до «відставання». Така система навчальної роботи не забезпечує належної підготовки студентів.

Надзвичайно важливе значення для успішного навчання у вузі має правильна організація самоосвітньої роботи студентів з розширення та поглиблення своїх знань з математики. Як і у ВНЗ навчальні заняття на курсах, зокрема лекції, мають по відношенню до процесу засвоєння знань лише установчий, орієнтуючий характер. Лекція відіграє роль чинника, що спрямовує самостійну творчу діяльність слухачів, тому її не можна розглядати як головне джерело знань. Слухачам необхідно самим активно здобувати знання різними шляхами: працювати з підручником, додатковою літературою, довідниками, Інтернетом тощо. На жаль, таких навичок у належній мірі майбутні студенти в школі не здобувають. Саме цим можна пояснити невміння більшості випускників самостійно працювати над поглибленням і розширенням своїх знань.

На підготовчих курсах традиційними є зустріч слухачів зі студентами І-го курсу – минулорічними слухачами наших курсів. Ці зустрічі в недалекому майбутньому допоможуть нашим слухачам краще адаптуватися до навчання у ВНЗ. При проведені набору слухачів на підготовчі курси та на зборах слухачів та їх батьків, обов'язково наголошуємо на тому, що слухачі повинні не тільки підготуються до ЗНО, а ще і підготуються до подальшого успішного навчання у ВНЗ.

Важливо пояснити учням, що в їх житті незабаром почнеться нова й дуже щаслива пора – студентство. Вона відкриває ряд можливих перспектив, але реалізація планів не обходиться й без перешкод. Завжди є плюси та мінуси. Завдання випускника – справитися з ними найбільш ефективно, тобто успішно адаптуватися. Вирішивши одну проблему, людина зіштовхується з іншою. Своєчасна підготовка – це легка адаптація до зміни укладу життя, що дозволить безболісно подолати цей важливий перехід від одного етапу життя до іншого; це одночасно складна та цікава робота, що потребує як активності самого учня, так і викладачів підготовчих курсів.

На основі вищезазначеного можна зробити висновок, що профілактику складнощів адаптаційного процесу необхідно проводити зі слухачами на підготовчих курсах з метою забезпечення підвищення рівня системи знань та вмінь. Це допоможе витримати конкурс для вступу на обрану спеціальність, надасть реальну можливість на подальше успішне навчання та, у певній мірі, скоригує неузгодженість шкільного курсу математики з вимогами, пропонованими до знань студентів у вищій школі.

Література

1. Балл Г. А. Понятие адаптации и ее значение для психологии личности / Г. А. Балл // Вопросы психологии. – 1989. – № 1. – С. 92–100.

2. Бибрих Р. Р. Мотивационные аспекты адаптации студентов к учебному процессу в вузе // Психолого-педагогические аспекты адаптации студентов к учебному процессу в вузе : сб. науч. трудов. – Кишинев : изд-во Кишинев, госуд. ун-та, 1990. – С. 17–27.

3. Войтович Н. Відмінності шкільного та студентського колективів як аспект проблеми адаптації першокурсників до умов ВЗО // Психологічна адаптація студентів першого курсу до умов навчання у ВЗО. – 1999. – С. 57–65.

4. Делікатний К. Г. Становлення студента: Питання адаптації випускника школи у вузі. – К. : ТОВ «Знання» УРСР, 1983. – 48 с.

УДК 37.036.5+159.9 **Воробйов Леонід, м. Енергодар**

РОБОТА ПЕДАГОГА З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ У НАВЧАЛЬНО–ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

У статті розкрито зміст та особливості роботи школи з обдарованими дітьми. Визначено педагогічні умови, форми і методи роботи вчителя з обдарованими учнями у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи.

***Ключові слова**: обдарованість, здібності, розвиток, обдарована дитина, навчально-виховний процес.*

The work of school with gifted children and peculiarities of this work are shown in the paper. The paper also defines the pedagogical conditionss, forms and methods of a teacher's work with gifted pupils in the teaching and educational process in a secondary school.

***Keywords**: gift, capabilities, development,gifted child, teaching and educational process.*

*Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями***.** Розбудова державності в Україні зумовила нові тенденції в розвитку освіти, з'явилася нагальна потреба суспільства у творчих, діяльних, обдарованих, інтелектуально, творчо і духовно розвинених громадянах. Звідси одним із пріоритетних завдань сучасної освітньої системи є звернення уваги педагогічної науки і громадськості до удосконалення роботи з обдарованими дітьми і молоддю, що передбачає розвиток здібностей особистості, її самовизначення, соціальну адаптацію та культурне становлення.

Сьогодні перед школою стоїть завдання максимального розкриття і розвитку потенціалу кожної особистості, формування людини як суб'єкта соціального та професійного життя, підготовки її до самовдосконалення, самовизначення та самореалізації. Зокрема у Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI ст.) наголошується, що серед пріоритетних напрямів реформування шкільної освіти є своєчасне виявлення ранньої обдарованості, забезпечення умов для розвитку талановитих дітей, а також удосконалення навчально-виховного процесу в закладах освіти з урахуванням особистих якостей, стану здоров'я, природних задатків дитини [2]. Тому, школа повинна забезпечити пошук обдарованих дітей, їх підтримку, стимулювання та забезпечення всебічного розвитку особистості як найвищої цінності суспільства.

*Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на що спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття***.** Проблема обдарованості викликає особливий інтерес психолого-педагогічної науки, оскільки відомості про природу цього унікального явища необхідні для створення системи виховання та навчання обдарованих і талановитих дітей, сприяння розвитку потенціалу обдарованості у дошкільнят, учнів та дорослих. Так, теоретичні основи проблеми обдарованості досліджували В. Андрєєв, Е. Бріджмен, Д. Богоявленська, Е. Вудьярд, В. Дружинін, О. Ковальов, Г. Костюк, Н. Лейтес, О. Леонтьєв, А. Матюшкін, Ф. Менкс, В. Мясищев, В. Роменець, С. Рубінштейн, Р. Стернберг, Л. Спірмен, Б. Теплов, Н. Тілтон, Е. Торндайк, П. Торренс, Н. Оганович, К. Хеллер та ін.

На сучасному етапі над проблемами навчання і виховання обдарованих дітей працюють М. Байдан, Л. Васильченко, А. Великанова, О. Гузенко, М. Дворжецька, О. Зазимко, Г. Кловак, Н. Кушнаренко, Л. Липова, Т. Мишковська, В. Моляко, Л. Морозова, О. Музика, Т. Поніманська, В. Рибалка, С. Сисоєва, М. Холодна, І. Чмихало, Л. Чорна, В. Чудновський, В. Юркевич та ін.

У науковій літературі знаходять висвітлення такі аспекти проблеми обдарованості, як питання індивідуальних відмінностей обдарованих дітей (Б. Ананьєв, Л. Виготський, П. Гальперін); виділення сфер та видів обдарованості (Г. Бурменська, Ю. Гільбух, М. Гнатко, С. Гончаренко В. Слуцький); розвиток обдарованості на різних вікових етапах (В. Давидов, Д. Ельконін, Н. Лейтес, В. Паламарчук); виявлення і розвиток обдарованості учнів (Дж. Рензуллі, В. Крутецький, О. Кульчицька). У численних дослідженнях порушено проблеми обдарованості і творчості, визначено типи обдарованості, розкрито психолого-педагогічні особливості обдарованих дітей, з'ясовано окремі аспекти роботи з обдарованими дітьми і молоддю.

Мета статті полягає у з'ясуванні змісту та особливостей роботи школи з обдарованими дітьми, визначенні педагогічних умов роботи вчителя з обдарованими дітьми у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи І ступеня.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих результатів. Сьогодні навчання і виховання обдарованих дітей займає значне місце у державній освітній політиці України. Освітні інтереси цієї категорії школярів та їхні специфічні проблеми відстоюються на державному, обласних, районних та місцевих рівнях; розробляються державні, обласні, районні та місцеві програми для обдарованих і талановитих дітей; визначено комплекс психолого-педагогічних,

організаційних, правових, науково-практичних заходів щодо розроблення і впровадження ефективних засобів та технологій пошуку, навчання, виховання й самовдосконалення обдарованих учнів, створення умов для їх розвитку, забезпечення соціально-правових гарантій.

У відповідності до вищезазначеного, перспективними напрямами навчання і виховання обдарованих дітей в Україні є: створення державної системи навчання талановитих учнів, розроблення й впровадження механізмів їх державної підтримки; вдосконалення традицій з пошуку, підтримки і розвитку обдарованих школярів; сприяння їх залученню до участі у всеукраїнських міжнародних олімпіадах, конкурсах, турнірах тощо; забезпечення умов для рівноправного доступу до освіти дітей з особливими потребами за рахунок варіативності здобуття освіти, відповідно до здібностей та індивідуальних можливостей. Для цього передбачено створення цілісної багаторівневої системи закладів різних типів і форм власності, діяльність яких повинна бути спрямована на індивідуалізацію навчання обдарованих учнів; залучення кращих інтелектуальних та духовних сил суспільства до освітньої галузі [9, с. 12].

Для успішного розвитку обдарованої особистості необхідні наявність природних даних та відповідного середовища, в якому дитина може успішно розвиватися [10, с. 51]. В останньому випадку важливе значення надається організації навчально-виховного процесу у школі, провідними напрямами діяльності якої повинні бути: своєчасна діагностика інтелектуальних особливостей і здібностей школяра; гуманне співробітництво учителя та учня; взаємодія педагогів і батьків; створення для дитини ситуацій упевненості в собі; забезпечення молодшому школяреві права на пошук і помилку без зниження оцінки, надання можливості виправлення помилки і підвищення оцінки; підтримка ініціативи дитини у всіх видах діяльності; гуманізація сфери спілкування з однолітками та дорослими; надання можливості реалізації фізичної та пізнавальної активності; навчання прийомів самостійної роботи, способів самоконтролю, дослідницької діяльності; відсутність демонстрації виняткових досягнень, що спричиняють неприйняття однокласниками, але разом із цим і неприпустимість зменшення досягнень та унікальних здібностей [7, с. 76].

Навчання обдарованих дітей в умовах загальноосвітньої школи повинно здійснюватися на основі принципів диференціації та індивідуалізації (за допомогою виділення груп учнів залежно від виду їх обдарованості, організації індивідуального навчального плану, навчання за індивідуальними програмами з окремих навчальних предметів і т. д.). На жаль, сучасна практика зводиться в основному до навчання за індивідуальними програмами в одній предметній області, що не сприяє розкриттю інших здібностей дитини, які знаходяться поза нею.

Здійснення диференціації та індивідуалізації навчально-виховного процесу для обдарованих дітей в умовах масових загальноосвітніх шкіл передбачає застосування різних форм організації навчання і виховання, що ґрунтуються на ідеї угрупування учнів в певні моменти освітнього процесу. Найбільш сприятливі можливості для розвитку обдарованих дітей надають наступні форми навчання: перегрупування паралелей (школярі одного віку розподіляються для занять з кожного навчального предмета в групи, відповідно до чого одна і та ж дитина може займатися якими-небудь предметами (наприклад, математикою) в групі здібних учнів, а іншими (наприклад, гуманітарними) – в звичайній); виділення групи обдарованих учнів з паралелі (об’єднання в групу найбільш успішних в кожній паралелі школярів, які навчаються за ускладненою і збагаченою програмою); поперемінне навчання (угрупування дітей різного віку, проте не на увесь навчальний час, а тільки на його частину, що дає обдарованим школярам можливість для спілкування з однолітками і дозволяє їм знаходити рівних собі в академічному відношенні учнів і відповідний зміст освіти); збагачене навчання для окремих груп дітей за рахунок скорочення часу на проходження обов’язкової програми; групування учнів усередині одного класу в гомогенні малі групи з тих або інших причин (рівень інтелектуальних здібностей, академічні досягнення) [8, с. 31].

Поряд з цим у сучасній теорії і практиці диференціація навчання має наступні форми: перша – диференціація на основі роздільного навчання обдарованих дітей (у вигляді їх відбору для навчання в нетиповій школі або селекції при розподілі в класи з різними навчальними програмами і спеціалізованим освітнім середовищем). Друга – диференціація на основі змішаного навчання обдарованих учнів у звичайному класі загальноосвітньої школи (за відсутності якого-небудь відбору, проте з наданням можливості виборчого навчання за індивідуальними програмами в умовах різнорідного і варіативного освітнього середовища).

Важливо мати на увазі, що вибір і застосування тієї або іншої форми індивідуалізації і диференціації навчання мають ґрунтуватися не лише на можливостях конкретної школи, але, передусім на обліку індивідуальних особливостей дитини, які і повинні визначати вибір оптимальної для нього стратегії розвитку. Зокрема, застосування різних форм організації навчального процесу в

цілях диференціації навчання для обдарованих учнів може бути ефективне тільки за умови зміни змісту і методів навчання. Інакше навчання обдарованих дітей відрізнятиметься від традиційного тільки темпом проходження навчальної програми, що не є достатнім для дійсного розвитку таких школярів, задоволення їх індивідуальних пізнавальних запитів, в силу чого виділення обдарованих учнів в окрему групу може мати більше негативних наслідків, ніж позитивних.

Вищезазначене дає можливість визначити наступні шляхи роботи навчального закладу у напрямі навчання і виховання обдарованих дітей: систематизація матеріалів періодичних видань із проблем дитячої обдарованості; проведення семінарів із метою систематичного підвищення майстерності вчителів, які працюють з обдарованими учнями; створення авторських програм та методичних розробок, спрямованих на виявлення та розвиток обдарованих школярів; створення банку педагогічного досвіду роботи з обдарованими дітьми; організація і проведення шкільних, районних, міських олімпіад; формування груп для індивідуального навчання обдарованих учнів з урахуванням рівня здібностей та сфери обдарованості, запитів кожної дитини; підготовка рекомендацій учителям, які працюють з обдарованими школярами; організація та проведення творчих звітів педагогів за результатами роботи з обдарованими дітьми на індивідуальних заняттях, гуртках, студіях; залучення обдарованих учнів до участі у міських, районних, обласних творчих конкурсах; створення інформаційної бази даних обдарованих дітей із різних напрямів діяльності; розгляд питань організації роботи з обдарованими школярами та визначення подальших напрямів роботи на засіданнях шкільних, міських методичних об'єднань учителів, педагогічних радах [1, с. 12].

Обдарованість учнів може мати різні рівні, виміри, аспекти, що не дає можливості розробити якусь універсальну методику роботи з обдарованими дітьми і вимагає досконалого вивчення й розуміння конкретного учня, вироблення та застосування до нього специфічних форм і методів навчання і виховання, розвитку його потенційних можливостей [4, с. 67]. Вони повинні мати високий пізнавально-мотиваційний потенціал, відповідати рівню пізнавальної активності та інтересам обдарованих дітей, бути виключно ефективними для розвитку творчого мислення і багатьох важливих якостей особистості, зокрема пізнавальної мотивації, наполегливості, самостійності, упевненості в собі, емоційної стабільності і здатності до співпраці.

Робота з обдарованими дітьми повинна передбачати використання таких форм і методів навчальної діяльності, що б спонукали учнів до активної самостійної діяльності та пошуково-дослідницької діяльності, стимулювали розвиток здібностей молодших школярів. Серед них можна виділити методи творчого характеру – проблемні, пошукові, евристичні, дослідницькі, проектні – в поєднанні з методами фронтальної, індивідуальної та групової роботи, індуктивні та дедуктивні методи, самостійну роботу з використанням дослідницьких, експериментальних та пошукових методів, застосування різноманітних розвиваючих і творчих вправ та завдань, методів і прийомів інтерактивного навчання («Ажурна пилка», «Мозковий штурм», «Мікрофон», «Навчаючи – вчуся», «Незакінчені речення», «Дерево рішень», «Акваріум», «Карусель»), розвивальних ігор («Назви узагальнюючим словом», «Четвертий – зайвий», «Знайди істотне», «Проведи аналогію», «Зроби логічний висновок», «Анаграма», «Відгадай або знайди омоніми», «Упізнай тварину за описом: відгадай загадку, ребус, шараду», «Розв'яжи логічну задачу», «Знайди помилку», «Знайди відповіді на тест», «Танцювальна абетка», «Актори і критики», «Літературний суд», «Інтерактивний міні-театр»), рольових та інтелектуальних ігор («Літературний розумник», «Містер та міс Ерудит», «Що? Де? Коли? », «Так чи ні», «Поле чудес», «Дотепник», «Колесо фортуни», «Найрозумніший», «Еврика» та ін.), брейн-рингів («Подорож по Україні», «Що тобі відомо про Кобзаря?»), проведення олімпіад, інтелектуально-розважальних конкурсів, турнірів, конкурсів талантів, організація роботи творчих груп, круглих столів тощо.

Особливо ефективною є додаткова робота з обдарованими учнями, які навчаються у звичайному класі за спеціальними освітньо-розвивальними програмами. Такі програми мають передбачати чітко визначені цілі навчання, зокрема, у формі подання додаткових освітніх послуг цій категорії школярів. Такі програми можуть бути на рівні класу, школи, міста, області, держави. Програма має передбачати виявлення і відбір обдарованих дітей, використання у їх навчанні певних стратегій, періодичний моніторинг (аналіз) ефективності залучення учня до програми чи певної стратегії у його навчанні. Такими програмами повинно передбачатися, що школярі протягом тижня на декілька годин мають можливість залишати свій клас і працювати у спеціальній групі для розширеного чи поглибленого навчання. У зв'язку з цим розробляються для обдарованих школярів, які навчаються як у звичайних, так і у спеціальних класах, спеціальні програми, що передбачають організацію різного роду гуртків, клубів, об'єднань, секцій, факультативів, літніх профільних шкіл і таборів (для дітей з особливими потребами), курсів дистанційного навчання на базі місцевих діючих закладів освіти [8, с. 29].

Можливість застосування вищезазначених форм і методів навчання обдарованих дітей обмежується готовністю і умінням учителя застосовувати у своїй практиці технології навчання в малих групах, з одного боку, і умінням диференціювати навчальну програму для різних груп учнів на підставі тих вимог, що обумовлені специфічними потребами і можливостями тієї або іншої групи учнів, – з іншого. Зрозуміло, що це вимагає спеціальної підготовки учителя, особливої майстерності, вільного і оперативного його доступу до різноманітних джерел інформації і технічних засобів.

Однак сьогодні у розв'язанні проблем підготовки вчителя до роботи з обдарованими дітьми виникають суперечності, найбільш суттєвими з яких можна назвати такі: невідповідність між соціальною потребою у педагогічно обдарованих, творчо працюючих учителях, здатних формувати всебічно розвинену особистість учня та відсутністю відповідної цілеспрямованої підготовки майбутніх учителів; невідповідність між необхідністю виховання нової генерації педагогічних кадрів, здатних виявляти і розвивати здібності та обдарування дитини і нерозробленістю комплексу теоретичних і методичних засад щодо забезпечення підготовки вчителя, здатного працювати із здібними та обдарованими школярами [6, с. 12].

Звідси визначимо вимоги, що ставляться до вчителя щодо підготовки до організації роботи з обдарованими учнями, серед яких: високий рівень професійної компетентності вчителів, у т. ч. рівень їх інтелектуальної підготовки; рівень розвитку особистісних якостей вчителів; відповідна система стимулювання учнів та своїх колег; створення умов для появи і розвитку в них інтересу до роботи з обдарованими учнями; розробка педагогічного інструментарію для підготовки вчителів до роботи з обдарованими учнями; побудова змісту, форм та методів професійної підготовки вчителів на таких теоретичних і методичних засадах, що забезпечують створення певних умов для виявлення та реалізації відповідних здібностей і обдарувань; створення у навчальному закладі цілісної саморегульованої системи виявлення і підтримки обдарованих учнів; стимулювання їх творчої роботи та роботи вчителів; розробка та впровадження педагогічних технологій стосовно розвитку та реалізації учнівських здібностей, заснованих на активізації, індивідуалізації та диференціації навчально-пізнавальної діяльності; необхідність відвідування семінарів, тренінгів для вчителів [5, с. 10].

Розглядаючи проблему підготовки вчителів до роботи з обдарованими дітьми, окреслимо педагогічні умови, що забезпечують виявлення, збереження і розвиток обдарованості дитини. Це, зокрема, гуманізація і гуманітаризація освіти, що сприяють засвоєнню особистістю загальнолюдських цінностей, вільному розвитку її обдарувань; перебудова навчальних планів та створення нових педагогічних технологій навчання обдарованих дітей на основі передових концепцій; диференціація та індивідуалізація навчання і виховання на основі стимулювання і розвитку обдарувань; створення умов для самовияву особистості у навчальній діяльності; врахування індивідуальних особливостей кожного учня; диференціація навчально-виховної діяльності, що досягається завдяки варіативності самого процесу навчання, темпу вивчення навчального матеріалу, адаптації змісту й обсягу навчальних завдань до індивідуальних можливостей дітей, організації класів і груп педагогічної адаптації і здоров'я, класів і творчих груп для обдарованих дітей; демократизація взаємовідносин і спілкування з обдарованими школярами, що передбачає створення умов емоційно-доброзичливого ставлення до особистості учня, підтримку на уроках та в позаурочний час, забезпечення повного психологічного комфорту [9, с. 13].

Саме за таких умов можливе навчання і виховання талановитої, креативної особистості, яка зможе реалізувати себе у подальшому самостійному житті [3, с. 4].

Висновки і перспективи подальшого розвитку означеного напряму. Вищезазначене дає підстави стверджувати, що робота з обдарованими дітьми в Україні повинна здійснюватися у таких аспектах: використання позитивних ідей досвіду побудови державної освітньої політики щодо навчання і виховання обдарованих молодших школярів; впровадження системи пошуку та виявлення обдарованих дітей, діагностики їхніх здібностей; співвідношення теоретичного і практичного компонентів в організації навчання обдарованих учнів; застосування форм і методів, відповідних стратегій у їх навчанні і вихованні; впровадження інноваційних технологій організації навчально-виховного процесу; надання обдарованим школярам додаткових освітніх послуг у формі залучення їх до спеціальних освітньо-розвивальних програм; підготовка педагогічних кадрів до роботи з обдарованими дітьми.

Отже, сьогодні необхідно визнати, що система роботи з обдарованими учнями – один із пріоритетних напрямів роботи школи, що вимагає вдосконалення науково-методичної роботи та освітнього процесу загальноосвітніх навчальних закладів; залучення до роботи з обдарованими школярами вчителів, які мають високі професійні і особистісні якості, а також психологів та спеціалістів різного профілю; осмислення значення розвитку обдарованих дітей кожним членом

суспільства і посилення у зв'язку з цим уваги до проблеми формування позитивної мотивації навчання і виховання підростаючого покоління.

Література

1. Анджейчак А. Психолого-педагогічні умови формування творчої особистості дитини в освітньо-виховних закладах / А. Анджейчак // Обдарована дитина. – 2000. – № 5. – С. 8–13.
2. Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI ст.). – К. : Райдуга, 1994. – 61 с.
3. Кравцова О. Форми та методи роботи з обдарованими дітьми на уроках та в позаурочний час / О. Кравцова // Обдарована дитина. – 2010. – № 8. – С. 2.
4. Кушнір В. Пошуки науково-практичних підходів у дослідженні феномену дитячої обдарованості / В. Кушнір // Рідна школа. – 2009. – № 4. – С. 66–69.
5. Липова Л. Специфіка навчання обдарованих дітей / Л. Липова, Л. Морозова, Л. Луценко // Рідна школа. – 2003. – № 7.– С. 8–11.
6. Настенко Н. Рекомендації щодо форм та методів роботи з обдарованими школярами / Н. Настенко // Завуч. – 2000. – № 6. – С. 12.
7. Робота з обдарованими дітьми / М. О. Володарська, А. І. Настенко, О. М. Пілаєва, С. М. Полуніна, В. М. Сисоєва. – Х. : Вид. група «Основа», 2010. – 190 с.
8. Теличко Н. В. Американський досвід роботи з обдарованими дітьми в Україні / Н. В. Теличко // Обдарована дитина. – 2005. – № 10. – С. 27–35.
9. Чернишов О. Підготовка педагогів до роботи з обдарованими дітьми / О. Чернишов // Рідна школа. – 2010. – № 4–5. – С. 12–14.
10. Янковчук М. Розвиток обдарованості : практичний досвід / М. Янковчук // Обдарована дитина. – 2008. – № 2. – С. 47–53.

УДК 371.3

Гагола Оксана, м. Ужгород

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ В ШКОЛІ

У статті представлено аналіз особливостей профорієнтаційної роботи в системі доуніверситетської підготовки. З'ясовано окремі характеристики старшого шкільного віку, що впливають на формування стійкого професійного інтересу учнів. Розглянуто психологічні особливості старшокласників та залежність вибору професії від них. Подано результати опитування старшокласників щодо оцінки потенціалу випускників середньої школи як ресурсу модернізаційних процесів.

Ключові слова: *профорієнтаційна робота, професійний інтерес, професійна орієнтація, профпідготовка, доуніверситетська підготовка.*

The article analyzes some peculiar features of career-guidance work in the system of pre-university training. Some characteristics of the high school age that affect the formation of students' stable professional interest are established in the paper. The psychological characteristics of high school students are considered and the dependence of career choice on them is shown. The paper also presents the results of a survey to assess the potential of high school students as a resource modernization processes.

Keywords: *career-guidance work, professional interest, career guidance, professional training, pre-university training.*

Профорієнтаційна робота сприяє цілеспрямованому розвиткові здібностей і талантів людини, зростанню її професіоналізму, працездатності, збереженню здоров'я і виступає одним із найважливіших елементів державної політики у сфері соціального захисту та зайнятості населення. Така діяльність забезпечує ефективне використання трудового потенціалу особи, сприяє підвищенню її соціальної та професійної мобільності, відіграє значну роль у профілактиці вимушеного безробіття. Профорієнтаційні заходи стимулюють пошук людиною найефективніших засобів підвищення свого професійно-кваліфікаційного рівня, розвиток соціально-економічної ініціативи, інтелектуальної та трудової незалежності. Основним об'єктом профорієнтаційної діяльності є зайняте та незайняте населення, в т. ч. молодь, яка навчається, вивільнювані працівники та особи з обмеженою працездатністю.

Важливими завданнями профорієнтації є виховання у молодих людей любові до різних видів праці, створення умов для продуктивної праці та перевірки на практиці своїх здібностей, вивчення, формування та розвиток інтересів, нахилів та здібностей молодих людей, ознайомлення їх з найбільш поширеними професіями та професіями, що найбільше відповідають інтересам молоді тощо.

Актуальність та стан дослідженості проблеми. Профорієнтаційна робота, професійний інтерес, як категорія психолого-педагогічної науки, бере початок від поняття інтересу як вибіркового ставлення особистості до певного об'єкта, процесу та явища. Рівень інтересу зумовлений життєвими потребами та емоційною привабливістю зазначеного об'єкта. Формування інтересу старшокласників

до подальшої професійної підготовки представлено у наукових працях Ж. Вірної [4], О. Іванової [2], О. Климова, К. Гуревича [3], М. Дьяченка [5], Л. Кандибович, В. Моляко [6], Н. Муранової [10], М. Смульсона та ін. Так, вчений С. Крягжде вважає, що інтерес до майбутньої професійної діяльності формується від «споглядального» через «інтерес діяча» до «професійного інтересу» [1]. Науковці зазначають, що інтереси виникають під впливом суспільних умов життя та діяльності і визначають подальшу соціалізацію особистості у процесі здобуття професійної освіти та професійного становлення. Та передусім, головним рушієм вибору старшокласників є правильно налагоджена профорієнтаційна робота.

Метою статті є з'ясування суті і структури професійної орієнтації, особливостей профорієнтаційної роботи в системі доуніверситетської підготовки.

*Виклад основного матеріалу дослідження***.** Початок профорієнтації нерідко відносять до 1908 р. – до моменту відкриття першого профконсультаційного бюро в м. Бостоні (США). Проте, згідно іншої точки зору, профорієнтація з'явилася набагато раніше. Уже в середині ІІІ тисячоліття до н. е. в Стародавньому Вавилоні проводили випробування випускників шкіл, що готували писарів. У давньому Єгипті мистецтву жерця навчали тільки тих, хто витримував систему певних випробувань. Інші приклади дає нам стародавня історія Спарти, Афін, Риму. У Спарті була створена і успішно здійснювалася система виховання воїнів, в Римі – система відбору і навчання гладіаторів. Даних, подібних наведеним вище, є багато, і всі вони вказують на досить ранній період виникнення елементів того, що зараз прийнято називати профорієнтацією.

Професійне самовизначення – складний, перманентний процес професійного вибору. На думку вітчизняних учених А. Вихруща, О. Зайцева, Д. Закатнова, Є. Павлютенкова, В. Сидоренка, Т. Туранова, Д. Тхоржевського, Б. Федоришина, М. Янцура – це процес самопізнання та об'єктивної оцінки школярами власних індивідуальних особливостей, зіставлення своїх професійно важливих якостей і можливостей з вимогами, необхідними для оволодіння конкретною професією. В основі правильного професійного самовизначення лежить протиріччя між прагненням молодої людини до самостійності і неготовністю школяра до здійснення обґрунтованого вибору професії.

Професійна орієнтація має два аспекти: перший – її вплив на формування професійних інтересів людей, насамперед, позитивних мотивів вибору професії, що забезпечують узгодження інтересів особистості та суспільства; другий – виявлення професійних вимог і психологічний аналіз професії, з одного боку, та оцінка психофізіологічних властивостей і якостей учнів з урахуванням проб їх сил в обраній діяльності, – з другого.

У педагогічній літературі можна зустріти декілька підходів до визначення сензитивного вікового періоду для формування готовності школярів до професійного самовизначення. Багато дослідників (Є. Клімов, Н. Пряжников, С. Чистяков та ін.) вважають, що кожний з вікових етапів має специфічні особливості щодо вирішення зазначеної задачі. Так, наприклад, для учнів 1–8 класів основною роботою можна вважати формування загальної готовності до професійного самовизначення. Для учнів 9–11 класів цю роботу треба скоординувати на допомогу у виборі конкретної спеціальності та професії. Але виходячи з того, що саме в період ранньої юності головна увага молодої людини зосереджується на визначенні свого життєвого шляху, формування світогляду та ін., тому саме в цей період можна говорити про професійне самовизначення. Але, слід враховувати індивідуально-типологічні особливості учнів. Згідно матеріалістичної теорії про типологічні індивідуальні особливості вищої нервової діяльності кожна людина володіє природженими психофізіологічними властивостями. Деякі властивості психіки передаються і зберігаються впродовж майже всього життя. Працюючи за однаковою спеціальністю, одні люди здобувають великих успіхів, інші – менших. Це пояснюється індивідуальністю нервової системи людини, тому деякі характерні психофізіологічні особливості сприяють швидкому оволодінню одними спеціальностями і в той же час перешкоджають успішній діяльності в інших. Вчення І. Павлова про вплив центральної нервової системи на динамічні особливості поведінки виділяє три основні властивості нервової системи: силу, врівноваженість, рухливість збудливого і гальмівного процесів і два типи нервових процесів: сильний і слабкий. Їх поєднання дає чотири основні типи темпераменту. Властивості і тип нервової системи вважають професійно важливими характеристиками. У психології і педагогіці виявлена і добре вивчена залежність вибору професії від спрямованості інтересів учнів та від успішності основних видів їх повсякденної діяльності. Так, у дослідженні В. Ярошенко наявність цієї залежності підтвердилася в 56 % випадків (було вивчено 4450 учнів V–X класів) [8]. Розглядаючи питання профорієнтації учнів, Л. Кондратьєва відзначає, що «одночасний розвиток пізнавальних і професійних інтересів є принципово важливим моментом, оскільки в психології інтерес все більше розглядається не як якась відособлена, незалежна освіта, а як одна з найважливіших характеристик

цілісності особи, що визначає її відносини і дії». Вчений Ф. Парсонс виділив три основні чинники успішності вибору професії: правильна самооцінка схильностей, здібностей, інтересів, можливостей і обмежень; знання того, що потрібно для успішної діяльності по кожній з вибраних професій; уміння співвіднести результати самооцінки зі знаннями вимог професій. Психологи Л. Виготський, О. Леонтьев, А. Петровський, С. Рубінштейн обґрунтували найважливішу закономірність: розвиток особи відбувається в діяльності, причому лише в тій діяльності, що насичена елементами творчості і викликає у людини позитивне відношення до даного виду праці. Будь-яка діяльність, у т. ч. і трудова, представляє процес взаємодії індивіда з дійсністю, в якому і відбувається становлення його як особи.

Оскільки об'єктом діяльності профорієнтації є процес професійного самовизначення людини, важливо в першу чергу сформулювати групу принципів, якими керуються дівчата і хлопці, вибираючи собі професію і місце в соціальній структурі суспільства. Принцип свідомості у виборі професії виражається в прагненні задовольнити своїм вибором не тільки особисті потреби в трудовій діяльності, але і принести якомога більше користі суспільству. Принцип відповідності вибраної професії інтересам, схильностям, здібностям особи і одночасно потребам суспільства в цілому в кадрах, необхідних професій виражає зв'язок особового і суспільного аспектів вибору професії. Принцип активності у виборі професії характеризує тип діяльності особи в процесі професійного самовизначення. Професію треба активно шукати самому. У цьому велику роль покликані зіграти: практична проба сил, що вчаться в процесі трудової і професійної підготовки, поради батьків і їх професійний досвід, пошук і читання (по професії, що цікавить) літератури, участь в роботі гуртків технічної творчості, робота під час практики і багато що ін. Виходячи з цього, в процесі формування в учнів готовності до вибору професії необхідно звертати увагу на такі індивідуальні особливості: перш за все – це інтереси, нахили учнів. Професійні інтереси відрізняються конкретністю і цілеспрямованістю. Це інтерес до тієї професії, яку обирає для себе учень. Розвиток та формування професійних інтересів безпосередньо зв'язані з пізнавальними інтересами. Це інтереси, спрямовані на оволодіння знаннями з професії, розуміння її суті, оволодіння не тільки практичними, але і теоретичними основами даної професії. Таким чином, вибір правильної професії залежить не тільки від індивідуально-типологічних особливостей учнів, а й від їх пізнавальних інтересів, здібностей та нахилів.

Інститут соціології НАН України на початку 2012 р. оприлюднив матеріали опитування «Оцінка потенціалу випускників середньої школи як ресурсу модернізаційних процесів». Так, рівень навчальної підготовки з усіх предметів становить 3,9 бали за 50-бальною шкалою, що відповідає варіанту оцінки «більше ніж задовільно». Найменше задоволені учні підготовкою з фізики та хімії – 3,6 балів, нижче 4,0 балів – з математики [7]. Більшість випускників уже зорієнтована на конкретний професійний вибір та отримання вищої освіти (майже 90 %); не визначилися ще 6,8 % 11-класників. Перевагу робітничим професіям, роботі у сільському господарстві та у сфері обслуговування надали лише 2,6 % респондентів. Пріоритетним для 24,6 % випускників є спеціалізація у сфері природничих та точних наук (математика, інформатика, фізика, хімія, біологія, медицина). За соціально-політичним напрямом (економіка, соціологія, право, соціальна психологія, історія) планують у подальшому спеціалізуватися 16,3 %. На гуманітарні дисципліни (філософія, філологія, релігієзнавство, антропологія, педагогіка) зорієнтовано 14 % опитаних. У сферу бізнесу та менеджменту планує піти 11,2 %, на творчі професії (журналіст, митець, музикант) зорієнтовано 10,2 % 11-класників, а на інженерні спеціальності – усього 6,8 %. Військовими хотіли б стати 4,4 %, професійно займатися спортом – 2,9 %. Вплив на професійний вибір випускників мали батьки (82,2 %) та вчителі (51,8 %). Серед інших впливових чинників – Інтернет (44,9 %), друзі (32,7 %), інформація ЗМІ (28,7 %) [9, 10, 11]. Як бачимо, формування професійного інтересу старшокласників перебуває під впливом численних як внутрішніх, так і зовнішніх факторів [10, 13].

Як приклад, формування професійного інтересу старшокласників в Інституті доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету, здійснюється за допомогою цілого комплексу форм профорієнтаційної діяльності: «ярмарки професій», що проводяться на базі центрів зайнятості; дні відкритих дверей в університетах; презентації діяльності ВНЗ у ЗНЗ, коледжах та технікумах; участь викладачів університету у святі Першого та Останнього дзвоників, а також виступи викладачів у школах всіх регіонів України; екскурсії школярів до університетів; засідання круглих столів з працівниками центрів зайнятості та управлінь (відділів) освіти тощо [10, 12, 13].

*Висновки й перспективи подальших досліджень***.** Вибір професії для кожної молодої людини – це вибір свого місця в житті, подальшого шляху навчання і праці. Без перебільшення можна сказати, що для випускників загальноосвітньої школи – це завжди проблема номер один. Профорієнтаційна робота дає можливість учню познайомитись зі своєю майбутньою професією. Вона повинна здійснюватися на всіх вікових етапах, але саме період ранньої юності є найбільш сензитивним для

формування готовності учня до професійного самовизначення.

Профорієнтаційна робота повинна служити одній меті – активізувати учня, сформувати у нього прагнення до самостійного вибору професії з урахуванням отриманих знань про себе, своїх здібностей і перспектив їх розвитку. Саме у цьому йому повинні допомогти батьки, вчителі та шкільний психолог.

Література

1. Крягжде С. П. Психология формирования профессиональных интересов : [монография] / С. П. Крягжде. – Вильнюс : Моклас, 1981. – 195 с.
2. Иванова Е. М. Основы психологического изучения профессиональной деятельности : [монография] / Е. М. Иванова. – М. : Просвещение, 1987. – 224 с.
3. Гуревич К. М. Профессиональная пригодность и основные свойства нервной системы : [монография] / К. М. Гуревич. – М. : Наука, 1970. – 96 с.
4. Вірна Ж. П. Професійна ідентифікація: побудова і валідизація тесту кольорових відношень (для діагностики усвідомлення професійного образу) / Ж. П. Вірна // Практична психологія та соціальна робота. – 2002. – № 3. – С. 8–13.
5. Дьяченко М. И. Психологическая проблема готовности к деятельности / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандибович. – Минск : БГУ, 1976. – 212 с.
6. Моляко В. О. Психологічна готовність до творчої праці : [монографія] / В. О. Моляко. – К. : Знання, 1989. – 336 с.
7. Професійна діагностика / упор. Т. Гончаренко. – К. : Ред. загальнопед. газ., 2004. – 120 с.
8. Ярошенко В. В. Школа и профессиональное самоопределение учащихся / В. В. Ярошенко. – К. : Рад. школа, 1983. – 112 с.
9. Випускники шкіл про себе (соціологічний вимір) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.mon.gov.ua/index.php/en/7539.
10. Муранова Н. П. Розвиток професійного інтересу старшокласників у системі доуніверситетської підготовки / Н. П. Муранова // Вісник ГНПУ ім. О. Довженка : зб. наук. праць ; вип. 20 / Глухівський НПУ ім. О. Довженка ; відп. ред. О. І. Курок. – Глухів : ГНПУ ім. О. Довженка, 2012. – С. 130–134. – (Серія: Педагогічні науки).
11. Моніторинг освіти. (Соціологічне опитування) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://idp.nau.edu.ua/socologchne-opituvannya.html (10.09.16). – Назва з екрану.
12. Інститут доуніверситетської підготовки (профорієнтація) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://idp.nau.edu.ua/ (10.09.16). – Назва з екрану.
13. Муранова Н. П. Фізико-математична підготовка старшокласників до навчання в технічному університеті: [монографія] / Н. П. Муранова. – К. : НАУ, 2013. – 464 с.

УДК 001.9

Гордієнко Катерина, м. Київ

ОСВІТА ЗА КОРДОНОМ НЕ ВИХОДЯЧИ З ДОМУ: МІФ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ?

У статті розглядаються шляхи отримання диплома про вищу освіту за допомогою дистанційних методів навчання, а саме через проходження онлайн-курсів.

***Ключові слова**: отримання вищої освіти, вдосконалення знань, дистанційне навчання, онлайн-курси, ресурси-агрегатори.*

The article deals with getting a university degree by means of distance learning methods, namely by going through online courses.

***Keywords**: getting a university degree, knowledge improvement, distance learning, online courses, resources-aggregators.*

Реальністю сьогодення беззаперечним є той факт, що, використовуючи Інтернет-технології, ми маємо унікальну нагоду не тільки спілкуватися та розважатися, а й навчатися, знаходячись в комфортних умовах наших домівок. Мільйони людей по всьому світу використовують можливості дистанційного навчання і є студентами як вітчизняних, так і закордонних вищих навчальних закладів. Фактично, не виходячи з дому, вони отримують справжню, якісну освіту, стаючи дипломованими спеціалістами в різних галузях. У зв'язку з тим, що процес навчання відбувається дистанційно, з використанням мережі Інтернет, освіта може стати доступною практично всім верствам населення. Давайте розглянемо переваги подібного виду здобуття вищої освіти та проаналізуємо їх.

Перш за все – це порівняно низький рівень витрат, що йде на навчання. Студентам не доводиться платити за харчування, транспорт та гуртожиток. Оплата за дистанційне навчання нижче, ніж будь-яка інша форми навчання і складає, залежно від обраного курсу, 50–500 доларів США. Випускники програм формату *on-line* отримують точно такий самий диплом про вищу освіту, що має

європейську акредитацію, як і випускники цих програм стаціонарного формату.

По-друге, оскільки навчання повністю проходить у дистанційній формі через Інтернет, студенти не обмежені географічним фактором, отже, здобуття освіти не шкодить роботі, не потрібно залишати сім'ю або робочий колектив, є можливість навчатися у зручний час, а не підпорядковуватися університетському розкладу. Відеоматеріал занять надається в студійному форматі, перевагою якого є якість зображення та можливість перегляду лекцій декілька разів.

Наступною і дуже важливою перевагою такої форми навчання є те, що абсолютно кожна людина може стати студентом, незалежно від поточного становища і статусу, вік студентів теж, практично, не має ніяких обмежень.

Постає питання, а як саме відбувається процес здобуття освіти та отримання диплома через Інтернет? Приблизний алгоритм дій є наступним: ви обираєте навчальний заклад, курс, що вас цікавить, заповнюєте необхідні анкети, сплачуєте за навчання та отримуєте доступ до бази всіх навчальних матеріалів на сайті закладу. Елементами навчального курсу є відеолекції, навчальні матеріали в електронному форматі, матеріали для повторення вивченого, тести, контрольні завдання. Вас в якості студента записують у невелику групу, за якою закріплюється викладач, він керує навчальним процесом та стежить за успішністю. Спілкуються викладачі та студенти за допомогою відеоконференцій, електронної пошти, внутрішніх форумів та чатів. Екзамени проводяться в онлайн режимі, і найчастіше – це завдання у вигляді тестів, але передбачені й усні екзамени, що приймаються через Skype. Спеціальне програмне забезпечення дозволяє лекторам перевіряти відвідування студентами занять в мережі, походження та якість змісту робіт при виконанні контрольних та екзаменаційних завдань.

Типовими способами навчання за допомогою Інтернету є вивчення повноцінної програми, що дозволяє отримати диплом про вищу освіту, курси з конкретних дисциплін та спеціальностей, а також перегляд лекцій.

Якщо розглядати питання про отримання за допомогою Інтернет-навчання повноцінного диплома про вищу освіту, слід зауважити, що, зазвичай, вищі навчальні заклади, працюючи за схемою дистанційної освіти, вимагають від студентів певного рівня знань у обраній дисципліні, часто передбачається, що ця освіта буде вже другою.

Існує думка, що найбільшою перевагою онлайн-курсів є те, що навіть з конкретної дисципліни можна вивчати лише потрібне або найкорисніше. Для прикладу: веб-програміст хоче дізнатися особливості верстки таблиць в HTML5. Для цього йому потрібен не повний курс, а лише один-два уроки. Тож він може знайти їх і, витративши мінімум часу, отримати нові знання від професіоналів. Цей підхід стосується майже всіх дисциплін.

Серед закордонних навчальних закладів послуги з дистанційного навчання, наприклад, пропонує Лондонська школа бізнесу та фінансів (London School of Business and Finance) [1]. Програма школи під назвою Global MBA Online є дистанційною на 100 відсотків, вона тричі акредитована, визнана у всьому світі і входить до рейтингу ТОП-100 найкращих світових програм MBA. Після закінчення навчання, написання магістерської роботи та успішного складання іспитів, випускники мають можливість отримати диплом про вищу освіту британського державного зразка. Навчання триває від одного до двох років, залежно від обраної спеціальності.

Цікавим та вартим уваги є ще один британський вищий навчальний заклад, що спеціалізується на дистанційному навчанні. Це – The Open University [2]. Студенти цього навчального закладу можуть вибрати навчання за такими спеціальностями, як бізнес та управління, комп'ютерні науки та IT-технології, психологія, мови, дизайн, екологія та безліч інших. Приблизно два роки студенти навчаються у провідних британських професорів й отримують диплом про вищу освіту.

Навчатися дистанційно та отримати дипломи про вищу освіту можна також в Іспанії, де нараховується близько 300 магістерських онлайн-програм, Німеччині (13 програм), Швейцарії (5 програм) та інших країнах [3, 4, 5].

Іншою можливістю отримати необхідні для роботи та кар'єри знання є запис на онлайн-курси, пройти що пропонує значна кількість закордонних та вітчизняних університетів, інститутів та коледжів. Їх значна перевага полягає у відносно короткому терміні навчання – від кількох тижнів до року. Після закінчення курсів слухачі отримують сертифікат, який, подібно до диплома про другу вищу освіту, стане в нагоді під час пошуку роботи. Така ж форма навчання є й у вищих навчальних закладах зі світовим іменем, таких, як Оксфорд, Стенфорд, Гарвард, Університет Каліфорнії в Берклі і багатьох інших [6, 7]. А щоб знайти їх, можна скористатись спеціальними ресурсами-агрегаторами, тобто сайтами, що збирають, об'єднують та зберігають інформацію з різних джерел.

Розглянемо, наприклад, сайт Coursera, що співпрацює з Державним департаментом США, з метою

створення навчальних центрів по всьому світу та демонструє найпопулярніші програми з десятків навчальних закладів на різноманітну тематику [8]. Онлайн-класи Coursera розроблені таким чином, щоб допомогти студентам ефективно працювати з навчальним матеріалом. Професори із світовим ім'ям доповнюють курси відеолекціями, інтерактивними вправами, виставляють модульні оцінки, надають можливість використовувати мобільний додаток під час проходження будь-якого курсу.

Зручну систему пошуку детальної інформації про навчальні програми, їхню вартість, умови та терміни навчання надає інтернет-ресурс CourseTalk [9]. Цей сайт, крім того, надає можливість залишати власні відгуки про навчальні програми, обмінюватися думками щодо курсів з іншими студентами.

Вартий уваги український безкоштовний навчальний ресурс-агрегатор під назвою Prometheus [20]. На цьому сайті зібрані різноманітні курси з підприємництва, економіки, фінансового менеджменту, інформаційної безпеки, маркетингу, громадянської освіти, психології, основ програмування, історії, соціології, англійської мови від викладачів провідних ВНЗ України, спеціалістів IBM Канади, Senior Software Testing Engineer та QA Engineer. Партнерами Prometheus є Національний університет «Києво-Могилянська академія», Київський національний університет імені Т. Шевченка, НТУУ «КПІ імені І. Сікорського», Київський університет імені Б. Грінченка, Львівська ІТ Школа та Український католицький університет. Для навчання використовуються відеолекції та відкритий форум для взаємодопомоги слухачам курсів. Для перевірки отриманих знань пропонуються інтерактивні тести. Після проходження усіх тестів надається верифікований сертифікат Prometheus, що підтверджує успішне завершення курсів.

Партнером Prometheus є сайт EdX, безкоштовна інтернет платформа масових відкритих інтерактивних курсів, заснована Массачусетським технологічним інститутом і Гарвардським університетом у травні 2012 р. EdX проводить онлайн-курси університетського рівня в широкому діапазоні дисциплін для слухачів з усього світу на безоплатній основі, а також проводить дослідження в галузі навчання [21]. Деякі курси пропонують можливість отримати підтверджений сертифікат (Verified Certificate of Achievement), особливістю якого є те, що слухачі, надаючи посвідчення особистості, за допомогою вебкамери підтверджують, що саме вони виконують усі завдання.

На сайті Prometheus можна пройти безкоштовний курс Основи програмування CS50 Гарвардського університету. Він повністю перекладений та навіть озвучений українською мовою. Після закінчення цього курсу можна отримати сертифікат Prometheus, проте, для того, щоб отримати сертифікат Verified Certificate of Achievement Гарвардського університету, потрібно буде пройти курс-оригінал на платформі EdX.

Існують сайти, що цілком присвячені безкоштовним курсам та лекціям. Це, наприклад, платформа TED.com – відома щорічна конференція, присвячена ідеям, вартим поширення [11]. Конференція TED славиться своїми лекціями TED Talks, що спочатку були сфокусовані на технологіях, розвагах та дизайні, але згодом були включені лекції з природничих наук, мистецтва, освіти, культури, бізнесу, глобальних проблем; тобто, нинішні лекції TED Talks охоплюють широкі сфери тем, що формують наше сьогодення та майбутнє. Усі відеолекції здійснюються англійською мовою, отже додатковою перевагою використання даного ресурсу є вдосконалення знань і аудіонавичок з англійської мови.

За подібною схемою працюють у Массачусетському технологічному інституті, де є платформа OpenCourseWare з публікацією більше, як двох тисяч навчальних матеріалів. Бібліотека проекту постійно поповнюється [12].

Використовуючи канал «Освіта», що міститься на сторінках YouTube, ви маєте можливість переглянути значну кількість відеороликів від спеціалізованих навчальних закладів та окремих спеціалістів різноманітних галузей знань [13].

У нашій державі отримати вищу освіту цілковито через Інтернет на даний час неможливо. Багато вітчизняних вищих навчальних закладів пропонують дистанційне навчання, використовуючи принципи якого студенти мають можливість засвоювати матеріал та спілкуватись з викладачами через Інтернет, але на екзамени та захист кваліфікаційних робіт необхідно бути присутнім особисто [14, 19]. Наприклад, Хмельницький національний університет дає можливість студентам отримати диплом державного зразка без відвідування закладу [15]. Студенти повинні з'являтися лише на екзамени та захист, а лекції та завдання можна дивитись та виконувати за допомогою Інтернету. Так, у Київському національному університеті імені Т. Шевченка працює програма Університет онлайн [16]. В її рамках минулої осені пройшов перший онлайн-курс, що зібрав багато позитивних відгуків. А у Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут імені І. Сікорського» є Центр електронної освіти та пілотний проект онлайн-курсів з інформаційних та телекомунікаційних дисциплін [18].

Таким чином, варто зазначити – в Україні навчання через Інтернет ще не набуло достатньої популярності, загальний рівень інформатизації українського суспільства є доволі низьким, а на сьогодні ще й відсутні спеціалізовані методики дистанційного навчання. То ж, бажаючим отримати освіту дистанційно, доводиться шукати успіху в закордонних навчальних закладах, кількість яких може задовольнити зростаючі потреби української молоді до якісної освіти.

Література

1. Global MBA Online – http://www.lsbf.ru/education-online/mba
2. Open University – http://www.openuniversity.edu/
3. Online Masters Programs in Spain – http://www.masterstudies.com/Masters-Degree/Spain/Online/
4. Online Masters Programs in Germany – http://www.masterstudies.com/MastersDegree/Germany/Online
5. Online Masters Programs in Switzerland – http://www.masterstudies.com/MastersDegree/Switzerland/Online
6. Стенфорд – http://online.stanford.edu/courses
7. Гарвард – http://www.extension.harvard.edu/courses
8. Coursera -https://www.coursera.org
9. CourseTalk – http://www.coursetalk.com/
10. OpenCulture.com – http://www.openculture.com/freeonlinecourses
11. TED.com – http://www.ted.com/
12. OpenCourseWare – http://ocw.mit.edu/
13. YouTube «Освіта» – https://www.youtube.com/education
14. Дистанційне навчання в Україні – http://vnz.org.ua/dystantsijna-osvita/pro
15. Хмельницький національний університет – http://dn.tup.km.ua/dn/default.aspx
16. КНУ ім. Т. Шевченка – програма Університет онлайн – http://online.knu.ua/
17. НТУУ «КПІ ім. І. Сікорського» – Центр електронної освіти – http://eec.kpi.ua/?page_id=8
18. НТУУ «КПІ ім. І. Сікорського» проект онлайн-курсів з інформаційних та телекомунікаційних дисциплін – http://moodle.kpi.ua/
19. Центри дистанційного навчання в Україні – http://vnz.org.ua/dystantsijna-osvita/tsentry-do
20. Prometheus http://prometheus.org.ua
21. Безкоштовна інтернет платформа масових відкритих інтерактивних курсів - EdX http://www.edx.org/

УДК 811.161.2´367

Грибан Галина, м. Житомир

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ПУНКТУАЦІЇ ЯК ОДИН ІЗ ЕФЕКТИВНИХ ЗАСОБІВ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті йдеться про важливість пунктуаційної грамотності як однієї з складових формування мовної особистості, що сприяє розвитку логічного мислення, збагаченню мовної культури учнів, оволодінню нормами мови, формуванню навичок виражати свої думки в усній та писемній формі. Робиться висновок про вивчення пунктуації з опорою на літературний текстовий матеріал, що сприяє відчуттю стилю, а також активізації творчих здібностей школярів.

Ключові слова: *комунікативна компетентність, мовлення, мовна особистість, пунктуація, пунктуаційні вміння й навички, система роботи з пунктуації.*

The paper emphasizes the importance of punctuation literacy as one of the linguistic identity formation components, which promotes students' logical thinking, language culture enrichment, students mastering the rules of the language as well as the skills to express their views orally and in writing. The conclusion is made about the study of punctuation based on the literary text material, which promotes the sense of style as well as enhance the creative abilities of students.

Keywords: *communicative competence, speech, language identity, punctuation, punctuation skills, a system of working with punctuation.*

Головною метою сучасної школи є формування всебічно розвиненої, критично мислячої та духовно багатої особистості, яка вміє комунікативно виправдано й грамотно послуговуватися мовою в різноманітних ситуаціях.

Формування комунікативних умінь і навичок засобами пунктуації починається в школі і має бути зорієнтоване на виховання високоосвіченої, самодостатньої, творчої особистості з інноваційним типом мислення і діяльності. Учні повинні вміти не просто володіти рідною мовою, а й будувати змістовне, граматично та стилістично грамотне висловлювання залежно від ситуації спілкування.

Формування мовної особистості засобами пунктуації – це перш за все шліфування, розвиток думки, почуттів, виховання естетичної сприйнятливості до цінностей світової культури й осмислення

серед них місця культури свого народу. Слушну думку з цього приводу висловила Л. Струганець, яка стверджує, що «для дитини підставою є та мова, якою вона думає, що на ній виростуть нові й нові враження, у ній вона сприймає кожну незначну для неї думку, залучаючи знаки пунктуації до мовної будови» [1, с. 84].

Значення пунктуації полягає насамперед у тому, що за її допомогою текст розчленовується на певні відрізки з тим, щоб читач точніше, глибше, в повній відповідальності до задуму автора зрозумів і сприйняв написане. Розділові знаки допомагають виражати думки й почуття. К. Паустовський образно зазначав, що розділові знаки – це як нотний стан. Вони міцно тримають текст і не дають йому розсипатись.

Доцільно вивчати пунктуацію з опорою на літературний текстовий матеріал, бо, як стверджує О. Доценко, пунктуація робить писемне мовлення зрозумілим, недвозначним, дає змогу реалізувати найрізноманітніші інтелектуальні, емоційні, вольові смисли та їх відтінки. Пунктуація – це система розділових знаків, що використовуються для членування тексту відповідно до його смислових, граматичних та інтонаційних особливостей; система правил вживання розділових знаків; розставляння розділових знаків у тексті [2, с. 89].

Формування правописних умінь і навичок учнів це одне із першочергових завдань, яке має ставити перед собою сучасна школа. Для досягнення цієї мети в шкільному навчальному процесі необхідно використовувати інноваційні методи та прийоми навчання, творчі завдання і вправи, що б спонукали школярів до активного вивчення теоретичного матеріалу з пунктуації та застосування його на практиці.

Слушну думку до підходу вивчення пунктуації висловив М. Русанівський, який стверджував, що на уроках навчання пунктуації потрібно виробити вміння в кожного учня не лише володіти пунктуаційними засобами, а й мати бажання послуговуватися всіма таємницями цього розділу. Ці навички мають бути невіддільні одна від одної і закріпитися в процесі практичного застосування своїх знань. Чим багатша ця практика, тим більша потреба в оволодінні новими поглибленими знаннями, в умінні висловлювати свої думки, у мистецтві переконання словом і знаком, естетичній освіті й самоосвіті. Важливо на уроках вивчення пунктуації з'ясувати пунктуаційний механізм, розкрити її функції, виробити вміння помічати одиниці мови й свідомо користуватися ними [3, с. 203].

Науковець І. Ющук підкреслює, що одні основним завданням шкільного курсу вивчення пунктуації вважають формування в учнів пунктуаційної вправності, інші прагнуть навчити дітей гарно і змістовно висловлюватися, ще інші на перше місце ставлять бездоганне знання правописних правил [4, с. 11]. Вчений І. Олійник переконує, що володіння високою культурою мови досягається внаслідок засвоєння пунктуації та граматичної будови літературної мови, норм правильної вимови, всього багатства пунктуаційних засобів. Дослідник М. Пентилюк зазначає, що як і орфографія, пунктуація служить засобом оформлення тексту і сприяє ефективному спілкуванню.

Для того, щоб навчити учнів свідомо засвоювати пунктуаційні правила на основі знання понять, що входять до їх складу, виробляти навички вільного й гнучкого застосування правил на практиці, необхідно використовувати інноваційні методи, різноманітну систему тренувальних вправ. Учитель має знати всю систему тренувальних вправ і володіти методикою її проведення.

На думку дослідниці Н. Ковальчук, особливу роль при вивченні пунктуації відіграють вправи творчого характеру. Вона зауважує, що використання творчих вправ якнайкраще розвиває у дітей творче мислення, інтерес до навчання, до творчої діяльності. Треба лише вдало добирати завдання, щоб вони викликали зацікавлення у школярів. Адже пробудити інтерес до пунктуації, навчити школярів творчо мислити – це найголовніша мета, до якої прагне вчитель у зв'язку із завданням підвищення рівня процесу навчання мови. Доцільно використовувати різноманітні творчі вправи, запитання, завдання-жарти, дидактичні ігри, загадки, ребуси. Використання творчих вправ урізноманітнює проведення уроків навчання пунктуації, що є показником сформованості основних пунктуаційних умінь – правильно вживати розділові знаки відповідно до умов спілкування [5, с. 67–68].

Розвивати логічне мислення, мовлення учнів, навички виразного читання, мовний слух, створювати атмосферу співпраці вчителя й учнів допомагають різні форми нетрадиційних уроків: урок-практикум, урок-змагання, урок-мислення, урок-семінар, урок-конференція, урок-творчість, урок-залік тощо та використання інтерактивних методів («Мікрофон», «Незакінчені речення», «Мозковий штурм», «Навчаючи – учусь», «Ажурна пилка» «Мозаїка», «Дерево рішень», «Аналіз ситуації» та ін.). Такі форми і методи вивчення пунктуації заохочують учнів до самостійного здобування знань, умінь та навичок.

Для формування пунктуаційних вмінь і навичок ефективним є використання тренувальних вправ у вигляді ігрових ситуацій («Цікавий ланцюжок», «Слабка ланка», «Супермайстер»,

«Лінгвістична вікторина», «Розшифруйте» та ін.). Вони сприяють пробудженню інтересу до навчання, дають змогу поєднувати в одне єдине ціле два процеси: засвоєння знань та їх застосування.

Пунктуацію не можна вивчити тільки шляхом запам'ятовування правил, бо часто вживання розділових знаків залежить від стилю мовлення, особливого забарвлення думок, переданих письмово. Інколи для того, щоб правильно поставити розділовий знак, необхідно точно зрозуміти не тільки окреме речення, а й увесь текст. Тому, вивчення пунктуації тісно пов'язується не тільки з граматикою, але з стилістикою, аналізом текстів різних стилів мовлення, особливостей мови художніх творів. Наведемо для прикладу кілька завдань з метою перевірки засвоєння учнями відомостей про пунктуацію.

Пунктуаційний практикум. Перепишіть речення, правильно поставте розділові знаки, з'ясуйте смислові зв'язки між частинами.

1. День був похмурий і насичене вологою повітря невидимим маревом вкривало далечінь де лежали вкриті снігом поля та чорніли пагорби (М. Черничук).

2. В кутку під божницею замість стола стояла вузенька примостка на чотирьох паколах убитих в землю (П. Мирний).

3. Давня українська література зокрема поезія налічувала не одну сотню імен письменників які творили в своєму часі і мистецтво яких чи не загинуло цілком чи не дійшло до нас частково (В. Шевчук).

4. Для неї не було б здається несподіванкою якби це саме він син її капітан Дорошенко прибув із далеких плавань додому прибув би кораблем аж сюди та кинув якір на видноті у рідному степу поблизу материної домівки (О. Гончар).

5. Як справжній мисливець він терпіти не міг коли без усякої потреби нищили природу (М. Рильський).

Мить творчості. Напишіть твір-роздум на одну із те, використовуючи складні синтаксичні конструкції.

«Двомовність – як роздвоєне жало» (Л. Костенко); «Із рідним словом тулишся, мов злодій» (П. Куліш); «Маємо бути європейцями на ґрунті українському» (П. Грабовський).

Пунктуаційне повідомлення. Складіть усне повідомлення на тему: «Розділові знаки в безсполучниковому складному реченні». Із художньої літератури підберіть і випишіть приклади на кожне повідомлення.

Поміркуйте. Прочитайте речення, простежте за розділовими знаками та інтонацією в них. Зробіть висновки, при яких смислових зв'язках у безсполучниковому складному реченні ставиться кома, крапка з комою, тире, двокрапка.

1. Співає Маланці колос, сміється лука ранніми росами, дзвоном коси кличуть городи, синім сочистим листом тучна земля диха на неї теплом (М. Коцюбинський).

2. Ось і великодні святки прийшли і пройшли; зазеленіли поля; зацвіли садки; защебетали соловейки (П. Мирний).

3. Глибоке зоряне небо; місяць-князь високо стоїть на ясній оболоні й блідне перед наступаючим ранком; східний край неба вже побілів і пройнявся рожевим серпанком … (М. Старицький).

4. Я знаю: моя Україна воскресне на поклик добра (Д. Павличко).

5. Мало прожити життя – треба життя зрозуміти.

Розподільний диктант. Випишіть речення за таким порядком: відокремленими прикладками, відокремленими обставинами, відокремленими додатками, відокремленими означеннями. Усно поясніть розділові знаки.

1. Заслухані у відголосся минулого, задивлені у міраж майбутнього, ми часто пропускаємо повз увагу найцінніше – музику сьогоднішнього дня (І. Вільде).

2. В людській душі, крім видимого неба, є одинадцять всяческих небес (Л. Костенко).

3. Весняний вітер нетерпляче зітхає, оббігаючи узлісся та розвіваючи гілля плакучій березі (Л. Українка).

4. Я, людина двадцятого віку, – і от, зачудована, бачу лише первозданність (Л. Костенко).

5. В рідній мові мудрість віків і пам'ять тисячоліть, в ній неосяжна душа народу – його щирість і щедрість, радощі й печалі (С. Плачинда).

Робота з текстом. Вибіркове письмо з графічним завданням. Прочитайте текст. Висловіть його головну думку. Випишіть складнопідрядні речення, визначте місце підрядної частини щодо головної, накресліть схеми.

Дідова хата

Ніяку хату так не любили бусли, як дідову. Її стара, зелена та горбкувата, наче вкрита луговими купинами, стріха ранньою весною зацвітала великими чорно-білими квітами – то з усього села злiталися сюди бусли. Торохкотіли у небо довгими червоними дзьобами, а потім наскакували одне на одного, штурхали грудьми й били крилами, спихаючи з гребеня даху, вони билися за гніздо, найкраще на увесь виднокіл. Воно було дуже старе і від того велике й міцне, вимощене так, наче вросло у стріху.

Як казали люди, у буслів була своя причина, щоб домагатись саме цього гнізда. Мовляв, розумні птахи знали, що дідова хата ніколи не загориться і тиснулись сюди, хоч на сусідніх будинках клали їм і колеса, і вимощували гребені старим бур'яном, аби приманити. Бусли ж лиш тоді розлiтались на інші обійстя, коли на дідовому утверджувались хазяї – старі й дужі птахи, що роками жили тут. І так до наступної весни, а там усе починалося спочатку.

Люди заздрили старому Тарасові, що так умів причаровувати до себе буслів, бо, звісно, де на хаті бусол, там у хаті й щастя (Г. Кримчук).

Поетична хвилинка. Прочитайте уривок з вірша «Між іншим» Л. Костенко. Визначте головну думку. Зверніть увагу на розділові знаки.

І в житті, як на полі мінному,
я просила в цьому сторіччі
хоч би той магазинний мінімум:
– Люди, будьте взаємно ввічливі! −
І якби на те моя воля,
написала б я скрізь курсивами:
 Так багато на світі горя,
люди, будьте взаємно красивими!.

Сконструюйте. За поданими схемами складіть речення і поясніть розділові знаки.

1. УС: іО, іО, іО, іО.
2. УС, як-от: О, О,О.
3. О, О, О – УС.
4. Чи О, чи О, чи О – УС.
5. УС, а саме: О, О, О.

У лабораторії письменника. Прочитайте уривок із трилогії У. Самчука «Волинь». Правильно розставте розділові знаки.

Тату тату
Ну чого тобі
Чому чорногузів кличуть Іванами А де вони діваються зимою
Бо так їх піп охрестив А на зиму вони відлітають від нас У теплі краї у вирій Вони хотіли б щоб завше було літо а у нас є й зима От вони й летять того літа шукати деінде.
Тату А де ж ті краї Там ніколи немає зими А чому Де це
То далеко Звідсіль не зобачиш За морем Багато птахів відлітає туди але весною вони знову вернуться.
От там певно злетиться дуже багато птахів Га

Використання наведених вправ сприяє формуванню навичок самоконтролю, вмінню висловлювати особисту думку з приводу певних пунктуаційних особливостей, розвиває уяву й навички критичного мислення, а також допомагає учням краще закріпити, повторити, узагальнити матеріал з пунктуації. Така форма роботи на уроці з використанням інноваційних методів навчання пунктуації сприятиме поліпшенню, як писемного, так і усного мовлення учнів, етики спілкування, створюватиме можливість для диференціації знань, контролю й оцінювання результатів і вестиме до поліпшення їх грамотності.

Література

1. Струганець Л. В. Теоретичні основи культури мови / Л. В. Струганець. – Тернопіль, 1997. – 265 с.
2. Доценко О. Л. Стратити не можна, помилувати, або стратити, не можна помилувати, чи особливості української пунктуації / О. Л. Доценко // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2003. – № 3. – С. 88–95.
3. Русанівський В. М. Українська мова для середньої школи / В. М. Русанівський, С. Я. Єрмоленко. – [2-е вид.]. – К. : Радянська школа, 1979. – 240 с.
4. Ющук І. П. Роздум про мету викладання рідної мови в школі / І. П. Ющук // Дивослово. – 2004. – № 9. – С. 10–14.
5. Ковальчук Н. П. Використання вправ творчого характеру на уроках вивчення пунктуації / Н. П. Ковальчук // Теоретична і дидактична філологія. – 2012. – Вип. 12. – С. 64–69.

УДК 343.431(477+100) **Грищенко Олександра, м. Чернігів**

СТАДІЇ ТОРГІВЛІ ЖІНКАМИ В УКРАЇНІ

На сучасному етапі в поняття торгівлі людьми вкладають різні явища, що мають спільні ознаки, головна серед яких – продаж (інша платна передача з метою експлуатації) людини. Можна виділити три основні стадії торгівлі жінками, на кожній із яких задіяні різні групи злочинців: вербування, перевезення, експлуатація.

Ключові слова: *торгівля людьми, трафікінг, протидія торгівлі жінками, стадії, запобігання торгівлі людьми, вербування, перевезення, експлуатація.*

The concept of human trafficking nowadays embraces different things with common features the main of which is selling (or any other kind of paid transfer with the purpose of exploitation) a human. There are three main stages of women trafficking, each of which involves different groups of criminals: recruitment, transportation, exploitation.

Keywords: *human trafficking, trafficking, combating women trafficking, stages, human trafficking prevention, recruitment, transportation, exploitation.*

За даними соціологічного дослідження, близько 10 % мешканців України так чи інакше стикалися з випадками торгівлі людьми. Причому більше інформації про явище мають мешканці південного регіону України. Громадська думка ототожнює групу ризику з жінками у віці від 18 до 40 р. – близько 92 % опитаних під час дослідження «Схильність до трудової міграції та оцінка ризику стати жертвою торгівлі людьми у контексті уявлень про трудову міграцію та торгівлю людьми в українському суспільстві», яке було виконано Ing Division для Українського центру освітніх реформ у рамках підготовки інформаційної кампанії з попередження торгівлі людьми за фінансування Міжнародної організації з міграції серед запропонованих категорій потенційних жертв визначають саме їх [1, с. 98].

Результати дослідження «Соціальний аналіз основних чинників торгівлі людьми: реальна ситуація та шляхи запобігання», проведеного у 2003 році Державним інститутом проблем сім'ї та молоді, є також близькими до наведених. Відповідно до нього, серед потерпілих найчисельнішу вікову групу становлять жінки у віці 25–27 р. (35 %), далі йдуть потерпілі віком 22–24 р. (22 %), 19–21 р. – 13 %; по 9 % припадає на жінок 28–30 та 31–33 р.; 8 % – 34–40 р. 4 % – на старших 41 р. Наведені вище дані руйнують стереотип стосовно віку потерпілих, який ще й досі панує в суспільстві. «Потерпілі від торгівлі людьми – це здебільшого молоді жінки у віці від 18 до 25 р.». Зазначені опитування проводилися лише в більшості серед повнолітніх осіб, що постраждали від торгівлі людьми, статистичні ж дані неурядових та міжнародних організацій, правоохоронних органів України свідчать про поширення торгівлі дітьми в Україні, тобто про залучення до злочинного бізнесу осіб менше 18 р. Дослідження, присвячені вивченню цього питання, що були проведені останнім часом, показали, що проблема поширюється і на дітей і стає дедалі актуальнішою для України [1, с. 99]. Що ж стосується аналізу сімейного стану потерпілих, то найбільші відсотки становлять незаміжні жінки (54 %) та жінки, які розлучилися (28 %); а 13 % потерпілих – офіційно заміжні, проте із них лише 36 % респондентів мешкають зі своїми чоловіками; 3 % жінок зазначили, що до від'їзду проживали в позашлюбній сім'ї.

Більшість опитаних жінок (61 %) мешкають із батьками; 27 % потерпілих мають дітей і проживають разом із ними. Відсутність матеріальної допомоги з боку чоловіка і необхідність утримувати батьків і дітей штовхають на заробітки. Отже, необхідною є робота, спрямована на підняття професійного і соціального статусу жінки. Відносини в сім'ї характеризують, як гарні, більше половини респондентів – 51 %; 26 % потерпілих бажали б мати кращі сімейні стосунки, а 18 % відзначили, що проживають у напруженій сімейній атмосфері. Отже, необхідна спеціальна робота з формування позитивної моделі сімейного життя, життєвих умінь і навичок. Таким чином, у проведенні вторинної та третинної профілактики важливе місце має зайняти робота із сім'ями потерпілих від торгівлі людьми, або особами, які довгий час перебувають за кордоном [1, с. 102].

Проблеми торгівлі жінками досліджують вітчизняні науковці: у сфері протидії торгівлі людьми – С. Грищенко; соціально-педагогічні основи протидії торгівлі людьми та експлуатації дітей – К. Левченко, Л. Ковальчук, О. Удалова; запобігання торгівлі людьми – Р. Зеленський, соціальну профілактику торгівлі людьми – К. Левченко, І. Трубавіна, В. Зеленецький.

Мета статті полягає в аналізі публікацій вітчизняних та зарубіжних науковців щодо стадій торгівлі жінками в Україні.

Стаття 149 чинного КК України констатує: «Торгівля людьми або здійснення іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану особи» [2, с. 149]. Експлуатація жертв торгівлі людьми – це попит на неофіційну, незахищену і

дешеву працю. Він може мати різноманітні форми і виявлятися як в злочинному середовищі, так і в ситуації, де така експлуатація може бути використана у вигляді примусової праці на будівництві, у сільському господарстві або в домашній роботі. Фактори пропозиції, як правило пов'язані з прагненням людей знайти кращу роботу, що могла б забезпечити їм та їхнім сім'ям відповідно кращі умови існування. Це зумовлюється відсутністю робочих місць, низькою оплатою праці, насильством в сім'ї, а також можливістю отримати більш комфортне соціальне середовище та бажану оплату праці.

Визначимо основні риси торгівлі людьми. Торгівля людьми відбувається на декількох рівнях – від спонтанних контактів до високоорганізованих злочинних мереж. У більшості випадків торгівля людьми передбачає існування певних груп, кожна з яких виконує свою функцію. Такі групи можуть бути як постійними, так і ситуативними. У процесі торгівлі людьми можна виділити три основні стадії, на кожній з яких, зазвичай, задіяні різні групи злочинців, які мають свої особливості щодо того, що відбувається з потерпілими: вербування, перевезення, експлуатація.

«Вербування – наймання, набір для яких-небудь робіт, залучення до якої-небудь діяльності, зокрема протиправної, залучення до складу якої-небудь організації, зокрема діяльність якої заборонено законом» [1, с. 149].

На стадії вербування вербувальники підшукують потенційних жертв з подальшою передачею їх для подальшої експлуатації. Основним завданням торгівців людьми на цьому етапі є визначення людини, життєві обставини і характер якої можуть спонукати їх до дій, що в кінцевому підсумку приведуть її під їх контроль. На практиці це може виглядати як пропозиція добре заробити за невеликий проміжок часу людині, яка шукає заробіток. До категорії потенційних жертв торгівлі людьми можна віднести також сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб зі складними сімейними обставинами, жінок, які страждають від насильства в сім'ї.

Дослідники даної проблеми визначають методи, що використовують вербувальники та зводяться до наступних: пошук ними зацікавлених жінок в барах, нічних і диско-клубах, на ринках; вербування через неформальні об'єднання, сім'ї або друзів; поширення оголошень щодо роботи та навчання за кордоном; діяльність під виглядом агентств, що пропонують роботу або навчання за кордоном, шлюбні чи туристичні агентства; оформлення фіктивних шлюбів; викуп дітей у опікунів чи батьків. На етапі вербування жертви можуть відчувати моральний або психологічний вплив з боку вербувальників, які надають їм неправдиві або напівправдиві обіцянки.

Перевезення – це процес, під час якого потерпілих переміщують в межах або за межі країни походження (через країну або країни транзиту) до їх остаточного місця призначення. Нерідко процес перевезення відбувається в кілька етапів, коли потерпілих переміщують з одного місця на інше на шляху до пункту призначення. У разі перевезення потерпілих за кордон, торгівці людьми часто сприяють тому, щоб їхні жертви не мали або втратили законні підстави для перебування або працевлаштування в країні призначення або в країні транзиту. Ця діяльність спрямована на введення їх в залежність від злочинців і використання цих обставин в подальшому.

На стадії контролю та експлуатації повністю реалізується мета торгівців людьми – експлуатація потерпілих. «Експлуатація – праця в умовах примусу або в умовах, наближених до рабства, але не будь-яка робота. Термін «експлуатація праці» не має нейтрального змісту, він містить лише негативний зміст» [1, с. 149].

Після прибуття до місця призначення потерпілі опиняються в умовах, подібних до рабства, коли їх примушують до виконання таких завдань і на таких умовах, на які вони не давали згоду.

Визначимо також, що Пункт (b) Статті 3 Палермського Протоколу зазначає: «Згода жертви торгівлі людьми на заплановану експлуатацію не береться до уваги, якщо було використано будь-який із заходів впливу». Таким чином, згода жертви торгівлі людьми жодним чином не може применшувати шкоду, заподіяну жертві [3]. З метою утримання жертв в покорі, торговці людьми вдаються до різноманітних методів контролю, серед яких: боргова кабала, втрата документів, що посвідчують особу, або проїзних документів, ізоляція – мовна та соціальна, заборона спілкування, загрози або застосування насильства, погрози або застосування розправи з сім'єю або близькими потерпілого, примус або спонукання до вживання наркотичних речовин або алкоголю, тортури, позбавлення сну, води, їжі, психологічний тиск, шантаж [4].

Таким чином, можемо констатувати, що торгівля людьми відбувається в кілька стадій: вербування, перевезення, експлуатація. На стадії вербування вербувальники підшукують потенційні жертви. На стадії перевезення потерпілих переміщують в межах або за межі країни походження з метою подальшої експлуатації. На стадії контролю та експлуатації реалізується мета торговців людьми – експлуатація. З метою утримання жертв в покорі, торговці людьми вдаються до різноманітних методів контролю. Перспективами подальших розвідок у даному напрямку можемо

вважати інформування жінок груп ризику про процес трафікінга.

Література

1. Грищенко С. В. Протидія торгівлі людьми : [навч. посіб.] / С. В. Грищенко. – Чернігів : Вид-во Лозовий В.М., 2015. – 164 с.
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 01.09.2001 р. № 2341–III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 149.
3. Гаагская министерская декларация европейских рекомендаций к эффективным мероприятиям по противодействию и борьбе с торговлей женщинами с целью сексуальной эксплуатации : [справочник по проблемам противодействия торговли женщинами для консультантов «телефонов доверия»]. – К., 1998. – Вып. 2. – С. 26.
4. Соціальна профілактика торгівлі людьми : [навч.-метод. посіб.] / за ред. К. Б. Левченко, І. М. Трубавіної. – К. : ТОВ Агентство «Україна», 2007. – 352 с.
5. Противодействие торговле людьми : [пособ. для участковых инспекторов милиции]. – К. : ОБСЄ, 2007. – 32 с.

УДК 37.091.12:37.013.42 **Грищенко Світлана, м. Чернігів**

ПРОЦЕС САМОВДОСКОНАЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ У СИСТЕМІ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

У статті охарактеризовано процес самовдосконалення в професійній підготовці майбутніх вчителів. Проаналізовано особистісну цінність освіти і індивідуально мотивоване ставлення майбутнього педагога до своєї освіти, його рівня і якості. Обґрунтовано, що сучасна вища освіта має забезпечувати права студентів на свободу вибору в педагогічному процесі. Розкрито суперечності між традиційною поведінковою педагогікою та особистісно зорієнтованою педагогікою.

Ключові слова: *самовдосконалення, особистісна цінність освіти, професійна підготовка студентів, педагогіка, майбутні вчителі, безперервна освіта.*

A self-improvement process in professional training future teachers is described in the paper. The personal value of education and individually motivated attitude of the future teacher to the level and quality of this/her education are analyzed. The paper points out that modern higher education should provide students with the right to freedom of choice in the pedagogical process. Contradictions between the traditional behavioral pedagogy and personality oriented pedagogy are revealed.

Keywords*: self-improvement, personal value of education, professional training of students, pedagogy, future teachers, continuous education.*

Сформованість знань, умінь, особистісних якостей майбутніх вчителів відповідно до кваліфікаційної характеристики вчителя визначає їх професійну компетентність і професіоналізм. Введення державних стандартів для всіх рівнів освіти призвело до появи ряду соціальних і психологічних проблем. Сучасне суспільство не задовільняє якість професійної педагогічної підготовки майбутніх вчителів.

При всій важливості освітньої спрямованості, сучасні освітні стандарти не відображають головного – особистісної цінності освіти, індивідуально мотивованого стимулу і відношення людини до своєї освіти, його рівня і якості. Причиною цього є протиріччя між соціальною і особистісною спрямованістю освітньої діяльності, що обумовлює необхідність раціонального поєднання цих двох сторін.

У наш час загострюються суперечності між традиційною поведінковою педагогікою (розуміє особистість як певну правильна поведінка, яке необхідно формувати в спеціально підібраних необхідних видах діяльності, активізуючи особистість, замислюючись над вивченням минулого і передбаченням майбутнього) і особистісно зорієнтованої педагогікою (розуміє особистість через сутність, яка протистоїть будь-якого насильства, не бажає, щоб її формували, будує себе сама, направляючи активність особистості в потрібне русло, усвідомлюючи шлях до освітніх результатів). Це протиріччя є рушійною силою процесу самовдосконалення майбутнього вчителя.

Публікації сучасних вчених про самовдосконалення майбутніх педагогів в системі безперервної освіти можна розділити на ряд наступних груп: розвиток у студентів здібностей самостійно, творчо вирішувати проблеми, що будуть виникати в їх майбутній професійній діяльності засобами індивідуалізації навчання, враховуючи індивідуальні особливості і можливості в умінні кожного студента (А. Бойко, Л. Пухівська); становлення соціальної (здатність організовувати своє життя в мінливому соціумі, в новій культурній ситуації) сутності людини (А. Бойко, О. Бондаревська); соціальна відповідальність (І. Бех); створення умов для успішної трансформації зовнішніх впливів у внутрішню позицію студента (В. Андрущенко); забезпечення відповідності змісту навчання і шляхів

досягнення цілей професійної підготовки індивідуальним потребам і можливостям студентів засобами кредитно-модульної системи організації навчального процесу (Болонська освітня парадигма).

Метою статті є аналіз процесу самовдосконалення майбутніх педагогів в системі безперервної освіти.

Сучасна вища освіта повинна забезпечувати права студентів на свободу вибору в педагогічному процесі альтернативних варіантів навчальних планів і схем вивчення навчальних дисциплін; альтернативних варіантів технологій навчання, режиму, порядку, логіки і послідовності вивчення дисциплін; основних і суміжних спеціальностей, темпів і термінів вивчення як окремих курсів, так і навчання в цілому, співвідношення лекційних і практичних занять в годинах; форм і методів навчання, контролю та оцінювання результатів вивчення дисциплін; наукової школи і теми наукової роботи, місця для педагогічної практики. Освітній процес повинен задовольняти всі потреби студентства. Неврахування індивідуальних прагнень і можливостей студентів в навчанні погіршує їх можливість виконувати навчальні плани, відвідувати аудиторні заняття, самостійно оволодівати знаннями. Існуючі адміністративні заходи щодо виключення студентів за пропуски занять, пропозиції викладачів вищих навчальних закладів щодо додаткових наборів студентів [1, с. 10] сьогодні не є дієвими, оскільки це призводить до нестабільності наповнення штату викладачів, фінансування витрат на здійснення державного замовлення з підготовки майбутніх вчителів [2, с. 22].

Вчений К. Ушинський писав, що тільки особистість може впливати на розвиток і становлення іншої особистості, визначав серед найважливіших цінностей освіти не тільки дитину, але і педагога, здатного до розвитку її задатків, таланту, індивідуальності [3, с. 28].

Практичними завданнями модернізації сучасної професійної підготовки майбутніх педагогів, на яких повинні бути сфокусовані зусилля професійної освіти майбутніх вчителів в напрямку усвідомлення необхідності самовдосконалення, нами визначені наступні: розробка питань філософії, стратегії і політики в галузі професійної підготовки майбутніх вчителів з метою усвідомлення того, для чого, власне, з якою метою вона здійснюється, на який кінцевий особистісно зорієнтований і соціальний результат повинні бути зорієнтовані зміст, методи і засоби цієї підготовки; визначення у змісті професійної підготовки оптимального співвідношення соціально стандартизованих і особистісно зорієнтованих компонентів; розробка практичних шляхів переходу від традиційної поведінкової педагогіки до особистісно зорієнтованої педагогіки; забезпечення реалізації прагнень сучасних студентів до життєвої самостійності і незалежності шляхом створення умов для саморозвитку і самонавчання, осмисленого визначення своїх можливостей і життєвих цілей; формування професійної готовності вчителів варіювати зміст освіти відповідно до індивідуальних особливостей учнів [2, с. 23–24].

Отже, процес самовдосконалення майбутніх вчителів пов’язаний з пізнавальною, педагогічною творчою та навчально-виховною діяльністю. Сьогодні необхідно переосмислити поняття і категорії професійної підготовки, пов’язавши з нею самовдосконалення майбутнього вчителя. Науковець В. Андрущенко зазначає, що: «вища освіта ХХІ ст., як і освіта в цілому, має бути гуманістичною, тобто особистісно зорієнтованою, базуватися на загальнолюдських цінностях, органічно поєднаних з цінностями національної культурно-історичної традиції, а Людина має бути вихована в демократичних традиціях і підготовлена до співпраці з іншими людьми і народами» [4, с. 8–9].

Сучасна теорія і практика вузівської освіти недостатньо вивчає здійснення особистісно зорієнтованої професійної підготовки вчителів і пов’язаного з нею процесу самовдосконалення. Професійно особистісний розвиток майбутніх вчителів здійснюється в ході подолання суперечності між спонтанною активністю особистості і зовнішньої регуляцією професійної підготовки. У ході професійної підготовки джерело розвитку переміщається всередину особистості, сприяючи становленню самосвідомості, власного світогляду, активізуючи процеси самовизначення і самопізнання [5, с. 93].

Аналіз стану професійної підготовки майбутніх вчителів свідчить про наявність протиріч в роботі вищих педагогічних закладів освіти між творчою природою пізнавальної діяльності та репродуктивним характером навчання; зростанням обсягу актуальної інформації і недостатньо ефективними способами її усвідомлення; інтелектуалізацією праці та невідповідністю рівня пізнавальної самостійності студентів. У процесі особистісного самовдосконалення студенти вищих педагогічних закладів потребують усвідомленого і самостійного вибору в системі безперервної освіти: вибір майбутньої професії, утвердження морально-етичних принципів поведінки, громадянське і політичне самовдосконалення. Майбутні педагоги в процесі навчання і практичної підготовки повинні дійти висновку, що соціальний фактор розвитку людини у самовдосконаленні є вирішальним.

Перспективами подальших розвідок у даному напрямку можуть стати дослідження особливостей освіти ціннісно-мотиваційної сфери особистості майбутнього педагога в процесі

самовдосконалення.

Література

1. Юрженко В. В. Причини стагнації вчительської професії / В. В. Юрженко // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2005. – № 4. – С. 8–10.
2. Цина А. Ю. Особистісно орієнтована професійна підготовка майбутніх учителів технологій : теоретико-методичний аспект : [монографія] / А. Ю. Цина. – Полтава : ПНПУ, 2011. – 356 с.
3. Коберник О. М. Модернізация підготовки майбутніх вчителів трудового навчання / О. М. Коберник // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2004. – № 4. – С. 28-30.
4. Братусь Б. С. Опыт обоснования гуманитарной психологии / Б. С. Братусь // Вопросы психологии. – 1990. – № 6. – С. 9–17.
5. Особистісний і професійний розвиток людини в нових соціально-економічних умовах // Професійна діагностика / [упор. Т. Гончаренко]. – К. : Ред. загальнопед. газ., 2004. – С. 88–98. – (Бібліотека «Шкільного світу»).
6. Андрущенко В. П. Раздуми про освіту: статті, нариси, інтерв'ю / В. П. Андрущенко. – К. : Знання України, 2008. – 819 с.
7. Бойко А. М. Педагогічна система : «методологія-теорія-практика» / А. М. Бойко // зб. наук. праць ПДПУ. – Вип. 5(57). – Полтава, 2007. – С. 5–19. – (Серія «Педагогічні науки»).

УДК 001.377.5+374.1

Гусак Ірина, м. Київ

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДИК У НАВЧАЛЬНОМУ ТА ПОЗАНАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСАХ ЯК МОЖЛИВІСТЬ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО МОЛОДШОГО СПЕЦІАЛІСТА

У статті наведено інноваційні педагогічні методи та форми навчання й розкрито необхідність використання їх у навчальному та позанавчальному процесах для підвищення професійного рівня особистості майбутнього молодшого спеціаліста.

***Ключові слова**: молодший спеціаліст, інновація, компетенція, креативність**,** творчий підхід, методи навчання, особистісно орієнтована освіта.*

The article deals with innovative pedagogical methods and forms of teaching and shows the necessity of their application both in the teaching process and extra-curricular activities in order to improve the professional level of future junior specialists.

***Keywords**: junior specialist, innovation, competence, creativity, innovative approach, teaching methods, personality-centered education.*

Одним із найважливіших завдань, що стоять перед вищими навчальними закладами І–ІІ рівня акредитації, окрім забезпечення молодих спеціалістів фаховими знаннями, є й виховання молодої людини як особистості, здатної не лише бути конкурентоспроможною на сучасному ринку праці, а й такою, що в повній мірі реалізує і свій морально-етичний та творчий потенціал. Як показують сучасні дослідження, рушійною силою нашого суспільства є саме молодь. Це не просто нове покоління, а нова генерація, соціально й морально сформована за часів незалежності України.

Традиційні педагогічні засоби виховання, зміст й організація навчально-виховного процесу все частіше не спрацьовують, бо ідеалом сучасного навчання є особистість не з енциклопедично розвиненою пам'яттю, а з гнучким розумом, з швидкою реакцією на все нове, з повноцінними, розвинутими потребами подальшого пізнання та самостійної дії, з добрими орієнтувальними навичками й творчими здібностями. Тому, на сучасному етапі рівень освіти, її вплив на особистісний розвиток студента значною мірою залежатиме від результативності запроваджених форм та методів навчального та позанавчального процесів, що грунтуються на нових засадах, сучасних дидактичних принципах та психолого-педагогічних теоріях, що розвивають діяльнісний підхід до навчання.

Метою статті є аналіз інноваційних методик у навчальному та позаначальному процесах як можливість формування особистості майбутнього молодшого спеціаліста.

Молодший спеціаліст – освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі повної загальної середньої освіти здобула неповну вищу освіту, спеціальні уміння та знання, достатні для здійснення виробничих функцій певного рівня професійної діяльності передбачених для певних посад у певному виді діяльності. Програма підготовки молодшого спеціаліста реалізується вищими навчальними закладами І–ІІ рівнів акредитації [1, с. 252].

Інновація (нововведення, новація – це зміна в середині самої системи) створюється в результаті досліджень і відкриттів, матеріалізує наукові та практичні рішення. Її основна властивість – новизна. У педагогічній інтерпретації інновація означає нововведення, що поліпшує хід і результати навчально-виховного процесу.

Тому, для формування молодшого спеціаліста потрібно розглядати інновацію як процес (масштабну або часткову зміну системи і відповідну діяльність) і продукт (результат) цієї діяльності.

Нормативно-правовою базою є закони України «Про освіту» [2], «Про професійно-технічну освіту» [3], «Про інноваційну діяльність», Положення МОН України «Про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності», постанови Верховної Ради України «Про Концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України», Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття») [4].

Дослідники проблем педагогічної інноватики (О. Арламов, М. Бургін, В. Журавльов, В. Загвязинський, Н. Юсуфбекова, А. Ніколс та ін.) намагаються співвіднести поняття нового у педагогіці з такими характеристиками, як корисне, прогресивне, позитивне, сучасне, передове.

Так, В. Загвязинський вважає, що нове у педагогіці – це не лише ідеї, підходи, методи, технології, що у таких поєднаннях ще не висувались або ще не використовувались, а й той комплекс елементів чи окремі елементи педагогічного процесу, що несуть у собі прогресивне начало, що дає змогу в ході зміни умов і ситуацій ефективно розв'язувати завдання виховання та освіти [5, с. 23].

Крізь призму діяльності майбутнього молодшого спеціаліста необхідно переосмислити саму структуру навчально-виховного процесу, перейти до вирішення проблеми розвитку та реалізації творчих здібностей кожного студента. Перебудова навчально-виховного процесу передбачає певну переорієнтацію функцій викладача. Студенти у своїй більшості позитивно сприймають тих викладачів, які не лише обізнані (компетентні) зі свого предмету, а й мають креативні методи та творчий підхід, цікавляться суміжними галузями знань, мистецтвом, молодіжними рухами, виявляють патріотизм, спонукають молодь до патріотичних вчинків.

Компетенція як педагогічна категорія – це загальна здатність, що базується на знаннях, досвіді, цінностях, здібностях, набутих завдяки навчанню. Отже, компетенція не зводиться тільки до знань і навичок, а належить до сфери складних умінь і якостей особистості [6, с. 48].

Креативність (лат. *creatio* (*creationis*) – створення) – творчі здібності індивіда, що характеризуються готовністю до створення принципово нових ідей, що відхиляються від традиційних або прийнятих схем мислення і що входять в структуру обдарованості як незалежний фактор, а також здатність вирішувати проблеми, що виникають всередині статичних систем.

Креативність викладача – здатність пластично й адекватно змінювати досвід методичної діяльності, що перестав бути продуктивним за певних умов, а також створювати нові цілі, оригінальні засоби й способи навчальної взаємодії зі студентами з метою їхнього творчого розвитку за допомогою мистецтва слова. Креативність викладачів в професійній діяльності виявляється в таких основних діях:

– усвідомленні та подоланні бар'єрів, стереотипів, змістових і поведінкових шаблонів;
– пластичній модифікації досвіду за допомогою перекомбінації вже відомих елементів, методів, прийомів навчальної діяльності та формулювання нових цілей і засобів їх втілення;
– педагогічній імпровізації в ході реалізації педагогічного задуму;
– прагненні до особистісного самовираження у творчій діяльності, виробленні індивідуально-творчого стилю роботи;
– бажанні забезпечити сприятливі умови для творчого розвитку студентів;
– здатності швидко й ефективно адаптуватися в динамічних обставинах навчально-виховного процесу.

Педагогічна творчість – прийняття і здійснення викладачем оптимальних нестандартних рішень у змінних умовах навчально-виховного процесу.

Навчання як діяльність викладача та студентів має свої методи.

Поняття «метод» (від гр. *meta* – шлях до мета і *odos* – слідкувати) – упорядковані способи взаємопов'язаної діяльності вчителя й учнів, спрямовані на розв'язання навчально-виховних завдань [7, с. 206].

Гуманістичні цінності освіти зумовлюють зміну моделі навчання на особистісно орієнтовану. Суттєвими ознаками цих змін є навчання і виховання особистості на засадах індивідуалізації, створення умов для саморозвитку і самонавчання, осмисленого визначення своїх можливостей і життєвих цілей.

Особистісно орієнтована система навчання передбачає нову педагогічну етику, визначальною рисою якої є взаєморозуміння, взаємоповага, співробітництво. Ця етика утверджує не рольове, а особистісне спілкування (підтримка, співпереживання, утвердження людської гідності, довіра), зумовлює використання діалогу як домінуючої форми навчального спілкування, спонукає до обміну думками, враженнями, до моделювання життєвих ситуацій, включає спеціально сконструйовані ситуації вибору, успіху, самоаналізу, самооцінки, самопізнання [6, с. 36].

Правильний підбір методів відповідно до мети й змісту навчання, вікових особливостей

молодшого спеціаліста сприяє розвитку їхніх пізнавальних здібностей, озброєнню їх уміннями й навичками використовувати здобуті знання на практиці, готує до самостійного набуття знань, формує їх світогляд [8, с. 06].

Метод – це головний інструмент педагогічної діяльності, лише з його допомогою виробляється продукт навчання, здійснюється взаємодія викладача та студента, тому у наш прогресивний час важливо, щоб методи були інноваційними і не лише для здобуття знань, вироблення умінь і навичок, а й формування компетентності майбутнього молодшого спеціаліста.

Спільними ознаками методик, що забезпечують реалізацію принципів особистісно орієнтоваіної освіти є: 1) розвиток та саморозвиток студента з урахуванням його здібностей, нахилів, інтересів, ціннісних орієнтацій і суб'єктного досвіду; 2) створюються умови для реалізації та самореалізації особистості; 3) забезпечується суб'єктність молодшого спеціаліста за рахунок можливості впливу на хід діяльності (вибір змісту, засобів, методів, форм навчання, різних рівнів складності); 4) багатоваріативність методик.

Реалізація інноваційних методик відбувається через форми та методи організації навчання.

Групові *(колективні)* форми навчання дають змогу диференціювати та індивідуалізувати процес навчання. Формують внутрішню мотивацію до активного сприйняття, засвоєння та передачі інформації. Сприяють формуванню комунікативних якостей особистості, активізують розумову діяльність. Під час колективної роботи можна реалізувати такі методи навчання, як: 1) інтелект-картка – схема призначена для візуалізації інформації та її легкого запам'ятовування, що малюється (індивідуальна творчість) на папері або завдяки комп'ютерним програмам FreeMind, Power Point. 2) кейс-метод *(метод аналізу ситуації)*. Метою якого є поставити студентів у таку ситуацію, за якої їм необхідно буде прийняти рішення. Акцент робиться на самостійне навчання особистості на основі колективних зусиль. 3) групова дискусія – організація обговорення в групі з метою знаходження ідей з певної теми протягом заданого терміну для закріплення результатів.

Індивідуальне навчання (А. Границька, В. Шадріков) – форма, модель організації навчального процесу при якому: 1) взаємодія викладача лише з одним студентом; 2) студент взаємодіє лише із засобами навчання (книги, комп'ютер тощо). Прикладами індивідуалізації навчання є: проектний метод; технологія продуктивного навчання; технологія індивідуального навчання.

Ігрове навчання (Й. Гензерг) – це ігрове моделювання явищ, «проживання» ситуації. Навчальні ігри мають за мету надання студенту можливості самовизначитися, розвивати творчі здібності, сприяють емоційному сприйманню змісту навчання. Види ігор: навчальні, тренувальні, узагальнюючі; пізнавальні, виховні, розвиваючі; репродуктивні, продуктивні, творчі.

Інтерактивне навчання (О. Пометун) – це моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язання проблем у атмосфері співробітництва та взаємодії. За таких умов навчання кожен студент відчуває свою успішність. Інтерактивними методами навчання є «Мозковий штурм» та метод «Мікрофон» *(бесіда)* для перевірки теоретичного матеріалу.

Застосування мультимедіа-продуктів: електронних книг, енциклопедій, відеофільмів, баз даних. У цих продуктах об'єднуються текстова, графічна, аудіо- та відеоінформація, анімація. Це можливість, не виходячи з навчальної аудиторії, будинку бути присутніми на лекціях видатних вчених, брати участь у конференціях, діалогах, вести кореспонденцію. Як принципово новий навчальний засіб, електронна книга відкрила можливості «читати», аналізувати «живі» озвучені сторінки.

Застосування Інтернет-ресурсів у навчальному процесі: електронна пошта – застосовується для обміну інформацією між суб'єктами зв'язку; телеконференція (Skype) – дозволяє, знаходячись на значній відстані одне від одного, організувати спільне навчання, обговорювати навчальні проблеми; віртуальний університет – перспективи переходу на новий тип освіти.

Інноваційна діяльність є специфічною і досить складною, потребує особливих знань, навичок, здібностей.

Позанавчальна виховна робота – організація педагогом різних видів діяльності в позанавчальний час, що забезпечує необхідні умови для соціалізації особистості вихованця. Позанавчальна виховна робота містить форми і методи, що забезпечують удосконалення загальної підготовки з формування наукового світогляду, громадянського та патріотичного виховання, правового виховання, морального виховання, естетичного, трудового, фізичного, екологічного [9]; удосконалення суспільних відносин, розвитком різнобічних здібностей молоді, продуктивним проведенням їх дозвілля.

Сучасні методи організації позаначальної діяльності особистості майбутнього молодшого спеціалістах. Методи гри й ігрового тренінгу. Гра виявляє знання, інтелектуальні сили. Вона показує рівень організаторських здібностей студентів, розкриває творчий потенціал кожного.

Методи театралізації. Цей метод реалізується через спілкування, обряди, ритуали; знайомить студентів з різноманітними сюжетами життя.

Метод змагання. Змагання, розкриття творчих сил, стимулювання до пошуку, відкриття, перемог над собою.

Методи ситуацій, що виховують, тобто покликаних до життя процедур, самореалізації, довіри, уявної довіри, недовіри, організованого успіху та ін.

Імпровізація – дія, що базується на синдромі наслідування з привнесенням свого авторського початку.

Масові, групові та індивідуальні форми виховної роботи. До масових форм виховної роботи належать: тематичні вечори, вечори запитань і відповідей, конференції, тижні різних навчальних предметів, зустрічі з видатними людьми, солдатами-героями, конкурси, олімпіади, туризм, фестивалі, виставки тощо. Групові форми роботи – це предметні гуртки, створення презентацій (MS Power Point), перегляд тематичних фільмів, флешмоби, екскурсії, походи, класні виховні години, хореографія, художня самодіяльність, створення відеопроектів (Sone Vegas) тощо. Індивідуальні форми виховної роботи: читання художньої літератури, гра на музичних інструментах, оформлення стендів тощо. Це підготовка виступів на конференції, до участі в конкурсах, олімпіадах, складання рефератів.

Дозвілля, як ніяка інша діяльність, надає можливість студентам усвідомити себе особистістю, індивідуальністю, самоствердитися, розвинути свої інтереси, здібності та одночасно усвідомлювати себе частиною колективних спільнот.

Таким чином, одним із найважливіших стратегічних завдань на сьогоднішньому етапі модернізації освіти України є забезпечення якості підготовки майбутніх молодших спеціалістів на рівні міжнародних стандартів. Розв'язання цього завдання можливе за умови зміни педагогічних методик та впровадження інновацій у навчанні та вихованні, що також дає можливість молоді не тільки отримати знання, але й досягти високого рівня культури, освіченості, соціальної компетентності.

Література

1. Вища освіта України і Болонський процес : навч. посіб. / за редакцією В. Г. Кременя. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004. – 384 с.
2. Закон України «Про освіту» № 1060–XII, із змінами від 11 червня 2008 р. – Режим доступу : zakon. rada.gov.ua/laws/show/1060-12
3. Закон України «Про професійно-технічну освіту» № 103/98-ВР, із змінами від 19 грудня 2006 р. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/go/103/98-вр
4. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), 1993 р. – Режим доступу : zakon. rada.gov.ua/laws/show/896-93-п
5. Даниленко Л. І. Теорія і практика інноваційної діяльності в загальній середній школі // Управління освітою. – 2001. – № 3. – С. 18-24.
6. Мартиненко С. М. Лекції із загальної педагогіки : навч. посіб. / С. М. Мартиненко, Л. Л. Хорунжа. – [5-е вид., стер.]. – К. : КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2008. – 125 с.
7. Педагогика / под ред. Ю. К. Бабанского. – М. : Просвещение, 1988. – 143 с.
8. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. – К. : Либідь, 1997. – 375 с.
9. Романова С. В. Організаційно-виховна робота куратора академічної групи у вищих технічних навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Романова Світлана Вікторівна. – Слов'янськ, 2006. – 257 с.

УДК 371.132

Гутич Емілія, м. Ужгород

ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ: ПІДГОТОВКА СПЕЦІАЛІСТІВ

У статті досліджено актуальні проблеми, пов'язані із впровадженням профільного навчання в сучасній школі. Розкривається сутність профільного навчання. На основі аналізу наукових джерел визначено основні завдання та проблеми, пов'язані з впровадженням профільного навчання.

Ключові слова: *профільне навчання, освіта, освітній процес, профорієнтація, професійне самовизначення.*

Important problems associated with introduction of specialized instruction in modern school are studied in the paper. The essence of the specialized instruction concept is explained. The main challenges and problems associated with the introduction of specialized instruction are identified on the basis of an analysis of scientific sources.

Keywords: *specialized instruction, education, educational process, career guidance, professional self-determination.*

Постановка проблеми. За останні роки у соціальному житті суспільства відбулися значні зміни,

що вимагають перегляду системи освіти. У зв'язку з цим з'явилися різні типи навчальних закладів, внесено зміни до навчальних програм та навчальних планів. Метою зміни системи освіти є, перш за все, її орієнтація на учнів, на задоволення їх індивідуальних освітніх потреб. Немає сумнівів у необхідності впровадження профільності навчання у старшій школі, але це ставить перед освітніми діячами цілу низку проблем, вирішення яких потребує нових теоретичних і практичних досліджень. Профільне навчання породжує проблеми викладання всіх предметів. Саме тому висвітлення його основних положень є назрілою потребою часу, що обумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями профільного навчання активно займаються вітчизняні та зарубіжні науковці, зокрема: Т. Афанасьєва, Н. Дмітренко, В. Єрошин, С. Кравцов, П. Лернер, Н. Немова, Т. Пуденко, Н. Шиян (теорія та методика профільного навчання в школі); І. Гладка, В. Матвієнко, Н. Муранова, Н. Нікітіна, Н. Южаніна (допрофільна підготовка учнів загальноосвітньої школи); С. Вольянська, Т. Галкіна, М. Гузик (організація профільного навчання); І. Арєф'єва, М. Гоглова, І. Кобзенко, Л. Липова, Л. Морозова, Н. Петрощук, І. Сотниченко, І. Філенко (підготовка вчителя профільного навчання та основні вимоги, що до нього висуваються).

Мета статті – показати, якими особливостями обумовлений ефективний процес навчання в умовах профільної школи.

*Формулювання цілей статті:*1. Вивчити науково-методичну літературу з предмету дослідження. 2. Дослідити основні тенденції профілізації на сучасному етапі функціонування загальноосвітньої школи і представити характеристику цього процесу. 3. Згідно проведеного дослідження і виявлених проблем розробити відповідний проект, направлений на усунення недоліків у роботі з профільними групами учнів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціально-економічні зміни, що мають місце в умовах переходу до ринкових відносин, вимагають нових підходів у формуванні особистості школяра. Дедалі гострішою стає залежність місця держави в цивілізованому світі від її можливостей у створенні умов для вільного самовизначення громадян, набуття ними доступних знань і професійної майстерності, самореалізації в тій галузі, де найповніше можна проявити свої обдарування. Успішне вирішення цієї проблеми в основному залежить від позитивних результатів у формуванні особистості майбутнього працівника на всіх етапах його шкільного життя.

Згідно з Державним стандартом базової і повної загальної освіти, затвердженим постановою КМУ від 23.11.2011 р. № 1392, навчання в старшій школі є профільним. У Концепції профільного навчання в старшій школі (далі − Концепція), затвердженій наказом МОН України від 11.09.2009 р. № 854, зазначено, що профільне навчання передбачає врахування освітніх потреб, нахилів, здібностей учнів та створення умов для навчання старшокласників відповідно до їхнього професійного самовизначення. Мета профільного навчання полягає у створенні можливостей для рівного доступу учнівської молоді до здобуття загальноосвітньої профільної та початкової допрофесійної підготовки. Таким чином, профільне навчання створює всі необхідні передумови для здійснення допрофесійної підготовки учнівської молоді [3]. Ефективність профільного навчання залежить від ряду факторів. На нашу думку, основним із них є наявність висококваліфікованих педагогічних кадрів, оскільки саме вони забезпечують навчальний процес. Профільне навчання почали активно запроваджувати лише з 2003 року після прийняття першого варіанту Концепції профільного навчання в старшій школі. Ураховуючи незначний термін реалізації профільного навчання, актуальним є питання готовності вчителів до викладання профільних предметів з урахуванням вимог Концепції.

Науково-методичним центром профільного навчання Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського Університету імені Б. Грінченка (далі − НМЦ) було визначено, що вчитель профільного навчання повинен знати: закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Концепцію профільного навчання в старшій школі; Національну доктрину розвитку освіти в Україні; регіональні програмні документи; концепцію і статут загальноосвітнього закладу, в якому працює; основи особистісно орієнтованої педагогіки, індивідуального, гуманістичного підходів та способи їх реалізації в шкільній практиці; наукову інформацію та зміст предметів базового й профільного рівнів; порядок організації факультативів та елективних курсів; методику організації проектної, науково-дослідницької, пошукової діяльності учнів [1].

До вмінь, якими повинен володіти вчитель профільного навчання, працівники НМЦ відносять: проектувати навчальний процес, дослідницьку, індивідуальну пошукову діяльність учнів; застосовувати різні види й форми діяльності учнів (навчальні проекти, індивідуальні, групові заняття, самостійну роботу, практику, роботу в лабораторії); застосовувати поряд з традиційними нові форми,

методи й засоби педагогічного діагностування, розробляти індивідуальні освітні програми; формувати логіку викладання профільних дисциплін, виходячи з потреб і нахилів учнів; діагностувати й контролювати стадії особистісного та колективного розвитку; розробляти заходи корекційно-педагогічного впливу; застосовувати методи й технології навчання, що б формували навички збору та аналітичної обробки інформації, стимулювали самодіяльність учнів, збагачували досвід відповідальної діяльності, виробляли навички самоорганізації, розвивали ціннісні орієнтири; використовувати в системі профільного навчання новітні інформаційні технології, елементи модульного, дистанційного навчання; забезпечувати практичну спрямованість навчально-виховного процесу, формування універсальних компетенцій (інтелектуальної, комунікативної, пізнавальної, інформаційної, громадянсько-правової тощо); сприяти професійному самовизначенню старшокласників [1].

Науковець Л. Липова зазначає, що успіх профільного навчання в старшій школі залежить від готовності вчителів до якісних змін у своїй професійній діяльності. До таких змін вона відносить: засвоєння змісту предмета на вищому, професійному рівні; використання в роботі різних видів і форм діяльності на уроках і в позаурочний час (групові та індивідуальні, проектні й дослідницькі роботи учнів, організація пізнавальної діяльності з розв'язування задач з використанням нестандартних умов); готовність до зміни системи оцінювання знань; опанування методики організації функціонування елективних курсів; розуміння суті компетентнісного підходу в навчанні [2].

На нашу думку, для профільної школи потрібен учитель-творець,який має власні ідеї, здатний розробити авторські програми як для профільних предметів, так і для елективних курсів та зуміти реалізувати їх у практичному викладанні. Це має бути людина, здатна приймати відповідальність за рівень соціальної зрілості випускників і формування запиту на професійну діяльність, людина, яка має високий фах (як відомо, учні можуть вибачити вчителю багато недоліків, але не вибачають непрофесіоналізму), широку ерудицію, наукову компетенцію, високий інтелектуальний потенціал.

Крім того, вчитель має бути ще й хорошим психологом, володіти емпатичним розумінням, комунікабельністю, вміти знаходити контакт з дітьми. Тільки в такому випадку вчитель профільної дисципліни зможе бути організатором пошукової роботи, бути наставником, консультантом.

Основною метою вчителя-предметника в процесі профорієнтаційної роботи будь-якого профілю навчання є: знайомити учнів з різними видами праці і професії; вивчати їх нахили, здібності професійні інтереси, формувати у них суспільно-значущі мотиви вибору професії; консультувати учнів з питань, що пов'язанні з продовження навчання та працевлаштуванням [4].

Вчитель повинен продумати, з якою професією доречно ознайомити учнів у межах програмної теми, враховувати спільні основи профорієнтації під час вивчення різних навчальних предметів. Для проведення профорієнтаційної роботи в рамках свого предмета, вчитель-предметник повинен мати теоретичну та практичну підготовку. Теоретична підготовка включає: знання цілей, завдань профорієнтації, методів її реалізації в умовах відповідного предмета, психолого-педагогічні основи проблеми. Практична підготовка включає: знання методики профорієнтаційної роботи в умовах викладання відповідного предмета, вмінь та навиків проведення різних заходів (бесіди, зустрічі, екскурсії). Урок є основною формою навчально-виховного процесу, і від того, наскільки серйозно відноситься вчитель-предметник до включення в хід уроку профорієнтаційного матеріалу, буде залежати ефективність роботи всієї школи при підготовки учнів до основного, правильного вибору професії. У процесі підготовки до уроку вчитель повинен на всіх етапах передбачати розв'язання профорієнтаційних задач. Для цього вчителя можуть використовувати професіографічні картки, що мають таку структуру: 1) клас, 2) предмет, 3) тема уроку, 4) галузь, професія (спеціальність), з якою вчитель знайомить учнів, 5) коротка інформація про професію.

Не завжди можна знайти готові, укладені спеціалістами описи професій, тому кожному вчителю необхідно оволодіти методикою профорієнтаційного відбору матеріалу.

Цей відбір може проводитись в наступному порядку: вивчення і аналіз навчальних програм і шкільних підручників з метою визначення переліку професій, на які буде здійснюватися орієнтація учнів; вивчення і аналіз професіонально-кваліфікованих характеристик, програм професіональної підготовки; вивчення досвіду роботи підприємств; аналіз шкільних програм трудового навчання у відповідній школі.

Основними формами профорієнтаційної роботи вчителя-предметника при вивченні програмних тем є: 1) бесіда про професії, що пов'язанні з навчальним матеріалом; 2) розв'язання різних типів задач з практичним змістом; 3) участь в олімпіадах, вечорах, теоретичних конференціях; 4) екскурсії на підприємства, виставки; 5) зустріч зі спеціалістами; 6) проведення тематичних, літературно-художніх вечорів, усних журналів.

Треба пам'ятати, що в рамках одного або декількох предметів, що ізольовані один від одного,

проводити профорієнтаційну роботу неможливо. Будь-яка професійна діяльність передбачає наявність у працівника значної кількості знань і вмінь із різних, іноді навіть не суміжних дисциплін.

Висновки. Велике значення в організації профорієнтаційної роботи в умовах профільного навчання відводиться вчителю-предметнику. Профорієнтаційна робота повинна служити одній меті – активізувати учня, сформувати в нього прагнення до самостійного вибору професії з урахуванням отриманих знань про себе, свої здібності і перспективи їх розвитку.

Література

1. Готовність учителя до роботи в умовах профільного навчання [Електронний ресурс] / Режим доступу : https://sites. google. com/site/ smcprofil/materials/readiness.
2. Липова Л. Особливості навчальної діяльності в профільному класі / Л. Липова // Шлях освіти. – 2006. – № 1. – С. 35–41.
3. Про затвердження нової редакції Концепції профільного навчання у старшій школі : наказ від 11.09.2009 р. № 854 // Інформаційний зб. МОН України: офіц. вид. МОН України. – 2009. – № 28/29. – С. 57–64.
4. Сахаров З. Ф. Профессиональная ориентация школьников / З. Ф. Сахаров, А. Д. Сезанов. – М. : Просвещение, 1982. – 192 с.

УДК 54:37

Даценко Віта, Диманов Богдан, м. Харків

РОЛЬ ДИСЦИПЛІНИ «ХІМІЯ» У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

У статті аналізуються проблеми викладання непрофільних дисциплін у технічному ВНЗ. Розглянуто роль хімії як дисципліни фундаментальної підготовки у формуванні ключових і професійних здібностей майбутніх інженерів. Наведені приклади застосування методик викладання в рамках лекцій, лабораторних занять і самостійної роботи студентів.

Ключові слова: *хімія, методи, професійна освіта, шляхи вдосконалення*

Problems of non-core subjects teaching in technical universities are analyzed in the article. The role of chemistry as a fundamental training discipline in professional skills formation of future engineers is considered. Application examples of teaching methods through lectures, laboratory classes and self-studying of students are given.

Keywords: *chemistry, methods, professional education, ways of improvement.*

Сучасні процеси, що відбуваються в період модернізації вищої освіти, включають серйозні зміни підходів до організації освітнього процесу у вищих навчальних закладах. На сучасному етапі в основу навчання у ВНЗ має бути покладено формування і розвиток у студентів ключових кваліфікаційних навичок і компетенцій, що визначають їх успішну адаптацію у суспільстві [1]. Ці особливості включають, крім професійних знань і умінь, такі якості, як ініціатива, співробітництво, здатність до роботи в групі, комунікативні здібності, вміння вчитися, оцінювати, логічно мислити, відбирати і використовувати інформацію [2]. Реформування системи професійної освіти на сучасному етапі не може не торкнутися і загальноосвітніх предметів природничо-наукового циклу, в т. ч. хімії, що є невід'ємною частиною професійної підготовки [3]. Хімія поряд із фізикою та математикою становить основу фундаментальних знань, роль яких у становленні компетентних фахівців технічного напряму різного рівня і ступеня підготовки має першорядне значення [4]. Однак необхідно відзначити, що в останній час якість підготовки випускників загальноосвітніх установ з хімії стрімко падає. Зменшення кількості навчальних годин (до однієї години на тиждень) в середніх школах призводить до того, що випускники шкіл, де хімія не є профільною дисципліною, мають недостатньо знань з хімії для навчання і здобуття якісної освіти в професійних освітніх установах, у т. ч. у вузах технічного напряму.

При навчанні у ВНЗ за спеціальностями, в навчальні плани яких входять дисципліни «Хімія», більшість студентів насилу освоюють цю дисципліну, виконуючи контрольні роботи по два і більше разів для отримання задовільної оцінки, а частина студентів не здає з першого разу підсумковий залік або іспит. Причому проблеми виникають саме через недостатні знання основ хімії. З огляду на приблизно однакову структуру загальноосвітнього курсу хімії в технічних університетах можна виділити ті розділи шкільної програми, тверді знання яких необхідні для успішного освоєння університетського курсу.

Проведене в останні роки на кафедрі хімії Харківського національного автомобільно-дорожнього університету тестування студентів першого курсу, які приступають до вивчення хімії, показало відсутність базових знань з хімії у 20–30 %. Контроль залишкових знань проводиться на всіх потоках: автомобільному, механічному, транспортному, дорожньо-будівельному, екологічному. Перевірку знань проходять понад 1000 студентів. Середній шкільний бал студентів-першокурсників автомобільного факультету (125 студентів) дорівнює «3» (за 50-бальною шкалою). Студентам

пропонувалося вирішити завдання, що передбачають знання основних понять хімії та вміння застосовувати їх на практиці. Перевірки демонструють, що у більшості студентів відсутні основні фундаментальні знання з хімії.

Для ліквідації прогалин у шкільній освіті на кафедрі хімії ХНАДУ 2–3 рази на тиждень протягом семестру проводяться загальні та індивідуальні консультації для студентів. З огляду на приблизно однакову структуру загальноосвітнього курсу хімії в університеті, розгляд і вивчення, виділяються ті розділи шкільної програми, тверді знання яких необхідні для успішного засвоєння університетського курсу: назви і символи основних хімічних елементів; номенклатура неорганічних хімічних сполук (оксиди, кислоти, основи, солі); основні класи неорганічних хімічних сполук: визначення, основні хімічні властивості; поняття «окисник», «відновник»; складання рівнянь окисно-відновних реакцій; поняття і розрахунок ступеня окислення заданих атомів в хімічних сполуках. Під час консультацій викладачі не тільки перевіряють і оцінюють знання студентів, а й допомагають організувати процес самостійного вивчення незасвоєного студентом навчального матеріалу. На цих заняттях студенти досить швидко відновлюють свої прогалини знань з хімії, без яких неможливо подальше вивчення дисципліни.

Вивченню курсу дисципліни «Хімія», а також для організації самостійної роботи студентів допомагають методичні матеріали кафедри (конспект лекцій для окремих технічних спеціальностей ВНЗ, навчальні посібники, багаторівневий збірник задач, приклади тестових завдань з дисципліни «Хімія»), розроблені з урахуванням диференційованого підходу в навчанні. Конспект лекцій містить основні і додаткові теоретичні відомості для успішного навчання студентів. Для ознайомлення студентів із навчально-методичними розробками, їх розміщають на електронному освітньому порталі ВНЗ.

Головним завданням навчання хімії як фундаментальної дисципліни в технічному ВНЗ є формування професійних якостей майбутнього фахівця. Часто у студентів 1-го курсу створюється неправильне уявлення про те, що знання з хімії існують ізольовано, переплітаючись з іншими дисциплінами. Курс хімії в ХНАДУ створено з урахуванням найбільш важливих тем і питань, необхідних у подальшій професійній діяльності. Відтак, для студентів автомобільного факультету читаються лекції на теми «Хімічні джерела струму», «Корозія металів і способи захисту від корозії», «Процеси займання палив», «Хімічні елементи та матеріали, що використовуються в автомобілебудуванні».

Оскільки досліджуваний матеріал краще засвоюється при проведенні експериментальної роботи, особливу увагу приділено проведенню лабораторного практикуму. У список лабораторних робіт введені теми за професійним спрямуванням – «Акумулятори», «Корозія металів», «Інгібітори корозії», «Способи захисту металів від корозії». Якщо студенту при вивченні фундаментальної дисципліни «Хімія» буде зрозумілий її зв’язок з майбутньою професією, це призведе до підвищення рівня інтересу до дисципліни, пізнавальної активності і, отже, до підвищення якості освіти. Лабораторний практикум складається з робіт, що виконуються в порядку поступового їх ускладнення. У методичних рекомендаціях до проведення кожної лабораторної роботи детально описані хід і умови проведення аналізу. При виконанні лабораторних робіт студенти знайомляться з методиками проведення аналізів, правилами обслуговування лабораторного устаткування і умовами проведення хімічного експерименту.

Для розвитку індивідуальності студентів, їх творчого мислення, для здійснення диференційованого навчання і організації самостійної роботи поза аудиторією, на кафедрі хімії розроблено та видано збірник задач з дисципліни «Хімія». Завдання в збірнику класифіковані за ступенем складності і спрямовані на набуття практичних навичок, умінь розв’язувати задачі та вправи, що розвиває у майбутніх фахівців розумові здібності. Виділено чотири рівні складності: початковий, середній, вищий і творчий.

Диференційованість навчання дисципліни «Хімія» здійснюється при використанні методичного матеріалу у вигляді карток із завданнями. Завдання у картках поділені як за ступенем складності, так і за видом контролю навчальних компонентів. За кожним навчальним розділом розроблено методичний матеріал трьох видів − навчальний, тренувальний і контрольний. Зміст завдань складено відповідно цілям навчання і вмінням згідно певних знань.

Для наукового становлення майбутнього фахівця в ХНАДУ на перших курсах навчання були організовані курси робітничих професій, що функціонують в якості однієї з форм науково-дослідних робіт студентів і безпосередньо пов’язані із перспективами майбутньої спеціалізації. На курсах студенти мають можливість познайомитися з методами наукового дослідження, способами збору матеріалу, прийомами його обробки, дізнатися про вимоги до наукового апарату дослідження та до оформлення змісту. Студенти-екологи на 1 курсі освоюють робочу професію «Лаборант хімічного

аналізу», що дозволяє їм оволодіти різними сучасними методами фізико-хімічного аналізу, що використовуються в біосферному моніторингу. Дані методи доповнюють ті, які вивчаються в основному курсі «Хімія». Для підготовки і проведення практичних занять на курсах складені методичні вказівки до кожної лабораторної роботи. При освоєнні робітничої професії «Лаборант хімічного аналізу» студенти отримують основні навички та вміння майбутнього фахівця, вчаться раціонально і ефективно організовувати робоче місце, ретельно і вдумливо підходити до вирішення поставлених завдань. Сформовані та розвинуті творчі та професійні здібності у студентів допоможуть нашим майбутнім фахівцям пристосуватися до інтелектуальної конкуренції, що зараз існує на ринку праці та нададуть переваги при влаштуванні на роботу.

Оволодіння практичними навичками наукового дослідження не передбачено навчальним планом, студенти цікавляться ними виключно для саморозвитку, в силу своїх інтересів і перспектив. Тому визначити коло наукових інтересів студентів, допомогти їм побачити перспективи дослідницької роботи покликаний університетський викладач, який виконує при цьому відповідальну функцію наукового керівника. Головними принципами організації науково-дослідницької роботи студентів, як системи, є забезпечення органічної єдності наукового і навчального процесів. Тому, основною формою проведення наукової роботи в ХНАДУ, що виконується в позаурочний час, є залучення студентів до виконання наукових досліджень, що проводяться кафедрами за держбюджетною і госпдоговірною тематикою. Результати отриманих досліджень відзначені дипломом I ступеня на регіональному конкурсі студентських наукових робіт з технічних наук, дипломом II ступеня на Всеукраїнському конкурсі студентських робіт за напрямом «Хімічні технології». Прикладна спрямованість робіт дозволяє розвивати у студентів не тільки якості вченого, а й винахідника. Результати студентських наукових досліджень складають експериментальну основу для розробки технологій регенерації, переробки стічних вод і утилізації з них корисних компонентів. Результати студентських наукових досліджень покладені в основу технологій очищення промислових вод. У співавторстві зі студентами опубліковані наукові роботи в спеціалізованих журналах, а також отримані патенти на корисні моделі, що дозволяють вирішити конкретні проблеми охорони навколишнього середовища.

Широке визнання в ХНАДУ отримали наукові студентські семінари, мета яких полягає в оволодінні методикою і технологією наукового дослідження, набуття навичок спілкування та комунікативної культури. На засіданнях семінарів разом з науковими співробітниками кафедри студенти по черзі виступають з доповідями про результати своїх перших наукових досліджень, активно обговорюють підходи, методики й технології їх виконання.

Література

1. Балакірєва О. М. Соціальні проблеми працевлаштування молоді / О. М. Балакірєва, В. В. Онікієнко, О. В. Валькована. – К. : 2004. – 144 с.
2. Вища освіта України: Методологічні та соціально-виховні проблеми модернізації : [монографія] / за ред. В. П. Андрущенка, М. І. Михальченка, В. Г. Кременя. – К. : К.І.С., 2002. – 84 с.
3. Проект Стратегії реформування вищої освіти в Україні до 2020 року / розроб. Робочою групою під керівництвом МОН України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://mon.gov.ua/img/zstored/files/HEReforms Strategy11_11_2014.pdf.
4. Голубев А. М. Мотивация изучения химии в технических университетах / А. М. Голубев, Г. Н. Фадеев, Ю. А. Лебедев // Междунар. журн. прикладных и фундаментальных иссл-й. – 2011. – № 9. – С. 27–28.

УДК 811.1/8:373.57(045)

Дем'янчик Катерина, м. Бориспіль

НАВЧАННЯ ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ (АВТОРСЬКА ПРОГРАМА ФАКУЛЬТАТИВНОГО КУРСУ ДЛЯ УЧНІВ 10-11 КЛАСІВ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ШКІЛ З ПОГЛИБЛЕНИМ ВИВЧЕННЯМ ІНОЗЕМНИХ МОВ)

У статті розкривається авторське бачення програми факультативного курсу навчання писемного мовлення учнів 10–11 класів. Мета курсу полягає у поглибленні та розширенні знань учнів у сфері вивчення іноземних мов та ефективній підготовці до складання ДПА та ЗНО.

Ключові слова: *писемне мовлення, факультативний курс, авторське бачення, реклама, офіційний та неофіційний лист, повідомлення, есе.*

The article presents the author's vision of the program of the optional course of writing speech for students of the 10th and 11th forms. The aim of the course depends on deepening and broadening pupils' knowledge in foreign languages and effective preparation for Ukrainian State Exams and ZNO (External Testing)

Keywords: *writing speech, optional course, author's vision, advertising, formal letter, informal letter, message, essay.*

Володіння іноземною мовою на сьогодні – це не тільки культура, але й економічна потреба. Світ розвивається шляхом інтеграції і це усвідомлюється в усіх країнах. Зміни, що відбуваються у нашому суспільстві: розширення контактів, вихід на міжнародну арену – викликали вибух практичного інтересу до іноземних мов. У наш час володіння іноземною мовою – це не тільки атрибут успішної людини, але і умова її успішної подальшої діяльності.

Актуальність розробки програми даного курсу пов'язана з посиленням мотивації учнів 10–11 класів до вивчення англійської мови у бік практичного оволодіння навичками писемного мовлення, оскільки письмо, як вид навчальної діяльності, стає не просто засобом навчання мови, але однією з його цілей, рівень досягнення якої перевіряється також під час державної підсумкової атестації та зовнішнього незалежного оцінювання. Безумовно, навчання письму було одним із завдань попередніх років навчання, але у 10–11 класах важливо провести когнітивну систематизацію отриманих у попередні роки знань та навичок з письма, а також забезпечити системний підхід до розвитку умінь писемної комунікації. Такий підхід стає необхідним в умовах розвитку суспільства, у якому такі сфери життя, як наука, бізнес, засоби масової інформації тощо, немислимі без уміння написати лист, статтю, звернення, звіт, нотатки до виступу тощо. Грамотна писемна комунікація іноземною мовою стає нагальною потребою під час користування всесвітньою мережею Інтернет. Саме тому, вчителям необхідно проводити системну і послідовну роботу з навчання цього виду діяльності [4, с. 104]. Оскільки формування писемної компетенції потребує кропіткої роботи і немалого обсягу часу, то для більш ефективного володіння цим видом діяльності потрібно використати можливості додаткових годин. Упровадження курсу писемного мовлення у варіативну складову навчального плану дасть змогу розширити можливості розвитку навичок учнів використовувати англійську мову при підготовці до ЗНО та в майбутньому навчанні та подальшій роботі. Процес глобалізації призводить до того, що володіння англійською мовою стає бажаною, а іноді і обов'язковою умовою прийняття кандидата на роботу (табл. 1).

Таблиця 1

Навчально-тематичний план

Назва розділів, тем	Кількість годин			Форми контролю
	усього	З них:		
		урок	самостійна робота	
1-й рік навчання, 10 клас				
Розділ 1. Стиль письма				
Офіційна/неофіційна мова	2	1	1	
Розділ 2. Типи творів				
2.1. Листи	32	17	15	Творча робота
Підсумковий урок	1		1	Тестовий контроль
Усього годин:	35	18	17	
2-й рік навчання, 11 клас				
2.2. Статті	14	7	7	Творча робота
2.3. Есе	6	3	3	Творча робота
2.4. Звіти	6	3	3	Творча робота
2.5. Інші види інформативного письма	6	3	3	Творча робота
Резервний час	2	1	1	
Підсумковий урок	1		1	Тестовий контроль
Усього годин:	35	17	18	

Мета курсу полягає у поглибленні та розширенні знань учнів у сфері вивчення іноземних мов та ефективній підготовці до складання письмової частини ДПА та ЗНО. Даний курс має також наступні розвивальні та виховні цілі: розвиток соціокультурної компетенції; виховання здатності до особистого та професійного самовизначення; розвиток міжкультурної компетенції, а саме вміння брати участь у міжкультурній комунікації, враховуючи особливості інших культур. Досягнення поставленої мети відбувається за умови реалізації таких практичних завдань: навчити учнів у відповідності з обраними темами оперувати лексичними одиницями в комунікативних цілях; удосконалювати вміння учнів у галузі практичного та креативного письма – навчити писати особисті та офіційні листи, резюме, повідомлення електронною поштою, листівки, есе, статті; формувати вміння й навички учнів граматично правильно висловлювати свої думки, оформляти різні види творчих робіт [4, с. 119].

В основу курсу покладені наступні методичні принципи: послідовний розвиток основних мовних умінь і навичок; комунікативна спрямованість завдань; систематичне повторення граматичного

матеріалу, необхідного для виконання завдань; контекстуальне введення лексики; застосування отриманих знань і умінь при виконанні практичних письмових завдань.

Структура курсу і організація навчання. Курс «Навчання писемного мовлення англійською мовою» призначений для учнів 10–11 класів і відповідає вимогам програм для загальноосвітніх навчальних закладів «Іноземні мови. Програми для профільного навчання. 10–11 класи», «Іноземні мови. Програми для спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов. 1–11 класи» [1, 2]. Зміст програми складено за блочним принципом, тож у вчителя існує альтернатива і можливість заміни вивчення одного змістового блоку іншим залежно від наявних умов і потреб учнів (табл. 2).

Таблиця 2

Зміст програми

№ з/п	К-ть год.	Зміст навчального матеріалу	Програмні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
1-й рік навчання, 10 клас			
1	2	Офіційна/неофіційна мова	Учень (учениця): розрізняє офіційну та неофіційну мову, визначаючи їх істотні ознаки; демонструє правильне застосування офіційної й неофіційної мови; аналізує помилки у наведених фрагментах різних видів письмових творів; оцінює логіку побудови матеріалу у вигляді письмового тексту.
2	Типи творів		
	32	Листи	Учень (учениця)
		Коротке повідомлення, записка-повідомлення для члена сім'ї/друга. Лист повідомлення у формі розповіді/опису. Лист із проханням поради/ порадою. Офіційний лист-запит інформації/ повідомлення інформації. Офіційний лист-скарга. Офіційний лист в бюро знахідок. Офіційний/ неофіційний лист-вибачення.Офіційний/неофіційний лист-запрошення. Офіційний лист редактору з вираженням згоди/ незгоди, схвалення/ несхвалення, пропозиції.	Орієнтується в структурі особистого листа;знаходить адекватні мовні засоби для вираження у писемному мовленні таких комунікативних функцій, як звертання до адресата, привітання, прощання, вираження подяки, згоди/незгоди, схвалення/ несхвалення; знає особливості короткого викладу інформації; вміє узагальнювати зміст логічних блоків інформації; розуміє правила вираження звертання з проханням, висловлення пропозицій щодо розв'язання проблеми; уміє дати пораду/ попросити поради, реагувати на пораду; інтерпретує словесний матеріал для запиту та повідомлення інформації; знає форми вираження скарги; знає особливості опису загублених предметів; використовує необхідні лексичні одиниці з теми висловлювання та відповідні граматичні структури; складає лист вибачення, лист-подяку та лист-запрошення, знає, як приймати/відхиляти запрошення; висловлює свої враження, думки про особи, події, явища, факти; застосовує основні правила орфографії та пунктуації в англійському писемному мовленні.
2-й рік навчання, 11 клас			
	14	Статті	Учень (учениця)
		Опис людей, місць, подій, розповідь, звіт/ повідомлення, відгук на фільм, відгук на книгу.	Описує особу, місце, яке відвідав, визначає пам'ятку, подію в логічній послідовності, висловлюючи свої враження, почуття і ставлення у вигляді зв'язного тексту; виправдано використовує ресурси мови; усвідомлює мету поставленого завдання; правильно застосовує основні правила орфографії та пунктуації в англійському писемному мовленні
	6	Есе	Учень (учениця) уміє:
		Есе-аргументація («за» і «проти»). Тезисне есе. Есе з пропозиціями до вирішення проблеми.	Формулює тезу, що презентує власну, незмінну впродовж усього викладень позиції щодо порушеної і завданні проблеми;наводить аргументи для запропонованої тези;формулює протилежні точки зору;знаходить парадоксальні рішення, підкріплюючи принаймні одним, добре поясненим прикладом із публіцистики, художньої літератури, із досвіду власного життя;висловлює думки в певні послідовності;відбирає лексичний матеріал і мовленнєві засоби відповідно до теми й ситуації;дає оцінку різним ідеям та варіантам рішення проблем
	6	Звіт	Учень (учениця)
		Звіт-оцінка. Звіт за результатами опитування. Звіт-пропозиція.	Орієнтується у структурних компонентах звітів; списує звіт заданого типу, складає анкету-опитування; оцінює відповідність особи, місця, плану певній меті, роботі; презентує висновки досліджуваного матеріалу, включаючи позитивну/негативну оцінку і рекомендації; передає свої враження, використовуючи різноманітні мовні засоби.
	6	Довідково-інформаційні матеріали	Учень (учениця)

№ з/п	К-ть год.	Зміст навчального матеріалу	Програмні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
		Інструкція. Рекламна листівка. Оголошення/об'ява. Реклама. Реєстраційна форма (формуляр).	Пояснює специфіку написання довідково-інформаційних матеріалів; складає інструкцію щодо використання приладів, приготування страв тощо, використовуючи наказовий спосіб; оформляє рекламну листівку із запрошенням відвідати цікаві/визначні місця, приєднатись до заходів по збереженню екології тощо; інформує про проведення екскурсій, мандрівок; добирає, складає інформацію про клуб за інтересами; заповнює формуляр; застосовує правила орфографії та пунктуації при використанні наказового способу; виправдано використовує ресурси мови.

Тематично програмовий матеріал супроводжує зміст основного курсу «Англійська мова» (10–11 класи). Також за тематичним принципом до вивчення певних тем додано для повторення (або для використання на етапі актуалізації опорних знань) матеріал із лінгвістичної та граматичної змістової лінії основного курсу «Англійська мова» [2]. Дана програма супроводжується навчальним посібником з англійської мови для загальноосвітніх навчальних закладів «English Composition» та граматичним довідником «English Grammar».

Засвоєння курсу передбачає, крім відвідування учнями колективних занять, виконання таких індивідуальних творчих письмових робіт (ACTIVITIES), які виконуються в ході ЗНО.

Рівень навченості визначається виконанням текстових завдань.

Заняття курсу розраховані на 70 год. і проводяться один раз на тиждень протягом 2-х років навчання в навчальних закладах різних типів.

Література

1. Програма для спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов. 1–11 класи. Іноземні мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : old.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/692/educational_programs/1349869542/
2. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 10–11 класи. Іноземна мова (рівень стандарту, профільний рівень) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : old.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/692/educational_programs/1349869542/
3. Кабан Л. В. Методичний супутник творчого вчителя : метод. посіб. / Л. В. Кабан. – К., 2014. – 104 с.

УДК 801.5:070.41
Денисевич Олена, Тверда Раїса, м. Житомир

КРЕОЛІЗОВАНИЙ ТЕКСТ У ВИДАВНИЧІЙ СПРАВІ

У статті подано поняття креолізованого тексту як комплексу з текстовою (вербальною) та іконічною (невербальною) складовою; проаналізовано креолізовані тексти з нульовою, частковою та повною креолізацією в періодичних та неперіодичних виданнях.

***Ключові слова**: креолізація, креолізований текст, групи креолізації, інфографіка, візуальна інформація.*

The concept of creolized text as a complex with text (verbal) and iconic (nonverbal) components is presented in the paper. Creolized texts with null, partial and full creolization in periodic and non-periodic publications are analyzed.

***Keywords**: creolization, creolized texts, creolization groups, infographics, visual information.*

Сучасний світ перенасичений інформацією, тому постає потреба в логічній організації та способах представлення тексту для реципієнтів. Актуальними є дослідження у цьому аспекті креолізованих текстів. Зокрема їх вивченню присвячені праці дослідників Ю. Сорокіна, Є. Тарасова, О. Анісімової, Н. Валгіної, М. Ворошилової та інших. Деякі науковці розглядають конкретні різновиди креолізованих текстів. Так, Є. Коваленко, М. Костенко, М. Моісеєнко вивчають креолізований текст у рекламі, Н. Коломієць – гіпертекст інтернет-новин тощо. Рідше трапляються дослідження, присвячені вивченню креолізації коміксів таманга. Термін «креолізований текст» уперше був ужитий у 90-х рр. XX ст. психолінгвістами Ю. Сорокіним та Є. Тарасовим. Креолізований текст – текст, фактура якого складається з двох негомогенних частин: вербальної (мовної/мовленнєвої) та невербальної (належить до інших знакових систем, ніж природна мова) [1, с. 180–181].

Прикладами креолізованого тексту можуть бути карикатура, плакати, постери, афіші, комікси, переважна більшість дитячих видань, графічні альбоми тощо.

Метою статті є аналіз креолізованих текстів у різних періодичних виданнях. Креолізовані тексти О. Анісімова поділяє на 3 групи: 1) тексти з нульовою креолізацією (іконічна частина відсутня); 2) тексти з частковою креолізацією (вербальна частина відносно автономна, іконічні

елементи – факультативні); 3) текст з повною креолізацією (вербальні засоби є допоміжним елементом іконічної частини) [2, с. 15].

Іконічна частина може бути представлена фото, малюнками, рисунками, схемами, таблицями, діаграмами, формулами, графіками тощо.

У різних виданнях можуть бути представлені тексти з будь-якої групи. У газетах/журналах *текстами з нульовою креолізацією* найчастіше виступають інформаційні замітки, художньо-публіцистичні твори тощо. Сторінка з літературно-художнього журналу «Дніпро» є яскравим зразком [3, с. 40–41].

Варто відзначити наступну тенденцію: у періодичних виданнях (якщо брати до уваги окрему сторінку, а не якусь її частину) майже не трапляється такий різновид, адже вважається, що сторінка

суцільного тексту у газеті погано сприймається. Щодо журналу, то він за своєю природою не може існувати без ілюстрацій. А от у книжкових виданнях для підлітків та дорослих нульова креолізація трапляється досить часто.

Тексти з частковою креолізацією є найпоширенішою групою. Фактично у всіх періодичних виданнях вони наявні. Зазвичай – це певний матеріал, що подається разом із фото, ілюстраціями, схемами тощо. Особливістю їх є те, що без іконічної частини сенс повідомлення не зміниться або його легко відтворити за допомогою вербальних засобів.

Наприклад, у статті під назвою «*Джерело нейтронів* живитиме науку» є фотографія Президента України та працівників Національного наукового центру «Харківський фізико-технічний інститут», що виконує функцію унаочнення зображення [4].

Інститут-флагман укотре підтвердив свою високу репутацію. Фото з офіційного інтернет-представництва Президента України

І нині наша країна робить крок уперед щодо використання новітніх технологій у цій галузі. Установка «Джерело нейтронів» даватиме змогу проводити в нас сучасні дослідження у різних галузях науки й техніки, розробляти майже весь спектр радіоізотопів для потреб медицини та промисловості, а також розв'язувати проблеми ядерної енергетики, продовжувати терміни експлуатації атомних електростанцій. Це особливо

У цьому контексті також буде доречно розглянути інфографіку, що останнім часом дедалі частіше використовується у ЗМІ. Інфографіка – це візуальне подання інформації, даних і знань. Це поєднання тексту і графіки з наміром викласти ту чи іншу історію, донести той чи інший факт. Досить часто таке поєднання плутають з ілюстрацією, але основна відмінність полягає в змісті і наповненні малюнка. Коли людина дивиться на інфографіку, то отримує інформацію про певний об'єкт і певний процес. Якщо дивиться на ілюстрацію – насамперед переживає естетичне задоволення й емоції [5].

Також часткова креолізація зустрічається в книгах, де виконує функцію ілюстративності та художнього оформлення видання.

Яскравим прикладом тексту із повною креолізацією є карикатура, комікси, графічні альбоми (артбуки), наукові та науково-технічні матеріали, манга. Основне смислове навантаження несе іконічна частина, а вербальна зведена до мінімуму і виступає лише як пояснення та уточнення зображуваного.

Так, у журналі «Перець» карикатури становлять невід'ємну частину наповнення номеру [6, с. 16].

Окремої уваги заслуговують артбуки, де основна інформація представлена у вигляді ілюстрацій. Вони найчастіше виступають доповненням до вже існуючої інформації. Особливо це стосується ігор,

коміксів, манга, де графічні альбоми є носіями авторських задумок, опису характерних деталей тощо.

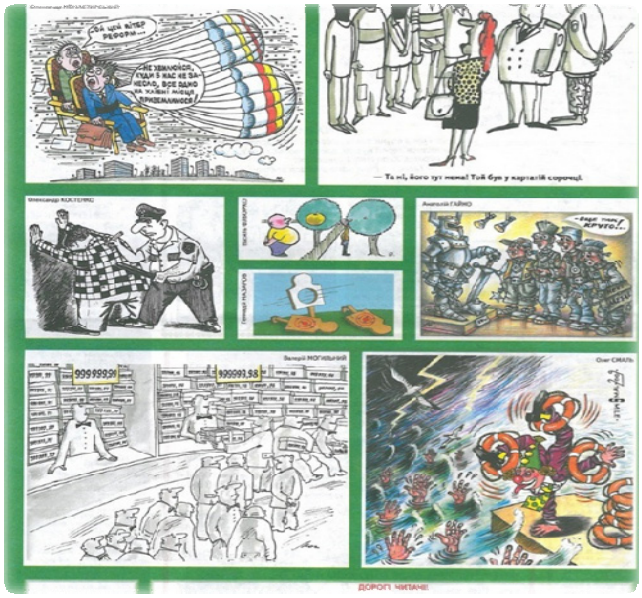

І саме в артбуках найчастіше друкуються біографії персонажів.

Так, в графічному альбомі «Сталевий алхімік» автор зобразив ескізи головних героїв [7, с. 22].

Отже, проаналізувавши видання, можемо зробити висновок, що все рідше трапляються видання з нульовою креолізацією, що спричинено особливістю сприймання інформації. Навіть у наукових текстах вчені намагаються все частіше унаочнювати матеріал, додаючи діаграми, графіки та таблиці, що значно покращує візуальне сприймання та розуміння тексту. Вербальні і образотворчі компоненти пов'язані на змістовному, змістовно-композиційному і змістовно-мовному рівні. Надання переваги тому чи іншому типу зв'язків визначається комунікативним завданням і функціональним призначенням креолізованого тексту в цілому.

Вивчення креолізованого тексту та його типів допоможе працівникам ЗМІ зорієнтуватися у поставлених комунікативних цілях та досягнути бажаного результату.

Література

1. Анисимова Е. Е. Лингвистика текста и межкультурная коммуникация (на матер. креолизованных текстов) / Е. Е. Анисимова : учеб. пособ. для студ. фак. иностр. яз. вузов. − М. : Academia, 2003. – 128 с.
2. Дніпро: популярний літературно-художній журнал. − 2014. − № 2. – Режим доступу : www.dnipro-ukr.com.ua
3. Медуниця Ю. «Джерело нейтронів» живитиме науку / Ю. Медуниця. − Режим доступу : http://ukurier.gov.ua/uk/articles/dzherelo-nejtroniv-zhivitime-nauku/
4. Перець : український сатирично-гумористичний ілюстрований. − 2011. – № 9. − Режим доступу : perec-ua.livejournal.com/
5. Сорокин Ю. А. Креолизованные тексты и их коммуникативная функция / Ю. А. Сорокин, Е. Ф. Тарасов // Оптимизация речевого воздействия. − М., 1990. − С. 180–186.
6. Шиян О. Усе буде інфографіка? / О. Шиян. − Режим доступу : http://osvita.mediasapiens.ua/web/online_media/use_bude_infografika/
7. Arakawa H. FMA Illustration Book vol. 1 / Arakawa Hiromu. − Режим доступу : http://rutracker.online/torrent-387168.html

УДК 378.147:37.091.12:36-051 **Дідик Наталія, м. Кам'янець-Подільський**

АКМЕОЛОГІЧНІ МОДЕЛІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА І СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

У статті розглядаються акмеологічні моделі, що рекомендовано застосовувати у професійній підготовці соціального педагога і соціального працівника. Проаналізовано зміст і характеристики акмеологічної позиції студента. Розкрито особливості застосування акмеологічного підходу під час навчання майбутніх фахівців у вузі. Описано зміст професійної майстерності, професійного покликання та професіоналізму в соціальній роботі.

Ключові слова: *акмеологічна модель, професійна підготовка, акмеологічна позиція, професійна*

майстерність, професіоналізм.

Acmeological models recommended for use in professional training of social pedagogues and social workers are considered in the paper. The content and characteristics of the acmeological position of a student are analyzed. Some features of acmeological approach application in training future specialists in university are presented. The contents of professional skills, professional vocation and professionalism in social work are described.

Keywords: *acmeological model, training, acmeological position, professional skills, professionalism.*

Сучасні соціальні зміни у суспільстві та його гуманізація передбачають важливість розвитку потенційних можливостей особистості. Особливої актуальності проблема особистісного самовдосконалення набуває під час професійного навчання як найбільш сприятливого періоду для досягнення акме та самореалізації творчого потенціалу. Умовою готовності майбутнього фахівця соціальної сфери до професійної діяльності є розвиток його особистісної зрілості. Це обумовлено тим, що даний спеціаліст працює в системі професійних відносин «людина-людина», де особистісний компонент підготовки є досить важливим. Тому на сучасному етапі розвитку професійної освіти виникла потреба в теоретичному обґрунтуванні і практичному впровадженні ефективної методики професійної та особистісної підготовки студентів, мета якої полягає в розвитку їх професійно значущих характеристик.

Представники акмеологічного підходу (О. Бодальов, Г. Вайзер, В. Зазикін, А. Деркач, Н. Карпова, Н. Кузьміна, Л. Орбан-Лембрик, С. Пальчевський В. Толочек, В. Чуковський) наголошують на важливості впровадження акмеологічних технологій у професійній підготовці майбутніх фахівців (педагогів, психологів та ін.). Разом з тим, досліджень, що стосуються професійної підготовки з акмеологічних позицій соціального педагога та соціального працівника, – не достатньо. Найбільше дану проблему вивчають: С. Архипова, Н. Бамбурак, Г. Майборода, Л. Смеречак та ін. [1, 3, 6]. Це стало метою для написання статті – проаналізувати акмеологічні моделі професійної підготовки соціального працівника та соціального педагога.

У сучасних умовах підготовка майбутніх соціальних педагогів має бути зорієнтована на ідентифікацію майбутнього фахівця з роллю соціального педагога, формування соціальної професійної мобільності й усвідомлення ними необхідності завжди діяти на користь клієнта, формування здатності оцінювати свою роботу та виключати з неї політичний, ідеологічний, релігійний, національний тиск. Підготовка майбутніх соціальних педагогів повинна бути орієнтована на формування готовності до творчих пошуків і самостійності у розв'язанні непередбачуваних проблем, вироблення умінь зіставляти наявні теоретичні положення з їх реалізацією на практиці.

За словами С. Архипової, Л. Смеречак, професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів покликана сприяти їх саморозвитку, самовдосконаленню, прагненню до професійної довершеності та самореалізації [1, с. 111]. На думку вчених, «важливою умовою формування професійної довершеності майбутніх соціальних педагогів є схильність до соціально-педагогічної діяльності структурні компоненти якої – знання, уміння, навички» [1, с. 109].

Дотримання акмеологічного підходу в процесі підготовки майбутніх соціальних педагогів в умовах вищого навчального закладу передбачає перехід студента з категорії об'єкта в суб'єкт навчально-виховного процесу. Відповідно до цього мають вирішуватися завдання, спрямовані на підвищення якості підготовки майбутніх соціальних педагогів, що пов'язані з організацією аудиторної і позааудиторної роботи студентів, забезпеченням цілеспрямованого впливу на особистість майбутнього фахівця та створенням умов для його саморозвитку й професійного самовдосконалення, з виявом себе як компетентного спеціаліста у сфері соціально-педагогічної діяльності.

Науковці С. Архипова та Л. Смеречак зауважують, що процес професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів має зорієнтовуватися на такі положення акмеології, що відображають особливості інтеграції знань студентів про психофізіологічний та психосоціальний розвиток об'єктів соціально-педагогічної роботи на різних етапах життя, розуміння особистості студента як суб'єкта навчально-виховного процесу [1, с. 109].

Вчений А. Деркач важливим аспектом дотримання акмеологічного підходу до процесу професійної підготовки майбутніх фахівців вважає формування ціннісного ставлення студента до самовдосконалення [2]. В аспекті окресленої проблеми необхідним є: спрямованість навчально-виховного процесу на постійний саморозвиток і самовдосконалення як умови успішної адаптації й самореалізації в сучасному суспільстві, самостійність та успішність студентів; орієнтація освіти й виховання студентів на позитивне мислення, життєвий успіх, досягнення високих результатів у діяльності (освітній, творчій, професійній), на можливість самореалізації кожного; орієнтація викладачів на цілісний і стійкий розвиток майбутнього фахівця, на формування його акмеологічної

позиції в житті та праці; накопичення майбутнім фахівцем досвіду розвитку, саморозвитку й успішної соціально-педагогічної діяльності; розвиток конструктивно-методологічного мислення викладача й студента; акмеологічний супровід процесу професійної підготовки.

За словами С. Архипової, Г. Майбороди, професійна підготовка сучасного соціально-педагогічного працівника повинна бути спрямована на формування, перш за все, його духовно-моральної та акмеологічної позиції, що передбачає: усвідомлення мети як цілісного розвитку людини з пріоритетом у формуванні морально-гуманної особистості, що призводить до формування духовно-моральних основ соціальної зрілості учня; орієнтація на побудову виховного процесу як ланцюга життєво важливих подій, як процесу оволодіння соціальним досвідом; оволодіння методами і прийомами активної взаємодії, створення ситуацій вільного вибору індивідуального темпу і видів діяльності; цілісність власного світосприйняття з позиції моральних загальнолюдських цінностей, наявність власної гуманістичної концепції виховання, формування концептуальної поведінки соціальних працівників; гуманізацію педагогічного спілкування шляхом оволодіння методами, прийомами і формами взаємодії, що стимулюють активність і розкривають творчий потенціал особистості учня; оволодіння методом «акмеологічного впливу», стимулювання саморозвитку і творчості [3, с. 23].

Так, дослідниця М. Лукянова зауважує, що акмеологічна позиція інтегрує в собі такі сутнісні характеристики, як установка на вільний і самостійний вибір, активне ставлення до таких цінностей, як успіх, досягнення, активність, професійно-особистісне зростання [4]. Відповідно, акмеологічна позиція студента – це його готовність в кожній конкретній освітній ситуації до акту самовизначення, спрямованого на досягнення в навчальній, особистісній і соціальній сферах, що в подальшому буде визначати його активність і прагнення до досягнень у майбутній професійній діяльності. За словами Н. Полєтаєвої, акмеологічна позиція соціального працівника формується на перетині процесів його духовного, особистісного і професійного розвитку.

На думку С. Архипової, Г. Майбороди, акмеологічний розвиток соціального працівника – це його цілісний професійний розвиток як фахівця і духовно зрілої особистості, це самовдосконалення, саморозвиток як у професійному, так і в особистісному і в духовному планах, ріст професійної самосвідомості педагога, рефлексії педагогічної діяльності і професійної поведінки [3, с. 23].

Поняття «професіоналізм у соціальній роботі» не відразу було введено в обіг і знайшло застосування в США і країнах Західної Європи. Це поняття поки що залишається недостатньо розкритим через певні суб'єктивні і об'єктивні чинники. Проте більшість науковців впевнені, що професіоналізм у соціальній роботі – це ступінь оволодіння працівником соціальних служб професійними навичками [3, с. 25]. Деякі дослідники додають до цього поняття «етичні знання» як невід'ємну частину професійної діяльності соціального працівника. Ще інші вважають, що професіоналізм у соціальній роботі неможливий без схильності до виконання соціальної роботи, певної прихильності до роботи з людьми.

За словами Є. Холостової, професіоналізм соціального працівника характеризується наявністю у нього таких складових: професійного покликання; глибокої мотивації для виконання роботи в різних її модифікаціях; морально-духовних якостей, схильності до роботи з людьми; професійної майстерності; об'єктивно критичного ставлення до своєї діяльності; професійних знань і професійних умінь; здатності все життя вчитися і досягати самореалізації; професійної гідності як соціально-психічного стану особистості [5, с. 366].

Професіоналізм у соціальній роботі передбачає наявність професійного покликання. Професійне покликання соціального працівника – це складна модифікація комплексу розвинених якостей особистості фахівця, внутрішня соціально-психологічна готовність до реалізації функцій соціальної роботи. Професійна майстерність як складова професіоналізму в соціальній роботі – це рівень оволодіння індивідом своєю спеціальністю, професією; це показник прилучення соціального працівника до професіоналізму в соціальній роботі [3, с. 27].

Професійна майстерність соціального працівника пов'язана з рівнем розвитку його морально-духовних якостей. Соціальна робота поєднує і покликання, і професію, тому професіоналізм може вимірюватись ступенем гармонізації цих складових, їх цілісністю і системністю. На думку С. Архипової, Г. Майбороди, становлення професіоналізму і розвиток фахівця з соціальної роботи передбачає формування професійного покликання, отримання спеціальної освіти, формування професійної майстерності і розвиток морально-духовних якостей, а також навичок саморегуляції і самовдосконалення [3, с. 27].

На основі якісного та кількісного аналізу змісту професійно-особистісних рис соціального працівника Н. Бамбурак виділяє такі блоки акмеологічної моделі соціального працівника [6, с. 94]:

1. Позитивна комунікативна установка та властивості – передбачає ставлення до людей у цілому,

тенденції, зумовлені життєвим досвідом, установками, властивостями характеру, моральними принципами, стан психічного здоров'я людини, а саме: загальна та професійна комунікативна толерантність, уміння приймати індивідуальність інших людей, відкритість, емпатійність, добродушність, самокритичність.

2. Позитивні соціально-психологічні орієнтації – уявлення суб□єкта про себе, оцінка, взаємооцінка міжособистісних відносин, емоційно-вольові особливості індивіда. Соціальний працівник повинен володіти емоційною стійкістю, працездатністю, витривалістю, впевненістю у собі і своїй професійній майстерності, самоконтролем, цілеспрямованістю, інтегрованістю особистості та високою полімотивацією у професійній діяльності.

3. Інтернальний рівень суб□єктивного контролю – впевненість, що значущі успіхи у професійно-особистісній сфері є результатом власних зусиль і досягнень соціального працівника, контроль над афектами, негативними ситуаціями, уміння керувати офіційними й неофіційними взаєминами з різними прошарками населення. Інтернальність соціального працівника характеризується великою когнітивною активністю, високим задоволенням працею, соціальною відповідальністю, усвідомленням людиною смислу і цілей життя. Інтернально зорієнтовані суб□єкти толерантні, морально стійкі, вольові, відчувають власну гідність та цінність, впевненість, самоповагу, соціальну зрілість, прийняття свого Я.

4. Аксіологічно-творчий блок – соціальний працівник характеризується умінням створення, збереження та засвоєння професійно-етичних, духовних цінностей, самоаналізом, використанням власного творчого потенціалу. Відбувається моделювання майбутніх особистісно-професійних цілей, задумів, уміння передбачати, діяти і приймати рішення, осягнення мудрості сенсу свого буття, розвиток внутрішнього потенціалу та професійної майстерності особистості.

Отже, акмеологічна позиція майбутнього соціального педагога і соціального працівника підвищуватиме якість виконання ними професійної діяльності. Тому, акмеологічні моделі професійної підготовки фахівців соціальної сфери повинні стати важливою складовою їх загального професійного становлення у вузі. Акмеологічна позиція студентів має передбачати активність, відповідальність і самостійність, прагнення до особистісно-професійного зростання та самовдосконалення. Перспективним напрямом подальших досліджень є апробація акмеологічних моделей під час професійної підготовки соціальних педагогів та соціальних працівників з метою підвищення якості вищої освіти та ефективного становлення професіонала.

Література

1. Архипова С. П. Професійна підготовка соціальних педагогів у контексті акмеологічного підходу / С. П. Архипова, Л. І. Смеречак // Соціальна педагогіка: теорія та практика. □ 2011. □ № 2. □ С. 106□112.

2. Деркач А. А. Акмеология : учебник / А. А. Деркач. – Москва : РАГС, 2002. – 650 с.

3. Архипова С. П. Розвиток професіоналізму соціально-педагогічних працівників з акмеологічних позицій / С. П. Архипова, Г. Я. Майборода // Вісник Глухівського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. – Вип. 15. – С. 21−28.

4. Лукьянова М. И. Формирование акмеологической позиции личности как условие профессионально-личностного становления будущего специалиста [Електронний ресурс] / М. И. Лукьянова // Современные проблемы науки и образования. – 2014. – № 5. – Режим доступу : http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=15093. – Назва з екрану.

5. Холостова Е. И. Социальная работа: теория и практика : учеб. пособие / Е. И. Холостова, А. С. Сорвина. – М. : ИНФРА-М, 2003. − 426 с.

6. Бамбурак Н. М. Акмеологічна модель Я-концепції особистості майбутнього соціального працівника / Н. М. Бамбурак // зб. наук. праць НА Державної прикордонної служби України. – Серія: Педагогічні та психологічні науки. – 2009. – № 50. – С. 91−95.

УДК 377.1

Дунаєва Лариса, Нікогосян Ольга, м. Одеса

РЕЗУЛЬТАТИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ СТУПЕНЕВОЇ ОСВІТЯНСЬКОЇ МОДЕЛІ «ШКОЛА–КОЛЕДЖ–УНІВЕРСИТЕТ» В ОДЕСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

Розглядається реалізація системи ступеневої освіти на досвіді навчально-наукового комплексу Одеського національного університету імені І. І. Мечникова «Школа – Коледж – Університет». Досліджується соціальний ефект підготовки фахівців за новою інтегрованою схемою навчання, проведення медико-психологічних, економічних, соціологічних досліджень. Наведено накопичений позитивний досвід впровадження інноваційної освітянської моделі та діяльності по підвищенню

соціальної захищеності молоді, особливо сільської.

Ключові слова: *система ступеневої освіти, соціальний ефект підготовки фахівців, психогігієнічні та психопрофілактичні заходи щодо оптимізації навчального процесу, особливості статусу учень-студент.*

An implementation of a multilevel education system is discussed on the experience of the educational-scientific complex of Odessa I. I. Mechnikov National University «School-College-University». The social effect of training of professionals based on the new integrated education scheme, medico-psychological, economic, and sociological studies are examined. Positive experiences in implementation of innovative educational models and activities to increase social protection of young people, particularly in rural areas, are given.

Keywords: *multilevel education system, social impact of training, psychohygienic and psycho-prophylactic activities to optimize the teaching process, features of the pupil-student status.*

На виконання Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту» Одеський національний університет імені І. І. Мечникова 20 р. тому розпочав пошук оптимальної інноваційної моделі трьохступеневої безперервної освіти. Ідея та досвід організації навчально-наукового комплексу «Школа–Коледж–Університет» сформувалися завдяки вивченню Європейських стандартів системи освіти та вимог української сучасності. В його основу було покладено принципово нову для України на час створення моделі систему ступеневої підготовки фахівців. Сьогодні можна із впевненістю говорити, що цей пошук досягнув значного успіху і одержав високу оцінку не лише в м. Одесі та Одеській області, але і в Україні.

Інноваційна модель освіти була створена наказом МОН № 201 від 03.09.1997 р. Протягом 20-ти років в межах комплексу в університеті реалізується підготовка молодших спеціалістів, де передбачено можливість одночасно навчатися за освітньо-професійною програмою підготовки молодшого спеціаліста та здобувати повну загальну середню освіту. Набутий досвід і практика підтверджують, що така форма важлива й актуальна для ступеневої підготовки фахівців.

Високий рівень та якість освіти в комплексі забезпечується за рахунок залучення до навчального процесу професорсько-викладацького складу кафедр Одеського національного університету (ОНУ) імені І. І. Мечникова. Для забезпечення навчально-методичного процесу всіх трьох ступенів підготовки за інтегрованими планами створено 7 спеціалізованих кафедр, професорсько-викладацький склад яких становить майже 100 осіб, з них – 19 докторів наук, професорів; 48 кандидатів наук, доцентів та провідні фахівці-практики.

Навчання в комплексі організовано за інтегрованими навчальними планами, що дозволяє уникнути дублювання частини предметів, що вивчаються і в школі, і в коледжі та вищому навчальному закладі. Виключення повторення предметів економить час та забезпечує глибше вивчення головного матеріалу за спеціальністю. Крім цього студенти комплексу навчаються за місцем проживання (м. Білгород-Дністровський, м. Ізмаїл, м. Черноморськ, м. Теплодар, м. Южний, м. Овідіополь).

За період свого існування ННК «Школа – Коледж – Університет» ОНУ імені І. І. Мечникова неодноразово проходив відповідні атестації та експертизи фахівцями різних відділів МОН України: Інститут змісту та методів навчання, Департамент вищої освіти, відділ післядипломної освіти та на виїзному засіданні Президії НАПН України на базі експериментального майданчика м. Южний. В усіх випадках комісіями дано позитивну оцінку діяльності ННК «Школа – Коледж – Університет». Також неодноразово на засіданнях постійної комісії з питань освіти Одеської облдержадміністрації слухались питання щодо діяльності коледжу в структурі університету, де було відзначено позитивний досвід такої діяльності та здійснення глибокого підходу до соціальних проблем молоді. Головна проблема, над якою працює педагогічний колектив коледжу та університету – «Реалізація системи ступеневої освіти на досвіді ННК ОНУ імені І. І. Мечникова «Школа – Коледж – Університет».

Мета роботи: дослідження соціального ефекту підготовки фахівців за новою інтегрованою схемою навчання та узагальнення наслідків впровадження експерименту. Одне з провідних місць у системі заходів з реалізації цього завдання займає вдосконалення системи управління навчально-виховним процесом. Його суттєві зміни спрямовані на поглиблення методичної роботи.

Експеримент передбачає проведення медико-психологічних, економічних, соціологічних досліджень в рамках основних програм дослідження.

Медико-психологічна програма досліджує, як впровадження експериментальної моделі ННК «Школа – Коледж – Університет» впливає на фізичне та психічне перенавантаження студентів, не суперечить санітарно-гігієнічним нормам навчання в середній та вищий школі. Вона передбачає медико-психологічний моніторинг функціонального стану та розумової працездатності студентів; розробку та впровадження раціонального графіку та часовий режим навчання, різноманітні види активного

відпочинку та фізичної культури, психогігієнічні та психопрофілактичні заходи щодо поліпшення умов та характеру навчального процесу. Програма розробляється на кафедрі клінічної психології університету. Розроблені й впроваджені під час експерименту психогігієнічні та психопрофілактичні заходи щодо оптимізації навчального процесу, реалізації режиму психічної активності дозволили скоротити період адаптації до напруженого навчального процесу, підвищити розумову працездатність і рівень мотивації, що сприяє більш ґрунтовному та якісному засвоєнню навчальної програми порівняно з аналогічними критеріальними рівнями учнів спеціалізованих шкіл та ліцеїв. Проведене дослідження зафіксувало факт кращої пристосованості студентів комплексу в сімейних взаємостосунках, впевненості у соціальних контактах, кращої збалансованості емоційних реакцій.

Програма «Статус «учень-студент» як фактор формування соціальної зрілості» досліджує як впровадження експериментальної моделі ННК «Школа – Коледж – Університет» сприяє підвищенню якості підготовки спеціалістів, ранньому самовизначенню і підвищенню мотивації до професійного навчання; впливає на зміни у структурі особистості у напрямку підвищення відповідальності і соціальної зрілості особи. Всебічний розвиток особистості запобігає формуванню асоціальних орієнтацій молоді. Протягом всіх років існування ННК «Школа – Коледж – Університет» кафедрою соціальних теорій університету проводилися дослідження та моніторинги, метою яких було виявити переваги експериментальної моделі організації навчання та особливості статусу учень-студент.

Програма соціального партнерства та соціального захисту сільської молоді досліджує як впровадження експериментальної моделі ННК «Школа – Коледж – Університет» сприяє налагодженню соціального партнерства між громадськістю, адміністрацією малих міст, допомагає розв'язанню важливих економічних і соціальних проблем, зокрема проблем міграції молоді малих міст і безробіття, сприяє збереженню бюджету міст, економить сімейний бюджет, створює сприятливі умови для сільської молоді щодо здобуття вищої освіти, сприяє соціальному захисту і соціально-психологічній адаптації сільської молоді під час переходу суспільства до ринкової економіки. Як показали дослідження, створення комплексу стало відповіддю на вимогу часу – готувати фахівців відповідно соціальному замовленню.

Уже проведені дослідження в рамках зазначених програм довели, що ННК «Школа – Коледж – Університет» має багатоаспектні позитивні впливи, а саме така модель дозволяє: якісно і в короткі терміни реалізувати профільне навчання відповідно до затверджених стандартів освіти; ефективно проводити профорієнтаційну роботу; зацікавити учнів у пізнавальній діяльності; адаптувати і зробити безболісним перехід від середньої до вищої школи, зокрема оволодіти всіма засобами та навичками університетської освіти, а отже адаптуватися у вищій школі; реалізувавши профільне навчання за дистанційною формою, залучити до профілізації учнів сільських шкіл; розв’язати питання зайнятості підлітків; проводити навчання із залученням науково-педагогічних працівників бібліотек, навчально-методичного та інформаційно-технічного забезпечення, а також лабораторної бази ВНЗ, що є основою залучення учнів до перших кроків у науково-дослідній роботі; учням шкіл брати участь у студентських наукових конференціях, диспутах, семінарах, залучатися до участі у різноманітних виховних заходах ВНЗ.

Нова модель навчання також набула визнання з боку громадськості міст, в яких діють відділення навчально-наукового комплексу, про що свідчать листи міських голів цих громад зі словами підтримки діяльності комплексу та сподівань на його подальший розвиток та плідну співпрацю. Набутий досвід роботи, наявність потужного професорсько-викладацького складу, а головне, затребуваність структури дозволяє стверджувати, що нова освітянська модель довела свою життєздатність і у перспективі може вирішувати проблеми державного масштабу у галузі освіти, соціального захисту населення тощо.

Враховуючи накопичений позитивний досвід впровадження інноваційної трьохступеневої освітянської моделі «Навчально-науковий комплекс «Школа – Коледж – Університет» Одеського національного університету імені І. І. Мечникова» та діяльності по підвищенню соціальної захищеності молоді, особливо сільської, збагаченню соціально-культурної сфери малих міст Одеської області, виявилося, що існують деякі питання, що потребують подальшого вивчення, якісних змін, а саме:

1. Перехід освіти від принципу «освіта на все життя» до принципу «освіта через усе життя» вимагає формування нових концептуальних підходів до розробки цілеспрямованої сучасної освітньої політики, логічно пов’язуються із необхідністю трансформації ННК «Школа – Коледж – Університет» в ННК «Школа – Коледж – Університет – Бізнес», що дозволить врахувати вплив ринку праці і сприятиме працевлаштуванню фахівців на всіх етапах їх підготовки, а також перепідготовки робітників сфери бізнесу, інтегрувати освіту, науку і бізнес.
2. У сучасних умовах ринкової економіки комплекс не повинен обмежуватися спектром якісної

підготовки фахівців – у наявності величезний відрив освіти від практики. Для подолання такого відриву необхідно налагодити постійний зв'язок комплексу з роботодавцями і кардинально змінити систему працевлаштування випускників. Такий підхід диктує необхідність розширення спектру контактів з приватними підприємствами, комерційними банками, страховими компаніями щодо питання підготовки та перепідготовки фахівців, які володіють відповідними знаннями, мають конкретні практичні навички для роботи саме на цих підприємствах.

3. З метою удосконалення практичної підготовки фахівців необхідно за участю роботодавців забезпечити розробку та запровадження у навчальний процес наскрізних та безперервних програм практики з кожного напряму підготовки, сформувати систему галузевих зв'язків між роботодавцями та ННК «Школа – Коледж – Університет – Бізнес», вирішити питання фінансового забезпечення баз практики.

4. Для посилення конкурентоспроможності комплексу на ринку освітніх послуг потрібна активізація пошуку різноманітних форм і методів організації навчального процесу, широке запровадження інноваційних, креативних методів організації навчально-пізнавальної діяльності студентів.

УДК 378.1
Єгорова Лілія, м. Харків

ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАСОБІВ ДІАГНОСТИКИ ЗНАНЬ З ХІМІЇ ЗА РАХУНОК ВПРОВАДЖЕННЯ НОВІТНІХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті розглянуто особливості застосування тестових завдань при вивченні хімії. Наведені приклади тестових завдань, диференційованих за ступенем складності.

***Ключові слова**: тести, модульний контроль, хімія, дистанційне навчання.*

The particularities of application of the tests tasks at the study of chemistry are considered in this article. The tests tasks, which are differentiated on the degree of complication, are shown as examples.

***Keywords**: tests, module controls, chemistry, distance learning.*

Постановка проблеми. Забезпечення якості підготовки фахівців на рівні міжнародних вимог – одне з найважливіших стратегічних завдань на сучасному етапі модернізації системи вищої освіти України. Ефективним інструментом для вирішення проблеми вдосконалення освітнього процесу є дистанційне навчання. Дистанційна форма навчання має низку переваг порівняно з традиційною. По-перше, не потрібно безпосередньо зустрічатися зі студентами в аудиторії, по-друге важливо те, що студенти мають можливість самі обирати зручний час для навчання і зручний темп. У дистанційній формі процес навчання можна зробити безперервним [1, с. 1–167].

Аналіз актуальних досліджень. Одним із важливих напрямків підготовки студентів є створення сучасного діагностико-контролюючого інструменту для оцінки пізнавальної діяльності студентів. Найбільш об'єктивним інструментом діагностики і прогнозування якості навчання є тести.

Тестовий контроль має наступні переваги перед традиційними формами контролю: об'єктивність, простота процедури визначення якості підготовки; використання кількісних показників для визначення повноти і глибини засвоєння матеріалу; простота процедури запису відповіді, незалежність оцінки від техніки написання; чіткість і однозначність формулювання умов тестового завдання, що забезпечує однозначність сприйняття студентами; забезпечення необхідної повноти охоплення знань і умінь, які контролюються; рівні вимоги до знань і умінь студента шляхом використання завдань однакової складності, об'єму і змісту; можливість одночасної перевірки великої кількості студентів, систематичність контролю і індивідуальний підхід; можливість багаторазового повторення перевірки для з'ясування зміни в рівні підготовки; технологічність контролю (автоматизація навчання за індивідуальною програмою). До недоліків тестового контролю відносять: існування можливості вгадування відповідей; необхідність значного часу, зусиль, наявності у розробників високої кваліфікації і досвіду [1, с. 60–78].

Тестові завдання закритої форми є основним засобом тестування. Основні типи завдань закритої форми: альтернативного вибору, відновлення відповідних частин, відновлення послідовності [3, с. 9].

Мета: розкрити особливості розробки і застосування тестів, що дозволяють якісно оцінити і перевірити рівень знань студентів при вивченні дисципліни «Хімія».

Виклад основного матеріалу. На кафедрі хімії автомобільно-дорожнього університету розроблено пакет тестів з хімії для усіх спеціальностей. Метою тестового контролю була не тільки перевірка наявності уявлень, але і перевірка повноти знань, їх глибини, творчої активності студента. Основними формами тестових завдань є закриті та відкриті тести. У завданні відкритої форми відсутні варіанти відповідей, пропущений смисловий елемент, який тестований шукає самостійно. Завдання закритої форми містить всі компоненти: інструкцію з виконання, змістову компоненту і компонент відповіді. У ньому пропонуються можливі варіанти відповідей, із яких студент повинен вибрати правильну відповідь. [4, с. 1–180]. Залікові модулі по двох перших блоках в основному

містять тестові завдання закритої форми. Вони направлені на «грубу» перевірку знань, перевірку класифікацій, перевірку повноти і глибини знань. Нижче приведено тестове завдання типу альтернативного вибору принципу простої альтернативи:

Вкажіть букву правильної відповіді:

Молярна концентрація розчину H_2SO_4, в 400 мл якого міститься 78,4 г кислоти, дорівнює:

А 0,5; **Б** 1; **В** 1,5; **Г** 2; **Д** 2,5.

Тестові завдання, побудовані за принципом кумуляції, направлені на перевірку повноти знань і умінь тестованого. Наприклад: *Вкажіть букву правильної відповіді.*

АВТОКАТАЛІЗАТОРОМ Є

А *реагент реакції* ***Б*** *продукт реакції* ***В*** *реагент реакції або продукт реакції.*

Тести за типом відновлення послідовності передбачають структуризацію фраз відповіді:

Вкажіть правильну послідовність відповіді

ФОРМУЛЮВАННЯ ЗАКОНУ ЗБЕРЕЖЕННЯ МАСИ:

А *які вступають у хімічну реакцію* ***Б*** *рівна загальній масі речовин*

У *що утворюються в ході реакції* ***Р*** *загальна маса речовин*

Д *у ступені стехіометричних коефіцієнтів реакції.*

Для вдосконалення навчального процесу на кафедрі хімії ХНАДУ застосовується дистанційний курс «Загальна хімія», в якому відображено усі розроблені тестові завдання. Створення курсу «Загальна хімія» здійснювалося в системі дистанційного навчання Moodle, що призначена для організації навчального процесу *on-line* в мережевому середовищі з використанням технологій Інтернет. Система забезпечує різноманітність навчальних процедур *on-line*, комбінуванням яких може бути організовано ефективне навчання в вищому навчальному закладі. Курс «Загальна хімія» призначений для студентів заочної форми навчання, але може бути використаний як доповнення для підвищення ефективності навчання студентів стаціонару. Курс розподілено на тижні згідно графіку навчального процесу у семестрі. На початковому тижні представлено «Робочу програму», відомості про автора курсу, презентацію курсу, список літератури, словник хімічних термінів, візитку курсу. Все це допоможе скласти загальне враження про дисципліну та план роботи у студентів (рис. 1).

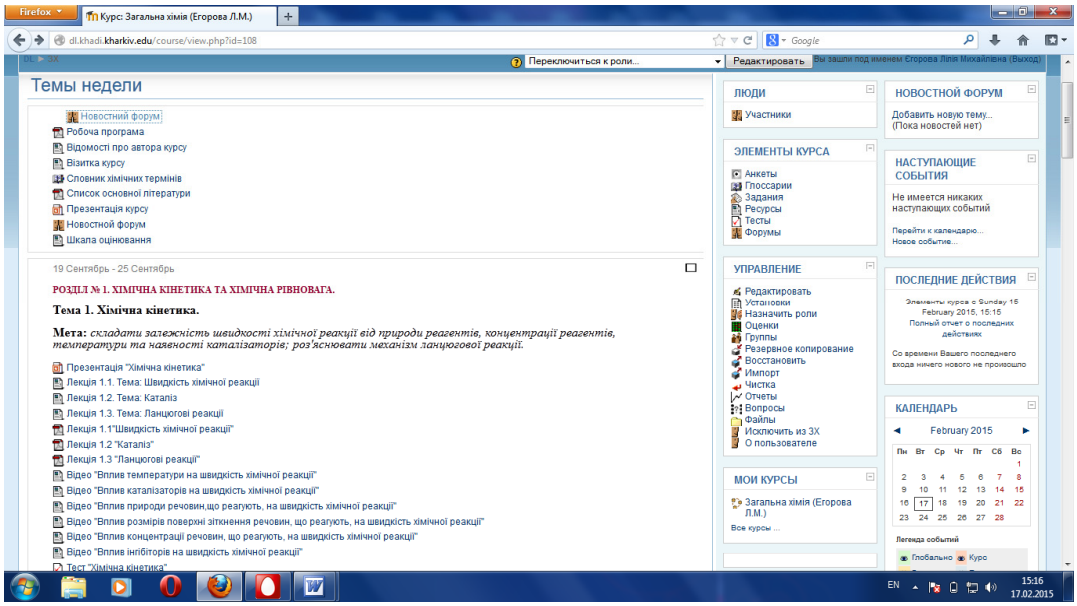

Рис. 1. Початкова сторінка дистанційного курсу «Загальна хімія»

Наступні тижні відповідають темам навчальної програми. Перед студентами сформульовано мету до кожної теми, що призначена їх зорієнтувати, яким рівнем знань вони повинні оволодіти. До кожної теми наведено лекційний матеріал, який розбито на питання згідно плану лекції. Також представлені презентації, відео, тести, форуми.

Для діагностування знань студентів у курсі передбачено з кожної теми тестування, після проходження якого студент отримує оцінку і має інформацію, якою мірою він оволодів даною темою (рис. 2).

У розробленому дистанційному курсі викладач виставляє оцінки по кожному виду робіт і студент з ними може ознайомитися в елементі управління «Оцінки». Крім того, є відомості по кожному із студентів, коли він працював, з яким елементом курсу, що дає можливість моніторингу

для викладача.

Студентам 1-го курсу механічного факультету після вивчення курсу «Загальна хімія» було запропоновано відповісти на питання анкети, результати якої наведені нижче:

Чи згодні Ви з твердженням, що тестовий контроль знань сприяє:

1. Об'єктивності результатів контролю знань.
2. Підвищенню ефективності контролю за рахунок збільшення частоти регулярності тестування.
3. Наявності однакових для всіх студентів правил проведення педагогічного контролю і адекватної інтерпретації тестових результатів.
4. Реалізації механізмів самодіагностики і самоконтролю.
5. Економії часових витрат на перевірку знань студентів.

Чи вважаєте Ви, що, використовуючи тестування не можна визначити такі характеристики засвоєння навчального матеріалу:

6. Уміння логічно і доказово виражати свої думки.
7. Уміння конкретизувати свою відповідь прикладами.
8. Знання фактів.

Чи вважаєте Ви, що усний контроль знань більш універсальний?

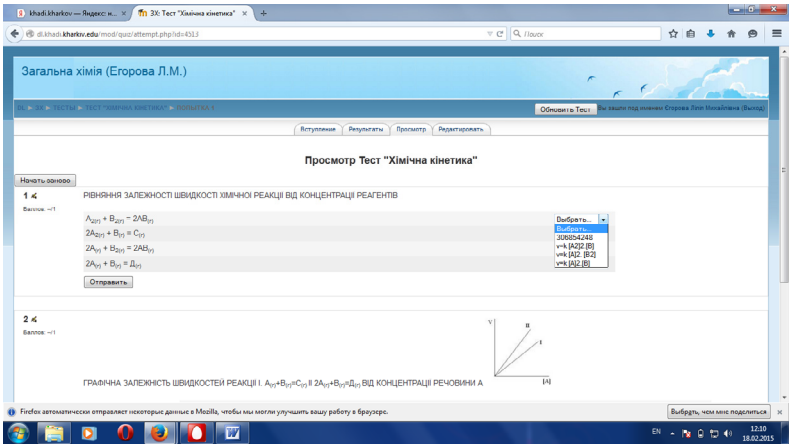

Рис. 2. Тестові завдання дистанційного курсу «Загальна хімія»

Результати анкетування показали, що більше 90 % студентів вважають, що тестовий контроль знань сприяє наявності однакових для всіх студентів правил проведення контролю, об'єктивності результатів контролю знань і адекватної інтерпретації цих результатів. Також студенти бачать в проведенні тестового контролю спосіб реалізації самодіагностики і самоконтролю і вважають, що цей вид контролю сприяє економії часових витрат. Крім того, більше 80 % згодні з твердженням, що тестовий контроль сприяє підвищенню ефективності контролю за рахунок збільшення частоти регулярності тестування.

Висновок. Очевидно, що застосування дистанційного навчання для діагностики знань студентів дозволяє підвищити ефективність цього процесу та встановлює безпосередній зв'язок з викладачем. Але деякі аспекти навчання, особливо експериментальні завдання, можливі тільки в результаті особистого спілкування студента з викладачем, для чого слід збільшити число консультаційних та лабораторних годин у семестрі.

Література

1. Зайченко Т. П. Основы дистанционного обучения: Теоретико-практический базис: учеб. пособ. / Т. П. Зайченко. − СПб. : РГПУ им. А. И. Герцена, 2004. − 167 с.
2. Шпильовий В. Д. Створення тестів та проведення тестового контролю якості підготовки / В. Д. Шпильовий, В. Г. Жило. – Луганськ : СУДУ, 1997. – 78 с.
3. Принципы выбора тестовых заданий с целью контроля учебных компонентов / Э. Б. Хоботова [та ін.] // Современный научный вестник. – 2008. – № 4(30). – С. 9.
4. Принципы формирования контрольных тестов компонентов / Э. Б. Хоботова [та ін.]. – наук. праці ДНТУ. – (Серія: «Хімія і хім. технологія»), 2008. – Вип. 134. – 180 с.

УДК 378.02:372.832(045) **Єрмєєв Олександр, м. Київ**

ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ» В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ЗМІН

Стаття присвячена проблемі викладання навчальної дисципліни «Історія України» в контексті становлення українського суспільства в якості самобутньої політичної спільноти та конфлікту з Російською Федерацією. Основна увага приділяється проблемам деколонізації історичної пам'яті та декомунізації. Доводиться, що зміни акцентів у викладанні історії України необхідно поєднувати із адаптацією навчального процесу в Україні до загальносвітових тенденцій суспільного розвитку та змін у людській свідомості.

Ключові слова: *історична політика, деколонізація історичної пам'яті, декомунізація, навчальна програма, навчальний процес, інформаційні технології, міждисциплінарні зв'язки.*

The paper deals with the problem of teaching the educational discipline «History of Ukraine» in the context of Ukrainian social development as an authentic political society and the current Russian-Ukrainian conflict. The basic attention is paid to the problems of decolonization of historical memory and de-communization. The article proves that the change of accents in the teaching of History of Ukraine must be combined with adaptation of the educational process in Ukraine to the world tendencies in social development and to the changes in human consciousness.

Keywords: *historical policy, decolonization of historical memory, de-communization, syllabus, educational process, information technologies, interdisciplinary connections.*

Одним із найважливіших завдань навчальної дисципліни «Історія України» є виховання майбутніх українських громадян на основі тих чи інших прикладів минулого, розуміння реалій сучасного розвитку українського суспільства через усвідомлення попереднього досвіду суспільного розвитку, успіхів та помилок тих чи інших історичних постатей в цьому контексті. Тому, складовою діяльності будь-якого уряду є *історична політика* – політична діяльність, спрямована на формування суспільно значущих образів, символів, свят, ідентичності, що спираються на минуле спільноти та його осмислення [1]. Складовою історичної політики є формування державного курсу щодо викладання історії своєї країни у навчальних закладах.

Сучасні глобальні суспільно-політичні процеси породжують фрагментацію старих національно-політичних та імперських спільнот та переосмислення свого минулого з боку нових спільнот, що виникають натомість [2]. Перед цими спільнотами стоїть завдання формування нового курсу власної історичної політики, що неодмінно виступає альтернативою історичній політиці попередніх державно-політичних утворень. Сучасне українське суспільство також є спільнотою, що перебуває в процесі свого бурхливого становлення як політична спільність, що перейшла до свого сучасного етапу розвитку внаслідок розпаду імперії, історична наука та історична політика якої розглядала історію українських земель як невід'ємну складову своєї історії. Саме така думка превалювала у суспільно-політичному дискурсі імперського суспільства, частиною якого було і українське. Такі історики, як В. Антонович, М. Грушевський, М. Брайчевський, які розглядали історію України як історію самобутнього суспільства, зазнавали у тій чи іншій формі переслідування з боку імперської влади, а їх концепції зазнавали відчутних перешкод для загальносуспільного поширення. Так, зокрема, у 1863 та 1876 рр. видавалися Валуєвський циркуляр та Емський указ, внаслідок чого В. Антонович був усунутий від редагування матеріалів Київської археографічної комісії, а М. Драгоманов був вимушений емігрувати. У радянські часи був підданий репресіям та подальшому забуттю М. Грушевський, загинули в сталінських концтаборах його брат та дочка. Така доля спіткала ще багатьох українських вчених – істориків, філософів, соціологів, мистецтвознавців тощо.

Постання незалежної України у 1991 р. актуалізувало питання докорінного переосмислення її історичного минулого та формування нової громадської думки щодо нього в контексті відмежування від колишньої імперії, що і нині претендує на повернення свого політичного впливу. Протягом 1991–2004 рр. було впроваджено викладання історії України як окремої навчальної дисципліни у загальноосвітніх та вищих навчальних закладах, у навчальних виданнях стала приділятися особлива увага таким темам, як Українська революція та Визвольні змагання 1917–1921 рр., Голодомор 1932–1933 рр., «Розстріляне відродження», розпочато перегляд радянського погляду на український національно-визвольний рух 1930-х–1950-х рр. [3, 4]. Було знято негласну заборону на посилання на праці М. Грушевського, видано праці українських істориків-емігрантів, наприклад, Т. Гунчака [5], Н. Полонської-Василенко [6], а також таких вчених, як М. Брайчевський [7] тощо. У 1991 р. було створено Інститут української археографії імені М. Грушевського НАН України, серед завдань якого було видання документів УПА. У 1997 р. було створено Урядову комісію з вивчення діяльності ОУН і УПА, при якій діяла робоча група істориків на чолі з С. Кульчицьким. На основі роботи цієї групи

було опубліковано монографію [8]. Зроблено перші кроки до переосмислення польсько-українських взаємин ХХ ст. Так, наприклад, у 2003 р. Президенти України Л. Кучма та Польщі О. Кваснєвський зробили спільну заяву «Про примирення в 60-у річницю трагічних подій на Волині», в основі якої було покладено принцип примирення на основі взаємного покаяння та прощення [9]. Водночас, у громадській думці більшості українців, засобах масової інформації, на рівні вищих ешелонів української влади Росія розглядалася як пріоритетний партнер, близьке за мовою, культурою та історичним минулим суспільство, а незалежність України, європейські цінності не вважалися тим, заради чого необхідно приносити жертви.

На початку 2000-х рр., коли відбулися процеси консолідації влади в Російській Федерації, активної реанімації прагнень до відновлення колишньої імперії з боку її політичного керівництва, співіснування Росії та України як партнерів (навіть нерівноправних) стало практично неможливим. Підтвердженням цього стало прагнення російського керівництва втрутитись у політичний вибір українців у 2004 р., що стало однією з вагомих причин Помаранчевої революції. Ця суспільно-політична подія довела факт формування українців як великої масової політичної спільноти. Було актуалізовано на загальносуспільному та науковому рівнях історичні питання, пов'язані з утвердженням української національної ідентичності та самобутності в контексті європеїзації: переоцінка діяльності та визнання УПА, примирення її ветеранів з ветеранами Радянської армії, створення єдиної Української помісної Православної церкви. Було збережено курс на українсько-польське примирення та задекларовано курс на європейську інтеграцію як стратегічну мету зовнішньої політики України. Завдання формування нової історичної політики було покладено на створений у 2005 р. Український інститут національної пам'яті. 28.11.2006 р. був прийнятий Закон України «Про Голодомор 1932–1933 рр. в Україні», який визнав ці події геноцидом українського народу, оголосив протиправним публічне заперечення Голодомору та передбачив забезпечення вивчення цієї трагедії у навчальних закладах [10]. Водночас, через внутрішні конфлікти у владних структурах, часту політичну конфронтацію, відсутність продуманих та зважених підходів у історичній політиці не відбулося суттєвих змін у змісті викладання історії України як навчальної дисципліни. Інститут національної пам'яті на цьому етапі не перетворився на вагомий чинник формування історичної політики та громадської думки стосовно історичних подій через свою інституційну слабкість в умовах становлення, а також невизначеність його функцій та завдань. У 2005 р. відбулося масове впровадження зовнішнього незалежного оцінювання, в т. ч. і з історії України, втім, цей захід активно готувався за попередньої адміністрації.

У 2010–2013 рр. мав місце відхід від зазначеного вище курсу, адже тогочасний Президент України та його оточення в своїй історичній політиці слідували в річищі російської імперської парадигми. Революція 2013–2014 рр. та подальша війна з Росією радикально поставили питання про ідеологічне відмежування від колишньої імперії в усіх сферах, у т. ч. – пов'язаних з трактуванням та викладанням історії. У галузі історичної політики пріоритетним завданням стають декомунізація та деколонізація історичної пам'яті. Чинниками формування нових підходів до викладання історії України на сучасному етапі суспільного розвитку є: внутрішньосуспільні політичні зміни, що носять переломний характер; природний процес зміни поколінь; загальносвітові тенденції суспільного розвитку та змін людської свідомості.

Важливо також звернути увагу на технічний чинник, що включає зміни до робочих навчальних та навчальних програм, видання накладів нових підручників, пристосування технічних засобів та наочності до світосприйняття сучасного учня та студента.

Внутрішньосуспільні зміни в сучасній Україні передбачають *деколонізацію історичної пам'яті* українців як нації, під якою автор розуміє необхідність вилучення з навчальних програм та видань термінів, понять, концепцій, що наголошують на етнічній, релігійній, політичній єдності України з Росією як з імперією на всіх періодах її існування, формують негативне ставлення до подій та історичних постатей лише тому, що вони провадили боротьбу за унезалежнення в тій чи іншій формі України від Росії. До таких постатей належать, зокрема, І. Мазепа, С. Петлюра, Р. Шухевич тощо. Водночас, зважений підхід до деколонізації історичної пам'яті не передбачає заперечення об'єктивних історичних фактів, суперечливих кроків чи помилок, які чинили визначні українські державні діячі або діячі українського визвольного руху. Також неприпустимо, аби деколонізація історичної пам'яті провокувала ненависть до тієї чи іншої історичної постаті лише на основі її етнічного походження, позаяк такі видатні українські вчені російського походження, як, наприклад, лікар-кардіолог М. Амосов та авіаконструктор О. Антонов, поруч з їх внеском в науку, ніколи не виявляли зневажливого ставлення до мови, культури та інших проявів української національної самобутності. Понад те, у сучасному світі, в т. ч. і в Україні, приналежність до політичної нації визначається не етнічним чи расовим походженням, а свідомим громадянським вибором людини.

Важливою складовою деколонізації історичної пам'яті в Україні є *декомунізація* – система заходів та теоретична і практична діяльність, яких спрямовані на звільнення від впливу та наслідків комуністичної ідеології в усіх сферах життя країни та суспільства після падіння правлячих комуністичних режимів [11]. Чотири закони про декомунізацію було прийнято 21.05.2015 р. [12, 13, 14, 15]. Цим законодавством був передбачений вільний доступ до архівної інформації радянських репресивних органів, що є важливим для дослідження та усвідомлення суспільством історичної ролі радянських спецслужб в житті українського суспільства. Декомунізація в Україні є особливо актуальною в умовах неоголошеної війни з Росією, політичне керівництво якої використовує радянське минуле та всі пов'язані з ним символи та ідеологеми для повернення свого політичного впливу над Україною, заперечення її курсу на збереження незалежності та європейську інтеграцію. Відповідно до законодавства про декомунізацію, події 1939–1945 рр. мають згадуватися у навчальних матеріалах як «Друга світова війна». Понад те, українські землі дійсно були охоплені цією війною з 1939 р., починаючи від бомбардувань німецькими військами м. Львова у вересні 1939 р., приходу радянської окупації, участі українців у радянсько-фінській війні 1939–1940 рр., що також була театром воєнних дій Другої світової війни. Радянсько-німецька війна 1941–1945 рр., яку в радянській історіографії було прийнято називати «Великою вітчизняною», також була невід'ємною складовою Другої світової війни. Тому вилучення з навчальних програм та матеріалів терміну «Велика вітчизняна війна» не заперечує висвітлення правди про Другу світову війну, вшанування подвигу солдат Радянської армії, серед яких було чимало українців. Так само, в навчальному процесі мусить знайти відображення і проблеми вшанування пам'яті жертв Другої світової війни та перемоги над нацизмом.

Важливим моментом деколонізації історичної пам'яті та декомунізації в Україні на нинішньому етапі є переосмислення місця і ролі кримськотатарського народу в історії України, позаяк на нинішньому етапі більшість кримських татар є політично лояльними до української національної держави. Понад те, Україна як держава несе політичну відповідальність за долю киримли в умовах окупації Криму Російською Федерацією. У цих умовах у викладанні історії України як навчальної дисципліни мають знайти відображення не лише згадки про татарські набіги XV–XVIII ст. на українські землі, захоплення бранців та взаємодію козацько-гетьманської держави з Кримським ханством часів Визвольної війни середини XVII ст., а й приклади військової та економічної взаємодопомоги козаків та киримли у попередні часи. Прикладом такої взаємодопомоги вважається допомога Кримським ханством продовольством в умовах голоду на українських землях, а також спільна військова кампанія запорожців та кримських татар проти осман 1624 р. Детальнішого висвітлення у викладанні історії України потребують і проблема втрати кримськими татарами своєї державності наприкінці XVIII ст., спроба їх витіснення та асиміляції з боку російського імперського уряду, а також процеси їх національного відродження в другій пол. XIX – на поч. XX ст., визнання та підтримка кримськотатарським Курултаєм на чолі з Н. Челебіджиханом визвольних прагнень українців у 1917–1918 р. Окремої уваги потребує відображення теми депортації – геноциду кримськотатарського народу 1944 р., а також проблема повернення цього народу на свою історичну батьківщину.

Поруч з необхідністю змін у трактуванні та ставленні до подій минулого в річищі нової історичної політики, викладання історії України на сучасному етапі розвитку українського суспільства потребує врахування процесів зміни поколінь, а також загальносвітових тенденції суспільного розвитку, сучасних змін людської свідомості та поведінки, адже без цього подача нового матеріалу не викличе інтересу та сприйняття з боку учня (абітурієнта, слухача підготовчих курсів, студента тощо).

На думку британського вченого Р. Страдлінга, адаптація сучасного учня до історичних дисциплін потребує зменшення дидактичного підходу до викладання, скорочення обсягу конкретної історичної інформації. Натомість, викладач має звертати увагу на розвиток в учня історичного критичного мислення, здатності осмислювати сучасні процеси суспільного розвитку у їх взаємозв'язку з історичними процесами. Понад те, зростанню інтересу сучасного учня та студента до історичних дисциплін, зокрема історії України, може сприяти впровадження матеріалів та засобів, пов'язаних із сучасними інформаційними технологіями. Наприклад, візуальні, аудіо-візуальні матеріали, дистанційне навчання тощо [2]. Розвитку інтересу до навчання, історичного мислення, актуалізації знань учня або студента з інших дисциплін має сприяти застосування вчителем (викладачем) міждисциплінарних зв'язків історичної науки з такими галузями знань, як політологія, соціологія, культурологія, літературознавство, економіка [2]. Це вимагає нових підходів до підготовки викладачів історичних дисциплін, які потребуватимуть знань з ширшого кола суспільних дисциплін.

В умовах загальносвітової тенденції до глобалізації викладання навчальної дисципліни «Історія України» потребує включення національної історії у контекст всесвітньої історії та історії регіону, до якого належить Україна. Відповідно до цього, викладач мусить приділяти більшу увагу

порівняльному підходу, наприклад, викладати історію суспільно-політичного розвитку Київської Русі у контексті загальних тенденцій розвитку феодальних суспільств середньовічної Європи.

Поставлені у статті питання викладання історії України на сучасному етапі не вичерпують всього комплексу проблем, пов'язаних з викладанням цієї навчальної дисципліни, а також глобальних трансформацій, якими охоплена освітня сфера. Водночас, зазначене у статті дозволяє зробити наступні висновки:

– викладання історії як навчальної дисципліни впливає на виховання громадян, а відтак не може бути вільним від суспільно-політичних трансформацій, особливо на сучасному переломному етапі розвитку українського суспільства, тому питання викладання історії є складовою історичної політики держави; водночас, в умовах демократичної та правової держави її історична політика має бути відкритою до критичного осмислення з боку науковців та громадян, виявляти гнучкість відповідно до цих зауважень;

– Україна на сучасному етапі потребує деколонізації історичної пам'яті та декомунізації, що мусить знайти відображення у викладанні навчальної дисципліни «Історія України»; водночас, попри те, що викладання цієї дисципліни не може бути повністю звільненим від впливу суспільно-політичних змін, воно має базуватися на наукових дослідженнях та об'єктивних історичних фактах, хоча їх трактування можуть змінюватися під впливом зміни поколінь, суспільно-політичних трансформацій;

– нові підходи до викладання історії України в контексті сучасних суспільно-політичних змін можуть бути ефективними лише за врахування у навчальному процесі загальносвітових тенденцій суспільного розвитку, змін у людській свідомості та поведінці; таким чином, виникає потреба у скороченні обсягу конкретної історичної інформації в навчальних програмах та матеріалах, впровадження сучасних інформаційних технологій, дистанційного навчання, застосування міждисциплінарних зв'язків історії з іншими гуманітарними та суспільними науками, викладання національної історії у контексті всесвітньої та регіональної історії.

Література

1. Шеррер Ю. Отношение к истории в Германии и Франции: проработка прошлого, историческая политика, политика памяти [Електронний ресурс] / Перспективы. Фонд исторической перспективы: [сайт] – Режим доступу : http://www.perspektivy.info/print.php?ID=48576 (06.06.16). – Назва з екрану.
2. Страдлінг Р. Проблеми викладання історії у XXI столітті [Електронний ресурс] / Нова доба. Всеукраїнська асоціація викладачів історії та суспільних дисциплін: [сайт] – Режим доступу : www.novadoba.org.ua/ukr.net/node/53 (29.05.16). – Назва з екрану.
3. Турченко Ф. Г. Новітня історія України. 1914–1939 : підруч. для 10-го кл. серед. загальноосвіт. навч. закл. / Ф. Г. Турченко; Ч. 1. – Вид. 3-тє, виправл. та допов. – К. : Ґенеза, 2003. – 352 с. : іл.
4. Турченко Ф. Г. Новітня історія України. 1939–2001 : підруч. для 11-го кл. серед. загальноосвіт. навч. закл. / Ф. Г. Турченко, П. П. Панченко, С. М. Тимченко ; Ч. 2. – Вид. 4-те, доопрац. та допов. – К. : Ґенеза, 2001. – 384 с. : іл.
5. Гунчак Т. Г. Україна: Перша половина XX століття: Нариси політичної історії. / Т. Г. Гунчак. – К. : Либідь, 1993. – 287 с.
6. Полонська-Василенко Н. Д. Історія України : у 2 т. / Н. Д. Полонська-Василенко. – 3-тє вид. — К. : Либідь, 1995. Т. 2 : Від серед. XVII ст.я до 1923 р. – 608 с.
7. Брайчевський М. Вибрані твори / М. Брайчевський. – [2-е вид.]. — К: Вид-й дім «Києво-Могилянська академія», 2002. – 600 с.
8. Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія. Історичні нариси / [Дзьобак В. В., Ільюшин І. І., Касьянов Г. В. та ін.] ; під ред. С. В. Кульчицького. – К. : Наукова думка, 2005. – 495 с.
9. Спільна заява Президента України і Президента Республіки Польща «Про примирення в 60-ту річницю трагічних подій на Волині» [Електронний ресурс] / Воєнна історія: [сайт] – Режим доступу : http://warhistory.ukrlife.org/3_4_03_2.htm (06.06.16). – Назва з екрану.
10. Закон України «Про Голодомор 1932–1933 років в Україні» [Електронний ресурс] / Верховна Рада України: офіційний веб-портал: [сайт] – Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/376-16 (06.06.16). – Назва з екрану.
11. Декомунізація – в Україні перейменують 28 міст, 50 селищ та понад 800 сіл [Електронний ресурс] / Info-Light: [сайт] – Режим доступу : http://infolight.org.ua/content/dekomunizaciya-v-ukrayini-pereymenuyut-28-mist-50-selyshch-ta-ponad-800-sil (06.06.16). – Назва з екрану.
12. Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) режимів та заборону пропаганди їх символіки» / Бориспільський державний історичний музей: [сайт] – Режим доступу: http://boryspilmuseum.info/index/zakon_ukrajini_pro_zasudzhennja_totalitarnikh_rezhimiv/0-93 (06.06.16). – Назва з екрану.

13. Закон України «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років» / Верховна Рада України: офіційний веб-портал: [сайт] – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/ laws/show/316-19 (06.06.16). – Назва з екрану.
14. Закон України «Про правовий статус та вшанування пам'яті учасників боротьби за незалежність України у ХХ столітті» / Український інс-т національ. пам'яті: [сайт] – Режим доступу : http://www. memory.gov.ua/laws/zakon-ukraini-pro-pravovii-status-ta-vshanuvannya-pam-yati-uchasnikiv-borotbi-za-nezalezhnist-u (06.06.16). – Назва з екрану.
15. Law of Ukraine. On Perpetuation of the Victory over Nazism in World War II of 1939–1945 / Український інс-т національ. пам'яті: [сайт] – Режим доступу : http://|www.memory.gov.ua./laws/ law-ukraine-perpetuation-victory-over-nazism-world-war-ii-1939-1945 (06.06.16). – Назва з екрану.
16. Громенко С. Як козаки з кримськими татарами від турків Крим боронили / С. Громенко. / Історична правда: [сайт] – Режим доступу : http://www.istpravda.com.ua/ articles/2014/08/15/144019/ (06.06.16). – Назва з екрану.
17. Громенко С. Ant Etkenmen (Я поклявся): до 130-річчя Н. Челебіджихана / С. Громенко. / Історична правда: [сайт] – Режим доступу : http://www.istpravda.com.ua/ digest/2015/12/28/148841/ (06.06.16). – Назва з екрану.

УДК 93:34:343.431 **Єфремова Олена, м. Чернігів**

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ДІТЬМИ

У статті проаналізовано соціально-правові засади протидії торгівлі дітьми в Україні – вітчизняні документи, що становлять основу попередження незаконної торгівлі людьми, розкривають систему протидії торгівлі людьми, формують громадську думку щодо торгівлі людьми, організовують діяльність із попередження торгівлі дітьми.

Ключові слова: *торгівля людьми, протидія, соціально-правові засади, протидія торгівлі дітьми, причини торгівлі дітьми.*

The article analyzes the social and legal framework against child trafficking in Ukraine – Ukrainian documents that form the basis for human trafficking prevention, reveale the system of human trafficking combatting, shape public opinion on human trafficking, and organize activities to prevent child trafficking.

Keywords: *human trafficking, counteraction, social and legal principles, combatting trafficking in children, causes of child trafficking.*

Свобода людини є однією з найважливіших цінностей сучасного цивілізованого суспільства, а забезпечення недоторканності свободи особи – однією з головних функцій держави. У наш час вітчизняна законодавча база включає велику кількість нормативних актів, зміст яких на даному етапі протидії торгівлі людьми є прогресивним і достатнім. Існує кілька знакових вітчизняних документів, присвячених боротьбі з рабством і запобіганню його негативних наслідків, заходам з викорінення явища торгівлі людьми. Торгівля «живим товаром» як асоціальне, кримінальне явище має особливість пристосовуватися до нових умов життя, змінювати свої форми і методи залежно від економічної і соціальної ситуації у кожній конкретній країні. Свобода та особиста недоторканність, як фундаментальні соціальні блага людини, являються основними об'єктами злочинних посягань.

Проблеми торгівлі людьми досліджують вітчизняні та зарубіжні науковці: у сфері протидії торгівлі людьми – С. Грищенко; соціально-педагогічні основи протидії торгівлі людьми та експлуатації дітей – К. Левченко, Л. Ковальчук, О. Удалова; запобігання торгівлі людьми – Р. Зеленський, Н. Калашник; А. Клочко – торгівлю дітьми як соціальну проблему; соціальну профілактику торгівлі людьми – К. Левченко, І. Трубавіна; В. Зеленецький, В. Пантелєєв вивчають проблему боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми. З огляду на вищевикладене, *мета статті* полягає в аналізі публікацій вітчизняних та зарубіжних науковців щодо соціально-правових засад торгівлі дітьми в Україні.

На сучасному етапі розвитку української держави можна впевнено констатувати, що актуальним стає пошук шляхів попередження вчинення злочинів, передбачених ст. 149 Кримінального кодексу України (далі – КК України), у зв'язку з тим, що ця проблема набрала значних масштабів і розвивається в не найкращому для України напрямі [1, ст. 149]. Торгівля людьми стала «складовою міжнародного кримінального бізнесу» і жертвами сучасних форм рабства в усьому світі щорічно стають тисячі людей. Переважну більшість потерпілих від торгівлі людьми складають діти. Всеукраїнський Комітет захисту дітей досліджує дотримання прав дитини в Україні вже протягом 10 років. За цей час вченими-правниками було проведено низку моніторингів та досліджень щодо порушень прав дитини у сферах охорони здоров'я, освіти, забезпечення майнових прав. На жаль, в усіх регіонах світу, серед яких Україна не є винятком, незаконна торгівля дітьми,

контрабандний провіз, фізична та сексуальна експлуатація та викрадення, а також економічна експлуатація залишаються повсякденною реальністю. З метою подальшого запобігання вчиненню таких злочинів, важливим є визначення причин виникнення цієї проблеми. Основними причинами, що зумовлюють торгівлю дітьми, в Україні є:

– сучасний негативний стан економіки і зайнятості населення України; недоліки нормативно-правового регулювання соціально-економічної сфери; прогалини діючого кримінального та кримінально-процесуального законодавства;
– невідповідність законодавчої бази України нормам міжнародного права, що обмежує можливості правоохоронних органів в боротьбі з такими злочинами;
– пропаганда розпусти і насильства в засобах масової інформації;
– бездоглядність дітей, похибки (помилки) просвітницької (виховної) роботи з ними;
– поширення алкоголізму і наркоманії та значне омолодження цих явищ;
– слабка поінформованість потенційних потерпілих про порядок виїзду з України;
– недостатній і нерегулярний контроль за діяльністю фірм, агентств та інших суб'єктів господарювання, що здійснюють працевлаштування громадян, надають шлюбні послуги, організовують туристичні поїздки за кордон тощо;
– недостатня активність правоохоронних органів щодо боротьби зі злочинами проти волі, честі та гідності особи.

Система освітніх закладів, охоплюючи населення всієї країни до найменших населених пунктів, забезпечує вплив на 95 % молоді. До того ж, профілактичні програми можуть бути включені в організований і керований освітній процес. Це робить освіту потужним і вкрай необхідним фактором запобігання явища торгівлі людьми.

Ключові поняття профілактики через систему освіти – «знання», «ставлення» і «формування навичок». Педагогічні працівники навчальних закладів можуть здійснювати профілактичну роботу у формі прямого впливу, що передбачає реалізацію наступних завдань: забезпечити інформування учнів (студентів) про ймовірні ризики та шляхи запобігання попадання в ситуацію торгівлі людьми; формувати небайдуже ставлення до проблеми торгівлі людьми; формувати навички запобігання ризику та конструктивної поведінки в ситуації ризику та опосередкованого впливу, що передбачає поширення інформації і досвіду серед неохопленого навчанням населення (одноліток, знайомих). Опосередкований вплив здійснюється як спонтанно, внаслідок спілкування краще обізнаних (навчених) учнів з не поінформованими однолітками, так і цілеспрямовано, наприклад, через театралізовані форми, виставки-конкурси.

Реалізація цих завдань, передусім, має опиратися на достовірну інформацію та застосування активних методів освітньої діяльності, в чому має сприяти блок навчальних матеріалів, до якого входять посібники для тренерів та учасників «Як підвищити рівень усвідомлення проблеми торгівлі людьми» (IOM, USAID, Sida) [2, с. 138–139].

Зміст поняття «торгівля людьми» можна з'ясувати шляхом буквального тлумачення ст. 149 чинного КК України: «Торгівля людьми або здійснення іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану особи» [1, ст. 149]. Торгівля дітьми означає будь-який акт внаслідок яких дитина передається будь-якою особою або будь-якою групою осіб іншій особі або групі осіб за винагороду або інше відшкодування [3]. Це суспільно небезпечне явище завдає шкоди сімейним відносинам, завдає збитки генофонду країни. Цим пояснюється необхідність розробки дієвої методики розслідування таких злочинів та пошуку альтернативних форм та методів запобігання їх вчиненню. Запобігання злочинам є найбільш ефективним засобом боротьби зі злочинністю та підтримання правопорядку [4, с. 93; 5, с. 36–50].

Науковець С. Грищенко визначає протидію торгівлі людьми як систему заходів, спрямованих на подолання торгівлі людьми шляхом її попередження і боротьби з нею, та надання допомоги і захисту особам, які постраждали від торгівлі людьми [2, с. 149].

КК України було доповнено 24.03.1998 р. ст. «Торгівля людьми», безпосередньо спрямованою на запобігання торгівлі людьми. Вона визначає цю дію як «відкрите чи таємне заволодіння людиною, пов'язане з законним чи незаконним переміщенням за згодою, або без згоди цієї особи через державний кордон України, або без такого, для подальшого продажу, або іншої оплатної передачі з метою сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, втягнення у злочинну діяльність або боргову кабалу, усиновлення в комерційних цілях, використання у збройних конфліктах, експлуатації праці» [1, ст. 1241].

Національне кримінальне законодавство, зокрема ст. 149 КК України, у випадках, коли

потерпілою від злочину є дитина, використовує два терміни: неповнолітні та малолітні [1, ст. 149]. Так, торгівля людьми буде кваліфікуватися як вчинена щодо неповнолітнього, коли потерпілою від цього злочину є дитина віком від 14 до 18 р., і щодо малолітнього – у віці дитини до 14 р. Згідно з офіційною статистикою МВС України за перше півріччя 2010 р. було зареєстровано 189 злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, потерпілими у яких визнана 21 дитина. Загалом з 01.01.2009 р. по 01.06.2010 р. 39 неповнолітніх проходили у якості потерпілих по 26 кримінальним справам. Наслідки для дітей, які потрапили у ситуацію торгівлі людьми, у більшості випадків украй руйнівні [4, с. 92].

Діти, які потрапили у ситуацію торгівлі людьми, не завжди можуть адекватно оцінити ситуацію. Зазвичай вони почувають себе винними у тому, що сталося [7, с. 30]. Більшості з них знаходяться в стадії важкого спілкування та встановлення взаємовідносин зі своїми однолітками, вони можуть боятись дорослих та проявляти недовіру, страждати від нестачі елементарних життєвих навичок та низького рівня освіти, від різних видів залежності [7, с. 5]. Становище дітей, звільнених із ситуації торгівлі людьми, нині залишається досить важким і скрутним. Кожна третя дитина забезпечує себе всім необхідним сама. Лише кожну другу дитину, звільнену від ситуації торгівлі людьми, забезпечують батьки або інші члени родини. Решта дітей отримують допомогу в рамках програми або забезпечується друзями та іншими особами. Майже кожна третя дитина не має свого житла, проживає у притулку або й взагалі його не має [8, с. 16].

Незважаючи на те, що держави використовують певні методи та заходи з метою попередження вчинення торгівлі дітьми, це явище продовжує катастрофічно поширюватися в нашому суспільстві.

Таким чином, соціально-правовими засадами протидії торгівлі дітьми в Україні є вітчизняні документи та заходи, що становлять основу попередження незаконної торгівлі людьми, розкривають систему протидії торгівлі людьми, формують громадську думку щодо торгівлі людьми, організовують діяльність з попередження торгівлі дітьми.

Перспективами подальших розвідок у напрямі протидії торгівлі дітьми вважаємо реабілітацію та реінтеграцію дітей, постраждалих від торгівлі людьми.

Література

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 01.09.2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – ст. 149.
2. Грищенко С. В. Протидія торгівлі людьми : [навч. посіб.] / С. В. Грищенко. – Чернігів : Вид-во Лозовий В. М., 2015. – 164 с.
3. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Торгівля дітьми.
4. Клочко А. М. Торгівля дітьми як соціальна проблема в Україні / А. М. Клочко, М. І. Бардакова // Сутність та значення впливу законодавства на розвиток суспільних відносин: Матер. Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Одеса, Україна, 18–19 травня 2012 р.). – Одеса : у 2-х ч. – Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2012. – Ч. 2. – С. 91-93.
5. Зеленецкий В. С. Пределы развития общей теории борьбы с преступностью / В. С. Зеленецкий // Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. праць. / ред-кол. : В. І. Борисов та ін. – Х. : Право, 2010. – Вип. 20. – 326 с.
6. Левченко К. Б. Торгівля людьми: міф чи реальність? / К. Б. Левченко, Л. Г. Ковальчук // Безпека життєдіяльності. – 2007. – № 9. – С. 6–7.
7. Довідник з реабілітації та реінтеграції дітей, постраждалих від торгівлі людьми, та проведення наради з випадку (кейс-конф.) / [укл. : Ігнатьєва А. М., Кальбус О. В., Мручковська Е. М.]. – К.– Чернівці : Книги ХХІ, 2010. – 116 с.
8. Боротьба проти використання праці дітей та протидія торгівлі дітьми (матеріали МОМ). – К. : Міжнародне бюро праці. 2005. – 30 с.

УДК 373.3
Єщенко Марина, м. Слов'янськ

РОЛЬ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ В СИСТЕМІ ДОВУЗІВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті подано ґрунтовний аналіз проблеми профорієнтаційної діяльності в системі довузівської підготовки. Розкрито важливу роль профорієнтаційної роботи в довузівській підготовці. Підкреслено важливість свідомого вибору майбутньої професії для випускників та старшокласників ЗНЗ. Схарактеризовано та уточнено поняття «професійна орієнтація». Зазначено основні складові профорієнтаційної роботи. Доведено необхідність профорієнтаційної роботи серед старшокласників. Висвітлено досвід профорієнтаційної діяльності у часи УРСР. Систематизовано періоди становлення та розвитку вітчизняної профорієнтаційної роботи в Україні. Запропоновано ввести спецкурс у навчальному процесі старшокласників ЗНЗ.

Ключові слова: *вибір професії, довузівська підготовка, професійна орієнтація, профорієнтаційна робота,спецкурс, старшокласник.*

The article contains a detailed analysis of the career-guidance activities in the system of pre-university training. The important role of career guidance in pre-university training is revealed. The importance of conscious choice of the future profession for school leavers and high school students is emphasized. The author has determined and specified the concept of career guidance. The paper outlines the components of career guidance, the necessity of career-guidance work with high school students, the career guidance experience in the former Ukrainian SSR. The author has also systematized the periods of career-guidance work formation and development in Ukraine. The article also proposes introducing a special course for the seniors in the education process at school.

Keywords: *choice of profession, pre-university training, career guidance, career-guidance work, a special course, senior pupil.*

Вибір професії – один із найсерйозніших кроків, що має здійснити молода людина. Від того, чи відповідає обрана професія здібностям, інтересам і нахилам учня, чи є попит на цю професію на ринку праці, чи дає вона можливість кар'єрного зростання, залежить, як складеться подальше життя підлітка. Проте усвідомлено й обдумано здійснити цей вибір дуже складно.

Сучасним молодим людям досить складно зорієнтуватися у широкому світі сучасних професій і обрати майбутню професію з урахуванням свого покликання, нахилів та здібностей. Останнім часом у навчальних закладах послабилася робота з профорієнтації учнів, втрачаються зв'язки з виробництвом, що негативно впливає на професійне спрямування та розвиток професійного самоусвідомлення молоді. Орієнтація старшокласників на професійну діяльність у системі загальної середньої освіти, молоді у ПТНЗ та ВНЗ різного рівня акредитації потребує наукового переосмислення.

Зазначимо, що підготовка людини до виконання різних соціальних ролей і, одночасно, до здатності самовдосконалення і покращення свого буття – необхідні складові розвитку освіти, тому важливо виховувати відповідальних громадян, здатних працювати та бачити сьогодення і майбутнє. Це не завжди вдається в умовах середньої школи, тому вищій школі необхідно допомагати загальноосвітнім закладам у процесі організації різних форм довузівської підготовки абітурієнтів. Адже довузівська підготовка – це не тільки сходинка до здобуття вищої освіти, а й важливий етап у житті молодої людини на шляху до вибору та оволодіння професією, до подальшого розвитку особистості [1].

Переважна більшість науковців дотримуються визначення доуніверситетської (довузівської) підготовки як засобу (способу, інструменту) професійної орієнтації, професійного самовизначення чи професійного вибору старшокласника, що, на думку науковця Н. Муранової, не зовсім повно відображає сутність і зміст означеного поняття, яке має комплексний нелінійний характер як представлено у табл. 1 [15, С. 60–71].

Таблиця 1

Категорійні характеристики доуніверситетської (довузівської) підготовки у науково-педагогічних джерелах [15]

Характерна ознака доуніверситетської підготовки	П. І. Б. автора
Доуніверситетська підготовка є структурним компонентом додаткової освіти старшокласників	Д. Князевський, О. Осипенко
Є різновидом допрофесійної освіти старшокласників	Н. Чернова
Є елементом неперервної освіти, проміжною ланкою між загальною середньою та вищою професійною освітою	Н. Красильникова, В. Мурзін, Ю. Францева
Є засобом формування готовності абітурієнтів до навчальної діяльності в умовах вузу	Т. Волгіна, Т. Дерендяєва
Є інструментом професійного вибору, професійної орієнтації, професійного самовизначення старшокласників	М. Капелевич, Л. Кравчук
Є зразком моделі випереджувального навчання	Т. Матекіна
Є специфічною освітньою і розвивальною діяльністю, що сприяє вияву і формуванню професійних якостей майбутніх студентів	І. Сокольчик
Є формою соціалізації старшокласників	Н. Федорова

Дослідник Н. Муранова формулює *визначення доуніверситетської підготовки* як процесу і результату діяльності соціальної інституції освітнього характеру, створеної вищим навчальним закладом, що забезпечується спеціальними його структурами, здійснюючи підготовку старшокласників до навчання в ньому у процесі оволодіння знаннями і вміннями з окремих дисциплін; зміст цієї підготовки адаптується з урахуванням специфіки і конкретного напряму

професійної підготовки [15, с. 71].

Тому, дуже важливо на етапі професійного самовизначення сприяти молодій людині у виборі професії (спеціальності), залежно від її здібностей, щоб у майбутньому вона була конкурентноздатною на ринку праці та сприяла професійно-кваліфікаційному зростанню. Усе це має забезпечувати ефективна система професійної орієнтації старшокласників ЗНЗ, тому що профорієнтація завжди виконувала та продовжує виконувати надзвичайно важливу роль у виборі учнями майбутньої професії, а також у системі довузівської підготовки молоді [2].

Профорієнтаційна робота є предметом дослідження багатьох дослідників та вчених. Питання змісту та структури загальної профорієнтації розкрито у працях вітчизняних науковців К. Бондарчука, А. Волковського, М. Виноградова, О. Галкіна, І. Гусєва [8], Л. Дробиша [3], А. Журавльова, Н. Калугіна [6], Т. Кожана, Р. Кочетова, Н. Левитіва, В. Майбороди [4], А. Макаренка, А. Меньшикова, Н. Мітіна [7], Н. Муранова [11, 12, 13, 14], В. Савченка, В. Симоненка, С. Сошенка [10], С. Чистякової, Н. Федорової [1] та ін.

Відома дослідниця Н. Федорова вважає, що саме перехід між «середньою ланкою та ВНЗ» пов'язаний з певними труднощами, у т. ч.: здійснення усвідомленого вибору майбутньої професії; відчуття недостатнього рівня підготовки до навчання у ВНЗ; необхідність адаптації до нових умов навчання; пошук свого місця в студентській групі [1].

Слід зазначити, що з представлених складових найважливішим кроком у житті молодої людини є вибір професії, та у цьому важливому виборі їй допоможе грамотна профорієнтаційна діяльність з боку педагогів, працівників ВНЗ, тому що саме професійна орієнтація відіграє важливу роль у довузівській підготовці молодої людини.

Протягом багатьох років, ще за часів радянської влади, перші практичні кроки реалізації професійної орієнтації підлітків здійснив педагог-організатор А. Макаренко. А проблему трудового виховання і профорієнтації учнівської молоді розглядали і такі відомі педагоги, як В. Сухомлинський, Г. Костюк, В. Мадзігон, В. Маляко, К. Платонов, Є. Павлютенков, Д. Тхоржевський, С. Чистякова та ін.

Разом з тим, мало уваги було приділено розробці єдиної системи профорієнтації молоді з точки зору соціальної педагогіки, а саме вдосконаленню методів та інструментарію проведення профорієнтаційної роботи. Це заважало спрямовувати правильний вибір майбутньої професії випускниками ЗОШ, спираючись на особистісні здібності і нахили до певного виду діяльності, негативно позначалося на ефективності профорієнтаційної роботи серед молоді [3].

У сучасному світі найрізноманітніших професій профорієнтація виступає необхідною ланкою зв'язку між молоддю і системою професійної підготовки. І тому, на сьогоднішній день, профорієнтаційна робота особливо актуальна та відіграє надзвичайно важливу роль у довузівській підготовці старшокласників та випускників ЗОШ. Вивчення та осмислення теоретичної спадщини й практичного досвіду минулих часів сприяє пошуку подальших шляхів розвитку профорієнтації з урахуванням досягнень та помилок минулого.

Отже, доречним є проаналізувати та систематизувати профорієнтаційну роботу вищих навчальних закладів України, у т. ч. і педагогічних, та уточнити поняття «професійна орієнтація».

Проаналізувавши та систематизувавши наукову та історичну літературу, присвячену становленню та розвитку вітчизняної профорієнтації, можна виокремити дві її важливі категорії: перша – видана за часів існування УРСР, друга – видана з моменту набуття Україною статусу незалежної та самостійної держави. Професійна орієнтація на теренах України завжди була складним, часом суперечливим процесом, що характеризується чергуванням періодів активізації та спаду. Кожному з таких періодів притаманні свої проблеми та особливості, але кожен з них є важливим кроком до розбудови вітчизняної профорієнтації.

На нашу думку, у теперішній час потрібно використовувати та вдосконалювати позитивний досвід профорієнтаційної роботи за часів УРСР. Наприклад, у другій пол. XX ст. вищі педагогічні навчальні заклади почали розробляти і застосовувати різні форми відбору і залучення до навчання талановитої молоді, організовуючи в колгоспах, радгоспах, на підприємствах гуртки, факультети, школи, класи майбутніх учителів, юних педагогів, математиків, біологів, істориків тощо. Одним із засновників активної зазначеної роботи був колектив Луганського педінституту, який у 1973 р. створив факультет майбутнього вчителя (надалі – ФМВ) за стаціонарно-заочною формою навчання. Відповідно до рішення колегії МОН України відносно питання «Про досвід роботи Ворошиловградського педінституту і органів народної освіти з профільної орієнтації молоді на педагогічну роботу» у квітні 1977 р., було створено ФМВ у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Короленка, НПУ імені М. Драгоманова, Вінницькому

педагогічному університеті імені М. Коцюбинського, Ніжинському державному університеті імені М. Гоголя, Миколаївському національному університеті імені В. Сухомлинського та інших педвузах. У 1982 р. досвід Ворошиловоградського, Полтавського, Вінницького і Ніжинського університетів з питань профорієнтаційної роботи серед молоді середніх загальноосвітніх шкіл узагальнив Республіканський навчально-методичний кабінет педагогічних навчальних закладів. На основі єдності всіх ланок народної освіти (школа – учень – учитель – педвуз – студент – викладач) в Україні склалося два напрями співпраці школи і педінститутів: допомога учням з боку викладачів і робота студентів у школах юних фізиків, математиків, кібернетиків, біологів, хіміків, географів-краєзнавців, любителів історії, літератури і мистецтв [4]. Цей досвід слід використовувати, враховуючи сучасні можливості інформаційних технологій та сучасні засоби профорієнтаційної роботи.

Щодо самого означення професійної орієнтації, то воно, на нашу думку, також потребує уточнення. Довідникове означення: «Професійна орієнтація (від фран. *orientation* – установка) – комплекс психолого-педагогічних заходів, спрямованих на оптимізацію процесу працевлаштування молоді, відповідно до бажань, схильностей і сформованих здібностей, з урахуванням потреби у фахівцях народного господарства і суспільства в цілому» [5].

Вітчизняні науковці А. Сазонов, Н. Калугін, А. Меньшиков визначають професійну орієнтацію як діяльність з підготовки молоді до вибору професії, у свою чергу соціально-професійну орієнтацію характеризують як підготовку молоді до вибору професії і свого місця в суспільстві [6]. Сучасна дослідниця Н. Мітіна доводить, що пріоритетними завданнями профорієнтаційної роботи з молоддю є вивчення теорії профорієнтації, що включає в себе: розгляд її об’єктів, принципів, форм, методів, напрямів, критеріїв ефективності; вивчення способів планування профорієнтаційної роботи; оцінка діяльності по вирішенню проблем, пов’язаних з соціально-професійною адаптацією молоді [7]. У межах соціально-педагогічного підходу науковець Д. Парнов визначає профорієнтацію як систему соціальних, економічних, психологічних, педагогічних, медичних положень, що складають технологію соціально-педагогічної підтримки учнів з виявлення та розвитку їх сфери здібностей, професійно важливих якостей тощо [2].

Проаналізувавши та систематизувавши наукову та історичну літературу, ми пропонуємо своє визначення професійної орієнтації. *Професійна орієнтація* – це тривалий і послідовний керівний процес з вибору професії для молоді, котрий необхідно постійно вдосконалювати, відповідно до сучасних вимог суспільства, тому що він відіграє дуже важливу роль у житті молодих людей, на підставі індивідуальних здібностей кожного.

Як зазначали науковці І. Гусєв, М. Калашников, О. Качанов, В. Колобашкін, С. Кохтєв, процес підготовки та проведення прийому абітурієнтів на перший курс умовно поділяється на три складові [2].

Перша складова містить заходи з професійної орієнтації старшокласників та формує контингент абітурієнтів (робота у школах, організація зустрічей з провідними вченими та викладачами ВНЗ, проведення днів відкритих дверей, олімпіад за відповідними спеціальностями тощо). Друга складова включає організаційні заходи з підготовки до нового прийому у ВНЗ (формування приймальної комісії, підготовка документації, приміщень). Третя складова – це саме прийом студентів на перший курс (прийом документів, зарахування) [2].

Ми вважаємо, що перша складова потребує вдосконалення та уточнення, враховуючи сучасні вимоги щодо індивідуальної професійної орієнтації молоді. Аби заходи з професійної орієнтації старшокласників в системі довузівської підготовки відповідали сучасним вимогам, ми пропонуємо ввести спецкурс у навчальному процесі старшокласників, що допоможе їм в соціально-професіональному самовизначенні. Головними напрямками з професіональної орієнтації старшокласників у системі довузівської підготовки спецкурсу мають бути: проведення комплексної професійної діагностики старшокласників; допомога у пізнанні своїх індивідуальних здібностей, особливостей; формування у молоді уявлення про сучасні професії і спеціальності; ознайомлення підлітків з можливістю отримання освіти; надання допомоги у написанні резюме, підготовка до співбесіди з роботодавцем, розробка професійних планів. Наведений перелік не можна вважати остаточним. Він може доповнюватись, змінюватись і конкретизуватись відповідно до особливостей та потреб учнів ЗНЗ і можливостей самого навчального закладу.

Таким чином, дослідження в області професійної орієнтації у системі довузівської підготовки носять багатоаспектний характер. На наш погляд, соціально-педагогічний аспект вивчає професійну орієнтацію старшокласників, які мають особливості фізичного, психічного, соціального розвитку в умовах довузівської освіти, орієнтовану на формування соціально-професійних компетенцій. Становлення та розвиток професійної орієнтації на теренах України є складним, часом суперечливим, процесом, що характеризується чергуванням періодів активізації та спаду. Кожному з таких періодів

притаманні свої проблеми та особливості, але кожен з них є важливим кроком до розбудови вітчизняної профорієнтації. У цілому погоджуючись із вищевикладеними думками, вважаємо за необхідне визначитися, що в різні часи проводили профорієнтаційну роботу молодого покоління по-різному.

На основі узагальнення наукових поглядів різних авторів ми дійшли висновку, що *професійна орієнтація* – це тривалий і послідовний керівний процес з вибору професії, котрий необхідно постійно вдосконалювати відповідно до сучасних вимог суспільства, на підставі індивідуальних здібностей старшокласників. Вивчення та осмислення теоретичної спадщини та практичного досвіду минулих часів сприяє пошуку подальших шляхів розвитку профорієнтації з урахуванням досягнень та помилок минулого. На нашу думку, професійна орієнтація відіграє провідну роль у довузівській підготовці старшокласників та випускників ЗНЗ тому, що вона допомагає молоді зорієнтуватися у багатому спектрі професій та зробити один із важливіших виборів свого життя – вибір майбутньої професії. Для того, щоб заходи з професійної орієнтації старшокласників в системі довузівської підготовки відповідали сучасним вимогам, ми пропонуємо ввести спецкурс у навчальному процесі старшокласників, що допоможе їм в соціально-професійному самовизначенні.

Невирішеність деяких проблем щодо профорієнтації молоді у системі довузівської підготовки, зокрема запровадження нових форм і методів проведення профорієнтаційних заходів, дає підстави стверджувати про перспективу і актуальність зазначених проблем у майбутньому.

Література

1 . Федорова Н. А. Довузовская подготовка как этап становления социальной зрелости старшеклассника : автореф. дис. …канд.. пед.. наук : 13.00.01 / Нина Александровна Федорова. – Тюмень, 2004. – 24 с.

2. Парнов Д. А. Социально-педагогический компонент профессиональной ориентации школьников / Д. А. Парнов // Социальная педагогика. – 2011. – № 6. – С.107–114.

3. Дробиш Л. В. Роль профорієнтації у формуванні ефективного кадрового потенціалу підприємств / Л. В. Дробиш // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – Серія: Економічні науки. – Полтава : РВВ ПУЕТ, 2010. – № 5(44). – Ч. 2. – С. 104–108.

4. Майборода В. К. Вища педагогічна освіта в Україні. Історія, досвід, уроки (1917–1985 рр.) : [монографія] / В. К. Майборода. – К. : 1992. – 196 с.

5. Психологический словарь. – Електрон. дан. (13 файлів). – 2002–2003. – Режим доступу : http://azps.ru/ handbook/p/prof947.html. – Назва з екрану.

6. Калугин Н. И. Профессиональная ориентация учащихся / Н. И. Калугин, А. Д. Сазонов, В. Д. Симоненко. – М. : Просвещение, 1983. – 191 с.

7. Митина Н. А. Система профессиональной ориентации молодежи на педагогические специальности : библиографическое описание / Н. А. Митина, Т. Т. Нуржанова // Молодой ученый. – 2014. – № 4. – С. 1037–1040.

8 . Гусев И. Т. Профессиональная ориентация молодежи и организация приема в высшие учебные заведения / [Гусев И. Т. и др.]. – М. : Высш. Школа, 1982. – 128 с.

9 . Авдєєв Л. Г.Стан та перспективи розвитку професійної орієнтації в Україні : наук.-метод. посіб. для працівників служби зайнятості / Л. Г. Авдєєв. – К. : ІПК ДСЗУ, 2012. – 64 с.

10. Сошенко С. М. Професійна спрямованість довузіської підготовки. Педагогіка формування творчої особистості у вищих і загальноосвітніх школах / С. М. Сошенко // Класичний приватний університет-2012. – Запоріжжя, 2012. – Вип. № 25(78). – С. 341–348.

11. Муранова Н. П. Розвиток професійного інтересу старшокласників у системі доуніверситетської підготовки / Н. П. Муранова // Вісник ГНПУ ім. О. Довженка : зб. наук. праць ; вип. 20 / Глухівський НПУ ім. О. Довженка ; відп. ред. О. І. Курок. – Глухів : ГНПУ ім. О. Довженка, 2012. – С. 130–134. – (Серія: Педагогічні науки).

12. Муранова Н. П. Технологія допрофесійної підготовки учнів у профільному загальноосвітньому навчальному закладі: теоретичний аспект / Н. П. Муранова // Технологічні підходи до організації навчального процесу : II Міжрегіонал. семінар, 15–16 берез. 2007 р. : матеріали семінару. – К. : НАУ, 2007. – С. 4–12.

13. Муранова Н. П. Професійно-орієнтаційна робота університету: стан та перспективи / Н. П. Муранова // Методичні аспекти підготовки абітурієнтів до вступу у ВНЗ : VII Міжрегіонал. семінар, 20 квіт. 2012 р. ; матеріали семінару. – К. : НАУ, 2012. – С. 4–9.

14. Муранова Н. П. Фактори вибору професії в процесі фізико-математичної підготовки старшокласників в Інституті доуніверситетської підготовки (ІДП) / Н. П. Муранова // Актуальні проблеми вищої професійної освіти України : Міжнар. наук.-практ. конф., 21–22 берез. 2013 р. : матеріали конф. / за заг. ред. Е. В. Лузік, О. М. Акмалдінової. – К. : НАУ, 2013. – С. 67–68.

15. Муранова Н. П. Теоретичні і методичні засади фізико-математичної підготовки старшокласників до навчання в технічному університеті : дис. … док. пед. наук : 10.00.09 / Муранова Наталія Петрівна. – Тернопіль, – 2014. – 490 с.

УДК 372.08
Жирська Галина, м. Тернопіль

ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ БІОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ І САМОРОЗВИТКУ ШКОЛЯРІВ

У статті розглядається сучасний стан та шляхи формування дослідницької компетентності учнів у процесі вивчення біології. Розкриваються особливості організації спеціального вивчення методів наукового пізнання живої природи, формування дослідницьких умінь та залучення старшокласників до проектної діяльності.

Ключові слова: *компетентнісний підхід, дослідницька компетентність, методи наукового пізнання, дослідницькі уміння, проектна діяльність.*

The article deals with the current situation in school students' research competence in the course of studying biology and the ways of its formation. Special features of organization of the special study of methods of scientific knowledge of nature, formation of research skills, and involvement of high school students in project activities are revealed.

Keywords: *competence-based approach, research competence, methods of scientific cognition, research skills, project activities.*

Однією з найважливіших особливостей сучасної освіти є зростання значення компетентності у процесі підготовки гармонійно розвиненої особистості. Компетентний учень відрізняється від освіченого тим, що він не лише володіє певними предметними знаннями, уміннями та навичками, за що отримує добрі оцінки, а й може реалізувати їх у своїй різноманітній діяльності; завжди готовий саморозвиватися та виходити за межі програми в оволодінні загальнонавчальними і спеціальними уміннями і навичками. Компетентність допомагає людині ефективно вирішувати різноманітні завдання, що стосуються її професійної діяльності, а також успішно вирішувати повсякденні питання. Вона сприяє формуванню конкурентоспроможного фахівця на ринку праці, здатного адаптуватися до змін, вільно володіти професією та орієнтуватися в суміжних галузях діяльності, готового до постійного професійного зростання, соціальної і професійної мобільності [1, с. 94].

Реалізація компетентнісного підходу в освіті пов’язана з усвідомленням необхідності надання процесу навчання діяльнісного характеру і передбачає підготовку майбутнього випускника загальноосвітньої школи як активного дослідника, що забезпечить спрямованість навчально-виховного процесу на творчий розвиток особистості школяра, задоволення його інтересів та освітніх потреб. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти зорієнтований на компетентнісний підхід і визначає його як спрямованість навчально-виховного процесу на досягнення результатів, якими є ієрархічно підпорядковані ключова, загальнопредметна і предметна (галузева) компетентності. Компетентність розглядається як набута у процесі навчання інтегрована здатність учня, що складається із знань, умінь, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці, а компетенція – суспільно визнаний рівень знань, умінь, навичок, ставлень у певній сфері діяльності людини [2, с. 3].

Науковець О. Овчарук вважає, що перелік компетентностей відтворює перелік діяльностей. Крім ключових освітніх компетентностей, до яких належать соціальні, полікультурні, комунікативні, інформаційні, саморозвитку та самоосвіти, творчої діяльності, він виділяє *пошуково-дослідницьку компетентність*: конструювання своїх і залучення зовнішніх ресурсів для мінімального оволодіння основами науково-дослідницької діяльності [3, с. 87]. Незважаючи на активний інтерес вчених до проблем становлення дослідницької компетентності, в теорії та практиці навчання це питання залишається недостатньо вивченим. Можна констатувати, що на даний час при різноманітності підходів відсутнє єдине розуміння сутності дослідницької компетентності і процесу її становлення.

Мета статті полягає в обґрунтуванні шляхів формування дослідницької компетентності учнів у процесі вивчення біології та розкритті особливостей організації дослідницької діяльності старшокласників.

Дослідницька компетентність є важливою умовою для саморозвитку особистості в умовах сучасного світу, що постійно змінюється. На нашу думку, враховуючи перетворювальну сутність дослідницької діяльності, найбільш прийнятним є її визначення як інтегральної особистісної якості, що виявляється в осмисленій готовності і здатності самостійно освоювати та отримувати системи нових знань в результаті переносу змістового контексту діяльності від функціонального до перетворювального. Типовими елементами дослідницької компетентності учня є здатності

здійснювати цілепокладання (виділення мети діяльності), цілевиконання (визначення предмета, засобів діяльності, реалізацію намічених дій), рефлексію (аналіз співвідношення результатів діяльності з поставленою метою) [4, с. 4]. Становлення дослідницької компетентності – це процес добровільного переходу учня в позицію дослідника, що здійснюється через внутрішнє джерело особистісного розвитку, в рамках якого забезпечується свобода вибору мети, способів та засобів її реалізації, орієнтація на пошукову діяльність, що включає процес рефлексії.

В останні десятиліття істотно зріс інтерес науковців до сутності дослідницької діяльності, оскільки змінилися суспільні потреби, зріс попит на її «продукцію». Проблема дослідницької діяльності учнів відображена у працях науковців С. Балашової, С. Бондар, С. Гончаренка, О. Заболотного, А. Клименюка, В. Паламарчук, Л. Романишиної, О. Савченко, А. Степанюк та інших українських педагогів. Формуванню навчально-дослідницьких умінь учнів з біології присвячені роботи вчених В. Грубінка, Н. Москалюк, Н. Недодатко, С. Трубачової, Г. Ягенської та інших.

Педагоги розглядають дослідницьку діяльність, як діяльність, пов'язану з пошуком відповіді на творче, дослідницьке завдання, що не має наперед відомого результату та передбачає етапи, характерні для наукового дослідження: постановку проблеми; вивчення теорії з даної проблематики; підбір методик дослідження і оволодіння ними; збір матеріалів, їх аналіз і узагальнення, власні висновки. Проведений аналіз літературних джерел засвідчив, що більшість педагогів вважають доцільним один із шляхів залучення учнів до дослідницької діяльності через розв'язання різних типів завдань. Однак існують різні шляхи формування дослідницької компетентності школярів. Найбільш вагомими серед них є формування в учнів методів наукового пізнання та створення освітнього середовища, що реалізує принцип «навчання через дослідництво» [5, с. 35].

У сучасній педагогіці проблема методів наукового пізнання набуває все більшої актуальності в зв'язку з необхідністю створення найбільш сприятливих умов для оволодіння школярами глибокими та міцними знаннями, для розвитку їх мислення, формування умінь самостійно здобувати знання. Тому, в стандарті базової біологічної освіти методи наукового пізнання виділені в окрему змістовну лінію.

Для організації дослідницької діяльності необхідні дослідницькі уміння: вміння бачити протиріччя, формулювати проблему ставити мету й завдання дослідження, збирати й аналізувати інформацію, самостійно планувати діяльність за етапами, апробувати гіпотезу, обґрунтовувати власну точку зору, оцінювати власну діяльність. Дослідницькі вміння визначають функціональну готовність учня до творчого пошукового вирішення пізнавальних завдань.

Ми згідні з Г. Ягенською, що уміння – освоєна людиною здатність виконання дій, що забезпечується сукупністю набутих знань і навичок. Це складні структурні утворення особистості, що охоплюють чуттєві, інтелектуальні, вольові, творчі, емоційні якості, що забезпечують досягнення поставленої мети діяльності [6, с. 8].

Біологічна освіта має великі потенційні можливості і перспективи організації навчально-виховного процесу на засадах пошуково-дослідницької діяльності. Однак, незважаючи на досягнення в галузі біологічної освіти, зміни її цілей і змісту, дослідницьку технологію навчання застосовує незначна частина учителів. Спостерігається пасивність учнів під час засвоєння навчального матеріалу, зниження їх пізнавальної активності та самостійності. Наявна система шкільної освіти недостатньо сприяє реалізації творчого потенціалу старшокласників. Тому, необхідним є пошук умов, що забезпечують вирішення проблеми підготовки школярів, особливо старшокласників, до дослідницької діяльності, виведення її на рівень предметної компетентності, що забезпечило б належний рівень навчальних досягнень учнів з біології та їх зацікавленість у продовженні вивчення живої природи у вищій школі.

З метою дослідження стану та визначення шляхів підвищення ефективності формування у школярів дослідницької компетентності, нами проводилось вивчення думки вчителів щодо доцільності та можливості формування дослідницьких умінь в учнів старшої школи в процесі вивчення біології. Так, лише близько половини (45 %) з опитаних нами вчителів відмітили, що ставлять за конкретну мету формування в учнів умінь використання методів наукового пізнання на уроках, проте лише половина з них робить це систематично (22 %). Найчастіше вчителями використовуються методи емпіричного дослідження (спостереження, експеримент, вимірювання, порівняння) – 50 %; методи, що використовуються як на емпіричному, так і на теоретичному рівнях дослідження (абстрагування, аналіз і синтез, індукція і дедукція, моделювання, історичний та логічний методи) – 35 %; методи теоретичного дослідження (сходження від абстрактного до конкретного, ідеалізація, формалізація, аксіоматичний метод) – 15 %.

Більшість вчителів (89 %) вважають, що найважливішими для вивчення біології є вміння роботи з підручником та додатковими джерелами, проводити спостереження (63 %), узагальнювати і

систематизувати знання (42 %). Всі педагоги не задоволені рівнем сформованості дослідницьких умінь учнів, однак вважають, що для організації дослідницької діяльності у їхній школі недостатньо навчально-матеріального забезпечення. З форм дослідницької роботи з біології, що застосовуються у шкільній практиці, 75 % педагогів виділили підготовку та участь в учнівських біологічних олімпіадах, 62,5 % учителів – підготовку презентацій додаткової інформації до вивчення певної теми, 56 % вчителів назвали гурток, 31,3 % наставників запропонували учням звернутись у обласне відділення МАН, лише 12,2 % педагогів – виконання учнівських проектів. На нашу думку, цього не достатньо для формування дослідницької компетентності, оскільки цей процес потребує систематичної роботи.

З метою підвищення ефективності формування дослідницької компетентності школярів доцільно здійснювати спеціальне навчання школярів умінь застосування методів наукового пізнання. На нашу думку, цей шлях доцільний для використання саме у старшій школі, оскільки він опирається на набуті учнями уміння і навички дослідницької діяльності і доводить їх до системного рівня володіння науковим методом пізнання. Включення інформації про методи наукового пізнання до змісту освіти неможливе без визначення спеціальної системи дидактичних засобів, до яких належать: відбір і розподіл у змісті шкільного курсу біології необхідної і доступної інформації про методи наукового пізнання; формування умінь застосування певного методу в процесі теоретичної і практичної пізнавальної діяльності учнів; комплекс спеціальних тренувальних завдань.

Невід'ємною умовою розвитку дослідницької компетентності є використання у процесі навчання біології завдань для формування дослідницьких умінь. Вважаємо доцільною систему роботи, що охоплює наступну різноманітність умінь: аналітико-синтетичні – вміння аналізувати, виділяти головне, описувати явища (процеси), синтезувати і класифікувати наукову інформацію; інформаційні – вміння здійснювати бібліографічний пошук, працювати з книгою, довідниками та з іншими першоджерелами; креативні – вміння генерувати ідеї, висувати гіпотезу дослідження, виявляти фантазію, уяву, переносити знання і вміння у нові проблемні ситуації, виявляти протиріччя; прогностичні – вміння передбачати розвиток об'єкта дослідження, здійснювати ретроспективний аналіз, виявляти здатність до екстраполяції.

Останнім часом зростає популярність інноваційних технологій, зокрема проектної. Проектна діяльність спрямована на вироблення дослідницьких умінь і сприяє розвитку творчих здібностей і логічного мислення, об'єднує знання, отримані в ході навчального процесу, залучає школярів до необхідності вирішення життєво важливих проблем. Науковцями запропоновано обов'язкові критерії до її сучасного тлумачення: наявність освітньої проблеми, складність і актуальність якої відповідає навчальним запитам і життєвим потребам учнів; дослідницький характер пошуку шляхів розв'язання проблеми; структурування діяльності відповідно до класичних етапів проектування; моделювання умов для виявлення учнями навчальної проблеми; постановка проблеми, дослідження; пошук шляхів розв'язання, експертиза й апробація версій, конструювання підсумкового проекту, захист, коригування і впровадження його; самодіяльний характер творчої активності учнів; практичне або теоретичне значення результату діяльності і готовність до застосування (впровадження); педагогічна цінність діяльності (учні здобувають знання, розвивають особистісні якості, опановують необхідні способи мислення і дії).

Метод проектів зорієнтований на самостійну діяльність учнів, що реалізується як в індивідуальній, так і в парній, груповій діяльності, і завжди передбачає розв'язання проблеми: з одного боку – використання сукупності різноманітних методів, засобів навчання, а з іншого – необхідність інтегрування знань, уміння використовувати знання з різних галузей науки. Метод проектів передбачає сукупність дослідницьких, пошукових, проблемних методів, творчих по своїй суті. Результати проектів повинні бути відповідно оформленими – модель, презентація, відеофільм, альбом, бортжурнал, газета, альманах тощо. У педагогічній практиці використовуємо різноманітні за метою і характером діяльності проекти: інформаційні, ознайомлювальні, ігрові, науково-пошукові (дослідницькі), практично орієнтовані (конструкційні), творчі (пригодницькі, мистецькі) тощо.

Порівняння результатів самооцінки ступеня розвитку дослідницької компетентності в учнів 10–11 класів на початку і після проведеної роботи показало, що школярі відмічають у себе більшу впевненість щодо своїх переконань у знаннях суті біологічних явищ та розуміння причинно-наслідкових і взаємних зв'язків у живій природі, а також застосування теоретичних знань. Особливо зросла кількість учнів, які можуть вибрати оптимальний метод дослідження проблеми, скласти план досліджень та реалізувати його. Важливим є зростання кількості учнів, які готові приймати власні рішення для підвищення ефективності біологічних систем і процесів.

Загалом, проблема формування дослідницької компетентності та дослідницьких умінь отримала належне опрацювання на рівні загальнотеоретичного уявлення про зміст освіти та на рівні

навчального предмета біології. Однак для успішної реалізації зазначена проблема повинна бути реалізованою також на рівнях навчального матеріалу, процесу навчання і його методичного забезпечення та особистісного надбання школяра.

Література

1. Лебеденко Ю. Компетентнісний підхід в системі вищої освіти / Ю. Лебеденко // Гуманізм та освіта. Зб. матер. VIII Міжнарод. наук.-практ. конф., 19–21 верес. 2006 р., м. Вінниця. – Вінниця : УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2006. – С. 93–9. [Електронный ресурс]. – Режим доступу до журн : http: // conf.vstu.vinnica.ua/humed/2006/txt/06lumsvo.pdf.
2. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти [Електронний ресурс] – 2011. – 139 с. : http://mon.gov.ua/content/Освіта/post-derzh-stan. pdf
3. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти / О. Овчарук // Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. – К. : К.І.С., 2003. – 296 с.
4. Покась Л. А. Формування дослідницької компетентності в учнів на уроках географії / Л. А. Покась // Географія та економіка в сучасній школі. – 2012. – № 11–12. – С. 4–7.
5. Степанюк А. В. Розвиток дослідницьких умінь студентів як складова професійної підготовки майбутніх учителів природничого профілю / А. В. Степанюк, Н. В. Москалюк // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. – 2010. – № 2. – С. 33–38.
6. Ягенська Г. Формування дослідницьких умінь учнів у процесі вивчення біології в основній школі : автореф. дис. … канд. пед. наук : 13.00.02 / Г. Ягенська. – К., 2012. – 20 с.

УДК 37.018.54:374.7
Зінченко Світлана, м. Київ

ЦЕНТР ОСВІТИ ДОРОСЛИХ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ОСЕРЕДОК НАВЧАННЯ РІЗНИХ КАТЕГОРІЙ ДОРОСЛОГО НАСЕЛЕННЯ

У статті розглянуто основні аспекти діяльності Центру освіти дорослих, метою якого є розширення сфери освітніх послуг, що надаються дорослому населенню. Розкрито особливості проектування та реалізації андрагогічно орієнтованої освітньої діяльності. Проаналізовано роботу Народної школи для навчання різних категорій дорослого населення у межах функціонування Центру освіти дорослих.

***Ключові слова**: центр освіти дорослих, андрагогічно орієнтована освітня діяльність, категорії дорослого населення, освіта впродовж життя, неформальна освіта.*

The article considers the main aspects of the adult education centre whose purpose is to expand the scope of educational services provided to adult people. The features of designing and implementation of andragogically oriented educational activities are described. The work of the People's School that imparts training to different categories of adult people within the framework of the Adult Education Centre.

***Keywords**: adult education centre, andragogically oriented educational activities, categories of adult people, life-long education, non-formal education.*

На сучасному етапі метою освітньої політики стає створення умов, що дозволяють навчатися неперервно, отримувати загальні та професійні знання, реалізовувати індивідуальну освітню стратегію. Тому, нині все більше уваги приділяється розвитку сфери освіти дорослих. На думку М. Никандрова: «слід змінювати умови системи освіти, їх потрібно істотно розширювати. Відповідно, в нових умовах почнуть діяти нові принципи» [2, с. 8]. Це, в свою чергу, сприятиме оптимізації традиційної системи навчання. Освіта дорослих є невід'ємною складовою неперервної освіти. Відповідно, головний суб'єкт у цій системі – доросла людина. Особливості навчання дорослої людини відображено в працях науковців П. Джарвіса, С. Змєйова, Л. Лук'янової, М. Ноулза, Ф. Пеггелера, В. Пуцева, Р. Сміта, С. Хаджирдаєвої та ін.

Дорослі, які навчаються, мають різні рівні освіти, різноманітні потреби та інтереси. Цей ресурс є підгрунтям для побудови індивідуальної освітньої стратегії, результатом якої повинна стати внутрішня інновація, що сприяє досягненню особистісних і професійних цілей дорослої людини. Неформальна освіта є важливою частиною неперервного навчання для адаптування в середовищі, що постійно змінюється. Необхідність неформальної освіти дорослих має глибоку соціальну обумовленість, є важливим фактором розвитку особистості на всіх етапах її життєвого та професійного шляху. У Меморандумі неперервної освіти Європейського Союзу підкреслюється, що неформальна освіта є рівноправною складовою освітнього процесу впродовж життя [3]. Тому, неформальна освіта в умовах суспільних змін виконує комплекс функцій, що забезпечують цілісність нового виду діяльності: адаптаційна – розуміння і прийняття нових умов життя; інформаційна – вміння знайти, вибрати, використати необхідну інформацію, підвищити грамотність; розвиваюча – дозволяє оволодіти новими способами діяльності [1, с. 264].

У зв'язку з цим актуалізувалася нагальність розширення сфери освітніх послуг, що надаються дорослому населенню, проведення спеціальних досліджень, активізації усіх форм освітньої діяльності, здійснення комплексного аналізу ринку освітніх послуг. Ці процеси відбуваються з урахуванням особливостей і потреб різних категорій дорослих, закономірностей і механізмів розвитку людини на етапі її зрілості. Тому, саме на центр освіти дорослих має бути покладено надання освітніх послуг дорослим, які б відповідали їх індивідуальним культурно-освітнім потребам. Його створюють з метою неформального навчання різних категорій дорослих. Відповідно, ідея створення таких центрів потребує наукового обґрунтування. У зв'язку з цим, *метою статті є* висвітлення специфіки діяльності інноваційних центрів освіти дорослих в Україні.

Над ідеєю створення центрів освіти дорослих по всій Україні плідно працює Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих (ІПООД) Національної академії педагогічних наук (НАПН) України на чолі з доктором педагогічних наук, професором Л. Лук'яновою. Координує зазначений напрям діяльності завідувач відділу андрагогіки, доктор педагогічних наук, професор О. Аніщенко. Так, за ініціативи О. Аніщенко та доктора педагогічних наук, доцента С. Прийми було створено Науково-методичний центр освіти дорослих на базі Мелітопольського державного педагогічного університету імені Б. Хмельницького (МДПУ).

За відносно короткий період здійснено значний обсяг роботи:

1. Започатковано міждисциплінарне прикладне наукове дослідження (Розробка Концепції регіону, що навчається, як підгрунтя ефективної регіональної освітньої політики (на прикладі Запорізької області). До складу виконавців проекту входять представники Науково-методичного центру освіти дорослих МДПУ, а також науковці ІПООД НАПН України, Бердянського державного педагогічного університету, Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.
2. Здійснено моніторинг культурно-освітніх потреб окремих категорій дорослих, реалізований у співпраці з Центром соціологічних досліджень МДПУ за допомогою анкети, розробленої спільними зусиллями викладачів університету і науковців ІПООД НАПН України.
3. Здійснено апробацію окремих навчальних програм для дорослих (О. Василенко «Англійська мова: базовий курс»; С. Прийма, В. Балута «Андрагогіка» для аспірантів і докторантів).
4. Удосконалено, адаптовано до освітніх потреб різних категорій дорослих та апробовано окремі технології роботи з дорослими (семінар-дискусія у форматі «Світового кафе» (World Cafe) на базі Мелітопольського державного педагогічного університету імені Б. Хмельницького (м. Мелітополь, 2015), Workshop «Освіта дорослих» у форматі «Світового кафе» (World Cafe), (м. Київ, 2015), (Workshop «Суб'єкт-суб'єктна взаємодія у педагогічному процесі (на прикладі технології World Cafe)» (м. Київ, 2015) та ін.).
5. Здійснено популяризацію ідей освіти дорослих як складника освіти впродовж життя через співпрацю інституту та університету, а окремі заходи зреалізовуються за підтримки DVV International.
6. Започатковано міжнародне співробітництво, міжвідомчу / міжсекторну взаємодію у галузі освіти дорослих (ВНЗ, МОН України, НАПН України, DVV International, громадські організації та ін.)

Ідея створення центрів освіти дорослих отримала своє продовження під час створення Центру освіти дорослих – Народної школи (Центру) на базі вечірньої (змінної) школи ІІІ ступеня № 18 Деснянського району м. Києва (вечірньої школи) за активного сприяння відділу андрагогіки ІПООД НАПН України. Координують роботу Центру директор вечірньої школи І. Закомірний, старший науковий співробітник, кандидат педагогічних наук С. Зінченко, голова правління благодійної організації «Золоте серце» Е. Воронцова.

Основними напрямами діяльності Центру є: забезпечення психолого-педагогічного, науково-методичного супроводу неформального навчання різних категорій дорослих; спільна участь у розробці навчальних програм неформальної освіти різних категорій дорослих у контексті неперервної освіти; здійснення апробації розроблених навчальних програм неформальної освіти різних категорій дорослих; проведення спільних семінарів, круглих столів на базі вечірньої школи; підготовка та видання спільних наукових праць, навчально-методичних матеріалів; створення та використання спільних електронних інформаційних ресурсів; створення можливостей для особистісно-професійного розвитку педагогічного персоналу сторін; сприяння участі в програмах і проектах ЮНЕСКО, Ради Європи, Європейського Союзу та інших міжнародних організацій і фондів.

Завдання діяльності Центру реалізуються у роботі постійно діючої Народної школи. Народна школа для навчання різних категорій дорослих є доступною для всіх бажаючих. Тут пропонується широкий спектр курсів навчальних предметів. Народна школа для навчання різних категорій дорослих є частиною неформальної системи навчання, вільного від державного впливу і планування.

Слухачами Народної школи є науково-педагогічний, педагогічний персонал, люди пенсійного віку, мігранти та всі бажаючі. Викладачами Народної школи працюють вчителі вечірньої школи, науковці ІПООД НАПН України, викладачі Київського університету імені Б. Грінченка, волонтери.

Курси, що проводяться для слухачів Народної школи: англійська мова, українська мова для мігрантів, культура української мови, інформаційно-комунікаційна грамотність, культура безпеки життєдіяльності, документознавство, курс практичної психології, ІІІ вік: жити, а не доживати. Форми навчання у Народній школі: короткотривалі курси, довготривалі курси, спеціалізовані семінари, тренінги, дистанційні курси, майстер-класи.

Перспективними напрямами співпраці вечірньої школи і відділу андрагогіки ІПООД НАПН України є: залучення до співпраці центрів освіти дорослих, створених при вищих навчальних закладах, а також громадських організацій, що сприятиме поглибленню співпраці й підвищенню ефективності їх практичних результатів; розширення переліку навчальних курсів для слухачів Центру освіти дорослих з подальшою розробкою навчально-методичного забезпечення для курсів з англійської мови, української мови для мігрантів, культури української мови, інформаційно-комунікаційної грамотності, культури безпеки життєдіяльності, документознавства, практичної психології; створення сайту, на якому буде презентовано інформацію щодо діяльності Центру; організація і проведення спільних семінарів, круглих столів, інших практико-орієнтованих масових заходів з метою популяризації результатів співпраці; підготовка та видання спільних наукових праць з метою обміну досвідом щодо формальної та неформальної освіти дорослих.

Література

1. Громкова М. Т. Андрагогика: теория и практика образования взрослых : учеб. пособ. / М. Т. Громкова. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – 495 с.

2. Никандров Н. Д. Школьное дело в США: Перспективы 2000г. / Н. Д. Никандров // Советская педагогика. – 1991. – № 5. – С. 8.

3. Фестиваль неформального образования 2006 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://aduk atar.net/wiki/index. php?structure_id=160>. – Загл. с экрана. – Язык рус.

УДК* 378.001.76(477+4)(045)** ***Іванова Тамара, м. Київ

ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИМІР

Стаття присвячена проблемі модернізації вищої освіти в умовах європейської інтеграції. У статті висвітлюється актуальність даного питання, зроблено акцент на важливі складові розвитку вищої освіти в контексті європейських вимог.

***Ключові слова**: освіта, вища освіта, європейський освітній простір, інтеграція, модернізація.*

The paper deals with university modernization under conditions of the European integration. The importance of this problem is highlighted, and major components of higher education development in the context of European requirements are emphasized.

***Keywords:** education, higher education, European educational space, integration, modernization.*

В Україні, у межах процесів європейської інтеграції, що охоплюють дедалі більше сфер життєдіяльності, включаючи й вищу освіту, визначено курс на входження до освітнього й наукового простору Європи, на здійснення модернізації освітньої діяльності в контексті європейських вимог.

Україна входить у світ глобальних змін, де ключовим фактором успіху стають інноваційний розвиток і людський капітал. Нині, як ніколи, розвиток країни залежить від людини – компетентної, критично мислячої, проактивної, відповідальної, і саме освіта є надійною запорукою і гарантією стабільного розвитку держави.

Україна чітко визначила орієнтир на входження в освітній простір Європи та здійснює модернізацію освітньої діяльності в контексті європейських вимог. Сучасний етап розвитку освіти в Україні характеризується інтенсивним потоком нового в теорії і практиці навчання та виховання, в управлінні якості освітнім процесом.

Сучасний розвиток вищої освіти в Україні вимагає активної участі вищих навчальних закладів у приєднанні та діяльності в межах єдиного Європейського простору вищої освіти. Слід створювати належні умови для навчання іноземних студентів та сприяти навчанню українських студентів за кордоном [2]. Таким чином, ідея спільного розвитку науки та вищої освіти,а також органічного використання науки як бази забезпечення високої якості вищої освіти забезпечить збереження культурного багатства Європи, що базується на успадкованій різноманітності традицій та сприяння потенціалу інновацій, соціальному і економічному розвитку через зміцнення співробітництва між Європейськими вищими навчальними закладами.

Важливим аспектом інтеграції у світовий та європейський освітній простір є академічна мобільність, що слугує формуванню відкритого освітнього простору, і є сприяє мобільності студентів та професорсько-викладацького складу.

Особливої уваги в процесі входження у єдиний Європейський освітній простір потребують заходи щодо підвищення економічності, ефективності та результативності діяльності вищого навчального закладу [3]. Важливого значення набуває самооцінка результатів діяльності навчального закладу, через проведення моніторингу якості освітніх послуг, а також створення ефективної системи контролю якості вищої освіти.

Наступними вимогами європейського процесу в освіті є питання забезпечення працевлаштування випускників вищих навчальних закладів. Проблеми, що стосуються працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, спричинені різними особливостями соціального стану і трудової поведінки: недостатнім освітнім рівнем; низькою адаптованістю та вразливістю щодо економічного й соціального середовища; підвищеними вимогами щодо працевлаштування, до змісту, характеру і умов праці; високою професійною і територіальною мобільністю, що зумовлена неусталеністю та слабкістю економічних і соціальних зв'язків молодої людини, а також тим, що роботодавці не хочуть брати на роботу початківців, мотивуючи це відсутністю у них досвіду [1, ст. 128]. Тому, пошук шляхів удосконалення змісту освіти, форм її організації, відновлення ролі освіти як основного продуктивного фактору економічного зростання, забезпечення безперервного відтворення і розвитку компетенцій людей протягом всього життя є актуальною проблемою вищої освіти не лише в Україні, а й у інших країнах світу.

Таким чином, завдань, що стоять перед освітянською сферою, накопичилось чимало. Адже Україна входить у світ глобальних змін де ключовим фактором успіху стають інноваційний розвиток і людський капітал. Нині, як ніколи, процвітання країни залежить від людини – компетентної, критично мислячої, проактивної, відповідальної. І саме освіта є надійною запорукою та гарантією стабільного розвитку держави. Українська система вищої освіти має всі підстави для всебічної диверсифікації освітнього процесу за строками, формами організації, напрямами діяльності. Адже сьогодні саме час ставити перед собою ті завдання, котрі дали б змогу працювати на випередження, формувати системні рішення, почувати власну відповідальність кожного.

Література

1. Другов О. Проблеми та напрями модернізації вищої освіти в Україні // Болонський процес. Вісник КНТЕУ. – 2010. – Вип. 5. – С. 127–135.
2. Калінічева Г. І. Модернізація системи вищої освіти України в контексті національних пріоритетів XXI століття [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vchu/N154/N154p023-030.pdf
3. Карпенко М. М. Пріоритети розвитку вищої освіти в Україні в руслі загальноєвропейських тенденцій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.niurr.gov.ua.

УДК 37.04
Іванюк Інна, м. Тернопіль

ПРОФІЛЬНА ШКОЛА ПРАВОЗНАВЧОГО СПРЯМУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМ НЕПЕРЕРВНОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

У статті порушуються проблеми удосконалення освітньої системи профільного типу в умовах інтеграційних процесів, посилення взаємодії школи та ВНЗ, забезпечення неперервності правознавчої освіти.

***Ключові слова**: компетентний, особистісно орієнтований, профільне навчання, правознавство, саморозвиток.*

The article deals with problems of specialized instruction system improvement under conditions of integration processes, strengthening of interaction between school and University, ensuring the continuity of education.

***Keywords**: competent, person-oriented, specialized instruction, self-development.*

Актуальність проблеми обумовлюється тим, що профільне навчання є одним із ключових напрямів удосконалення системи освіти нашої держави й передбачає реальне планомірне оновлення сучасної школи, максимальне врахування інтересів, нахилів і здібностей кожного учня у контексті соціального та професійного самовизначення і у відповідності з вимогами сучасного ринку праці. Такий підхід до організації освіти не лише реалізує принцип особистісно орієнтованого навчання школярів, а й дає змогу створити умови для їхнього професійного самовизначення та подальшої самореалізації [1]. Виходячи із загальних положень профільного навчання, закладених у концепції профільного навчання старшої школи, сучасна школа, ВНЗ повинні максимально орієнтуватися на

створення умов, оптимальних для саморозвитку, самореалізації особистості кожного школяра та студента. Тому, саме профільне навчання створює той контент, що відповідає інтересам, нахилам і здібностям учня, майбутнього студента. Йдеться насамперед про врахування сфери пізнавальних інтересів (наприклад, у нашому випадку – гуманітарних загалом, правознавчих у їх контексті, зокрема), що найбільшою мірою можуть реалізувати потенціал розвитку дитини, стимулюючи створення ситуації успіху в навчанні, самоствердженні, самореалізації, підвищенні пізнавального інтересу, здатності до саморегуляції, ефективної самостійної навчальної роботи та ін. Тобто профільне навчання не стільки реалізує функцію ранньої професіоналізації загальної освіти, скільки сприяє самовизначенню учня, формування навчальних компетенцій на основі «Я-Концепції».

Аналіз публікацій свідчить про те, що останнім часом спостерігається підвищений інтерес науковців та практичних працівників освітньої галузі до проблем правознавчої освіти, правового виховання, формування правосвідомості у школярів. Загальна мета системи правознавчої освіти в школі визначається такими головними документами в галузі освіти, як: Державна національна програма «Освіта. Україна XXI століття», Закон України «Про загальну середню освіту», Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа), Державна програма «Вчитель», Національна доктрина розвитку освіти, Концепція профільного навчання у старшій школі, Концепція змісту освіти для Європейського виміру, Державний стандарт освітньої галузі «Суспільствознавство» тощо, а також такими, що визначають загальний напрямок розвитку країни, наприклад, Національна доповідь «Новий курс: реформи в Україні 2010–2015». Різні аспекти проблеми є предметом досліджень таких науковців: О. Пометун, В. Котюк, М. Городиський, І. Запорожан, І. Романова, Л. Рябовол, Ю. Сурмяк, Л. Мацук, І. Криштак та ін., які більшою мірою опікувалися проблемами модернізації системи правознавчої освіти різних рівнів, меншою – проблемами взаємодії освітніх систем, що мають спільні змістово-технологічні основи освітньої діяльності.

Тому, *метою статті* є спроба дослідження освітньої системи школи профільного типу в умовах взаємодії школи та ВНЗ, забезпечення неперервності правознавчої освіти компетентнісного рівня.

Виклад основного матеріалу. Закономірно, що система оптимізації профільного навчання школи повинна відбуватися у контексті інноваційних процесів, що відбуваються в системі вищої професійної освіти відповідного профілю та інтегрально створює спільний змістовно-технологічний контент освітньої діяльності, забезпечуючи: оптимізацію освітніх систем школи та ВНЗ, що за своєю суттю є взаємопов'язаними, обумовлюючи ефективність функціонування одна одної; спільність базових підходів до формування компетенцій визначеного профілю, що забезпечить неперервність освітнього процесу, поетапне нарощування компетенцій на основі «Я-Концепції»; об'єднання зусиль усіх суб'єктів цілісного освітнього простору школи, ВНЗ щодо науково-практичного забезпечення оптимізації розвитку освіти відповідного профілю, неперервності процесу.

Також важливою вважаємо позицію, за якою профільне навчання допомагає реалізувати особистісно орієнтований підхід в освіті (в основі якого – взаємодія досвідів того, хто вчить та того, хто навчається), що виступає головним механізмом сприяння неперервності компетентнісної освіти. Як доводить досвід, процес профілізації освіти є досить складним та суперечливим, існує багато проблем, що стосуються як концепції профільного навчання, технології її реалізації на практиці, так і механізмів, принципів управління освітньою системою.

Так, Л. Рябовол, виходячи з основ синергетичного підходу, визначає сутність правознавчої освіти як освітньої системи – системи навчання правознавства, що здатна до самовідновлення. Вона є адаптивною, тобто перебуваючи під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів (зв'язків), адекватно реагує на них та складається з елементів, що самовідновлюються [2, с. 7–10].

У цьому визначенні нам імпонує підхід, за яким у трактування поняття «правознавча освіта» закладені ключові позиції компетентнісної освіти, за якими освітня система має набувати ознак саморегуляції, самоуправління, бо саме за таких умов вона буде здатна до самовідновлення, а значить, і до саморозвитку. Цінною також вважаємо таку характеристику системи, як адаптивність, що трактується не як процес одностороннього пристосування до зовнішніх факторів, продиктованих «згори» (інформаційно-репродуктивна освіта), а через взаємодію зовнішніх та внутрішніх факторів, що фіксуються через об'єктивні, закономірні зв'язки, що забезпечують синергетичність підходу до формування системи правознавчої освіти.

Означимо теоретичні позиції щодо тенденцій інноваційного розвитку, що спільних для системи правознавчої освіти школи профільного типу та ВНЗ відповідного професійного спрямування. Важливо більш детально трактувати сутність правознавчої освіти у контексті компетентнісного підходу, за яким головною метою правознавчої освіти є не традиційне формування системи знань та умінь відповідно до визначеної галузі, а формування в учнів та студентів правової компетентності,

що визначаємо як сформованість системи знань, умінь на основі «Я-Концепції»:
– правознавчі знання сприймаються не як самоцінність, а як умова формування правосвідомості, правової поведінки школяра, студента як суб'єктів освітньої діяльності;
– правова освіта сприймається як інтегруюча складова, що виходить далеко за межі дисциплін історико-правознавчого циклу, і стосується моральної поведінки школяра, студента у різних сферах освітнього та життєвого простору;
– правова свідомість є найвищим показником правової компетентності, оскільки найбільшою мірою відповідає за механізми саморегуляції, саморозвитку, адекватного формування власного життєвого простору на морально-правовій основі;
– навчання реалізується через взаємодію досвідів педагога, який представляє у власній інтерпретації правові знання та варіанти їх трактування, та досвіду учня (студента), який осмислює інформацію через призму власного досвіду уже наявної правової компетентності, поведінки, своїх уявлень про правові, моральні норми, їх сутність, логіку та практичну реалізацію.

Інтегрально правову освіту в контексті компетентнісного підходу ми трактуємо, як освіту, що набуває тенденцій до саморегуляції, самоуправління як на рівні освітньої системи, так і на рівні кожного окремого школяра, студента, який неодмінно повинен мати власну траєкторію особистісного саморозвитку, значущою складовою якого є правова свідомість.

Виходячи з поданого вище контексту розуміння сутності правової освіти на основі компетентнісного підходу, вважаємо, що рушійними силами формування правової компетентності школярів, студентів, в основі якої – формування правосвідомості, можуть бути наступні суперечності:
– між традиційною концепцією формування правових знань на основі інформаційно-репродуктивної системи та компетентнісної, в основі якої – формування правосвідомості суб'єкта навчання;
– між визначеною програмою системи правових знань, умінь використовувати їх на практиці та наявним досвідом правових переконань, правової поведінки, що є головними регуляторами професійних позицій студента, формування життєвих пріоритетів, особистісного розвитку школяра;
– між системою традиційних методів навчання, орієнтованих більшою мірою на запам'ятовування та відтворення навчальної інформації з правознавчих дисциплін, та методами, в межах яких актуалізуються мислення, аналізування, систематизація, порівняння, моделювання, рефлексія та ін.;
– між системою компетентнісної правознавчої освіти та об'єктною позицією школяра (студента) в структурі навчальної діяльності, готового до засвоєння правознавчої інформації за заданими зразками.

Відповідно до зазначених теоретичних позицій, був визначений комплекс принципів оптимізації системи формування правової компетентності, правосвідомості учнів навчального закладу з відповідним профільним спрямуванням, що набуває тенденції до безперервності процесу розвитку та саморозвитку. Цей комплекс базується на таких принципах:
– *Принцип цільової та змістової спрямованості освітньої системи*, що орієнтує на цілісне, системне формування правової компетентності школярів. А це означає, що кожен навчальний предмет повинен реалізувати потенціал формування правової культури учнів, використовуючи як зміст навчання, так і процес та технології його організації. Те саме стосується всіх сегментів освітньої системи. При тому не можна допускати однобокості формування школяра, нехтування іншими, не менш значущими компонентами цілісного розвитку особистості школяра, комплексу його навчальних компетенцій. Отож, має бути забезпечена гармонізація пріоритетного з цілісним, що складатиме базові концептуальні засади розвитку освітньої системи навчального закладу.
– *Принцип інтеграції,* як головний механізм забезпечення цілісного освітнього простору, важливий в системі формування правосвідомості школярів. Керівник закладу повинен об'єднати педагогічний колектив для формування сприятливого середовища для самореалізації школяра в правовому аспекті за відповідним комплексом показників. При тому повинен бути розроблений комплекс форм та методів діяльності, що передбачають взаємодію всіх членів колективу, груп педагогів, а також спільну діяльність зі школярами, батьками учнів, громадськими організаціями. Лише за таких умов можна виробити спільні цінності, прийняти комплекс спільних позицій, вимог, яких будуть дотримуватися всі суб'єкти освітньої системи. І, що найголовніше, наявність цілісного освітнього простору в навчальному закладі буде виступати базовою умовою самоактуалізації, самореалізації школяра (в іншому випадку він буде пристосовуватись до умов, що в автономному режимі створює для нього кожен педагог).
– *Принцип забезпечення суб'єктності позиції учня* у формуванні правової компетентності. Значущість принципу посилюється в процесі переходу на стандарти компетентнісної, особистісно

орієнтованої освіти, в умовах якої освітня система орієнтована на формування ситуації, сприятливої для самоосвітньої діяльності учня, його самовиховання та самореалізації, максимально враховуючи індивідуальні можливості кожного. Тому освітній простір, навчальний процес як його основа, мають бути сприятливими для формування активної, суб'єктної позиції учня, формуючи навчання як взаємодію досвідів вчителя та учнів.

Слід зазначити, що згадані принципи не є самодостатніми позиціями, вони сформовані на основі максимального врахування закономірностей педагогічного процесу, зокрема тих, що відображають логіку управлінської діяльності. Вказаний вище комплекс принципів, що актуалізуються у сфері формування правової компетентності, правової культури, правосвідомості школяра, сформований з урахуванням наступних закономірностей, взаємозалежних зв'язків: соціальна обумовленість цілей, змісту та технологій формування правової компетентності школярів; органічність взаємозалежності навчання та виховання правової культури школярів в умовах освітньої системи; взаємозалежність цілей, змісту, методів організації правового виховання школярів, а також особливостей управління (планування, організації, регулювання та контролю за його ефективністю).

Закономірності та принципи є також актуальними і для системи вищої професійної освіти правознавчого спрямування.

Висновки. Отож, розвиток освітньої системи школи профільного типу не може програмуватися як самодостатній автономний процес в межах визначеного освітнього закладу, оскільки такий підхід буде провокувати свого роду конфлікт взаємозалежних систем різних рівнів, що виступатиме гальмівним фактором процесу взаємодії систем, наступності у формуванні профільних компетенцій школяра, студента, а відтак, – і неперервності процесу професійного становлення, розвитку та саморозвитку майбутнього фахівця на особистісно орієнтованій основі. У перспективі необхідно шукати як концептуальні, так і змістово-технологічні основи оптимізації освітнього простору школи у взаємозалежності з розвитком освітньої системи ВНЗ відповідних профілів.

Література

1. Концепція профільного навчання в старшій школі, затверджена рішенням колегії МОН України № 1456 від 21.10.2013 р. – Режим доступу : mon.gov.ua/content/Нормативно-правова%20база/1456.pdf
2. Рябовол Л. Т. Проблемне навчання правознавства: поняття та способи реалізації [Текст] / Л. Т. Рябовол // Історія та правознавство. – 2016. – № 4–5. – С. 7–10.

УДК 37.013.42
Ілліна Ольга, м. Житомир

ПРОФЕСІЙНА ОРІЄНТАЦІЯ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ-ІНВАЛІДАМИ

У статті розглядаються організаційно-педагогічні аспекти профорієнтаційної роботи соціального гувернера. Розглянуті особливості і значення професійної орієнтації дітей з обмеженими функціональними можливостями.

Ключові слова: *профорієнтація, діти з обмеженими функціональними можливостями, діти-інваліди, соціальний гувернер, соціальна робота, професійне самовизначення.*

The article deals with organizational and pedagogical aspects of the social tutor career-guidance work. The importance of career guidance for handicapped children and its peculiarities are considered.

Keywords: *career guidance, handicapped children, children-invalids, social tutor, social work, professional self-determination.*

Перед дітьми-інвалідами та їх батьками в сучасному суспільстві постають проблеми фізіологічного, психологічного, економічного та соціального характеру. Діти-інваліди майже повністю залежні від своїх батьків та опікунів. Слабка професійна підготовка дітей з обмеженими функціональними можливостями призводить до того, що така залежність зберігається на все життя.

Важливим завданням соціальної роботи з дітьми-інвалідами є отримання ними соціального досвіду, включення їх в існуючу систему суспільних відносин, їх професійне самовизначення. Це потребує спеціально організованої і цілеспрямованої профорієнтаційної роботи.

Соціальну роботу з дітьми-інвалідами розглядали А. Капська, О. Безпалько,О. Карякін, М. Лукашевич, І. Мигович та ін. [1]. Професійна орієнтація, її стан та перспективи були предметом дослідження Л. Авдєєвої, Н. Коляденко, А. Мацегори, І. Черевань тощо [2, 3].

Беручи за основу соціальної роботи з дітьми-інвалідами процес реабілітації, багато хто з науковців підкреслював важливість професійної орієнтації, однак організаційно-педагогічні аспекти профорієнтаційної роботи соціального гувернера, виклад яких є метою даної статті, досліджені ще недостатньо.

Діти з обмеженими функціональними можливостями повинні оволодіти певними професійними навичками, виходячи з власних функціональних можливостей та інтересів. Надання інвалідам

можливості професійної самореалізації вперше проголошене на міжнародному рівні у Загальній декларації прав людини, що була прийнята резолюцією 217А (ІІІ) Генеральної Асамблеї ООН 10.12.1948 р.

Конвенція ООН про права інвалідів, що в 2010 р. була ратифікована Україною, проголошує надання інвалідам можливості для ефективного доступу до загальних програм технічної та професійної орієнтації, служб працевлаштування та професійного й безперервного навчання.

Професійна орієнтація визначена ст. 1 Закону України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» як науково обґрунтована система форм, методів, засобів впливу на особу для сприяння її професійному самовизначенню на основі врахування стану здоров'я, освітнього і професійно-кваліфікаційного рівнів, інтересів, здібностей, індивідуальних, психофізіологічних особливостей та потреб галузей економіки. У законі також зазначено, що професійна орієнтація інвалідів у працездатному віці та дітей-інвалідів здійснюється відповідно до індивідуальної програми реабілітації інваліда для підвищення його конкурентоспроможності на ринку праці, визначення можливостей до професійної підготовки, перепідготовки і наступного працевлаштування [4].

Згідно з існуючим законодавством, послуги з професійної орієнтації інвалідам у працездатному віці, які мають бажання працювати і зареєстровані як безробітні, надає Державна служба зайнятості України. Професійну орієнтацію дітей-інвалідів здійснюють спеціальні загальноосвітні та санаторні школи (школи-інтернати), центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, реабілітаційні установи, а в умовах інклюзивної освіти – загальноосвітні навчальні заклади. Велику роль в цьому процесі відіграють соціальні гувернери як спеціалісти з медико-соціальної реабілітації дітей з обмеженими функціональними можливостями, які працюють в сім'ї дитини-інваліда.

Напрямами професійної орієнтації осіб з інвалідністю є такі загальноприйняті структурні елементи профорієнтації, як професійна інформація, професійна консультація, професійний відбір та професійна адаптація.

Завдяки професійній інформації, особа з обмеженими функціональними можливостями може отримати відомості про специфіку виробничої діяльності і режиму праці на тому чи іншому підприємстві у відповідності до медичних показань і протипоказань, про стан, потреби і динаміку ринку праці і можливості отримання послуг, що дозволять підвищити власну професійну конкурентоспроможність.

Професійна консультація дозволяє оптимізувати самооцінку свого трудового потенціалу, узгодити професійні інтереси, нахили, індивідуально-психологічні якості і обмеження здоров'я особи з інвалідністю із потребами ринку праці та вимогами конкретних роботодавців.

Професійний відбір створює умови для встановлення професійної придатності осіб із інвалідністю до конкретних видів професійної діяльності на конкретному робочому місці.

Завданням професійної адаптації є не лише забезпечення входження, оволодіння та досягнення особою з інвалідністю професійної майстерності у конкретному виді професійної діяльності на конкретному робочому місці, але й вирішення специфічних аспектів її трудової адаптації.

Цілями професійної орієнтації дитини-інваліда є забезпечення соціальних гарантій у сфері вільного вибору професії, форми зайнятості та шляхів самореалізації в умовах ринкових відносин; досягнення збалансованості між професійними інтересами дитини, її психофізичними особливостями та можливостями ринку праці; прогнозування професійної успішності та розвитку професіоналізму.

Професійна орієнтація дитини-інваліда повинна включати з'ясування рівня загальної та професійної освіти дитини, виявлення кола потенційно доступних їй професій, діагностику індивідуальних професійних можливостей, психологічну діагностику здібностей, виявлення професійних інтересів, переваг інваліда та членів його сім'ї, розширення загальної уяви про світ професій та докладну інформацію про об'єктивно доступні дитині професії, організацію професійного навчання за обраною професією.

Науковець Н. Коляденко, досліджуючи процес надання профорієнтаційних послуг клієнтам з інвалідністю Державною службою зайнятості України, наголошує на необхідності врахування вимог до роботи, що обумовлюються соціально-психологічними проблемами характерними для захворювань, що призвели до настання інвалідності [3]. Врахування цього аспекту є дуже важливим у процесі здійснення соціальним гувернером профорієнтаційної роботи з дитиною з обмеженими функціональними можливостями.

Захворювання органів дихання, дихальна недостатність (туберкульоз, бронхіальна астма, важкі хронічні запальні захворювання системи дихання тощо) викликають обмеження спілкування, астенічний синдром (швидку втомлюваність, задишку), невротизацію, психосоматичні розлади, обмеження щодо окремих професій, видів та умов робіт, необхідність постійного прийому

лікувально-профілактичних засобів. Отже, критеріями належних умов роботи для людини з подібним захворюванням є достатність чистого повітря, відсутність токсичних матеріалів, мінімізація нервово-психічних навантажень та психологічна підтримка.

Захворювання серцево-судинної системи, хронічна серцева недостатність (вроджені та набуті вади серця, гіпертонічна хвороба, порушення кровообігу, ураження міокарду, міокардіодистрофія тощо) супроводжуються больовим та астенічним синдромами, роздратованістю, втомлюваністю, психологічним запереченням важкості захворювання із прагненням гіперкомпенсації. Необхідними є обмеження фізичних навантажень та їх дозованість. Вимогами до умов праці будуть відсутність нервово-психічних навантажень, авралів, спокійний ритм роботи, комфортно облаштоване робоче місце, за можливістю – організація роботи вдома.

Критеріями профорієнтації дитини з захворюваннями системи травлення до роботи, що їй пасуватиме, є можливість дотримання режиму праці та відпочинку, відсутність необхідності перебування в статичній позі, наявність обідньої перерви, наявність відповідних санітарно-гігієнічних умов, адже такі вади, як виразкова хвороба шлунку та підшлункової залози, захворювання печінки та жовчовивідних шляхів, захворювання кишківника тощо можуть супроводжуватися роздратованістю, конфліктністю, млявістю, сонливістю, викликають необхідність дотримання дієти та режиму харчування.

Дитина з захворюваннями нирок, видільної системи (хронічні нефрити, аномалії розвитку, стани після пересадки нирок тощо) може періодично відчувати важкий біль, мати проблеми пересування, перепади настрою, схильність до депресій. Така дитина потребує орієнтації на роботу, що характеризується відсутністю холоду і протягів, відсутністю необхідності тривалого перебування на ногах або в статичній позі, наявністю відповідних санітарно-гігієнічних умов, відсутністю токсичних матеріалів.

Проводячи профорієнтаційну роботу з дітьми, які мають ендокринні захворювання (цукровий діабет, тиреотоксикоз тощо), необхідно враховувати, що вони потребують забезпечення нешкідливих умов праці, наявності маніпуляційної кімнати, наявності умов для забезпечення дієтичного харчування та режиму праці і відпочинку, відсутності токсичних матеріалів, відсутності нервово-психічного напруження, стресових ситуацій, конфліктів.

Порушення опорно-рухового апарату (деформації кісток, викривлення хребта, захворювання та вроджені вади верхніх і нижніх кінцівок тощо) призводять до обмеження самостійного руху, самообслуговування, порушень ходи і дрібної моторики, вторинних порушень функцій внутрішніх органів, порушень мови, міміки, вимушеної побутової залежності від інших осіб, психологічних проблем через стигматизовану зовнішність. Критеріями підходящої роботи є можливість створення спеціально облаштованого робочого місця – на підприємстві або вдома, відсутність бар'єрів пересування, мінімальна залежність від сторонніх осіб, наявність спеціальних санітарно-гігієнічних умов, маніпуляційної кімнати, територіальної доступності та спеціального транспорту тощо.

Обмеження спілкування та орієнтації в навколишньому просторі, обумовлені порушеннями зору та слуху, викликають необхідність орієнтації дитини на таку професію, що б дозволяла створення спеціальних умов праці та спеціального робочого місця, відповідала б таким критеріям, як доступність, безбар'єрність, безпечність.

Психоневрологічні захворювання можуть викликати неадекватність, некритичність, проблеми поведінки, спілкування, порушення пізнавальних процесів (пам'яті, уваги, мислення), емоційні, психомоторні розлади, порушення свідомості, запаморочення, порушення координації тощо. Така дитина потребує медико-соціальної та професійно-трудової реабілітації. Критеріями підбору належної професії у процесі професійної орієнтації є відсутність матеріальної відповідальності, свіже повітря, фізична праця, можливість надомної праці, ненормований робочий час, наявність творчого компоненту, використання комп'ютерної техніки тощо.

У процесі профорієнтації дитини з обмеженими функціональними можливостями постає складне завдання узгодження особистісних якостей дитини-інваліда, її здібностей і нахилів не лише з її можливостями професійної діяльності в межах існуючої хвороби, але із потребами ринку праці.

Професійна орієнтація дитини з обмеженими функціональними можливостями є складним процесом, однак урахування зазначених організаційно-педагогічних аспектів дозволить допомогти дитині свідомо та обґрунтовано прийняти рішення щодо вибору професії, місця роботи та навчання.

Література

1. Капська А. Й. Соціальна робота : навч. посіб. / А. Й. Капська. – К. : Центр навч. літератури, 2005. – 328 с.

2. Авдєєв Л. Г. Стан та перспективи розвитку професійної орієнтації в Україні / Л. Г. Авдєєв. – К.,

2012. – 63 с.
3. Коляденко Н. В. Надання профорієнтаційних послуг клієнтам з інвалідністю Державною службою зайнятості України : метод. реком. / Н. В. Коляденко . – К. : ІПК ДСЗУ, 2013. – 66 с.
4. Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні». – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/go/2961-15

УДК 371.135:371.315:573+574:371.31(045) **Казмірчук Юлія, м. Київ**

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ ДО ВИКЛАДАННЯ БІОЛОГІЇ ТА ЕКОЛОГІЇ В СИСТЕМІ НЕПЕРЕВНОЇ ОСВІТИ

У статті розглядаються переваги компетентнісного підходу до викладання біології та екології в загальноосвітніх навчальних закладах. Компетентнісний підхід, спрямований на високоякісний кінцевий результат, дозволяє максимально удосконалити навчальний процес в системі неперервної освіти. Зміна пріоритетів сучасної освіти вимагає послідовного впровадження компетентнісної освіти в навчально-виховний процес.

Ключові слова: *біологічна компетентність, комунікативна компетенція, когнітивні методи, стратегії, інтерактивні методи, неперервна освіта.*

The article deals with the advantages of competence-based approach in teaching Biology and Ecology in secondary schools. The competence-based approach, aimed at a high-quality end-point result, provides an opportunity to maximally improve the educational process in the system of continuous education. The change of up-to-date priorities in education requires successive introduction of competence-based teaching in the educational process.

Keywords: *biological competence, communicative competence, cognitive methods, strategies, interactive methods, continuous education.*

«Мистецтво навчання є мистецтво пробуджувати в юних душах допитливість і потім задовольняти її»
(А. Франс)

Постановка проблеми. Компетентність, як педагогічне явище має складну структуру. Її основними складовими є глибокі системні знання, діяльність, досвід та особистісні якості, такі як когнітивність та креативність. Компетентність – це загальна здатність, що ґрунтується на знаннях, уміннях, навичках, досвіді, цінностях та здібностях, набутих завдяки навчанню.

Відомий борець за громадянські права М. Кінг говорив: *«Всередині нас криються потенційні творчі можливості, й ми повинні працювати щосили, щоб розкрити цей потенціал».* Компетентнісний підхід у загальноосвітніх навчальних закладах спрямований на формування основних форм компетенцій, готовності учнів використовувати здобуті знання, уміння, навички для вирішення поставлених завдань, розкривати творчий потенціал кожної дитини. Проблема компетентнісного підходу до викладання біології та екології в системі неперервної освіти є надзвичайно актуальною та має важливе практичне значення, адже людина навчається все своє життя. У час шалених інформаційних потоків та наукових винаходів обізнаній людині не достатньо володіти енциклопедичними знаннями, їй необхідно вміти успішно та швидко розв'язувати складні проблеми, навчитися самоконтролю власної діяльності та відповідальності за результати. Саме компетентнісний підхід до навчання розвиває самостійність мислення та спонукає до використання інновацій для досягнення поставленої мети.

Отже, переваги компетентнісного підходу до викладання біології у навчальних закладах очевидні, адже таке навчання спрямоване на якісний результат та дозволяє постійно удосконалювати навчально-виховний процес у системі неперервної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Система сучасної освіти у відповідності з європейськими стандартами популяризує та актуалізує проблему вдосконалення підготовки старшокласників у системі неперервної освіти. Модернізація якості навчання можлива тільки за умов умілого поєднання науки, освіти та інноваційної діяльності. За останні роки проблема формування компетентностей школярів посіла одне з найважливіших місць у зарубіжній та вітчизняній педагогічній літературі. Актуальні проблеми впровадження компетентнісного підходу в системі неперервної освіти глобально розглядаються в працях В. Краєвського, В. Лугового, І. Беха [1], І. Зимньої, І. Зязюна, Н. Муранової [3, 4, 5], О. Савченко, О. Поважного, Н. Бібік, О. Овчарук, В. Чайки [7] та ін.

Метою статті є виявлення можливих шляхів реалізації компетентнісного підходу до викладання біології та екології в системі неперервної освіти.

Виклад основного матеріалу. Реформування системи освіти та поліпшення якості навчання у відповідності до міжнародних стандартів, передбачає заміну консервативного навчання на більш якісну та перспективну компетентнісну освіту.

Вчений І. Бех зазначає, що саме компетентнісний підхід у сучасній освіті здатний забезпечити високий рівень розвитку компетентності учнів, які виступають не об'єктами, а суб'єктами навчання [1, с. 27–28]. Запропонований підхід є найбільш прогресивним і на думку В. Чайки. У своїх роботах науковець виділяє перспективність компетентнісного підходу у високій мірі готовності майбутніх фахівців, організації самовиховання, самопізнання, розвитку самосвідомості, що є рушійними силами в освітньому процесі [7, с. 23–24].

На думку А. Вербицького, реалізація на практиці компетентнісного підходу в системі неперервної освіти передбачає повне та суттєве перезавантаження змісту освіти. Адже модернізований підхід базується на формуванні основних форм компетентностей, що охоплюють різні сфери діяльності, а не ґрунтується лише на здобутті учнями знань, умінь та навичок [2, с. 27]. Вчений О. Пометун також констатує, що поширеним принципом щодо виокремлення ключових форм компетентностей є їх вибір відповідно до сфер суспільного життя, де кожна особистість реалізує свої можливості та організовує власну та суспільну діяльність [6, с. 16–17].

У час глобальних екологічних змін модернізована освітня програма вимагає поглиблення біологічної грамотності та свідомості не лише учнів, а й усього суспільства. Сучасна біологічна освіта ставить за мету забезпечити оволодіння системою знань про розвиток організмів, їх еволюцію, біорізноманіття, екосистеми, структурні та функціональні основи життя. Так, знання про живу природу та особливості середовищ існування сприятимуть формуванню в учнів дбайливого ставлення до природи. Знання про особливості спадковості та мінливості організмів стануть фундаментом здорового способу життя, збереження фізичного, психічного, соціального та морального благополуччя, а отже, сприятимуть розвитку здорової нації.

На сучасному етапі біологічні науки стають явними лідерами наукового пізнання, займаючи ключові позиції в охороні здоров'я, медицині, валеології, гігієні, збереженні довкілля. Проблеми екології та біоетики набули масштабного значення. Знання з біології є невід'ємними у формуванні екологічної культури особистості, раціональному природокористуванні. Новітні біологічні досягнення зумовили абсолютно нові підходи до біології. Біологічна освіта суспільства повинна орієнтуватися не лише на сучасні, а й майбутні цінності, сформовані на основі розуміння невід'ємної єдності людини та природи. Ставлення людини до навколишнього середовища залежить від основ екологічних знань, відношення до природи, засвоєних не лише під час навчального процесу, а й сформованих у родині. Формування екологічної компетентності в умовах неперервної освіти дає можливість учням та майбутнім студентам володіти певними екологічними компетенціями.

Біологічна компетентність – це система інтегрованих якостей, індивідуальних особливостей кожної особистості. Така система характеризується здатністю та готовністю швидко, якісно вирішувати проблеми різного рівня. Важливими та невід'ємними складовими біологічної компетентності є когнітивне мислення та практична діяльність учнів. Біологічну компетентність можна порівняти із законом динамічної рівноваги, адже кожний окремий її елемент залежить від усіх інших, відповідно впливаючи та змінюючи продуктивність кожної. Не існує жодної компетенції, що формувалася би та існувала самостійно, незалежно. Це дає підставу розуміти, що для гармонійного розвитку особистості важливими є не лише здобуті знання, сформовані вміння та навички, а й уміння самостійно модифікувати їх, комбінувати, використовувати в різних сферах діяльності. Цінність знань полягає в умінні застосовувати їх в повсякденному житті. Невід'ємним компонентом біологічної компетентності є когнітивний розвиток учнів. Когнітивний розвиток – це розвиток всіх видів розумових процесів, таких як сприйняття, пам'ять, формування понять, рішення завдань, уява та логіка. Теорія когнітивного розвитку була розроблена швейцарським філософом та психологом Ж. Піаже.

У системі неперервної освіти особливого значення набувають знання системи наукових ідей, поглядів, концепцій. Основні поняття загальної біології, основи раціонального природокористування є стійким підґрунтям у виборі пріоритетів сучасної людини на безпечне для життя та здоров'я довкілля. Під час вивчення тем з біології учні усвідомлюють загальні закономірності життя, властивості та закони існування живої матерії. Сучасна біологічна наука має могутній навчально-виховний потенціал та сприяє формуванню різнопланового світогляду при вивченні біологічних об'єктів, явищ та процесів. Зміст предмету «Біологія» сприяє розвитку в учнів системи загальнолюдських цінностей, виховує гуманне ставлення до всього живого, не виокремлюючи людину як вінець природи. Вивчаючи особливості будови та процеси життєдіяльності людського організму, біологічна освіта сприяє фізичному вихованню особистості. У курсі «Біологія людини»

значна увага приділяється питанням гігієни, охорони здоров'я, обґрунтовуються гігієнічні норми та правила поведінки. На нашу думку, саме гігієнічне виховання є пріоритетним завданням майже всіх розділів курсу біології. Дуже важливо навчити учнів виявляти зв'язок теоретичних знань із практичним їх застосуванням.

Освічена людина повинна добре знати свій організм, легко орієнтуватися в довкіллі, мати глибоку уяву про живі природні об'єкти та знати їхню роль у житті людини. Тому, важливим завданням вчителя є організація самостійної пошукової діяльності учнів, формування критичного мислення, розвитку комунікативної компетенції.

Ще одним важливим компонентом біологічної освіти учнів є формування життєвих компетенцій, що передбачають актуалізацію особистісних цінностей, позицій, переконань. У час безперервного інформаційного потоку людина повинна вміти оцінювати, відхиляти, спростовувати, доводити, обґрунтовувати, аргументувати та в потрібний момент брати на себе відповідальність.

Висновки. Модернізована освіта повинна бути спрямована на розвиток життєво важливих компетенцій. Сучасність вимагає формування нових стандартів біологічного та екологічного мислення суспільства. Компетентнісний підхід є одним із перспективних підходів до навчання в системі неперервної освіти, тому виникає необхідність послідовного його впровадження в освітній процес. Реалізація компетентнісного підходу до викладання біології та екології в системі неперервної освіти спрямована на формування базових компетенцій, тобто готовності учнів використовувати засвоєні фундаментальні знання, уміння та навички для вирішення різноманітних завдань у майбутньому.

Література

1. Бех І. Д. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу в педагогіці / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 2009. – № 2(63). – С. 27–31.
2. Вербицкий А. А. Компетентностный подход и теория контекстного обучения / А. А. Вербицкий. – М. : ИЦ ПКПС, 2004. – 84 с.
3. Муранова Н. П. Компетентнісний підхід у системі доуніверситетської підготовки майбутніх студентів технічних спеціальностей / Н. П. Муранова // Рідна школа. – 2012. – № 10. – С. 7–12.
4. Муранова Н. П. Компетентнісний підхід як теоретичне підґрунтя фізико-математичної підготовки старшокласників до навчання в технічному університеті / Н. П. Муранова // Актуальні проблеми вищої професійної освіти України : Всеукр. наук.-практ. конф., 22–23 берез. 2012 р. : матер. конф. – К. : НАУ, 2012. – С. 51.
5. Муранова Н. П. Концепція компетентністного підходу в системі доуніверситетської підготовки майбутніх студентів технічних спеціальностей / Н. П. Муранова // Теорія та методика навчання фундаментальних дисциплін у вищій школі : зб. наук. праць ; вип. 8. – Кривий Ріг : Вид. відділ КМІ, 2013. – С. 112–122.
6. Пометун О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн / О. І. Пометун // Компетентнісний підхід в сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.
7. Чайка В. М. Реалізація компетентнісного підходу в системі підготовки майбутнього вчителя / В. М. Чайка // Шляхи модернізації вищої освіти у контексті євроінтеграції : Матер. регіон. наук.-практ. семінару / за заг. ред. Г. В. Терещука. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2008. – С. 21–26.

УДК 37:001.895
Калюжка Наталія, м. Переяслав-Хмельницький

ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ В СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

У статті розглядаються шляхи реалізації компетентнісного підходу в системі неперервної освіти, визначено чинники його реалізації. Подано структуру компетентностей (ключові, загальногалузеві, предметні компетентності) та перелік педагогічних технологій, що обумовлюють упровадження компетентністного підходу в практику роботи вищої школи (теорії і технології проблемного навчання, поетапного формування розумових дій і понять, розвивального навчання, гуманістична система Ш. Амонашвілі, теорія особистісно-орієнтованого навчання).

Ключові слова: *компетентнісний підхід, неперервна освіта, інноваційне освітнє середовище, педагогічні технології, якість професійної освіти.*

Ways of competence-based approach implementation in the system of continuous education are considered in the paper, and the factors of this implementation are identified. A competence framework (core, sector-wide, subject competences) and a list of educational technologies, which determine the introduction of the competence-based approach in the work of higher education institutions (theories and

technologies of problem-based learning, of gradual formation of mental actions and concepts, of developing training, Sh. Amonashvili's humanistic system, the theory of student-centered learning).

Keywords: *competence-based approach, continuing education, innovative learning environment, educational technologies, professional education quality.*

Сьогодні проблема компетентнісного підходу в системі неперервної освіти є дуже актуальною та має важливе практичне значення у зв'язку з необхідністю ефективного вирішення різноманітних завдань на основі існуючих знань, умінь, навичок, особистісних та професійних рис фахівців та їх можливістю безперервно навчатися протягом життя. Реалізація неперервної освіти в освітній системі опирається на такі чинники: «вертикальну інтеграцію» – наступність ступенів формальної освіти (дошкільної, початкової, середньої, вищої, післядипломної) та «горизонтальну інтеграцію» – співвідношення освіти, що отримується за межами освітньої галузі (неформальна освіта), з освітою у мережі навчальних закладів (формальна освіта). У неперервній освіті визначна роль відводиться системі вищої освіти, орієнтованої на компетентнісний підхід при підготовці педагогічних кадрів.

Компетентнісний підхід не передбачає тільки конкретної обізнаності та інформованості людини, володіння нею енциклопедичними знаннями. Він спонукає до успішного розв'язання складних проблем, що виникають у процесі професійної підготовки, у стосунках з іншими людьми, у практичному житті при виконанні соціальних ролей громадянина країни, у професійній діяльності тощо. Отже, використання компетентнісного підходу в системі неперервної освіти залежить не лише від його теоретичного обґрунтування, але й від продуктивності втілення основних ідей у практичну діяльність.

Проблема компетентнісного підходу розглядається в працях науковців: В. Байденка, І. Беха [1], Н. Бібік, А. Вербицького [2], І. Зимньої, В. Краєвського, В. Лугового [4], Н. Муранової [5,с. 14–26; 6], О. Пометун, О. Савченко та ін. Питання неперервної освіти віднайшли висвітлення в працях В. Андрущенка, Б. Гершунського, І. Зязюна [3], Н. Ничкало, О. Поважного, О. Шапран та ін.

Метою написання статті є виявлення шляхів реалізації компетентнісного підходу в системі неперервної освіти.

Національний освітній глосарій компетентнісним називає підхід до визначення результатів навчання, що базується на їх описі в термінах компетентностей. Компетентнісний підхід є ключовим методологічним інструментом реалізації цілей Болонського процесу та за своєю сутністю є студентоцентрованим [7, с. 31].

На думку І. Беха, компетентнісний підхід має забезпечити вищий рівень компетентності суб'єкта навчання, який характеризується сформованістю в нього наукового поняття «компетентність» як єдності, де науково орієнтована основа дій визначає логіку її виконання. Автор звертається до ідей діяльнісного та особистісно орієнтованого підходів для їх узгодження з метою і завданнями саме компетентнісного підходу як найбільш прогресивного на основі принципу логічної доповнюваності [1, с. 27–28]. На думку В. Чайки, компетентнісний підхід передбачає високу міру готовності майбутнього фахівця до успішної педагогічної діяльності, забезпечення активізації механізмів загального і професійного саморозвитку і врахування динаміки мотивації кожного студента у процесі професійної підготовки, навчання, організації саморуху до кінцевого результату [9, с. 23]. Тому, поєднання набутих знань з їх практичним застосуванням, стимулювання суб'єктів освітнього процесу до саморозвитку й позитивний вплив на професіоналізм фахівця – головна перевага компетентнісного підходу.

Упровадження компетентнісного підходу тісно пов'язане з вирішенням проблем забезпечення якості освіти. Питання якості професійної освіти набуває актуальності в сучасній ситуації, що характеризується: відсутністю законодавчої бази, що регламентує становлення і розвиток системи неперервної педагогічної освіти; формуванням вільного ринку освітніх послуг у сфері додаткової професійної освіти (недержавні заклади, фірми, ВНЗ), що створюють ситуацію конкуренції і вимагають якості підготовки слухачів при відсутності державного стандарту останньої сфери; глобалізацією освітнього простору, що породжує спільність професійної проблематики працівників освіти і можливість доступу до будь-яких інформаційних ресурсів; формуванням у межах ноосфери-генезису професійно-педагогічного співтовариства, носія принципово нової освітньої культури, що фіксується на рівні міжнародних документів про освіту й культуру, де проголошується спільність таких принципів діяльності у сфері освіти, як гуманізація, гуманітаризація, демократизація, толерантність, неперервність та ін.; виробленням культурної, концептуальної, технологічної множинності підходів до вирішення проблем освіти, що вимагає професійно-особистісного самовизначення і соціальної відповідальності за свій вибір [3].

Вчений В. Луговий серед основних чинників, що забезпечують якість освіти, зазначає фахову

підготовку викладачів, матеріально-технічну базу та якісну освітню програму, він визначає такі фактори цієї програми: ресурси (викладацькі, адміністративні, інфраструктурні, інформаційні); потребу в програмі всіх зацікавлених сторін; характеристику програми або кваліфікаційний профіль (мета й завдання); результати навчання в термінах загальних і специфічних компетентностей; зміст (знання, розуміння, уміння, цінності, здатності, інші особисті якості) та організацію (курси, модулі, кредити, послідовність); методи навчання, викладання й оцінювання; систему оцінювання, забезпечення та підвищення якості [4, с. 20].

Науковець А. Вербицький вважає, що якість професійної освіти являє собою відповідність особистісних, професійних та соціальних характеристик молодого фахівця до потреб життя та залежить від багатьох факторів: контингенту абітурієнтів, а потім – студентів; викладацького складу; змісту освіти; якості освітнього середовища й умов організації навчання; педагогічних технологій, що використовуються при підготовці фахівців; якості освітнього процесу та його ресурсного забезпечення тощо [2, с. 27].

Дослідник Г. Полякова поділяє чинники, що впливають на якість освіти на зовнішні (соціально-економічні, політичні, культурні, освітню політику, стратегію розвитку вищої освіти, соціальне замовлення на фахівця з вищою освітою) та внутрішні (якість визначення кінцевих результатів підготовки фахівців: модель особистості, рівень підготовки, професійна компетентність випускника; визначення стратегій розвитку ВНЗ, що забезпечують бажаний результат; якість управління ВНЗ і його підсистемами; якість навчального і виховного процесів; якість умов освітньої діяльності; компетентність суб'єктів освітнього процесу: керівників, педагогічних працівників, студентів; наявність механізмів регулювання відповідності результатів підготовки фахівців до вимог держави, суспільства, особистості) [8, с. 78].

Отже, якість освіти – це інтегральна характеристика, що формується під впливом багатьох факторів як результату професійної підготовки. ВНЗ не тільки контролює відповідність знань, умінь і компетентностей випускників до суспільних потреб, але й несе відповідальність за організацію навчальної діяльності кожного окремого студента.

Зміна освітніх цілей з підготовки вчителя з великим багажем знань на забезпечення умов для ефективного розвитку та саморозвитку кожного конкретного випускника педагогічного ВНЗ вимагає нового змісту підготовки, використання сучасних педагогічних технологій, створення інноваційного освітнього середовища у вищій школі, неперервної освіти протягом життя тощо.

Таким чином, реалізація на практиці компетентнісного підходу передбачає оновлення змісту освіти, що ґрунтується не на компоненті знань, умінь та навичок, а базується на формуванні ключових компетентностей, що стосуються різних сфер. Система компетентностей в освіті має ієрархічну структуру, рівні якої складають: ключові компетентності (міжпредметні та надпредметні компетентності) – здатність людини здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні види діяльності, ефективно розв'язувати актуальні індивідуальні та соціальні проблеми; загальногалузеві компетентності, що формуються впродовж засвоєння змісту тієї чи іншої освітньої галузі; предметні компетентності, що є складовою загальногалузевих компетентностей і стосуються конкретного предмета.

Кожна компетентність випускника повинна забезпечуватися відповідною кількістю дисциплін і практик, поєднаних у відповідні модулі, а зміст модулів – повністю відповідати рівню набутих компетентностей. Одним з перших кроків зміни змісту освіти на основі компетентнісного підходу є створення нових галузевих стандартів освіти. Наступним кроком є формування компетентностей за програмами дисциплін (предметних) та віднесення їх до загальногалузевих та ключових. Третім кроком є формування компетентностей, означених в Національній рамці кваліфікацій і якими особа, котра навчається, повинна володіти протягом усього життя (ключові життєві компетентності). Компетентність є однією із найважливіших характеристик спеціаліста, який готовий до відповідального та ефективного самостійного виконання власних обов'язків як фахівця в певній галузі.

Впровадження компетентністного підходу в практику роботи вищої школи потребує визначення педагогічних технологій. Найбільш відомими серед них є теорії і технології проблемного навчання (А. Матюшкін, Т. Кудрявцев, М. Махмутов та ін.), поетапного формування розумових дій і понять (П. Гальперін та його науково-педагогічна школа), розвивального навчання (В. Давидов, Д. Ельконін, Л. Занков та їхні послідовники), гуманістична система Ш. Амонашвілі, теорія особистісно-орієнтованого навчання (І. Якиманська, В. Сериков та ін.) А. Вербицький задається питанням, які з цих технологій можна покласти в основу реалізації компетентного підходу у вищій освіті та робить висновок, що: а) усі вони розроблені стосовно до шкільної освіти і більшість із них,

окрім проблемного навчання і теорії поетапного формування розумових дій, швидше за все, непридатні для використання у професійній освіті; б) у шкільній освіті ці теорії і технології мають дуже обмежену представленість; в) за своєю методологією вони не практикоорієнтовані, а виходять із протилежної ідеї – оволодіння «основами наук», розвитку теоретичного мислення, а не формування компетенцій/компетентностей для повсякденного життя та професійної діяльності людини; г) у них ставляться в основному завдання оволодіння предметно-технологічними знаннями, уміннями, навичками, і лише потім – розвиток соціальних умінь і навичок, соціальної компетентності учнів [2, с. 16–17].

Вища школа повинна використовувати технології, що обумовлені потребами ринку праці та враховують особливості професійної підготовки майбутніх фахівців. Специфіка використання технологій у вищій школі визначається двома чинниками. По-перше, переходом до кредитно-трансферної системи навчання, згідно з основними положеннями Болонської декларації. Але у зв'язку з нерозробленістю системи організації навчання за кредитно-трансферною технологією, кожний ВНЗ має свої особливості в її реалізації. Неузгодженість дій та самодіяльність кожного окремого ВНЗ не сприяє повноцінній реалізації компетентнісного підходу на державному рівні. По-друге, важливе місце в реалізації компетентнісного підходу, з урахуванням освітніх потреб, належить особистісно орієнтованим, ігровим та інформаційним технологіям. До них відносяться: інтерактивні технології: діалогічні методи навчання, семінари-дискусії, мозкові штурми, інтерактивні й імітаційні ігри, тренінги та ін.; практико орієнтовані технології: проблемне навчання, метод проектів, контекстне навчання та ін.; нові інформаційні технології: дистанційне навчання, комп'ютерне тестування, мультимедійні технології тощо.

Тож, прийняття будь-яких рішень і кроків щодо практичного втілення компетентнісного підходу є необхідною умовою реалізації принципу наступності нового і старого, традицій та інновацій, можливості створення інноваційного освітнього середовища у процесі професійної підготовки та постійного самовдосконалення.

Отже, підводячи підсумок, можна вважати, що компетентнісний підхід є одним із перспективних підходів у підвищенні ефективності вищої освіти та навчання протягом життя. Він полягає в прищепленні та розвитку у студентів набору ключових компетентностей, що забезпечують якісне виконання професійних обов'язків. Якість підготовки фахівця з вищою освітою залежить від багатьох зовнішніх і внутрішніх факторів (соціально-економічних, політичних, культурних, рівня підготовки, умов діяльності тощо). Випускники ВНЗ повинні вміти використовувати отримані під час навчання знання, уміння та навички в буденних та швидкоплинних ситуаціях професійної діяльності. Зміна освітніх цілей з підготовки вчителя з великим багажем знань на забезпечення умов для ефективного розвитку та саморозвитку кожного конкретного випускника педагогічного ВНЗ вимагає нового змісту підготовки, використання сучасних педагогічних технологій, створення інноваційного освітнього середовища у вищій школі, неперервної освіти. Реалізація компетентнісного підходу спрямована на комплексне засвоєння різних знань та способів практичної діяльності протягом життя шляхом підвищення кваліфікації та самоосвіти, завдяки яким майбутній фахівець набуває здатності успішної власної реалізації в професійній діяльності, соціальної самостійності, мобільності, вільно орієнтується в навколишньому середовищі та успішно вирішує складні завдання.

Література

1. Бех І. Д. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу в педагогіці / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 2009. – № 2(63). – С. 27–31.
2. Вербицкий А. А. Компетентностный подход и теория контекстного обучения / А. А. Вербицкий. – М. : ИЦ ПКПС, 2004. – 84 с.
3. Зязюн І. А. Філософія педагогічної якості в системі неперервної освіти / І. А. Зязюн // Вісник ЖДПУ ім. І. Франка. – 2005. – № 25. – С. 13–18.
4. Луговий В. І. Європейська концепція компетентнісного підходу у вищій школі та проблеми її реалізації в Україні / В. І. Луговий // Педагогіка і психологія. – 2009. – № 2. – С. 13–25.
5. Муранова Н. П. Фізико-математична підготовка старшокласників до навчання в технічному університеті: [монографія] / Н. П. Муранова. – К. : НАУ, 2013. – 464 с.
6. Муранова Н. П. Компетентнісний підхід у системі доуніверситетської підготовки майбутніх студентів технічних спеціальностей / Н. П. Муранова // Рідна школа. – 2012. – № 10. – С. 7–12.
7. Національний освітній глосарій: вища освіта / [авт.-уклад. : І. І. Бабин, Я. Я. Болюбаш, А. А. Гармаш та ін.] ; за ред. Д. В. Табачника, В. Г. Кременя. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2011. – 100 с.

8. Полякова Г. Вплив освітнього середовища ВНЗ на формування професійної компетентності фахівця / Г. Полякова // Вища школа. – 2010. – № 10. – С. 78–87.
9. Чайка В. М. Реалізація компетентнісного підходу в системі підготовки майбутнього вчителя / В. М. Чайка // Шляхи модернізації вищої освіти у контексті євроінтеграції : Матер. регіон. наук.-практ. семінару / за заг. ред. Г. В. Терещука. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2008. – С. 21–26.

УДК 069.12:37.091.33 – 028.22.091.33 **Караманов Олексій, м. Львів**

ВІЗУАЛЬНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ МІЖКУЛЬТУРНОГО ДІАЛОГУ В МУЗЕЇ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНИХ ОСВІТНІХ ПРОЕКТІВ

У статті розглядаються особливості організації/моделювання міжкультурної взаємодії у просторі музею. Особлива увага звертається на візуальні способи комунікації й візуальну репрезентацію культури. Визначено можливості реалізації в музеї освітніх проектів для учнівської та студентської молоді.

***Ключові слова**: музейний простір, культура, візуальна репрезентація, візуальне мислення, міжкультурна репрезентація, освітні проекти.*

The article deals with the features of organization/simulation of intercultural interaction in the space of a museum. Special attention is paid to visual communication and visual representation of culture. Are determined The possibilities for implementing educational projects for school and university students in a museum are defined.

***Keywords**: museum space, culture, visual representation, visual thinking, intercultural representation, educational projects.*

Реалізація актуальних інноваційних проектів у галузі освіти передбачає низку заходів, спрямованих на формування дієвого освітнього простору, здатного забезпечити потреби кожної людини у знаннях, саморозвитку та самовихованні. «Освіта для всіх і для кожного» – це гасло дедалі більше стає візитівкою кожної цивілізованої країни, що турбується про навчання своїх громадян, поважає розмаїття культурних впливів та міжкультурних відмінностей. Цікавий досвід у реалізації міжкультурних проектів надає нам музейна педагогіка. Ця міждисциплінарна галузь сучасного педагогічного знання нерозривно пов'язана з мистецтвом, що відновлює зв'язок людини з природою, історією, моральними і духовними цінностями, що зберігають спадкоємність і традиції, важливі для життя всього людства. Музей є важливим місцем зустрічі з мистецтвом, що володіє важливими соціальними, виховними і навчальними функціями. Мистецька спадщина різних країн світу здатна барвисто уявити міжкультурний простір світової цивілізації, стимулюючи міжкультурну взаємодію, взаєморозуміння, толерантну поведінку.

Зазначені питання були предметом наукових пошуків Дж. Гібсона, В. Гордона, Р. Делакруа, В. Зінченко, В. Муніпова (розробка питань візуального мислення), М. Гнєдовського, Д. Камерона, А. Лагун, Є. Мастеніци, Б. Столярова, Л. Шляхтіної (проблеми організації музейної комунікації), Р. Агаддуліна, М. Беннета, Б. Вульфова, Г. Дмітрієва, О. Заболотної, Г. Кол'є, М. Пейджа і Дж. Мартіна (можливості реалізації ідей міжкультурної освіти).

Мета роботи – проаналізувати можливості організації міжкультурного діалогу у просторі музею для учнівської та студентської молоді в процесі застосування візуальних форм і методів навчання.

Відомо, що пізнавальна діяльність людини розпочинається із відчуттів і сприймання. Відображаючи дійсність на чуттєвому рівні, людина одержує різноманітну інформацію про зовнішні властивості та ознаки предметів, що фіксуються в її свідомості у формі звукових, просторових, часових, смакових, дотикових та інших образів.

Необхідно зауважити, що на сьогодні психолого-педагогічна наука неоднозначно інтерпретує поняття «візуальне мислення». Традиційно його прийнято визначати як один із способів розв`язання інтелектуальних завдань з опорою на внутрішні візуальні образи, а також як певний вид мислення, продуктом якого є породження нових образів, створення візуальних форм, що мають певне змістове навантаження й роблять значення видимим [1, с. 43].

Передача інформації за допомогою письма дозволяє накопичувати, зберігати, видаляти і замінювати різні інваріанти. У такому розумінні картини дуже подібні до письмових текстів і цікаві у тому плані, що на них можна дивитися декілька разів. Вони забезпечують деяку подібність спілкування між тими, хто бачив їх першими, й тими, хто це зробить пізніше, включаючи майбутні покоління. Картинні галереї, як і бібліотеки, – поповнюють сховища знань, у яких накопичуються [2, с. 384–385].

Ідея «діалогу культур» знаходить свою безпосередню реалізацію в освіті за допомогою мистецтва, оскільки через розуміння художніх творів різних епох і країн учні отримують унікальну

можливість пізнавати духовно багатий світ і світогляд автора.

Як вказував А. Бакушинський, сприймаючи кілька зовнішніх вражень, ми спочатку обираємо довільно або мимоволі початкову ланку, до неї приєднуються наступні, але не випадково, а у певній закономірності зв'язків внутрішнього переживання. Завдання автора полягає у розміщенні художніх творів за принципом переживання – встановити і закріпити цю закономірність в її об'єктивному вираженні для якомога більшої кількості людей [3, с. 134].

У даному випадку можна звернутися до проблеми зорового сприйняття. Відомо, що традиційні теорії сприйняття виходять з того, що контакт людини з об'єктами зовнішнього світу опосередкований світлом. Вплив світла на орган зору викликає психічні стани, що називаються відчуттями. Людині нічого не дано, крім того, що є у відчуттях; відчуття – це єдина ланка, що сполучає людину із зовнішнім світом. У відчуттях, однак, багато того, що є в об'єкті, втрачається, проте у образі сприйняття все втрачене відновлюється [2, с. 7].

Це пов'язано з візуальною репрезентацією культури. Зображення дають інші у порівнянні зі словом якості емпатії. Наприклад, фотографії можуть допомогти підійти до досвіду або розуміння об'єктів, створюючи візуальну модель ситуації, недоступну для прямого спостереження [4, с. 136].

Для сучасного світу характерна суттєва різниця у насиченні візуальними аспектами. Тому, роль сприйняття і візуальної уяви диференційована у різних спільнотах. По-перше, тут виявляються культурні відмінності між спільнотами, і кожна культура створює свій власний світ сприйняття. Ми знаємо спільноти візуальної експресії, культури образу, в яких жести, міміка, рухи, одяг і орнаментація тіла відіграють велику роль (наприклад, африканські спільноти). Можна сказати, що ці спільноти «гарячі». Знаємо також і спільноти «холодні», для яких характерні вербальна експресія, культура слова. По-друге, різні контексти суспільного життя становлять різну ступінь насичення візуальністю. Наприклад, це контекст сімейний (домашній), освітній (шкільний), релігійний (церковний), політичний, професійний, розважальний, оздоровчий. По-третє, з'являється істотне класове розходження або відмінність в навколишньому середовищі. Наприклад, це стосується відмінності укладів різних спільнот, елементів народної культури [5, с. 14–15].

Цікавими для нас є уявлення М. Хілла про взаємозв'язок рефлексивних відносин між соціальними структурами і сприйняттям, вибором, пізнанням і створенням віртуальних образів.

Дані образи можуть бути використані для визначення предметів, створення образів у засобах інформації, візуальних вимірах соціальної взаємодії, соціології візуального мистецтва та візуальних технологіях. У контексті музейної комунікації візуальне мислення розглядається як вищий рівень розвитку наочних форм мисленнєвої діяльності і репрезентує вербально-понятійні висловлювання. Воно трансформує їх на мову візуального мислення через образно-просторове втілення внутрішньої структури мовно-мисленнєвих одиниць, оскільки особистість осмислює побачені мистецькі твори та занурюється у культурне середовище музею. Візуальний образ-концепт, що формується у мисленні відвідувачів музею відображається на метавербальному рівні. Це пов'язано з появою нових когнітивних образів, які виникають у свідомості особистості та спонукають до нової творчої думки, що народжується із переосмисленням духовної спадщини минулого і сьогодення [1, с. 43].

Наприклад, візуальна соціологія може репрезентувати множинність різних інтерпретацій образів, базуючись на наступних положеннях: По-перше, образи є конструкцією. Це означає, що вони незмінно створені для репрезентації будь-якого значення, що їх хтось створив для певної мети у певний історичний проміжок часу.

Таким чином, мало того, що зображення мають історію й політику, – вони також часто мають досвід подорожі від одного контексту до іншого, драматично відрізняються значеннями та оцінками, яких набувають на своєму шляху. По-друге, зображення містять й символічну інформацію, а також документальну інформацію про дії. Беручи до уваги, що усі зображення зроблені як дії людини для цілей, що не лежать на поверхні і є неочевидними, їх фізична природа, проте, гарантує, що представлене відображає об'єктивний продукт конкретного акту репрезентації.

Нарешті, зображення – частина комунікативних стратегій, вони зазвичай використовуються, щоб розповісти або повідомити будь-яку історію. На додаток до інформації, яку ці історії передають, зображення також мають риторичну функцію, що невіддільна від цінності у якості даних [4, с. 144].

У цьому контексті доречним буде використання драматургічної теорії І. Гофмана – оригінального дослідницького методу та способу інтерпретації результатів, що характеризує незвичайна здатність спостереження й озвучення найбільш тонких проявів повсякденного життя, що взагалі не усвідомлюється самими дійовими особами в суспільстві, але стає цілком очевидними, коли вони визначені і описані [5, с. 120].

Прикладом проілюстрованого вище може бути використання як у процесі реалізації різних освітніх проектів, так і окремих музейних занять, *методики ТРВЗ* (теорії розв'язання винахідницьких завдань), що дозволяє навчити дітей молодшого шкільного віку складати усні або письмові розповіді на основі картин з позицій різної культурної приналежності.

Дана методика передбачає послідовність різноманітних форм спільної роботи, які вчитель може наповнювати різним вмістом, виходячи з конкретних можливостей свого класу, з огляду на програмні вимоги і індивідуально-вікові особливості учнів [6, с. 63]. У ході її реалізації учням надається можливість складати певні типи оповідань на основі картини: від звичайних оповідань-фіксацій, описів конкретного об'єкта, складання римованих текстів за змістом картини до фантастичних оповідань, оповідання від імені зображеного об'єкта, казки за мотивами зображень на картині. Використовуючи прийоми: «полювання за подробицями», «знайди помилку», «вслуховування», «особиста аналогія», «підзорна труба», учитель разом з музейним педагогом зосереджують увагу дітей на деталях картини, просить їх інтерпретувати: висловити свої почуття, скласти оповідання фантазію, казку.

Наприклад, прийом «вслуховування в картину» звернений до різноманіття чуттєвого досвіду дитини, розвиває у дітей художнє сприйняття творів образотворчого мистецтва, вчить їх розуміти сенс картини, знайомить із засобами вираження власних почуттів. Прийом «перетворення у часі» розглядає картину в образі застиглої миті, передбачаючи розвиток сюжету в часі.

Важливим є також складання монологу або діалогу героїв картини за допомогою методу «особистої аналогії», який дозволяє «вжитися» в культурний образ певного об'єкта, описати свої відчуття шляхом акцентування на емоційно-оцінних моментах і власних переживаннях.

Зіставляючи елементи художнього сприйняття із застосуванням методів ТРВЗ на заняттях в музеї, можна ефективно використовувати такі напрямки: визначення змісту картини і виділення на ній відповідних об'єктів; встановлення взаємозв'язку між об'єктами на картині; складання загадок і метафор за змістом картини; перетворення об'єктів картини в часі; складання розповідей з різних позицій і точок зору; творче перетворення сюжету картини; написання розповіді за змістом картини.

З цього випливає, що відчуття повинні піддаватися подальшій обробці, зокрема, закріплюватися на наступних уроках у класі шляхом написання індивідуальних завдань, різних творчих проектів, рефлексивних текстів. Такі питання доцільно формулювати на основі візуальних пам'яток музейного заняття, зосереджених у фотографіях. Завдяки своїй доступності та атрактивності, фотографії сприяють проникненню у внутрішній світ образу, підкріплюють враження, отримані в музеї, розширюючи наші можливості пізнання і відчуття [7, с. 39].

Чимало дослідників відчувають незручності під час роботи з фотографіями як з первинним історичним джерелом, використовуючи їх лише як ілюстративний матеріал, рідко застосовуючи критичний аналіз. Головною причиною є відсутність навичок аналізувати і пояснювати візуальні джерела [8, с. 29]. Такі завдання можуть активно використовуватися під час організації спеціальної проектної роботи, а відтак, занять для учнів/студентів, які передбачають закріплення відповідних умінь і навичок.

Наприклад, у процесі проведення заняття для студентів в історичному музеї ми попередньо подаємо завдання: підготувати фотографії, що відображають етнічну історію вашого міста/ населеного пункту в певний період (наприклад, на поч. ХХ ст.). Фотографії будуть відібрані і включені в історичний збірник, тому необхідно ретельно відібрати лише п'ять фотографій. Вони повинні відобразити усі сторони суспільно-політичного і культурного життя різних етнічних груп і громад даного міста/населеного пункту якомога повніше, продемонструвавши при цьому особливості місцевої історії. Також необхідно придумати супровідний текст до фотографій (можливо написання есе, що зачіпає суперечливі дискусійні питання). Безпосередньо в музеї студенти у певних часових межах представляють свої фотографії і коментують усні повідомленням про різні етнічні групи і громади. Вони повинні не просто продемонструвати знання й уміння відстоювати свою позицію, а й логічно структурувати текст. Заняття закінчується обміном думками й дискусією щодо важливості міжкультурного діалогу, подолання різних стереотипів.

Наведені приклади дозволяють нам скласти уявлення про особливості візуалізації міжкультурної взаємодії у просторі музею для різновікової аудиторії. Важливе значення для завершеності таких занять має так званий навколомузейний простір, що формується завдяки особливому комунікаційному полю музейної експозиції, що включає сам музейний будинок (як правило, пам'ятку архітектури); міський ландшафт; інтер'єр музею, що створює завершений образ експозиції; музейні предмети або «меморії», що представляють інформаційно наповнені об'єкти [9, с. 67].

Отже, сучасний музей може створювати оптимальні можливості для візуальних способів комунікації у своєму просторі, насичувати їх відповідним контентом і змістом в контексті організації

міжкультурного діалогу, реалізовувати окремі заняття/культурно-освітні проекти/програми у процесі педагогічної взаємодії з учнівською та студентською молоддю.

Характер такої взаємодії визначається поставленими завданнями, ступенем насиченості візуальними образами, віком учасників, тривалістю комунікації, зв'язком з повсякденним життям.

Перспективами подальших досліджень у даному напрямку можна визначити розробку методики музейних занять, що дозволяють проводити ефективну міжкультурну комунікацію.

Література

1. Караманов О. Психологічні основи візуального мислення у музейній комунікації / О. Караманов, Х. Сайко // Науковий вісник Чернівецького університету. – Серія «Педагогіка та психологія». – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2011. – Вип. 556. – С. 42–48.
2. Гибсон Дж. Экологический подход к зрительному восприятию / Дж. Гибсон. Пер. с англ. Т. М. Сокольской. – М. : Прогресс, 1988. – 443 с.
3. Бакушинский А. В. Искусство и музей. Современные музеи искусства и музеи будущего / А. В. Бакушинский. – М. : Советский художник, 1981. – 351 с.
4. Сергеева О. В. Исследовательское поле визуальной социологии / О. В. Сергеева // Журнал социологии и социальной антропологии. – 2008. – Т. XI – № 1. – С. 136–146.
5. Штомпка П. Визуальная социология. Фотография как метод исследования: учебник / П. Штомпка / Пер. с польск. Н. В. Морозовой, авт. вступ. ст. Н. Е. Покровский. – М. : Логос, 2007. – 168 с.
6. Телячук В. П. Сходинками творчості. Методика ТРВЗ в початковій школі / О. В. Лесіна, В. П. Телячук. – Х. : Вид. група «Основа»: «Тріада+», 2007. – 112 с.
7. Hasslinger E. Edukacyjne funkcje fotografii (wybrane zagadnienia) / E. Hasslinger // Sztuka i pedagogika. – Cz. 1. – Kraków: Archeton, 1997. – S. 39–43.
8. Страдлінг Р. Викладання європейської історії у XX столітті / Р. Страдлінг // Сучасні підходи до історичної освіти : метод. додаток до навч. посіб. «Історія епохи очима людини. Україна та Європа в 1900–1939 рр.». – Л. : НВФ «Українські технології», 2004. – С. 25–30.
9. Кряжевских М. Ю. Модель коммуникационного пространства музея / М. Ю. Кряжевских // Вестник Челябинского государственного университета. – 2012. – № 4(258). – Вып. 23. – (Серія: Философия. Социология. Культурология). – С. 64–67.

УДК 372.881.111.1
Карпенко Євгенія, Зубрицька Ольга, м. Житомир

ФОРМУВАННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ АНГЛОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЗА ДОПОМОГОЮ КАЗКИ

У статті розглядаються шляхи удосконалення формування у дітей молодшого шкільного віку англомовної лексичної компетентності на уроках англійської мови за допомогою казки.

***Ключові слова**: педагогіка, компетентність, казка, формування, вправи.*

The article deals with different ways to improve English lexical competence formation of children of the primary school age at English lessons using fairy tales.

***Keywords**: pedagogy, competence, fairy tale, formation exercises.*

Одним із найбільш ефективних способів впливу на почуття й емоції школярів є казка. Дитинство й казки – речі абсолютно споріднені. Ознайомлюючись із казкою, молодший школяр охоче занурюється у світ її героїв, живо переймається сюжетними колізіями твору. Казка задовольняє потребу дітей у небуденності, пробуджує фантазію, емоційно зацікавлює. Аналіз останніх досліджень вказує на те, що багато казок розроблені для кращого засвоєння іноземної мови за допомогою програматичних кліше та вже відомих лексичних одиниць. Перевага використання саме казок полягає в тому, що вони допомагають більш точному засвоєнню й розширенню лексичного запасу, тому що в їх тексти включені нові слова й вирази [1, 2, 3].

Таким чином, стає очевидним, що казка відіграє важливу роль у формуванні англомовної лексичної компетентності молодших школярів. *Метою статті* є спроба створення комплексу вправ, спрямованих на формування англомовної лексичної компетентності молодших школярів за допомогою казки Д. Біссета «Fishand Chips».

Казка може бути певною мірою адаптована вчителем, виходячи з вимог програми і навіть з рівня володіння іноземною мовою учнями кожного конкретного класу. У цьому випадку він має можливість організувати лексичний, граматичний соціокультурний матеріал відповідно до потреб та очікувань своїх учнів. У будь-якому разі вчитель має забезпечити урок достатньою кількістю наочності, використовуючи малюнки, ляльові персонажі, макети реалій, міміку і жести, надати необхідні попередні пояснення та провести аналогії з власним досвідом дітей для того, щоб

допомогти їм у самостійній спробі зрозуміти казку. Розглянемо приклад вправ, спрямованих на формування лексичної компетенції за допомогою казки Д. Біссета «Fishand Chips».

На підготовчому етапі навчання лексичній компетенції – етапі ознайомлення з новими лексичними одиницями – діти мають ознайомитися з новою лексикою, тому важливим завданням вчителя є доцільним обрати форми роботи над лексичним матеріалом. На цьому етапі відбувається усвідомлення лексичної системи у вигляді поняття про цю систему і правил користування нею; сприйняття й осмислення нових лексичних одиниць через семантизацію. На підготовчому етапі виконуються рецептивні та рецептивно-репродуктивні вправи як некомунікативні, і умовно-комунікативні вправи, що спрямовані на повторення засвоєного і на ознайомлення з новим мовним матеріалом. Наведемо приклад вправи:

Завдання: Dear kids, what do you know about «chips»? What other words of traditional meals do you know? Now let's record these words in the form of a word web so that we can revise the words easily when hearing them in the story.

Хід виконання: вчитель записує на дошці слова, які називають діти, щоб вони могли на них подивитися, коли будуть чути їх, прослуховуючи казку.

Спосіб контролю: контроль з боку вчителя.

На другому етапі навчання лексичній компетенції – етапі автоматизації дій учнів з новими лексичними одиницями – молодших школярів вчать оволодівати формою, значенням, функцією лексичних одиниць завдяки виконанню некомунікативних та умовно-комунікативних вправ. Наведемо приклад вправи:

Завдання: Pair and announce pictures,creating a dialogue.

Хід виконання: учні утворюють пару. Кожній парі видаються малюнки з казки, до яких додаються картки з відповідними репліками. З їх допомогою необхідно озвучити малюнки. Перемагає пара, яка першою підготує діалог і правильно його озвучить.

Спосіб контролю: контроль з боку вчителя.

На третьому етапі навчання лексичній компетенції – етапі застосування лексичних одиниць – учні початкової школи вживають нову лексику у мовленні у відповідності з поставленою комунікативною ситуацією спілкування.

Завдання: Dear children, Gingerbread Man has got a letter from his friend Denis. He wants to know more about Ukrainian national meals. Let's help him write a letter. Here is Denis' letter on the blackboard. Have a look and try to write your own letter.

Хід виконання: Вчитель пише зразок листа на дошці. Кожна дитина має прочитати даний лист і спробувати написати свій власний.

Спосіб контролю: взаємоконтроль.

Таким чином, застосування казки у процесі формування англомовної лексичної компетентності молодших школярів забезпечує успішне оволодіння різними видами іншомовної мовленнєвої діяльності. Перспективи подальших розвідок у цьому напрямку полягають у розширенні запропонованого комплексу вправ, спрямованих на формування англомовної лексичної компетентності молодших школярів за допомогою інших видів казок, зокрема ритмізованої казки.

Література

1. Галушка Г. М. Підвищення мотивації учнів початкової школи до вивчення англійської мови за допомогою казкових творів / Г. М. Галушка // Матер. VI Міжвузів. конф. молод. учених. Т. 1. – Донецьк, 2008. – С. 65.

2. Гербач Е. М. Театральный проект в обучении иностранному языку на начальном этапе / Е. М. Гербач // Иностранные языки в школе. – 2006. – № 4. – С. 51–54.

3. Завгородня Ю. М. Казка, гра, фантазія / Ю. М. Завгородня // Англійська мова в початковій школі. – 2006. – № 5. – С. 30–33.

УДК 37.03

Катрич-Домалевська Людмила, м. Житомир

РОБОТА З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ: ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті розглядаються основні особливості та напрямки роботи з обдарованими дітьми з метою пошуку, підтримки та розвитку їх творчого потенціалу і надання можливостей для самореалізації.

Ключові слова: *творча робота, обдарованість, здібні діти, педагог, дослідження.*

The article deals with the main peculiar features and areas of work with gifted children with the purpose of searching, supporting, and developing their crcative potential and self-realization.

Keywords: *creative work, talent, gifted children, educator, research.*

Проблема творчого розвитку особистості в сучасному світі стоїть гостро. Кожна цивілізована країна або та, що хоче бути цивілізованою, дбає про творчий потенціал суспільства загалом і кожної людини зокрема. Усе це разом пов'язане із рівнем загальної освіти, увагою до розвитку творчих здібностей особистості, надання їй можливості виявляти ці здібності.

Характерними особливостями обдарованих дітей є висока пізнавальна активність і розвинутий інтелект, багата фантазія, творчість, винахідливість, емоційна безпосередність, високий енергетичний рівень, чітка моторно-координаційна та фізична стабільність.

Реформування системи освіти зумовило необхідність формування й розвитку інтелектуального та духовного потенціалу нації. Особливо актуальною є проблема створення української еліти. А для цього потрібно забезпечити найсприятливіші умови для всебічного розвитку дитини. Сьогодні вони – знавці історії, а завтра – її творці. І завдання педагога – обрати такі педагогічні стратегії, що забезпечать здатність учнів ефективно діяти за межами навчальних ситуацій, продуктивно розв'язувати реальні проблеми повсякденного життя, бути креативними. Над цими питаннями працюють такі психологи як: Б. Теплов, В. Шадриков, А. Матюшкін, Я. Пономарьов, Д. Богоявленська та ін.

Більшість сучасних психологів роботу з обдарованою дитиною розглядають у контексті розкриття її творчого потенціалу, розвитку інтелектуальних здібностей, а також формування особистісно-мотиваційної сфери. Видатний педагог К. Ушинський писав про те, що дитина, яка отримала від народження щасливе поєднання інтелектуальних і творчих здібностей, має можливість скористатися ними у майбутньому.

Обдарованість – це високий рівень творчого потенціалу, який виражається, перш за все, у високій пізнавальній та дослідницькій активності [1, с. 311].

Робота з обдарованими та здібними дітьми передбачає: інтелектуальний, соціальний і духовний розвиток особистості дитини з урахуванням її індивідуальних особливостей, стану здоров'я, потреб суспільства; оптимальну реалізацію цілісного розвивального впливу навчання, виховання та освіти на особистість учня; максимальну реалізацію та мобілізацію психічних ресурсів особистості, спрямовану на інтенсивний саморозвиток, що водночас забезпечуватиме і повну самореалізацію, творчу налаштованість.

Талановиті, здібні діти повинні весь час перебувати в особливому творчому середовищі. Важливим моментом для них є наявність труднощів, оскільки легкі успіхи і загальний слабкий емоційний фон загрожують швидкій творчій деградації. Тому, успішність соціально обдарованих, творчо активних учнів досягається за допомогою застосування різноманітних форм позанавчальної роботи.

Основні моделі творчого та інтелектуального самовиявлення, навчання і підтримки саморозвитку обдарованих впроваджуються через наступні моделі:

– вільна модель – максимально враховується ініціатива, самостійність (відвідування уроків за індивідуальним планом, самостійне визначення інтенсивності занять, засобів навчання).

– діалогічна модель – у центрі уваги цілеспрямований розвиток інтелекту, індивідуальної інтелектуальної творчості.

– особистісна модель – загальний розвиток учнів, розвиток їх пізнавальних, емоційно-вольових, моральних та естетичних можливостей.

– збагачуюча модель – активне використання завдань для самостійної роботи з підвищеним рівнем складності, застосування інтелектуальних прийомів.

– структурно-розвиваюча модель – розширення арсеналу інтелектуальних умінь: аналізу, синтезу, узагальнення, конкретизації, систематизації, моделювання та іншого.

– активізуюча модель – підвищення рівня пізнавальної активності за допомогою включення проблемних ситуацій.

Робота здійснюється за різними формами. Структура цієї роботи поєднує навчальну, наукову та дослідницьку роботу, використовуючи поряд з традиційними методами і формами інноваційні технології, інноваційне проектування, конструювання, моделювання, пошуково-дослідницьку роботу. Результатами роботи є дієві зв'язки із засобами масової інформації; оновлення змісту громадянського виховання молоді, пропагування ідей добра, справедливості, гарантій прав на життя, захисту громадян і їх свобод; вивчення зарубіжного досвіду у сфері роботи з обдарованими учнями; налагодження співпраці з міжнародними фондами і програмами, створення умов для участі учнів та вчителів закладів освіти у міжнародних програмах та проектах, всеукраїнських та міжнародних конференціях, семінарах, конкурсах та проектах.

У позакласній роботі велике значення мають участь в олімпіадах, турнірах, захисті науково-дослідницьких робіт Малої академії наук (МАН) тощо. Підготовка до олімпіад потребує копіткої індивідуальної роботи, переважно у позаурочний час. Це зумовлено тим, що робота з обдарованими дітьми потребує певних затрат часу і її неможливо реалізувати в рамках уроку. Вчителю бажано скласти окремий графік занять, періодично аналізувати, як він виконується, допомагати розв'язувати проблеми, що виникають, проводити консультації. Необхідно, щоб, крім основного шкільного підручника, учні мали можливість ознайомитися з викладом аналітичного матеріалу в інших навчальних підручниках, працювали з історичною картою, довідковою літературою, першоджерелами тощо. Турнір – це командне змагання учнів у здатності розв'язувати складні проблемні завдання, подавати рішення у переконливій формі та захищати їх у науковій дискусії. Обдаровані діти пишуть науково-дослідницькі роботи. Кожне дослідження – це насамперед відкриття для себе, яким можна поділитися з однокласниками, друзями, однолітками. МАН пропонує школяреві перейти на значно вищий рівень реалізації його пізнавальних інтересів, дослідницьких захоплень, ідей та покликана створювати атмосферу наукового пошуку, розвивати уміння полемізувати, обстоюючи власну точку зору, формуючи власні наукові погляди на світ.

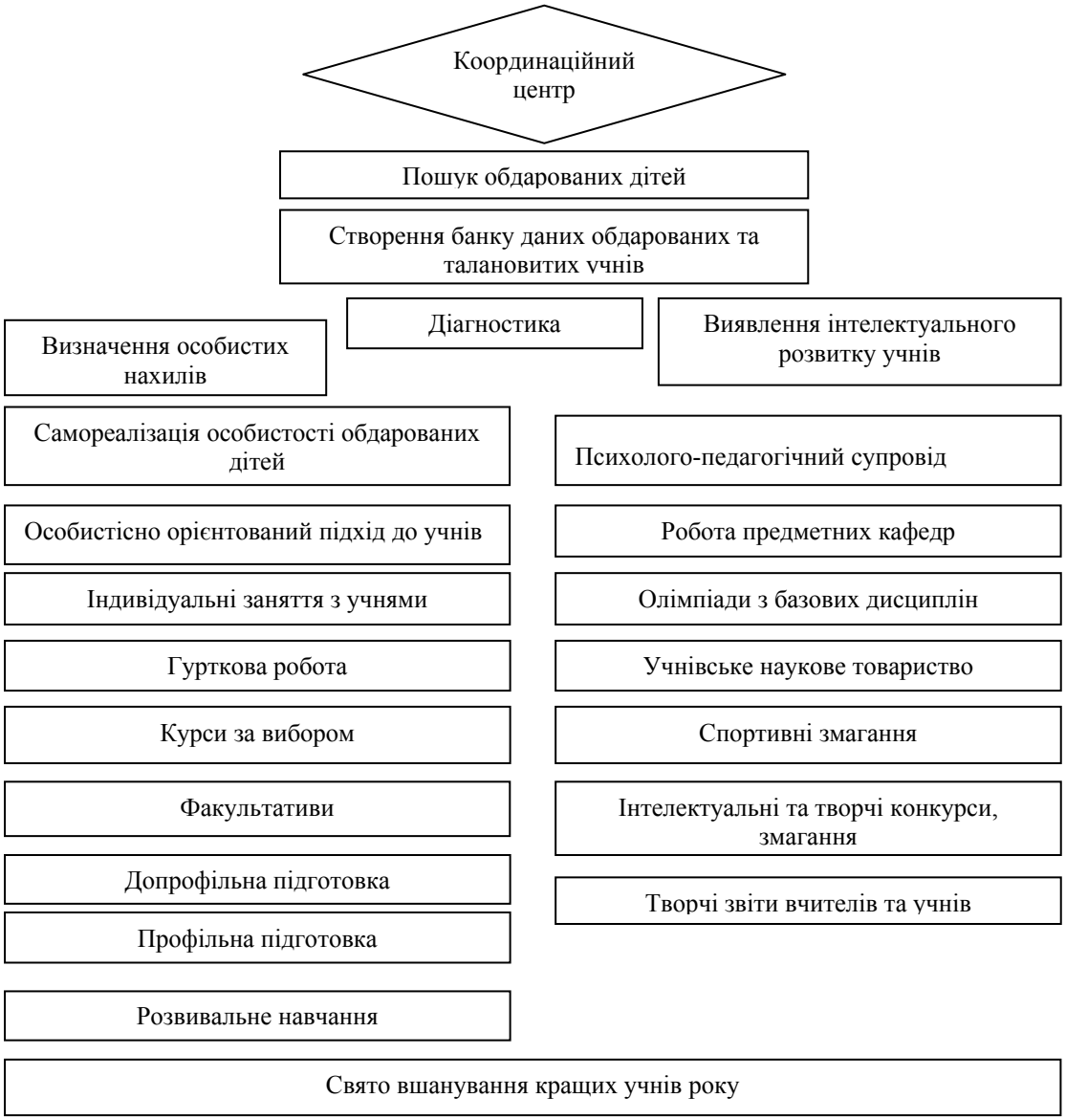

Рис. 1. Структура роботи з обдарованими дітьми в ЗОШ І–ІІІ ст. № 8 м. Житомира

Разом з тим, на ефективність роботи з обдарованими школярами впливає ціла низка об'єктивних обставин та суб'єктивних чинників, серед яких: слабка матеріально-технічна, науково-дослідницька та експерементальна бази навчальних закладів для підготовки учнів [2, с. 41]; формалізована, механізована та автоматизована система навчання; поневолення дитячої

обдарованості бездуховною масовою культурою; відсутність психологічної допомоги дітям у подоланні комплексу неповноцінності [3, с. 35].

Тому, окреме місце у роботі з обдарованими дітьми має займати програма розвитку логічного мислення та уяви, програма тренінгу та розвитку креативності. Доцільно проводити психологічну просвіту педагогів, зокрема семінари-тренінги «Особливості роботи з обдарованими дітьми», «Особливості особистості обдарованої дитини», та просвіту батьків обдарованих дітей, зокрема заняття на тему: «Виховання обдарованої дитини», «Все починається з сім'ї».

У перспективах роботи з обдарованими дітьми провідними напрямками мають стати раннє виявлення обдарованості; надання допомоги сім'ям з низьким рівнем доходів, щоб допомогти обдарованим дітям здобути найкращу освіту; створення гомогенних груп, у яких є змога ефективніше організувати навчання обдарованих дітей; індивідуальний підхід у навчанні, гнучкість навчального розкладу; створення міжшкільних спеціальних курсів для обдарованих дітей; прискорене засвоєння курсу школи чи окремих курсів; використання найсучасніших технічних засобів у навчальному процесі, насамперед комп'ютерів, дослідницького та проблемного методів навчання, а також методу проектів, що самостійно розробляються, організація конкурсів та олімпіад.

Література

1. Люблінська А. С. Питання обдарованості у роботі сучасного вчителя. Шляхи і методи забезпечення подальшого творчого зростання обдарованої молоді : [монографія] / за заг. ред. Л. В. Корінної. – Житомир : ЖДУ, 2011. – 311 с.
2. Якухно І. І. Організація роботи з обдарованими дітьми – пріоритетний напрямок діяльності Житомирського обласного ІППО. Шляхи і методи забезпечення подальшого творчого зростання обдарованої молоді : [монографія] / За заг. ред. Л. В. Корінної. – Житомир : ЖДУ, 2011. – С. 41.
3. Васильченко Л. І. Психолого-педагогічні особливості обдарованих дітей // Педагогіка і психологія : Вісник АПН України, 2007. – № 4. – С. 35.

УДК 373.6

Кашкарьова Людмила, м. Бердянськ

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ

У статті пропонується ефективний засіб професійної орієнтації старшокласників через складання ними професіограм. Представлена розширена схема професіограми в авторській редакції.

***Ключові слова**: старшокласники, вибір професії, професіограма, психограма, шкільний практичний психолог.*

An effective method of career guidance for senior pupils based on their making up job desxriptions is suggested. The paper presents the author's idea of an extended job description diagram.

***Keywords**: senior pupils, profession choice, job description, psychological description of the profession, guidance counselor.*

Проблеми профорієнтації та профвідбору завжди посідали важливе місце в системі суспільних пріоритетів. На жаль, сьогодні українське суспільство не приділяє належної уваги цим процесам, втрачаючи при цьому хороші традиції минулого та нехтуючи сучасними можливостями. Попри перманентну економічну кризу, що охопила більшість галузей, важливо розуміти, що майбутнє зростання економіки України можливе лише за умови вчасної підготовки конкурентоздатних компетентних кваліфікованих кадрів. Саме тому варто приділяти особливу увагу профорієнтаційній роботі зі старшокласниками з метою надання їм психологічної допомоги в проектуванні особистісного розвитку та здійсненні свідомого професійного самовизначення.

Хоча в Україні нібито й існує законодавча база для проведення профорієнтаційної роботи. Так, можна згадати такі нормативні документи: «Про концепцію державної системи професійної орієнтації населення» (Постанова КМ України № 48 від 27.01.1994 р.), «Положення про організацію професійної орієнтації населення» (наказ Міністерства праці України, МОН України та Міністерства соціального захисту населення України за № 27/169/79 від 31.05.1995 р.), «Положення про професійну орієнтацію молоді, яка навчається» (наказ МОН України, Міністерства у справах молоді і спорту України за № 159/130/1526 від 02.06.1995 р.), «Концепція державної системи професійної орієнтації населення» (Постанова КМУ № 842 від 17.09.2008 р.), «Положення про надання соціальних послуг з професійної орієнтації у державній службі зайнятості» (наказ Міністерства соціальної політики України № 356 від 19.09.2011 р.).

Проблема профорієнтації старшокласників висвітлюється в роботах багатьох науковців і практиків. Авторами таких публікацій, зокрема, є: В. Васильків, Д. Дубровін, Н. Жемера, М. Захаров, В. Симоненко, В. Кардаш, Є. Клімов, О. Матвєєв [1], Н. Муранова [10, с. 54–60, с. 273–280; 11], Є. Павлютенків, Л. Пасечнікова, Г. Пригін, М. Пряжников [3], Т. Ремех, Л. Ляхоцька, І. Цушко [2, 4],

Л. Романенко [5], М. Тименко, Б. Федоришин [6], С. Чистякова, І. Шамбарова, В. Ярошенко. Тож маємо докладні практичні розробки, які можуть бути використані в процесі профорієнтаційної роботи педагогічним колективом загальноосвітнього навчального закладу.

Проте, аналізуючи сучасний стан профорієнтаційної роботи в школі, можна констатувати, що проводиться вона вкрай безсистемно й неефективно. Зокрема, залишились у минулому такі її традиційні форми, як зустрічі з представниками певних професій та екскурсії на виробництво. Рідко проводяться позакласні заходи, де учні можуть познайомитися з розмаїттям сучасних професій. Заходи ж, які проводять у школах постачальники освітніх послуг, скоріше є рекламою й агітацією.

Сьогодні найбільш вживаною формою профорієнтації є діагностування інтересів та виявлення індивідуальних особливостей старшокласників. Цю роботу виконують шкільні практичні психологи. Проте, це тільки частина вкрай важливої роботи, яку необхідно доповнити широким ознайомленням старшокласників зі світом професій, а згодом, й глибоким аналізом тих професій, які потенційно обиратимуть учні.

У статті ми пропонуємо ефективний засіб професійної орієнтації старшокласників через складання ними професіограм. Професіограма – це комплексний, систематизований, багатосторонній опис конкретного виду роботи, призначений для проведення психологічного вивчення праці й використання надалі у практичній діяльності. Професіограми основних професій містять дані про процес роботи, відомості про необхідну професійну й загальноосвітню підготовку, гігієнічні й фізіологічні особливості, медичні протипоказання, перспективи професійно-кваліфікаційного росту, економічні дані й ін. Важливу частину професіограми становить психограма, що являє собою повний опис власне психологічних характеристик діяльності, сукупність психофізіологічних й особистісних якостей, що є для неї професійно важливими. Психограма повинна містити психологічний аналіз структури професійної діяльності й тих специфічних вимог, що професія пред'являє до психіки людини.

Відомі на сьогодні професіографічні схеми численні та різнобічні. Їх зміст і структура підпорядковані цілям вивчення професії, її особливостям та теоретичним засадам дослідження [7, с. 118–126; 8, с. 115–124; 9, с. 14–18; 10, с. 9–11]. Ми пропонуємо інтегровану схему опису професійної діяльності, що охоплює найбільш важливі характеристики професії [11, с. 25–29]. Вона може успішно використовуватися практичними психологами шкіл та профконсультантами центрів при проведенні профорієнтаційної роботи зі старшокласниками.

ПРОФЕСІОГРАМА

І. Загальні відомості про професію, спеціальність

1. Найменування професії, спеціальності. 2. Географія професії, спеціальності. 3. Потреба в даних фахівцях. 4. Форми професійної підготовки. 5. Робочі місця, що можна зайняти після навчання за спеціальністю.

ІІ. Мета і зміст праці

1. Об'єкт (предмет), на який спрямована праця

А. Природа («жива» природа або біологічні об'єкти). *Б. Техніка* (машини, механізми, матеріали, різні види енергії). *В. Людина* (дитина, дорослий, старий). *Г. Знакова система* (різні інформаційні системи, цифри, формули, тексти). *Д. Художній образ* (різноманітні витвори мистецтва, літератури тощо).

2. Мета праці

А. Гностична. Розрізняти, оцінювати, аналізувати готовий продукт, що вже існує (якийсь виріб, витвір мистецтва, поведінку людей тощо), або його окремі параметри чи характеристики.

Б. Перетворююча. Перетворювати продукт (якийсь виріб, людські стосунки, здоров'я, інформацію тощо) з метою їх зміни, вдосконалення, доопрацювання.

В. Дослідницька. Створювати новий продукт, винаходити, придумувати щось, знаходити новий варіант, результат, зразок.

3. Процес роботи (виробничі дії, операції, прийоми).

4. Результати роботи (стосуються об'єкта чи суб'єкта, на який спрямована праця).

ІІІ. Необхідні для виконання роботи знання, уміння, навички

1. Працівник повинен знати (перелік і характеристика професійно необхідних знань).

2. Працівник повинен уміти (перелік і характеристика професійно необхідних навичок і умінь).

IV. Необхідні для виконання роботи знаряддя та засоби праці

1. Зовнішні: а) ручні інструменти; б) механізми, машинне обладнання, різні види транспорту; в) автоматичне обладнання; г) прилади, вимірювальні пристрої, оргтехніка; д) комп'ютери.

2. Внутрішні, функціональні: а) мова: емоційна, виразна; ділова, безпристрасна; б) поведінка (міміка, жести): емоційна, виразна; ділова; в) інтелектуальні засоби.

V. Ступінь проблемності трудових ситуацій

А. Низька. Робота чітко визначена правилами, інструкціями, в ній практично немає нових, неочікуваних для працівника проблемних ситуацій.
Б. Середня. Діяльність достатньо чітко визначена, але іноді в ній виникають ситуації, що вимагають прийняття нових, нестандартних рішень.
В. Висока. Часто зустрічаються нові, складні ситуації, що вимагають творчої активності та нестандартного підходу.
VI. Соціально-психологічні параметри
1. Ступінь колективності процесу: а) низька (індивідуальна праця); б) середня (взаємодія невеликого контингенту працюючих); в) висока (колективна праця).
2. Ступінь самостійності в організації роботи: а) виконавець; б) організатор власної діяльності; в) організатор роботи інших людей.
3. Особливості трудової взаємодії (контактів): а) за кількістю контактів: нечисленні; середньочисленні; багаточисленні; б) за типом партнера: відвідувачі, клієнти; співробітники; група (клас, аудиторія); в) за ступенем постійності кола партнерів: постійне; мінливе.
VII. Емоційно-вольові параметри
1. Характер відповідальності: а) підвищена: моральна; матеріальна; за життя та здоров'я інших людей; б) середня, звичайна.
2. Робота в різних мікрокліматичних умовах: а) у приміщенні; б) на відкритому повітрі; в) у незвичайних умовах (у горах, під водою, під землею, в лісі тощо).
3. Фактори, що викликають психічну напруженість: а) ризик для життя; б) складні, аварійні ситуації; в) спілкування з правопорушниками, психічно хворими тощо; г) чітко заданий ритм і темп роботи; д) фізичні навантаження; е) тривале перебування в одному положенні; ж) нічні зміни; з) специфічні умови (температура, вологість, шум, вібрація, неприємні запахи тощо).
VIII. Соціально-економічні особливості професії
1. Система оплати праці й соціальне забезпечення. 2. Культурно-побутові умови. 3. Перспективи професійного росту.
IX. Людина в процесі роботи
1. Привабливі сторони роботи. 2. Труднощі роботи. 3. Елементи творчості в роботі. 4. Позитивні й негативні наслідки роботи для людини.

ПСИХОГРАМА

I. Психосенсорна сфера
1. Гострота й точність абсолютної чутливості в області зору, слуху, тактильних і кинестетичних відчуттів, а для деяких професій – в області вестибулярного апарату, смаку й нюху. 2. Чутливість до розрізнення у тій або іншій області відчуттів. 3. Сприйняття предмета у статичному положенні, сприйняття руху, простору, часу.
II. Психомоторика
1. Темп рухів. 2. Швидкість рухової реакції. 3. Ритм. 4. Сила рухів. 5. Координація рухів. 6. Стійкість рухів. 7. Влучність рухів.
III. Інтелектуальна сфера
1. Особливості уваги. 2. Спостережливість. 3. Особливості пам'яті по об'єктах і процесах запам'ятовування. 4. Уява: відтворююча й творча. 5. Мислення: аналіз і синтез, порівняння, абстрагування, конкретизування, рішення задач. Мислення при плануванні й самоконтролі.
IV. Емоційно-вольова сфера
1. Почуття, переживання під час праці. 2. Психологічні протипоказання в області почуттів (наприклад, афективність, запальність, гостре панічне переживання невдач тощо). 3. Вольові процеси: постановка цілей, рішення, виконання.
V. Динамічні психологічні фактори продуктивності
1. Пристосованість до роботи. 2. Здатність до переключення. 3. Здатність до вправляння. 4. Стомлюваність і монотонність.
VI. Індивідуально-психологічні особливості
1. Спрямованість: інтерес до роботи, потреба у ній. 2. Загальний розумовий розвиток (інтелект). 3. Спеціальні здібності: музичні, технічні, математичні, організаційні й ін. 4. Темперамент і характер: а) протипоказання з боку темпераменту; б) професійно важливі риси характеру: цілеспрямованість, активність (рішучість, сміливість, самостійність, ініціативність); організованість (витримка, самоконтроль, упевненість, дисциплінованість); стійкість (наполегливість, витривалість, терпіння); комунікабельність тощо.
VII. Вплив професії на особистість працівника

1. Вплив на загальний культурний рівень. 2. Вплив на сенсорну й моторну сферу. 3. Вплив на формування здібностей. 4. Вплив на характер.

Інтегрована схема професіограми/психограми охоплює найважливіше коло питань, що дають найбільш повну характеристику професії як певного виду роботи в системі суспільного розподілу праці.

Таким чином, ми пропонуємо ефективний засіб професійної орієнтації старшокласників через складання ними професіограм. Зрозуміло, що цю роботу можна пропонувати учням після дослідження їх інтересів, схильностей, здібностей та діагностики їх пізнавальної сфери. Коли обізнані з власними психологічними особливостями учні ознайомлені зі світом професій й елементарно зорієнтовані на певну професійну сферу, то їм варто докладно ознайомитися з конкретними професіями. Запропонована нами професіограма містить суттєві моменти, які старшокласнику варто з'ясувати до того, як він прийме остаточне рішення щодо обрання певної професії. Зрозуміло, що керувати пошуковою роботою учня має практичний психолог у формі проведення індивідуальних консультацій.

Література

1. Матвєєв О. Методичні рекомендації з профорієнтації / О. Матвєєв, А. Толпеко, Н. Жемера // Директор школи. – 2001. – № 19. – С. 13–15.
10. Практикум по психологии менеджмента и профессиональной деятельности : учеб. пособ. / под ред.: Г. С. Никифорова, М. А. Дмитриевой, В. М. Снеткова. – СПб. : Речь, 2003. – 448 с.
11. Кашкарьова Л. Р. Профорієнтація та профвідбір : навч.-метод. комплекс для студ. спец. «Практична психологія» / Л. Р. Кашкарьова. – Бердянськ : БДПУ, 2012. – 197 с.
2. Ремех Т. Професійне самовизначення підлітків: Підліткам про професійну освіту в Україні / Т. Ремех, Л Ляхоцька, І. Цушко // Психолог. – 2005. – № 12. – С. 17–22.
3. Пряжников Н. С. Профориентация в школе: игры, упражнения, опросники (8–11 кл.) / Н. С. Пряжников. – М. : ВАКО, 2005. – 288 с.
4. Ремех Т. О. Підліткам про працю : довідник для учнів / Т. О. Ремех, Л. Я Ляхоцька, І. І. Цушко. – К. : «Акві-К», 2003. – 32 с.
5. Романенко Л. Професійне самовизначення учнів: як допомогти учням вибрати майбутню професію / Л. Романенко // Сільська школа України. – 2006. – № 7. – С. 14–21.
6. Федоришин Б. О. Психологічні аспекти профорієнтації учнів / Б. О. Федоришин. – К. : ТОВ «Знання» Української РСР, 1976. – 48 с.
7. Баумгартен Ф. Психотехника. Исследования пригодности к профессиональному труду / Ф. Баумгартен. – Берлин, 1922. – Ч. 1. – 255 с.
8. Дмитриева М. А. Психология труда и инженерная психология : учеб. пос. / [Дмитриева М. А. та ін.] ; под ред. А. А. Крылова. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1979. – 224 с.
9. Методология исследований по инженерной психологии и психологии труда / под ред. А. А. Крылова. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1974. – Ч. 1. – 148 с.
10. Муранова Н. П. Фізико-математична підготовка старшокласників до навчання в технічному університеті: [монографія] / Н. П. Муранова. – К. : НАУ, 2013. – 464 с.
11. Муранова Н. П. Розвиток професійного інтересу старшокласників у системі доуніверситетської підготовки / Н. П. Муранова // Вісник ГНПУ ім. О. Довженка : зб. наук. праць ; вип. 20 / Глухівський НПУ ім. О. Довженка ; відп. ред. О. І. Курок. – Глухів : ГНПУ ім. О. Довженка, 2012. – С. 130–134. – (Серія: Педагогічні науки).

УДК 373.57–057.874(045) **Козлова Наталія, м. Кривий Ріг**

ДІАГНОСТИКО-ПРОГНОСТИЧНЕ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ЯКІСТЮ НАВЧАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ – ЗАПОРУКА ПІДГОТОВКИ ДО НАВЧАННЯ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

У статті аналізується суть і завдання моніторингу в загальноосвітніх навчальних закладах, а також звертається увага на особливість моніторингу в навчальних закладах нового типу з профільним навчанням. Розкриваються переваги моніторингу якості навчання старшокласників та визначаються умови підготовки учнів до подальшого навчання у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: *профільна освіта, моніторинг, навчальні досягнення, педагогічне діагностування, тестування.*

The essence and objectives of monitoring in secondary schools are analyzed and special features of monitoring in educational institutions of a new type with specialized instruction are emphasized in the paper. The advantages of monitoring the quality of education senior pupils are provided with are explained and the conditions of their training for further studies in universities are determined.

Keywords: *specialized instruction, monitoring, academic achievements, educational diagnosis, testing.*

Східна мудрість говорить: коли дме вітер змін, став не стіни, а вітрила. Саме сьогодні дме вітер змін, і випускник загальноосвітнього навчального закладу має вміти самостійно здобувати знання, застосовувати їх на практиці для вирішення різнобічних проблем, працювати з різними джерелами інформації, самостійно критично мислити, бути комунікабельним, контактним, адаптуватися в життєвих ситуаціях, що змінюються тощо. А система освіти України, відповідно до вимог Національної доктрини розвитку освіти, має забезпечити «формування у дітей та молоді сучасного світогляду, розвиток творчих здібностей і навичок самостійного наукового пізнання, самоосвіти й самореалізації особистості»; «створення умов для розвитку обдарованих дітей та молоді» [4, с. 5].

Сучасна молодь після закінчення школи має широкі можливості вибору професії. Але рівень отриманих випускником загальноосвітнього навчального закладу знань з того чи іншого предмета не завжди відповідає вимогам вищого навчального закладу, у якому абітурієнтові хотілося б продовжити навчання. Потреби регіонального ринку праці у тій чи іншій професії, зазвичай, випускнику маловідомі. Оптимальний спосіб подолання означених проблем – профільна освіта у старшій школі, одним із основних завдань якої є забезпечення наступно-перспективних зв'язків між загальною середньою і професійною освітою відповідно до обраного профілю [5, с. 24]. Профільне навчання має не стільки підготувати учнів до вступу у ВНЗ, скільки забезпечити готовність до продовження навчання в системі професійної освіти. У такому випадку профільне навчання має стати реальним чинником самовизначення і підготовки до здобуття професії за умови, якщо воно буде пов'язане з практичною, професійно значущою діяльністю.

З урахуванням вищезазначеного, ефективним є моніторинг навчальних досягнень учнів старшої школи, що не тільки сприяє позитивній динаміці рівнів їхніх навчальних досягнень, але й допомагає особистості більш об'єктивно оцінювати свої можливості щодо вибору подальшого життєвого шляху [1, с. 8]. Актуальність зазначеної проблеми, різні її аспекти знаходяться в центрі уваги багатьох науковців. Зокрема, на основі аналізу наукової літератури встановлено, що вищевказана проблема досліджується науковцями в таких основних напрямах: обґрунтування наукових підходів до розкриття сутності понять «якість освіти», «навчальні досягнення», «моніторинг» (О. Ляшенко, О. Касьянова, О. Савченко, В. Сімонов та ін.), визначення загальнотеоретичних аспектів здійснення моніторингу навчальних досягнень учнів (В. Мусіна, І. Підласий, З. Рябова та ін.), висвітлення авторських позицій щодо оцінювання якості освіти (В. Кальней, В. Попов, Т. Шамова та ін.), виокремлення та характеристика методологічних і теоретичних проблем моніторингу (Б. Гершунський, О. Майоров, В. Олійник, С. Шишов та ін.), розкриття шляхів управління навчальною діяльністю учнів на основі результатів моніторингу (Г. Єльнікова, О. Мариновська, Д. Матрос та ін.), аналіз можливостей застосування різних інноваційних технологій для об'єктивного оцінювання результатів педагогічного процесу (С. Багаєва, В. Безпалько, Т. Бенькович, А. Прокопенко та ін.).

Під «моніторингом якості процесу навчання старшокласників» ми розуміємо цілеспрямоване, науково обґрунтоване, динамічне, безперервне, системно-організоване відстеження стану процесу навчання старшокласників з метою виявлення його відповідності бажаному результату, що здійснюється під час збирання, опрацювання, систематизації, аналізу, оцінювання, інтерпретації інформації та забезпечує прогнозування й коригування його розвитку.

До основних методів педагогічного діагностування належать: педагогічне спостереження; бесіди; анкетування; педагогічний аналіз; усне та письмове опитування; тестування тощо [3, с. 61].

Криворізький природничо-науковий ліцей – навчальний заклад, що здійснює допрофільну й профільну підготовку учнів природничо-математичного напряму, тому й виконує наступні завдання в системі профільного навчання такі як: виявляти здібності учнів з метою їх орієнтації та мотивації на профіль навчання; давати ліцеїстам глибокі знання, особливо з профільних дисциплін, і зміцнювати їх саме в тій галузі, де випускники планують реалізувати себе; формувати в учнів навички самостійної пізнавальної діяльності, готувати їх до вирішення задач різних рівнів складності; розвивати в ліцеїстів мислення, що дозволяє узагальнювати інформацію, критично й творчо переробляти її, мати свою думку та вміти відстоювати її; підтримувати конкурентоздатність ліцеїстів при вступі до обраного ними вищого навчального закладу; результативніше готувати випускників ліцею до засвоєння програми вищої школи професійної освіти З огляду на те, учителі й учні намагаються досягти вищих показників якості знань. А загалом очевидно, що всі учасники навчально-виховного процесу зацікавлені в тому, щоб «крива успіху» піднімалася вгору.

З досвіду відомо, що функціональними завданнями моніторингу є не тільки визначення якості освітнього процесу (якості знань, умінь і навичок учнів, оволодіння творчими навичками, формування вихованості учнів, розвитку особистості), а й корекція навчально-виховної роботи, що базується на

визначенні шляхів удосконалення діяльності навчального закладу, класу, окремого учня чи навчально-виховного процесу в цілому. Моніторинг якості знань, умінь і навичок учнів починається з проведення та аналізу діагностичної контрольної роботи з предмету. Результати діагностичної контрольної роботи разом з учителем аналізуються, за необхідності використовуються таблиці і діаграми. Наступний етап – проведення вчителем тривалих, регулярних вимірювань. Регулярність їх проведення дає змогу дослідити динаміку зміни показників якості засвоєння змісту освіти (за підсумками оцінювання з теми, проміжних контрольних робіт, підсумкових і директорських контрольних робіт), аналізувати помилки кожного учня і класу в цілому, і на цій підставі розробити шляхи педагогічних корекційних дій і завдань для самоосвітньої діяльності кожного учня. Така робота склалася в певну систему: діагностична контрольна робота; перевірка завдань, виконаних самостійно влітку; попередній контроль знань; аналіз діагностичних робіт; повторення вивченого за минулий рік; контрольна робота з повторення вивченого; вивчення нового матеріалу; тренувальні вправи; повторення навчального матеріалу попередніх уроків; узагальнення та систематизація вивченого; контрольна робота з теми; аналіз контрольної роботи з теми; завдання для самостійної роботи.

Самоосвітня діяльність учнів – вагома сходинка до знань. Тому, у процесі навчальної діяльності формуються самоосвітні компетентності ліцеїстів: навчально-організаційні уміння (працювати за алгоритмом, самостійно складати алгоритм, самооцінювання, уміння працювати в колективі); навчально-інформаційні уміння (робота з підручником, володіння різними способами читання, складання плану, рецензій, конспекту, уміння користуватися електронною бібліотекою, проводити спостереження, експеримент); навчально-комунікативні уміння (володіння моно-та діалогічною мовою, уміння керувати увагою, володіння прийомами запам'ятовування інформації); навчально-інтелектуальні уміння (аналіз, синтез, означення понять, порівняння, класифікація, систематизація, узагальнення, абстрагування, уміння відповідати на запитання, виконання творчих завдань). У старшій школі ці компетентності удосконалюються.

Отже, проводиться не тільки збір, аналіз та узагальнення об'єктивних даних стосовно рівня навчальних досягнень учнів, а й прогнозуються можливості їх подальшого розвитку, а також розробляються педагогічні шляхи вирішення проблем.

Педагогічний колектив Криворізького природничо-наукового ліцею забезпечує ліцеїстам середовище, у якому вони виявляють свої сильні сторони й нейтралізують слабші. Кожен учень, виконуючи завдання І-го (шкільного) етапу предметних олімпіад, перевіряє додатково свої сили, свої знання, а вчитель знову ж таки відслідковує рівень якості знань. Перемоги на міському рівні – крок до «Школи олімпійського резерву», літніх мовних, технічних таборів, де здобуваються нові знання та вдосконалюються навички.

З метою розв'язання складних завдань учні мотивовані до самостійної пошукової діяльності, використовуючи методи наукового дослідження, співпрацюють з Малою академією наук (МАН). Першим етапом професійного зростання є написання роботи на конкурс-захист МАН, а підготовка базового компонента – поглиблення знань з певного навчального предмета. Захист робіт, відповіді на питання опонентів дають можливість розвивати ораторське вміння. Робота з літературою (підбір, опрацювання), правильне оформлення дослідження стає основою для написання курсових робіт та статей тощо.

Участь та перемоги в конкурсі «Intel-Texno», «Intel-Еко» надали ліцеїстам, крім самоствердження та самореалізації, змогу навчатися в престижних вищих навчальних закладах: Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут», Київському національному університеті імені Т. Шевченка, Національному авіаційному університеті (м. Київ), Національному університеті «Львівська політехніка», Харківському національному медичному університеті та інших.

Своєрідним моніторингом знань є щорічне проходження випускниками зовнішнього незалежного оцінювання, адже це результат роботи як учителя, так і учня. Відповідно, у ліцеї склалася і система підготовки: тренінг, аналіз роботи, індивідуальні консультації, пробне тестування, аналіз пробного тестування і знову тренінг. Підготовка до процедури проходження ЗНО, пробне тестування, що відбувається не тільки в ліцеї, а й на базі криворізьких університетів (Криворізький державний педагогічний університет – українська мова, біологія, історія України, математика; Криворізький національний університет – фізика, математика) – це ще один аналіз стану підготовки старшокласників до навчання у ВНЗ.

Отже, варто відзначити, що моніторинг якості навчання старшокласників – це і моніторинг якості підготовки абітурієнтів до навчання у вищому навчальному закладі. У результаті з'ясовується, що ті учні, які поєднують навчальний процес, участь у інтелектуальних конкурсах, конкурсах-

захистах, олімпіадах, займаються самоосвітньою діяльністю, мають стійке бажання оволодіти програмою вищої школи, потім успішно навчаються у вищих навчальних закладах.

Література

1. Бабинець С. Моніторинг якості освіти як предмет педагогічного аналізу / С. Бабинець // Директор школи. – 2005. – Жовтень. – № 40(376). – С. 7–9.
2. Бутенко О. Моніторинг освітнього процесу / О. Бутенко // Директор школи. – 2007. – Вересень. – № 35–36(467–468). – С. 20–24.
3. Ващенко Л. С. Методичні забезпечення моніторингових досліджень якості загальної середньої освіти / Л. С. Ващенко // Організаційно-методичне забезпечення моніторингових досліджень якості загальної середньої освіти : [монографія] / за ред. О. І. Ляшенка. – К. : Педагогічна думка, 2011. – С. 59–97.
4. Закон України «Про загальну середню освіту» // Нормативно-правове забезпечення освіти : у 4-х ч. – Х. : Вид-во «Основа», 2004. – Ч. 1. – С. 59–86.
5. Закон України «Про освіту» // Нормативно-правове забезпечення освіти. У 4-х ч. – Х. : Вид-во «Основа», 2004. – Ч. 1. – С. 22–58.
6. Лукіна Т. О. Науково-методичні розробки програми регіонального моніторингу якості загальної середньої освіти / Т. Лукіна // Організаційно-методичне забезпечення моніторингових досліджень якості загальної середньої освіти : [монографія] / за ред. О. І. Ляшенка. – К. : Педагогічна думка, 2011. – С. 28–68.
7. Ляшенко О. І. Методологічні засади моніторингу якості освіти / О. І. Ляшенко // Організаційно-методичне забезпечення моніторингових досліджень якості загальної середньої освіти : [монографія] / за ред. О. І. Ляшенка. – К. : Педагогічна думка, 2011. – С. 6–27.

УДК 374

Кравець Ірина, Цура Оксана, м. Львів

ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ГІМНАЗИСТІВ

Стаття присвячена проблемам залучення гімназистів до науково-дослідницької роботи з інформатики, формуванню наукового-дослідницьких умінь. Це допомагає надати більш якісну освіту гімназистам і сприяє мотивації вивченню інформатики.

Ключові слова: *науково-дослідницька діяльність, мислення, мотивація, інформатика, активізація навчання.*

The paper deals with involving gymnasium pupils in research in the field of computer science and their research skills formation, which allows improving their instruction and motivates them to study computer science.

Keywords: *research, thinking, motivation, computer science, activation of training.*

У зв'язку з тим, що багато вчених працюють за межами України, у середині країни є потреба виховувати молоді кадри для національної науки [1, с. 1]. Проблемами організації науково-дослідницької роботи у середній школі займаєтья багато вчителів та науковців та ін [2, 3]. Зокрема, у статті [4, с. 56–72; 5] описаний досвід роботи шкільних колективів м. Житомира та Житомирської області.

Щоб навчити дитину основам пізнання світу, потрібна довга копітка робота. Древній філософ Софокл говорив: «Великі справи не робляться зненацька». Виховання науковця, дослідника починається з виховання гімназиста, який з цікавістю та допитливістю підходить до вивчення поставленої перед ним проблеми. Учитель повинен не просто передати знання учневі, але й навчити його вчитися критично мислити, задавати, не соромлячись, нестандартні запитання, прищепити любов і уміння працювати з додатковою літературою, що не є обов'язковим у школі. Учень повинен навчитися бачити проблему, систематизовувати та аналізувати отриману інформацію. Таким чином, створюються умови формування дослідницьких компетентностей школярів, що переростають у внутрішню потребу дитини проводити дослідження. Науково-дослідницька робота – це форма самоосвітньої діяльності гімназиста, без примусів учителя, без оцінок. Можливо, саме це приваблює учнів, і вони із задоволенням приймають участь у науково-дослідницькій роботі. Формування науково-дослідницьких умінь у гімназистів – процес складний і довготривалий. Тут повинні бути присутні бажання гімназиста і досвід наставника-учителя. Дуже добре якщо такою роботою займається не одноосібно учень, а весь учнівський колектив. Виникає певне суперництво і разом з тим допомога один одному.

Метою роботи є аналіз досвіду роботи гімназії, спрямований на активізацію розвитку наукового мислення.

У Навчально-виховному комплексі «Школа-гімназія «Галицька»» м. Львова проводиться науково-дослідницька робота з інформатики. Першим етапом розвитку гімназистів є проведення нестандартних уроків у вигляді змагань з інформатики, розв'язування логічних задач. Цим займаються усі гімназисти школи. На другому етапі був організований гурток по вивченню алгоритмічної мови С.

На основі цього гуртка почали ставитися завдання для застосування набутих знань програмування. Було поставлено мету: навчитися розбирати уже готові програми. На третьому етапі приймали участь у щорічних міських конкурсах-захистах науково-дослідницьких робіт. Це вважається для гімназистів найвищою індивідуальною науковою діяльністю, оскільки вона регламентується спеціальними вимогами. Гімназист за рахунок вільного часу займається питаннями інформатики.

Тема першої науково-дослідницької роботи: «Генетичний алгоритм». Гімназисти спочатку зайнялися самостійно пошуком матеріалів на задану тему та їх опрацюванням. Почали тестувати готову програму, що є досить складною, проводили у ній зміни, допитливо ставились до організації прийомів програмування. Це сприяло глибшому вивченню конструкцій програмування цією мовою. Вивчення мови ставало щораз цікавішим, виростала допитливість гімназистів та потреба вивчати програмування систематично. Програма розв'язувала діафантове рівняння, використовуючи генетичний алгоритм. Отриманий точний розв'язок рівняння викликав захоплення. З цією темою виступили на міському конкурсі з інформатики де учні побачили своїх однолітків, які також займаються науково-дослідницькою роботою. Порівняли свої знання із знаннями інших.

Метою наступного кроку – було вибрати таку тематику, щоб програми були невеликими, неважкими, але щоб гімназисти під керівництвом учителя-наставника самі могли їх складати. Об'єднали зусилля учителів математики та інформатики. Вибір упав на розв'язок нелінійних рівнянь. Почався пошук матеріалів, застосування нелінійних рівнянь у фізиці. Правда, завдання вийшло за рамки програм на мові С. Гімназисти почали вивчати ще й табличний процесор і склали програми для уточнення коренів різними методами у середовищі Excel, порівняємо результати уточнених коренів у цих середовищах, зробили висновки.

Важливо розуміти, що науково-дослідна діяльність учнів – це процес спільної роботи учня і педагога. На нашу думку, починати її треба, якомога раніше. Ставити цікаві завдання та навчати гімназистів, як можна їх розв'язувати. В умовах сучасного ринку праці зростає роль знань, і тому в школі виникає необхідність пошуку нових методів навчання, спрямованих на піднесення до високого рівня інтелектуальних цінностей, знань, навичок наукової діяльності. Також науково-дослідницька діяльність школярів є найбільш придатною для вирішення питань мотивації школярів до навчання на уроках і в позаурочний час.

Література

1. Концепція державної програми роботи з обдарованою молоддю на 2006–2010 роки // Освіта України. – 2006. – № 48(741). – С. 1–3.
2. Пронюк Н. П. Організація роботи Малої академії наук // Рідна школа. – 2000. – № 6. – С. 72–73.
3. Туров М. Винахідництво починається зі школи [Аналіз інформ.-метод. забезп. винахідн. діяльн.] / М. Туров // Освіта України. – 2003. – 8 лип. (№ 50–51). – С. 9.
4. Антонова О. Є. Залучення старшокласників до науково-дослідної діяльності МАН як засіб розвитку їх дослідницьких здібностей // Інновації в освіті: інтеграція науки і практики : зб. наук.-метод. праць / за заг. ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : ФОП Левковець, 2014. – С. 56–75.
5. Антонова О. Є. Обдарованість: досвід історичного та порівняльного аналізу : [монографія] / О. Є. Антонова. – Житомир : ЖДПУ ім. І. Франка, 2005. – 456 с.

УДК 159.923.2:057.875

Кресан Ольга, м. Ніжин

УСВІДОМЛЕННЯ ЖИТТЄВИХ ПОДІЙ АБІТУРІЄНТАМИ ВНЗ (НА ПРИКЛАДІ ВСТУПУ ДО УНІВЕРСИТЕТУ)

Стаття присвячена вивченню проблеми усвідомлення життєвої події вступу до університету абітурієнтами вищих навчальних закладів. Показано, що для молодих людей вступ до університету становить важливу життєву подію, що потребує відображення у текстах та життєвих історіях. Проведене емпіричне дослідження, в якому доведено, що усвідомлення вступу до університету відбувається через аналіз даної події в текстах, а також через рефлексію та пошук смислу даної події.

Ключові слова: *життєва подія, усвідомлення, контент-аналіз, юнацький вік, професійне та особистісне самовизначення.*

The paper deals with the entrant's perception of entering a university as an event in his/her life. It is pointed out that entering a university is an important life event for young people that needs to be described in texts and life stories. The empirical research of this problem proves that it is through analyzing this life event in texts and searching for the sense of this event that the entrant realizes it.

Keywords: *life event, realization, content-analysis, youth, professional and personal self-identification.*

Юнацький вік – це період постановки цілей на майбутнє, побудови життєвих планів та завдань.

З точки зору ряду дослідників (Д. Леонтьєв, І. Кон, М. Пряжников та ін.), саме в юнацькому віці відбувається особистісне самовизначення, що виявляється у виборі тих подій, що стануть для неї життєвими і визначальними (вибір професії, рішення щодо влаштування на роботу чи навчання, зміна місця проживання тощо). Окремою життєвою подією, що набуває особливої значущості для молодої людини, є вибір професії та визначення місця майбутнього навчання. Від того, який ВНЗ, спеціальність, напрямок обере майбутній абітурієнт, залежить не лише професійна діяльність юнака, а часто і подальша доля. Усвідомлення вступу до університету як життєвої події дозволить абітурієнтам більш відповідально і серйозно підійти до професійного вибору та особистісного самовизначення, уникнути помилок і прийняти правильне рішення.

Тому, *метою* даної статті є вивчення особливостей усвідомлення абітурієнтами вступу до університету як життєвої події та пошук шляхів для підвищення в абітурієнтів усвідомленого ставлення до свого професійного вибору. Дослідженням професійного вибору та самовизначення особистості займалися Д. Леонтьєв, О. Скрипченко, І. Бех, М. Гінзбург, О. Шебанова та ін. Подієвий склад життєвого шляху особистості в цей період вивчається вченими особливо уважно, оскільки життєві події в юнацькому віці часто мають суттєвий вплив на все подальше життя особистості [3]. За даними дослідників М. Гамезо, Е. Петроваої, Л. Орлової та ін., у даному віці формується авторство свого способу життя, відбуваються найбільш значущі для особистості події [1]. Тому професійний вибір, особистісне самовизначення і вступ до університету як однин із його аспектів мають привертати особливу увагу як викладачів, батьків, так і психологів, які можуть допомогти юнакам у процесі даного самовизначення (О. Бондаренко, В. Рибалка, С. Максименко, М. Пряжников та ін.)

Вступ до університету становить собою значну життєву подію для абітурієнта, і дана подія зберігає своє значення для особистості протягом усього юнацького періоду, а часто і протягом усього життя. Як уже було вказано, це подія, що може бути пов’язана як із успішним самовизначенням, так і з проблемами, труднощами і помилками, про які юнаки можуть шкодувати. Для успішного самовизначення, вибір професії та вступ до університету мають бути усвідомленими, для цього майбутні студенти мають усвідомлювати цей вчинок як життєву подію.

Життєві події у психології розглядається як вузлові моменти, переломні пункти життєвого шляху особистості, які складаються в історію життя людини і впливають на нього (С. Рубінштейн, Б. Ананьєв, Т. Карцева). Явище події є широким поняттям, що вивчається в різних науках. З точки зору психології, життєві події вивчаються як суб’єктивні явища, що відображаються у внутрішньому світі особистості, в її біографії, а також найважливіші з них відбиваються у Я-концепції, входять в історію життя, впливають на формування особистості, спричиняють появу інших особистісних утворень (риси особистості, деякі аспекти самосвідомості та самооцінки, комунікативні властивості та ті, що виявляються в міжособистісних стосунках тощо). Від того, які саме події переживає особистість, як вона їх усвідомлює та оцінює, може залежати її успішність, психологічне здоров’я, а також перебіг майбутніх подій і прийняття майбутніх рішень [4].

Щоб дослідити усвідомлення абітурієнтами життєвих подій, зокрема вступ до університету, ми провели емпіричне дослідження, в якому вивчали зміст та особливості усвідомлення даної події. Усвідомлення подій ми досліджували в контексті мовної свідомості особистості (Л. Виготський, В. Петренко, О. Лурія, П. Гальперін та ін.), зокрема через вираження свого усвідомлення у мовленні й мовних формах, таких як тексти про життєву подію та життєві історії. Свідомість і процес усвідомлення у психології вивчається лише у контексті мови як основного компонента і джерела свідомості (В. Вундт, О. Леонтьєв, Л. Виготський, С. Рубінштейн, Г. Костюк, З. Фройд, А. Адлер, К. Роджерс та ін.).

Тому, ми застосували метод вивчення продуктів діяльності особистості, зокрема написання текстів та життєвих історій про життєву подію. Усвідомлення життєвих подій вивчаються ретроспективно, тобто вже після того, як подія відбулася (А. Адлер, З. Фройд, Ф. Перлз, С. Даулінг та ін.), отже ми провели дане дослідження з абітурієнтами, які вже вступили в університет і просили їх пригадати подію вступу. У дослідженні взяли участь 65 студентів 1-х і 2-х курсів Ніжинського державного університету імені М. Гоголя. Для частини досліджуваних (30 осіб) подію ми визначили і попросили створити текст-оповідь про свій вступ до університету і ті почуття, які мали місце в цій події. Інша частина досліджуваних (35 осіб) обирали подію самостійно, вони могли обрати будь-яку подію для аналізу та оповіді. При цьому одразу зазначимо, що понад 52 % з тих, які обирали життєву подію для опису самостійно, обрали саме подію вибору ВНЗ, власне вступу до університету, складання ЗНО, приїзд на навчання та інші події, пов’язані з їхнім професійним самовизначенням. Це свідчить про те, що вступ до університету є надзвичайно важливою життєвою подією для юнаків,

причому не просто на момент самого вступу і складання екзаменів, а загалом для всього юнацького періоду, а також і для подальшого життя в цілому.

Тексти студентів про їхню подію ми аналізували за наступними показниками, що свідчать про усвідомлення життєвої події. Це детальний опис події, опис своїх почуттів, наявність висновків щодо події, що є свідченням пошуку сенсу даної події для свого життя та формування досвіду особистості (Б. Ананьєв, Н. Чепелєва, О. Лакітонов та ін.) Аналіз текстів ми здійснювали за допомогою методу контент-аналізу. *Контент-аналіз*, як метод дослідження, включає в себе виділення системи опорних понять (категорій аналізу), відшукування їхніх індикаторів у текстах – слів, словосполучень, суджень тощо – одиниць аналізу, та статистичну обробку даних [2, с. 227].

У текстах студентів про життєву подію ми виокремили наступні смислові категорії, що свідчать про усвідомлення ними життєвої події вступ до університету: значущість події; опис деталей події; аналіз та рефлексія почуттів, що мали місце в події; оцінка та вираження суб'єктивного ставлення до події; опис змін, які принесла собою подія; узагальнення та висновки щодо цієї події; плани на майбутнє.

Проаналізувавши за допомогою контент-аналізу тексти досліджуваних, можна зробити висновок, що майже всі студенти усвідомлюють вступ до університету як важливе явище. Про це свідчить той факт, що 48,5 % досліджуваних в самому тексті написали про те, що подія була для них значущою, вплинула на їхнє життя і принесла важливі зміни. Наприклад: «У моєму житті було безліч життєвих подій, але вони не можуть зрівнятися з однією, що назавжди змінила моє життя. Цією подією був вступ на навчання до Ніжинського державного університету. Цей університет для мене – путівка в життя, можливість втілити свої мрії, прагнення …». При цьому усвідомлюються як позитивні, так і негативні зміни внаслідок даної події: «… Я вступила до НДУ. Це в мої плани не входило. Я збиралась вступати до іншого університету, на іншу спеціальність. Але батьки наполягли, що я маю навчатися саме тут. Вони бояться мене відпускати. Ніякі мої доводи не справили на них враження, вони були впевнені у своїй правоті. Я маю змиритися зі своєю участю».

Серед оцінок події переважали позитивні оцінки – 40,7 %, негативні – 32,5 % та нейтральні – 25,8 %. Результати контент-аналізу текстів про життєву подію у студентів нами наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Кількість лінгвістичних одиниць за смисловими категоріями контент-аналізу текстів про життєві події студентів І та ІІ курсу

Смислові категорії	Кількість лінгвістичних одиниць	
	І курс	ІІ курс
Значущість події	56	53
Опис деталей події	12	15
Аналіз та рефлексія почуттів, що мали місце в події.	21	27
Оцінка та вираження суб'єктивного ставлення до події.	31	42
Опис змін, що принесла собою подія.	51	58
Узагальнення та висновки щодо цієї події.	42	45
Плани на майбутнє	26	15

Як бачимо з табл. 1, найбільше лінгвістичних одиниць у студентів як 1-го, так і 2-го курсів має смислова категорія «значущість події». Це свідчить про те, що всі досліджувані, згадуючи себе в якості вступників і на момент виконання завдання, усвідомлюють подію вступу до університету як важливу, значущу, що вплинула на все життя. Близькими за значенням до даної категорії є такі смислові категорії, як «опис змін» та «узагальнення і висновки». Ці категорії вказують на усвідомлення особистістю особливостей життєвої події, оскільки важливими характеристиками процесу усвідомлення є розуміння тих особливостей явища, що були до події та сталися після неї. Мова йде про зміни в житті. Також усвідомлення пов'язане з осмисленням та когнітивними процесами особистості (Л. Виготський, С. Рубінштейн, Дж. Келлі, В. Петренко та ін.), отже наявність висновків та узагальнень, що стосуються процесів мислення, свідчать про усвідомлення життєвої події. Найменше лінгвістичних одиниць мають смислові категорії «опис деталей події» та «плани на майбутнє». Це можна пояснити тим, що опис деталей події займає певну кількість часу, а оскільки завдання виконувалося письмово, то для цього не було достатньої кількості часу. З іншого боку, опис деталей події «занурює» людину в цю подію і може сприяти її більш глибокому переживанню, для якого також не було відповідних умов в контексті нашого дослідження. Що стосується планів на майбутнє, то з точки зору філософів та психологів-екзистенціалістів (С. К'єркегор, К. Ясперс, М. Хайдеггер, І. Ялом, Р. Мей, С. Мадді та ін.) у деяких юнаків майбутнє є конфліктною сферою, по відношенню до якої вони відчувають тривогу, негативні почуття, що пов'язані з невизначеністю та невпевненістю в собі. Тому думати про майбутнє в контексті конкретної життєвої події готові не всі юнаки. Аналіз та рефлексія почуттів, що пов'язані з

життєвою подією, також зустрічалися не в усіх текстах, загалом усвідомлення почуттів може бути складним для особистості, особливо якщо нема попереднього досвіду вираження, обговорення та усвідомлення власних почуттів. Для цього потрібна особистісна відкритість переживанню (К. Роджерс), а також широкі межі Я, високий рівень самосвідомості (Г. Олпорт, С. Рубінштейн, І. Чеснокова та ін.).

Отже, дослідивши проблему усвідомлення життєвої події вступу до університету, що відображена й описана з точки зору самих абітурієнтів, можемо зробити висновок, що вступ до університету є важливою життєвою подією не лише для абітурієнтів у період самої події, але й взагалі для всього подальшого життєвого шляху. Усвідомлення життєвих подій відображається в текстах та оповідях про подію, де виражається ставлення юнаків до життєвої події, їхні роздуми щодо неї та опис почуттів. У результаті проведення контент-аналізу досліджуваних текстів бачимо, що найбільш розповсюдженими смисловими категоріями, у яких відображається усвідомлення життєвої події – вступу до університету – є такі смислові категорії, як «значущість події», «опис змін» та «узагальнення і висновки щодо життєвої події». Це свідчить, що абітурієнти, які вже вступили в університет, вважають цю подію важливою для свого життя навіть після проходження певного періоду часу (1–2 р.), з цією подією у них пов'язано багато змін у житті та в їхній особистості. Також щодо даної життєвої події у молодих людей існують певні висновки та результати, що згодом можуть вибудуватися в особистісний досвід. Тому, можемо зробити висновок, що вступ до університету є значущою життєвою подією, пов'язаною з особистісним і професійним самовизначенням, і саме від усвідомлення цієї події може залежати переживання молодою людиною власної успішності та неуспішності протягом життя.

Література

1. Гамезо М. В. Психология молодости: авторство собственного образа жизни // Возрастная и педагогическая психология / М. В. Гамезо, Е. А. Петрова, Л. М. Орлова. – М. : Пед. общество России, 2003. – 512 с.
2. Горбатов Д. С. Практикум по психологическому исследованию : [учеб. пособ.] / Д. С. Горбатов. – Самара : Изд-й дом «БАХРАХ-М», 2006. – 272 с.
3. Леонтьев Д. А. Профессиональное самоопределение как построение образов возможного будущего / Д. А. Леонтьев, Е. В. Шелобанова // Вопросы психологии. – 2001. – № 1. – С. 57–66.
4. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2000. – 712 с.

УДК 371.134:373.2(73)
Кресан Тетяна, м. Київ

ЗМІСТОВИЙ КОМПОНЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УНІВЕРСИТЕТАХ США

У статті аналізуються програми професійної підготовки бакалаврів дошкільної освіти у США, а саме, – їх змістовий компонент. Описуються навчальні курси та їх особливості у різних університетах США.

Ключові слова: *підготовка бакалаврів дошкільної освіти, програми підготовки бакалаврів дошкільної освіти, загальна підготовка, фахова підготовка, професійно-педагогічна підготовка.*

The paper presents an analysis of Early Childhood Professional Preparation Programs (Bachelor's degree) in the USA, particularly their content component. The author describes the courses of Early Childhood Preparation Programs and their special features in different universities of the USA.

Keywords: *early childhood professional preparation for Bachelor's degree, early childhood preparation programs for Bachelor's degree, general preparation, specific content preparation, professional and methodological preparation.*

Початок XXI ст. характеризується прискореним розвитком та модернізацією усіх сторін суспільного життя. У сучасному суспільстві, що отримало назву «суспільство знань», освіта стає одним з пріоритетних напрямків розвитку, основною умовою забезпечення конкурентоспроможності країни. У зв'язку з цим висуваються нові вимоги до професійної підготовки майбутніх педагогів, у т. ч. працівників галузі дошкільної освіти.

Сучасний педагог дошкільного закладу із транслятора досвіду перетворюється на фасилітатора навчально-виховного процесу, оскільки суб'єкт-об'єктна модель взаємодії між вихователем та вихованцями змінюється на суб'єкт-суб'єктну. Завданням вищої освіти стає підготовка фахівця нового покоління, здатного до творчої професійної діяльності, до самостійного мислення та постійного професійного розвитку.

В умовах інтеграції України до Європейського та світового освітнього простору постає необхідність у вивченні та осмисленні зарубіжного досвіду. Педагогічна освіта США була предметом дослідження у роботах О. Глузман, І. Гушлевської, В. Дикань, І. Зварич, І. Кошманової, Т. Ларіної,

М. Нагач, І. Пасинкової, І. Петіної, Л. Смалько, Р. Роман, С. Тезікової, Т. Чумакової. Але проблема підготовки бакалаврів дошкільної освіти не була достатньо висвітлена в українській педагогічній літературі.

Отже, *метою статті* є вивчення та аналіз змістового компоненту професійної підготовки бакалаврів дошкільної освіти у США.

Аналіз наукових джерел дає підставу стверджувати, що питання підготовки бакалаврів дошкільної освіти (ДО) у США є актуальним. З кожним роком уряд країни приділяє все більше уваги розвитку системи дошкільної освіти, розширюється мережа державних дошкільних закладів, впроваджуються загальнонаціональні програми дошкільної освіти із федеральним фінансуванням (Head Start та Child Care and Development Block Grant).

Закон «Жодна дитина не залишиться без уваги» (No Child Left Behind Act of 2001) гарантує якісну освіту усім дітям, незалежно від їх расової, національної належності, соціального статусу та особливостей фізичного і розумового розвитку. Згідно з цим законом, а також державною програмою «Head Start», кожна державна школа має бути забезпечена висококваліфікованими вчителями. Висококваліфікований вчитель визначається як той, який ліцензований штатом, і має щонайменше ступінь бакалавра [1].

Професійна підготовка з дошкільної освіти у США здійснюється у різноманітних навчальних закладах. До них належать приватні та громадські вищі навчальні заклади (public and private institutions), дворічні та чотирьохрічні коледжі, муніципальні коледжі (community colleges), технічні інститути, коледжі, де навчаються індіанці (Tribal colleges) та темношкірі (Historically Black Colleges), а також університети. В цілому, понад тисяча вищих навчальних закладів пропонують абітурієнтам здобути ступінь бакалавра у галузі дошкільної освіти. Це становить майже 30 % від усіх вищих навчальних закладів США [2, с. 6–7]. Більшість програм підготовки з дошкільної освіти готують спеціалістів до роботи з дітьми від народження до восьми років.

Оскільки система вищої освіти США є децентралізованою, університети та коледжі мають право самостійно формувати зміст професійної підготовки. Але при цьому вони обов'язково повинні враховувати стандарти професійної освіти, розроблені Національною Асоціацією Дошкільної освіти (National Association for the Education of Young Children).

На основі аналізу наукових джерел можемо зробити висновок, що змістовий компонент підготовки бакалаврів дошкільної освіти складається з наступних блоків:

1. Загальна підготовка або ліберальна освіта (general or liberal arts education).
2. Фахова підготовка (specific content preparation).
3. Професійно-педагогічна підготовка (professional or methodological preparation) [3, с. 234].

Перший блок складають предмети загальноосвітнього циклу, а саме гуманітарні, суспільні, природничі, точні дисципліни. Вони займають у середньому 35 % усіх академічних кредитів (годин), які повинен набрати студент.

Другий блок – це предмети фахової спеціалізації. Для бакалаврів ДО такими є дисципліни, пов'язані з вивченням особливостей розвитку дітей та умовами їх навчання.

Професійно-педагогічна підготовка включає курси з методики викладання, планування, оцінювання досягнень та педагогічну практику.

Як приклад, розглянемо програми підготовки бакалаврів ДО у деяких коледжах та університетах США. Для отримання ступеня бакалавра студенти повинні набрати не менше ніж 120 кредитів. Одна кредитна година – це одна академічна година в тиждень протягом семестру (16 тижнів). Розподіл годин може відрізнятися в різних навчальних закладах.

Університет Північної Арізони. Предмети загального блоку займають 35 кредитів; дисципліни з педагогіки – 68; 21 кредит відводиться на вузькопредметну спеціалізацію. Також студенти можуть на вибір обрати декілька курсів [4].

Державний університет Вебера. На загальну підготовку відводиться 40 кредитних годин; на фахові дисципліни – 91. Фахові дисципліни поділені на:

- основні (Core Courses) – 28 кредитів (Розвиток дітей, Робота з батьками, Діти з вадами розвитку).
- допоміжні (Support Courses) – 29 кредитів (Ораторське мистецтво, Математика, Фізичне виховання).
- предмети на вибір (Electives) – 2–4 кредити (Музика, Театральне мистецтво).
- Професійний цикл – 39 кредитів (Планування та оцінювання, Методика викладання окремих дисциплін) [5].

Університет Х'юстона-Кліа Лейк. Щоб отримати ступінь бакалавра дошкільної освіти студенти повинні набрати 42 кредитні години з курсів загальноосвітнього циклу та 78 кредитів зі

спеціалізації та педагогічних дисциплін [6].

Нью-Йоркський університет. Предмети загального блоку займають 48 кредитів, педагогічні дисципліни – 83, з них 12 кредитів відводиться на педагогічну практику.

Для порівняння розподілу предметів за блоками наведено нами у табл. 1, 2 опису курсів, що входять до програми підготовки бакалаврів ДО в Нью-Йоркському університеті [7].

Таблиця 1

Розподіл кредитів курсів загальноосвітнього циклу

Курси загальноосвітнього циклу	Кількість кредитів
Іноземні мови	8
Написання есе	8
Основи соціології та суспільних наук	16
Математика	4
Природничі науки	4
Основи здорового способу життя	4

Таблиця 2

Розподіл кредитів курсів фахової спеціалізації

Фахова спеціалізація	Кількість кредитів
Педагогічні дисципліни	12
Навчання математики	4
Інтегрований курикулум для закладів дошкільної освіти (суспільні та природничі науки)	3
Навчання дітей з обмеженими можливостями	3
Навчання читання та письма	4
Навчання дітей з різних соціальних груп	4

Проаналізувавши програми підготовки бакалаврів дошкільної освіти в університетах США, ми бачимо, що більшість з них містять наступні курси: «Фізичний розвиток дітей дошкільного віку», «Когнітивний розвиток дітей дошкільного віку», «Соціально-емоційний розвиток дітей дошкільного віку», «Навчальне середовище дітей дошкільного віку», «Методи навчання та виховання», «Навчання читання», «Навчання дітей дошкільного віку математики», «Контроль та оцінювання у навчанні дітей дошкільного віку», «Робота із дітьми з обмеженими можливостями», «Робота із дітьми з різних соціальних груп», «Робота з батьками», «Фізична культура та розвиток моторики», «Організація навчального процесу», «Професійний розвиток педагога» тощо. Особливістю американської вищої освіти є те, що студенти можуть самостійно обирати послідовність вивчення курсів. Університет лише рекомендує, в якому семестрі вивчати ту чи іншу дисципліну.

Отже, ми можемо зробити *висновок*, що програми підготовки бакалаврів дошкільної освіти в університетах США не містять уніфікованих курсів, натомість для них характерна інтеграція навчальних предметів. Більшість програм підготовки бакалаврів дошкільної освіти відповідають сучасним вимогам, що висувають державні та громадські інститути у США. Основний акцент у підготовці педагогів дошкільної освіти у США робиться на практичних вміннях студентів, значна увага приділяється методам когнітивного, фізичного та соціально-емоційного розвитку дітей. Основний акцент у підготовці педагогів дошкільної освіти у США робиться на практичних вміннях студентів, значна увага приділяється методам когнітивного, фізичного та соціально-емоційного розвитку дітей.

Література

1. No Child Left Behind, 2001. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http:// www.ed.gov/policy/elsec/ leg/esea02/index.html.
2. Maxwell, K. L., Lim, C-I, & Early, D. M. Early childhood teacher preparation programs in the United States: National report. – Chapel Hill, NC: The University of North Carolina, FPG Child Development Institute, 2006 p.
3. Кошманова Т. С. Розвиток педагогічної освіти США (1960–1968 рр.) : [монографія] / Т. С. Кошманова. – Л. : Світ, 1999. – 488 с.
4. Northern Arizona University Website, 2016. – Режим доступу : https://nau.edu/

5. Weber State University Website, 2016. – Режим доступу : http://www.weber.edu/
6. University of Houston Clear Lake Website, 2016. – Режим доступу : http://prtl.uhcl.edu/portal/page/portal/HOMEPAGE
7. New York University Website, 2016. – Режим доступу : http://steinhardt.nyu.edu/

УДК 004:007.004.14:378 **Крещанова Світлана, м. Київ**

ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДЛЯ ОПТИМІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

У статті розглядаються проблеми сучасної методики викладання іноземної мови та формування комунікативної компетенції у студентів у процесі використання інформаційних технологій. Додається короткий опис та характеристика комп'ютерних програм для вивчення англійської мови, а також розглядаються навчальні можливості інтернет-ресурсів та обґрунтовується їх роль у формуванні вмінь та навичок іншомовного спілкування у студентів.

***Ключові слова**: інтенсифікація, інформаційно-комунікативні технології, комп'ютерні навчальні програми, сучасні засоби навчання, інтерактивні технології.*

The article deals with modern methods of foreign language teaching and formation of students' communicative skills using information technologies. The author gives a short description of the English learning computer programs and touches upon educational possibilities of Internet resources and their role in the formation of students' abilities and skills of foreign language communication.

***Keywords**: intensification, information and communication technologies, learning computer programs, modern teaching techniques, interactive technologies.*

Постановка проблеми. Сучасна мовна політика в Україні спрямована на формування високого рівня мовленнєвої компетенції. Перед викладачами іноземних мов часто постає питання, як ефективно подати навчальний матеріал. Цьому сприяє розвиток інноваційних технологій та глобальна комп'ютеризація. В сучасних умовах викладач вже сприймається не лише як «носій знань», а скоріше як керівник, «диригент» навчального процесу. Основне завдання вищої освіти полягає у формуванні творчої особистості фахівця, здатного до саморозвитку, самоосвіти, інноваційної діяльності. З точки зору рівнів володіння мовленням студенти повинні стати в кінці основного етапу навчання досвідченими користувачами (тобто досягти рівня розвитку мовленнєвої компетенції не нижче ніж підрівень С1) [1, с. 27]. Вирішення цього завдання навряд чи можливе тільки шляхом передачі знань в готовому вигляді від викладача до студента. Останнім часом досить активно розробляється методика використання комп'ютерних програм в процесі вивчення іноземної мови. Комп'ютерні програми, що реалізуються за допомогою найсучасніших моделей комп'ютерів у системі Multimedia, відкривають широкі можливості для удосконалення процесу навчання іноземної мови та підвищення його ефективності. Застосування інформаційно-комунікативних технологій та впровадження нетрадиційних методик викладання іноземної мови характеризується не лише новизною, але й сприяє оптимізації навчального процесу і вирішенню конкретних комунікативних завдань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему впровадження та застосування інформаційних та комунікативних технологій у навчальному процесі розглядали в своїх працях Г. Шклярук, О. Тарнопольський, В. Биков, М. Бовтенко, Р. Гуревич, Ю. Жук, О. Пометун, С. Яцюк. Окремим аспектам ефективного застосування навчальних комп'ютерних програм та використання нетрадиційних методів викладання та їх впливу на мотивацію студентів до навчання присвячені роботи таких дослідників і науковців, як: В. Анака (використання електронної пошти), В. Базурін (створення веб-сайтів), Р. Осіпа, Е. Полат, Н. Раздорський, (пошук в Інтернеті та ефективне використання локальної мережі в навчальному процесі), А. Щукін, О. Данілова, Т. Соколовська (використання мультимедійних програм) та ін.

Виокремлення невирішених раніше аспектів поставленої проблеми. На сучасному етапі в процесі формування мовленнєвої компетенції особливо важливим є пошук різноманітних шляхів оптимізації та інтенсифікації процесу навчання іноземної мови. Використання інформаційно-комунікативних технологій не тільки значно покращує формування потрібних мовленнєвих вмінь, але й надає можливості складання індивідуальних програм підготовки і застосування інтегрованих засобів дистанційного навчання.

Формування цілей статті. Основними цілями статті є ознайомлення з різноманітними прийомами використання комп'ютерних програм і навчальним потенціалом всесвітньої мережі Інтернет в процесі формування вмінь та навичок іншомовного спілкування у студентів, а також довести ефективність використання комп'ютерних технологій і нестандартних активних методів навчання під час проведення занять з англійської мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. У наші дні, у зв'язку з широким розповсюдженням комп'ютерних технологій, можна зустріти термін «Information and Communication Technologies» – «інформаційно-комунікативні технології». В той же час термін CALL (Computer Assisted Language Learning), що виник у середині 80-х років минулого століття для визначення області теорії і практики використання комп'ютерів у вивченні іноземної мови, зберігає своє значення в якості узагальнюючого терміну для позначення всього комплексу теоретичних і прикладних проблем, пов'язаних з використанням інформаційно-комп'ютерних технологій в галузі мовної освіти.

Більшість комп'ютерних програм для вивчення іноземних мов (наприклад REWARD InterN@tive) містять розділи та вправи для підготовки до складання міжнародних тестів на рівень володіння іноземною мовою (наприклад, для англійської мови таким є кембриджський тест-іспит CAE). Використання цих програм значно інтенсифікує, полегшує та покращує формування потрібних мовленнєвих вмінь, дає можливість значно розширювати практику в читанні, мовленні, аудіюванні та письмі. З одного боку, використання комп'ютерних програм робить практику в певному виді мовленнєвої діяльності більш самостійною, тому що вона може проводитися повністю без участі викладача. З іншого боку, ця практика стає більш керованою завдяки тому, що програма дає можливість контролювати правильність відповідей. За допомогою електронних видань, на основі спеціально розроблених комп'ютерних програм можуть бути реалізовані всі види контролю [2, с. 2–3; 3, с. 195]. Але головним технічним засобом навчання для розвитку потрібних мовленнєвих вмінь, безумовно, є Інтернет. Він містить різноманітні Інтернет-програми для вивчення іноземних мов (у т. ч. такі, що готують до складання міжнародних тестів на рівень володіння іноземною мовою). Ці програми дуже корисні. Вони мають усі необхідні переваги для набуття певного рівня мовленнєвої компетенції. До того ж, матеріали навчальних Інтернет-програм постійно оновлюються; все частіше стали застосовуватися системи мультимедіа, що синтезують звук, відео зображення, текст, дозволяють з максимальною ефективністю використовувати всі види і засоби наочності в рамках комп'ютерного навчального курсу.

Типологія комп'ютерних навчальних матеріалів різноманітна: мультимедійні курси, електронні підручники, комп'ютерні навчальні програми тощо.

REWARD InterN@tive – один з найповніших мультимедіа-підручників англійської мови. Це повний курс англійської мови з інтегрованими засобами дистанційного навчання. Особливості курсу наступні: він розрахований на 150 годин інтенсивних занять; включає 198 уроків; 5000 вправ; 29 контрольних робіт; 500 відеоматеріалів; журнал успішності; озвучений словник; вичерпний граматичний матеріал; технологію розпізнавання мови ViaVoice; спеціальні засоби візуалізації вимови; можливості складання індивідуальних програм підготовки; інтегровані засоби дистанційного навчання через Інтернет. Мультимедіа-підручник REWARD InterN@tive побудований на основі друкованого підручника курсу REWARD. Він складається з 4-х рівнів: Elementary, Pre-Intermediate, Intermediate, Upper-Intermediate, де кожен рівень мультимедійного курсу включає матеріали відповідних частин друкованого підручника та його аудіо- і відеододатки. Це найбільш повний навчальний мультимедійний курс, що надає можливість повноцінного вивчення англійської мови, у т. ч. самостійно. Завдяки градації завдань, їх вдалій локалізації, інтерактивності, постійному контролю знань, можливості компонування власних уроків і планування занять, ця програма надає користувачеві максимально повну допомогу в процесі оволодіння іноземною мовою та може допомогти викладачеві самостійно формувати вправи для студентів. Вбудовані засоби REWARD InterN@tive дистанційного навчання через Інтернет-сервіси «Новини», «Форум», «Ігри» дають можливість організувати заняття як в комп'ютерному класі навчального закладу, так і вдома. Через мережу Інтернет викладач може виконувати перевірку письмових завдань і здійснювати дистанційний контроль за навчанням студентів. REWARD InterN@tive поєднує в собі універсальність і зручність автономного навчання, переваги традиційних форм викладання і прогресивність новітніх інформаційних технологій.

Навчальний курс «Англійська – шлях до досконалості» (видавництво «Медіахауз») являє собою адаптовану версію програми EnglishYourWay, розроблену американською фірмою SyracuseLanguage. Основними завданнями курсу є: навчити користувача розмовляти іноземною мовою; розуміти іноземну мову; читати; грамотно писати. Все навчання побудовано на найбільш типових ситуаціях, з якими неодмінно зустрічається будь-яка людина, що виїжджає за кордон в ділову або туристичну поїздку. Курс включає динамічні діалоги, систему цифрового розпізнавання мови (за технологією DragonSpeech), озвучений словник на 2300 слів, граматичні довідки, навчальні ігри та багато іншого. Всі розділи програми супроводжуються практичними заняттями, мовними іграми, тестами і кросвордами, спрямованими на закріплення досліджуваного матеріалу. Наявність

інтерактивних діалогів з різними варіантами розвитку ситуації на екрані допомагає користувачеві долати мовний бар'єр та відчути себе більш впевнено в мовному спілкуванні. Діалоги розгортаються в залежності від мовної поведінки користувача, його відповідей у мікрофон. У програмі є стандартні функції роботи з мікрофоном – запис вимови, її відтворення і послідовне порівняння з вимовою диктора, що дозволяє розвинути у користувача слухову пам'ять.

«English Platinum 2000» – мультимедійний курс американської англійської мови (видавництво Магнамедіа). Методика навчання розроблена спеціально для комп'ютерного навчання іноземним мовам. Курс налічує 177 діалогових уроків, 174 загальноосвітні тексти, в т. ч. такі, що стосуються питань природничих і гуманітарних наук (фізики, хімії, біології, математики, екології, астрономії, економіки, історії та ін.), повнометражний фільм англійською мовою. Курс орієнтований на широке використання поширених висловів, словосполучень, уживаних термінів.

«English Platinum 2000» забезпечений унікальною системою контролю і координації навчального процесу, що включає систему збору статистики успішності кожного користувача до всіх розділів, а також систему адміністрування, що дозволяє привілейованому користувачу (викладачеві) відстежувати успішність всіх студентів і гнучко налаштовувати індивідуальні рівні складності для кожного з них. Система «Адміністратор» придатна для використання у дистанційному навчанні за допомогою мережі Інтернет. «English Platinum 2000» може бути застосований і для перевірки володіння іноземною мовою в індивідуальному порядку або за ініціативою викладачів.

Слід зазначити, що при роботі з будь-якою комп'ютерною програмою, у студентів формуються технічні навички письма, а такий складний аспект мови, як англійська орфографія, засвоюється ними набагато краще. Для цього в програмах, з одного боку, є спеціальні вправи, з іншого – практично всі програми вимагають від користувача вписування відповідей або дозволяють свого роду «розмову» в письмовому вигляді. Зокрема, гарне тренування в письмі забезпечує програма «Bridge to English».

Спеціальний розділ «Граматика» має програма «Професор Хіггінс». Він складається з теоретичної та практичної частин. При виконанні вправ програма фіксує і відзначає успіхи та помилки, в разі необхідності – забезпечує підказками.

Робота над фонетичними навичками передбачає роботу учня з мікрофоном, в який він вимовляє слова, фрази і т. д. Комп'ютер записує вимову учня, фіксує його візуально діаграмою і накладає її на еталон носія мови. Таким чином, наочно демонструється діапазон розбіжностей.

Відпрацювання вимови – такий вид роботи, що вимагає багато часу. Найбільш ефективною для формування мовних навичок є навчальна програма «Професор Хіггінс». Вона корисна як на початковому етапі навчання англійської мови, так і на наступних етапах. Можна використовувати цю програму на уроках під час фонетичної зарядки. У ній представлені прислів'я, приказки, римування в озвученому варіанті носієм мови.

Але ще більше значення, ніж навчальні програми, набуває Інтернет як постачальник безмежної кількості оригінальних автентичних матеріалів для читання іноземною мовою – за будь-якою тематикою, з будь-яким змістом та будь-якого рівня мовної або іншої складності. Саме він, є невичерпним джерелом для практики у читанні – читанні як аудиторному, так і позааудиторному, що надає найсвіжішу, найцікавішу й найактуальнішу інформацію.

Навчальні можливості використання інтернет-ресурсів величезні. По-перше, глобальна мережа створює всі умови для отримання будь-якої необхідної студентам і викладачам інформації. Користувачі можуть проглянути публікації в пресі, отримати матеріал за певною темою, необхідну літературу та багато іншого. Їм доступна інформація з будь-якої проблеми, наприклад, в процесі підготовки навчальних проектів. Викладачі можуть ознайомитись з найрізноманітнішими матеріалами – вправами, тестами і т. д. в рамках обміну досвідом. По-друге, Інтернет є найдосконалішим і швидким засобом обміну інформацією і кореспонденцією – через електронну пошту; через встановлення прямого діалогу з адресатом або шляхом колективного обговорення питань у так званих «чатах». По-третє, Інтернет створює умови для колективної роботи студентів. Студенти можуть брати участь у вікторинах, конкурсах, олімпіадах, відеоконференціях та багатьох інших спільних заходах, що проводяться в мережі. Вони можуть спільно з однолітками з однієї або декількох країн брати участь у розробці тих чи інших проектів або вивчати і обговорювати деякі теми спільно з учнями інших навчальних закладів. Інтернет також надає можливість отримати необхідні тренувальні матеріали з іноземної мови та роз'яснення щодо зроблених помилок, а також оцінити свій рівень володіння іноземною мовою в процесі виконання тестових завдань. Студенти можуть пройти тестування за програмою стандартного іспиту з англійської мови для іноземців TOEFL. В Інтернеті їм запропонують п'ять повних варіантів тестів TOEFL для різних рівнів і комп'ютерну програму для підготовки до цих тестів – The Heinemann TOEFL. Після тестування можна отримати

повний аналіз виконання завдань та оцінити себе в тестах на отримання міжнародних сертифікатів.

Крім того, Інтернет може використовуватись для вдосконалення певних мовленнєвих навичок. Наприклад, О. Тарнопольський пропонує приклади завдань для розвитку монологічного та діалогічного мовлення, що сприяють як самостійному пошуку стимулів для формування мовленнєвої діяльності, так і розвитку автономії студентів в цілому (пошук, порівняння та систематизація інформації для організації тематичних виступів і дискусій) [4, с. 46].

Інтернет є одним з найбільш актуальних засобів розвитку творчих здібностей студентів. На безкоштовних сайтах кожен може розмістити свої самостійно виконані роботи – доповіді, повідомлення, есе, що будуть предметом публічного обговорення і можуть отримати відгуки з різних країн світу.

Тож, Інтернет є ефективним засобом для оволодіння іноземною мовою в цілому і сприяє розвитку навичок спілкування та вміння представити, «подати» себе. Інформаційно-комп'ютерні технології надають можливість прямого спілкування з носіями мови та інші цікаві перспективи, що відкриває іноземна мова в сучасному світі.

Можна погодитися з наступними твердженнями Е. Полат щодо дидактичних можливостей Інтернету в навчальному процесі [12, с. 8]. Інтернет дає можливість:

– формувати навички та вміння читання, використовуючи матеріали мережі різного ступеня складності;
– удосконалювати уміння аудіювання на основі автентичних звукових текстів Інтернету;
– удосконалювати вміння монологічного і діалогічного висловлювання на основі обговорення матеріалів мережі;
– удосконалювати вміння писемного мовлення;
– поповнювати словниковий запас;
– формувати стійку мотивацію іншомовної діяльності на основі матеріалів Інтернету.

Щоб отримати доступ до цього невичерпного джерела, студенти повинні оволодіти вміннями пошуку в Інтернеті, перш за все використовуючи так звані «механізми пошуку» (search engines), такі як google, yahoo та ін.

Також існує безліч сайтів краєзнавчого та лінгвістичного спрямування, зокрема:

1. Сайт America'shomepage (www.infospace.com/info.USA/) – подорожі штатами і містами Америки.
2. Сайт MetroLink (subwaynavigator.com) – орієнтований на міські комунікації (карти міст, схеми ліній метро і необхідні інструкції пропонуються англійською мовою).
3. Сайт WILD-e (http://wild-e.org/) – це лінгвістичні та країнознавчі матеріали, зібрані на web-сервері.
4. Сайт City Net дозволяє подорожувати різними країнами віртуально (надається повний звіт англійською мовою про країну, що нас цікавить).

Пакети Internet Explorer і Netscape Communicator мають програми читання груп новин, що можна використовувати в навчальних цілях (робота в режимі телеконференцій). Ці завдання найбільш доцільні на просунутому етапі, тобто на 3-х і 4-х курсах, оскільки на цьому етапі навчання студенти вже мають певний рівень мовленнєвої компетенції, що дозволяє глибше аналізувати і систематизувати отримані результати, давати їм свою оцінку [13, с. 4–7].

Слід також відзначити, що домашнє або індивідуальне (позааудиторне) читання, у т. ч. пошук інформації в Інтернеті – це основна організаційна форма набуття потрібної інформації для виконання проектних завдань.

Висновки з цього дослідження та перспективи подальших розвідок. Розглянуті навчальні можливості Інтернету та комп'ютерних програм для вивчення іноземних мов свідчать про те, що вони при розумному і цілеспрямованому їх використанні можуть стати ще одним додатковим засобом навчання, доступним через комп'ютерні технології. На сучасному етапі лінгвістичної освіти особливо важливим є пошук шляхів оптимізації та інтенсифікації процесу навчання іноземної мови. Альтернативою традиційному навчанню іноземної мови (або доповненням, що є більш прийнятним варіантом) може стати використання інформаційно-комунікативних технологій.

Цей метод викладання іноземної мови дозволяє: навчати всіх видів мовленнєвої діяльності у взаємозв'язку; отримувати будь-яку необхідну інформацію; формувати технічні навички письма; при виконанні контрольних завдань порівнювати свою відповідь з еталоном, що зберігається в банку даних, і отримувати оцінку своєї відповіді; збільшити швидкість опрацювання матеріалу та обсяг виконаних завдань; використовувати різні форми і види роботи; швидко переходити від одного розділу посібника до іншого, здійснювати пошук інформації за рахунок організації матеріалу у вигляді гіперпосилань; формувати стійку мотивацію до іншомовної діяльності.

Використання інформаційно-комунікативних технологій в навчальному процесі має

перспективу в плані розроблення комплексу завдань із використанням комп'ютерної техніки для формування іншомовної компетенції студентів.

Література

1. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. Українського вид-я С. Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
2. Шклярук Г. О. Інтенсифікація навчання іноземної мови з використанням комп'ютерних технологій // Англійська мова та література. – 2011. – № 22. – С. 2–3.
3. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. – К. : «Академвидав», 2006. – 352 с.
4. Тарнопольський О. Б. Методика навчання іншомовної діяльності у вищому мовному закладі освіти : навч. посіб. / О. Б. Тарнопольський. – К. : Фірма «ІНКОС», 2006. – 248 с.
5. Биков В. Ю. Теоретико-методологічні засади моделювання навчального середовища сучасних педагогічних систем / В. Ю. Биков // Інформаційні технології і засоби навчання : зб. наук. праць. – К. : Атіка, 2005. – С. 5–15.
6. Биков В. Ю. Інформаційне забезпечення навчального процесу: інноваційні засоби і технології / В. Ю. Биков, О. О. Гриценчук. – К. : Атіка, 2005. – 252 с.
7. Бовтенко М. А. Комп'ютерна лінгводидактика : навч. посіб. / М. А Бовтенко. – М., 2005. – 194 с.
8. Бовтенко М. А. Комп'ютерна лінгводидактика: теорія і практика : курс лекцій / М. А. Бовтенко, А. Д. Горців. – М., 2006. – 93 с.
9. Гуревич Р. С. Інформаційно-комунікаційні технології в навчальному процесі : [посіб. для праців. і студ. пед. вищих навч. закл.] / Р. С. Гуревич, М. Ю. Кадемія. – Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2002. – 116 с.
10. Жук Ю. О. Планування навчальної діяльності з урахуванням використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій / Ю. О. Жук // Інформаційні технології і засоби навчання : зб. наук. праць. – К. : Атіка, 2005. – С. 96–99.
11. Пометун О. І. Інтерактивні технології навчання: теорія і практика / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. – К., 2002. – 136 с.
12. Полат Е. С. Інтернет у викладанні іноземних мов // Інтернет в гуманітарній освіті. – 2001. – С. 7–10.
13. Раздорський Н. В. Використання Інтернет-ресурсів при роботі з суспільно-політичними інформаційними матеріалами // Іноземні мови в школі. – 2007. – № 1. – С. 4–7.
14. Щукін А. Н. Сучасні інтенсивні методи і технології навчання іноземних мов : навч. посіб. / А. Н. Щукін. – [2-е вид.]. – М., 2010. – 188 с.
15. Lingvist_v1.5.jar. Сайт програми – https://sourceforge.net/projects/lingvist/.

УДК 373.1 **Лаврова Алла, м. Київ**

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ЗАСІБ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО ФІЗИЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

У статті розглянуто використання соціальних мереж під час навчального фізичного експерименту, що сприяє підвищенню ефективності навчально-виховного процесу й активізації пізнавальної діяльності учнів, аналізуються переваги та недоліки їх використання в освітньому процесі.

The use of social networks in a school physical experiment, which increases the efficiency of the educational process and cognitive activity of students, is considered in the paper. An analysis is made of the advantages and disadvantages of their use in education.

***Keywords**: social networks, physics teaching experiment.*

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві надзвичайно зручною формою навчання є дистанційна освіта, що представляє собою спосіб реалізації процесу навчання, заснований на використанні сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій, що дозволяють здійснювати навчання на відстані без безпосереднього, особистого контакту між викладачем та учнем. Дистанційні освітні технології поліфункціональні, вони відрізняються різноманітністю форм і моделей, гнучкістю організації. Максимально різноманітно використовувати можливості дистанційних освітніх технологій на сьогоднішній момент дозволяють соціальні мережі.

Аналіз попередніх досліджень. В останні роки в світовому педагогічному співтоваристві обговорюються питання застосування соціальних мереж в освіті. Безумовно, соціальні мережі не можуть бути єдиним засобом мережевого навчання, але, тим не менше, їх освітні можливості недостатньо оцінені. На основі аналізу сучасних підходів В. Биковим було спроектовано моделі організаційних систем відкритої освіти, проаналізовано особливості їх будови та застосування. Питання використання віртуальних соціальних мереж в загальноосвітніх навчальних закладах неодноразово порушувалися у наукових та навчально-методичних працях С. Литвинової, А. Яцишин, М. Давидової, І. Іванюк, О. Клименко та ін.

Метою нашого дослідження є обґрунтування доцільності використання соціальних мереж як засобу організації навчального фізичного експерименту.

Виклад основного матеріалу. Соціальна мережа – це інтерактивний веб-сайт, що являє собою автоматизоване соціальне середовище, що дозволяє активно спілкуватися користувачам, об'єднаним спільними інтересами [1]. Характерними особливостями соціальних мереж є можливість створення власної сторінки, розміщення на ній особистої інформації в різній формі: у вигляді фотографії, опису, відео та ін., встановлення контакту з іншими учасниками мережі, обміну з ними різноманітною інформацією.

Переваги використання соціальних мереж у навчальному процесі:

1. Застосування у віртуальних навчальних групах технологій форумів і вики дозволяє всім учасникам самостійно або спільно створювати мережевий навчальний контент, що стимулює самостійну пізнавальну діяльність.
2. Можливість суміщення індивідуальних і групових форм роботи сприяє більшому розумінню і засвоєнню матеріалу, а також побудові індивідуальних освітніх траєкторій.
3. Загальний для всіх учасників навчального процесу комунікативний простір дає можливість колективної оцінки процесів і результатів роботи, спостереження за розвитком кожного учасника і оцінки його внеску в колективну творчість.
4. Високий рівень взаємодії забезпечує неперервність навчального процесу, що виходить за рамки занять.
5. Зрозумілість ідеологій та інтерфейсу соціальних мереж здебільшого Інтернет-аудиторії дозволяє заощадити час на адаптації учнів до нового комунікативного простору.
6. Мультимедійність комунікативного простору значно полегшує завантаження і перегляд у віртуальному навчальному групі відео і аудіо матеріалів, інтерактивних додатків [2].

Недоліки використання соціальної мережі в освітньому процесі:

1. Недостатній рівень мережевого етикету учасників.
2. Невисокий рівень мотивації і ІКТ-компетенцій вчителя.
3. Високий ступінь трудовитрат для організації і підтримки навчального процесу для викладача.
4. Часта відсутність відкритого доступу до соціальних мереж в навчальних аудиторіях.
5. Небезпека використання соціальних мереж в освіті, що полягає в поступовому витісненні реального спілкування віртуальним, що стає переважаючим в житті учня, і негативно відбивається на його психічному здоров'ї.

Для дослідження нами вибрана найбільша віртуальна мережа Фейсбук (Facebook), створена 2004 р. у США. Соціальна мережа Facebook вже давно визнається одним із найбільш популярних інструментів (програмного забезпечення) навчання і розвитку. Американською соціальною мережею Facebook користуються близько 800 міл. людей. Facebook дозволяє викладачам створювати курси для учнів, є можливість створити закриту корпоративну мережу співробітників на платформі Facebook: вчителі одного навчального закладу можуть перебувати на постійному зв'язку із колегами з інших навчальних установ, публікувати новини та власні дослідження і т. д.

Для організації навчального процесу в соціальній мережі було створено віртуальну групу, яка використовується для забезпечення взаємодії викладача та учнів як додаток до аудиторних занять.

Вчитель може використати соціальну мережу для організації та проведення навчального фізичного експерименту наступним чином:

1. Може зберігати, не роздруковуючи, роздатковий матеріал для домашньої самостійної підготовки чи вказівки до виконання лабораторного дослідження, розміщуючи його у вигляді файлу в соціальній мережі.
2. Соціальні мережі надають можливість вчителю та учням швидко обмінюватися інформацією з інших веб-ресурсів, проводити обговорення знайдених в інтернеті матеріалів, зокрема, вчитель може розміщувати віртуальні лабораторні дослідження, підібрані для підготовки учнів до реального дослідження.
3. Учні, які пропустили заняття, мають можливість не випадати з освітнього процесу, брати участь в обговореннях і виконувати завдання самостійно, а також приймати в ньому участь в режимі онлайн. Таким чином, вчитель може продемонструвати реальний навчальний експеримент усім учням.
4. Соціальні сервіси забезпечують навчальний процес зручними засобами для здійснення швидкого зворотного зв'язку вчителя та учнів, а також перевірки та корекції знань (обговорення, коментарі, голосування, опитування, чат).

Отже, соціальні мережі як засіб навчання можуть забезпечити підвищення ефективності навчально-виховного процесу. Тут учень є не просто користувачем, а й співавтором, що спонукає

його критично оцінювати викладений матеріал, розвивати логічне мислення. Тобто учень одночасно виступає в ролі користувача, автора, редактора та рецензента. Позитивна мотивація до роботи можлива лише за умови врахування особливостей цільової аудиторії та закріплення змісту програми інтерактивними методами.

Висновок. Використання соціальних мереж для організації та проведення навчального фізичного експерименту сприяє обміну інформацією, підвищує мотивацію учнів у навчальній діяльності, стимулює розвиток творчих здібностей і пізнавальний інтерес, що у свою чергу позитивно впливає на формування знань та вмінь учнів.

Література

1. Лунькова Е. Ю. Место социальных сетей в обучении студентов заочной формы обучения [Электронный ресурс] // Культура и образование. – 2013. – № 1. – Режим доступу до журн.: URL: http://vestnik-rzi.ru/2013/09/827

2. Клименко О. А. Социальные сети как средство обучения и взаимодействия участников образовательного процесса [текст] // Теория и практика образования в современном мире : матер. междунар. науч. конф. (г. Санкт-Петербург, февраль 2012 г.). – СПб. : Реноме, 2012. – С. 405–407.

УДК 377 (091)

Лазоренко Наталія, м. Київ

ПРОБЛЕМА ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ У ВІТЧИЗНЯНІЙ НАУЦІ ТА ПРАКТИЦІ

У статті проаналізовано проблему профільного навчання у вітчизняній педагогічній науці та практиці. Визначено, що основу ефективної організації профільного навчання складає оптимальна побудова та успішна реалізація індивідуальних освітніх траєкторій.

Ключові слова: *профільне навчання, диференціація, індивідуалізація, професійне навчання, доуніверситетська підготовка, альтернативна освіта.*

The problem of specialized instruction in the Ukrainian education system is analyzed in the article. It is determined that effective organization of specialized instruction depends on an optimal structure and successful implementation of individual approaches.

Keywords: *specialized instruction, differentiation, individualization, professional training, pre-university training, alternative education.*

Для вітчизняної школи проблема профільного навчання не є новою. У «Концепції профільного навчання в старшій школі», затвердженої МОН України 21.10.2013 р., враховано досвід професійно зорієнтованого навчання в Україні, починаючи з класичних гімназій ХІХ – поч. ХХ ст. (мета – підготовка до практичної діяльності), реальних училищ (мета – підготовка до вступу в технічні ВНЗ), надання середньої освіти у структурі професійних шкіл: середніх (технічних, медичних, педагогічних, комерційних, мистецьких, духовних, сільськогосподарських), початкових (ремісничих і промислово-технічних, сільськогосподарських, педагогічних, духовних, торгово-промислових, медичних, мистецьких) [8].

Ще в педагогічній практиці Х. Алчевської (1841–1920 рр.) домінувала технологія індивідуалізації навчання для повного засвоєння визначених знань [5, с. 6]. Науковець Б. Грінченко (1863–1910 рр.) запропонував диференційовану систему навчання читанню і письму. У нього «диференціація методична перекликалась з диференціацією змістовою» [5, с. 7]. Цікавими є погляди С. Русової (1856–1940 рр.), яка прагнула збудити в дитині дослідника, збагатити фантазію, думку, світогляд. Гармонійна людина, за С. Русовою, – це людина, вихована певним виховним полем: індивідуально пристосованим до природи дитини, національним, соціокультурним, вільним [1, с. 69].

Яким би дорогим для нас не був загальний ідеал людини як мета виховання, які б широкі горизонти не бажало відкрити навчання, підходячи до справи виховання і навчання народних мас, ми, насамперед, наштовхуємося на «дві тези сучасної педагогіки: 1) індивідуалізуй своє виховання і навчання згідно індивідуальних особливостей вихованця і 2) розпочинай навчання з рідного, знайомого учневі» [1, с. 70]. Таку думку висловила С. Русова.

Мета статті – проаналізувати проблему профільного навчання у вітчизняній педагогічній науці та практиці.

У 1918 р. Наркомпрос України прийняв «Положення про єдину трудову школу УРСР», згідно з яким у старших класах середньої школи виокремлювались три напрями поглибленого вивчення предметів: гуманітарний, природничо-математичний і технічний. Але ця схема не була реалізована [5, с. 8]. Згодом, у 1920-х рр. в Україні трудовий принцип стає головним у навчанні і професійній підготовці школярів. Була створена оригінальна система освіти, що суттєво відрізнялась від російської і була спрямована на отримання певної професії. Підготовка до майбутньої трудової діяльності здійснювалась професійними школами різних типів, де навчались учні після закінчення

семирічної трудової школи. Найбільш поширеними були індустріально-технічні, сільськогосподарські, соціально-економічні, медичні, мистецькі, ремісничо-промислові, будівельні, транспортні школи (термін навчання – три і чотири роки) [7, с. 125].

У ІІ пол.1930-х рр. система освіти уніфікується і професійні школи реорганізуються у середні спеціальні навчальні заклади. Відкриваються профільні школи – фабрично-заводського учнівства (ФЗУ) та школи сільської молоді (ШСМ) для підлітків (термін навчання – 2–4 р.). Згодом, коли в 1940 р. утворюється система державних трудових резервів, ФЗУ і ШСМ перейшли до її складу, але стали безперспективними напрямами. За Законом «Про зміцнення зв'язку школи з життям та про дальший розвиток системи народної освіти в СРСР» (1958 р.) було передбачено створення спеціалізованих шкіл для обдарованих дітей (фізико-математичних, художніх, музичних, з поглибленим вивченням іноземних мов та ін.), система підготовки трудових резервів була перетворена на професійно-технічну [7, с. 135].

Науковець Б. Федоришин зазначив, що система професійної орієнтації в школі повинна мати такі складові: профінформація, профконсультація, первинний професійний відбір, профадаптація [4, с. 27]. У результаті профорієнтаційної роботи учні повинні отримувати необхідні «знання про професію та про свої психофізіологічні можливості» – передумову прийняття обґрунтованого рішення з питання професійного самовизначення [4, с. 28]. На цьому етапі розвитку середньої школи стало доцільним мати у складі змісту освіти середньої школи допрофесійний компонент (Є. Климов, Н. Муранова [13, 14], А. Сазонов, В. Симоненко, Б. Федоришин [4] та ін.). У свою чергу, допрофесійна підготовка вимагала певного психологічного компонента змісту освіти, впровадження в педагогічну практику функції психологічної служби (М. Аралова, Л. Ботева, Є. Верещак, Ю. Гільбух та ін.). А це, як наслідок, сприяло модернізації академічної школи [4, с. 28].

У той же період особлива увага приділялась діяльності навчально-виробничих комбінатів (НВК), що стали центрами трудового і професійного навчання. У 1985 р. був розроблений і затверджений Тимчасовий перелік професій, за якими проводиться підготовка учнів у міжшкільних НВК [6, с. 62].

У 1990-х рр. захищається більше двох десятків дисертацій, тематика яких пов'язана з питаннями індивідуалізації, диференціації, профільності навчання.

Основу ефективної організації профільного навчання складає оптимальна побудова та успішна реалізація індивідуальних освітніх програм. У свою чергу, розв'язання даного питання залежить від дотримання таких принципів: фуракція; варіативність й альтернативність; наступність та неперервність; гнучкість; діагностико-прогностична реалізованість [11, с. 8].

На думку Н. Бібік, вихідними теоретичними поняттями концепції є профіль навчання, напрями профілізації, форми їх організації [3, с. 67].

Нерідко під профілем розуміють набуття школярами конкретної спеціальності: секретаря-референта, водія, перукаря – тобто такої, що донедавна давали навчально-виробничі комбінати. На відміну від поглибленого, профільне навчання дозволяє учням вибрати не один-два предмети, а конкретну пріоритетну галузь для глибшого вивчення, панування групи, циклу, сукупності предметів на взаємодоповнювальній і підтримуючій основі, що часто забезпечують понятійним апаратом, методами і засобами вивчення один одного [2, с. 2].

Отже, повинні бути спеціально передбачені механізми, по-перше, регулярного переосмислення правильності зробленого раніше вибору, по-друге, корекції освітньої траєкторії, зміни профілю навчання [2, с. 3].

Профільне навчання у 10–12 класах має здійснюватись за такими основними напрямами: суспільно-гуманітарний, природничо-математичний, технологічний, художньо-естетичний, спортивний. Їх набір відповідає соціально-диференційованим видам діяльності, зумовленим суспільним розподілом праці містить знання про природу, людину, суспільство, культуру, науку та виробництво. За основними напрямами профілізації визначаються різноманітні навчальні профілі [8, с. 10].

За задумом розробників «Концепції профільного навчання в старшій школі», більша варіативність змісту, гнучкість і маневреність шкіл у формуванні профілю досягається за рахунок виділення не полярних рівнів (найменший і профільний), як передбачалось, а трьох рівнів: стандарту, академічного і профільного. Наявність академічного рівня засвоєння змісту дозволяє вийти за жорсткі рамки «профільний – непрофільний», розширити межі вибору предметів, близьких до профільного, або тих, що лежать на перетині інтересів старшокласників: наприклад, вибір іноземної мови в хіміко-біологічному чи математичному профілі [8, с. 12].

Найбільш дискусійним питанням, навколо якого було і є чимало сумнівів і суперечок, є втілення концептуальних задумів у зміст освіти старшої школи, формування навчальних планів.

Основним у формуванні навчального плану є питання складу базових курсів та їх обсягу.

Їх кількість має бути невеликою. Водночас це має бути функціонально новий набір.

На думку Н. Бібік, вихідною у конструюванні навчального плану, що забезпечує базовий рівень, була позиція забезпечити його фундаментальність [3, с. 67].

У «Концепції профільного навчання в старшій школі» зазначено, що засвоєння змісту освіти у загальноосвітніх закладах з профільним навчанням має, по-перше, забезпечувати загальноосвітню підготовку учнів, по-друге – спеціалізовану поглиблену підготовку до майбутньої професійної діяльності. Зміст профільних предметів реалізується як варіативна складова змісту загальної середньої освіти, частково – як інваріантна складова [8, с. 14]. У профільних загальноосвітніх закладах передбачається опанування змісту базових предметів на різних рівнях за такими програмами: програма загальнокультурної підготовки – обов'язковий мінімум змісту навчального предмета, ящо не передбачає подальшого його вивчення (наприклад, математика на філологічному профілі; хімія та біологія у профілі «інформатика» або їх інтегрований варіант у цих профілях); програма загальноосвітньої підготовки – обсяг змісту достатній для подальшого вивчення предмета у ВНЗ – застосовується, коли навчальний предмет є не профільним, але базовим або близьким до профільного (наприклад, загальноосвітні курси біології, хімії у фізико-технічному профілі або загальноосвітній курс фізики у хіміко-біологічному профілі); програма профільної підготовки – обсяг змісту навчального предмета поглиблений – передбачає орієнтацію на майбутню професію (наприклад, курси фізики і математики у фізико-математичному профілі або курси біології та хімії у хіміко-біологічному профілі) [8, с. 15]. Цікавим є той факт, що профіль навчання може мати декілька модифікацій залежно від базових предметів, обраних учнем як профільні; їх має бути не більш як два-три і однієї або споріднених освітніх галузей (наприклад, фізика, інформатика і математика, хімія і технології, біологія і екологія, географія і економіка). Так, у профілях, де профільними обрано природничі предмети біологія і хімія, решта природознавчих предметів (фізика, географія) вивчається за програмою загальноосвітнього рівня [8, с. 15].

Зміст навчальних предметів природничо-математичної галузі в соціально-гуманітарному, технологічному і художньо-естетичному напрямах може бути інтегрований за програмою-мінімумом в єдиний курс природознавства.

Стосовно курсів за вибором, то це навчальні курси, що входять до складу профілю навчання. Основні їхні функції: поглиблення і розширення змісту профільних предметів або забезпечення профільної прикладної і початкової професійної спеціалізації навчання. Курси за вибором створюються за рахунок варіативного (шкільного та регіонального) компонента змісту освіти [8, с. 15]. Орієнтовне співвідношення обсягу базових загальноосвітніх, профільних предметів і курсів за вибором визначається пропорцією «60 : 30 : 10» [8, с. 14].

Загальне навантаження учнів визначено Законом України «Про загальну середню освіту». Загальноосвітні школи створюють ті чи інші профілі навчання за рахунок комбінацій базових, профільних предметів і курсів за вибором. Цим самим забезпечується гнучка система профільного навчання, що надає змогу обрати старшокласнику індивідуальну освітню програму [8, с. 15].

Дослідниця О. Савченко стверджує, що у сільських школах можливості для організації профільного навчання значно вужчі через матеріальні, кадрові й демографічні умови. Перспективним, на її думку, є створення в сільських районах базової старшої школи з пришкільним інтернатом, поширення різних форм дистанційного профільного навчання для обдарованої молоді, створення при вищих навчальних закладах ліцеїв для учнів сільських шкіл.

Для нашого дослідження особливий інтерес становлять форми організації профільного навчання. Внутрішньошкільні: профільні класи в загальноосвітніх навчальних закладах; профільні групи в багатопрофільних загальноосвітніх навчальних закладах; профільне навчання за індивідуальними навчальними планами і програмами загальноосвітніх навчальних закладів; динамічні профільні групи (в т. ч. різновікові). Зовнішні форми організації профільного навчання: міжшкільні профільні групи району, шкільного округу; профільна школа інтернатного типу; опорна старша школа з пришкільним інтернатом; навчально-виховний комплекс (НВК); міжшкільний навчально-виробничий комбінат (МНВК); загальноосвітні навчальні заклади на базі вищих навчальних закладів.

Профільне навчання організується через навчальні заняття (уроки, лекції, семінари), факультативи, дистанційні курси, екстернат [8, с. 14].

Важливою умовою функціонування профільно-диференційованої школи, на думку А. Самодрина, є створення на етапі дефіциту бюджету спільних підприємств («школа – фірма», «школа – фірми»). Це передбачено Законом України «Про освіту».

Науковець І. Осадчий зазначає, що освітні округи повинні будуватися не шляхом концентрації

(для сільської місцевості – фактичного закриття більшості шкіл), а шляхом кооперації, координації й підсилення існуючих навчальних закладів. На його думку, основними принципами розбудови освітніх мереж, головним елементом яких є учень, повинні стати дитиноцентризм, демократизм, співробітництво, цільове управління, стимулювання динаміки індивідуальної поведінки і розвитку, збереження та підтримка відмінностей вузлів та модулів мережі, рівноправне партнерство, потужні горизонтальні зв'язки, лояльність, рефлексія тощо [9, с. 48]. Однією з умов успішної реалізації завдань профільного навчання є забезпечення наступності та неперервності між допрофільною підготовкою і профільним навчанням. Вирішальною умовою реалізації концепції є комплексне вирішення питань, пов'язаних з фінансовим, кадровим, навчально-методичним, нормативно-правовим і організаційним забезпеченням профільної школи.

На думку А. Самодрина, важливим елементом реалізації профільної школи є творчий потенціал педагогічних кадрів. Він вважає, що формування вчителя профільно-диференційованої школи в стінах державних вищих закладів запізнюється, є невирішеною проблемою. Важливою умовою реалізації концепції є також навчально-методичне забезпечення профільної школи. Відповідно до державних загальноосвітніх стандартів, необхідно розробити й апробувати програми для базових, профільних і спеціальних курсів, відповідні підручники, методики, засоби навчання. Особливої уваги вимагає проблема фінансування профільного навчання, що може здійснюватись переважно за рахунок держави та кооперації державних, громадських і приватних коштів.

Здійснений нами аналіз наукової літератури дає підставу стверджувати, що проблема профільного навчання здавна була у центрі уваги педагогів і психологів. Це пояснюється самою сутністю профільного навчання, його значущістю у становленні особистості та суспільства. Основу ефективної організації профільного навчання складає оптимальна побудова та успішна реалізація індивідуальних освітніх траєкторій. У свою чергу, розв'язання даного питання залежить від дотримання таких принципів: фуракції; варіативності й альтернативності; наступності та неперервності; гнучкості; діагностико-прогностичної реалізованості. Структура профільного навчання включає основні напрямами: суспільно-гуманітарний, природничо-математичний, технологічний, художньо-естетичний, спортивний.

Форми організації профільного навчання регламентують діяльність суб'єктів навчально-виховного процесу в системі профільних загальноосвітніх навчальних закладів і забезпечують умови для підготовки учнівської молоді до свідомого життєвого самовизначення, професійного вибору та професійної адаптації.

Література

1. Адаменко О. В. Проблеми диференційованого і профільного навчання у вітчизняній педагогіці другої половини ХХ століття // Наукові записки ВДПУ. – Серія: Педагогіка і психологія. – 2014. – № 11. – С. 68–72.
2. Бібік Н. М. Профільна школа як стратегія рівного доступу до якісної освіти // Директор школи. – 2004. – № 37. – С. 2–3.
3. Бібік Н. М. Профільна школа: проблеми науково-методичного супроводження // Наукові записки ВДПУ.– Серія: Педагогіка і психологія. – Вінниця, 2004. – № 11. – С. 66–68.
4. Федоришин Б. М. Про організацію профільного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах / Б. М. Федориш, Б. М. Біляк, О. Д. Дуда // Пед. думка. – 2003. – № 3. – С. 26-28.
5. Вольянська С. Є. Організація профільного навчання в загальноосвітній школі в умовах регіону : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / С. Є. Вольянська. – ХДПУ ім. Г. Сковороди. – Х., 2006. – 19 с.
6. Кизенко В. І. З вітчизняного досвіду організації профільного навчання в старшій школі // Підруч. для директора. – 2003. – № 11–12. – С. 61–74.
7. Самодрин А. П. Профільне навчання в середній школі : [монографія] / А. П Самодрин. – Кременчук : ВЦ СГЕІ, 2004. – 384 с.
8. Концепція профільного навчання в старшій школі // Інформ. зб. МОН України. – 2003. – № 24. – С. 2–16.
9. Осадчий І. Г. До концепції профілізації та індивідуалізації освіти: базові уявлення і артефакти // Підруч. для директора. – 2015. – № 11–12. – С. 46–52.
10. Паращенко Л. Україна. Ліцейський стандарт // Директор школи. – 2015. – № 45. – С. 9–11.
11. Савченко О. Я. // Підруч. для директора. – 2014. – № 11–12. – С. 6–17.
12. Савченко О. Я. Зміст шкільної освіти на рубежі століть // Шлях освіти. – 2000. – № 3. – С. 2–6.
13. Муранова Н. П. Допрофесійна підготовка учнів авіакосмічного ліцею в системі « ліцей – ВНЗ» : [монографія] / Н. П. Муранова. – К. : НАУ, 2005. – 247 с.
14. Муранова Н. П. Технологія допрофесійної підготовки учнів у профільному загальноосвітньому

навчальному закладі: теоретичний аспект / Н. П. Муранова // Технологічні підходи до організації навчального процесу : ІІ Міжрегіонал. семінар, 15–16 берез. 2007 р. : матер. семінару. – К. : НАУ, 2007. – С. 4–12.

УДК 331.54(03)

Левченко Фессалоніка, м. Київ

СТАН СФОРМОВАНОСТІ У СТАРШОКЛАСНИКІВ ГОТОВНОСТІ ДО ВИБОРУ ПРОФЕСІЇ ЗА ТИПОМ «ЛЮДИНА – ЛЮДИНА»

У статті порушується один з надзвичайно актуальних для сьогоднішньої психолого-педагогічної науки аспектів проблеми професійного самовизначення старшокласників. Наведено результати проведеного моніторингового дослідження щодо виявлення стану сформованості у старшокласників готовності до вибору професії по типу «людина – людина». Представлені найбільш типові проблеми, що заважають молоді зробити правильний професійний вибір. Наводяться статистичні дані щодо визначеності (невизначеності) випускників із майбутньою професією. Також наведені цифрові дані за такими чинниками, які вважаються ключовими для вирішення порушеної проблеми, зокрема, – чим керувалася молодь, яка визначилася із обраною професією; чим керується молодь при виборі майбутньої спеціальності; які ситуації ускладнюють професійний вибір; з якого джерела черпають профорієнтаційну інформацію; яким шляхом будуть здійснювати працевлаштування тощо. Подані у статті висновки носять рекомендаційний характер і можуть бути використані з метою покращення профорієнтаційної роботи з молоддю; а також окреслені перспективи подальших досліджень.

Ключові слова: *професійна просвіта молоді, професійне самовизначення, готовність старшокласників до вибору професії, професії типу «людина – людина», моніторингове дослідження.*

The deals with one of the most important now psychological and pedagogscal aspects of the problem of professional self-determination of senior pupils. The results are presented of a monitoring study whose subject was to establish whether the students under study were ready to choose a job based on the «person – person» principle. The most common problems that prevent young people from making the right career choice are shown. The author gives statistics regarding the certainty (uncertainty) of school leavers about the choise of their future profession. Data are also presented regarding the factors that are considered to be pivotal for solving the problem in question, in in particular, what made the young people choose a profession; the personal motives of the youth for the career choice; the obstacles in the career choice; the sources of career-guidance information; the ways of searching for a job etc. The conclusions of the article are advisory and they can be used to improve the career-guidance work with the youth. The author also outlines the prospects for further research.

Keywords*: professional education of the youth, professional self-determination, senior pupil`s readiness for the choice of profession, professions of the «person – person» type, monitoring study.*

У час глобальних перетворень в системі освіти, що спричинені інтеграцією міждисциплінарних зв'язків, набуває великого значення поступовість і поетапність здобуття вищої освіти, а також працевлаштування відповідно до обраного фаху чи спеціалізації. Невід'ємною складовою у поетапності здобуття освіти має бути профорієнтаційна робота з молоддю як один із потужних важелів у кар'єрному зростанні.

На сьогодні є великою проблемою, коли випускники вищих навчальних закладів обирають майбутнє місце роботи не за спеціальністю чи фахом, що здобули, а з інших причин чи міркувань. Це може завадити подальшому професійному зростанню.

Така ситуація викликана відсутністю професійної просвіти молоді. Важливість цього компонента з соціальної точки зору полягає в тому, що завдяки йому розширюються межі свободи вибору професії: чим більше знає молода людина про різноманітні види професії, про умови праці, про те, де можна навчитися тій чи іншій спеціальності і т. ін., тим більш свідомим буде її вибір.

У працях Є. Клімова, Г. Костюка, Є. Павлютенкова, М. Пряжнікова, В. Симоненка, С. Кістякової, Б. Федоришина зосереджена увага на психолого-педагогічних та організаційних основах підготовки молоді, що навчається, до вибору професії. У роботах П. Атутова, В. Бутенка, Л. Гуцан, М. Піддячого, В. Синівського, В. Сидоренка, М. Тименка, В. Титаренко, М. Янцура та інших дослідників розкриваються особливості здійснення профорієнтаційної роботи та підготовки школярів до професійного самовизначення у навчально-виховному процесі школи. Різні аспекти професійного становлення досліджують Є. Бондарева, В. Доротюк, Т. Крюкова, Ф. Левченко, М. Піддячий, В. Рогоза, В. Тарасова, Е. Зеєр, Ю. Кулюткін та ін. Класифікацію професій за предметом праці розробив Є. Клімов.

Порушена у статті проблема готовності старшокласників до вибору майбутньої професії за

типом «людина – людина» набула сьогодні значної актуальності і вимагає негайного вирішення.

Для розв'язання порушеної проблеми необхідно було зібрати, обробити, поширити інформацію про стан готовності старшокласників до вибору професії за типом «людина – людина», а також на підставі об'єктивних даних динаміки та запропонованих рекомендацій стосовно підвищення рівня готовності старшокласників до професійного самовизначення зробити висновки і окреслити перспективи подальших досліджень.

У процесі написання статті було поставлено завдання організувати і провести управлінський моніторинг, що передбачав збір і узагальнення інформації за рівнем готовності старшокласників до вибору професії за типом «людина – людина». За використаними у процесі роботи засобами, цей моніторинг носив психолого-педагогічний характер; за ієрархією систем управління – шкільний. Протягом проведення моніторингу було дотримано інформаційної, формуючої, колекційної, діагностичної, аналітичної та інших функцій. Моніторинг був заснований на принципах об'єктивності одержання та обробки інформації, комплексності дослідження, своєчасності отримання, обробки та використання об'єктивної інформації тощо.

Сучасна ситуація на ринку праці свідчить про те, що більшість старшокласників не володіють існуючим станом справ про попит на ті чи інші види професій за типом «людина – людина» через брак достовірної і вивіреної інформації.

Дослідження, що проводяться в останні п'ять років у напрямку професійної просвіти молоді, своїм результатом засвідчують, що молодь по закінченню школи стоїть перед вирішенням нагальних проблем. Випускники, переважно, не володіють інформацією про професії, ринок праці в країні та в регіоні, про власні ресурси та можливості, про відповідність між уподобаннями і здібностями; не мають навичок по відношенню до планування здобуття професії і професійного зростання.

Щоб розібратися у цих глобальних запитаннях, на які сьогоднішня молодь не має відповідей і покращити стан справ у професійній просвіті молоді, було проведено моніторингове дослідження, що мало на меті з'ясувати чинники, визначальні у порушеній проблемі.

Дослідження порушеної у статті проблеми передбачає здійснення моніторингу, прогнозування на підставі об'єктивних даних динаміки і основних тенденцій розвитку проблемної ситуації та розроблення науково-обґрунтованих рекомендацій для прийняття управлінських рішень стосовно підвищення ефективності функціонування освітньої галузі [1]. У даному випадку, об'єктом моніторингу є система загальної середньої освіти (старша школа), процесом – професійне самовизначення молоді [1].

За призначенням проведений моніторинг кваліфікуємо як управлінський, що передбачає збирання та узагальнення інформації за певними показниками з метою вивчення конкретної освітньої проблеми та вироблення відповідних рекомендацій щодо формування політики і прийняття органами управління освітою необхідних рішень [1].

З метою вибору необхідного інструментарію для дослідження, в основу було покладено класифікацію професій за працею Є. Клімова, а саме: тип «людина – людина» і ті головні показники, що є ключовими для даного типу професій [2]. Визначним предметом праці за цим типом професії є люди.

Для успішної праці за професіями цього типу потрібно вміти встановлювати й підтримувати контакти з людьми, розуміти людей, розбиратися в їхніх особливостях, а також опанувати знанням у відповідній галузі виробництва, науки, мистецтва.

Короткий перелік якостей, дуже важливих в роботі: стійкий гарний настрій у процесі роботи з людьми, потреба в спілкуванні, здатність розуміти наміри, задуми, настрої людей, уміння швидко розбиратися у взаєминах людей, уміння знаходити спільну мову з різними людьми.

Отже, переходячи безпосередньо до моніторингу, відзначаємо, що у дослідженні взяло участь 120 учнів 11-х класів з різних шкіл м. Києва та області. Першочерговим завданням моніторингового дослідження – було з'ясувати, який відсоток учнів серед опитаних респондентів визначилися із професією. Результати були такими: 70 % серед опитаних визначилися із обраною професією; 28,8 % вказали на відсутність професійних планів, а 1,1 % мають певні сумніви у виборі професії.

Проведені індивідуальні бесіди із тими молодими людьми, що не зробили свій вибір майбутньої професії, дозволяє виявити найбільш очевидні проблеми, що заважають молоді зробити свій професійний вибір: погана інформованість; труднощі вибору одного із багатьох привабливих варіантів; невміння об'єктивно оцінити власні можливості; недоступність в отриманні професії, що цікавить.

Водночас, у дослідника виникла цікавість, чим керувалась молодь, що визначилася зі своєю майбутньою професією. Опитані розділились таким чином: частина старшокласників вказували на те, що обрали професію відповідно до своїх уподобань – 63,2 %; а 46 % респондентів зробили вибір відповідно до своїх здібностей, лише 27,6 % опитаних вказують на попит щодо обраної професії у суспільстві.

Більшість старшокласників, які були опитані, виявляють стійку ієрархію ціннісних орієнтацій. Їм характерний завищений рівень особистих та соціальних запитів. Варто зазначити, що такий високий рівень споживацьких очікувань не підкріплюється такими ж високими професійними прагненнями. У багатьох з них бажання «більше мати і одержувати» не корелює з готовністю до кваліфікованої та продуктивної праці за типом професій «людина – людина». Зазначаємо, що наявність такої установки особистості є соціально небезпечною і призводить до розчарувань, дезадаптації в суспільстві, як і безпідставна оптимістичність у визначенні термінів майбутніх досягнень.

Наступний блок запитань мав на меті виявити, чим керується сучасна молодь при виборі майбутньої спеціальності. Отримані результати дають усі підстави стверджувати, що на перше місце молодь ставить мотив інтересу до праці в певній галузі. Цю відповідь обрали 24,7 % серед опитаних. Друге місце посідає перспективність праці – 19,7 % опитаних, третє – престижність професії, що наводить 17,4 % опитаних. 10,7 % старшокласників вказують, що на вибір їх майбутньої професії впливає мотив корисності суспільству; 8,4 % респондентів надає перевагу мотиву високої оплати праці; 5,1 % вказують мотив покликання, дуженезначним (3,9 %) є мотив умов праці. Невисоким (7,9 %) є рейтинг такого мотиву, як потреба у спеціалістах певного профілю – це пов'язано з тим, що попит дуже швидко зменшується, особливо на відносно престижні спеціальності. Серед престижних спеціальностей за типом професій «людина – людина» більшість респондентів називає менеджера, юриста, офіціанта, продавця, адміністратора, тренера. А от найменш цікавими для молоді є професії бібліотекаря, екскурсовода, вихователя тощо. Найбільш часто названими причинами, що ускладнюють професійний вибір є: платіжна неспроможність – на це вказує 36,8 % учнів, трохи більше (20 %) опитаних вказує на відсутність знань, високий конкурс при вступі до вищих навчальних закладів освіти, страхи перед іспитами, страхи не вступити на бюджетне навчання, проблеми зі здоров'ям та ін. І тільки 37,9 % опитаних стверджує, що ніщо не ускладнює їх професійного вибору.

Цікавились у ході дослідження, з якого джерела здобувають професійну інформацію сучасні старшокласники. Обробивши отримані дані, а також враховуючи результати, отримані під час індивідуальних бесід, зазначимо, що перевага надається родинній профорієнтації (30,8 %), із значним відривом йде спостереження й вплив засобів масової інформації та Інтернету (17,5 % та 14 % відповідно), розповіді друзів, товаришів та знайомих (13,3 %). Роль і рекомендації вчителів, заняття в гуртках і факультативах найменша (11,9 % та 9,8 % відповідно).

Здійснюване моніторингове дослідження дає підстави говорити, що сучасна молодь стоїть на порозі раннього професійного самовизначення, що викликане соціально-економічними змінами в країні та тими умовами, що диктує реальне життя. Це виявляється у більш чітких планах на майбутнє, впевненості у можливості реалізації своїх намірів – 74,7 %. Вони значно краще поінформовані як про професії у цілому, так і про ту, яку обирають; у них вищий рівень усвідомленості здійснюваного вибору (професійної самосвідомості). Але дивним видається те, які професії обирають ці учні. Вони надають перевагу економічним та юридичним спеціальностям, у кращому випадку – комп'ютерним спеціальностям, і тільки поодинокі респонденти бажали обрати професії вчителя, стюардеси, кореспондента, лікаря, медсестри тощо. Цей факт можна пояснити явищем, яке у психології має назву «уникнення невдач», суть якого полягає у наявності підсвідомого бажання ухилитись від очікуваних розчарувань [3]. І це природно, людина як соціальна істота має потребу почувати себе соціально захищеною, потрібною суспільству і як професіонал – фахівець своєї справи, і як громадянин, права якого захищаються суспільством.

Не впевнені у своєму виборі 23 % опитаних, що викликано викривленим розумінням власної ролі при виборі професії, низьким рівнем самостійності, критичності, активності.

Що стосується працевлаштування, то значна кількість випускників (36 %) мають наміри це зробити самостійно після отримання спеціальності. Серед опитаних 28,8 % мають наміри працевлаштування за допомогою батьків чи знайомих, а от за направленням – 20,7 %. Працевлаштуватись через центр зайнятості мають намір лише 3,6 % старшокласників.

Що стосується форм діяльності, яким віддають перевагу випускники, то тут зберігається тенденція минулих років, а саме: більшість молоді (51,7 %) орієнтується на роботу на приватних підприємствах чи підприємницьку діяльність, і тільки 15 % – на державних підприємствах. Зберігається тенденція до збільшення частки випускників, які бажають жити та працювати у великих містах – 73,6 %. Викликає занепокєння, що 33,3 % випускників з-поміж опитаних пов'язують свою подальшу професійну діяльність з можливістю виїхати за кордон, бажають жити й працювати в іншій країні. І лише зовсім незначна кількість респондентів (2,3 %) мають наміри жити та працювати у сільській місцевості після отримання вищої освіти. Причому, до міграції у великі міста більше схильна сільська молодь, а за межі держави – міська. Переконані, що такий вибір молоді викликаний

суспільними негараздами.

Проведене моніторингове дослідження, з метою з'ясування стану готовності старшокласників до вибору професії типу «людина – людина» показало, що цей процес залежить від ролі соціально-економічних, педагогічних та психологічних чинників. Дослідження вказує на те, що назріла необхідність переглянути та вдосконалити профінформаційну роботу, на основі якої будуватимуться інші види профорієнтаційної допомоги, надати цій роботі системного та послідовного характеру.

З викладеного вище матеріалу можна сформувати такі висновки, що носитимуть рекомендаційний характер:

– для забезпечення різнобічної готовності молодої людини до вибору професії профорієнтаційна діяльність повинна здійснюватись в соціально-економічному, психолого-педагогічному, медико-фізіологічному та професійному напрямах;

– профорієнтація має носити систематичний і поступовий характер, а також здійснюватися поетапно;

– найкраще починати профорієнтаційну роботу з дитячого віку, коли у дитини формуються задатки до чого чи іншого виду діяльності, що буде сприяти правильно ранньому професійному самовизначенню підлітків;

– необхідно забезпечити взаємозв'язок школи, сім'ї, виробництва і громадськості в здійсненні профорієнтаційних заходів;

– невід'ємним для профорієнтації є узгодження інтересів особи та суспільства через ринок праці;

– покращити профорієнтаційну просвіту молоді шляхом збільшення навчальної літератури, створення сайтів, сторінок у соціальних мережах, електронних посібників, чатів у мережі «Інтернет» тощо;

– щодо визначення професійної придатності краще застосовувати діяльнісний підхід;

– доступність професійної та іншої інформації стосовно можливостей вибору чи зміни професії, форм навчання та працевлаштування;

– залучення молоді до акцій, що проводять центри зайнятості;

– добровільність і безкоштовність отримання профорієнтаційних послуг усіма групами населення на гарантованому державному рівні;

– конфіденційний і рекомендований характер висновків профконсультацій і профдвідбору, дотримання працівниками профорієнтаційних норм професійної етики.

Активне впровадження даних рекомендацій сприятиме покращенню ситуації, що склалася у профорієнтаційній роботі на сьогоднішній день.

Порушені у статті аспекти існуючої проблеми можуть слугувати базою для подальших теоретичних досліджень питання допрофесійної підготовки старшокласників.

Література

1. Енциклопедія освіти / [ред.-упоряд. В. Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 580–582.
2. Климов Е. А. Введение в психологию труда / Е. А. Климов. – М., 1998. – 121 с.
3. Гудкова Е. В. Основы профориентации и профессионального консультирования : [учеб. пособ. под ред. Е. Л. Солдатовой] / Е. В. Гудкова. – Челябинск, 2004. – 125 с.
4. Левченко Ф. Г. Структура соціально-професійної орієнтації молоді в процесі наскрізної технологічної підготовки / Ф. Г. Левченко // Електронне наукове фахове видання «Теорія та методика управління освітою». – Режим доступу : http://tme.umo.edu.ua/docs/16/5.pdf
5. Психодіагностика / [упоряд. : Л. Терлецька, О. Главник]. – К. : Шкільний світ, 2002. – 96 с.
6. Федоров В. Д. Тестодром: Психологічний інструментарій професійного відбору / В. Д. Федоров. – Хмельницький, 2006. – С. 12–24.

УДК 373.55.016:51(043.3) **Лов'янова Ірина, м. Кривий Ріг**

КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ МАТЕМАТИКИ У СИСТЕМІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ОСОБИСТОСТІ ВИПУСКНИКА ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ

У статті продемонстровано, як компетентнісний підхід в освіті пов'язаний з особистісно зорієнтованим і діяльнісним підходами до навчання. Представлено його реалізацію у процесі математичної підготовки старшокласників через побудову структурно-змістової предметно-математичної компетентнісної моделі випускника.

Ключові слова: *профільна школа, компетентнісний підхід, предметно-математична компетентнісна модель випускника.*

The article demonstrates how the competence-based approach in education is related to the person-centered and activity-oriented approaches to education. A realization is presented of the competence-based

approach in mathematical training of senior pupils by means of the structural-semantic mathematical competence model of a pupil.

Keywords: *specialized instruction school, competence-based approach, mathematical competence model of a school-leaver.*

Постановка проблеми. Знання про особистість інтенсивно диференціюються, тому доцільно сформулювати таке наукове уявлення про особистість, яке б чіткіше підкреслювало її цілісний характер, єдність і повноту її психологічного складу, його психологічну структурованість.

Підготовка випускника старшої профільної школи нині відбувається під впливом низки чинників, серед яких вирішальне значення мають наступні: соціальне замовлення суспільства, завдання освіти, процеси євроінтеграції освітнього простору тощо.

Важливий аспект профільного навчання – це співвідношення навчання і становлення в учнів компетентності, необхідної для обраного профілю.

Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, затверджений Постановою КМУ від 23.11.2011 р., що ґрунтується на засадах особистісно зорієнтованого, компетентнісного і діяльнісного підходів, реалізованих в освітніх галузях, основною метою освітньої галузі «Математика» визначає як формування в учнів математичної компетентності на рівні, достатньому для забезпечення життєдіяльності в сучасному світі, успішного оволодіння знаннями з інших освітніх галузей у процесі шкільного навчання, забезпечення інтелектуального розвитку учнів, розвитку їх уваги, пам'яті, логіки, культури мислення та інтуїції. Завдання, проголошені у нині діючому стандарті, сформульовано в термінах компетентностей та практичного застосування знань.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема формування математичної компетентності учнів постає у дослідженнях С. Ракова, А. Хуторського, окремі її аспекти відображені в дослідженнях І. Акуленко, С. Скворцової, Н. Тарасенкової й В. Кірмана.

Базовим компонентом компетентнісного підходу є поняття «ключові компетенції» – константні групи компетенції, без оволодіння якими людина не може успішно жити та діяти в сучасному суспільстві.

У Державному стандарті визначають, як набуту в процесі навчання інтегровану здатність учня, що складається із знань, умінь, досвіду, цінностей і ставлень, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці; ключову компетентність – як спеціально структурований комплекс характеристик (якостей) особистості, що дає можливість їй ефективно діяти в різних сферах життєдіяльності; предметну (галузеву) компетентність – як набутий учнями в процесі навчання досвід специфічної для певного предмета діяльності, пов'язаної із засвоєнням, розумінням і застосуванням нових знань. У цьому ж документі математичну компетентність віднесено до ключових, як певний рівень знань, умінь, навичок, ставлень, що можна застосувати у сфері діяльності людини, а також визначена предметна математична компетенція – сукупність знань, умінь та характерних рис у межах змісту конкретного предмета (математики), необхідних для виконання учнями певних дій з метою розв'язання навчальних проблем, задач, ситуацій.

Мета статті – показати доцільність проектування й організації навчання математики учнів профільної школи, керуючись предметно-математичною компетентнісною моделлю випускника профільної школи.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи зміст профільного навчання з позиції компетентнісного підходу, основні критерії ефективності профільного навчання, на наш погляд, можна визначити, виходячи з дидактичних показників, згідно з якими учень здатний, готовий і вміє проводити такі процедури: 1) швидко й точно формулювати задачі, що виникають в освітній діяльності; 2) передбачати можливі результати під час використання того чи того способу розв'язування прикладних задач; 3) приймати рішення і реалізовувати їх в освітніх ситуаціях, що мають деяку невизначеність; 4) оперативно порівнювати реальні й кінцеві результати під час розв'язування освітньої проблеми; 5) безупинно реконструювати навчальну діяльність у системах ситуативного навчання.

Компетентнісний підхід в освіті пов'язаний з особистісно зорієнтованим і діяльнісним підходами до навчання. Проте, якщо діяльнісний підхід ґрунтується на ідеї діяльнісного (активного) характеру змісту освіти, то при компетентнісному підході навчальна діяльність спрямована на інший результат – формування в суб'єктів навчання системи компетенцій, які набувають значення власних цінностей суб'єктів навчання, а такі ж результати є бажаними й при застосуванні особистісно орієнтованого підходу до навчання. Виокремлені нами підходи до формування особистості старшокласників у навчанні математики подано на схемі (рис. 1).

При цьому зазначені підходи передбачають:

– діяльнісний підхід має справу переважно з суто людськими, соціально визначеними формами організації активності особистості та її соціальної поведінки;
– аксіологічний підхід вивчає питання зв'язків різних цінностей між собою, із соціальними й культурними факторами і структурою особистості, орієнтує учасників освітнього процесу на розкриття ціннісно-цільових пріоритетів навчально-пізнавальної діяльності;
– когнітивно-семіотичний підхід покликаний забезпечити пізнавальну активність особистості, що сприяє ефективному сприйняттю, переробленню знань, виготовленню самостійного інтелектуального продукту;
– компетентнісний підхід спрямований на формування соціальних, мотиваційних і функціональних компетентностей, що передбачають зміни соціальної діяльності особистості, пов'язані з внутрішньою мотивацією, інтересами та сферою знань;
– системно-структурний підхід є головною, інтегративною характеристикою змісту знання про об'єкт, що дозволяє прогнозувати властивості системи, здійснювати її синтез із заздалегідь заданими властивостями, функціями, пояснювати поведінку системи на основі знання її механізмів, статичних і динамічних структур.

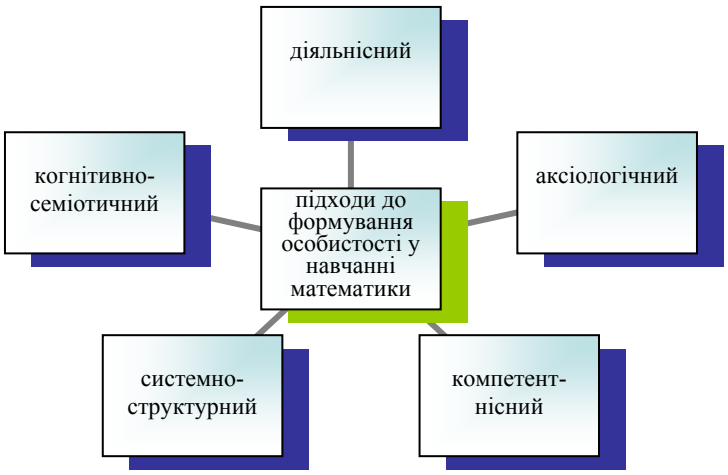

Рис. 1. Психолого-педагогічні підходи до формування особистості у процесі навчання математики

Особистісний підхід інтегрує усі перераховані вище підходи та властивості, визначає через їх взаємозв'язок базові аспекти цілісної характеристики особистості. Через особистість, як через єдиний об'єкт вивчення та розвитку, усі розглянуті підходи тяжіють один до одного й дійсно можуть бути інтегрованими в межах єдиного особистісного підходу. Головне завдання особистісного підходу до організації професійно спрямованого навчання старшокласників математики – забезпечити освітній процес, що є особистісно значущим для учня, де кожен учень зможе віднайти особистісні інтереси у завданнях, що постають перед ним у процесі навчання.

Наочним представленням результатів освітньо-виховного впливу на учня середньої загальноосвітньої школи може бути модель випускника. Важливо підкреслити, що модель не має самостійного значення у процесі дослідження, вона завжди є тільки засобом пізнання іншого об'єкта.

Модель випускника – це мисленнєва система реалізації освітньої програми, загальна відповідь на питання про те, який «продукт» має бути отриманий у результаті діяльності педагогічного колективу в кожній ланці освіти.

Основні вимоги, що ставляться до випускника будь-якого сучасного закладу освіти, закладені в таких концептуальних документах розвитку національної системи освіти, як Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI ст.), Законах України «Про освіту» і «Про загальну середню освіту».

Будуючи модель випускника старшої школи, ми виходили із таких завдань: визначити якості особистості, які формуються у процесі навчання математики на різних напрямах підготовки; розробити компонентний склад моделі випускника старшої школи; обґрунтувати етапи особистісного розвитку компетентного випускника школи у процесі його математичної підготовки на різних напрямах профілізації. Поставлені завдання визначають тип моделі (структурно-змістова) та уможливлюють її розгляд як предметно-математичної компетентнісної моделі випускника (ПМКМВ), (рис. 2).

У концепції шкільної математичної освіти однією із тенденцій, розкритою на основі аналізу світового досвіду, є розуміння необхідності математичної освіти для усіх учнів. Дійсно, тільки за наявності відповідної математичної підготовки в умовах неперервної освіти, людина може розв'язати

питання своєї подальшої долі, якщо мова йтиметься про підвищення кваліфікації, отримання нової професії, спеціальності, усунення прогалин попереднього етапу навчання. Проектування профільного навчання математики має враховувати щонайменше два фактори: змістову спрямованість і рівень навчання. Розмаїття профілів навчання математики у межах базової профільної математичної підготовки може мати три напрями: *загальнокультурний, прикладний, теоретичний.* Цей розподіл пов'язаний із функціями предмета в реалізації особливостей профілю навчання, професійному становленні особистості.

Роль математичної освіти у профільній школі ми вбачаємо в формуванні розвиненої особистості, здатної до розвитку та саморозвитку в динамічно мінливому інформаційному просторі. Сформульовані в навчальних програмах результати навчання математики на різних рівнях підготовки нами представлено, як досягнення учнів у процесі навчання математики, та розподілено за чотирма етапами.

Учні, які обрали навчальні профілі загальнокультурного напряму профілізації й опановують математику на рівні стандарту, перебувають на першому етапі. Перший і другий етапи розвитку проходять учні, які обрали навчальні профілі прикладного напряму профілізації. Теоретичний напрям профілізації передбачає математичну підготовку на профільному та поглибленому рівнях. Учні, які вивчають математику на профільному рівні, послідовно піднімаються на третій етап. Чотири етапи проходять учні, що обрали поглиблений рівень математичної підготовки.

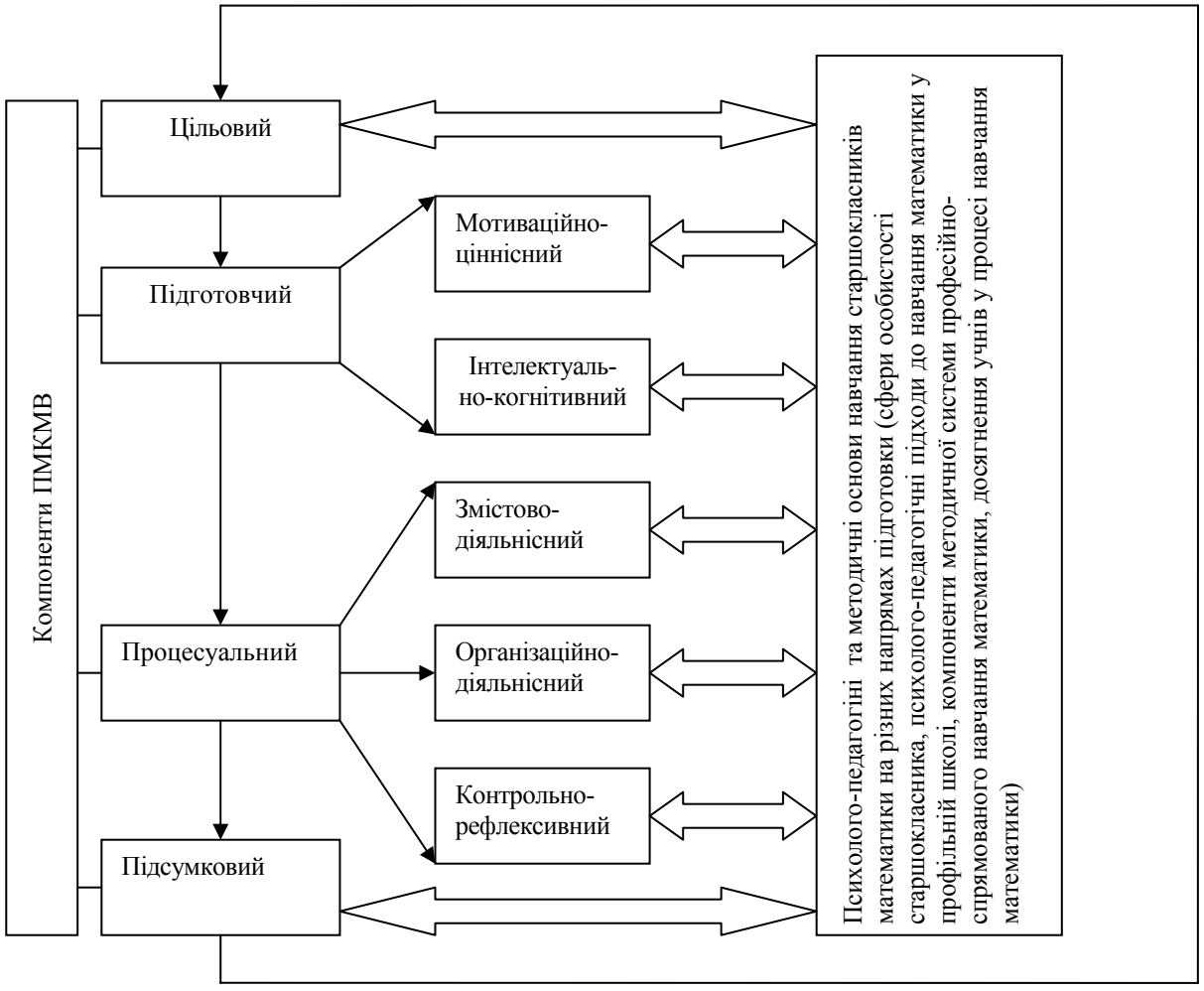

Рис. 2. Компонентний склад структурно-змістової ПМКМВ

Предметно-математична компетентнісна модель випускника старшої профільної школи в контексті формування його математичних компетентностей передбачає, що на кожному етапі особистісного розвитку старшокласника у його математичній підготовці в залежності від профілю буде визначено ті види математичних компетентностей (ключові, предметні, спеціальні), які можливо і доцільно формувати у процесі навчання математики, причому, певний вид компетентностей на одному навчальному профілі може виступати, як провідний, проте на іншому профілі він є супровідним.

Компонентний склад предметно-математичної компетентнісної моделі випускника старшої профільної школи – це взаємопов'язані цільовий, підготовчий, процесуальний та результативний

компоненти. Мотиваційно-ціннісний та інтелектуально-когнітивний компоненти є складниками підготовчого компоненту, що визначають узгодженість сфер особистості учня й рівень їх сформованості з обраним навчальним профілем і етапами розвитку особистості у процесі навчання математики. Змістово-діяльнісний, організаційно-діяльнісний, контрольно-рефлексивний компоненти у складі процесуального компонента визначають зміст навчання, методи, форми та засоби МПС, сукупність психолого-педагогічних підходів до особистості учнів, спрямованих на результат, яким є компетентний із відповідним рівнем математичної підготовки випускник профільної школи.

Розкриємо зміст кожного компонента моделі залежно від напряму підготовки старшокласників: загальнокультурного, прикладного, теоретичного у відповідності з завчаннями навчання математики.

Цільовий компонент моделі визначається тим фактом, що виховання конкурентноспроможного випускника, який впевнено й вільно володіє та може використовувати у своєму повсякчасному житті інформаційні технології, а також має високий рівень соціальних компетенцій, передбачає внесок суттєвих коректив до сучасної системи освіти і виховання. Незалежно від напряму підготовки, *цільовий компонент* моделі, спрямований на розв'язання завдань формування розвиненої компетентної особистості, здатної до розвитку та саморозвитку в динамічно змінному інформаційному просторі з відповідним рівнем математичної підготовки.

На загальнокультурному напрямі *мотиваційно-ціннісний компонент* передбачає формування уявлень про ідеї та методи математики, значення математичної науки в розв'язуванні задач, що виникають у теорії й практиці. Зміст *інтелектуально-когнітивного компонента* – виховання засобами математики культури особистості через знайомство з історією розвитку математики, еволюцією математичних ідей. *Змістово-діяльнісний компонент* передбачає оволодіння мовою математики, необхідною для продовження освіти і засвоєння обраної спеціальності на сучасному рівні. *Організаційно-діяльнісний компонент* спрямовано на здійснення навчальної діяльності.

На прикладному напрямі *мотиваційно-ціннісний компонент* передбачає формування уявлень про математику як універсальну мову науки, засіб моделювання явищ і процесів у суспільстві та природі. Зміст *інтелектуально-когнітивного компонента* – виховання розуміння значимості математики для науково-технічного прогресу, розвиток логічного мислення, алгоритмічної культури, просторової уяви. *Змістово-діяльнісний компонент* передбачає оволодіння знаннями й уміннями, необхідними для вивчення шкільних природничо-наукових дисциплін і продовження освіти за обраним фахом. *Організаційно-діяльнісний компонент* спрямовано на здійснення самостійної НМД.

На теоретичному напрямі навчання *мотиваційно-ціннісний компонент* сприяє осмисленню учнями значимості математики в сучасному світі, житті окремої людини та ролі вчителя математики в отриманні учнями якісної математичної освіти. Зміст *інтелектуально-когнітивного компонента* – розвиток розумового потенціалу, математичного мислення, інтуїції старшокласника в процесі засвоєння математичної діяльності, забезпечує пізнавальну активність особистості, що сприяє ефективному сприйняттю, переробці знань, виготовленню власного інтелектуального продукту у процесі засвоєння математики. *Змістово-діяльнісний компонент* охоплює в себе сукупність систематизованих знань, навичок, умінь, що забезпечують здатність випускника школи здійснювати математичну діяльність у контексті обраної спеціальності вчителя математики у педагогічному вищому навчальному закладі. *Організаційно-діяльнісний компонент* спрямовано на формування сукупності умінь планувати свою діяльність, здійснювати пошук інформації, необхідної для розв'язання поставленої задачі, будувати моделі процесів і об'єктів, базовим елементом цього компонента є творча навчальна діяльність учня.

Контрольно-рефлексивний компонент на кожному із напрямів навчання передбачає постійний двосторонній зв'язок із описаними вище компонентами моделі з метою контролю процесу формування особистості в навчанні математики та внесення відповідних коректив у цей процес.

Підсумковий компонент моделі передбачає встановлення рівня розвитку особистості у сфері математичної навчальної діяльності, залежно від обраного напряму підготовки й перебуває у постійній взаємозалежності від цільового компонента.

Висновки. Предметно-математична компетентнісна модель випускника старшої профільної школи передбачає поетапний розвиток особистості, при якому сформовані на певному етапі якості становлять результат математичної підготовки випускника школи на цьому етапі. Такий підхід до побудови ПМКМВ надає можливість розглядати трьохвимірний простір особистої математичної освіти кожного учня профільної школи, у якому розвиток особистісних якостей, у процесі навчання математики, визначається: компонентами моделі; напрямом підготовки; етапами оволодіння знаннями, уміннями та навичками.

Література

1. Бессонов Р. В. Специфика обучения в профильной школе: содержание и процесс / Р. В. Бессонов,

О. П. Околелов // Педагогика. – 2006. – № 7. – С. 23–29.
2. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти [Електронний ресурс] : [Постанова КМУ від 23.11.2011 р. № 1392]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/ show/ 1392-2011-%D0%BF.

УДК 37.013.001.76(045) **Лозбина Альона, м. Київ**

СУЧАСНА СИСТЕМА ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ І ШЛЯХИ ЇЇ УДОСКОНАЛЕННЯ

У статті розглядаються шляхи удосконалення навчального процесу в загальноосвітніх навчальних закладах, висвітлені проблеми, що існують в системі освіти, та запропоновані шляхи їх подолання.

***Ключові слова**: педагог, навчальний процес, інноваційні технології, STEM-освіта, форми організації навчання.*

Ways of educational process improvement in secondary schools are considered in the paper, problems existing in the system of education are highlighted, and ways of their solution are suggested.

***Keywords**: teacher, educational process, innovative technologies, STEM-education, training forms.*

Основою будь-якої освітньої системи є навчальний процес, що постійно еволюціонує під впливом низки зовнішніх та внутрішніх факторів впливу соціокультурного оточення. Ефективність цього процесу в першу чергу забезпечується завдяки системі його організації. Актуальність цієї теми пов'язана з нинішнім етапом розвитку сучасної освіти, позначеного переходом від суб'єкт-об'єктної до суб'єкт-суб'єктної системи навчання і виховання. Цей шлях складний, тривалий та сповнений перешкод. Процес переходу на новий етап гальмує перенасиченість освіти елементами старої системи. Зараз в Україні відбувається стрімка інтеграція освітнього простору до вимог освітніх систем ЄС, тому система освіти потребує невідкладного реформування. Але при реформуванні освіти потрібно враховувати такі чинники, як менталітет українців та їх матеріальне становище, а також стан підготовки висококваліфікованих кадрів. Лише в цьому разі реформування буде мати бажаний результат. Оскільки час не стоїть на місці, а ми живемо в добу новітніх технологій, потрібно вести пошук новітніх технологій та засобів і методів модифікації та організації навчального процесу.

У сучасній педагогіці виділяють декілька закономірностей процесу навчання.

По-перше, це обумовленість навчання суспільними потребами. Вона відображає стан розвитку держави, економіки та культури, матеріалізується у тій частині національного доходу, що виділяє держава на розвиток освіти. Знання цієї закономірності допомагає усвідомити, що навчальний процес має бути спрямований на розвиток інтелекту особистості, її творчих здібностей, уміння жити і працювати в соціальному середовищі. Ця закономірність передбачає, що в незалежній Україні найкраще має жити високоосвічена, висококваліфікована та розумна людина. По-друге, це залежність навчання від умов, в яких воно відбувається. Виявом цієї закономірності є стан навчально-технічної бази, наявність у вчительському колективі спеціалістів, чия кваліфікація, талант відповідають найвищим стандартам і які визначають особливості навчального процесу в школі. Відчутно впливають на це побутові умови життя вчителя, його фінансова забезпеченість, оснащення школи технічними засобами навчання. По-третє, це взаємозалежність процесів навчання, освіти, виховання, розвитку особистості. Вона матеріалізується через уміння організовувати навчальний процес на засадах гуманізму (доброти, людяності) з урахуванням свідомої дисципліни учня, формування позитивних його якостей словом і власним прикладом; індивідуальний підхід до кожного учня на основі його інтересів, зацікавленості щодо отримання знань та розвитку творчих здібностей. По-четверте, це взаємозв'язок навчальних і реальних пізнавальних можливостей учня. В основі цієї закономірності наявний той факт, що у центрі навчального процесу є учень, який володіє певними можливостями для вдосконалення своїх здібностей та здобуття знань. По-п'яте, це єдність процесів викладання і навчання. Вона свідчить про спільну діяльність вчителя та учня, за якої у процесі навчання розвивається не тільки учень, а й вчитель вдосконалює свої професійні навички. По-шосте, це взаємозалежність завдань, змісту, методів і форм навчання в навчальному процесі.[5, с. 216].

Усвідомлення цієї взаємозалежності зобов'язує вчителя до врахування у своїй роботі досягнень педагогічної науки. Відповідно, методи і форми навчання повинні стимулювати розвиток логічного мислення, уміння школяра застосовувати теоретичні знання на практиці, виявляти власну ініціативу та нестандартність у прийнятті рішень. На це мають бути зорієнтовані шкільні підручники та посібники. На ефективність навчання впливають і такі системні чинники як: цілеспрямованість взаємодії викладача й учня; залежність ефективності навчання від мотивації та активності дій учнів, єдності цілей учня і вчителя; залежність засвоєння знань від ефективності системно організованого повторення; використання попереднього досвіду учнів, усвідомленості учнями необхідності

засвоєння матеріалу; послідовність розвитку навчальної роботи учня, згідно з якою складний спосіб діяльності може сформуватися тільки після засвоєння простих способів тощо.

Навчальний процес включає в себе такі основні компоненти:

1. Мета навчання. Визначається умовами розвитку суспільства та набутим досвідом у формуванні особистості, що зростає. За допомогою методів та форм навчання необхідно сформувати всебічно розвинену особистість, в майбутньому – конкурентноспроможного фахівця.
2. Завдання навчання. Випливають із мети навчання і дають змогу здобувати знання, набувати вміння і навички згідно з навчальними планами та програмами.
3. Зміст освіти (навчання). Стрижнем його є чітко окреслена система знань, умінь та навичок, якими повинен оволодіти учень протягом навчання у школі.
4. Методи навчання. Основні способи навчальної роботи вчителя та учнів, за допомогою яких здобувають певні знання, вміння і навички.
5. Засоби навчання. Підручники, посібники, комп'ютери, навчаючі контролюючі машини, спортивні знаряддя, за допомогою яких учні здобувають знання та удосконалюють навички. У сучасних умовах засоби навчання повинні відповідати стану розвитку науки. Тобто з'являються нові засоби навчання, що дають можливість прискорити навчальний процес та заощадити час. На сьогоднішній день використання ІКТ є необхідністю в навчальному процесі.
6. Форми організації навчання. Сприяють свідомому засвоєнню навчального матеріалу, оволодінню відповідними уміннями та навичками. Основною формою навчання у школі є урок, додаткові форми – факультативні заняття, гурткова та секційна робота, консультаційні центри, різноманітні конкурси, олімпіади, спортивні змагання тощо [4, с. 87].

Економія часу в шкільному навчанні. Час – це єдиний процес, що є незворотним. Тому на уроках потрібно якомога більше оптимізувати час. На сьогоднішній день в системі навчального процесу наявні заходи для заощадження часу. Вони полягають у наступному:

1. Для складання навчального розкладу не потрібно сидіти годинами, щоб розставити навчальні дисципліни та вчителів-предметників відповідно до вимог, адже існують комп'ютерні програми, що стануть у допомозі заступнику директора при складанні розкладу уроків, гуртків, консультацій.
2. Написання навчальних календарно-тематичних планів за допомогою роботи ПК прискорює процес, а також дає змогу редагувати плани в будь-який час а не переписувати знову, як це було раніше.
3. Написання поурочних планів теж спростив ПК. У поурочних планах є можливість використовувати таблиці, малюнки, схеми, і це не займе багато часу, якщо користуватися програмами Microsoft Office.
4. Проведення уроку з використанням ІКТ також заощадить час на уроці. Наприклад, щоб не використовувати загальноприйняте писання крейдою на дошці, використовувати смартдошку. Це пришвидшить процес пояснення вчителем матеріалу та збільшить час для інших форм роботи на уроці.
5. Для наочності на уроці потрібно використовувати презентації Power Point та ще новішої програми Prezi.

Потрібно лише засвоїти ПК, щоб заощадити час.

Проблеми удосконалення навчального процесу в навчальному закладі. Освіта XXI ст. – це освіта для людини. Її стрижень – розвиваюча, культуротворча домінанта, виховання відповідальної особистості, яка здатна до самоосвіти і саморозвитку, вміє критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, використовувати набуті знання і вміння для творчого розв'язання проблем, прагне змінити на краще своє життя і життя своєї країни [3, 4].

Загальним недоліком педагогічного процесу в школах України є те, що педагоги ще не вийшли на рівень об'єднаності у вихованні особистості. Кожен вчитель навчає дитину конкретно своєму предмету, навчання розділене рамками і конкретними задачами кожного навчального часу. Немає чітко сформульованої загальноприйнятої мети та шляхів реалізації у вихованні особистості. Тому, кожен вчитель виховує особистість по-своєму, а для деяких педагогів і досі залишилось поняття щодо навчання «головне вкласти в голову учня якомога більше матеріалу».

Навчальні програми, посібники та підручники досі укладені за принципом розвитку науки, що відображається в кожному окремому навчальному предметі, а не особистості, яка вивчає предмети в сукупності. Тому, учні і розділяють умовно навчальні предмети на «головні» та «другорядні». Також в підручниках та посібниках вміщенні однотипні завдання та задачі, для розв'язання яких потрібно лише знання теорії. Дуже мало завдань творчого характеру, де б учень зумів показати не лише свої знання, а й хід мислення, уяву, творчий підхід до справи. Оскільки пріоритетним на сьогоднішній

день є проблемне навчання, вчителі не можуть змиритися з думкою, що головним завданням у них є не примусити учнів завчити та скласти навчальний матеріал, а підштовхнути учнів до вивчення матеріалу та застосування його на практиці. Найважливіша сучасна тенденція в освіті – інноваційний підхід до організації навчального процесу.

Сучасний навчальний процес передбачає впровадження інноваційного змісту, оновлених планів і програм, стандартів, нової парадигми освіти і методики навчання, залучення в його зміст інноваційних сучасних педагогічних та інформаційних технологій, що модернізують процеси в будь-якій галузі економіки і соціуму. Однією з вагомих проблем удосконалення навчального процесу є недостатнє фінансування навчальних закладів. Нині в кожному навчальному закладі повинно бути впроваджено використання ІКТ. Але не кожен навчальний заклад може собі дозволити закупити комп'ютери, не говорячи про смартдошки. Дійсно, 12 р. назад була державна програма, що передбачала комп'ютеризацію всіх навчальних закладів країни. Програма була виконана майже на 100 %, але це було 12 р. тому. За цей період розвиток новітніх технологій зробив неабиякий крок вперед, а навчальні заклади без фінансової підтримки залишилися жити життям 12-річної давнини.

Ще одним недоліком удосконалення навчального процесу є неефективне використання часу. Адже введення інновацій у питаннях плідної праці та використання часу викликає незгоду в багатьох навчальних закладах, що не звикли працювати у форматі інноватики. Кожен навчальний заклад повинен розвиватися та удосконалюватися. На сьогоднішній день навчальні заклади беруть участь в різноманітних експериментах, але не всі навчальні заклади прагнуть до такого розвитку, оскільки потрібна наукова база. Більшість вчителів не бажають писати наукові статті, брати участь в конференціях, посилаючись на те, що не мають часу займатися наукою, і задовольняються тим рівнем, що набули.

Сьогодні ми неодноразово чули, що освіта орієнтується на SMART-навчання. Ще однією проблемою, з якою ми зіштовхнулися, є відсутність однозначного трактування поняття «SMART-навчання». SMART-навчання – розумне навчання, але кожен педагог трактує цю «розумність» по-своєму. І виникає ситуація схожа на ситуацію з Болонським процесом, коли кожен навчальний заклад, а то й викладач, розуміти систему Болонського процесу по-своєму.

Протягом останніх років ми знайомимося зі STEM-технологіями. STEM-освіта (англійською – Science, Technology, Engineering, Math, що в перекладі означає науку, технології, інженерію та математику) – це низка чи послідовність курсів або програм навчання, що готують учнів до успішного працевлаштування, до освіти після школи або для того й іншого, вимагає різних і більш технічно складних навичок, зокрема із застосуванням математичних знань і наукових понять. Згодом, до технології, інженерії та математики додалися ще й мистецтво та література.

Але, на жаль, поки що немає достатньої кількості методичних розробок використання та застосування STEM-освіти. І знову кожен розуміє її по-різному. Багато моїх колег розуміють це, як одночасне поєднання в одному уроці або занятті всіх вищевказаних наук. Тому, в навчальних закладах стало популярним проведення бінарних уроків. Наприклад, урок зарубіжної літератури за темою «Джонатан Свіфт. «Мандри Гулівера» можна провести поєднанням таких дисциплін: англійська мова (Свіфт – англієць, у творі показана тогочасна Англія), математика (у творі багато математичних розрахунків), історія (у творі показано багато історичних подій, наприклад, 100-літня війна), образотворче мистецтво (зображення образів твору на папері за допомогою фарб).

Але завдання STEM-освіти – сформувати всебічно розвинену особистість, а у майбутньому – конкурентоспроможного фахівця. Адже у школі ми не повинні завантажувати дітей сухою інформацією, а вчити учнів вчитися, щоб у ВНЗ вони прийшли морально та психологічно підготовленими, оскільки у ВНЗ наявні уже інші методи навчання і увага звертається передовсім на самостійне опрацювання матеріалу. Учні, які, навчаючись у школах звикли до повного розтлумачення навчального матеріалу і не набули навичок самостійної роботи, важко орієнтуються у ВНЗ під час навчального процесу. Тому, доцільно було б школам, ліцеям, гімназіям співпрацювати з ВНЗ, щоб старшокласники уже усвідомлювали себе абітурієнтами та студентами, які можуть і вміють вчитися за правилами ВНЗ.

Література

1. Амонашвили Ш. А. Личностно-гуманная основа педагогического процесса / Ш. А. Амонашвили. – Мн. : Университетское, 1990. – 560 с.
2. Бондаренко В. Неприваблива освіта // День. – 2002. – № 101.
3. Данилова Г. С. Професіоналізм педагога на порозі третього тисячоліття // Освітянські відомості. – 2002. – № 4.
4. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. −

К. : Просвіта, 2005.
5. Підласий І. П. Педагогіка. Новий курс : підруч. для студ. пед. вузів : у 2 кн., – Кн. 1. – М. : ВЛАДОС, 2005.

УДК 378.094:069.51:37.091.33 **Максимчук Віра, Марчук Галина, Фурса Любов, м. Київ**

МУЗЕЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ КОЛЕДЖУ: МУЗЕЙНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ПРОЕКТ «ЖИВА ІСТОРІЯ КОЛЕДЖУ»

У статті висвітлюється роль музейно-педагогічного проекту в освітньому просторі Коледжу інформаційних технологій та землевпорядкування Національного авіаційного університету (КІТЗ НАУ).

Ключові слова: *музейна педагогіка, освітній простір коледжу, музейно-педагогічний проект, кураторська екскурсія, сторітелінг, рефлексія.*

The paper highlights the role of the museum and pedagogic project in the Collage of Information Technologies and Land Management of the National Aviation University.

Keywords: *museum pedagogy, educational space of a college, museum and pedagogic project, supervisory excursion, storytelling, reflection.*

Одним із основних завдань сьогоднішньої системи освіти є еволюція студента від пасивного споживача умінь і знань до активного їх творця, забезпечення таких результатів навчально-виховного процесу, що відповідають цілям розвитку самої особистості, сучасним соціокультурним вимогам, допоможуть студентові в майбутньому знайти гідне місце в суспільній царині та реалізувати себе як особистість. Саме тому сучасні провідні українські педагоги і науковці наголошують на необхідності діяльнісної освіти (І. Бех, О. Пометун, Г. Фрейман та ін.).

Ми спробували віднайти педагогічний інструмент для вирішення означених вище завдань через співробітництво громадського директора Музею історії коледжу Г. Марчук, викладача української мови В. Максимчук, практичного психолога Л. Фурси, студентів групи К-25 (спеціальність «Картографічні роботи») та їхніх батьків у реалізації навчально-виховного проекту «Жива історія коледжу». Адже метод проектів є гнучкою моделлю організації навчально-виховного процесу, орієнтованою на творчу самореалізацію особистості завдяки розвитку її інтелектуальних можливостей, вольових якостей та творчих здібностей у процесі створення у співпраці з наставником продукту, що має суб'єктивну або об'єктивну новизну, а також практичну значущість [1, с. 51].

Музей історії нашого навчального закладу відіграє важливу роль у формуванні громадянської позиції студента, вихованні патріота коледжу; розкриває історію КІТЗ НАУ на тлі історії України, зберігає пам'ять про випускників коледжу.

Характеристика проекту: внутрішній (в межах коледжу), колективний, довготривалий, творчий, практико-орієнтований.

Актуальність, значущість проекту: проектна діяльність у музейно-педагогічній роботі вищого навчального закладу дає змогу студентам набути особистісний досвід культури спілкування і співпраці, самореалізуватися у виконанні творчих завдань, активізувати навчальну діяльність [2, с. 81]. Це творчий та багатогранний процес, що формує духовний світ особистості.

Ми вважаємо, що проектна діяльність в освітньо-виховній роботі Музею історії КІТЗ НАУ повинна будуватися з урахуванням інтересів студентів, їх вікових та індивідуальних особливостей. Важливо виявити у культурно-історичній спадщині нашого закладу такі яскраві факти, життєві історії, що сприяли б формуванню у студентів позитивного емоційного ставлення до знань, викладачів та коледжу [3, с. 17].

Саме тому, як основу проекту ми обрали життєву історію копії картини О. Кившенка «Військова рада в Філях» (1880 р.), що знаходиться у навчальній аудиторії 202. Доречно відзначити, що 2015–2016 н. р. є ювілейним для цього експонату музею, – 45 р. від часу створення копії картини художником-аматором Л. Марчуком. Ми розпочали проект з осмислення його результатів, оскільки базовим законом для авторів будь-якого проекту має бути відповідь на запитання «Чого ми хочемо досягти?»

Ключове питання проекту ми сформулювали таким чином: як об'єднати батьків, студентів, викладачів для спільних справ на благо коледжу? Ми усвідомлювали, що хоча завдання і зміст навчального матеріалу заплановані вчителем, але залежать від активності діяльності самих студентів, їх творчого потенціалу та зацікавленості їхніх батьків.

Базові цінності проекту. Спільна робота над проектом має сприяти: об'єднанню поколінь коледжу у збереженні кращих традицій навчального закладу та започаткуванню нових; зміцненню зв'язків у викладацько-студентських, батьківсько-студентських та родинно-коледжових стосунках; осмисленню моральних та культурних цінностей; спрямуванню на систему вчинків, що мотивуються волею, усвідомленням відповідальності.

Мета проекту: навчальний аспект: забезпечення передачі культурного досвіду через навчально-виховний процес в умовах музейного середовища; вироблення вміння використовувати знання, аргументувати і захищати свої ідеї; *розвивальний аспект:* вирішення завдань активізації творчих здібностей особистості, розвиток критичного мислення (здатність до планування, гнучкість мислення, наполегливість, готовність виправляти власні помилки тощо), планування власної роботи, розвиток комунікативних умінь і навичок, уміння презентувати результати своєї роботи;

– *виховний аспект:* сприяння вихованню поваги до навчального закладу, загальнолюдської моралі, значущих загальнолюдських цінностей, почуття відповідальності, самодисципліни і самоорганізації, бажання виконати роботу якісно; *соціалізаційний аспект:* вироблення особистого погляду на події, усвідомлення значення спільних зусиль роботи в команді, стимулювання студентів до самооцінної діяльності.

Етапи роботи над проектом: пошуковий (визначення проблемної ситуації, що є соціально та особистісно значущою для коледжу); *аналітичний:* (складання плану реалізації проекту, його поетапне планування); *практичний:* (реалізація запланованих кроків, соціалізація результатів діяльності); *демонстраційний:* (оформлення результатів, презентація книги, створення сторінки сайту); *підсумковий:* (аналіз роботи над проектом та його оцінка).

Механізм реалізації проекту: кураторська екскурсія-сторітелінг; навчальне заняття з української мови – рефлексія з приводу екскурсії; анкетування студентів; представлення інформації про перебіг проекту (творчі роботи студентів, презентація проміжних результатів педагогічному колективу коледжу); ініціатива батьків зі створення на сайті коледжу сторінки «Рідному коледжу – батьківську турботу».

Обов'язки та відповідальність учасників проекту: викладачі оголошують задум, допомагають у постановці завдань, корегують, радять, оцінюють зусилля і творчий підхід; студенти беруть участь у колективному обговоренні, формулюють завдання, аналізують, інформують, оцінюють використані можливості.

Форма методичного узагальнення результатів проекту: методичний посібник та презентація.

Терміни реалізації проекту: вересень 2015 – квітень 2016 рр.

Висновки. Якщо цінності життя у коледжі являють собою розвивальний проект, спільний для викладачів, студентів, батьків, то у нашого навчального закладу є всі шанси стати тією референтною структурою, що дасть можливість кожному віднайти себе в сучасному мінливому світі. Виховання історією нашого навчального закладу завжди буде актуальним для ефективних засобів формування самостійності нових поколінь студентів. Знайомство з важливими сторінками історії коледжу сприятиме всебічному розвиткові студента як цілісної особистості. Музей – місце зустрічі та діалогу різних поколінь студентів коледжу, що сприяє актуалізації на індивідуальному рівню вічних проблем, пов'язаних із вихованням у студентської молоді доброти, толерантності, вдячності, наполегливості, працелюбності та інших позитивних моральних якостей. Музей приваблює студентську молодь своєю предметністю, реальністю і конкретикою буття. У наш час набуває особливої актуальності виховання історією коледжу як ефективний засіб формування самосвідомості студентської молоді.

Література

1. Метод проектів: традиції, перспективи, життєві результати : практико-зорієнтований зб. / наук. кер. і ред. І. Г. Єрмаков. – К. : Департамент, 2003. – 504 с.
2. Пусенко Н. Реалізація проектної діяльності в освітньо-науковій роботі музеїв ВНЗ / Н. Пусенко // пед. науки. – 2014. – № 61–62. – С. 78–85.
3. Симмонс А. Сторителлинг. Как использовать силу истории / А. Симмонс. – М. : Манн, Иванов, Фербер. – 2013.

УДК 81'1: 371.3
Маліновська Тетяна, м. Житомир

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ

У статті розглянуто теоретичні та методичні аспекти формування творчого мислення учнів на уроках з розвитку зв'язного мовлення, запропоновано систему роботи з формування вмінь створювати власні висловлювання як засіб розвитку їх творчого потенціалу, проаналізовано методичні особливості проведення різних видів вправ з використанням інноваційних технологій.

Ключові слова: *розвиток зв'язного мовлення, формування творчого мислення, система роботи, інноваційні методи навчання, мовленнєва ситуація.*

The article considers theoretical and methodological aspects of students' creative thinking formation for the development of coherent speech. A system of activities is suggested to form their skills to create

expressions of their own as a means to develop their creative potential. The article also analyzes the methodological features of various types of exercises using innovative technologies.

Keywords: *development of coherent speech, formation of creative thinking, system activities, innovative teaching methods, situation of speaking.*

Сьогодення вимагає оволодіння учнями літературними нормами української мови. Тому, завдання вчителя – навчити школярів змістовно, грамотно, послідовно викладати свої думки як в усній, так і в письмовій формах, чітко й переконливо обґрунтовувати свою думку. Найважливішим засобом навчання й виховання особистості на сучасному етапі розвитку освіти, у т. ч. й на уроках розвитку зв'язного мовлення, є використання інноваційних технологій.

Відповідно до Державного стандарту загальної середньої освіти України, Концепції мовної освіти, чинних програм з рідної (української) мови пріоритетною є мовленнєва підготовка учнів, спрямована на формування мовної особистості випускника середньої школи, зокрема вироблення вмінь і навичок комунікативно виправдано користуватися засобами мови в різних життєвих ситуаціях [1, с. 3]. Реалізуються ці завдання на уроках розвитку зв'язного мовлення, що супроводжують вивчення всіх розділів шкільного курсу мови.

Проблеми розвитку зв'язного мовлення учнів висвітлено в працях таких науковців, як: О. Біляєв, Т. Донченко, П. Кордун, В. Мельничайко, Л. Мацько, М. Пентилюк, Л. Скуратівський, Г. Шелехова та інших. Слушною є думка О. Біляєва про те, що розвивати мовлення учнів можна тільки у зв'язку з розвитком мислення. У дитини активно працює думка, коли вона спостерігає дійсність і вчиться осмислювати, аналізувати, узагальнювати й переконувати в правильності своїх думок. Під час роботи на уроках з розвитку зв'язного мовлення здійснюється зв'язок навчання з життям, мови з мисленням. Таким чином, розвиток мовлення сприяє розвиткові мислення. Проблемі розвитку зв'язного мовлення школярів неабияке значення надавав В. Сухомлинський. Він вважав словесну творчість могутнім засобом розумового розвитку людини, перед якою відкривається світ [2, с. 58].

Для формування творчого мислення учнів та вдосконалення комунікативних умінь потрібна чітка система вправ і творчих завдань, що забезпечать досконале, повноцінне спілкування учнів та виховуватимуть мовленнєвий етикет, що є невід'ємним компонентом мовленнєвого розвитку. Щоб школярі володіли усною і писемною формами висловлювання, треба вчити їх творчості, бо, як вважає педагог В. Сухомлинський, «…творчість не приходить до дітей з якогось натхнення… дитина навчиться складати твір в тому разі, коли кожне слово перед нею – як готова цеглинка, якій заздалегідь приготовлене місце» [3, с. 201–206].

Завданням творчого словесника – є навчити учнів активно мислити, сприймати, спостерігати, відтворювати, аналізувати, а також спонукати їх до пошуку оригінальної форми викладу думок. Ефективним засобом формування творчої особистості, здатної грамотно висловлювати свої думки, є творчі роботи. Тому на уроках розвитку зв'язного мовлення бажано використовувати нові підходи, перспективні, розвивальні та інноваційні технології навчання.

Дослідник В. Мельничайко зазначає, що «... у будь-якому зв'язному мовленні вирішується комплекс завдань, що стосуються змісту, побудови й мовного оформлення висловлювання. Щоб розв'язати їх, необхідно вводити в навчальний процес такі види роботи, які б формували певне комунікативне вміння» [4, с. 14].

Заняття з розвитку зв'язного мовлення не повинні бути одноманітними й шаблонними. В організацію роботи уроку потрібно вносити різні цікаві вправи, спрямовані на формування й удосконалення мовленнєвих умінь та навичок: аналіз текстів, створення мовленнєвих ситуацій, дослідження-спостереження й аналіз мовних одиниць у зв'язному тексті, творче моделювання, редагування чужого та власного висловлювання, аналіз текстів різних типів і стилів мовлення тощо.

Інтерактивне навчання – спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, що має конкретну передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчув би свою успішність, інтелектуальну спроможність, що дає школярам швидше та міцніше засвоїти навчальний матеріал [5, с. 9]. Використання інтерактивних технологій навчання («Діалог», «Аналіз ситуації», «Неперервна шкала думок», «Дебати», «Коло ідей» тощо) сприяє розвитку критичного мислення, умінню висловлюватися, вести дискусію, формує навички відстоювати власну позицію.

Для творчого мислення учнів можна використовувати дослідницько-пошукові завдання, лінгвістичні ігри, монологічне й діалогічне мовлення, творчі роботи за опорними словами тощо.

Нові підходи до технології уроку створюють сприятливі умови для розвитку творчості учнів, формування мовної особистості [6, с. 15].

Використовуючи сучасні інноваційні технології навчання, учителю необхідно звертати увагу на загальний розвиток, індивідуальні особливості учнів, на формування в них уміння вирішувати

складні проблемні ситуації, уміння застосовувати набуті теоретичні знання в процесі виконання творчих завдань. Тому, саме введення в урок ігор та нестандартних вправ стимулює учнів до творчості, розвиває образне мислення, збагачує словниковий запас та сприяє кращому розумінню матеріалу, що вивчається.

Сучасні процеси освіти спрямовані на розвиток інноваційних технологій. Найбільш пріоритетним з них є підготовка школярів до активної життєдіяльності в умовах сьогодення. Розв'язання цього завдання потребує переосмислення усталеної організації процесу навчання української мови як державної відповідно до запитів суспільства, напрямів розвитку мовної освіти та загальноєвропейських рекомендацій з питань стратегій і тактик формування мовної особистості. Лінгвометодична проблема «як навчати» не втрачає наукової актуальності. Важливим складником цієї проблеми є питання системи методів навчання української мови як рідної. У вітчизняній лінгводидактиці зберігається класифікація традиційних методів навчання, що укладалися протягом віків у дидактичних і методичних працях. Об'єктом уваги авторів часто стають інноваційні методи [7, с. 7]. Вони вимагають особливого підходу як до проведення уроків, так і до оцінювання знань учнів. Тому, з метою активізації самооцінювання діяльності учнів, потрібно використовувати найефективніші інтерактивні методи та прийоми.

Пропонуємо систему завдань для формування творчого мислення учнів.

Мить творчості. Напишіть роздум на одну із запропонованих тем з творчості Ліни Костенко: 1. «Коли в людини є народ, тоді вона уже людина». 2. «Духовний Чорнобиль давно вже почався, а ми іще тільки його боїмось». 3. «Душа − єдина на землі держава, де є свобода, чиста, як озон».

Творча робота. За опорними словами-образами напишіть твір-мініатюру. *Опорні слова:* сковане морозом, ліс заснув, заметіль покрила, вітер розстелив, зимою наодинці, лютує зима.

Групова робота. Доберіть тексти-опори для творів-есе на теми: «Портрет осіннього дощу», «Кольорові сни», «Мелодія вітру», «Горда троянда».

Поміркуйте. Завдання, що вимагають відобразити факт, ситуацію без прямого вказання на них. Наприклад: описати весну, не використовуючи слово «весна». Радісний, світлий ранок. Усе навкруги оживає й наповнюється загадковим трепетом. Звідусіль лунає дзвінке щебетання пташок. Дерева красуються своїм новим вбранням. Легкий, теплий вітерець шелестить зеленим листячком на гілочках берізок. Милують око перші квіти – проліски. Навколо все наповнюється кольорами, звуками, запахами, і на душі стає легко і весело.

Неперервна шкала думок. Складіть ситуативно-діалогічні завдання для способу формування культури спілкування школярів.

Робота з текстом. Визначте тип і стиль мовлення та головну думку тексу.

«Ніколи не треба забувати про своє призначення і завжди пам'ятати, що митці покликані народом для того, аби показувати світові насамперед, що життя прекрасне, що само по собі воно є найбільшим і найвеличнішим з усіх мислимих благ. Дивно й жалісно часом думати, що нема у нас сили і ясності духу пройнятися щоденним розумінням щастя життя, мінливого в постійній драмі й радості, і що так багато краси марно проходить мимо наших очей.

Світ одкривається перед ясними очима перших літ пізнання, всі враження буття зливаються в невмирущу гармонію, людяну, дорогоцінну. Сумно і смутно людині, коли висихає і сліпне уява, коли, обертаючись до найдорожчих джерел дитинства та юнацтва, нічого не бачить вона дорогого, небуденного, ніщо не гріє її, не будить радості ані людяного суму. Безбарвна людина ота, яку посаду не посідала б вона, і труд її, не зігрітий теплим промінням часу, безбарвний (О. Довженко)».

Метод ПРЕС. Проведіть диспут зі своїми однокласниками на тему: «Думай, що світ змінити хоч трохи повинен і ти» (Д. Павличко).

Продовжіть розповідь. Прочитайте уривок з тексту, перепишіть і доповніть його розповіддю про рідний куточок.

«Ось перед нами мальовничі береги Тетерева і його притоки Кам'янки. На них розташоване старовинне місто Житомир. Засноване приблизно в IX ст. З 1804 р. місто стає центром Волинської губернії. Тут народився польський революціонер, герой Паризької комуни Я. Домбровський і письменник В. Короленко, автор відомого вам «Сліпого музиканта». Народився в Житомирі видатний вчений, конструктор ракетно-космічних систем С. Корольов. Шанувальники музичного мистецтва знають, що містом дитинства був Житомир і для піаніста-віртуоза С. Ріхтера.

У гомоні століть живе мелодійна назва Житомир. Як народилася вона? Що хотіли передати цим своїм нащадкам наші попередники? (І. Вихованець)».

Творче моделювання. Складіть орієнтовний план до написання твору на тему: «Життя – така велика ковзаниця, кому вдалось не падавши пройти» (Л. Костенко).

Пошук інформації. Підготуйте статтю до шкільної стінгазети (тему підберіть самостійно).

Цікавим завданням для учнів є складання сенканів, які спонукають їх до креативного мислення, допомагають узагальнити інформацію та відтворити її в стислій формі, розвивають творчу уяву.

Прийом «Сенкан». Складіть аналогічно до наведеного прикладу сенкан на теми: Україна, мова, життя, думка, книга.

Слово.

Таємниче, жадане.

Тішить, підносить, зачаровує.

Допомагає у спілкуванні.

Слівце.

Значний вплив на розумовий розвиток учнів має використання текстоцентричної технології, що спрямовує роботу на опору при роботі із зв'язним текстом.

Дослідження-спостереження на основі висловлювання. Прочитайте текст В. Барки «Жайворонкові джерела». Визначте тип мовлення. Аргументуйте свою відповідь. Що виражає заголовок: тему чи основну думку?

«Світоч рікою йде, ясність – як в соборі.

Жайворон сірими крильцями тріпоче; покликано його! Щебет тонкий, що й промінчики зірок з ікони.

Коли я на гору піднявсь, високо! став, наче сліпий: в жайворонковому сяйві.

Вертаючись, фіалки стрінув, коло джерел – чи вони загублені? – такі випадкові.

Ні, на межі народжені: «придивився!» – каже серце. Схиляють на ниточках барву, тендітно виткану – золотиста зіничка всередині.

Проходжу понад ланом пшениці, згадуючи небо».

Використання інтерактивних методів сприятиме підвищенню мотивації учнів до навчання, інтересу до вивчення рідної мови, спонукатиме школярів до самоосвіти, самовдосконалення, можливості висловлювати, відстоювати, аргументувати свою думку, знаходити альтернативне рішення, проявляти ініціативу та творчий підхід до розв'язання проблеми.

Наведена система роботи з розвитку зв'язного мовлення із використанням інноваційних технологій стимулює й розвиває творчі здібності учнів, забезпечує взаємозв'язок між усною і писемною формами навчання, формує комунікативну особистість. Це можливо лише за умови систематичної й цілеспрямованої роботи та використання цікавих творчих тренувальних вправ.

Література

1. Рідна (українська) мова. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. – К., 2004. – С. 3.
2. Сухомлинський В. О. Слово рідної мови / В. О. Сухомлинський // Українська мова і література в школі. – 1987. – № 7. – С. 58.
3. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5-т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 3. – 670 с.
4. Мельничайко В. Я. Творчі роботи на уроках української мови / В. Я. Мельничайко. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 1998. – С. 14.
5. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук. метод. посіб. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко ; за ред. О. І. Пометун. − К. : Вид-во А. С. К., 2004. − 192 с.
6. Пентилюк М. Концептуальні засади комунікативної методики навчання української мови / М. Пентилюк, О. Горошкіна, А. Нікітіна // Українська мова і література в школі. – 2006. – № 1. – С. 15-20.
7. Кучерук О. А. Система методів навчання української мови в основній школі: теорія і практика : [монографія] / О. А. Кучерук. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – 420 с.

УДК 373.57(045)
Муранова Наталія, м. Київ

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКІСНОЇ ПІДГОТОВКИ ДО ЗНО ТА ЗДІЙСНЕННЯ ВДАЛОГО ПРОФЕСІЙНОГО ВИБОРУ В СЕРЕДОВИЩІ ВИЩОЇ ШКОЛИ

У статті розкрито можливості, що розкриваються перед випускниками середньої школи щодо підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання у середовищі вищої школи на підготовчих курсах. Проаналізовано результати ЗНО минулих років та надано рекомендації учням щодо якісної підготовки до вступу у ВНЗ України та подальшого успішного навчання в них.

Ключові слова: *випускник, учень, зовнішнє незалежне оцінювання, сертифікат, загальноосвітній навчальний заклад, підготовяі курси, підготовка до вступу до вищого навчального закладу, професійне самовизначення, професійна орієнтація.*

The paper shows opportunities that pre-university training courses provide school leavers with for their adequate preparation for the external independent testing. The results of the external independent testing of recent years have been analyzed in the paper and recommendations are given to senior pupils to be well prepared both for entering a university and for further successful studies there.

Keywords: *school leaver, pupil, external independent testing, certificate, secondary educational institution, preparatory courses, pre-university training, professional self-determination, career guide.*

Запроваджене загальнонаціональне зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО) випускників у нашій державі не є новим явищем в середній освіті, але, в той же час, воно є досить складним і об'ємним за своїм змістом для випускників загальноосвітніх навчальних закладів (ЗНЗ).

Тож, вже ні в кого з учнів та батьків не виникає сумніву, що для отримання рейтингового сертифіката ЗНО Українського центру оцінювання якості освіти (УЦОЯО) зі вступними балами до вищого навчального закладу (ВНЗ), особливо престижного, треба багато та наполегливо працювати, адже тестові завдання містять зміст програмного матеріалу шкільних предметів із 5 по 11 клас, тобто за повний курс середньої та старшої школи.

У закладах середньої освіти, зазвичай, вчителеві не вистачає достатньо часу в процесі проведення уроку, щоб ґрунтовно та системно повторити такий великий за змістом обсяг навчальної програми ЗНО УЦОЯО, адже на кожному уроці треба не тільки пояснити учням новий матеріал, але й цілком дотриматися методичної структури проведення заняття відповідно до визначеної мети.

Більшість випускників ЗНЗ мають змогу реєструватися на чотири предмети ЗНО в залежності від переліку сертифікатів, необхідних для вступу у ВНЗ та із врахуванням того, що такі предмети як українська мова та література, історія України чи математика є обов'язковими за вимогами МОН України для проходження державної підсумкової атестації; навчальні досягнення із вказаних предметів переносяться до шкільного атестата. Наприклад, якщо випускник має наміри вступати до медичного університету, то для проходження державної підсумкової атестації (ДПА) та отримання шкільного атестата він зобов'язаний здавати ЗНО з української мови та літератури, історії України чи математики (хоча два останніх предмета йому не потрібні для вступу до ВНЗ). Таким чином, можна константувати, що такій підхід до процесу підготовки до ЗНО та ДПА у ЗНЗ перевантажує підготовку випускника до вступу до ВНЗ. Перевантаження випускника відбувається також і за рахунок того, що у шкільному навчальному плані українська мова та українська література; алгебра та геометрія (а не просто математика) – це різні навчальні предмети, які учень повинен готувати за програмами відмінними від програми ЗНО УЦОЯО. Таким чином, щоб мати змогу продовжити навчання у вищій школі, випускник готує не чотири, а шість предметів до ЗНО, а якщо врахувати щорічні зміни у змісті програм ЗНО, то по завершенні навчання у середній школі кожен випускник повинен самостійно опрацьовувати навчальний матеріал, який ним не вивчався у школі. Очевидним тепер є і той факт, що не так-то і просто при таких сучасних вимогах до рівня знань і вмінь самостійно випускникові опанувати декілька програм ЗНО УЦОЯО, врахувуючи, що вони мають суттєві розбіжності за змістом від програми, які успішно опановувалися учнем у школі. У таких нестандартних умовах, зазвичай, до випускників та їх батьків приходить розуміння, що потрібно вирішувати раціонально питання: як правильно організувати підготовку до ЗНО та ДПА; як збалансувати власний час і можливості; де знайти потрібних висококваліфікованих фахівців; як бути фінансово спроможними щодо оплати додаткових освітніх послуг тощо. Адже мережа профільних навчальних закладів середньої загальної освіти ще не достатньо поширена в Україні.

Як і де підготуватися до вступу у ВНЗ та подальшого успішного навчання в ньому? Проблему організації та забезпечення профільного навчання середньої ланки освіти можуть взяти на себе ВНЗ, а саме ефективно діючі при них Інститути (центри) доуніверситетської (довузівської) підготовки та підготовчі відділення.

Якісна підготовка до вступу у ВНЗ є важливим показником результативності рейтингового сертифіката ЗНО навчальних досягнень випускника середньої школи. Його якість залежить від багатьох чинників: рівня знань та вмінь учня з предмету, типу середнього навчального закладу освіти, кількості годин у навчальному плані з предмету, фаховості вчителя, мотивації учня, соціального становища родини, професійного спрямування випускника, упровадження профільного навчання в системі середньої освіти, розбіжностей у змісті навчання ЗНЗ і програм ЗНО УЦОЯО тощо.

Вищі навчальні заклади України цілком спроможні сьогодні позитивно вплинути на суттєві зміни у підготовці випускників середніх закладів освіти щодо якісної та результативної підготовки не тільки до вступу у ВНЗ, а й подальшого їх успішного навчання у вищій школі, адже вони мають можливість використовувати власні ресурси (інформаційні, кадрові, матеріально-технічні, організаційні тощо) та роками сформовані традиції, на яких виховане не одне молоде покоління

висококваліфікованих фахівців.

Саме таке навчання організовано в Національному авіаційному університеті (НАУ) на базі Інституту доуніверситетської підготовки (ІДП), що вдало поєднує у собі профільне навчання з елементами професійної орієнтації учнівської молоді. Незаперечно, що система доуніверситетської підготовки є одним із елементів, що забезпечує внутрішню якість освітньої діяльності університету. Таку підготовку слід розглядати як невід'ємну складову системи повної загальної середньої освіти і профільного навчання. Переваги навчання випускників при університеті є очевидними як для учнів, так і для батьків, адже це і підготовка до ЗНО за помірну плату (альтернатива репетиторству), можливість отримати рейтингові сертифікати ЗНО, перебування у середовищі вищої школи, фахове викладання шкільних предметів викладачами відповідних профільних кафедр, підготовка до навчання у ВНЗ, поглиблене вивчення окремих предметів за власним вибором випускника, адаптація до майбутнього навчання у вищій школі, корекція прогалин у знаннях та вміннях, зручний час для навчання і, звичайно, додаткові бали до рейтингу вступника (на природничо-математичні та інженерно-технічні спеціальності) та змога зробити правильний професійний вибір завдяки можливості відвідувати безліч профорієнтаційних заходів різних форматів.

Як забезпечити собі успіх на майбутнє і попередити вчасно низький рівень сертифікатів ЗНО? Результати загальнонаціонального ЗНО попередніх років викликають велике занепокоєння не тільки у самих випускників, батьків, вчителів ЗНЗ, викладачів вищої школи, але й у суспільстві в цілому. Проаналізуємо результати ЗНО–2015 та ЗНО–2016 рр., що оприлюднені в мережі Інтернет УЦОЯО. На превеликий жаль, така статистика є не надто втішна щодо результативності процесу навчання у середній школі (табл. 1) [1].

Таблиця 1

Результати ЗНО (2014, 2015, 2016 рр.)

№ з/п	Назва предмета	Не подолали поріг «склав/не склав», (%)		
		2014 р.	2015 р.	2016 р.
1	Історія України	3,5	11,7	13
2	фізика	6,3	23,3	16
3	англійська мова	9,2	15	15,95
4	математика	7,1	21,8	15
5	хімія	9,5	15,3	12,4
6	українська мова та література	9,1	8,4	9
7	біологія	9,4	10,7	10,23
8	географія	10,3	6,8	5,13

Так, у 2015 р. не подолали поріг «склав/не склав» з історії України – 11,7 % випускників, з фізики – 23,3 %, з англійської мови – 15 %, з математики – 21,8 %, з української мови та літератури – 8,4 %. У 2016 р. низькі показники дещо менші, але теж не є досить результативними: з історії України – 13 % абітурієнтів, з математики – 15 %, з української мови та літератури – 9 %. Випускники з такими результатами не змогли подати свої документи до вступу у ВНЗ України, хоча й мали такі наміри.

Цілком очевидно, що вирішення проблеми підвищення якості підготовки до вступу у ВНЗ лежить цілком у площині реалізації системи неперервної освіти у взаємозв'язку «загальноосвітній навчальний заклад – доуніверситетська підготовка – вищий навчальний заклад».

І тут, зазвичай, природним є сформульоване питання: як і де можна якісно підготуватися до ЗНО? Для тих абітурієнтів, які усвідомлюють важливість і складність такого процесу, у багатьох ВНЗ України, в т. ч і в Національному авіаційному університеті (НАУ), організовано роботу курсів з підготовки до ЗНО, навчання на яких, безумовно, забезпечить високий та достатній рівень навчальних досягнень випускників у сертифікатах ЗНО УЦОЯО. Такі підготовчі курси уже багато років поспіль функціонують в Інституті доуніверситетської підготовки (ІДП) НАУ, де слухачі мають можливість системно повторити програмний матеріал середньої школи, ліквідувати прогалини у знаннях та вміннях, систематизувати та удосконалити їх і, звичайно ж, успішно засвоїти програму ЗНО за тестовими технологіями УЦОЯО.

Педагогічний супровід викладання всіх навчальних дисциплін (математика, фізика, українська мова та література, географія, біологія, історія України, англійська мова, хімія, основи журналістики, рисунок та композиція) на підготовчих курсах забезпечує кафедра базових і спеціальних дисциплін ІДП відповідно до вимог вищої школи, де вдало реалізуються такі функції як: освітня, профорієнтаційна та розвивальна, що представлено у табл. 2 [2, с. 325].

Цілком доречним є і питання абітурієнтів щодо доцільності такої форми роботи у середовищі

вищої школи, тобто а чи потрібно взагалі відвідувати підготовчі курси, адже це не є обов'язковою вимогою, щоб вступити до ВНЗ? Дати відповідь на це питання допоможе також статистика, а саме те, що кожен 4-й випускник підготовчих курсів ІДП НАУ має відмінний сертифікат ЗНО. Щороку майже 80 % з них стають студентами саме Національного авіаційного університету бюджетної форми навчання та отримують додатково до 10 балів до рейтингу вступника на інженерно-технічні та природничо-математичні спеціальності.

Таблиця 2

Функції кафедри базових і спеціальних дисциплін [2, с. 325]

Освітня	Підготовка до вступу у ВНЗ, підготовка до ЗНО, забезпечення навчального процесу, пробне ЗНО, Літня школа
Профорієнтаційна	Спецкурси, творчі зустрічі, екскурсії, презентації, лекторії, дні відкритих дверей, «ярмарки професій», заходи: «НАУ збирає друзів», «Твій вибір – твоє майбутнє»
Розвивальна	Олімпіади, наукові конференції, конкурси, семінари

І загалом, такі підготовчі курси при вищому навчальному закладі є хорошою альтернативою репетиторству, що так поширене на теренах середньої освіти в Україні, і звичайно ж, не всі громадяни сьогодні можуть собі фінансово дозволити «таку розкіш», але таке індивідуальне навчання не завжди себе цілком виправдовує щодо якості і результативності кінцевих моніторингових показників.

Перші кроки самоперевірки готовності випускників–2017 до загальнонаціонального ЗНО. У рамках запровадженої програми «Абітурієнт», що започаткована і успішно реалізується в ІДП НАУ, передбачено низку освітніх та профорієнтаційних заходів нового формату для абітурієнтів, а саме: «Пробне ЗНО» та «Літня школа» для учнів 10-х класів ЗНЗ, закладів професійно-технічної освіти, студентів коледжів зі всіх куточків нашої держави. Так, вперше, 28.05.2016 р. в НАУ успішно стартував проект «Пробне ЗНО–2016» для вступників–2017 [3].

Його мета – здійснення незалежного моніторингу знань і вмінь учнів ЗНЗ, перевірка їх готовності до загальнонаціонального ЗНО–2017, надання їм допомоги у професійному самовизначенні та здійснення професійного консультування у середовищі вищої школи [3]. Реалізацію проекту забезпечувало понад 120 кращих викладачів та працівників університету, а на виконання тестових завдань зареєструвалося понад 760 учнів зі всіх регіонів України. Урочисте відкриття заходу відбулося в Центрі культури та мистецтв університету. Керівником проекту був Інститут доуніверситетської підготовки та кафедра базових і спеціальних дисциплін НАУ. Увазі учасників було представлено презентацію діяльності НАУ, окреслено переваги та специфіку навчання, проведено аналіз результатів загальнонаціонального ЗНО–2015, надано інформацію: де і за яких умов можна якісно пройти підготовку не тільки до вступу у ВНЗ, а й до успішного навчання в ньому, розкрито специфіку та переваги навчання в Інституті доуніверситетської підготовки з урахуванням дотримання технологій та програмних вимог УЦОЯО.

У студентських аудиторіях учасники виконували завдання за тестовими технологіями загальнонаціонального ЗНО УЦОЯО з української мови та літератури – 581 учень; з математики – 272; з фізики – 40; з англійської мови – 176; з історії України – 102. Кожен з них мав можливість виконати тести з двох шкільних предметів. Така активність зацікавлених абітурієнтів перевершила усі сподівання оргкомітету. В аудиторіях панувала тепла та дружня атмосфера, створена як учасниками заходу, так і членами комісії.

Взявши участь у такому проекті Національного авіаційного університету, кожен випускник 10-го класу уже сьогодні може вчасно подбати не тільки про діагностику власної готовності до загальнонаціонального ЗНО, а й про своє успішне майбутнє в цілому. Безумовно, в процесі детального аналізу оцінювання знань майбутніх абітурієнтів фахівцями кафедри базових і спеціальних дисциплін буде виявлено прогалини і недоліки у вивченні окремих тем та розділів зі шкільних предметів, що в подальшому надасть змогу учасникам вчасно їх усунути за рахунок самостійної наполегливої роботи або навчання на підготовчих курсах, факультативах, літніх школах, спецкурсах не тільки у ЗНЗ, але й у середовищі вищої школи.

Профорієнтаційне консультування абітурієнтів. Міністр освіти і науки України Л. Гриневич, виступаючи перед фіналістами конкурсу есе «Моя майбутня професія: планування і розвиток», нагородження яких відбувалося в рамках конференції «Майбутнє України: моя кар'єра і внесок», розповіла про програму з професійної орієнтації школярів, що найближчим часом має розпочатися в українській середній школі. «Хочу сказати, що ми, як міністерство, теж працюємо в цьому напрямку. Нещодавно Інститут модернізації змісту освіти розпочав новий проект Skills Academy, завдяки якому ми спробуємо запровадити в українських школах тестування на виявлення професійних здібностей.

Це потрібно для того, щоб кожна дитина отримала можливість у старшій школі поставити собі питання про майбутнє і в подальшому зробити вдалий професійний вибір», – розповіла міністр Л. Гриневич [4].

Динамічні зміни ринку праці спонукають працівників середньої та вищої школи до модернізації та підвищення якості професійної орієнтації учнівської молоді, пошуку нових її форматів, саме тому реалізація проекту «Пробне ЗНО–2016» передбачала профорієнтаційну складову, а саме – проведення виставки-презентації діяльності навчально-наукових підрозділів та попередньо спланованих майстер-класів з метою здійснення правильного професійного вибору його учасників.

Виставку відвідали понад 760 учнів та батьків. Навчальні підрозділи університету презентували навчальну, навчально-методичну, міжнародну та наукову діяльність за майже 85-річну історію НАУ. Виставка представила також широкий спектр інноваційних досягнень та різноманітний досвід оновлення системи освіти в університеті. Учасники виставки з різних регіонів країни обговорили з науковцями НАУ перспективи навчання, нагальні проблеми вступу до ВНЗ, розвитку особистості в умовах вищої школи, шляхи інтеграції університету до європейського освітнього простору, особливості вступу до ВНЗ у 2016 р. На стендах навчально-наукових інститутів та коледжів НАУ презентувалися: специфіка підготовки фахівців за спеціальностями та спеціалізаціями; інновації з підвищення якості вищої освіти; реалізація програм та надання якісних освітніх послуг; досвід міжнародної співпраці у реалізації спільних освітніх проектів для студентів; умови надання післядипломної освіти; особливості навчання в системі доуніверситетської підготовки та переваги підготовки до ЗНО при НАУ.

Професійні майстер-класи для майбутніх студентів. Проведена попередня онлайн реєстрація на майстер-класи, що були анонсовані навчально-науковими інститутами університету, надала широкі можливості учасникам заходу зорієнтуватися у широкому розмаїтті спеціальностей, за якими проводиться підготовка фахівців в НАУ. Майстер-класи проводили профільні кафедри навчально-наукових інститутів за участі професорсько-викладацького складу, молодих науковців та студентів у лабораторіях, майстернях, виставкових залах, навчальному ангарі з використанням комп'ютерно-інформаційних та мультимедійних технологій, тренажерів, спеціального обладнання тощо.

Популярними серед учасників стали такі заходи:

– *кафедри хімії і хімічної технології* «Експериментальна хімія» (проведено захоплюючі хімічні експерименти, досліди та фантастично-показові дійства);

– *кафедри кримінального права і процесу* «Основи криміналістики» (вдало продемонстровано сучасні методи, способи та прийоми боротьби зі злочинністю, використання фото- і відеотехніки, різні види фіксації матеріальних об'єктів, сучасні технічні засоби складання портрету людини та загальної і допоміжної дактилоскопічної формули по 10-ти пальцевій системі обліку);

– *кафедри систем управління літальних апаратів* «Комп'ютеризовані системи та робототехніка. Системи управління і автоматики авіаційних і космічних літальних апаратів» (ознайомлено із сучасними системами керування та останніми інноваціями у робототехніці);

– *кафедри електроніки* «Електронні пристрої та системи» (представлено новітні розробками та принципи керування сучасними електронними пристроями, особливості вільного читання схем цих пристроїв, з особливості проведення їх діагностики; було продемонстровано проектування, розробку та їх налагодження із використанням сучасних інформаційних технологій та основи створення реально працюючих комп'ютерних програм за допомогою алгоритмічних мов);

– *кафедри основ архітектури та дизайну* «Живопис сухими фарбами «Пастель» та «Особливості живописних технік: акварель та олійні фарби» (учні засвоїли основні принципи виконання роботи в межах певної техніки та відвідали творчі майстерні кафедри, ознайомившися з роботами із її фондів);

– *кафедри авіаційної психології* «Діяльність психолога в сучасному світі інформаційних технологій, складної техніки та підвищених навантажень на людину» (дізналися про професійні можливості, основні завдання та методи роботи психолога в різних організаціях з притаманними їм особливостями); пройшли профорієнтаційне психологічне тестування з використанням діагностичних методик);

– *кафедри логістики* «Хто такий менеджер з логістики?» (у форматі інтерактивної комп'ютерної гри);

– *кафедри економіки* «Шлях від бізнес-ідеї до прибутку» (розглянуто актуальні проблеми організації господарської діяльності суб'єкта господарювання та його економічної ролі у формуванні суспільного й індивідуального добробуту); .

– *кафедри міжнародної інформації* «Діяльність інформаційних центрів освітніх програм та Європейського Союзу» (було презентовано історію, розвиток та напрями діяльності центрів, ознайомлено із головними їх заходами та подіями, представлено результати участі студентів та викладачів НАУ в освітніх програмах ЄС);

– *кафедри комп'ютеризованих систем управління* «Роботи, 3D-принтери, «розумні будинки» і все-

все-все своїми руками» (продемонстровано практичні приклади збирання і програмування систем на базі мікроконтролерів (роботи, 3D-принтер, різноманітні датчики); розгорнуто власний «розумний будинок»; представлено можливості використання готових мікроконтролерних систем).

Отже, на правильний професійний вибір майбутніх студентів університету, які мали наміри незабаром поповнити його студентські лави, мали значний вплив такі «подорожі у світ майбутньої професії» та участь в освітньому та профорієнтаційному проекті «Пробне ЗНО».

Тож, в умовах реформування системи середньої та вищої освіти сучасні тенденції забезпечення якості підготовки абітурієнта до вступу у ВНЗ та подальшого успішного навчання в ньому безпосередньо пов'язані з вирішенням проблеми професійної орієнтації учнівської молоді, що у свою чергу в подальшому позитивно впливатиме на якість підготовки фахівців у вищій школі.

Література

1. Український центр оцінювання якості освіти (звіти ЗНО) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://testportal.gov.ua/reports/ (20.09.2016). – Назва з екрану.
2. Муранова Н. П. Фізико-математична підготовка старшокласників до навчання в технічному університеті: [монографія] / Н. П. Муранова. – К. : НАУ, 2013. – 464 с.
3. Інститут доуніверситетської підготовки (Пробне ЗНО–2016) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://idp.nau.edu.ua/probne-zno-2016.html (20.09.2016). – Назва з екрану.
4. Міністерство освіти і науки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2016/05/31/sogodni-svit-rozvivaetsya-nastilki-shvidko,-shho/ (31.05.2016). – Назва з екрану.

УДК 373.5.015.31:316.42

Нечерда Валерія, м. Київ

ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ СФОРМОВАНОСТІ ПРОСОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ

У статті розглядається проблема формування просоціальної поведінки молоді, зокрема учнів старшої школи, й наголошується на соціально-психологічних характеристиках старшого підліткового віку. У центрі уваги автора – найбільш ефективні методики дослідження сформованості якостей просоціальної особистості сучасних школярів та результати експериментальної роботи.

***Ключові слова**: просоціальна поведінка, формування просоціальної поведінки учнів старшої школи, старші підлітки, якість просоціальної особистості, психолого-педагогічна діагностика.*

The article considers the problem of formation of the prosocial behavior of the youth, in particular, of high school students. It emphasizes the socio-psychological characteristics of older adolescents. The author focuses on the most effective methods of the research of formation of modern students' prosocial features and on the experimentation results.

***Keywords**: prosocial behavior, formation of the prosocial behavior of high school students, older adolescents, prosocial personality property, psycho-pedagogical diagnosis.*

На сучасному етапі становлення й розвитку нашої держави дедалі більше зростає потреба українського суспільства у молодих людях, здатних на духовний і соціально-культурний саморозвиток, самовіддане служіння своєму народу. Однак при цьому все більш загрозливих форм набувають нечітка позиція молоді щодо життєвих орієнтирів, девальвація моральних та інтелектуальних цінностей, соціальна байдужість і агресивність. За таких умов важливим є посилення уваги до особистості, гармонізації її відносин з собою та іншими людьми, з оточуючим світом на всіх етапах здобуття нею освіти. Відтак однією з актуальних проблем в системі неперервної освіти є формування просоціальної поведінки молодої людини. Вчені (Дж. Аронфрид, Т. Дем'янюк, Л. Калашникова, В. Кириченко, І. Козубовська, С. Шварц) зауважують, що формування просоціальної поведінки є важливим для особистості будь-якого віку. Проте сформована саме у старший шкільний період просоціальна поведінка зможе стати для учня тією громадянською позицією, з якою він розпочне доросле життя. Зазначене зумовило тему дослідження – сучасний стан сформованості просоціальної поведінки учнів старшої школи.

Аналіз психолого-педагогічних джерел з проблеми просоціальної поведінки (Е. Арансон, Т. Уїлсон, Р. Ейкерт, Р. Чалдіні, Д. Кенрик, С. Нейберг) виявив відсутність єдиного підходу до розуміння цього феномену. Просоціальна поведінка трактується вченими досить широко. Найчастіше під просоціальною поведінкою розуміються будь-які дії, що орієнтуються на благо соціальних груп та здійснюються з метою принести користь іншим. У дослідженнях також наголошується на значенні милосердя й альтруїзму, оскільки вважається, що просоціальна поведінка відрізняється від соціальної саме більшим альтруїстичним навантаженням. Педагогічна рефлексія наукового доробку з формування просоціальної поведінки дозволяє стверджувати, що цій проблемі присвячено багато наукових

розвідок, переважно психологічного напряму, й надзвичайно обмаль досліджень власне педагогічних аспектів, що розкривали б специфіку формування просоціальної поведінки й окреслювали сучасний стан її сформованості в учнів різних вікових категорій, зокрема старшого шкільного віку.

Старший шкільний вік (9–11 класи, вік 15–17 р.) – це той період, коли активно накопичується життєвий досвід молодої людини, формується її самооцінка і здатність до об'єктивного оцінювання інших людей, постає проблема вибору професії. Цей вік відрізняється виходом особистості на якісно нову соціальну позицію, де формується її свідоме ставлення до себе як до члена суспільства, виникає бажання бути поміченим. Період старшого шкільного віку, на нашу думку, належить до старшого підліткового періоду вікового розвитку, оскільки на сьогодні під поняттям «підлітки» в Україні розуміються особи у віці 10–18 р. [1].

У старших підлітків на високому рівні спостерігається стійкий прояв моральної самоактивності і саморегуляції у всіх ситуаціях діяльності і спілкування. Проте такі вікові особливості, як недостатній розвиток вольової сфери, відсутність достатнього досвіду моральної поведінки, попри самостійність і стійкість суджень про моральні норми, що регулюють взаємини людей, велика критичність по відношенню до інших, негативно впливають на стійкість і глибину емоційно-моральних ставлень і можуть призвести до формування якостей антисоціальної особистості.

Саме тому, з метою з'ясування наявності у старших підлітків – учнів загальноосвітніх навчальних закладів певних знань і вмінь, необхідних для просоціальної особистості, здійснювалася дослідницько-експериментальна робота.

З огляду на проаналізовані вікові особливості старшого підліткового віку, було обрано банк психолого-педагогічних діагностик, що дозволили визначити сучасний стан сформованості просоціальної поведінки учнів старшої школи.

Аналіз проведеного авторського бліц-опитування «Мої асоціації» учнів 9–11 класів експериментальних ЗНЗ України засвідчив, що для старших підлітків з поняттям «просоціальна поведінка», перш за все, асоціюється «здатність до чуйності і співпереживання»; на другому місці за кількістю респондентів – «поблажливість»; «терпимість до оточуючих» займає третє місце; на четвертому місці – «гуманність і альтруїзм». Те, що «просоціальна поведінка» асоціюється з «готовністю до співробітництва» та із «слабкістю духу», вважає відносно невеликий відсоток опитаних учнів.

На нашу думку, домінування в асоціативному ряду в підлітків позиції «здатність до чуйності і співпереживання» зумовлено браком позитивних емоцій у спілкуванні з дорослими, частими випадками авторитарного керування у сучасних школах, поодинокими випадками відвертого глузування чи навіть застосування сили у взаєминах «педагог – учень», серйозними проблемами у стосунках з батьками (адже першим відчуттям під час перебування вдома більшість учасників інтерв'ювання назвала «самотність»). Вибір «поблажливості» (друге місце за кількістю опитаних) зумовлений тим, що старші підлітки є дуже чутливими до сприйняття деструктивних стереотипів, що панують у суспільстві, схильністю до наслідування проявів агресії, в них здатність до милосердя й альтруїзму часто вважається ознакою вразливості й безсилля.

Метод незакінчених речень дозволив стимулювати учнів на роздуми стосовно суті просоціальної поведінки. У найбільшій кількості відповідей спостерігалося розуміння пасивного навантаження поняття «просоціальна поведінка», неусвідомлення її моральної значущості. Як приклад, маємо наступне. Галина К.: «Просоціальна поведінка – таке ставлення до відмінної від власної думки, коли одна людина поступається іншій». Василь Ф.: «Просоціальна поведінка – це виправдання для боягузів, які не вміють за себе постояти». Валентина С.: «Просоціальна поведінка – це витримка у неприємній ситуації». Інваріантною частиною для усіх наведених тверджень є слабкість і пасивне терпіння.

Однак засвідчено й ті твердження, що містили розуміння позитивного навантаження поняття «просоціальної поведінки», проте одночасно надавали йому лише споглядального відтінку – було наявне неусвідомлення активної спрямованості цієї поведінки, активного соціального забарвлення цього поняття. Інваріантна частина наступних визначень старших підлітків, – повага до інших людей: Віра К.: «У моєму розумінні, просоціальна поведінка – це неодмінна ввічливість». Віктор Л.: «Просоціальна поведінка – це повага до чужих інтересів». Катерина Ф.: «Просоціальна поведінка – це любов до оточуючих: малих, старих та до всього живого. Це внутрішній стан людини, її стиль життя».

Усвідомлення необхідності стійкого поважного й ціннісного ставлення до іншої людини, співробітництва і партнерства, готовність бути милосердним й альтруїстичним демонструє найменша кількість відповідей. Наведемо деякі приклади. Сергій В.: «Просоціальна поведінка – це здатність сильних вислуховувати, підтримувати, допомагати, знаходити спільну мову». Валерій Т.: «Просоціальна поведінка – це витримка, самопожертва і т. д. Просоціальна людина здатна приймати

ідеї інших людей і всіляко їх підтримувати! Для мене це словосполучення нагадує слово «солідарність». Наведені дефініції старших підлітків виявили актуальні для учасників експерименту в момент висловлення своєї думки ознаки. Одні учні підкреслювали, що просоціальна поведінка – властивість сильних, інші вказували на побутову сферу проявів просоціальної поведінки, для третіх така поведінка виявляється найчастіше у глобальних явищах. У той же час, усі висловлення несли в собі інваріантну, ціннісну для усвідомлення суті просоціальної поведінки частину: альтруїзм, гуманність, співробітництво.

Метод незакінчених речень допоміг також з'ясувати обізнаність старших підлітків щодо якостей, притаманних людині з просоціальною поведінкою. На основі результатів цієї діагностики, а також досліджень таких науковців як: В. Джеймс, В. Зандер, Т. Гаврилової, В. Куніциної, Н. Кухтової, В. Стауб, І. Юсупова, ми виокремили наступні якості особистості з просоціальною поведінкою: *емпатія* – здатність до співпереживання, осягнення емоційного стану іншого, розуміння його на рівні чуттів, намагання емоційно відгукнутися на його проблеми; *доброзичливість* – ставлення до іншої людини, засноване на загальнолюдських цінностях; *довіра* – відкриті, позитивні взаємовідносини між людьми, що відображають впевненість у порядності й доброзичливості іншої сторони; *терпимість* – ставлення з повагою до виявлення несхожості; *рефлексивність* – усвідомлення власної неоднозначності, особливостей характеру й поведінки; *чуйність* – здатність помічати і брати до уваги інтереси й потреби інших; *гуманність* – орієнтованість на людину як універсальну цінність; *альтруїзм* – безкорисливі дії, спрямовані на благо (задоволення інтересів) інших людей.

Наступні методики були спрямовані на визначення сформованості у школярів саме зазначених вище якостей: діагностика «емоційного інтелекту» (за Н. Холлом, адаптована), прийняття інших (за шкалою В. Фейя, адаптована), соціальної емпатії (Н. Фетискін, В. Козлов, Г. Мануйлов, адаптована), доброзичливості (за шкалою Д. Кемпбелла, адаптована), довіри (за шкалою М.Розенберга, адаптована), особистісної установки «альтруїзм – егоїзм» (Н. Фетискін, В. Козлов, Г. Мануйлов, адаптована), інтерактивної спрямованості особистості (Н. Щуркова у модифікації Н. Фетискіна, адаптована) [2].

Результати показали, що більшість старших підлітків не виявляє чуйності і терпимості – прагнення розуміти, підтримувати, поважати інших та співпробітничати з ними, має низький рівень довіри до інших. Помітною є негативна «Я»-концепція, де домінує неприйняття своїх сильних сторін, відчуженість і недовіра до навколишнього світу – учні вважають, що їх не поважають, не шанують і не визнають. Це відбувається в силу низької самооцінки, низької самоповаги, почуття «меншовартості» та ін. І саме ці чинники перешкоджають продуктивній взаємодії старших підлітків з оточуючими, прийняттю ними інших людей з усіма їх перевагами і недоліками, а отже, їх просоціальній поведінці.

Понад половину старших підлітків експериментальних груп (53,3 %) і половина старших підлітків контрольних груп (50,1 %) показали, що вони не виступають альтруїстично зорієнтованими особистостями. Мотивацію учнів на гуманне поводження, емоційне залучення в життя інших та прояви емпатії майже не виявлено. Спостерігається орієнтація на особисті інтереси, що пов'язується з переважанням мотивів власного добробуту. Інтереси та цінності інших людей або ігноруються, або розглядаються виключно в практичному контексті, що і зумовлює конфліктність і труднощі у міжособистісній взаємодії. Учням властиві прояви інфантилізму, неконтрольованість вчинків, несвідоме наслідування дій інших. Методика для визначення рівня рефлексивності старших підлітків була спрямована на аналіз минулих помилок, успішного й неуспішного досвіду життєдіяльності. Отримані дані засвідчили, що менше 10 % учасників експериментальних і контрольних груп виявили здатність аналізувати помилки минулого і бажання уникати їх у майбутньому, критичний підхід до себе і до пережитого досвіду.

З метою діагностування вмінь учнів старшої школи діяти з позиції просоціальної поведінки, нести відповідальність за результати власної соціально значущої діяльності та залучати до неї інших, нами було запропоновано методику «Визначення відповідальності» (М. Осташева) та діагностику за шкалою совісності (В. Мельников, Л. Ямпольський) [3, с. 54–55]. За результатами діагностики «Шкала совісності» для більшості учнів (59,9 % в експериментальних і 61,2 % у контрольних групах) характерним є слабкий вияв позитивного досвіду поведінки, що регулюється переважно вимогами педагогів та батьків і резонансними зовнішніми стимулами. Саморегуляція та самоорганізація в них – інтуїтивні. Окрім того, було виявлено, що понад половину учасників експериментальної групи – 59,6 % та контрольної групи – 61,7 % – мають пасивний рівень відповідальності (дисциплінарної відповідальності, відповідальності за себе і відповідальності за інших у загальній справі). Проведені

додатково спостереження та індивідуальні бесіди засвідчили, що у старших підлітків спостерігається цілий комплекс негативних переживань (страх, гнів, почуття провини, сорому й т. ін.) та тих поведінкових реакцій, що засвідчують болісне сприйняття певних значущих особисто для них життєвих завдань і необхідності їх вирішення як непереборних складних перешкод. Панічні настрої, незадоволеність життям, розчарування у стосунках з дорослими й однолітками, відчуття безвиході ще більш посилюють дезадаптацію та загострюють безвідповідальність учнів, призводять до їх неспроможності до конструктивної взаємодії та нездатності, до вирішення багатьох проблем.

Достатньо високі показники доброзичливості учнів (понад 67,9 % в експериментальних і 65,8 % у контрольних групах), на нашу думку, пов'язані з процесами, що відбуваються у країні в останні роки. З одного боку, наявні досить жорсткі умови часу – часу героїзму та самопожертви українського народу, які диктують необхідність дружніх взаємостосунків, піклування і турботи про добробут інших. З іншого боку, зростає неабияка роль громадянського суспільства, що формує образ країни та консолідується для боротьби за свою землю і свої ідеали в очах усього світу. І в цьому випадку старші школярі вбачають багато прикладів для наслідування, а тому свідомо й несвідомо вони самі починають прагнути бути доброзичливими при взаємодії з оточуючими.

В оцінці ефективності сформованості просоціальної поведінки старших підлітків у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи ми спиралися на їхні знання, уявлення та розуміння сутності просоціальної поведінки, прояви ними ціннісного ставлення до себе й інших людей, а також їхню вмотивованість діяти з позиції просоціальної поведінки та вміння адекватно аналізувати дії інших людей і критично оцінювати власні якості й навички. Подальшого вивчення потребують форми й методи роботи з представниками різних вікових груп ЗНЗ з метою отримання ними досвіду просоціальної взаємодії з оточуючим світом і формування в них вміння просоціальної поведінки.

Література

1. Наказ № 382 від 02.06.2009 р. «Про затвердження Тимчасових стандартів надання медичної допомоги підліткам та молоді» [Електронний ресурс] / ЛігаЗакон. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua

2. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н. П. Фетискин, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов. – М. : Ин-т психотерапии, 2002. – 490 с.

3. Методика формування просоціальної поведінки учнів в умовах превентивного виховного середовища загальноосвітнього навчального закладу : посіб. / В. І. Кириченко, О. О. Єжова, Г. М. Даниленко, Т. В. Тарасова. – Х. : «Друкарня Мадрид», 2014. – 134 с.

УДК 378.096+373.58

Одарченко Наталя, Шуда Ірина, м. Суми

СПІВПРАЦЯ У СИСТЕМІ «ЗНЗ – ВНЗ» ЯК УМОВА ПОЛІПШЕННЯ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

У статті розглядаються методи і форми роботи викладачів вищих навчальних закладів у системі «Школа – ВНЗ» довузівської підготовки учнівської молоді. Показано, що успішна співпраця університету і школи допомагає абітурієнту визначитися з професією, розкрити можливості і здібності учнів при підготовці до вступу у ВНЗ та успішної їх адаптації у вищій школі. Авторами наводяться приклади з власного досвіду викладання математичних спецкурсів у школі.

***Ключові слова**: довузівська підготовка, вищий навчальний заклад (ВНЗ), математична освіта, дослідницький метод, пізнавальна діяльність.*

The article considers methods and forms of university teachers' activities in the collaboration between School and University in the pre-university training of pupils' youth. It is shown that effective cooperation between university and school helps senior pupils to choose the right profession, to discover pupils' opportunities and abilities in the course of their pre-university training and further successful adaptation to university. The authors present examples of their own experience of teaching special courses of mathematics in a secondary school.

***Keywords**: pre-university training, higher education institution (HEI), mathematical education, research method, cognitive activity.*

Важливим у сучасній освіті є запровадження новітніх педагогічних технологій та науково-педагогічних досягнень з активним використанням науково-викладацького потенціалу вищих навчальних закладів. При цьому доцільно здійснювати не випадкове збільшення обсягів знань учнів, а більше уваги приділяти визначенню того, заради чого вивчається той чи інший матеріал, які форми, методи, прийоми навчання необхідно застосовувати, тобто здійснювати певну допрофесійну підготовку учнів для успішного опанування ними обраних професій, зокрема, на вищому рівні освіти. Зміст, форми і методи навчання у школі повинні створювати сприятливі умови для успішного навчання молоді у вищих закладах освіти. Це дає підстави вважати, що практичне забезпечення

послідовності і наступності освіти у середніх загальноосвітніх та вищих навчальних закладах є актуальним завданням.

Проблеми безперервного, цілісного професійно-особистісного розвитку на етапі довузівської підготовки висвітлювали А. Алексюк, І. Зязюн, Н. Ничкало, О. Пєхота, П. Підкасистий, І. Підласий, В. Паламарчук, О. Савченко, Є. Фатєєва, С. Чистякова та ін. За останні роки окремі аспекти довузівської підготовки були об'єктом дисертаційних досліджень П. Гончарук, І. Бичкової, Л. Григорчук, С. Селівестрова, А. Нестеренко [2], Н. Муранової [3, 4, 5, 6]. Найчастіше дані доробки стосуються підготовки педагогічних кадрів та організаційних аспектів проблеми, а також шляхів вдосконалення механізму професійного відбору майбутніх абітурієнтів. Види довузівської підготовки можуть бути різними: навчання на факультеті довузівської підготовки або на підготовчих курсах; у системі «Школа – ВНЗ» або «Коледж–ВНЗ»; заняття з репетитором тощо [6, 7]. На часі звернути увагу саме на співпрацю школи і ВНЗ, коли викладачі університетів, кандидати і доктори наук, працюють безпосередньо зі школярами – майбутніми спеціалістами у різних галузях народного господарства.

Метою дослідження є найповніше розкриття можливостей і здібностей учнів при підготовці до вступу у ВНЗ та успішної їх адаптації у вищій школі, що полягає у співпраці викладачів ВНЗ та ЗНЗ.

Аналіз анкетування, проведеного у ВНЗ, допоміг виокремити низку найбільш важливих питань, що необхідно вирішувати студентам під час навчання у вищій школі. До основних із них можна віднести: самостійний пошук потрібної наукової інформації; формування знань у цілу логічну систему; оперативне і творче застосування знань, умінь і навичок для оволодіння новими знаннями та розв'язання задач прикладного характеру; застосування знань з різних предметів у навчальній і творчій професійній діяльності; поєднання навчальної діяльності з науковим пошуком і розв'язанням завдань розвитку відповідної виробничої сфери; спостереження, узагальнення фактів і явищ та прогнозування нових напрямків і тенденцій; розвиток індивідуальних творчих здібностей.

На основі даних діагностичних досліджень було виявлено, що до ВНЗ вступають учні, які мають середній бал ЗНО з математики та фізики, а саме: 180–190 балів. Разом з тим, аналіз якості знань студентів стосовно навчального матеріалу І-го семестру показує, що приблизно 50 % студентів мають досить посередні оцінки успішності при складанні екзаменів, заліків, проведенні модульних контрольних робіт та колоквіумів. Підвищення успішності студентів у середньому на 10 % спостерігається на 2–3-х курсах навчання. А на 4–6-х курсах посередні оцінки при складанні екзаменів, захисті курсових та дипломних робіт мають у середньому лише 15–20 % студентів. Тобто, на останніх курсах студенти адаптуються до навчання у ВНЗ. Проте, надто багато часу було згаяно на те, щоб навчитися виділяти головне, самостійно опрацьовувати науково-методичну літературу, засвоювати матеріал на необхідному рівні, застосовувати знання на практиці. Ці проблеми допомагає вирішувати співпраця шкіл та вищих навчальних закладів, де широко впроваджується диференційоване навчання з усіх навчальних предметів, як за змістом, формами, методами, способами подачі навчальної інформації учням, так і особливостями формування у них умінь і навичок застосування знань у практичній діяльності. Важливим при цьому є те, що кожного учня бажано навчити тому, що йому знадобиться у житті, з урахуванням його індивідуальних здібностей.

Викладачі ВНЗ проводять заняття у вигляді лекційних, практичних та семінарських занять. Ці заняття є школою наукового мислення, оскільки тут здійснюється не тільки виклад певної інформації, а й реалізується особиста творча діяльність викладача та учнів, пояснення фундаментальних основ наук, власних ідей, ставлення до певних явищ, законів, гіпотез, теорій тощо. При цьому процес подачі навчальної інформації проходить емоційно, яскраво, у чіткій логічній послідовності, із застосуванням аргументації кожного положення та факту. Такі заняття мають позитивні наслідки, бо в процесі їх проведення викладач впливає не тільки на розум учнів, але і на їх емоції та почуття. Запровадження таких форм подачі та пояснення навчального матеріалу є закономірним і необхідним процесом. Він здійснюється поступово, з широким застосуванням різноманітних засобів навчання, що підвищують інтерес до вивчення того чи іншого матеріалу, систематично уточнюють окремі теоретичні положення, створюють сприятливі умови оперативного проведення актуалізації необхідних знань для розуміння фактів, законів, положень, що пояснюються на лекції. Цим досягається практична реалізація поетапного методу подачі та пояснення навчального матеріалу, за необхідності – проведення оперативного контролю знань.

Однією із важливих проблем системи «Школа – ВНЗ» є визначення доцільності і ефективності використання таких форм навчання, як домашні завдання. Вони є важливим і необхідним елементом освіти. За типом і призначенням такі завдання можуть бути спрямовані на засвоєння нових знань, формування та застосування умінь і навичок, узагальнення та систематизацію знань, підготовку до

засвоєння нових, виконання практичних завдань тощо. Підбір наших домашніх завдань, які учні виконують із спеціально розробленого збірника задач, рекомендованого МОН України, зорієнтований на розвиток здібностей учнів [1]. Більше уваги приділяється домашнім завданням типу пропедевтичних (для актуалізації знань учнів та спрямування їх уваги на підготовку та розв'язання певної проблеми); типу тематичних (самостійне складання плану виконання певного завдання); типу акордних завдань для «занурення» у проблему та створення сприятливих умов для якісного сприймання та усвідомлення великих логічно взаємопов'язаних обсягів навчального матеріалу, написання доповідей, творів, проведення нових дослідницьких робіт.

Найбільш типові методи навчання, яким нами надається перевага при проведенні занять у системі «Школа–ВНЗ» – інформаційно-розвиваючі, за допомогою яких подається навчальна інформація викладачем; пошукові, або евристичні методи, за допомогою яких здійснюється включення учнів у пошукову діяльність. Важливою особливістю лекційної форми проведення занять є можливість керування пізнавальною діяльністю учнів, динамічність методики подачі навчальної інформації та велика інформованість.

Для підсилення функції активізації та управління пізнавальною діяльністю учнів можна використовувати також бесіди, диспути. При цьому, основною перевагою є можливості викладача «вивести назовні» зміст та особливості розумової діяльності усіх учнів і кожного зокрема. Саме бесіди надають можливість на якісно новому рівні використовувати прийоми аналізу та порівняння.

Також у нашій роботі з учнями шкіл широко застосовується робота з книгою, текст якої хоч і відрізняється від живого слова викладача, але має широкі можливості у керівництві пізнавальною діяльністю учнів. Це, як правило, фрагментарність подачі навчального матеріалу, чітка постановка задачі, виділення певних означень, змісту поняття тощо. Крім того, необхідність навчити учнів працювати з літературою є одним із важливих елементів організації самостійної діяльності школярів стосовно удосконалення і поновлення своїх знань.

Для підвищення рівня творчої діяльності учнів широко практикується проведення семінарів-практикумів, на яких, як правило, розв'язуються задачі, вправи підвищеного рівня складності – нетрадиційні завдання, або ті, що розв'язуються у нестандартних умовах. Це можуть бути задачі з неповними даними, розв'язання яких потребує самостійного пошуку нових даних, або задачі, що мають декілька способів вирішення. Ефективність практичних занять залежить від актуалізації базових знань майбутніх абітурієнтів, яка передбачає активне повторення і перевірку раніше набутих ними знань, навичок, вмінь. Важливу роль при цьому відіграють спеціальні системи вправ і задач, що доцільно будувати на диференційованій основі [2, с. 178].

Проведений аналіз сучасного стану теорії і практики, визначення дидактичної сутності змісту лекційних і семінарських форм проведення занять у системі «Школа – ВНЗ» дозволяє зробити висновки, що принципово змінюється позиція викладача і учня у навчальному процесі. Для викладача – це зміна монологічних методів подачі інформації на діалогові форми спілкування з учнями. Для учнів – це підвищення рівня самостійності у навчанні та можливостей вибору змісту, форм і методів навчання. Тобто учень перетворюється на того, хто задає запитання. Потрібно весь час пам'ятати, що шкільна математична освіта є частиною загальної, вищої математичної освіти, а тому ми повинні прагнути до спадкоємності між середньою і вищою школою.

Підготовка до успішної навчальної діяльності учнів після отримання середньої освіти – задача дуже актуальна, і роль вищої школи у її розв'язанні повинна бути не останньою. І, якщо ми ще у школі, зробимо учнів сприйнятливими до науки, дамо їм свідомий науковий напрямок, вселимо у них любов до самостійного здобуття знань, то це буде один із важливих кроків у одержанні ними якісної вищої освіти і успішному оволодінні своєю майбутньою спеціальністю. Тому, ми і обираємо такі форми і методи викладання, за яких важливим є не спосіб організації занять, а рівень діяльності учнів.

У вирішенні будь-якої задачі обов'язково присутнє зерно відкриття. Навчаючи за такими формами і методами учнів математиці, нами спостерігається, як вони вміють застосовувати отримані знання на практиці. Це вміння є загальним і включає у себе: вміння бачити можливість застосування теорії (як творчість); вміння безпосередньо застосовувати цю теорію (як навичка). Друге із указаних умінь формується безпосередньо виконанням учнями серії типових вправ, у яких потрібно діяти згідно з деяким заданим алгоритмом. Формування умінь першого типу викликає велику складність. Наприклад, представлення числа у різних формах; пошук різноманітних можливостей використання вивченої теорії (наприклад, дати відповідь на питання: які теоретичні знання можна застосувати при розв'язанні даної задачі); аналіз запису розв'язання.

Дослідницький метод пізнання, що використовується нами при проведенні занять, є

природним. Він відповідає природі людського мислення. Будь-які навчальні дослідження є вивченням вже пізнаного: учні розв'язують уже вирішені суспільством або наукою проблеми, але нові для них самих. Коли викладач розповідає в аудиторії про те, що вже досягнуто наукою, обговорює рішення уже розв'язаних задач, то йому цікаво і важливо зрозуміти, як вивчають математику його учні. Дослідницький метод у навчанні математики розв'язує дуже важливу проблему – розвиває математичні здібності. Вони проявляються у тому, з якою швидкістю, як глибоко, наскільки міцно і ґрунтовно засвоюється матеріал. Про швидкість судять за кількістю виконаних завдань у певний проміжок часу. Ґрунтовність установлюється за кількістю перевірок. Глибина засвоєння визначається тим, чи зможе учень використати для власних потреб накопичені знання.

Представлений нами матеріал опрацьований на основі співпраці кафедри математичного аналізу і методів оптимізації та Департаменту довузівської підготовки Сумського державного університету. Накопичений протягом багатьох років досвід роботи у системі «Школа–ВНЗ» довузівської підготовки учнівської молоді свідчить, що за допомогою різних форм і методів навчання викладачі вишів вносять вагомий внесок у процес оволодіння учнями науковими знаннями, пізнавальними вміннями і навичками [3, 4, 5, 7]. Це допомагає майбутнім абітурієнтам визначитися з професією, орієнтуватися в освітньо-інформаційному просторі, залучитися до наукових досліджень і використовувати накопичений потенціал у подальшому успішному навчанні у ВНЗ. Пошуки методів удосконалення довузівської підготовки школярів продовжуються, розглядається можливість дистанційної підготовки учнів до вступу у виші.

Література

1. Одарченко Н. І. Збірник задач зі спецкурсу «Вибрані розділи математики» : навч. посіб. / Н. І. Одарченко, О. В. Бондар. – Суми : Вид-во СумДУ, 2009. – 171 с.
2. Нестеренко А. М. Розвиток пізнавальної самостійності майбутніх абітурієнтів у системі довузівської математичної підготовки : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Нестеренко Алла Миколаївна. – Київ, 2005. – 230 с.
3. Муранова Н. П. Фізико-математична підготовка старшокласників до навчання в технічному університеті: [монографія] / Н. П. Муранова. – К. : НАУ, 2013. – 464 с.
4. Муранова Н. П. Проблема змісту фізико-математичної підготовки старшокласників у теорії і практиці навчання при ВНЗ / Н. П. Муранова // Вища освіта України. – 2012. – № 1 (дод. 1). – С. 347–355. – (Темат. вип. «Інтеграція вищої школи України до європейського та світового освітнього простору»).
5. Муранова Н. П. Формування мотивації до вивчення фізики і математики у процесі підготовки до навчання в технічному університеті / Н. П. Муранова // Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія і практика : зб. наук. праць ; вип. 7/ І. С. Волощук [та ін.]. – К. : Ін-т обдарованої дитини, 2012. – С. 238–254.
6. Муранова Н. П. Теоретичні і методичні засади фізико-математичної підготовки старшокласників до навчання в технічному університеті: дис. … докт. пед. наук : 13.00.09 / Муранова Наталія Петрівна. – Тернопіль, 2014, – 490 с.
7. Муранова Н. П. Допрофесійна підготовка учнів авіакосмічного ліцею в системі «ліцей – ВНЗ» : [монографія] / Н. П. Муранова. – К. : НАУ, 2005. – 247 с.

УДК 82'373.21
Олександрук Ірина, м. Київ

ВИКОРИСТАННЯ ПРОЕКТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті розглядається використання проектних технологій на уроках української літератури під час вивчення літературних творів у загальноосвітніх навчальних закладах.

Ключові слова: *проект, методи, дослідження, група, інтеграція.*

This article deals with the use of project technologies in studying works of literature at Ukrainian literature lessons in secondary schools.

Keywords*: project, methods, research, group, integration.*

Проектні технології завжди спрямовані на активізацію пізнавальних інтересів учнів; розвиток їх творчих здібностей, умінь застосовувати знання на практиці та формування критичного мислення.

Актуальність наукової розвідки полягає у тому, що проектні технології обумовлюються, передусім, необхідністю розуміти сутність та призначення отриманих знань, своєї роботи, самостійно ставити професійні цілі та завдання, обмірковувати способи їх здійснення.

Метод проектів вважають одним із найперспективніших методів навчання, адже він створює

умови для творчої самореалізації тих, хто навчається; підвищує мотивацію до навчання; сприяє розвитку інтелектуальних здібностей; дозволяє залучити кожного до активного пізнавального процесу; сприяє формуванню навичок пошуково-дослідницької діяльності; допомагає виявляти свої здібності у груповій співпраці, набуваючи комунікативних умінь; навчає грамотній роботі з інформацією [1, с. 1].

Аналіз досліджень. Метод проектів був запропонований і розроблений американським філософом Дж. Дьюї в першій половині XX ст. Він запропонував будувати навчальний процес на активній основі, спираючись на цілеспрямовану діяльність учнів, з урахуванням їх особистої зацікавленості в цих знаннях.

З середини 1990-х р. метод проектів починає привертати до себе увагу педагогів російських та українських шкіл. Л. Варзацька й Л. Кратасюк розробили практичні методичні поради щодо організації проектної діяльності учнів на уроках української мови, Г. Токмань вважає проектування сучасною навчальною технологією викладання української літератури. Детальні методичні рекомендації у процесі навчання української літератури розглядалися у працях Л. Герус, Г. Присмицької, О. Дем'яненка.

Загальні теоретичні положення щодо методу проектів розглядаються у працях українських (К. Баханов, А. Касперський, О. Коберник, Є. Павлютенков, В. Сидоренко, С. Ящук) та російських (Е. Полат, Н. Пахомова, Н. Матяш, І. Чечель) науковців [2, с. 5–6].

Мета статті – розкрити можливості і застосування проектних технологій на уроках української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах загалом.

Основною тезою сучасного розуміння методу проектів науковець Є. Полат називає вислів: «Усе, що я пізнаю, я знаю, для чого мені це потрібно та де й як я можу застосувати ці знання».

Новий тлумачний словник української мови в 4-х томах дає таке визначення: «проект – задуманий план дій, задум, намір».

Метод проектів містить у собі: 1) заплановану діяльність, що передбачає досягнення поставлених завдань протягом певного періоду часу і в межах певного бюджету; 2) навчально-практичну діяльність, що має певні освітні цілі; включає дослідження та вирішення проблем, використання різних матеріалів, планується та використовується учнями та вчителями за умов, близьких до реальних.

В основі методу проектів лежить: а) розвиток пізнавальних умінь і навичок учнів; б) уміння орієнтуватися в інформаційному просторі; в) уміння самостійно конструювати свої знання; г) уміння інтегрувати свої знання з різних галузей науки; д) уміння критично мислити.

Проектна діяльність може знаходити застосування на різних етапах навчання й виховання, маючи опорою стрункую систему філософських і психологічних концепцій. Сферою цілепокладання є створення умов для розвитку творчої активності учнів і самореалізації сутнісних сил.

Проекти розрізняються за: *пріоритетним видом діяльності* (творчі, соціальні, дослідні, рольові, пошукові, ігрові); *предметно-змістовною сферою інтересів* (екологічні, правові, телекомунікаційні, філологічні, політехнічні, інформаційні, художні); *участю в розробці* (індивідуальні, парні, групові, колективні); *терміном виконання* (короткочасні, середньої тривалості, довготривалі); *характером партнерських взаємодій між учасниками проектної діяльності* (кооперативні, змагальні, конкурсні); *рівнем реалізації міжпредметних зв'язків* (моно предметні, міжпредметні); *формою презентації-захисту* (пленарні, стендові, мультимедійні, рольові, творчі) [1, с. 1].

Метод проектів має таку структуру:

І. *Постановка проблеми-задачі.* Робота починається з постановки проблеми, так званого ключового питання, що становить суть проекту. Його формулює вчитель. Ключове питання, маючи всеосяжний, стимулюючий характер, розкриває сутність літератури, пов'язує її з іншими дисциплінами та з життям. Після цього учитель ставить перед учнями завдання щодо матеріального вираження майбутніх створених ними проектів (відеофільм, бортжурнал «подорожей», альбом, газета, альманах, низка заходів, репортажів, веб-сторінка тощо). Ключове питання проекту через свою глобальність, абстрактність може видатись учням недоступним. Виникає потреба конкретизації, уточнюючих питань, що називаються тематичними. Ці питання, ретельно розроблені вчителем заздалегідь, вказують механізми розкриття ключового питання. Вони не мають однозначної «правильної» відповіді, а покликані активізувати учнів до роздумів, досліджень, пошуку, дискусії.

ІІ. *Самостійна дослідницька робота учнів.* Наступний етап уроку повністю присвячений дослідницькій роботі учнів над тематичними питаннями, що може проводитися в парах, у групах.

ІІІ. *Оцінка поетапних результатів.* Після виконання завдання учні звітують про результати – відбувається активне обговорення аспектів тематичних питань, підсумовуються проміжні результати

роботи над проектом.

IV. *Створення проекту та його захист.* Підсумкову оцінку вчитель виставляє за проект після його захисту учнем.

Досвід розробки із цієї проблемної теми переконливо довів ефективність [3, с. 1–4]. Розглянемо це на прикладі проекту «Українська нація збереже себе в родині!», що можна використовувати під час вивчення творчості І. Нечуя-Левицького та його повісті «Кайдашева сім'я». Проект базується на державних стандартах та навчальних програмах з таких предметів, як: українська література, українознавство, основи правознавства, інформатика.

Мета проекту – детально опрацювати повість І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я»; навчити учнів працювати з даним текстом та аналізувати його; розкрити майстерність автора у змалюванні образів твору; розвивати навички складання порівняльної характеристики персонажів; допомогти учням усвідомити широту проблематики повісті; навчити визначати основні проблеми повісті; поглиблювати вміння обґрунтовувати свої міркування, співпрацювати з іншими; висловлювати особисте ставлення до проблем, що описує І. Нечуй-Левицький, до «кайдашевих рис»; виховувати повагу до рідного слова.

Даний проект є інтегрований, пов'язаний з п'ятьма дисциплінами.

Ключове питання проекту: чи можуть розв'язатися конфлікти, що виникають у нашому житті, через сприйняття навколишньої дійсності в культурно-соціальній спадщині мудрості поколінь?

Тематичні питання:

1. Чи можна назвати проблему батьків і дітей головною проблемою твору «Кайдашева сім'я» І. Нечуя-Левицького?
2. «Чи знайшла своє відображення народна мудрість: «Погано жить, як з сусідами не дружить» у повісті «Кайдашева сім'я» І. Нечуя-Левицького?»
3. Чи можлива зустріч з «кайдашами» у наш час?

Під час опрацювання матеріалу доцільним є використання методу «робота у групах».

І група – «Знавці літератури» працюють над питанням: «Чи можна назвати проблему батьків і дітей головною проблемою твору?». Щоб підготуватися до відповіді, необхідно проаналізувати повість І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я», визначати проблематику, конфлікти у повісті, описані у ній історичні події, створити порівняльну таблицю головних героїв. Цікавим та результативним є завдання: порівняти комікси «Кайдашева сім'я» із оригіналом повісті, щоб передбачити, як можна було б відповісти в різних ситуаціях, щоб уникнути конфлікту. Результатом роботи цієї групи можливе створення календаря-порадника «Як не сваритися з батьками» та звітної презентації.

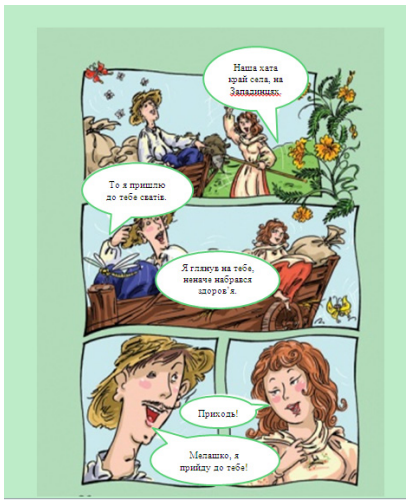

ІІ група – «Встановлювачі порядку», які працюють над питанням: «Чи знайшла своє відображення народна мудрість: «Погано жить, як з сусідами не дружить» у повісті «Кайдашева сім'я» І. Нечуя-Левицького»? Для цього потрібно проаналізувати художній твір, з'ясувати, як складалися відносини родичів-сусідів у повісті, дослідити проблему сусідства, опрацювати юридичну літературу, визначити жанр повісті. Результатом роботи цієї групи можливе створення презентації «Сусідство і закон» та звітної презентації.

ІІІ група – «Шукачі істини» опрацьовують питання: «Чи можлива зустріч з «кайдашами» у наш час»? Завданням цієї групи є аналіз художнього твору І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я», визначення характерних рис головних героїв повісті. Необхідно визначити, які саме риси ми називаємо «кайдашевими», для цього потрібно виконати творчі завдання, написати твір-роздум. Результатом роботи цієї групи можливе створення веб-сайту «Як не стати кайдашами» та звітної презентації.

Також кожна із творчих груп повинна провести опитування за запитаннями. Група «Знавці літератури»: чи є у вас сварки в сім'ї, які основні їх причини? Група «Встановлювачі порядку»: чи часто ви сперечаєтеся з сусідами? Група «Шукачі істини»: яким є ставлення людей до «кайдашевих рис»?

Щотижня юні дослідники випускатимуть газету «Вісник», де розповідатимуть про свою роботу над проектом та пропонуватимуть багато цікавого.

Кінцевим результатом роботи є створення та презентація учнями своїх напрацювань у вигляді

публікацій, презентацій, веб-сайту. Після завершення роботи доцільно провести творчий вечір на тему: «Українська нація збереже себе в родині!», на якому представити результати своїх досліджень, здійснених під час роботи над проектом.

Використання проектних технологій під час навчання в загальноосвітніх навчальних закладах надає можливість учням удосконалювати знання не лише з одного предмета, а й з інтегрованих дисциплін, виробити вміння співпрацювати з іншими, критично мислити та орієнтуватися в інформаційному просторі.

Література

1. Ящук С. М. Розвиток творчого потенціалу учнів у процесі проектно-технологічної діяльності / С. М. Ящук // Рідна школа. – 2004. – № 4. – С 9-11.
2. Нищета В. А. Технологія життєтворчих проектів на уроках української мови талітератури : [навч. посіб.] / В. А. Нищета. – Х. : Основа, 2009.
3. Нищета В. Метод проектів на уроках літератури / В. Нищета // Українськамова та література. – 2006. – № 17(465). – С. 4-9.
4. Башинська Т. Проектувальнадіяльність – основа взаємодіївчителя та учнів / Т. Башинська // Дайджест педагогічних ідей та технологій. – 2003. – № 3. – С. 49-52.
5. Иванова Л. Проектирование в обучении: дидактические принципы / Л. Иванова // Учитель. – 2004. – № 6. – С. 11-15.
6. Косогова О. О. Метод проектів на уроках зарубіжної літератури / О. О. Косогова. – Х. : Ранок, 2008. – 144 с.
7. Мелашенко К. М. Технологія проектного навчання / К. М. Мелашенко // Завуч. – № 13(271). – 2006. – С. 12-14.
8. Морзе Н. Метод навчальнихпроектів / Н. Морзе // Вісник програм шкільних обмінів. – Режим доступу : http://visnyk.iatp.org.ua/print;498/
9. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / за ред. О. М. Пєхоти. – К. : А.С.К., 2001. – 256 с.
10. Метод проектів. Коваль Н. М., Олійник А. П. – Режим доступу : http://prirodazpk.ucoz.ua/publ/metod_proektiv_koval_nm_olijnik_ap/1-1-0-9.
11. Новий тлумачний словник української мови в 4-х томах. – Режим доступу : http://on2.docdat.com/docs/700/index-73673-1.html

УДК 81:82:81,0(045)
Омельченко Лідія, м. Лубни

КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД У ВИВЧЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

У статті висвітлено особливості забезпечення компетентнісного підходу до мовленнєвого розвитку старшокласників.

Ключові слова: *компетентнісний підхід, комунікативна компетенція, мовленнєвий розвиток, інтерактивні методи.*

The article highlights peculiarities of providing the competence-based approach to senior pupils' communicative abilities development.

Keywords: *competence-based approach, communicative competence, speech development, interactive methods.*

Швидкість соціальних і технологічних змін у навколишньому середовищі, прискорене нагромадження інформаційних ресурсів і засобів навчання, що стають доступними для більшості людей планети, мобільність населення зумовлюють переосмислення функцій загальної середньої освіти, покладають особливі завдання на систему доуніверситетської підготовки та вищі навчальні заклади.

Важливим елементом кожної національної спільноти є мовна освіта. Єдина державна мова дає змогу сконцентрувати інтелектуальний потенціал нації й зробити його могутньою рушійною силою суспільного прогресу. Мовою єднання й консолідації суспільства в Україні є й завжди повинна бути сучасна українська літературна мова, бо це жива мова корінного народу, органічна для цієї землі й природи, вона має довгу історію й славні традиції та великі надбання словесного українського мистецтва [1, с. 7]. Компетентнісний підхід є вкрай необхідним у методиці навчання української мови та літератури, бо є «своєрідним орієнтиром, що спрямовує на виконання головної мети мовної освіти – виховання мовної особистості, яка володіє системою знань, умінь і навичок, що забезпечують її високий рівень спілкування в різних життєвих ситуаціях» [8, с. 5]. Тому, актуальним завданням є реалізація компетентнісного підходу в навчанні, що передбачає спрямованість освітнього процесу на формування й розвиток ключових компетенцій особистості. Результатом такого процесу має бути сформованість загальної компетентності людини, яка включає сукупність ключових компетенцій, і є

інтегрованою характеристикою особистості. Відомо, що компетенція й компетентність – два різних поняття. Компетенція – це суспільна норма, вимога, що включає знання, уміння, навички, способи діяльності, певний досвід. Компетенція сама по собі не є характеристикою особистості. Нею вона стає в процесі засвоєння й рефлексії учня, перетворюючись у компетентність. Компетентність – це здатність застосовувати набуті знання, вміння, навички, способи діяльності, власний досвід у нестандартних ситуаціях з метою розв'язання певних життєво важливих проблем. Компетентність є особистісним утворенням, що проявляється в процесі активних самостійних дій людини.

Проблема формування ключових, загальнопредметних та предметних компетентностей учнів завжди була в центрі уваги українських науковців: Т. Байбари, Н. Бібік, О. Біди, С. Бондар, І. Гудзик, Л. Коваль, О. Локшиної, Н. Муранової [5, 6, 7], О. Онопрієнко, О. Овчарук, О. Пометун [9], К. Пономарьової, О. Савченко [10], С. Трубачової та ін. Вченими визначено зміст основних дефініцій «компетентність» і «компетенція», здійснено порівняльну характеристику ключових компетентностей у європейських освітніх системах, розглянуто методичні аспекти формування в школярів компетенцій та компетентностей, зроблено рефлективний аналіз застосування компетентнісного підходу, визначено практичні підходи до формування ключових компетентностей у старшокласників.

Необхідність застосування компетентнісного підходу в навчанні української мови та літератури на всіх рівнях – безперечна перевага такого підходу над іншими традиційними й інноваційними методами. Система використання української мови та літератури в умовах упровадження компетентністного навчання являє собою сукупність компонентів, спрямованих на досягнення освітніх цілей та завдань щодо задоволення потреб і запитів кожної особистості в розвитку, саморозвитку та підготовці до життєвого й професійного самовизначення.

Основою цієї системи є розвиток ціннісно-емоційної сфери особистості, формування комунікативної і літературної компетенцій, наповнення процесу навчання особистісним змістом, підтримка індивідуальності, неповторності кожного учня, формування готовності до розв'язання життєво важливих проблем. У ній акцентовано увагу на результаті освіти, причому як результат розглядається не сума засвоєної інформації, а здатність людини діяти в різних проблемних ситуаціях.

Компетентнісний підхід визначає результативно-цільову спрямованість освіти, що є його безперечною перевагою над іншими традиційними та інноваційними підходами. Компетентнісний підхід покликаний подолати прірву між освітою та потребами життя. Результат – це утвердження таких суспільно значущих цінностей як свобода вибору, життєвий досвід, проектна і творча діяльність учнів.

Предмети «Українська мова» та «Українська література» спроможні забезпечити формування й розвиток таких ключових компетенцій, як: комунікативна, соціальна, загальнокультурна, читацька, уміння вчитися.

Для забезпечення комунікативної компетенції в учнів необхідно сформувати готовність до спілкування з іншими людьми. У процесі навчання учні повинні оволодіти: різними видами мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання та письмо); мовою як засобом спілкування.

Формування комунікативної компетентності дозволяє: узгоджувати загальну мету навчання з власними цілями, враховувати вікові особливості учнів, реалії життя суспільства; підготувати учнів до свідомого й відповідального навчання, досягнення успіху у виборі майбутньої професійної діяльності; дає можливість використовувати отримані знання й вміння в життєвих ситуаціях; підвищувати ступінь мотивації до навчання за рахунок усвідомлення його користі для сьогоднішнього й майбутнього життя; виробити вміння комунікації з іншими людьми, тобто сформувати комунікативно-компетентнісну особистість, готову до будь-яких форм комунікативної взаємодії.

Соціальна компетенція передбачає здатність діяти в життєвих ситуаціях відповідно до соціальних норм і правил. Для цього потрібно формувати здатність: продуктивно співпрацювати з різними партнерами в групі та команді; виконувати різні соціальні ролі; брати на себе відповідальність за прийняті рішення та їх виконання.

Розвитку культури особистості стосується загальнокультурна компетенція. Її реалізація передбачає передовсім формування: культури міжособистісних відносин; толерантної поведінки; моральних якостей; ознайомлення з культурною спадщиною українського народу та найважливішими досягненнями національної науки.

Сформована читацька компетентність – це крок до морального, інтелектуального, фізичного самовдосконалення, що спонукає до самоосвіти, саморозвитку та самомотивації до читання.

Читацька компетентність включає в себе такі різновиди компетентностей: літературно-

мистецьку – сприймання літератури як частини культури, розуміння її специфіки як мистецтва слова; власне читацьку – знання теорії, здатність аналізувати художній твір, уміння давати особисту оцінку прочитаному; ціннісно-світоглядну, що передбачає розуміння світоглядних категорій, що знайшли художнє відображення в літературних творах; комунікативно-мовленнєву, тобто комплексне застосування мовних і немовних засобів із метою спілкування, володіння основними видами мовленнєвої діяльності, здатність до написання творчих робіт тощо; інформаційну – оволодіння вмінням самостійно й продуктивно працювати з різноманітними друкованими й електронними джерелами інформації; когнітивну, що передбачає здатність розширювати свої знання про автора, персонажів твору, формувати не тільки вміння розуміти задум автора, а й бажання продовжити його власним текстом.

Ключова компетентність уміння вчитися виявляється в здатності учня організовувати й контролювати свою навчальну діяльність. Ця компетентність реалізується шляхом формування мотивації до навчання та здатності: організовувати свою працю для досягнення результату; виконувати розумові операції й практичні дії; володіти вмінням навчати самоконтролю та самооцінки.

Уміє вчитися той учень, який: сам виявляє мету діяльності або приймає поставлену вчителем; виявляє зацікавленість у навчанні, докладає вольових зусиль; організовує свою працю для досягнення результату; відбирає або знаходить потрібні знання, способи для розв'язання завдання; виконує інтелектуальні або практичні дії, прийоми, операції на репродуктивному і творчому рівнях; володіє вміннями й навичками самоконтролю та самооцінки; усвідомлює результативність своєї діяльності й прагне її вдосконалити.

Компетентнісний підхід – це орієнтир розвитку національної системи освіти. Для того, щоб він повною мірою став реальним, необхідна екстраполяція його ідей на педагогічний процес. Оскільки особливістю компетентнісного підходу є нова мета навчання, очевидним стає те, що відповідно до неї мають бути адаптовані всі компоненти навчального процесу: школа, доуніверситетська освіта, вищий навчальний заклад. Тільки за умови охоплення всього педагогічного процесу можна досягти формування компетентності особистості.

Література

1. Іванишин В. Мова і нація / В. Іванишин, В. Радевич-Винницький. – Дрогобич : Відродження, 1994.
2. Життєва компетентність особистості : наук.-метод. посіб. / за ред. Л. В. Сохань, І. Г. Єрмакова [та ін.]. – К. : Богдана, 2003. – 520 с.
3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : «К.І.С.», 2004. – 112 с.
4. Мамчур Л. Витоки компетентнісного підходу до навчання мови в дослідженнях вітчизняних учених / Л. Мамчур // Українська мова і література в школі. – 2011. – № 2. – С. 8–12.
5. Муранова Н. П. Компетентнісний підхід як теоретичне підґрунтя фізико-математичної підготовки старшокласників до навчання в технічному університеті / Н. П. Муранова // Актуальні проблеми вищої професійної освіти України : Всеукр. наук.-практ. конф., 22–23 берез. 2012 р. : матер. конф. – К. : НАУ, 2012. – С. 51.
6. Муранова Н. П. Концепція компетентністного підходу в системі доуніверситетської підготовки майбутніх студентів технічних спеціальностей / Н. П. Муранова // Теорія та методика навчання фундаментальних дисциплін у вищій школі : зб. наук. праць ; вип. 8. – Кривий Ріг : Вид. відділ КМІ, 2013. – С. 112–122.
7. Муранова Н. П. Компетентністні засади доуніверситетської фізико-математичної підготовки старшокласників / Н. П. Муранова // Психолого-педагогічні проблеми становлення сучасного фахівця : Міжнар. наук.-практ. конф., 15–16 трав. 2013 р. : зб. наук. статей / Харків. нац. екон. ун-т. – Х. : ХНЕУ : ХОГОКЗ, 2013. – С. 266–271.
8. Пентилюк М. Компетентнісний підхід до формування мовної особистості в євроінтеграційному контексті / М. Пентилюк // Українська мова і література в школі. – 2010. – № 2. – С. 2–5.
9. Пометун О. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти / О. Пометун // Рідна школа. – 2005. – № 1.
10. Савченко О. Я. Уміння вчитися як ключова компетентність загальної середньої освіти / О. Я. Савченко // Компетентнісний підхід у сучасній освіті; світовий досвід та українські перспективи. – 2005.

УДК 374:378.147.091.31-051 **Опалюк Тетяна, м. Кам'янець-Подільський**

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ВЧИТЕЛЯ

Стаття присвячена науково-теоретичним аспектам професійної підготовки студентів педагогічних ВНЗ, особливостям забезпечення неперервної освіти, розвитку та саморозвитку майбутніх педагогів.

Ключові слова: *система освіти, неперервна освіта, професійна освіта, педагогічна освіта, розвиток, саморозвиток, становлення.*

The article deal with scientific and theoretical aspects of the professional training of student teachers as well as with special measures to ensure their continuing education, development and self-development.

Keywords: *education system, continuing education, professional education, teacher education, development, self-development, formation.*

Загальновизнано науковцями, що в Україні нині відбувається становлення нової системи освіти, орієнтованої на входження в світовий освітній простір. Цей процес супроводжують істотні зміни в педагогічній теорії і практиці навчально-виховного процесу. Відбувається зміна освітньої парадигми: пропонуються новий зміст і нові підходи до освіти. Українська система освіти знаходиться на зламному етапі свого розвитку, оскільки, з одного боку, здійснюється її модернізація, виходячи із завдань внутрішнього розвитку даної сфери суспільного життя, а з іншого, – для інтеграції України в європейське співтовариство необхідний перехід до нової парадигми, що відповідає економічним і соціальним потребам суспільства, заснованого на знаннях, а також вимагає вирішення низки найскладніших завдань, що потребують не лише значних матеріальних ресурсів, а й чіткої концептуалізації і теоретичного осмислення.

Незважаючи на значні успіхи цивілізованих держав у розвитку освіти, науковці оцінюють її нинішній стан як кризовий. Кризу в сфері освіти пов'язують, насамперед, із відставанням педагогічної системи від темпів розвитку суспільства [1, с. 37]. Потреба забезпечити відповідність освіти вимогам сучасності набула нового звучання, і належить до низки невідкладних завдань. Головне завдання полягає в тому, щоб переосмислити місію вищої освіти, зокрема, з огляду на потребу суспільства в організації неперервної освіти фахівців. Національна Доктрина розвитку освіти України [2] і Закон України «Про вищу освіту» [3] визначають головну мету української системи освіти – створити умови для розвитку й самореалізації кожної особистості, формувати покоління, здатне вчитися протягом усього життя, створювати й розвивати цінності громадянського суспільства.

Проблемами відповідності освіти вимогам часу в Україні присвятили свої публікації С. Гончаренко, Р. Гуревич, І. Зязюн, І. Козловська, Н. Ничкало, С. Сисоєва, Г. Тарасенко, Л. Хомич та ін. Аналіз перспектив розвитку країни, окреслених у їхніх працях, дозволяє припустити, що суспільство XXI ст. буде орієнтованим на зростаючі можливості знання й інформації. Це вимагає істотних змін у системі освіти, зокрема в професійній.

Пріоритетними завданнями в галузі освіти є забезпечення базової освіти для всіх і розширення можливостей неперервної освіти. Ця мета узгоджується з необхідністю відновлення й удосконалення освіти на всіх рівнях, включаючи вищу освіту. Як і раніше, головне завдання полягає в тому, щоб зробити вищу освіту доступною для всіх на основі повної рівності і в залежності від здібностей кожного. У державних документах щодо реформування освітнього процесу зазначається, що освіта є основою духовного, соціального, економічного, культурного розвитку суспільства і держави [3]. Метою освіти є всебічний розвиток людини як найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями.

Отже, до нових функцій, що має виконувати освіта, можна віднести такі як: створення умов для неперервної самоосвіти і самовдосконалення; забезпечення доступу до всесвітньої мережі освітніх знань; інтеграція України у світовий освітній простір; розвиток творчих здібностей і навичок.

Процеси глобалізації суспільного розвитку, перехід від національних економік до світової економіки, формування особливих міжнаціональних інформаційних структур спричинили процес зростання значення особистості, сучасних засобів інформації та комунікації, забезпечили різке розширення можливостей індивідуального спілкування та розвиток мережевих зв'язків. Науковці справедливо зазначають, що «практика формування інформаційного суспільства у різних країнах світу свідчить, що загальнодержавний успіх зазначеного процесу залежить, у першу чергу, від ефективності освітніх технологій» [4, с. 31].

Останніми десятиліттями спостерігається зростання інтересу усіх прошарків суспільства до медіа, що несуть усі види соціальної інформації: економічну, наукову, політичну, естетичну тощо. Деякі науковці зазначають, що, занурюючись в інформаційний та віртуальний світ, люди зазнають труднощів в оцінюванні, аналізі й критичному осмисленні величезного інформаційного потоку. Така ситуація призводить до поступового знецінення потреби в набутті знань, людському спілкуванні, у духовно-естетичному збагаченні. Для певного прошарку молоді засоби інформації виконують, на жаль, лише розважальну або релаксаційну функцію. Інші стверджують, що засоби інформації досить часто використовують спеціальні технології маніпулювання психікою і свідомістю. З огляду на це, Т. Пашукова вважає, що «настав час спеціального, починаючи з соціальних працівників і студентів педагогічних ВНЗ, навчання населення психогігієнічним правилам організації інформаційного середовища» [5, с.15]. Йдеться про підвищення культури споживання інформації, про вміння оцінити її психологічний вплив, про готовність до адекватних форм реагування на негативні впливи. Отже, в різноманітті засобів інформації вбачають і джерело знань, засіб всебічного розвитку і, водночас, перешкоду в навчанні і вихованні, що гальмує цей розвиток. Дійсно, засоби масової комунікації можуть сприяти як позитивному розвиткові людини, так і духовній, моральній, естетичній кризі особистості.

Усі зазначені проблеми значно стосуються й галузі освіти. На сьогодні вже є значна кількість наукових публікацій педагогів, психологів та інших науковців, у яких розглядаються переваги та недоліки використання новітніх освітніх технологій в умовах розвитку інформаційного суспільства. Проблема загострюється ще й тим, що інформаційні та інші наукові технології різко зменшили час життя знань. Своєрідність сучасної вищої школи полягає в тому, що їй слід готувати фахівців і проводити реформи, виконуючи не сьогоднішнє, а майбутнє соціальне замовлення. Тому, перед освітою стоїть складне завдання – діяти, з огляду на майбутнє. Безумовно, все, що перевірене досвідом і життям у галузі освіти, варто зберегти. Водночас, необхідна переорієнтація освітнього процесу та його модернізація. У сучасних умовах необхідно заохочувати дослідження, пошук, новаторство, інноваційну діяльність.

За сучасних кризових умов найактуальнішим завданням є активізація творчих сил та зміцнення інтелектуального потенціалу нації. Сучасна ситуація в умовах ринкових відносин вимагає постійного розвитку і саморозвитку людини як суб'єкта власної життєдіяльності. Засобом розв'язання цього завдання є концепція неперервної освіти, що визначає нові підходи до проектування системи освіти, до змісту педагогічного процесу, наступності його рівнів. Ідея неперервної освіти – одна з найбільш прогресивних ідей поч. XXI ст. Її головний сенс – постійне творче вдосконалення, оновлення і розвиток кожної особистості протягом усього життя. Темпи технологічного й науково-технічного прогресу сьогодні такі, що більшість знань застарівають протягом 3–5 рр. Тому, жоден ВНЗ не в змозі підготувати фахівця на весь період його професійної діяльності. Фахівці будь-якої галузі мають бути готовими до необхідності підвищувати свою кваліфікацію протягом усієї професійної діяльності. Окрім того, виникає потреба, щоб нові знання надходили в систему освіти безпосередньо в процесі навчання. Особливо гостро ця проблема стосується підготовки вчителя.

Науковці наголошують, що значну частину випускників педагогічних ВНЗ характеризують: нестійкість професійної позиції, автократизм у спілкуванні, низький рівень рефлексії, організаторських, комунікативних, прогностичних умінь, наслідування, страхи приймати самостійні творчі рішення. Походження цих явищ безпосередньо пов'язане з прорахунками у формуванні у фахівців професійної готовності до педагогічної діяльності, до взаємодії з суб'єктами освітнього процесу.

У зв'язку із загальним підвищенням рівня науковості всіх сфер громадського життя, у т. ч. й освітніх процесів, зростають вимоги до загальнокультурного і професійного рівня вчителя. Науковці одностайні в тому, що «характерними рисами сучасної освіти є потреба постійного вдосконалення навчальних програм та методик викладання, потреба широкого і повномасштабного перенавчання та перепідготовки кадрів» [6, с. 125]. З метою забезпечення цих потреб необхідне формування потреби в неперервній освіті протягом усього життя в свідомості сучасного вчителя.

Педагогічна освіта має характеризуватися відкритістю, інноваційністю, креативністю, перспективністю. Школам потрібні добре підготовлені до своєї професії вчителі. Суттєвим питанням у підготовці вчителя є зміна «філософії» освіти з репродуктивної на творчу. Освіта вчителів має керуватися не лише адаптаційною доктриною, а, насамперед, критично-креативною. Нині перевага надається творчому, інноваційному вчителю, який точно помічає і вирішує дидактично-виховні проблеми, а також проектує нові рішення. Навчання для інновацій, на нашу думку, має стати основним положенням концепції підготовки вчителів. Замість того, щоб готувати вчителів виключно для відтворювального виконання професійних функцій, як це практикувалось раніше, педагогічна освіта має в широкому масштабі готувати творчих учителів, учителів-новаторів, які були б здатні не

лише вміло користуватися накопиченим досвідом, а й активно, творчо збагачувати його новими цінностями. Світ думок вчителя має бути значно більшим і ширшим, ніж поле його діяльності.

Сучасна людина живе в умовах насиченого інформаційного середовища, і завдання освіти – навчити жити в цьому потоці, створити передумови і умови для безперервного кваліфікаційного зростання. Абсолютно нові можливості для викладачів і студентів відкривають сучасні комунікаційні системи, що пов'язуються з реальними можливостями побудови відкритої системи освіти, що дозволяє кожній людині вибрати власну стратегію навчання. Необхідними на нинішньому етапі є зміна ролі вчителя, його перетворення з авторитета, який володіє значним обсягом знань і вмінь, в модератора або провідника в світі знань.

Окрім того, школа і вчитель перестають бути єдиним джерелом знань. Різні форми дистанційного навчання (телебачення, комп'ютерні освітні програми, інтернет) можуть частково замінити вчителя, і в будь-якому випадку є суттєвим елементом посередника в отриманні знань. Швидке впровадження інтернет-технологій створило всесвітню комунікативну платформу, що відкрила шляхи для перегляду традиційних способів навчання. Сучасний учитель має розуміти це і намагатися співіснувати з цими формами, а не конкурувати з ними. Він також має вміти використовувати ці нові форми роботи, щоб таким чином виконати надану йому роль провідника, який зможе впорядкувати і структурувати в чітку систему знання, які надходять до учнів з різних джерел. Але слід пам'ятати, що ніякі сучасні технології не в змозі замінити особистісного спілкування, обміну досвідом з молодим поколінням. Оскільки учні реагують безпосередньо не тільки на слова, які говорить вчитель, але й на його індивідуальність, досвід і внутрішній світ, така позиція вчителя безсумнівно збільшить його авторитет у шкільному середовищі, а йому самому дасть можливість безупинного професійного зростання.

Отже, підготовка вчителів у педагогічних ВНЗ має ґрунтуватися на провідних принципах гуманізації, гуманітаризації, демократизації та неперервності освіти. Першочерговим завданням національної вищої школи нині є формування фахівця не просто як професіонала, а, насамперед, як людини, оскільки інтенсивні процеси трансформації суспільства характеризуються зростанням ролі людського чинника.

Література

1. Левина М. М. Технологии профессионального педагогического образования : учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. заведений / М. М. Левина. – М. : Изд-й центр «Академия», 2001. – 272 с.
2. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті // Освіта. – 2001. – № 60. – С. 2–6.
3. Закон України «Про вищу освіту» // Законодавство України про освіту : зб. законів. – К. : Парламентське вид-во, 2002. – С. 112–155.
4. Вишинська Г. В. Міжпредметна взаємодія як дидактична умова формування інформаційної культури особистості / Г. В. Вишинська // Наукові записки: зб. наук. статей НПУ ім. М. Драгоманова / укл. П. В. Дмитренко, Л. Л. Макаренко. – К. : НПУ ім. М. Драгоманова, 2006. – Вип. LXI(61). – С. 30–38.
5. Пашукова Т. И. Повышение уровня психологической компетентности населения как фактор противодействия информационному влиянию / Т. И. Пашукова // Соціальна робота – ознака демократизації суспільства : зб. наук. праць. – Хмельницький, 2004. – С. 12–17.
6. Ткаченко О. М. Підтримка навчального процесу засобами інформаційних технологій та комунікацій / О. М. Ткаченко // Європейські орієнтири освіти України в умовах глобалізації : матер. наук.-практ. конф., м. Біла Церква, 4–6 червня 2004 р. – Біла Церква, 2004. – С. 125-130.

УДК 378.091.275:614.253.4 **Ортеменка Євгенія, м. Чернівці**

МОНІТОРИНГ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ ШОСТОГО КУРСУ ДО СКЛАДАННЯ ТЕСТОВОГО ЛІЦЕНЗІЙНОГО ІСПИТУ: КРОК-2

З метою оптимізації підготовки студентів до складання тестового ліцензійного іспиту (ТЛІ) «Крок-2» проведений етапний моніторинг знань студентів 6 курсу (спеціальність «лікувальна справа») з педіатрії. Аналіз результатів заключного тестування за загальною педіатричною базою ТЛІ «Крок-2» показав значне покращення рівня підготовленості студентів (71,2 % правильних відповідей при тестуванні викладачем за програмою «Cascade» та 86,0 % – за даними самотестування у середовищі дистанційного навчання «Moodle») наприкінці циклу відносно вхідного рівня знань (56,1 % позитивних результатів) (P<0,01). Позитивні результати заключного комп'ютерного тестування студентів асоціювали з активністю їх роботи на сервері дистанційного навчання (r=0,6; P=0,005). На підставі статистичного аналізу доведена доцільність самостійної роботи студентів-медиків у середовищі дистанційного навчання «Moodle», а також необхідність регулярного моніторингу викладачами даного виду студентської роботи.

***Ключові слова**: медицина, вища освіта, моніторинг знань, тестовий ліцензійний іспит «Крок-2».*

In order to optimize the training of medical students for the test license exam (TLE) «Krok-2», the quality of 6-th-year students' (specialty «General practice»)knowledge in Pediatrics has been analyzed. An analysis of the final testing results according to the general basis of pediatric questions of the TLE «Krok-2» shows that the students have significantly improved their results (71.2 % of correct answers when tested by a teacher in the program «Cascade» and 86.0 % of correct answers according to a self-test in the distance learning community «Moodle») at the end of the training compared to 56.1 % of correct answers during the initial testing (in all cases P <0.01). The positive results of the final testing are associated with the students' active work on the distance learning server (r=0.6; P=0.005). The expedience of medical students' self-study in the distance learning environment «Moodle» als well as the need for regular monitoring of this kind of students' activity by a teacher has been proved on the basis of a statistical analysis.

***Keywords**: medicine, higher education, knowledge monitoring, test license exam Krok-2».*

Наразі головним завданням вищих навчальних закладів (ВНЗ) є підготовка спеціалістів, які здатні постійно удосконалювати свої знання та вміння, а також швидко орієнтуватися та приймати рішення в сучасних умовах нестримного зростання об'єму інформації, у т. ч., професійної. За сучасних умов швидкого ритму життя та значного інформаційного потоку на тлі значущого прогресу в медичних науках класичні освітні технології, орієнтовані переважно на передачу знань від вчителя до учнів, не задовольняють потреб в підготовці та підвищенні кваліфікації медичних кадрів [1, с. 17]. Одне з основних завдань ВНЗ в умовах кредитно-модульної системи навчання – навчити студента самостійно отримувати та оновлювати знання. Зокрема, саме дистанційні форми навчання сприяють розвиткові навичок самостійної роботи та, водночас, дають можливість отримання масової, доступної широкому колу людей сучасної інформації та знань з різних предметів [2, с. 98; 3, с. 122–124].

Основною методикою сучасних систем дистанційної освіти є створення навчального інформаційного середовища, що включає в себе комп'ютерні інформаційні джерела, електронні книги та навчальні підручники, відео- та аудіотеки. Такі освітні навчальні онлайн-середовища дозволяють не лише навчати студентів, але й здійснювати підвищення кваліфікації викладачів, у т. ч., оперативно обмінюватися інформацією, набутим досвідом з метою досягнення більшої ефективності навчального процесу [1, с. 18–19; 4, с. 143]. Так, у Буковинському державному медичному університеті (БДМУ) створене комп'ютерне середовище дистанційного навчання «Moodle», що дозволяє студентам не лише теоретично підготуватися до занять, ознайомившись із розміщеними теоретичними методичними матеріалами, але й сприяє кращому опануванню практичними навичками шляхом перегляду відеофайлів, що висвітлюють техніку та методику проведення певних маніпуляцій, операцій тощо, а також самостійно здійснити оцінку своїх знань шляхом онлайн-тестування за даною тематикою.

Важливою складовою навчальної діяльності була і залишається система контролю та оцінювання, діагностика учбових досягнень студентів. Контроль підготовки проводиться упродовж всього навчання студента у ВНЗ і, маючи на меті забезпечення цілісності структури знань, сприяє формуванню мотивації до навчання та, водночас, дозволяє відслідковувати індивідуальні досягнення кожного студента [3, с. 124–125; 5, с. 99; 6, с. 141].

За видами педагогічний контроль традиційно поділяють на вхідний (стартовий), поточний, рубіжний та підсумковий (завершальний). Вхідний контроль дозволяє оцінити готовність студентів вивчати навчальний модуль, провести їх диференціацію за рівнем підготовленості. Поточний контроль дає можливість викладачу і студенту оцінити глибину засвоєння матеріалу, обрати індивідуальний темп навчання та своєчасно корегувати навчальний процес. Рубіжний контроль виявляє результати певного етапу та свідчить про готовність до переходу на наступний щабель навчання. Поточний та рубіжний контроль дозволяє побачити індивідуальну траєкторію руху студента на шляху здобування освіти. Результати підсумкового контролю свідчать про ступінь засвоєння змісту навчальних дисциплін [1, с. 19].

Наразі підсумковим контролем рівня професіоналізму випускників вищих медичних навчальних закладів, що має відповідати певному кваліфікаційному рівню та освітньо-професійній програмі підготовки фахівців, є система стандартизованих ліцензійних інтегрованих іспитів [7, с. 339]. Тестовий ліцензійний іспит (ТЛІ) «Крок-2» спрямований на визначення вмінь випускників медичних ВНЗ застосовувати свої знання для діагностики та визначення тактики менеджменту найбільш розповсюджених захворювань і базується на програмі навчання упродовж IV–VI курсів.

Використання дистанційних форм навчання, а саме створена в БДМУ для студентів, відкрита в середовищі «Moodle» база буклетів ТЛІ «Крок-2» попередніх років, дає студентам можливість тренування і динамічного самоконтролю з метою підготовки до даного іспиту. Водночас, на кафедрі педіатрії та дитячих інфекційних хвороб БДМУ впроваджений стандартизований контроль знань

студентів шляхом комп'ютерного тестування в програмі «Cascade», де можна здійснювати тестування у режимі «Крок-2 – загальний педіатричний профіль» та в режимі тестування за окремими субтестами (пульмонологія, нефрологія, неонатологія, дитячі інфекції та ін.)

З метою оптимізації підготовки студентів до складання ТЛІ «Крок-2» проведений етапний аналіз знань студентів 6-го курсу БДМУ (спеціальність «Лікувальна справа») з педіатрії за результатами комп'ютерного екзаменування під час занять та самостійного тестування студентами в мережі дистанційного навчання «Moodle».

Нами проаналізовано результати тестування за базою питань попередніх років ТЛІ «Крок-2» 25 студентів 6-го курсу (спеціальність «Лікувальна справа») БДМУ. До аналізу включені результати комп'ютерного тестування на початку і наприкінці занять за змістовним модулем № 5, як за загальною педіатричною базою питань «Крок-2», так і за тематичними субтестами, а також за результатами тестування студентів в середовищі дистанційного навчання «Moodle». Отримані результати дослідження аналізувалися за допомогою комп'ютерної програми «STATISTICA» StatSoft Inc., з використанням параметричних і непараметричних методів обчислення.

Показники підготовленості до складання ліцензованого екзамену «Крок-2» (педіатричний профіль) студентів, що навчаються за спеціальністю «Лікувальна справа», наведені у табл. 1.

Зазначено, що за даними вхідного тестування з педіатрії третина студентів (36,0 %) не змогли правильно відповісти більше, ніж на 50,5 % питань, що вважається позитивним результатом при складанні ліцензованого іспиту «Крок-2», і лише три студенти (12 %) змогли досягнути рівня 75 % правильних відповідей, котрий запропонований кафедрою як мінімальний позитивний результат при розв'язуванні тестових завдань, правильні відповіді до яких знаходяться у вільному доступі в середовищі «Moodle». Водночас, при заключному тестуванні лише три студенти (12 %; $P\varphi<0,05$) не змогли правильно відповісти більше ніж на 50,5 % питань.

Таблиця 1

Результати тестування студентів за загальною педіатричною базою і тематичними субтестами, % правильних відповідей M±m (*min-max*)

Комп'ютерне тестування							Moodle
Крок-2 – вхідний	субтести, результати заключного тестування					Крок-2 – підсумковий	Крок-2 – підсумковий рівень
	пульмонологія	нефрологія	Неокатологія	кардіологія	гастроентерологія		
56,1±2,8 (26–90)	83,2±3,1 (30–100)	90,8±1,2 (77–100)	84,6±2,1 (59–100)	85,2±5,6 (76–93)	91,4±1,6 (73–100)	71,2±2,7 (41–96)	86,0±2,7 (54–100)

Аналіз даних вхідного рівня знань за окремими розділами педіатрії показав, що у студентів, які навчаються за спеціальністю «Лікувальна справа», найгірший рівень базових знань виявився з неонатології (середній результат тестування становив 60,5 %), а найкращий – з нефрології (результат становив 78,0 % правильних відповідей). При цьому, відсоток незадовільних (менше ніж 75 % вірних відповідей) результатів вхідного тематичного комп'ютерного екзаменування виявився найбільшим (у 88 % студентів) за субтестами «Неонатологія», проте найменшим – за базою тестів з нефрології (у 34,8 % студентів).

Водночас, аналіз результатів заключного тестування за загальною педіатричною базою ТЛІ «Крок-2» показав, що в цілому студенти 6-го курсу значно покращили свої результати (71,2 % правильних відповідей при тестуванні викладачем за програмою «Cascade» та 86,0 % правильних відповідей за даними самотестування у середовищі дистанційного навчання «Moodle») наприкінці циклу, відносно вхідного рівня знань (56,1 % позитивних результатів; $P<0,01$). Це, ймовірно, свідчило про опанування студентами теоретичного матеріалу під час практичних занять і самостійної роботи в середовищі дистанційного навчання. Слід зазначити, що позитивні результати заключного комп'ютерного тестування студентів асоціювали з активністю їх роботи на сервері дистанційного навчання, про що свідчить зареєстрований статистично значущий позитивний кореляційний зв'язок результатів заключного комп'ютерного тестування студентів за допомогою програми «Cascade» із середнім балом самотестування студентів за базою педіатричних питань «Крок-2» у системі дистанційного навчання «Moodle» ($r = 0,6$; $P = 0,005$).

Водночас, зазначено, що під час завершального екзаменування 48 % студентів з першого разу не подолали 75 % бар'єр, що обраний як мінімальний позитивний результат тестування. При цьому, незадовільні результати заключного тестування студентів за базою «Крок-2» асоціювали з кількістю пропущених практичних занять, низьким рівнем академічної успішності (у середньому 3,1 балів за

50-бальною системою) та з недостатньою активністю самопідготовки у середовищі дистанційного навчання «Moodle».

Таким чином, проведений статистичний аналіз результатів підготовки студентів 6-го курсу зі спеціальності «Лікувальна справа» до ТЛІ «Крок-2» дозволив дійти наступних висновків:

1. Аналіз вхідного рівня знань студентів з педіатрії показав недостатній рівень їх підготовленості з питань неонаталогії, що вказує на необхідність приділення особливої уваги даному розділу під час практичних занять та мотивації студентів до інтенсифікації самостійного опанування саме даного педіатричного розділу.
2. Опанування студентами теоретичного матеріалу під час практичних занять з педіатрії в сукупності із їх самостійною роботою у середовищі дистанційного навчання «Moodle» значно підвищує рівень підготовки студентства до складання ТЛІ «Крок-2».
3. Статистично значущий кореляційний зв'язок результатів комп'ютерного тестування студентів із результатами самотестування студентів за базою педіатричних питань «Крок-2» у середовищі «Moodle» свідчить про ефективність дистанційних форм навчання і самоконтролю та необхідність регулярного моніторингу даного виду діяльності студентів з метою покращення їх підготовленості до складання ТЛІ «Крок-2».

Література

1. Курицына Г. В. Формы и методы контроля качества дистанционного обучения студентов ВУЗа / Г. В. Курицына // Международный журнал экспериментального образования. – 2014. – № 8. – С. 17–21.
2. Мошнинова Г. Н. Особенности применения дистанционных образовательных технологий в вузе / Г. Н. Мошнинова, З. З. Оразалина // Дистанционное обучение в высшем профессиональном образовании: опыт, проблемы и перспективы развития : матер. VI межвузов. науч.-практ. конф., Санкт-Петербург, 6 июня 2013 г. – Спб. : Спбгуп, 2013. – С. 98–99.
3. Василенко Н. В. Кредитно-модульна система організації навчального процесу з підготовки керівників загальноосвітніх навчальних закладів до управлінської інноваційної діяльності / Н. В. Василенко // Освітологічний дискурс. – 2010. – № 1. – С. 122–132.
4. Кутузов М. Н. Дистанционные технологии обучения в традиционном образовательном процессе / М. Н. Кутузов // Педагогика: традиции и инновации : матер. междунар. науч. конф., Челябинск, октябрь 2011 г. – Челябинск : Два комсомольца, 2011. – Т. II. – С. 143–146.
5. Сметкина О. М. Дистанционное образование: формы контроля учебной деятельности / О. М. Сметкина // Дистанционное обучение в высшем профессиональном образовании: опыт, проблемы и перспективы развития : матер. VI межвузов. науч.-практ. конф., Санкт-Петербург, 6 июня 2013 г. – Спб. : Спбгуп, 2013. – С. 99–101.
6. Прокопенко О. В. Роль рейтинга в образовательном процессе ВУЗа / О. В. Прокопенко, А. М. Карминский, О. В. Клименко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 4, Т. 2. – С. 141–146.
7. Методы повышения зффективности обучения субординаторов / Е. В. Прохоров, М. С. Остропольец, Л. Л. Челпан [и др.] // Проблемні питання педіатрії та вищої медичної освіти : зб. наук. праць. – Донецьк, 2010. – С. 339–340.

УДК 801

Островська Людмила, смт. Рокитне

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ КОНТРОЛЮ ТА МОНІТОРИНГУ ЗНАНЬ УЧНІВ

У статті розглянуто сучасні підходи до організації контролю навчально-пізнавальної діяльності учнів. Проаналізовано досвід використання сучасних методів контролю. Розглянуто види, функції контролю та принципи перевірки навчально-пізнавальної діяльності, від яких залежить їх реалізація. Обґрунтовано необхідність удосконалення моніторингової діяльності як складової частини освітнього процесу, ефективного засобу управління якістю навчання, надійного педагогічного інструментарію щодо оцінювання навчальних досягнень, що забезпечує отримання динамічної інформації про якість навчання. Охарактеризовано особливості моніторингової діяльності як невід'ємної складової навчально-виховного процесу.

***Ключові слова**: контроль, навчальна діяльність, якість навчання, моніторинг навчальних досягнень, стандартизація.*

The article discusses modern approaches to the organization of students' educational activity monitoring. The use of the modern monitoring methods is analysed. Monitoring functions and kinds as well as principles of student's educational activity monitoring, which define their implementation, are considered. The paper justifies the necessity of improving the monitoring activity as a component part of educational process, as an effective mean of education quality management, as reliable pedagogical tools for assessing

academic achievements, which provides dynamic information about the quality of education. The features of monitoring are described as an integral part of the educational process.

Keywords: *monitoring, educational activity, quality of education, monitoring of academic achievements, standardization.*

Постановка проблеми. Необхідність адаптації освіти до вимог сучасного суспільства зумовлює пошук інноваційних методів якісного оцінювання навчальних досягнень учнів з навчальних дисциплін на різних етапах вивчення, з використанням сучасних і універсальних методів спостереження за всією системою освіти, а також її компонентами. Насамперед, це зумовлено необхідністю удосконалення системи управління процесом навчання і забезпечення для досягнення мети надійного зворотного зв'язку на основі отримання і аналізу інформації про результати навчання, що дають можливість визначитися у виборі ефективних стратегій навчання і управління якістю освіти.

Характерною рисою розвитку сучасної освіти як в Україні, так і у світі є забезпечення її якості, що відбувається в педагогічних системах через оцінювання освіти. Для забезпечення якості освіти створюються стандарти шляхом визначення системи критеріїв та показників. Сучасні економічні та суспільні відносини потребують пошуку нових шляхів розв'язання проблеми, об'єктивного оцінювання якості освіти, надання теоретичного обґрунтування показників, критеріїв якості та методів, що застосовуються.

*Аналіз досліджень і публікацій***.** Інтерес до сучасних підходів організації контролю та моніторингу знань учнів у педагогічній науці та практиці активізувався у 90-х рр. ХХ ст. Сучасні дослідження проблем контролю та моніторингу знань учнів вивчають А. Вілохін, А. Ісаєва, В. Кальней, Г. Сігеєва, С. Шишов, Дж. Уілмс та ін.; організацію поточного відслідковування системи набутих знань, умінь і навичок учнів – В. Аванесов, Д. Кемпбелл, Ч. Тедлі та ін.

Мета статті – проаналізувати та узагальнити досвід використання сучасних методів контролю, розкрити питання моніторингу навчальних досягнень учнів як об'єкту стандартизації якості освіти. Охарактеризувати особливості моніторингової діяльності як невід'ємної складової навчально-виховного процесу.

Виклад основного матеріалу. Необхідність адаптації освіти до вимог сучасного суспільства зумовлює пошук інноваційних методів якісного оцінювання навчальних досягнень учнів з навчальних дисциплін на різних етапах вивчення, з використанням сучасних і універсальних методів спостереження за всією системою освіти, а також її компонентами. Насамперед, це зумовлено необхідністю удосконалення системи управління процесом навчання і створення для досягнення мети надійного зворотного зв'язку на основі отримання і аналізу інформації про результати навчання, що дають можливість визначитися у виборі ефективних стратегій навчання і управління якістю освіти.

У сучасних умовах одним з важливих засобів підвищення ефективності навчального процесу є створення стимулюючої системи контролю за навчальною діяльністю учнів. Навчальна діяльність – один з основних видів діяльності людини, націлений на засвоєння теоретичних знань в процесі вирішення навчальних завдань. Систематичне втілення навчальної діяльності сприяє інтенсивному розвитку у її суб'єктів теоретичної свідомості й мислення, основними складовими якого є змістові абстракції, узагальнення, аналіз, планування та рефлексія [1, с. 39].

Навчальна діяльність виконує двояку соціальну функцію. Будучи формою активності індивіда, вона є умовою й засобом його психічного розвитку, забезпечуючи йому засвоєння теоретичних знань, й тим самим – розвиток в нього специфічних здібностей, що кристалізуються в цих знаннях. Важливою складовою навчальної діяльності є її контроль. Як складова частина дидактичного процесу, контроль виконує освітню, діагностичну, виховну, вимірювальну та оцінкову, розвивальну, прогностично-методичну чи керівну функції.

За своїм призначенням і характером у традиційній педагогічній практиці виділяють такі види контролю: попередній, поточний, тематичний, періодичний, підсумковий, заключний.

Контроль та оцінка знань, умінь та навичок учнів – невід'ємний структурний компонент навчального процесу. Виходячи з логіки процесу навчання, він є, з одного боку, завершальним компонентом оволодіння певним змістовним блоком, а з іншого – своєрідною з'єднувальною ланкою в системі навчальної діяльності особистості. Контроль – це виявлення, встановлення та оцінка знань учнів, тобто визначення обсягу, рівня та якості засвоєння навчального матеріалу, виявлення успіхів у навчанні, прогалин в знаннях, уміннях та навичках окремих учнів та всього класу для внесення необхідних коректив в процес навчання для вдосконалення його змісту, методів, засобів та форм організації. Складовою частиною контролю виступає перевірка, завдання якої є виявлення знань, умінь та навичок учнів, та порівняння їх з вимогами, певними навчальними програмами. У цьому

випадку контроль виконується виключно з метою оцінювання знань, умінь та навичок учнів. Заключним актом контролю в такому разі є виставлення вчителем певної оцінки (балу).

Перевірка знань є формою педагогічного контролю за навчальною діяльністю учнів. Якщо врахувати, що головне навчальне завдання вчителя полягає в тому, аби весь програмний обсяг знань був засвоєний дітьми, то стане зрозуміло, що без спеціальної перевірки знань обійтися неможливо. Понад те, її треба організувати так, щоб дійсні знання були виявлені якнайглибше й повніше. Перевірка знань учнів – найважливіша об'єктивна форма самоконтролю вчителя. По-справжньому об'єктивною буде самооцінка вчителя в тому випадку, якщо перевірка знань організована так, що забезпечує найбільш повне виявлення цих знань. Тому контроль є важливою й необхідною складовою частиною навчання і припускає систематичне спостереження вчителя за ходом навчання на всіх етапах навчального процесу.

Основне завдання контролю – виявлення рівня правильності, обсягу, глибини й дійсності засвоєних учнями знань, отримання інформації про характер пізнавальної діяльності, про рівень самостійності й активності учнів у навчальному процесі, визначення ефективності методів, форм і способів їхнього навчання.

Виконуючи функцію керівництва навчально-пізнавальною діяльністю учнів, контроль не завжди супроводжується виставленням оцінок. Він може виступати як спосіб підготовки учнів до сприйняття нового матеріалу, виявлення готовності учнів до засвоєння знань, навичок та умінь, їхньому узагальненню й систематизації. Контроль має важливе освітнє й розвиваюче значення.

Психолого-педагогічні функції контролю полягають у виявленні недоліків у роботі учнів, установленні їхнього характеру й причин з метою усунення цих недоліків. Учителеві важливо мати інформацію як про засвоєння учнями знань, так і про те, яким шляхом вони здобуті. Контроль сприяє підвищенню відповідальності за виконувану роботу не тільки учня, але й учителя, приученню школярів до систематичної праці й охайності у виконанні навчальних завдань [2, с. 36].

Процес контролю й оцінки навчальної діяльності учнів має спиратися на вимоги принципів: систематичності, об'єктивності, диференційованості й урахування індивідуальних особливостей учнів, гласності, єдності вимог, доброзичливості. Виставляючи оцінку, учитель має володіти педагогічним тактом, виявляти високий рівень педагогічної культури. Адже, як зауважував великий педагог В. Сухомлинський, «... найголовніше заохочення і найсильніше (та не завжди дієве) покарання в педагогічній праці – оцінка. Це найгостріший інструмент, використання якого потребує величезного вміння і культури» [3, с. 123].

У працях вітчизняних вчених моніторинг якості освіти розглядається в контексті управління як комплексна система спостереження за усіма видами освітньої діяльності закладу. У цьому комплексі запитань особливе значення має моніторинг навчальних досягнень. Поняття «навчальні досягнення» в теорії педагогічних вимірювань визначається, як вимірювальний показник чи кількісна характеристика підготовленості учня, що виражається кількістю правильно виконаних завдань тесту чи кількістю тестових балів, отриманих за методиками шкалювання з урахуванням важкості завдань, виконаних кожним випробувачем. При цьому в педагогіці до навчальних досягнень відносять предметні знання, міжпредметні вміння, навички і компетентності, а також загальнонавчальні компетенції [4, с. 33].

Моніторинг – це засіб дослідження та інструмент вимірювання різних складових багатогранного й складного об'єкту – якості освіти. Моніторинг якості шкільної освіти набуває в країні все більшого розвитку. У сукупності процесів спостереження за освітньою системою важливу роль відіграє моніторинг навчальних досягнень, система інструментарію якого здатна оцінити ефективність освітнього процесу, передбачити подальші кроки до підвищення якості освіти, контролювати засвоєння змісту навчальних дисциплін, виявляти відповідність досягнутих у навчанні результатів вимогам освітнього стандарту, забезпечуючи цілеспрямованість вибору методів управління на основі педагогічно важливої інформації. Тож моніторинг навчальних досягнень повинен базуватися на використанні: сучасних досягнень теорії і практики отримання достовірної інформації про навчальні досягнення; стандартизованих контрольно-оціночних матеріалів, обчислювальної техніки та інформаційних технологій обробки результатів, що забезпечують співставлення результатів за різними вибірками; статистично обґрунтованих показників і критеріїв оцінки якості навчальних досягнень, відповідно до певного етапу навчання [5, с. 128].

За реалізації вказаних умов моніторинг навчальних досягнень стає комплексною системою вимірювання і оцінювання предметної і міжпредметної підготовленості учнів, накопичення, аналізу та інтерпретації об'єктивних результатів навчання, сучасного та ефективного управління якістю освіти. Ефективне управління освітою можливе за умов забезпечення контролю стану

функціонування освітньої системи, тобто моніторингу якості освіти, за допомогою якого вивчаються процеси, що характеризують її як функціонуючий організм, якому властивий сталий розвиток.

Якщо контрольно-оціночний процес проводиться в один і той же час, одними і тими ж педагогічними вимірюваннями і процедурами обробки результатів, то кожний вищий рівень послідовно включає в себе результати нижчих. Основна властивість системи такого моніторингу навчальних досягнень полягає в тому, що як по вертикалі, так і по горизонталі ведеться спостереження за однією і тією ж властивістю. Такий підхід дозволяє зафіксувати адекватні стани всієї освітньої системи і її підсистем на момент вимірювання, провести порівняння між однотипними структурами, виробити статистичні норми для виокремлення показників і визначення критеріїв якості навчальних досягнень.

Реалізація можливостей моніторингу навчальних досягнень залежить від рівня розвитку відповідних систем контролю, процедур вимірювання і оцінки результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів. Перевірка, контроль, вимірювання рівня якості навчальних досягнень передбачають інструментальний підхід до отримання якісної кількісної інформації про результати діяльності освітньої системи на основі тривалого спостереження і аналізу статистичних результатів [6, с. 64].

Відповідно до визначеної мети організації моніторингу якості шкільної освіти, передбачається формулювання основних завдань, що полягають у наступному: вивчення особливостей педагогічного, учнівського, батьківського колективу напередодні проведення дослідження; збір інформації за напрямами дослідження; визначення об’єктів дослідження; підготовка діагностичного інструментарію, відбір системи показників, на основі яких проводиться моніторинг якості освіти; проведення систематичних досліджень щодо розвитку особистості учнів з метою виявлення динаміки змін; підготовка щорічних звітів із висвітленням результатів моніторингу.

При використанні результатів моніторингу у школах досить чітко визначаються на об’єктивній основі характеристики шкільної освіти в різноманітних розрізах і групуваннях. Такі характеристики стосовно навченості учнів, розвитку їх особистості, психологічних умов шкільної освіти презентують потужний інформаційний блок для громадськості, споживачів освіти, державних, муніципальних чи суспільних органів і організацій та ЗМІ.

Щоб проектувати й управляти досягненням якісно нових результатів шкільної освіти, процесом переходу до масового моніторингу якості навчальних досягнень, потрібно, насамперед, домогтись чіткого структурування результатів навчання на рівні предметних, міжпредметних, ключових компетентностей. Це дасть можливість науково обґрунтувати вибір об’єкту моніторингу, створити банки предметних тестів, критеріїв і показників якості їх виконання.

Висновки. Сучасна система освіти й реалії нашого життя вимагають удосконалювання методології й методики оцінювання особистісних і навчальних досягнень учнів. Розробка проблеми оцінки навчальних досягнень учнів вимагає серйозних теоретичних і прикладних досліджень, ретельного планування й координації дій всіх учасників освітнього процесу.

Основною соціальною вимогою українського суспільства є потреба в підвищенні якості шкільної освіти. Наразі актуалізується проблема інноваційних методів якісного оцінювання навчальних досягнень учнів з навчальних дисциплін, стандартизації моніторингових досліджень. Найважливішим у діяльності таких структур повинно стати використання надійного педагогічного інструментарію та інформаційно захищених процедур контролю, шкалювання і оцінювання.

Стандартизований моніторинг навчальних досягнень стає ефективним засобом управління якістю навчання. Завдання органів управління освіти зі збору освітньої інформації спрощується і зводиться до її накопичення, систематизації, аналізу, узагальнення, інтерпретації і вироблення управлінських рішень, формування наукових прогнозів і відповідних пояснень, розробки та добору відповідного діагностичного інструментарію.

Література

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 218 с.

2. Гопкінз Д. Оцінювання для розвитку школи / Дейвід Гопкінз ; переклад з англ. Г. Вець. – Львів : Літопис, 2003. – 256 с.

3. Сухомлинський В. О. Особистість учителя. Педагогічний колектив і всебічний розвиток вихованців / В. О. Сухомлинський. – Т. 1. – К. : Рад. шк., 1976. – 262 с.

4. Загвоздкін В. К. Портфель індивідуальних навчальних досягнень – щось більше, ніж просто альтернативний спосіб оцінки [текст] / В. К. Загвоздкін // Шкільні технології. – 2004. – № 3. – С. 32–36.

5. Лукіна Т. О. Моніторинг якості освіти: теорія і практика / Т. О. Лукіна. – К. : Вид-во «Шкільний світ». Л. Галіцина, 2006. – 128 с.

6. Ефремова Н. Ф. Мониторинг учебных достижений учащихся образовательных учреждений / Н. Ф. Ефремова [и др.]. – М. : ФЦТ, 2007. – № 2. – С. 58–79.

УДК 374.1+374.72 **Павлик Надія, м. Житомир**

ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «НЕПЕРЕРВНА ОСВІТА»

У статті проаналізовано зміст поняття «неперервна освіта» на основі семантичного аналізу вживання терміну в літературі; узагальнено соціальні передумови розвитку концепції неперервної освіти; означено концептуальні положення та суперечності зміни ролі та змісту освіти.

***Ключові слова**: неперервна освіта, освіта дорослих, освіта протягом життя, освіта для життя, неформальна освіта.*

The meaning of the category «constant education» based on a semantic analysis of its use in the literature is analyzed in the article. The social background of the concept of constant education development is summarized. The conceptual principles and contradictions of the change of education role and content are defined.

***Keywords**: constant education, adult education, lifelong education, education for life, informal education.*

Постановка проблеми дослідження. Сьогодні неперервну освіту розглядають у контексті значної кількості дефініцій: «освіта дорослих» (*adult education*); «продовжена освіта» (*continuing education*); «подальша освіта» (*further education*); «відновлювана освіта» (*recurrent education*); «перманентна освіта» (*permanent education*); «освіта протягом життя» (*lifelong education*); «навчання протягом життя» (*lifelong learning*); «навчання шириною в життя» (*lifewide learning*), «популярна освіта» (*popular education*).

При цьому основними компонентами неперервної освіти визначають: 1) навчання грамотності в широкому сенсі (у т. ч. комп'ютерній, функціональній, соціальній); 2) професійне навчання, що включає професійну підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації (job qualification); 3) загальнокультурну додаткову освіту, не пов'язану із трудовою діяльністю (lifequalification) [1, 2].

Організаційними формами, що забезпечують неперервну освіту, визнано формальне, неформальне та інформальне навчання. Водночас, у науковій літературі спостерігається відсутність однозначності щодо трактування неперервної освіти загалом і неформального навчання зокрема.

Аналіз публікацій за темою дослідження. Аналіз результатів досліджень сутності, змісту та ролі неперервної світи у вітчизняній науковій думці свідчить про зростання інтересу науковців до зміни освітньої парадигми в Україні. Зокрема, роботи В. Александрова, О. Гулай, Ю. Деркач, І. Зязюна, Н. Ничкало, О. Паращук та Г. Усатенко, Т. Ткач присвячені визначенню ролі та місця неперервної освіти та неформального навчання у педагогічній системі України. Історичні етапи розвитку концепції неперервної освіти представлено у дослідженнях Н. Горук, В. Давидової, О. Огієнко, О. Шапочкіної та інших.

Однак, аналіз представлених наукових робіт свідчить про наявність суперечностей щодо вихідних положень концепції неперервної освіти та місця неформального навчання у її забезпеченні. Відповідно, *завдання* нашого дослідження вбачаємо у категорійно-понятєвому аналізі змісту категорій «неперервна освіта», «неформальна освіта» та їх співвіднесенні; визначенні передумов та тенденцій розвитку неперервного та неформального навчання.

Виклад основного матеріалу. Важливими з точки зору обґрунтування категорійно-понятєвого апарату неперервної освіти вважаємо результати семантичного аналізу та контент-аналізу категорій, проведеного В. Вятяріс і Р. Чюжас. А саме, у ході дослідження було з'ясовано, що поняття «lifelong learning/education» охоплює декілька значень: 1) створення умов для розвитку едукаційних можливостей поза системою освіти – тобто підкреслення ролі індивіда поза системою освіти; 2) забезпечення умов неперервного вдосконалення професійної кваліфікації; 3) свідоме продовження навчання протягом життя. Натомість, поняття «recurrent education» розглядається, як альтернатива формальній системі освіти, та визначається, як едукаційна стратегія, що реалізується поза межами обов'язкової або основної освіти. Дослідниками підкреслюється орієнтація поняття «неперервна освіта» саме на неформальне навчання як різноманітні форми соціального партнерства. У системі формальної освіти дорослих за кордоном вживаються інші поняття: навчання на роботі (learning while working), робота під час навчання (working while learning). Для позначення усієї системи неперервної освіти, що охоплює формальне, неформальне, інформальне навчання протягом життя, у літературі вживається термін «permanent education», як характеристика цілевідповідного організованого едукаційного середовища [1]. Таким чином, у англомовній педагогічній літературі використовуються різні терміни, означені у нас під єдиним поняттям неперервної освіти. Саме це й зумовлює різницю

трактувань і, почасти, підміну понять у вітчизняних дослідженнях, залежно від наукових інтересів авторів. Узагальнення отриманих даних дозволяє виділити декілька компонентів поняття «неперервна освіта»: 1) уся освітня діяльність людини протягом життя, що охоплює базову освіту, середню освіту, професійну освіту, підвищення кваліфікації / перекваліфікацію, позаінституційну освіту (в Україні – освіта протягом життя); 2) додаткова навчально-виховна діяльність особи у сфері професійного самовизначення, саморозвитку та побудови кар'єри (в Україні – освіта дорослих); 3) добровільна усвідомлена освітня діяльність особистості щодо задоволення власних інтересів і потреб, що виходить за межі обов'язкового навчання (в Україні – неформальна освіта). Таким чином, на нашу думку, неперервна освіта є багаторівневим поняттям, що охоплює різні напрями освітньої діяльності людини, залежно від соціальних, економічних, індивідуальних її потреб.

Такий висновок співвідноситься із визначенням освіти дорослих Європейською комісією з неперервної освіти, як будь-якої навчальної діяльності протягом життя задля досягнення особистих, соціальних, професійних цілей [2] та трактуванням Ю. Деркач, яка означує неперервну освіту через усі типи навчальної діяльності протягом усього життя з метою вдосконалення знань, умінь, навичок, кваліфікаційного рівня, відповідно до соціальних, професійних, особистих потреб особистості [3].

Розуміння сутності та змісту неперервної освіти визначається соціальними чинниками, що зумовили її виникнення, становлення та розвиток. Аналіз наукової літератури дозволив нам виокремити такі передумови розвитку концепції неперервної освіти: прискорення темпу зростання коефіцієнту старіння знань; прагнення до підвищення професійного, соціального статусів; потреба доступу до освіти різних категорій населення; розвиток інформаційно-комунікативних технологій; трансформація форм і методів навчання; глобалізаційні процеси; нівелювання розподілу життя людини на періоди навчання, праці та професійної дезактуалізації; зміна вимог роботодавців щодо компетенцій працівників; зростання академічної свободи освітніх установ і організацій; зміна демографічної ситуації у бік старіння населення.

Тобто, зазначені передумови є об'єктивними вимогами часу щодо зміни освітньої парадигми. На нашу думку, їх можна умовно класифікувати на зовнішні по відношенню до суб'єкта навчання (як-от, зміна ринку праці та вимог до фахівця; інформатизація суспільства тощо) та індивідуальні (детерміновані внутрішніми установками та цінностями).

Зміна ролі освіти у сучасному суспільстві визначається декількома концептуальними положеннями:

1. Світовою концепцією сталого розвитку, що ґрунтується на повазі до життя й цілісності людських і природних ресурсів і охоплює боротьбу з бідністю, гендерну рівність, права людини, освіту для всіх, забезпечення здоров'я і безпеки життєдіяльності, міжкультурний діалог. Ми співвідносимо визначені положення із загальними напрямами соціально-педагогічної діяльності в Україні, що слугує підтвердженням ролі неформальної освіти саме для майбутніх фахівців соціальної сфери.
2. Розширенням міжнародного співробітництва й діяльності міжнародних організацій, що дозволило упровадити інноваційні освітні технології (дистанційне навчання, неформальне навчання) та посилити роль громадських об'єднань як провайдерів освітніх послуг.
3. Переходом від державної моделі управління освіти до ринкової (компетентнісний і практико-орієнтований підходи в освіті), що впливає на педагогічні цілі й визначається адаптованістю населення до суспільних змін й відповідального ставлення до життя.
4. Концепцією регіону, що навчається як консолідації зусиль різних провайдерів освіти та інших зацікавлених сторін (місцевих органів влади, соціальних установ, працедавців та ін.) для нарощування людського ресурсу в двох напрямках: а) професійна підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікації; б) забезпечення функціональної грамотності [4].

Методологічно важливими, у контексті проблеми дослідження, вважаємо виділені І. Зязюном рушійні суперечності розвитку концепції освіти, а саме: між глобальним (прагнення до міжнародної інтеграції та кооперації) і локальним (відповідальність за життєздатність власної громади); між цілим (загальносвітова культура) та частковим (національна культура); між традицією (цінність набутого досвіду) та сучасністю (необхідність врахування здобутків соціального розвитку); між довгостроковим (як пролонгована результативність освітніх процесів і необхідність обґрунтованого реформування) та короткочасним (концентрація на забезпечення термінових потреб внаслідок швидкого реагування) [5].

Неформальна освіта володіє потенціалом до вирішення означених суперечностей шляхом інтеграції індивідуального й соціального досвіду, адже, будучи орієнтованою на задоволення індивідуальних потреб її учасників, вона реалізується через групове спілкування на умовах толерантності, рефлексії, зворотного зв'язку.

Висновки. Проведений аналіз та узагальнення літератури дозволяє нам стверджувати, що розвиток освітніх систем відбувається як реакція на соціальні зміни; в її основі лежить потреба вирішення суперечностей щодо задоволення індивідуальних та соціальних потреб. Встановлено, що категорія неперервної освіти охоплює спектр трактувань і значень, що описують різні стани освіти, у т. ч. неформальне навчання.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у виокремленні теоретико-методологічних засад організації неформальної освіти; їх порівнянні з методологією навчання у системі формального навчання, системі освіти дорослих та процесом неперервної освіти.

Література

1. Вятярис В. Исследование удовлетворения потребностей взрослых учащихся: на примере Каунасского центра обучения взрослых / Вятярис В., Чюжас Р. // Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання населення в умовах соціально-економічної нестабільності : [матер. VII Міжнар. наук.-практ. конф., 28 жовтня 2014 р., м. Київ : у 2 ч.] – Ч. 2 / уклад. : Л. М. Капченко, С. О. Тарасюк, Л. Г. Авдєєв та ін. – К. : ІПК ДСЗУ, 2014. – 248 с. – С. 25–34.
2. Махиня Н. В. Особливості освіти дорослих у країнах Європейського Союзу / Н. В. Махиня // Modern problems of education and science : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., Будапешт, 26–27 січня 2013. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://scaspee.com/6/post/2013/1/3.html.
3. Деркач Ю. Неформальна освіта як умова неперервного навчання молоді / Ю. Деркач // Вісник Львівського університету : [серія педагогічна]. – 2008. – Вип. 23. – С. 17-22.
4. Паращук О. Неформальное образование в Украине / О. Паращук // Неформальное образование для региональных демократических трансформаций : исследование / под общ. ред. Д. Карпиевича и Г. Усатенко. – К. : Фонд «Европа XXI», 2012. – 176 с.
5. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність у закладах професійної освіти : [монографія] / І. А. Зязюн, АПН України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти ; передм. Н. Г.Ничкало. – К., 2003. – 246 с.

УДК 378:013

Плужник Оксана, м. Переяслав-Хмельницький

ОСВІТА ДОРОСЛИХ ЯК СКЛАДОВА НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

У статті визначено вимоги до освіти дорослих та принципи неперервної освіти: гнучкість і варіативність системи освіти, вдосконалення організації й діяльності системи загальної освіти, перебудова системи професійної освіти, задоволення непрофесійних потреб людей, здобуття тих чи інших науково-популярних знань, поглиблене ознайомлення з шедеврами літератури та мистецтва, освіта в галузі охорони здоров'я, сім'ї і шлюбу, залучення до спорту та ін.; розвиток так званої освіти для третього віку, що має допомогти літнім людям якнайдовше зберігати своє фізичне здоров'я й інтелектуальні здібності, дедалі більше використання найновіших технологічних засобів.

Ключові слова: *освіта дорослих, неперервна освіта, принципи неперервної освіти, вимоги до освіти дорослих, компетентнісний підхід.*

The article defines the requirements for adult education and the principles of lifelong learning: flexibility and variability of the education system; improvement of the organization and operation of the general education system; restructuring of the vocational education system; satisfaction of lay people's needs; obtaining certain popular science knowledge; in-depth acquaintance with the masterpieces of literature and arts; education in the fields of health, family and marriage; involvement in sports etc., development of the so-called third age education, which should help the elderly maintain their physical health and intellectual capacity as long as possible; increasing use of new technological tools.

Keywords: *adult education, continuous education, lifelong learning principles, requirements for adult education, competence-based approach.*

Наприкінці XX ст. людство прийшло до розуміння того, що найбільша загроза для нього полягає в недостатній здатності відповідати на зміни в навколишньому світі, що відбуваються у прискореному темпі. Знання розвиваються й використовуються за допомогою нових засобів. Вчені відзначають таке явище, як «деградація знань». Просте накопичення знань і вузькопрофесійна кар'єра перестають бути пріоритетом. Спеціаліст має вдосконалювати свої знання і вміння і, разом з тим, оновлювати їх настільки, щоб мати змогу швидко й кардинально змінювати структуру діяльності.

Таким чином, суспільний розвиток засновується на знаннях і базується, перш за все, на використанні ідей, а не фізичних здатностей, на можливостях технологій, а не на переробці сировини або експлуатації дешевої робочої сили. До людини висуваються нові вимоги щодо оволодіння нею великою кількістю знань та навичок, вона має постійно оновлювати їх протягом життя, що є головною умовою успішного функціонування власної життєдіяльності. Таким чином, провідним принципом функціонування освітнього простору стає принцип неперервності освіти людини

протягом усього її життя [5].

Починаючи з середини ХХ ст., освіта дорослих стає одним із найважливіших засобів розвитку суспільства і людини. Пріоритетним напрямом є модернізація освіти, спрямована на вдосконалення змісту, форм і методів освітньої діяльності як неперервної, що забезпечує формування особистості, здатної до саморозвитку і навчання впродовж всього життя. Особливо значуща роль у забезпеченні можливості реалізації вищезазначених завдань належить системі післядипломної освіти як складової неперервної освіти.

Ідею неперервності освіти деякі дослідники знаходять ще в Аристотеля, Сократа, Платона, Конфуція, Сенеки. Її джерелом є релігійно-філософські уявлення і вчення про постійне духовне вдосконалення людини. Попередником сучасних поглядів на неперервну освіту вважається Я. А. Коменський, який зазначав, що кожний вік підходить для навчання, і в людини у житті взагалі немає іншої мети, крім навчання. Неперервна освіта розвивалася, з одного боку, як педагогічна концепція, а з іншого – як феномен практики. З промисловою революцією ХІХ ст. пов'язаний розвиток освіти для дорослих як наслідок динамічних змін у науці, техніці, соціально-економічних відносинах. Означена ідея набула розвитку в працях таких зарубіжних учених, як Р. Дейв, К. Дьюк, А. Корреа, П. Ленгранд, П. Шуклата та ін. Шляхи модернізації системи післядипломної педагогічної освіти, перспективи й теоретико-методологічні засади її розвитку розкривають у своїх дослідженнях відомі сучасні науковці: Є. Бачинська, Л. Ващенко, О. Василенко, Л. Даниленко, Г. Єльникова, В. Маслов, Л. Набока, Н. Ничкало, В. Олійник, Л. Пуховська, В. Пуцов, Н. Протасова, В. Семиченко, М. Скрипник, Н. Чепурна та ін. [1].

Зазначимо, що концепція освіти дорослих («adult education») сформувалася як самостійний науковий напрям у 70-х р. ХХ ст. Це одна з найбільш дискусійних сфер, що пояснюється специфікою загальнокультурного і освітнього рівня розвитку різних країн та неоднозначністю трактування категорії дорослої людини (Р. Каффарелла, А. Грейс, П. Джарвіс, М. Ноулз, А. Роджерс та ін.) [2].

Найпоширенішим трактуванням поняття «освіта дорослих» є розгляд її як будь-якої освітньої діяльності дорослої людини, незалежно від змісту, професійної спрямованості, термінів і форм навчання, ступеня інституціалізації. Єдиним критерієм є вік людини [4].

Зважаючи на вищезазначене, варто відзначити, що організація неперервної (і післядипломної) освіти дорослих має свої особливості, що випливають із загальної характеристики тих, хто навчається. Необхідно зважати на той факт, що провідну роль у процесі навчання дорослих відіграють їхні потреби, мотиви і професійні проблеми. Дорослі люди прагнуть до самостійності, самореалізації, автономності в усіх сферах життя, володіють досвідом, який необхідно використовувати у процесі їхнього навчання. Однак дорослі мають багато обмежень (соціальні, часові, фінансові, професійні), а також ряд психологічних бар'єрів: стереотипи, установки, побоювання, що перешкоджають процесу навчання, і які необхідно враховувати при його організації.

На сьогодні існують загальні вимоги до освіти дорослих, а саме: забезпечення процесу неперервної та інтенсивної професійної освіти та розвитку всіх членів суспільства; втілення компетентнісного підходу до освіти дорослих; співвіднесення освіти з основною діяльністю; надання можливості вирішення професійних проблем у процесі навчання; забезпечення максимальних результатів при мінімальних затратах ресурсів; забезпечення психологічного комфорту: навчання має сприяти зняттю стресів, а не поглибленню їх.

Учений Б. Вульфсон зазначає, що в кожній країні процес розвитку теорії і практики неперервної освіти має свої специфічні риси. Водночас, наявні й загальні принципи:

1. Гнучкість і варіативність системи освіти. Наявність різноманітних й одночасно взаємопов'язаних напрямів навчання, що відповідають інтересам і можливостям різних груп населення з урахуванням віку, статі, етнічної належності, соціального стану. Повага до неповторної індивідуальності кожної людини і створення сприятливих умов для її самореалізації та самовдосконалення, розкриття всіх її потенційних можливостей.
2. Удосконалення організації й діяльності системи загальної освіти. Наступність і доступність усіх етапів загальної освіти – від дошкільного виховання до закінчення повної середньої школи. Розвиток ефективної системи навчальної та професійної орієнтації в межах загальноосвітньої школи.
3. Перебудова систем професійної освіти. Узгодження діяльності професійних навчальних закладів з широкими інтересами виробництва. Створення багаторівневої системи професійної освіти, що включає як фундаментальну підготовку у стаціонарних навчальних закладах, так і різноманітні за формою й метою курси для тих, хто працює. Це дасть можливість підвищити професійну компетенцію всього активного населення і перейти до соціально орієнтованої та гуманістичної системи професійної освіти.

4. Задоволення непрофесійних потреб людей. Здобуття тих чи інших науково-популярних знань, поглиблене ознайомлення з шедеврами літератури та мистецтва, освіта в галузі охорони здоров'я, сім'ї і шлюб, залучення до спорту та ін.
5. Розвиток так званої освіти для третього віку,що має допомогти літнім людям якнайдовше зберігати своє фізичне здоров'я й інтелектуальні здібності. Важливим практичним втіленням цієї тенденції стало створення в деяких країнах університетів для людей третього віку.
6. Дедалі більше використання найновіших технологічних засобів, що значно розширює можливості для навчання і різноманітної інформації на всіх етапах життєдіяльності людини [5].

Але в жодній країні поки ще не створено довершеної системи неперервної освіти, що базувалася б на однакових принципах.

Систематична освіта впродовж життя необхідна як людям з певною вже набутою освітою і стабільним соціальним статусом у суспільстві, так і тим, хто працює і потребує освітніх послуг, максимально наближених до місця роботи чи проживання. Освіта дорослих значною мірою сприяє забезпеченню більш успішного пристосування до життя і професійної діяльності. Отже, задля підвищення ефективності подальшого розвитку системи післядипломної освіти необхідно більшою мірою враховувати різноманітність індивідуальних вимог і підходів до освіти дорослих, забезпечувати змістовність і збалансованість її форм. У подальшому вважаємо за доцільне проведення дослідження тенденцій розвитку освіти дорослих. Це зумовлено необхідністю розвитку національних пріоритетів у цій галузі та прогнозування стратегії розвитку системи освіти дорослих на основі вивчення міжнародного досвіду [1].

Неперервна освіта супроводжує процес зростання загального і професійного освітнього потенціалу особистості протягом життя, організаційно забезпеченого системою державних та суспільних інститутів, і відповідає потребам особистості й суспільства.

Метою неперервної освіти є становлення й розвиток особистості як у періоди її фізичного і соціально-психологічного дозрівання, розквіту й стабілізації життєвих сил та здібностей, так і в періоди старіння організму, коли на перший план висувається завдання компенсації сил і можливостей, що втрачаються.

Системотворчим фактором неперервної освіти є суспільна потреба у постійному розвитку особистості кожної людини. Цим визначається впорядкування безлічі освітніх структур – основних і паралельних, базових і додаткових, державних і громадських (суспільних), формальних і неформальних. Їхній взаємозв'язок та взаємозумовленість, взаємна субординація за рівнями, координація за спрямованістю і призначенням, забезпечення взаємодії між ними перетворюють всю сукупність таких структур в єдину систему.

Єдність цілей неперервної освіти і специфічних завдань кожної її ланки органічно поєднуються з її варіативністю, різноманітністю типів освітніх закладів, педагогічних технологій та форм державно-суспільного управління.

Література

1. Андрющенко Т. К. Сучасні вимоги до освіти дорослих [Електронний ресурс] / Т. К. Андрющенко. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vchu/ped/ 2010_183_1/N183-1p012-016.pdf.
2. Вища освіта України і Болонський процес : навч. посіб. / за ред. В. Г. Кременя ; [авторський колектив: М. Ф. Степко, Я. Я Болюбаш, В. Д. Шинкарук, В. В. Грубінко та ін.]. – К. : МОН. – 288 с.
3. Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство : наук.-метод. зб. / ред. кол. Н. Софій, І. Єрмаков та ін. – К. : Контекст, 2000. – 336 с.
4. Лещенко І. Т. Освіта дорослих як феномен неперервної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://gisap.eu/ru/node/1380.
5. Ткач Т. Неперервність освіти як психолого-педагогічна ідея [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/iver/2008_1_1/chapters/chapter.

УДК 371.13 (045)
Полющенко Ірина, м. Київ

ФОРМУВАННЯ АЛГОРИТМІЧНОГО МИСЛЕННЯ ЯК ПОКАЗНИКА РІВНЯ СФОРМОВАНОСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ФАХІВЦІВ-ЕКОНОМІСТІВ

У статті розглядаються результати аналізу формування алгоритмічного мислення у студентів економічного профілю підготовки як одного з показників рівня сформованості інформаційної культури, виявлена необхідність зміни змісту навчальної дисципліни «Інформатика».

Ключові слова: *інформаційна культура, алгоритмічне мислення, алгоритмізація, інформаційні технології, критерії засвоєння навчального матеріалу.*

The article deals with the results of an analysis of algorithmic thinking formation of economist

students as an indicator of their information culture level. A need for a change in the content of the discipline "computer science" has been revealed.

Keywords: *information culture, algorithmic thinking, algorithmization, information technologies, study material assimilation criteria.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. У теперішній час відбувається процес переосмислення ролі інформаційних і комп'ютерних технологій як в суспільстві, так і в житті кожної особистості, мають місце численні спроби визначення поняття «інформаційна культура», уточнення його змісту, структури з урахуванням реалій сучасного світу. Виділяють чотири основні напрямки у визначенні інформаційної культури: інформаційна культура особистості, інформаційна культура суспільства, інформаційна культура як галузь знань, інформаційна культура як методологічний апарат пізнання. Нас цікавить перший напрямок, який можна використовувати для фахівців економічного профілю підготовки.

Розвиток і впровадження комп'ютерної техніки у всі галузі виробництва, сфери обслуговування неможливі без відповідної підготовки фахівців. У зв'язку з цим повинна істотно змінюватися і система навчання фахівців майбутнього [1, с. 9; 2, с. 5–11]. Стрімкий розвиток інформаційних технологій впливає на підготовку висококваліфікованого фахівця, змінює акценти в навчальному процесі. Держава, згідно з документом «Національна доктрина розвитку освіти України в XXI ст.», підтримує процес інформатизації освіти [3, с. 3]. Комп'ютерна грамотність вимагає істотних змін під впливом розвитку техніки і технологій. Тому знання і вміння, які необхідні для використання комп'ютерів у майбутньому, будуть відрізняться від тих, якими зараз повинні володіти фахівці, які використовують ПК для розв'язання професійних задач. Актуалізується задача: визначення системи знань і вмінь, які повинні бути сформовані у фахівців майбутнього.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми, та на які спирається автор. Дослідники інформаційної культури фахівця визначили сукупність знань, умінь і навичок з пошуку, переробки, збереження і створення інформаційних об'єктів з використанням характерних для даної області нових інформаційних технологій, з усвідомленням необхідності використання інформаційних ресурсів сучасного суспільства у професійній діяльності [4, с. 30; 5, с. 125].

Ці поняття представлені елементами знань, умінь і навичок, що характеризують інформаційну культуру особистості в когнітивному, операційно-змістовному, комунікативному, ціннісно-рефлексивному критеріях на базовому, професійному і вищому рівнях.

Науковець Т. Полякова розглядає «технології звернення до інформації» як «соціокультурні технології формування інформаційної культури» [6, с. 87]. Автор характеризує інформаційну культуру як нову соціальну «технологію, спрямовану на формування людини, здатної жити й успішно здійснювати свою діяльність у сучасному інформаційному середовищі». Т. Полякова підкреслює, що сучасній людині вже просто «необхідне не тільки знання інформаційних ресурсів, їхньої динаміки й уміння оперувати інформацією». Дослідниця характеризує інформаційну культуру як «дуже широке явище, що включає в себе і теоретичні знання, і практичні навички й уміння».

Виокремлення не вирішених раніше аспектів поставленої проблеми, котрим присвячується означена стаття. Аналіз останніх досліджень і публікацій дають підставу до повернення до питання про розв'язання проблеми, пов'язаної з формуванням інформаційної культури та алгоритмічного мислення, як одного з показників рівня її сформованості, що, в свою чергу, пов'язано з переглядом змісту навчання з інформатики [4, с. 30; 5, с. 125; 2, с. 5–11; 7, с. 5–7].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Аналіз публікацій з питань формування інформаційної культури майбутнього фахівця економічного профілю показав, що в теперішній час існує декілька шляхів, методів і засобів розвитку інформаційної культури. Тому, метою статті є визначення наявності алгоритмічного мислення як одного з показників рівня сформованості інформаційної культури у студентів економічного профілю підготовки.

Спеціально розроблене і проведене в межах Київського коледжу комп'ютерних технологій та економіки НАУ дослідження мало на меті визначити наявність алгоритмічного мислення як одного з показників сформованості інформаційної культури у студентів до вивчення інформаційних технологій.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Навчальний матеріал, його система, структура понять є головними у формуванні пізнавальних структур знань. З точки зору кінцевих цілей навчання, потрібен оптимальний відбір навчального матеріалу і послідовність його викладання. Треба чітко визначитися, що віднести до дисциплін, які вивчають інформатику. Згідно з навчальним планом спеціальності «Економіка підприємства» до даних дисциплін відносяться «Інформатика і комп'ютерна техніка» та

«Інформаційні системи і технології на підприємстві». Відповідь однозначна: щоб в повному обсязі оволодіти необхідними знаннями і вміннями, треба занадто багато часу, а час на вивчення цих дисциплін регламентовано. Зміст цих навчальних дисциплін можна і треба корегувати.

Діагностика, поставлена на початку вивчення навчальної дисципліни з інформаційних технологій «Інформатика і комп'ютерна техніка», проводилися з метою виявлення системи знань, з якої студенти починають навчання. Саме це і є *операційно-змістовним* критерієм інформаційної культури: наявність практичних умінь і навичок, пов'язаних з отриманням, збереженням, передачею та обробкою інформації.

Перевірка, що проводилася в шістьох групах зі спеціальності «Економіка підприємства», дала можливість зробити висновок про те, що студенти майже зовсім не володіють поняттям алгоритмічного мислення. В експерименті брали участь 199 студентів. Експеримент проводився протягом шести місяців. Під час проведення експериментальної роботи студентам було запропоновано скласти письмово технологічну послідовність (алгоритм) створення текстового шаблону, його редагування, форматування і збереження результатів роботи, потім все це виконати за допомогою ПК. У результаті експерименту 108 (54,27 %) студентів виконали завдання повністю, 15 (7,54 %)– теоретично не змогли записати, але практично, з певними помилками, виконали завдання, 13 (6,53%) – зовсім не впоралися з завданням, 42 (21,11 %) – записали з помилками теоретично, практично зовсім не змогли виконати завдання, 21 (10,55 %) – практично виконали, але теоретично не змогли записати послідовність своїх дій. Аналіз результатів експерименту довів, що у студентів *немає усталених навичок алгоритмічного мислення;* 49 студентів з 199 (24,62 %) не показали наявності та ґрунтовних навичок при роботі з текстовим процесором Word.

Якщо впровадити критерій засвоєння навчального матеріалу – коефіцієнт К, а Р – число правильно виконаних завдань (виконаних операцій контрольного завдання теоретичного і практичного плану), П – загальне число пропонованих завдань (операцій контрольного завдання), то в різних випадках він різний, але тільки при коефіцієнті К більш за 0,9 можна вважати, що студент володіє комп'ютерною технікою на «відмінно», при К від 0,8 до 0,9 можна вважати, що студент володіє на «добре».

Результати експерименту не слід вважати кінцевими й остаточними. Ми припускаємо, що для формування висновку про місце розділу «Алгоритмізація» на основі цих досліджень недостатньо. Для оптимального висновку слід використовувати декілька методів для порівняння: метод експертних оцінок, системно-комплексний підхід до відбору навчального матеріалу тощо.

Провідна функція способів діяльності майбутніх фахівців, що відповідає змісту навчальної дисципліни «Інформатика і комп'ютерна техніка», потребує дотримання особливих вимог до розробки проблемно-пізнавальних завдань для студентів (на матеріалі алгоритмізації, математичного моделювання). Особливість навчальної дисципліни полягає в тому, що при виконанні таких завдань комп'ютер – це і предмет, і засіб вивчення, а також інструмент набуття досвіду діяльності.

Дискусії про місце алгоритмізації в навчальних дисциплінах, пов'язаних з інформатикою, продовжуються. Одна точка зору – «програмістська», яка постулює, що інформатика – це програмування, і тому алгоритмізація – це центральне місце в навчальній дисципліні (за А. Єршовим) Друга – «користувацька», згідно з якою – інформатика зводиться до навчання готовими програмними засобами і алгоритмізацію зовсім не потрібно вивчати. Третя – «користувачів з умінням алгоритмічного мислення» [5, с. 125; 8, с. 46–47], згідно з якою «Інформатика» вивчає програмні засоби і алгоритмізацію.

На нашу думку, питання про роль алгоритмізації має вирішуватися, виходячи із основних цілей навчання у ВНЗ І-го рівня акредитації й освітньо-кваліфікаційної характеристики. Одна з провідних цілей – розвиток мислення майбутнього фахівця, що передбачає: формування навичок праці в інформаційному суспільстві; активізацію процесу самопізнання; нешаблонне мислення при виконанні професійних завдань.

Праця економіста в сучасному світі неможлива, якщо він не вміє планувати свої дії, тобто складати алгоритм, знаходити нешаблонні рішення в тій чи іншій справі або ситуації. При правильному формулюванні цілей вивчення навчальних дисциплін постановка питання алгоритмізації є актуальною, тому що саме алгоритмізація здатна зробити суттєвий внесок у формування нешаблонного, евристичного мислення майбутніх фахівців-економістів.

Алгоритмічне мислення майбутніх фахівців – це не рутинний компонент процесу мислення (у даному випадку – мислення не за алгоритмом), а процес мислення по складанню алгоритму якогось завдання. Кому, як не майбутнім фахівцям-економістам розв'язувати задачі, які потребують нового підходу до мислення.

Одним із методів, на який слід звернути увагу при вивченні матеріалу з алгоритмізації, є метод покрокової деталізації. Саме він повинен бути наскрізним для усього курсу «Інформатика і комп'ютерна техніка». Використання даного методу формує у студентів вміння пошуку відповідного шляху рішення. Покрокова деталізація служить тільки організуючим початком пошуку шляху рішення, але не сходиться на ньому. На цей метод треба звертати увагу, оскільки в жодній дисципліні навчального плану підготовки зі спеціальності «Економіка підприємства» не введений навчальний матеріал, який би навчав майбутнього фахівця алгоритмічній культурі, а без цього неможливим є формування інформаційної культури фахівця.

Зупинимося більш детально на даному методі. Розробка реальних алгоритмів, які мають практичне значення, потребує багато часу і нешаблонного підходу. Не завжди вдається записати такий процес рішення поставленої задачі у вигляді алгоритму. У цьому випадку треба використовувати шлях послідовної побудови алгоритму методом покрокової деталізації. Даний метод передбачає поступове дріблення великого завдання на більш прості компоненти.

Ідея деталізації перегукується з відомим методом формування навчально-пізнавальної діяльності П. Гальперіна. Суть методу покрокової деталізації полягає в тому, що розробка алгоритму від постановки завдання до закінченого алгоритму ведеться від загального, спочатку нечіткого нарису завдання до поступової, деталізованої, перетвореної і уточненої в окремих елементах картини. Даний метод має багато спільного з іншими методами: методом послідовного уточнення (проектування) алгоритмів, методом розробки алгоритмів «згори донизу».

Даний метод слід використовувати поетапно. *Перший етап*: задача розбивається на підзадачі. *Другий етап:* кожна з підзадач ставиться відповідно до команди алгоритму.

Такий алгоритм буде «багатоблочним», тому треба структурувати його далі, щоб команди алгоритму стали доступні, бо в «багатоблочному» алгоритмі команди не можуть бути виконані. Слід продовжувати деталізацію кожного блоку до тих пір, доки всі алгоритми не будуть складатися із елементарних команд.

Даний метод має не тільки навчальне значення, але і відіграє виховну роль. До його схеми можуть бути включені різні види навчально-пізнавальної і практичної діяльності. Вивчаючи новий матеріал самостійно, студент виділяє для себе основні блоки, розділи, теми; звертає увагу на ключові питання, визначення, потім уточнює нечіткі моменти, поняття. Після послідовного вивчення навчального матеріалу виникає і зворотна задача – об'єднати отримані знання в єдине ціле, систематизувати їх. Коли студент зможе самостійно структурувати свою діяльність (навчальну, професійну), навчиться розбивати її на окремі детермінанти – все це буде свідчить про високий рівень його алгоритмічної культури, отже, і про сформованість одного з показників високого рівня інформаційної культури фахівця-економіста.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Студентів треба навчити використовувати алгоритмічні конструкції при складанні алгоритмів розв'язання професійних задач. Головне – домогтися розуміння того, що всі способи організації дії базуються на кінцевості алгоритмічної структури.

Одним із пріоритетних задач інформатизації освіти в Україні [9, с. 4] є оновлення змісту дисциплін, обґрунтування змісту навчальної дисципліни як базової складової, так і його варіативних складових [5, с. 125; 7, с. 5–7]. Тому, на наш погляд, треба змінити складові дисципліни «Інформатика і комп'ютерна техніка» так, щоб обов'язково вивчати алгоритмізацію і методи побудови алгоритмів на початку вивчення теоретичного матеріалу, і на цій базі вивчати прикладне програмне забезпечення. Студент повинен вміти будувати інформаційні структури для опису об'єктів і систем та правильно, чітко й однозначно формулювати думку.

Усе вищезазначене дає можливість зробити висновок, що набуті студентами знання мають велике загальноосвітнє значення для формування здібностей та інтелекту майбутніх фахівців-економістів.

У подальших дослідженнях необхідно: 1) перевірити ціннісно-рефлексивний критерій як один з показників сформованості інформаційної культури майбутнього фахівця економічного профілю; 2) перевірити відповідність змісту дисциплін з інформатики і інформаційних технологій вимогам ринку праці методом експертних оцінок (банки, економічні відділи підприємств і організацій тощо).

Література

1. Борисова Е. Качество образования и место высшей школы в обществе / Е. Борисова // Альма-матер, 2003. – № 11. – С. 7–13.

2. Мадзігон В. М. Приоритетні напрями педагогічних досліджень / В. М. Мадзігон, М. І. Бурда // Педагогіка і психологія. – 1998. – № 3. – С. 4–11.

3. Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті // Освіта. – 2001. – 11–18 лип. – С. 2–6.

4. Ашеров А. Т. Информационная культура студентов технических специальностей как категория инженерной педагогики / А. Т. Ашеров, Т. Л. Богданова // Проблеми інженерно-педагогічної освіти : зб. наук. праць. – Харків : УІПА, 2004. – Вип. 6. – С. 28–34.
5. Дараган Т. П. Ключові проблеми інформатизації освіти / Т. П. Дараган // Проблеми освіти. – 2002. – № 27. – С. 123–132.
6. Полякова Т. А. Формирование информационной культуры личности и общества – актуальная социокультурная технология эпохи информатизации / Т. А. Полякова // Информационное общество: культурологические проблемы : матер. Междунар. науч. конф., Краснодар-Новороссийск, 17–19 сент. 1997 : тез. докл. – Краснодар, 1997. – С. 86–88.
7. Первин Ю. А. Концепция курса раннего обучения информатики / Ю. А. Первин // ИНФО. – 2003. – № 3. – С. 3–8.
8. Полющенко И. В. О проблемах учебной программы предмета «Основы информатики» / И. В. Полющенко // Проблеми інженерно-педагогічної освіти. – 2002. – № 3. – С. 45–47.
9. Тангян С. А. Грамотность в компьютерный век / С. А. Тангян // Педагогика. – 1995. – № 1. – С. 3–7.

УДК 004+37.02
Присяжнюк Галина, м. Бердичів

ВИСВІТЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ З МЕТОЮ ФОРМУВАННЯ ЗНАНЬ І ВМІНЬ УЧНІВ ЗНЗ У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

У статті розглядаються питання застосування інформаційно-комунікаційних технологій у загальноосвітніх школах з метою формування знань та вмінь учнів.

***Ключові слова**: інформаційно-комунікаційні технології, знання, уміння, формування знань і вмінь, загальноосвітня школа.*

The article deals with the application of ICT in secondary schools in order to develop students' knowledge and skills.

***Keywords:** information and communication technologies, knowledge, skills, creation of knowledge and skills, secondary school.*

Національна доктрина розвитку освіти визначає освіту як основу розвитку особистості, суспільства, нації та держави, запоруку майбутнього України [10]. Застосування та розвиток сучасних інформаційних технологій у всіх сферах суспільного життя України зумовлює підвищення ролі освітянської галузі у підготовці та вихованні молодого покоління, а навчання школярів інформатики та інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) стає одним із пріоритетних напрямів формування особистості випускника загальноосвітнього навчального закладу (ЗНЗ).

Проблемам інформатизації процесу професійної підготовки фахівця присвячено дослідження В. Бикова, Р. Гуревича, М. Жалдака, М. Кадемії, В. Мадзігона, В. Монахова, С. Сисоєвої та ін. Питання використання засобів ІКТ у процесі професійної підготовки знайшли своє відображення у працях С. Бешенкова, В. Виноградова, Ю. Жука, В. Касаткіна, Г. Кедровича, О. Коберника, І. Петрицина, І. Роберт, В. Сидоренка та ін. Проблемам використання інформаційних технологій у навчальній діяльності присвячені роботи Г. Бордовського, Т. Вакалюк, Р. Гуревича, М. Кадемії, А. Смірнова, В. Сумського та ін. Практично всі дослідники приходять до єдиного висновку про високу ефективність використання ІКТ у навчальному процесі.

Метою даної роботи є аналіз висвітлення проблеми застосування інформаційно-комунікаційних технологій з метою формування знань і вмінь учнів ЗНЗ у науковій літературі.

Одним із перших філософських досліджень, присвячених інформатизації процесу навчання, є дослідження Т. Вороніної [6, с. 22]. Науковець помітила, що ІКТ упроваджуються в процес навчання без «відповідних теоретичних розробок», «часто без необхідного педагогічного осмислення і творчої підтримки» [6, с. 17].

Інформаційна технологія – загальний термін, що використовують для посилань на всі технології, пов'язані зі створенням, обробкою, збереженням, використанням, пересиланням і керуванням інформацією [1, с. 267]. Інформаційні технології в освіті – це освітні технології з використанням комп'ютерів. Одна з найбільших проблем, якою опікуються науковці, котрі працюють у галузі ІКТ, – визначення місця інформаційних технологій в навчальному процесі. Термін «інформаційні технології» розуміється широко й неоднозначно, зводиться частіше до опису засобів навчання, доступних для використання у навчальному процесі: баз даних, знань, електронних таблиць, інформаційних мереж. Найбільш широке означення цього терміну дав В. Пономаренко: «інформаційні технології – засоби опрацювання інформації й організаційно-управлінські концепції її формування і споживання, а також сукупність усіх видів інформаційної техніки; єдність процедур

щодо збирання, накопичення, зберігання, обробки та передачі даних із застосуванням обраного комплексу технічних засобів» [8, с. 67].

Так, науковці І. Роберт і П. Самойленко [13, с. 33] зазначають, що ІКТ можна застосовувати як: засоби навчання; засоби, що вдосконалюють процес викладання; інструмент пізнання навколишньої дійсності і самопізнання; засоби розвитку особистості того, кого навчають; об'єкт вивчення в межах засвоєння курсу інформатики; інформаційно-методичне забезпечення й управління навчально-виховним процесом; засоби комунікації; засоби автоматизації процесу обробки результатів експерименту і управління; засіб автоматизації процесів контролю і коригування результатів навчальної діяльності, тестування і психодіагностики; засоби організації інтелектуального дозвілля [13, с. 33].

Інформаційні технології (комп'ютерні технології за класифікацією Г. Селевка) найчастіше застосовуються в навчальному процесі [14, с. 48]. Інформаційні технології розвивають ідеї програмованого навчання, орієнтовані на локальні комп'ютери.

Насамперед, ІКТ забезпечують можливість підтримки дистанційної форми навчання, показу відео й анімаційних навчальних матеріалів, які знаходяться на різних освітніх серверах, роботи над навчальними телекомунікаційними проектами, асинхронного телекомунікаційного зв'язку, організації дистанційних олімпіад і конкурсів тощо [3]. Під час цього сервери дистанційного навчання забезпечують інтерактивний зв'язок зі студентами через Інтернет, у т. ч., і в режимі реального часу. ІКТ забезпечують доступ до баз даних із різних галузей знань.

Однією з головних переваг комп'ютерних мереж, на думку Р. Гуревич та М. Кадемія, є використання сучасних засобів обчислювальної техніки – універсального інструменту обробки різноманітної інформації [7, с. 43–44]. Особливо цінним з точки зору навчання є те, що робота в комп'ютерній мережі практично неможлива без інтенсивного використання чисельних прикладних програм (текстових і графічних редакторів, електронних таблиць, баз даних), що, безумовно, буде стимулювати їхнє глибоке вивчення.

Поява комп'ютерних телекомунікацій в закладі освіти передбачає: інтенсивне використання комп'ютера і безпаперової технології як інструменту повсякденної навчальної роботи; коригування змісту традиційних дисциплін та їхню інтеграцію; розробку методів самостійної наукової і дослідницької роботи студентів і учнів під час виконання різноманітних дослідницьких проектів; навчання студентів і учнів методам колективного розв'язання проблем; організацію спільної роботи вчителів різних предметів; підготовку викладачів (вчителів) до роботи з новим змістом, методами та організаційними формами навчання, до інтенсивного використання засобів обчислювальної техніки в навчальному процесі.

У результаті учні, які працюють у такому середовищі, отримують потужну методичну підтримку. Вони набувають необхідних знань, умінь і навичок (ЗУН) у процесі використання обчислювальної техніки для розв'язання цілком конкретних завдань (набір та редагування текстів, створення графічних зображень, робота з таблицями тощо). Опановуючи роботу з новими програмними продуктами, студенти та учні розвивають навички самоосвіти. Вони навчаються співробітничати зі своїми колегами, краще розуміють проблеми, що виникають у процесі колективної праці, можуть пояснити своїм товаришам суть і будову достатньо складних процесів і систем.

Особливої уваги заслуговує опис унікальних можливостей ІКТ, реалізація яких створює передумови для небувалої в історії педагогіки інтенсифікації освітнього процесу, а також створення методик, орієнтованих на розвиток особистості учнів. Назвемо ці можливості: негайний зворотний зв'язок між користувачем й ІКТ; комп'ютерна візуалізація навчальної інформації про об'єкти або закономірності процесів, явищ, що протікають реально і віртуально; архівне зберігання достатньо значних обсягів інформації з можливістю її передачі, а також легкого доступу і звернення користувача до центрального банку даних; автоматизація процесів обчислювальної, інформаційно-пошукової діяльності, а також обробки результатів навчального експерименту з можливістю багаторазового повторення фрагмента або самого експерименту; автоматизація процесів інформаційно-методичного забезпечення, організаційного управління навчальною діяльністю і контролем за результатами засвоєння знань [13, с. 13].

Застосування інформаційних технологій в освіті вносить у розвиток особистості різні зміни, що відносяться як до пізнавальних, так і до емоційно-мотиваційних процесів, вони впливають на характер людини, під час цього відзначається підсилення пізнавальної мотивації учнів у процесі роботи з комп'ютером. Використання засобів ІКТ у навчанні сприяє збільшенню частки самостійної навчальної діяльності й активізації учня, «формуванню особистості того, кого навчають через розвиток його здатності до освіти, самонавчання, самовиховання, самоактуалізації, самореалізації» [11, с. 154]. У психолого-педагогічних дослідженнях наголошується, що ІКТ впливають на

формування теоретичного, творчого і модульно-рефлексивного мислення тих, хто навчається, що комп'ютерна візуалізація навчальної інформації робить істотний вплив на формування уявлень, що займають центральне місце в образному мисленні, а образність подання тих або інших явищ і процесів у пам'яті студента (учня) збагачує сприйняття навчального матеріалу, сприяє його науковому розумінню.

У разі впровадження ІКТ в навчальний процес значно спрощуються такі значні за обсягом роботи організаційного характеру, як розробка і коригування навчальних планів, повсякденна і достовірна інформація про контингент студентів або учнів, використання навчальних кабінетів і лабораторій, наявність підручників і навчальних посібників тощо. Безумовно, подібна комп'ютерна мережа повинна бути інтегрована як методично, так і технологічно [9, с. 44–45].

Використання ІКТ в освіті, дидактичні функції комп'ютерних телекомунікацій розглянуті в праці Е. Полат [12, с. 87–91]. Використання телекомунікацій розглядається з точки зору проектної діяльності (метод проектів), заснованої на пошукових, дослідницьких методах, що дозволяє організовувати різного роду спільні дослідницькі роботи учнів, учителів, студентів, викладачів, науковців із різних навчальних закладів. Деякі дослідники відзначають такі особливості ІКТ, як багатофункціональність, оперативність, продуктивність, насиченість, забезпечення можливості швидкої й ефективної творчої самореалізації учнів, наявність для них персональної освітньої траєкторії. «Це не лише потужний засіб навчання, що дозволяє навчати роботі з інформацією, а й, з іншого боку, комп'ютерні телекомунікації – це особливе середовище спілкування один з одним, середовище інтерактивної взаємодії представників різних національних, вікових, професійних й інших груп користувачів, незалежно від їхнього місця знаходження. Відрізняючись високим ступенем інтерактивності, комп'ютерні телекомунікації створюють унікальне навчально-пізнавальне середовище, тобто середовище, що використовується для розв'язування різних дидактичних завдань (наприклад, пізнавальних, інформаційних, культурологічних тощо)» [2, с. 40].

У той же час, дослідники відзначають, що ніякі ІКТ і дистанційне навчання не зможуть дати емоційних контактів, позитивних або негативних, як найважливіших чинників людської поведінки, використання засобів телекомунікаційних технологій, не «… надає кожному студенту (учню) персонального педагога, роль якого виконує комп'ютер» [11, с. 71].

Комп'ютеру неможна передавати всі функції навчального процесу, особливо такі, як цілеспрямування, формування мотивації, світогляду і цінностей стосунків. Малопридатні комп'ютери для того, щоб прийняти на себе виховні функції. У вихованні необхідне живе людське спілкування, безпосереднє обговорення проблем. Комп'ютерні конференції можуть зняти просторові і часові обмеження в процесі функціонування інформації, проте не можуть замінити реальних конференцій, дискусій, симпозіумів [9, с. 143].

Таким чином, питанню застосування ІКТ у навчально-виховній діяльності ЗНЗ приділялась і приділяється значна увага в дослідженнях провідних українських і зарубіжних науковців. Майже всі науковці доходять висновку, що використання ІКТ у навчальному процесі є дуже ефективним. Варто також зазначити, що науковці у своїх дослідженнях приділяють значну увагу таким проблемам, як використання електронних посібників у навчальних закладах України та використання хмарних технологій в освіті, що є наразі актуальними та перспективними напрямами дослідження [4, 5].

Література

1. Англо-український тлумачний словник з обчислювальної техніки, Інтернету і програмування / [авт. Пройдаков Е. М., Теплицький Л. А.]. – вид. 1. – К. : Вид-й дім «СофтПрес», 2005. – 552 с.
2. Бурсунова О. В. Методика использования учебных телеконференций в обучении учителя информатики : дисс. … канд. пед. наук : 13.00.04 / О. В. Бурсунова. – М., 2000. – 156 с.
3. Вакалюк Т. А. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в загальноосвітніх школах для підвищення якості освіти / Вакалюк Т. А., Шевельова М. К. // Інформаційно-комунікаційні технології як засіб підвищення якості освіти : зб. наук. пр. – Хмельницький : Вид-во ХОІППО, 2015. – С. 40-45.
4. Вакалюк Т. А. Можливості використання хмарних технологій в освіті / Т. А. Вакалюк // Актуальні питання сучасної педагогіки : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., Острог, 1–2 лист. 2013 р. – Херсон : Вид-й дім «Гельветика», 2013. – С. 97–99.
5. Вакалюк Т. А. Переваги використання електронних посібників у навчальних закладах України / Вакалюк Т. А., Кончаківський Ю. О. // Комп'ютер у школі та сім'ї. – № 4(116). – 2014. – С. 22–24.
6. Воронина Т. П. Философские проблемы образования в информационном обществе : автореф. дисс. … доктора филос. наук : 09.00.10 / Т. П. Воронина. – М., 1995. – 46 с.
7. Гуревич Р. С. Інформаційно-телекомунікаційні технології в навчальному процесі та наукових

дослідженнях : навч. посіб. [для студ. пед. ВНЗ і слухачів ІППО] / Р. С. Гуревич, М. Ю. Кадемія. – Вінниця : ООО «Планер», 2005. – 365 с.
8. Дистанционное обучение / [под ред. Є. С. Полат]. – М. : Владос, 1998. – 192 с.
9. Коджаспирова Г. М. Технические средства обучения и методика их использования : учеб. пособ. [для студ. высш. пед. учеб. завед.] / Г. М. Коджаспирова, К. В. Петров. – М. : Изд-й центр «Академия», 2003. – 256 с.
10. Національна доктрина розвитку освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002. – Назва з екрана.
11. Панюкова С. В. Концепция реализации личностно-ориентированного обучения при использовании информационных и коммуникационных технологий / С. В. Панюкова. – М. : Изд-во РАО, 1998. – 120 с.
12. Полат Е. С. Дистанционное обучение: организационный и педагогические аспекты / Е. С. Полат // Информатика и образование. – 1996. – № 3. – С. 87-91.
13. Роберт И. В. Информационные технологии в науке и образовании / И. В. Роберт, П. И. Самойленко. – М., 1998. – 176 с.
14. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии : учеб. пособие / Г. К. Селевко. – М. : Народное образование, 1998. – 256 с.

УДК 373.542
Проботюк Ольга, м. Житомир

ПРОФІЛЬНЕ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У СТАРШІЙ ШКОЛІ ЯК ЧИННИК РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО СТАНДАРТУ БАЗОВОЇ І ПОВНОЇ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У статті розглядаються теоретичні та методологічні аспекти організації профільного навчання на уроках української мови у класах філологічного профілю, визначаються особливості та специфіка реалізації Концепції профільного навчання; розкриваються нові підходи до організації освіти в старшій школі та механізм розробки нових цілей, змісту, форм і методів організації навчально-виховного процесу.

***Ключові слова**: реформа освіти, державний стандарт, профільне навчання, філологія, українська мова, компетентність.*

The article considers theoretical and methodological aspects of specialized instruction at Ukrainian lessons in specialized philological classes. The peculiarities of the Specialized Instruction Concept and the specific of its implementation are determined. New approaches to education in high school and a mechanism to develop new objectives, content, forms and methods of educational process organization are presented.

***Keywords**: education reform, state standard, specialized instruction, philology, Ukrainian language, competence.*

Зміни, що сьогодні відбуваються у суспільстві, швидкий розвиток науки, впровадження новітніх технологій вимагають поліпшення якості освіти, виховання особистості, здатної до професійного визначення, становлення, зростання й мобільності в умовах сучасного суспільства. Розвиток світового і, зокрема, європейського освітнього простору об'єктивно вимагає від української школи адекватної реакції на процеси реформування загальної середньої школи, що відбуваються у провідних країнах світу. Тому, одним із пріоритетних завдань реформування сфери загальної середньої освіти в Україні є організація профільного навчання старшокласників.

Відповідно до нових вимог, у 2010 р. у системі української шкільної освіти у старшій школі впроваджено профільне навчання, що формується під знаком гуманітаризації, пріоритету і свободи особистості. Загальною тенденцією сучасного розвитку старшої профільної школи є її орієнтація на широку диференціацію, багатопрофільність, інтеграцію освіти.

Стрімкі суспільні зміни впливають на учня – суб'єкта навчання, визначають зміну освітньої парадигми: запроваджується профільне навчання, використовуються інноваційні технології, спрямовані на всебічний розвиток особистості. На цьому наголошують автори «Концепції профільного навчання у старшій школі» [1, с. 21], що ґрунтується також на основних положеннях Концепції загальної середньої освіти. У названих документах закладено нові підходи до організації освіти в старшій школі. Вона має функціонувати як профільна. Це створюватиме сприятливі умови для врахування індивідуальних особливостей, інтересів і потреб учнів, для формування у школярів орієнтації на певний вид майбутньої професійної діяльності. Профільна школа найповніше реалізує принцип особистісно орієнтованого навчання, що значно розширює можливості учня у виборі власної освітньої траєкторії. Концепція розроблена з урахуванням вітчизняного та зарубіжного досвіду організації профільного навчання в старшій загальноосвітній школі.

Низка вчених вивчала проблеми профілізації в різних її аспектах: концептуальні засади

особистісно орієнтованого профільного навчання в загальноосвітній школі (А. Алексюк, Н. Бібік, А. Бойко, І. Лернер, С. Гончаренко, Ю. Мальований, О. Савченко, Б. Федоришин та ін); сутність і особливості організації профільного навчання (С. Вольянська, Т. Захарова, П. Лернер, Ю. Пархомець, Л. Липова, І. Лікарчук, В. Огнев'юк, М. Піщалковська, Л. Покроєва, П. Сікорський, Н. Шиян та ін.); науково-методичний супровід (Н. Бібік, М. Бурда, Т. Козлова, Н. Муранова [8], Р. Вдовиченко та ін.); зміст навчання та організація навчально-виховного процесу в умовах профільного навчання (А. Баранников, Г. Вороніна, С. Вольянська, М. Гузик, О. Лазарєв, Ж. Лістарова, А. Пентін, Г. Пічугіна, С. Рягін, А. Сологуб, С. Трубачева, Н. Чайченко та ін.); організація допрофільної підготовки в основній школі (Е. Аршанський, О. Алесьєва, Н. Муранова [9, с. 272–328], А. Пінський та ін.) тощо. Розвиток методичної науки здійснюється також завдяки таким ученим – докторам педагогічних наук, як О. Біляєв, А. Богуш, М. Вашуленко, Н. Гавриш, Н. Голуб, О. Горошкіна, С. Караман, М. Пентилюк [4, 5], Т. Симоненко, О. Хорошковська; ученим-лінгвістам А. Загнітко, І. Кочан, Л. Мацько [3], М. Плющ, О. Караману, В. Тихоші, А. Нікітіній та ін.

Усі науковці стверджують, що на сучасному етапі розвитку суспільства посилюється ключова місія школи у професійному визначенні старшокласників, у необхідності створення умов для розвитку творчої особистості, здатної ефективно працювати та навчатися упродовж усього життя. Профільне навчання в старшій школі – один із найважливіших компонентів модернізації загальної середньої освіти, одна з найбільш життєздатних освітніх реформ. Профілізація потрібна для забезпечення індивідуальних потреб школярів, які виявляють підвищений інтерес до окремих предметів, і для професійного самовизначення, для успішної соціалізації, полегшення адаптації до самостійного життя.

Провідною метою сучасної освітньої системи є формування національно свідомої, духовно багатої мовної особистості із сформованими світоглядними і загальнолюдськими ціннісними орієнтирами, яка знає мову, володіє багатством засобів її вираження та вміє вільно користуватися засобами рідної мови, шанує, любить мову і дбає про її збереження й розвиток. Тому, сучасна освіта ставить перед педагогами завдання сформувати таку модель мовної особистості учня, що характеризується свідомим ставленням до опанування мови, розвиненим мовленням і здатна реалізувати закладені в ній мовно-літературною освітою ключові компетентності [2, с. 58].

Загальновизнано, що саме рівень мовної освіти завжди був і залишається визначальним у характеристиці соціального розвитку суспільства загалом і кожної особистості зокрема. Динамічні мовні зміни на початку третього тисячоліття, стрімкий розвиток лінгвістики, нагальна потреба розробки ефективних підходів до формування культуромовних особливостей сучасної молоді – усе це привертає посилену увагу до необхідності запровадження профільного навчання на уроках української мови та літератури.

В умовах поступового переходу загальноосвітньої школи на основу профільного навчання надзвичайно актуальною є проблема якісного розроблення системи вивчення української мови як одного з головних профільних предметів у філологічному напрямі. Для вирішення цієї проблеми зосереджується увага на сучасних інноваційних технологіях, що застосовують активні методи навчання, інформаційно-комунікативні технології, самостійну навчальну діяльність. З-поміж них актуальності набувають інформаційно-комп'ютерні технології, інтегровані та бінарні уроки, інтерактивне навчання, диференційоване навчання, парні та групові форми навчання, нестандартні уроки. Активно використовуються можливості мультимедійного класу, інтернет-ресурси для проведення відповідних уроків.

Навчання української мови в системі профільної освіти посідає особливе місце. Учні мають належно володіти мовою, незалежно від їх майбутньої спеціалізації. Навчання старшокласників в умовах профільного навчання передбачає радикальну перебудову змісту і методів навчання, максимальне врахування індивідуальних особливостей та інтересів учнів, що дає простір їх власній розумовій і соціальній ініціативі. Поглиблений курс вивчення української мови має стимулювати інтерес старшокласників до слова, створювати належні умови для його опанування, сприяти розвитку філологічного мислення, виробленню відповідних практичних навичок з мови, умінь використовувати набуті знання в практичній мовленнєвій діяльності.

Навчання мови і літератури у старшій школі полягає у розвитку здобутих в основній школі вмінь і навичок в усіх видах мовленнєвої та читацької діяльності, розвитку комунікативної компетентності з різних мов, заохоченні учнів до розширення кола читання, осмислення духовної цінності та поетики художніх творів, поглибленні культурно-пізнавальних інтересів учнів, усвідомленні ними ролі мови та літератури в сучасному світі, формуванні рис успішного мовця і творчого читача з високим рівнем загальної культури, активною громадянською позицією,

національною свідомістю, вихованні в учнів поваги до культурних традицій різних народів [3, с. 54].

Завданнями освітньої галузі в старшій школі є:

– подальший розвиток мотивації до вивчення мови і літератури, засвоєння через мову і літературу історії, культури народу, моральних та естетичних цінностей, формування духовного світу учнів, їх світоглядних переконань, громадянських якостей, утвердження за допомогою засобів мови і літератури національних і загальнолюдських цінностей;

– розвиток вмінь вільно спілкуватися в різних ситуаціях, формулювати та відстоювати власну думку, вести дискусію, оцінювати життєві явища, моральні, суспільні, історичні та інші проблеми сучасності, висловлювати щодо них власне ставлення, досягати взаєморозуміння з іншими людьми;

– удосконалення базових лексичних, граматичних, стилістичних, орфоепічних, правописних умінь і навичок, узагальнення та поглиблення знань учнів про мову як суспільне явище і про літературу – як про мистецтво слова;

– вироблення вмінь орієнтуватися у різноманітній інформації українською та іншими мовами, у світі класичної і масової літератури, користуватися сучасними інформаційними комунікаціями (інтернетом, системою дистанційного навчання тощо), провадити пошуково-дослідницьку діяльність (знаходити, сприймати, аналізувати, оцінювати, систематизувати, зіставляти різноманітні факти та відомості), застосовувати на практиці здобуті у процесі вивчення знання, набуті вміння та навички;

– удосконалення під час провадження дослідницької діяльності навичок самостійної навчальної діяльності, саморозвитку, самоконтролю, розвиток художньо-образного мислення, інтелектуальних і творчих здібностей учнів, їх естетичних смаків і загальної культури [2, с. 59].

Питання профільності навчання порушено і в Концепції профільного навчання в старшій школі. У даному документі зазначено: «Профільне навчання є одним із ключових напрямів модернізації й удосконалення системи освіти держави й передбачає реальне й планомірне оновлення школи старшого ступеня, яка б найбільшою мірою враховувала інтереси, нахили і здібності кожного учня, в т. ч. з особливими освітніми потребами, у контексті соціального та професійного самовизначення і відповідності вимогам сучасного ринку праці. Такий підхід до організації освіти старшокласників не лише найповніше реалізує принцип особистісно орієнтованого навчання, а й дає змогу створити найоптимальніші умови для їхнього професійного самовизначення та подальшої самореалізації» [2].

«Мета профільного навчання української мови полягає у формуванні інтелектуально розвиненої, морально досконалої, національно свідомої, духовно багатої мовної особистості, яка вільно володіє виражальними засобами сучасної української літературної мови, її стилями, жанрами, відзначається готовністю до подальшого професійно-орієнтованого навчання» [2, с. 59].

Основні завдання профільного навчання української мови – виховання громадянина і патріота України, підготовка до вибору й отримання професійної гуманітарної освіти, формування мовних, лінгвістичних та дослідницьких компетенцій. Навчання української мови в системі профільної освіти посідає особливе місце. Учні мають належно володіти мовою, незалежно від їх майбутньої спеціалізації. Високий рівень мовленнєвої культури – невід'ємна складова людини освіченої та грамотної.

Сучасна система освіти України продовжує оновлення, інтегруючись у європейський та світовий освітні простори. Профільне навчання в Україні – незворотний процес, необхідність його визнано у всьому світі. Адже, сенс життя людини полягає у життєвій самореалізації. Тож, актуальним завданням сьогодення в галузі освіти є підготовка людини, здатної творити, і налаштованої на набуття ціннісно значущих компетенцій, необхідних їй для професійного самовизначення [4, с. 63].

Серед актуальних проблем сучасної лінгводидактики однією з основних є реалізація стандартизованої мовної освіти у середній школі та профілізація мовної освіти в старшій школі з метою зробити нашу мову мовою української нації реально, а не формально, домогтися формування й розвитку кожної молодої людини як національно свідомої мовної особистості; визначити, які підходи й технології в цьому процесі найефективніші; як забезпечити високий рівень комунікативної компетенції учнів і студентів, відповідно до вимог стандартизованої мовної освіти [5, с. 127].

У профільних філологічних класах кожний з розділів курсу сучасної української літературної мови необхідно вивчати, ураховуючи останні досягнення лінгвістичної та методичної науки: вивчення мови повинно ґрунтуватися на останніх досягненнях лінгвістики тексту, адже лише в тексті можна простежити взаємозв'язки, які виникають між одиницями різних мовних рівнів, а це, у свою чергу, сприяє розвитку мислення школярів [6, с. 4].

Набута учнями під час навчання у профільній школі філологічна освіченість сприятиме високому рівню їх подальшої професійної самоосвіти, високій комунікативній і риторичній культурі. Рівень розвитку учнів профільної школи дозволяє викладати українську мову на українознавчих,

історичних, культурологічних і етнопедагогічних засадах. Це дає можливість використовувати навчальний матеріал про розвиток українського народу як етносу, історію його культури, освіти, науки, мистецтва.

Основними дидактичними і методичними принципами навчання української мови є принципи науковості, наступності, систематичності, доступності, свідомості й активності учнів, взаємозв'язку навчання, виховання і розвитку, особистісної орієнтації, культуровідповідності, соціокультурний, демократизації та гуманізації, інтегративності, креативності, активної пізнавальної діяльності, комунікативної діяльності, інтеграції лінгвістичних понять, органічного поєднання навчання мови й мовлення, врахування поліфункціональності рідної мови, практичної спрямованості навчання.

У профільному навчанні з мови слід приділяти достатньо уваги *принципу особистісної орієнтації* навчання, що визнає цінність учнівської особистості, забезпечення вчителем оптимальних умов для різнобічного мовленнєвого розвитку кожного учня, врахування його індивідуальних особливостей, заохочення до самостійності у вивченні української мови, самопізнання та саморозвитку; реалізація *принципу інтегративності* означає прагнення подати шкільний курс української мови у тісному зв'язку з іншими навчальними предметами; в основу *принципу культуровідповідності* покладена концепція про спорідненість особистості з історією і культурою власного народу, вплив культурних цінностей на формування особистості; *принцип креативності* виявляється у здатності до розвитку творчих здібностей особистості у процесі опанування української мови; *комунікативно-діяльнісний принцип* спрямований на опанування мови як засобу спілкування; *принцип органічного поєднання навчання мови й мовлення* як засобу і способу мовленнєвої діяльності, її змісту і форм означає, що вивчення мови є не тільки метою, а й засобом досягнення основної освітньої мети; *принцип урахування поліфункціональності рідної мови* (ідентифікаційної, комунікативної, пізнавальної, культуроносної, експресивної, естетичної, креативної функцій) засвідчує й реалізує невичерпні потенційні освітні можливості української мови. За реалізації на уроках української мови *принципу практичної спрямованості навчання* ми допоможемо старшокласникам реалізуватись у подальшій професійній діяльності, виховуючи комунікативну культуру [7, с. 34].

Наприклад, на своїх заняттях ми практикуємо створення різноманітних діалогічних ситуацій, виконуємо вправи на знаходження комунікативних помилок, за допомогою яких показуємо учням, як уникати недоліків у мові. Прямим продуктом такої діяльності є свідоме засвоєння учнями знань та умінь формувати стратегію розв'язування компетентісних задач, планувати процес розв'язування, контролювати його правильність, виправляти помилки.

Живе навчання мови потребує пошуку нових шляхів проникнення в таємниці мови, образної думки, суті речей. Осмислення їх специфіки і різноманітності на трьох рівнях застосування (загальнопедагогічний, лінгвометодичний, внутрішньопредметний) – важливий крок учителя в підготовці до творчого пошуку, реалізації на практиці перспективних навчальних систем, що сприяє опануванню складного мистецтва навчати.

Основні завдання профільного навчання української мови – виховання громадянина і патріота України, готовність до вибору й отримання професійної гуманітарної освіти, формування мовних, лінгвістичних та дослідницьких компетенцій. Набута учнями під час навчання у профільній школі філологічна освіченість сприятиме високому рівню їх подальшої професійної самоосвіти, продуктивним способам мисленнєво-мовленнєвої діяльності, високій комунікативній і риторичній культурі.

Література

1. Концепція профільного навчання у старшій школі // Інформ. зб. МОН України. – 2013. – № 24.
2. Концепція мовної освіти 12-річної школи // Дивослово. – 2002. – № 8. – С. 58–62.
3. Мацько Л. І. Українська мова в освітньому просторі / Л. І. Мацько. – К. : Вид-во НПУ ім. М. Драгоманова, 2009. – 607 с.
4. Пентилюк М. І. Компетентнісний підхід до формування мовної особистості в євроінтеграційному контексті / М. І. Пентилюк // Українська мова і література в школі. – 2010. – № 2. – С. 2–5.
5. Пентилюк М. І. Розвиток української лінгводидактики в контексті Державного стандарту базової і повної освіти в Україні // Вісник Львів. ун-ту. – 2010. – № 50. – С. 123–130.
6. Українська мова. 10–11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Філологічний напрям (профіль – українська філологія) / уклад. Л. І. Мацько, О. М. Семеног. – К. : Грамота, 2011. – Режим доступу : www.ippo.org.ua/files/glazova/1.doc
7. Котова О. Принципи організації профільного навчання у старшій школі // Школа. – 2002. – № 5. – С. 33 – 35.

8. Муранова Н. П. Теоретичні і методичні засади фізико-математичної підготовки старшокласників до навчання в технічному університеті : дис. … док. пед. наук : 10.00.09 / Муранова Наталія Петрівна. – Тернопіль, – 2014. – 490 с.
9. Муранова Н. П. Допрофесійна підготовка учнів авіакосмічного ліцею в системі « ліцей – ВНЗ» : [монографія] / Н. П. Муранова. – К. : НАУ, 2005. – 247 с.

УДК 378.147(045) **Рахманов Віталій, м. Київ**

ВИКОРИСТАННЯ ТЕСТОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ОСВІТНЬО-ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ВИЩОГО ТЕХНІЧНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті розглядаються переваги використання тестових технологій у навчальному процесі освітньо-інформаційного середовища вищого технічного навчального закладу, що стимулюють активізацію пізнавальної діяльності студентів, спрямовану на забезпечення якості освіти.

***Ключові слова**: діагностика, навчальний процес, освітньо-інформаційне середовище, тестові технології, контроль знань.*

The article deals with the advantages of testing technologies in the educational process of the information environment of a technical university that stimulate cognitive activity of students aimed at ensuring high quality education.

***Keywords**: diagnostics, educational process, educational information environment, test technologies, knowledge monitoring.*

Використання тестових технологій у навчальному процесі освітньо-інформаційного середовища вищого технічного навчального закладу для оцінювання і контролю знань залишається суперечливим питанням. Особливо суперечність виникає між прихильниками і противниками використання тестових завдань для модульних контрольних робіт. Але питання доцільності застосування тестових технологій позитивно вирішила практика при умові розв'язування чітко визначених дидактико-діагностичних завдань. Саме коли викладач працює в напруженому режимі, тестові технології суттєво оптимізують навчальний процес та прогностичний зворотній зв'язок з використанням інформаційних систем [4].

Проведений аналіз літературних джерел дозволяє констатувати, що, незважаючи на свою актуальність, питання застосування тестових технологій у навчальному процесі не знайшло достатнього відображення у дослідженнях як самостійна наукова проблема. Це має теоретичне і практичне значення для сучасного розвитку освіти, підвищення її якості. Існує широкий спектр різноаспектних досліджень, присвячених проблемі педагогічного тестування, моніторингу, діагностики процесу та результатів навчання, управління якістю освіти, визначення ролі та місця тестування у навчальному процесі. Ці проблеми активно досліджували вчені: В. Аванесов [1], О. Майоров [3], М. Челишкова [5] та ін.

У системі навчання педагогічне тестування є одним із методів діагностики і контролю знань. Від інших засобів контролю й оцінювання результатів навчальної діяльності воно відрізняється більшою точністю й доступністю вимірювань.

Тестові завдання розробляються за типами: 1) равдання закритої форми (множинного вибору); 2) завдання відкритої форми (завдання на доповнення, з вільно конструйованою відповіддю); 3) завдання на встановлення відповідності (завдання на відповідність, перехресний вибір); 4) завдання на встановлення правильної послідовності (завдання на систематизацію, на групування).

У сучасній педагогічній діагностиці домінуючим підходом стає не створення окремих тестів або тестових завдань, а розробка контрольно-корекційних діагностуючих програм із використанням тестових технологій [2]. Використовуючи поетапне діагностування, викладач точно визначає прогалини і розробляє індивідуальну траєкторію навчання для кожного студента окремо. У той же час, не можна заперечувати, що тестові технології також можуть передбачати темпи просування студента в тій або іншій дисципліні, оскільки наявний на момент тестування високий або невисокий рівень опанування знань не може відбитися на процесі навчання. Втім, зовсім не будь-який тестовий контроль можна вважати ефективним, а тільки той, для проведення якого використовуються якісні тестові матеріали. У свою чергу для підготовки таких матеріалів необхідно добре володіти основними елементами теорії тестових завдань.

Тестові завдання повинні мати відповідні властивості:

1. Валідність (адекватність, обґрунтованість), наукова достовірність, репрезентативність (повнота і достатність для контролю елементів змісту). При складанні тестових завдань слід дотримуватися ряду правил, необхідних для створення надійного, збалансованого інструменту оцінки успішності опанування відповідних навчальних дисциплін або їх розділів. Так, необхідно проаналізувати зміст

завдань з різних навчальних тем, понять, дій. Тестові завдання не можуть бути навантаженими другорядними термінами, несуттєвими деталями з акцентом на механічну пам'ять, яка може бути задіяна, якщо в тестові завдання включати точні формулювання з підручника або фрагменти з нього.
2. Надійність, тобто стійкість результатів виміру до дії випадкових чинників (визначається дослідним шляхом за допомогою багатократного тестування і порівняння результатів).
3. Об'єктивність, що припускає виключення впливу викладача на оцінку результатів і відповідність отриманих результатів рівню комунікативної компетенції студента.
4. Диференціація, тобто наявність спектру балів для студентів з різним рівнем підготовки.
5. Дискретність або наявність чіткої структури, коли кожна частина тестових завдань відповідає певному етапу процесу навчання. Кількість завдань в розділі має бути пропорційна тій частині, яку займає відповідна тема у загальному об'ємі навчального часу.
6. Визначеність (зрозумілість) завдання, терміни, позначення будуть сприйнятливі для розуміння, а формулювання – доступні, короткі і логічні. Тестові завдання мають бути сформульовані чітко, коротко і недвозначно. Важливо прослідкувати, щоб жодне завдання не служило підказкою для відповіді на інше питання.
7. Практичність, простота у використанні. Кожне завдання повинно полягати у вимозі від студента відповіді тільки на одне запитання.
8. Відповідність джерелам інформації, якими користуються студенти. Завдання має бути таким, щоб його міг виконати кожен студент у повному обсязі. Не можна перевіряти те, чому не навчали, застосовувати багатоаспектні завдання або завдання-головоломки.
9. Достатність. Завдання в цілому не мають бути занадто складними або занадто легкими, інакше ефективність тестових завдань втрачається. Крім того, варіанти відповідей не повинні містити підказок, завдяки яким можна визначити правильну відповідь, навіть не знаючи матеріалу. Варіанти відповідей на кожне завдання повинно підбиратися таким чином, щоб унеможливлювалася ситуація простої здогадки або відкидання свідомої відповіді, що не підходить. Питання, які ставляться, мають бути сформульовані коротко, а представлені відповіді – однозначними. Завдання для тестових завдань мають бути інформативними, відпрацьовувати одне або декілька понять, формули, визначення і так далі. При цьому тестові завдання не можуть бути занадто громіздкими або занадто простими.
10. Достовірність. Результати тестових завдань повинні узгоджуватися з результатами інших способів контролю або повторного тестування.

За допомогою тестів можуть здійснюватися усі види контролю, а саме: вхідний (для визначення початкового рівня підготовленості об'єктів навчання); поточний (постійний аналіз рівня засвоєння знань, умінь, навичок студентів на практичних заняттях); модульний контроль знань (аналіз підготовки після вивчення теми, розділу, курсу тощо); підсумковий – (залік (іспит) з усього курсу в кінці навчального року або курсу навчання, заключний контроль засвоєння навчального матеріалу студентами).

Так, вхідні тестові завдання при грамотному наповненні дають цілком об'єктивні результати, які надалі завжди знаходять підтвердження в навчальному процесі. Слід сказати, що перед початком навчання на кафедрі потрібно проводити тестування усіх категорій студентів, що дозволяє сформувати за результатами вхідного контролю відносно однорідні групи, адаптуючи навчальний матеріал, темпи проходження, методику викладання до індивідуальних особливостей тих або інших категорій студентів. Подібний підхід сприяє підвищенню ефективності навчального процесу. У тих випадках, коли початковий рівень знань студента недостатньо високий, з ним має бути організована додаткова пропедевтична робота, що може проводитися як в додатковий час, так і в ході навчального процесу.

Що стосується поточного тестування, то така форма перевірки носить регулярний характер, привчає студентів до відповідальності упродовж усього процесу навчання (що сприяє його успішності), оскільки тестом, розрахованим на 10–15 хв. виконання, можна охопити увесь вивчений матеріал і перевірити усіх студентів. За допомогою тестового контролю можна організувати і перевірку студентів з точки зору того, наскільки добре вони засвоїли попередній матеріал.

В умовах освітнього середовища успішно використовуються тестові завдання для проведення модульного контролю і підсумкового. Для того щоб студенти не відчували стрес, вони повинні обов'язково заздалегідь ознайомитися з процедурою проведення контролю в тренувальному режимі. Добре, коли викладачі використовують в практичній роботі тренувальні тестові завдання, які створюються спеціально для попередньої підготовки студентів до заліку або іспиту (як в аудиторний, так і позааудиторний час). Тренувальні тестові завдання, окрім того, можуть використовуватися

студентами для самоконтролю і оцінки рівня своїх знань при самопідготовці. Наявність тренувальних тестових завдань допомагає зрозуміти студентам, яким чином можуть мінятися завдання в різних варіантах, а також звикнути до алгоритму роботи. Для прогностичного зворотного зв'язку тренувальні тести також корисні при виявлення недостатньо засвоєного матеріалу студентами. Тренувальне і поточне тестування дозволяє планомірно контролювати знання, ґрунтовно закріплювати їх, проводити корекцію та прогностичний зворотній зв'язок [6]. У той же час, слід сказати, що використання тестових завдань в освітньо-інформаційному середовищі повинно носити систематичний характер, тим самим дозволяючи уникати таких недоліків, як вибірковість, несистемність контролю, відсутність самоконтролю і самооцінки.

Аналіз сучасних методів тестування та практичних особливостей проведення тестового контролю за допомогою інформаційних систем дозволяє визначити загальні вимоги, які повинні задовольняти комп'ютерні тестові програми, а саме:

- проводити тестовий контроль на базі тестових завдань закритого та відкритого типів, тобто з наданням та без надання варіантів відповіді на питання тестових завдань;
- формувати освітньо-інформаційне середовище тестовими завданнями та використовувати декілька електронних бібліотек одночасно при проведенні одного тесту, що дозволить одночасно проводити тестування з різним рівнем складності для різних напрямів підготовки;
- використовувати електронні бібліотеки тестових завдань в незашифрованому та зашифрованому вигляді, що дозволить студентам проводити самоконтроль знань без обмеження часу та виконувати модульні контрольні роботи з режимом обмеження часу;
- оцінювати правильну відповідь за кожне тестове завдання відповідно до складності запитань та проводити оцінювання знань відповідно до національної шкали та Європейської системи трансферу залікових одиниць;
- вибирати тестові завдання в заданій кількості та відображати варіанти відповіді у випадковому порядку;
- зберігати результати тестування для подальшого прогностичного зворотного зв'язку;
- задавати кількість можливих разів виконання кожного тесту для обмеження повторної спроби однією особою;
- систематичне використання тестових завдань для оновлення знань попереднього заняття.

До переваг даного контролю знань можна віднести: мінімізацію емоційного впливу викладача на студента; активізацію пізнавальної діяльності студентів за допомогою інформаційних систем; стабілізацію роботи і системи оцінювання знань студентів протягом всього навчання; самостійний вибір студентами складності тестових завдань; фактор змагання у навчанні (рейтинг, ранжування, вирішення навчання на подальших етапах підготовки).

Недоліком служить низька оцінка перевірки продуктивних та творчих рівнів підготовки.

Важливим аспектом використання тестових технологій є створення електронних посібників, які надають можливість підготуватись до модульного контролю знань. Як один із видів даних посібників можна розглядати пакети тестових завдань з окремих дисциплін. Посібниками є збірники всіх можливих тестових завдань з окремих дисциплін, скомпонованих в єдине освітньо-інформаційне середовище за типами та складністю тестових завдань. Тестові завдання одного блоку взаємопов'язані один із одним, що допомагає студенту побудувати цілісну картину навчальної дисципліни, спеціальності тощо.

У цілому результати використання тестових технологій у навчальному процесі освітньо-інформаційного середовища вищого технічного навчального закладу підтвердили досить високу ефективність впровадження такого виду контролю знань. Тому, застосовування можливо у поєднанні різних методів навчання і контролю знань.

У подальшому планується розглянути етапи стандартизації тестових завдань для можливості студентам отримати належні результати оцінювання з пройдених дисциплін та продовжити навчання у інших ВНЗ світу відповідно до принципів Болонського процесу.

Література

1. Аванесов В. С. Композиция тестовых заданий: учебная книга / В. С. Аванесов. – [3 изд. доп.]. – М. : Центр тестирования, 2002. – 240 с.
2. Захарченко В. М. Розроблення освітніх програм. Методичні рекомендації / В. М. Захарченко, В. І. Луговий, Ю. М. Рашкевич, Ж. В. Таланова. – К. : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2014. – 120 с.
3. Майоров А. Н. Теория и практика создания тестов для системы образования / А. Н. Майоров. – М. : Интеллект-центр, 2002. – 296 с.
4. Рахманов В. О. Методичні засади формування освітньо-інформаційного середовища у вищому

технічному навчальному закладі / В. О. Рахманов // Вісник НАУ. – Серія: Педагогіка. – Психологія : зб. наук. праць. – К. : НАУ, 2015. – Вип. 2(7). – С. 98–103.
5. Челышкова М. Б. Теория и практика конструирования педагогических тестов : учеб. пособ. / М. Б. Челышкова. – М. : Логос, 2002. – 432 с.
6. Швець Д. Є. Тестування як ефективна форма контролю та підвищення якості знань / Д. Є. Швець // Гуманітарний вісник запорізької державної інженерної академії. – Запоріжжя : РВВ « ЗДІА», 2010. – Вип. № 41. – С. 169–177.

УДК 374:37.03 **Руденко Анастасія, м. Київ**

ОСОБЛИВОСТІ ЕЛЕКТРОННОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто сутність електронної освіти, необхідність її впровадження у повсякденне життя. Акцентується увага на популяризації масових онлайн-курсів у світі і в Україні.

***Ключові слова**: електронна освіта, дистанційна освіта, інформаційне суспільство, масові онлайн-курси, Prometheus.*

The article considers the essence of e-learning, the need for its implementation in everyday life. Attention is focused on popularization of large-scale online courses in the world and in Ukraine.

***Keywords**: e-learning, distance education, information society, large-scale online courses, Prometheus.*

Сьогодні Україна активно рухається у напрямку побудови інформаційного суспільства. Інформаційні технології виходять на чільні місця в усіх сферах буття як окремої особистості, так і суспільства загалом. Не є виключенням і освітні процеси. Вивченням питання розвитку дистанційної освіти займаються К. Бугайчук, Т. Кронівець, інформатизацію навчального процесу у вищих навчальних закладах розкриває у своїх роботах Р. Шевчук, державне управління інформаційно-освітнім середовищем інноваційних університетських комплексів досліджує Л. Полякова), інформаційні технології як основи і засоби реалізації інноваційних процесів у сучасній освіті вивчає А. Олійник.

Мета статті – розкрити тенденції та особливості впровадження в Україні складових електронної освіти, зокрема масових освітніх онлайн-курсів.

Безсумнівно, Інтернет сьогодні став частиною нашого повсякденного життя і не використовувати його з метою розвитку, навчання та вдосконалення є неправильним та кроком назад, міжнародне суспільство вже давно використовує сучасні технології для належної підготовки фахівців та для подальшого вдосконалення їх знань [5, с. 61].

Інформатизація освіти, вдосконалення інформаційно-ресурсного забезпечення освіти і науки є стратегічними напрямами державної політики у сфері освіти. Однією з основних умов успішної реалізації державної політики у сфері освіти є забезпечення навчання, виховання, професійної підготовки людини для роботи в інформаційному суспільстві [3, с. 3].

У порівнянні з традиційною електронна освіта надає істотні переваги та деякі унікальні можливості, як-то: переміщення занять у просторі і часі, гнучкий розклад, ширший доступ до матеріалів та більше їх розмаїття, наявність усіх необхідних навчальних матеріалів у електронному варіанті, можливість повторно прослухати або продивитись аудіо-, відеолекцію, вдосконалене спілкування та значно швидший зворотний зв’язок із викладачами [5, с. 65].

До того ж, широке використання в дистанційній освіті інформаційних технологій дає змогу, окрім оволодіння певним масивом знань і компетенцій, передбачених навчальними програмами, досягати певного рівня знань і умінь у користуванні інформаційними технологіями, що для сучасної людини стає необхідною умовою успішності й одним із показників якості життя.

Існує стереотип про те, що освіта – це щось дуже консервативне, щось таке, що не змінюється століттями. Але, насправді, зараз освіта, можливо, – найбільш динамічна та інноваційна галузь суспільства. Запровадження онлайн-освіти та масових онлайн-курсів зокрема мають стати доповненням традиційній вищій освіті.

Перші експерименти, що проводили в Каліфорнії, продемонстрували вражаючі результати. Замість лекцій в кампусі, студенти дивилися їх онлайн. І лекторами при цьому були найкращі викладачі країни. Замість поточного контролю, студенти проходили онлайн-тести з цього курсу. Замість стандартних питань, – йшли на форуми й там шукали відповіді [2]. Восени 2011 р. у Стенфордському університеті запустили перші масові онлайн-курси, що зібрали величезну аудиторію. Деякі з них перевищували 160 000 слухачів – в сукупності це більше, ніж три найбільші університети України. І з цього моменту зростання масових відкритих онлайн-курсів як формату стає надзвичайно швидким. У тому ж 2011 р. було створено Coursera, а в 2012 р. було створено EdX [2].

Перший український онлайн-курс було створено в Київському національному університеті імені Т. Шевченка у 2013 р. Його темою був бренд-менеджмент. Пізніше в Україні почав роботу Prometheus – неприбутковий український волонтерський проект масових безкоштовних онлайн-курсів. Це курси читають викладачі провідних університетів, інститутів та організацій України.

Масові онлайн-курси відрізняються від звичайних тим, що саме є масовими – це дуже важливо з економічної точки зору. Ці курси проходять десятки тисяч користувачів і, відповідно, вартість донесення цих знань на кожного окремого користувача є мізерною. У цьому і полягає економічний феномен того, що знання найкращих викладачів найпрестижніших університетів світу стають доступними для кожного, тоді як навчання у Гарвардському університеті, наприклад, коштує приблизно $50 тис. на рік. У даному випадку можна вчитись безкоштовно. Також масові онлайн-курси відкриті для будь-кого. Не існує жодних географічних, релігійних, вікових, фінансових чи інших обмежень. Ще одна перевага: такі курси є інтерактивними. Це не просто відеолекції – тут є завдання, поточний контроль, форуми, відповіді на типові питання [2].

Також це пов'язано з економією ресурсів і часу, можливістю отримувати освіту без відриву від виробництва, розширенням сфери додаткової, у т. ч. післядипломної, освіти, коли мотивацію учнів формують не стільки дипломи й сертифікати, скільки конкретні знання й компетенції [1, с. 102].

Слід зазначити, що останнім часом українські ВНЗ усвідомлюють значення та важливості онлайнізації освіти та впроваджують її елементи, зокрема через дистанційну освіту.

Дистанційна форма навчання в Україні впроваджується вже понад десять років. У 2002 р. МОН України започаткувало експеримент із дистанційного навчання. Останніми роками дистанційна освіта набула розвитку в низці університетів: Харківському університеті радіоелектроніки, Харківському національному технічному університеті «ХПІ», Національному технічному університеті України «КПІ імені І. Сікорського», Хмельницькому національному університеті, Сумському державному університеті, Полтавському університеті економіки та торгівлі, Донецькому національному університеті імені В. Стуса та ін. [1, с. 103].

Університети надають освітні послуги за допомогою електронного (дистанційного) навчання, особливо для студентів заочної форми навчання. Навчання студентів відбувається з використанням апробованої системи управління навчанням Moodle.

Поширення дистанційної освіти – важливий механізм інформатизації й інтелектуалізації суспільства, виховання різнобічно розвинутої особистості, подолання нерівності в системі освіти. Дистанційна освіта долає територіальний фактор нерівності у доступі до якісної вищої освіти, залежність від місця проживання тощо. При цьому значний інформаційний ресурс, реалізований у дистанційній освіті новітніми технологіями, забезпечує інноваційний розвиток освіти й суспільства загалом [1, с. 105].

Основними проблемами он-лайн освіти в Україні і не тільки є декілька причин, зокрема це мовний бар'єр, це інертність людей, а також це нерозуміння та небачення кінцевого результату навчання – люди не бачать очікуваного ефекту від цього [4].

Слід наголосити, що освіта повинна виконувати функції освіти заради працевлаштування, а не освіти заради освіти. Освіта важлива для побудови громадянського суспільства, адже тільки мудра нація може якісно керувати державою. Система освіти в Україні дуже консервативна і треба починати її змінювати зверху донизу, щоб керівництво давало можливість розвитку своїм учням, студентам, працівникам. Адже у XXI ст. людина повинна мати такі якості, як цифрова грамотність, критичне та інноваційне мислення, пошук вирішення проблем та здатність до співпраці.

Література

1. Карпенко М. М. Розвиток дистанційного навчання як відповідь на сучасні виклики для України / М. М. Карпенко // Стратегічні пріоритети. – 2014. – № 4(33). – С. 102-105.
2. Кучерява Н. Масові онлайн-курси стануть серйозною альтернативою університетам / Н. Кучерява, Іван Примаченко, Prometheus [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pb.platfor.ma/prometheus/
3. Лєснікова Ю. В. Е-освіта як компонент професійного розвитку педагогічних працівників. Інформаційно-методичний матеріал / Ю. В. Лєснікова. – Черкаси : ЧОІПОПП, 2013. – 24 с.
4. На форумі електронного врядування обговорили Е-освіту [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://city-adm.lviv.ua/news/society/education/227332-na-forumi-elektronnoho-vriaduvannia-obhovoryly-e-osvitu/
5. Федорчук М. В. Сутність і стан упровадження електронної освіти в Україні / М. В. Федорчук // Право і безпека. – 2015. – № 4(59). – С. 61-66.

УДК 372.8 **Руденко Анна, м. Вінниця**

АКТУАЛЬНІСТЬ ВИВЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ НАУК У СЕРЕДНІЙ ТА ВИЩІЙ ШКОЛІ

У статті автор розкриває актуальність та доцільність обов'язкового вивчення політології у вишах, а також порушує питання про необхідність системного засвоєння основ соціально-політичних знань у школі.

***Ключові слова**: політологія, соціально-політичні науки, громадянин, середня школа, вища освіта*

The relevance and expedience of compulsory study of political science in universities are revealed in the paper. The need for systemic learning of socio-political subjects in school is pointed out.

***Keywords**: political science, social and political sciences, citizen, secondary school, higher education.*

Наукова та освітня дискусія навколо питання щодо потреби обов'язкового вивчення соціально-політичних дисциплін, зокрема політології, завдання якої формування високої політичної свідомості, політичної культури громадян України і особливо молодого покоління. Неможливо жити повноцінним життям у суспільстві і не знати, не розуміти, що відбувається в одній із найважливіших його сфер, тим більше, що кожна людина як громадянин задіяна в систему політичних відносин як об'єкт або суб'єкт політики [2]. Щодо значення політології для українського суспільства і молоді зокрема, протягом останніх двадцяти років висловлювались такі автори, як А. Колодій, В. Горбатенко, Ф. Рудич, М. Головатий, О. Бабкіна, В. Бебик та ін.

Слід зазначити, що в школі вивченню політичних аспектів життя приділяється незначна увага. Це при тому, що саме школа є одним із визначальних агентів політичної соціалізації. Звідси маємо проблему низької політичної активності та високого відсотку абсентеїзму серед молоді.

Мета статті полягає в тому, щоб з'ясувати необхідність засвоєння основ політичних знань у школі, а також доцільність вивчення дисципліни «Політологія» як обов'язкової навчальної дисципліни у вищих навчальних закладах України.

Вивчення соціально-політичних дисциплін у школі – це етап удосконалення й розвитку набутих навичок, формування цілісної картини суспільного розвитку. Знайомство зі світом політичного у школі відбувається на таких предметах, як «Людина і суспільство», у профільних класах – «Громадянська освіта», «Основи політичних знань». Також варто згадати викладання у початковій школі такого курсу, як «Я і Україна», де маленькі школярі здобувають перші знання про географічний та демографічний устрій України.

У старшій школі знання про взаємозв'язки людей і суспільства, про моральний зміст культури та релігій, релігійні цінності, історію та основні засади світових релігій учні отримують під час вивчення навчального предмета «Людина і світ», який з 2011–2012 н. р. став обов'язковим для учнів 11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів, що передбачає опанування філософських, світоглядних знань інтегрованого узагальнювального характеру й має істотний виховний потенціал [4]. Але, при цьому, слід наголосити, що сьогодні у системі повної середньої освіти учні не отримують системних політичних знань. Звідси отримуємо ситуацію, коли молоді люди закінчили школу, їм виповнилося 18 р. З отриманням активного виборчого права молода людина відразу прагне прийняти участь у виборах, але сприймає це не як обов'язок перед державою, вирішення свого майбутнього, а як нове враження, що відразу згасає, після того як «спробував». Звідси небажання ходити на вибори. Чому це відбувається? На думку автора, саме через брак знань про політичні явища, події, політичні настрої у державі. Одиниці знають, які саме політичні партії представлені у складі українського парламенту. Випускник школи сьогодні важко відповість на питання, яку посаду обіймає В. Гройсман чи Н. Яресько.

Отже, на думку автора, необхідним є починати патріотичне виховання не тільки у вузі, а з дитсадка та школи з обов'язковим системним засвоєнням політичних, громадянських, соціальних норм.

Доцільність вивчення політології у вишах сьогодні є беззаперечною. При цьому, у середовищі студентів, які здобувають технічні спеціальності, часто побутує думка про марність гуманітарних знань, зокрема соціально-політичних наук, неможливість узгодити їх із майбутньою професією [2]. Нагадаємо, що до структури соціально-політичних знань входять чотири дисципліни: політологія, соціологія, психологія та практична психологія. Але студенти не усвідомлюють орієнтуючого характеру цих соціально-політичних дисциплін в умовах поліваріантності поглядів на світ і невизначеності самого життя.

Ще 1948 р. Комітет ООН із питань освіти, науки й культури рекомендував курс політології для вивчення у вищих навчальних закладах. Країни Західної Європи відразу прийняли цю рекомендацію. Ряд країн Азії, Латинської Америки – трохи пізніше. Натомість, у тих державах, де демократія існувала лише в зародковому вигляді й перекручених формах, політологія та соціологія були не в пошані. Вони

заборонялися (у СРСР, НДР, Болгарії, Чехословаччині) або існували формально. І це зрозуміло. Науково осмислені знання про радянське суспільство, і тим паче вторгнення науки в сферу політики, несли загрозу руйнування одного з найважливіших підвалин тоталітарного режиму – панівної ідеологічної міфології. Правляча партійно-радянська верхівка не без підстав побоювалася, що об'єктивні дані про стан і тенденції розвитку суспільства підірвуть її монополію на владу [7, с. 31].

Отже, політологія як самостійна академічна й навчальна дисципліна є такою самою ознакою демократичності суспільства, як верховенство закону, свобода слова, громадянське суспільство, вільні вибори тощо.

Інституціалізація політології та соціології в Україні розпочалася у 1989 р. з постанови ВАК СРСР про запровадження відповідних спеціальностей [7, с. 31].

Студент, який отримує класичну університетську освіту, повинен розуміти той світ, що його оточує, і вміти орієнтуватись у ньому. Вища школа формує не лише професійно підготовлену інтелігенцію, а й соціально-відповідальну, інтелектуальну еліту суспільства. Проблеми формування професійної культури, соціального й духовно-морального розвитку студентів, розкриття їхнього творчого потенціалу мають стати основоположними в удосконаленні професійної підготовки та вихованні студентів. Ідеться про комплексне навчання людини в процесі її становлення як повноцінного члена суспільства. Адже гуманітарна функція політології та соціології проявляється не тільки в поширенні наукових знань, а й у сприянні формуванню всебічно розвиненої особистості, виробленню її громадянської позиції, вихованні патріотизму, любові до Батьківщини, поваги до цінностей, створених попередніми поколіннями та перевірених їхнім досвідом [7, с. 31].

Мета вищої освіти – сформувати людину з широким світоглядом, нонконформістською свідомістю, системою гуманістичних цінностей. Це завдання можливо виконати лише за допомогою викладання дисциплін із соціально-гуманітарного блоку. Саме тому, так цінуються випускники з дипломами найпрестижніших вишів світу. Можна почути думку, що в європейських вишах технічного профілю обсяг вивчення соціально-гуманітарних дисциплін є значно меншим, ніж профільні предмети, або такі дисципліни у навчальній програмі взагалі відсутні. Проте прихильники такої точки зору не беруть до уваги той факт, що в країнах Західної Європи дуже давні і сталі традиції демократичного суспільства, що безумовно позначається на рівні освіченості і світогляді громадян цих країн. Те, що для європейських студентів є нормою, загально відомими фактами, традицією, наша молодь мусить дізнаватись, розуміти, сприймати самостійно, що, звісно, є не простим завданням [2].

Щодо Болонської процедури, то вибіркові дисципліни у Європі вводяться лише на останніх курсах, тоді як в Україні вибірковість запроваджується з першого курсу навчання, коли студент ще не може визначити, який предмет йому потрібен в обов'язковому порядку [1].

Коли ж громадяни не мають достатніх знань про політику, суспільство й державу, владі набагато простіше уникати контролю з боку громадянського суспільства. Так само, як і простіше здобувати потрібну підтримку від народу під час опитувань, виборів, референдумів завдяки некомпетентності пересічних респондентів у конкретних політичних питаннях, які часто-густо до снаги лише експертам. Скажімо, у людей, які мало знаються на політиці, запитують, якій формі державного устрою вони віддають перевагу, до якого економічного або політичного союзу входити країні, як будувати систему державної безпеки й т. ін. Як наслідок, низький рівень політичної підготовленості громадян плюс технології політичного маніпулювання дорівнює потрібному для влади результату голосування [7, с. 32].

Вимивання соціально-політичних наук із системи підготовки фахівців в Україні безсумнівно призводить до руйнування системи цінностей і основних орієнтирів, що колись ввійшли в менталітет нації і були його складовими частинами. Пожвавлюються ультрарадикальні рухи різних спрямувань. Змінюється уявлення молоді про моральні принципи, знижується її політична активність і участь у суспільному житті. Втрачається почуття патріотизму. Тобто фактично посилюються негативні явища в житті суспільства, про необхідність подолання яких регулярно заявляють лідери найрізноманітніших політичних сил [7, с. 32].

Отже, фахівці вважають, що цілеспрямоване вивчення політології у вищих навчальних закладах є базовим при засвоєнні систематизованих знань щодо демократії. Ґрунтовно вивчивши основи політології, студент має відчувати себе повноцінним громадянином, реальним творцем справжньої демократії, вміти професійно оцінювати реальність (або утопічність) політичної модернізації, що здійснюється, і тим самим стати на шлях створення політичної філософії життя, формування високих норм моральної поведінки, правової свідомості, активної громадянської позиції [2].

Таким чином, у статті представлено аналіз необхідності вивчення та засвоєння політичних

знань, починаючи з середньої школи. Доведено, що знання соціально-політичних наук – невід'ємна складова загальної освіченості. Йдеться не про високий ідеал всебічно розвиненої особистості, а про базовий культурний рівень молодого фахівця та сучасної людини загалом. Від того, як ми виховуємо молодь, яку даємо їй освіту, які моральні, духовні, політичні цінності прищеплюємо, залежить демократичне майбутнє нашої держави.

Література

1. Бебик В. Янукович повернув політологію в українські вузи [Електронний ресурс] / В. Бебик // ForUm. – 2011. – Режим доступу : http://ua.for-ua.com/authornews/2011/09/01/080009.html
2. Галактіонова І. В. До питання про необхідність вивчення навчальної дисципліни «Політологія» як обов'язкової студентами вищих навчальних закладів України [Електронний ресурс] / І. Галактіонова // Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна». – 2011. – Режим доступу : http://www.vmurol.com.ua/upload/Dostyp%20po%20osviti/Vibir/20neobhidnist%20vivchennya.doc
3. Галега В. Думаю, що через кілька років матимемо ще більше дилетантів у сфері політології [Електронний ресурс] / В. Галега // Трибуна Украины. – 2011. – Режим доступу : http://ukrtribune.org.ua/ru/2010/02/valerij-bebik-dumayu-shho-cherez-kilka-rokiv-matimemo-shhe-bilshe-diletantiv-u-sferi-politologii/
4. Інструктивно-методичні рекомендації щодо вивчення шкільних дисциплін у основній та старшій школі у 2011–2012 н. р. Предмети суспільно-гуманітарного спрямування. Людина і світ [Електронний ресурс] // Наук.-метод. супровід профрозвитку педагог. Прац. Луганщини. – 2011. – Режим доступу : http://www.google.com.ua/url?sa=t&source=web&cd=1&ved=0CB4QFjAA&url=http%3A%2F%2Fdosvidloippo.at.ua%2Fmetod_recom%2F201112%2Fljudina2011.doc&ei=AkKRTvWcA8qX8QPywcQm&usg=AFQjCNHVBD65CFAvo4ltaxfkc4WXtw9_ug&sig2=PmxbROwzhVgLuFjdxr78iQ
5. Про внесення змін до наказу МОН від 09.07.2009 № 642: наказ № 939 від 05.09.2011 р. [Електронний ресурс] // Ліга.Закон.ua. – 2011. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MUS16673. html
6. Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін за вільним вибором студента : наказ № 642 МОН України від 09.07.2009 р. [Електронний ресурс] // Освіта.ua. – 2011. – Режим доступу : http://osvita.ua/ legislation/ Vishya_osvita/4283
7. Сіленко А. Політологія та соціологія в освітньому процесі України: Болонський процес чи відступ від демократії? / А. Сіленко, Л. Кормич // Віче. – 2010. – № 13. – С. 31–32.

УДК 37.047

Руденко Лариса, Литвин Андрій, м. Львів

ПРОФЕСІЙНА ОРІЄНТАЦІЯ МОЛОДІ НА ЗДОБУТТЯ РОБІТНИЧОГО ФАХУ В ЗАКЛАДАХ ПРОФТЕХОСВІТИ

У статті актуалізується проблема професійної орієнтації молоді на здобуття робітничих професій у закладах профтехосвіти. Сучасна система підготовки молоді до професійної діяльності передбачає орієнтування старшокласників у сучасному виробництві, набуття вмінь швидкого пристосування до нових умов роботи. Від правильного вибору професії кожним підлітком у кінцевому результаті залежить продуктивність праці в державі, ефективність використання трудового потенціалу, масштаби плинності кадрів і міграції тощо. А це означає, що для забезпечення суспільних потреб необхідно активізувати профорієнтаційну роботу передусім серед учнів загальноосвітніх шкіл, надаючи їм одночасно свободу вибору професії, мотивуючи здобувати її у професійно-технічних навчальних закладах.

***Ключові слова**: заклади професійної освіти, професійне самовизначення, професійна орієнтація, професійне становлення особистості, учні старших класів загальноосвітньої школи, трудова діяльність.*

The article deals with the issue of career guidance of the youth aimed at getting working professions at vocational schools. The modern system of young people's training for professional activities involves targeting secondary school students in modern manufacturing, acquiring skills to adapt quickly to new working conditions. The labor productivity in the country, the effectiveness of labor potential, the scopes of turnover and migration depend ultimately on the proper choice of profession by every teenager. This means that for social needs career guidance should be intensified especially among secondary school students, at the same time giving them the freedom to choose a profession and the reasons to gain it at vocational schools.

***Keywords**: vocational schools, professional self-determination, career guidance, professional development of the individual, senior students of secondary school, working activities.*

Вільний вибір професії багато в чому визначає соціальну активність, практичну підготовку та

поінформованість людини. Щоб реалізувати надане їй право такого вибору, молода особистість має знати, з чого вибирати, вміти орієнтуватись у світі професій. Юнаки та дівчата, як правило, задоволені набутою професією, якщо ще під час навчання у загальноосвітній школі виявляли до неї інтерес, розвивали його у процесі професійно спрямованого навчання [1, с. 159]. З огляду на це, завдання загальноосвітньої школи у контексті подальшого професійного становлення випускника полягає у формуванні освіченої особистості, підготовленої до життя та активної трудової діяльності, вихованні культури праці. Проте, в українських школах, на жаль, ознайомлення школярів зі світом професій, особливо робітничих, формування готовності до оволодіння котроюсь із них у закладах професійно-технічної освіти відбуваються, як правило, стихійно. Вважаємо, що на вирішення цієї проблеми має спрямовуватися трудова, допрофільна, а також профільна допрофесійна підготовка учнів ЗНЗ.

Психолого-педагогічні основи професійної орієнтації та змісту окремих її компонентів розробили вчені-психологи О. Вітковська, С. Карпіловська, Л. Кондратьєва, Н. Кондратова, Г. Костюк, Г. Радчук, В. Синявський, Е. Ткаченко, які вивчали проблеми професійного самовизначення та профконсультації. Вибір професії – це, по суті, вибір життєвого шляху, долі людини. Від нього залежить, наскільки вона зможе реалізувати себе, якими будуть її здобутки та віддача від неї суспільству. У кінці ХХ ст. у психолого-педагогічних дослідженнях Н. Захарова, Е. Зеєра, Є. Клімова, Н. Побірченко, М. Тименко, Б. Федоришина, С. Чистякової та ін. запропоновані напрями діяльності педагогів щодо різноманітних аспектів профорієнтації школярів.

Метою статті є актуалізація проблем професійного самовизначення та професійної орієнтації старшокласників на здобуття робітничого фаху в системі профтехосвіти.

Проблема професійного самовизначення – це не лише питання працевлаштування, матеріального забезпечення майбутнього життя, а й суто глибинні, внутрішні проблеми самопізнання, самотворення, самореалізації. Воно здійснюється протягом усього професійного життя: особистість постійно рефлексує, переосмислює своє професійне буття і самоствердкується у професії. З огляду на це, профорієнтаційна робота в школі має враховувати, з одного боку, схильності людини, з іншого – тенденції розвитку суспільства, господарсько-економічної системи, які потребують професійно мобільних, конкурентоспроможних фахівців, здатних до підвищення кваліфікації, а інколи – перекваліфікації. Свідомий вибір професії передбачає достатню обізнаність учнів про види професій та їх особливості, здатність співвіднести свої можливості з професійними вимогами, врахувати затребуваність у трудових ресурсах.

У науковій літературі професійне самовизначення інтерпретують наступним чином: вибіркове ставлення індивіда до світу професій в цілому і до конкретної професії [2, с. 82]; процес формування особистісного ставлення до професійно-трудової сфери і саморегуляції поведінки, який здійснюється через узгодження внутрішньо особистісних і соціально-професійних потреб [3, с. 36]. Ключового значення у виборі професії та здійсненні професійного самовизначення набувають особистісні чинники, що «не стільки визначають вид ринкової праці, де особистість матиме найбільше можливостей для власного саморозкриття, скільки дають певні гарантії щодо успішності праці в умовах ринкової економіки» [4, с. 260]. Чільне місце серед них посідають готовність до праці, професійна спрямованість і обдарованість, творчі здібності, що в комплексі створюють внутрішні, суб'єктивні умови для ефективної психологічної адаптації до професії, зумовлюють неперервність професійного зростання суб'єкта трудової діяльності [5].

Відомий дослідник професійної орієнтації Б. Федоришин визначає її як науково-практичну систему підготовки особистості до свідомого професійного самовизначення. Таким чином, особистість постає в центрі означеного процесу як суб'єкт профорієнтаційної діяльності, наділений можливістю використовувати засоби професійної орієнтації для підготовки до власного самостійного професійного самовизначення. Крім того, таке визначення профорієнтації змінює не лише застарілі підходи до характеристики її структури, змісту й методів, а взагалі до її практичного втілення: спрямованість професійної орієнтації на розв'язання господарсько-економічних проблем за рахунок людського чинника змінюється спрямованістю на виявлення, корекцію, розвиток і задоволення інтересів і потреб особистості, що в кінцевому рахунку не протистоять інтересам і потребам суспільства, а узгоджуються з ними [6, с. 68]. Отже, становлення готовності до професійного самовизначення є складовою та, водночас, завершальним ступенем формування загальної готовності юнаків і дівчат до трудової діяльності. Відповідно, основою професійного самовизначення є усвідомлений вибір професії з урахуванням своїх здібностей, можливостей і бажань, вимог професійної діяльності та соціально-економічних умов, що відбувається під час навчання в загальноосвітній школі.

Профорієнтаційна діяльність педагогічних колективів з метою вибору школярами професії згідно з їх особистими здібностями, інтересами, фізичним розвитком сьогодні вважається однією з найактуальніших проблем у суспільстві. Свідомий вибір професії передбачає обізнаність учнів про професії, їх особливості, здатність порівняти свої здатності з професійними вимогами, врахувати потреби суспільства та ринку праці.

Перше враження молодої людини щодо професії викликає її особистий інтерес до фаху, що обирається, а виявлення в себе нових якостей і, особливо, порівняння їх з вимогами конкретної професії спонукає до самопізнання і професійного самовизначення [7, с. 196]. Тому, розвиток стійкої мотивації професійного становлення у старшокласників доцільно здійснювати з урахуванням взаємозв'язків між внутрішніми чинниками, ціннісно-смислова складова яких є джерелом активності особистості, стимулює в неї потребу самовдосконалення, прагнення до набуття вищих цінностей, які в психології вважаються ознаками самореалізації особистості [4, с. 260].

Профорієнтаційна діяльність ґрунтується на принципах: свідомого вибору професії; відповідності обраної професії інтересам, здібностям особистості й потребам суспільства (регіону, міста); активності у виборі професії; розвитку, тобто вибору такої професії, що давала б особистості можливість подальшого підвищення кваліфікації та професійного зростання. Структурна побудова професійної орієнтації органічно випливає з методологічних підходів до розгляду цілей і змісту профорієнтаційної роботи, а також із розуміння діапазону її функцій. Як комплекс науково обґрунтованих практичних методів і засобів впливу на особистість із метою забезпечення самостійного й усвідомленого вибору професії, її освоєння та виконання професійної діяльності на основі врахування індивідуально-психологічних властивостей людини і потреб ринку праці в кадрах, професійна орієнтація є цілісною системою, структуру якої складають [6]:

– *професійне інформування,* спрямоване на формування в учнів обізнаності щодо особливостей робітничих професій, потреби в них, а також профорієнтаційної позиції, зорієнтованості особистості на вільне, свідоме професійне самовизначення;

– *професійна діагностика* як система психологічного вивчення особистості школяра з метою виявлення її професійно значущих якостей і властивостей;

– *професійна консультація*, що передбачає вивчення індивідуально-психологічних якостей і властивостей особистості, її професійних інтересів та стану здоров'я для надання кваліфікованої допомоги у професійному самовизначенні;

– *професійний відбір,* що полягає у визначенні придатності особистості до конкретної професії згідно з нормативними вимогами за допомогою методів психодіагностики;

– *професійна адаптація*, як допомога молодому працівникові у професійному становленні на стадії опанування фахом, формування відповідних соціально та професійно важливих якостей, установок і потреб до активної творчої праці, досягнення вищого рівня професіоналізму [8, с. 121].

Основним видом профорієнтаційної роботи в загальноосвітній школі є професійне інформування, що охоплює: 1) ознайомлення учнів старших класів із визначеним обсягом інформаційного матеріалу, що характеризує найбільш популярні професії та професії, які користуються попитом на ринку праці; 2) інформування старшокласників про умови опанування цими професіями (заклади професійно-технічної освіти, навчальні предмети, терміни навчання, кваліфікаційні рівні, перспективи професійної кар'єри тощо); 3) вироблення в учнів позитивного ставлення до різних видів професійної діяльності; 4) формування в учнів стійких професійних інтересів і правильно мотивованих професійних намірів, в основу яких покладено усвідомлення власних професійно значущих психологічних особливостей, здатностей, а також соціально-економічних передумов вибору професій.

Здійснення особистістю вільного і усвідомленого професійного самовизначення суб'єктивно й об'єктивно зумовлюється формуванням у неї активної профорієнтаційної позиції. Досліджено, що правильний професійний вибір у середньому на 10–30 % підвищує продуктивність праці, на 20–25 % скорочує плинність кадрів, на 35–45 % знижує аварійність і травматизм, на 8–10 % продовжує період працездатності людини, а також є засобом профілактики стресових станів у процесі навчання. Крім того, у 3–4 рази знижується відрахування учнів із професійних навчальних закладів [9, с. 96]. Узявши до уваги ці дані, доцільно спрямовувати профорієнтаційну роботу на відповідну педагогічну інтерпретацію інформаційного матеріалу про окремі професії, особистість у площині професійної діяльності, суб'єктивні й об'єктивні умови професійного самовизначення та самореалізації особистості у професійній діяльності [6, с. 69]. У такому випадку учень одержує досвід аналізу світу професій та окремих видів професійної діяльності, а також самоаналізу і самооцінки своїх індивідуальних особливостей у проекції на психологічну структуру професії.

Безперечно, при цьому мають враховуватися й об'єктивні чинники професійного вибору – чи то безпосереднього вибору професії, чи то вибору профілю подальшого навчання. Тобто, з погляду психології, професійна інформація як структурний елемент профорієнтації має ґрунтуватися на визнанні саморозвитку особистості в різних видах її пізнавальної діяльності та пріоритету особистості в її професійному самовизначенні. Стимулюють особистісний розвиток також усвідомлення власних очікувань від опанування галузі професійної діяльності та усвідомлення можливостей кар'єрного зростання у професійній царині.

Наголосимо, що профорієнтаційна робота обов'язково має розпочинатися в загальноосвітній школі, оскільки є тривалим процесом, що з кожним роком ускладнюється. Як чинник дієвого впливу на особистість молодої людини, що проектує своє майбутнє, професійна орієнтація спрямована на досягнення узгодженості між професійними інтересами і можливостями людини та потребами суспільства у трудових ресурсах певного професійного профілю і рівня кваліфікації. Тобто, необхідно забезпечити баланс зовнішніх і внутрішніх впливів на професійне самовизначення особистості.

Отже, метою професійної орієнтації є: пробудження, формування та закріплення у старшокласників вмотивованого інтересу до певної професії або професійної галузі; усвідомлення учнями, батьками, педагогічними працівниками необхідності реалізації профільної старшої школи; свідомий вибір закладу професійної освіти; в подальшому – вмотивованості на здобуття високої кваліфікації та досягнення майстерності в роботі. Вибір професії випускниками шкіл на таких засадах створює передумови для одержання ними максимально високих результатів у навчанні та майбутній трудовій діяльності. Належним чином організована та проведена професійна орієнтація сприятиме раціональній перебудові структури вітчизняного сектора економіки, оскільки допоможе враховувати реальний професійний потенціал учнів та їхні бажання опановувати робітничі професії, запобігатиме плинності кадрів і безробіттю.

На нашу думку, в сучасних економічних умовах необхідна планомірна робота щодо професійної орієнтації та спрямування учнів на здобуття робітничих професій у закладах профтехосвіти, складовими якої мають бути, з одного боку, система профорієнтаційної роботи, з іншого – профільна старша школа (трудова, допрофесійна підготовка та технологічний профіль), що передбачає залучення учнів до діяльності, продовженням якої буде професійне навчання у ПТНЗ. Із загостренням ситуації на ринку праці нині є розуміння всіх сторін, зацікавлених у якісній професійній освіті (стейкхолдерів), щодо реформування системи профорієнтаційної роботи з молоддю. Вважаємо, що це має бути чітко відображено в оновленому законодавстві України про освіту.

Література

1. Батышев С. Я. Актуальные проблемы подготовки рабочих высокой квалификации / С. Я. Батышев. – М. : Педагогика, 1979. – 224 с.
2. Зеер Э. Ф. Психология профессионального самоопределения в ранней юности : учеб. пособ. / Э. Ф. Зеер, О. А. Рудей. – М. : Изд-во Мос-го психолого-социального инс-та ; Воронеж : Изд-во НПО «МОДЭК», 2008. – 256 с.
3. Приходько Ю. О. Професійне самовизначення як чинник особистісного розвитку / Ю. О. Приходько, Є. В. Кучеренко // Наступність у діяльності загальноосвітньої та професійної школи в профільному навчанні : матер. V Міжнар. наук.-практ. конф. – Донецьк : ІПО ІПП УМО, 2009. – С. 36–37.
4. Побірченко Н. А. Особистісні чинники професійного розвитку фахівців ринкової економіки / Н. А. Побірченко // Професійна освіта : ціннісні орієнтири сучасності : зб. наук. праць. / за заг. ред. І. А. Зязюна. – К. ; Харків : НТУ «ХПІ», 2009. – С. 257–264.
5. Моляко В. О. Психологічна готовність до творчої праці / Моляко В. О. – К. : Знання, 1989. – 48 с.
6. Синявський В. В. Борис Олексійович Федоришин (1930–2007) засновник української школи професійної орієнтації / В. В. Синявський // Практична психологія та соціальна робота. – 2011. – № 1. – С. 68–70.
7. Носков В. Профорієнтація молоді: проблеми. діагностика. оптимізація / В. Носков // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 1999. – № 4. – С. 195–201.
8. Волкова Н. С. Педагогіка : [посіб. для студ. ВНЗ] / Н. С. Волкова. – К. : Академія, 2001. – 576 с.
9. Камінецький Я. Профорієнтація як складова ринкової економіки / Я. Камінецький, Г. Субтельна // Педагогіка і психологія професійної світи. – 1998. – № 5. – С. 95–102.

УДК 37.022 **Руденко Федір, м. Слов'янськ**

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ЩОДО МОЖЛИВОСТІ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ПРИ ВИКЛАДАННІ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

У статті розглянуто питання використання тестів, ситуаційних завдань з метою створення умов для збільшення пізнавальної активності студентів.

Ключові слова: *компетенції, мотивація, завдання, пізнання, алгоритм дій.*

The article considers the use of tests and case assignments with a view to create conditions for increasing students' cognitive activity.

Keywords: *competence, motivation, job, knowledge, algorithm of actions.*

Сучасний етап розвитку освіти акцентує увагу на проблемі, що потребує послідовного запровадження компетентнісного підходу в навчання як через формування змісту освіти, так і через організацію навчального процесу. По суті, навчання має набути інтелектуально-орієнтованого характеру, що розуміється як його спрямованість на результат, передбачуваний та планований рівень навчальних досягнень, прозорих, об'єктивних, що мотивують студента.

Аналіз досліджень і публікацій свідчить про те, що написано багато методичних посібників із рекомендаціями, як саме краще проводити теоретичні і практичні заняття з різних соціально-гуманітарних дисциплін, яким чином організовувати самостійну роботу студентів і перевіряти засвоєні знання. Докладається багато зусиль для того, щоб наша молодь отримала не тільки фахову, але й громадянську освіту. Особливо варто відзначити внесок у впровадження цього особливого напрямку в гуманітарній освіті української молоді, який зробили С. Рябов, А. Колодій, М. Головатий, С. Кисельов, О. Тягло, І. Жадан, О. Пометун інші науковці і громадські діячі [1, 2, 3, 4, 5], які акцентують увагу на навчально-освітній діяльності, формуванні високої політичної свідомості і політичної культури громадян України і особливо молодого покоління.

Звертаючи увагу на деякі невирішені проблеми, на наш погляд, треба вирішувати проблему, що полягає, насамперед, у методах викладання цих дисциплін. Звісно, для того, щоб викладати, наприклад, такі дисципліни, як «Історія України»», «Основи правознавства», «Людина і світ» тощо, потрібне не тільки досконале володіння матеріалом, але й певний рівень педагогічної майстерності, вміння володіти аудиторією, навести вдалий приклад, зацікавити темою, мотивувати студента працювати.

В умовах реформування освіти в Україні однією з основних задач, що постають перед викладачами на нинішньому етапі, є задача впровадження системи навчання, що мотивує студента, сприяє якості навчання.

Метою статті є спроба узагальнити деякий практичній досвід викладання соціально-гуманітарних дисциплін і виробити на основі цього методичні рекомендації щодо їх викладання за лекційно-семінарською системою, створюючи умови для мотивації праці студента.

Розглядаючи методику викладання за лекційно-семінарською системою, звертаємо увагу на основні навчальні цілі курсу, що сформулюються у вигляді максими: «розуміння – знання – практичне застосування». Виходячи з цього, перша мета – «розуміння», в основному, повинна бути досягнута в межах лекційного курсу. Оскільки головне завдання лекційних занять – формування розуміння матеріалу, що вивчається, а це досягається ліпше за все, коли студент самостійно, шляхом проблемного мислення доходить до логічних висновків, то й основним методом, за яким нами будуються лекції, є «метод Сократа», тобто, лекція викладається не у вигляді монологу викладача, а будується, як співбесіда його зі студентами, в якій викладач задає відповідні питання, наводячи студентів на потрібні відповіді. Завдяки цьому відбувається не пасивне засвоєння матеріалу, а активний творчий розумовий процес, в ході якого студенти самостійно, за допомогою викладача, який заохочує їх пізнавальний рух, через надання карток участі (фішки) за правильну відповідь, вибудовують цей матеріал у своїй свідомості. Для прикладу наводимо таку ситуацію: під час голосування на виборах Президента України один із виборців запитав члена дільничної виборчої комісії: «У яку виборчу скриньку слід опустити бюлетень?». Член комісії жартома відповів: «Якщо за В. Януковича, то у ліву скриньку, а якщо за В. Ющенка – то у праву». Виборець, будучи заклопотаним, «помилково» вкинув бюлетень не в ту скриньку. Після цього він перелякано спитав члена ДВК: «Можна я сходжу додому за пінцетом і витягну бюлетень зі скриньки, у яку я помилково його опустив, і вкину його у потрібну скриньку, бо боюся що інакше мій голос не буде зараховано на користь підтримуваного мною кандидата?».

Питання: чи буде зараховано його голос? Чому? Студент, який активізується, показує розуміння, знання, практичне застосування отримує картки участі, що послідовно в процесі семестру перетворюються на бали.

Важливим кроком є закріплення знань, отриманих на лекціях, і пропоновані на самостійну роботу й формування умінь і навичок щодо застосування цих знань у практичній діяльності. На це

спрямовані семінарські заняття, метою яких є закріплення матеріалу, його поглиблення, формування навичок практичної діяльності й умінь застосовувати теоретичний матеріал для вирішення конкретних навчальних справ. На кожному семінарському занятті розглядаються ситуаційні, тестові вправи, оцінюються підготовлені студентами завдання, їх виступи, активність у дискусії, уміння формулювати і відстоювати свою позицію (з урахуванням вивченої термінології) тощо [6].

Приклад тестового завдання може бути наступним: визначте думки чи факти, що містяться у таких твердженнях про захисників Донецького аеропорту:

А. Ошукані люди, які воювали з фантомом! З власним народом. Важко їм прийдеться, коли це зрозуміють, адже я пишаюсь, що один солдат з мого взводу був серед «кіборгів» ... Не з власним народом воювали вони, а з московським мордором, який є ворогом не лише України, а й всього людства, як і сталінський СРСР та Третій Рейх.

Оскільки важливим завданням семінарських занять є перевірка знань, то необхідно звернути увагу на вироблення критеріїв оцінювання цих знань.

Пропонуються розроблені критерії оцінювання знань студентів за відповідною шкалою. При цьому враховуються такі показники: об’єм матеріалу, який потрібно засвоїти; його складність і характер умінь і навичок, які повинні виявити студенти; розмір, складність і характер завдань, що повинні розв’язати студенти.

Для розв’язання завдань, ситуацій, тестів студентам пропонується наступний алгоритм:

1. Установити фактичні обставини.
2. Вибрати відповідні знання (норми), що підлягають використанню до фактичних обставин.
3. Прийняти обґрунтоване рішення, доводячи його до зацікавлених осіб.

При цьому необхідно: назвати галузь знань (документ) й окреслити інформаційно-забезпечувальну базу; дати визначення основного поняття та проаналізувати його ознаки; з’ясувати підстави виникнення наслідків; змоделювати ситуацію, навести приклад; зробити загальні висновки відповідно до завдання.

З метою створення об’єктивних умов у навчанні та укріплення підстав щодо розширення мети завдань звертається увага на наступне: а) розвиток уміння синтезувати та аналізувати навчальну інформацію, виділяти в ній головне; б) формування логічного мислення, розуміння причинно-наслідкових зв’язків, вміння вирізняти спільне й відмінне різних явищ і процесів; в) удосконалення вміння чітко й структуровано висловлювати набуті знання, лаконічно й аргументовано його доводити, робити висновки та узагальнення.

З урахуванням цього особлива увага приділяється способам організації навчальної діяльності студентів на заняттях. Поряд із лекційними та фронтальними формами роботи на заняттях використовуються інтерактивні педагогічні технології, за яких викладачу відводиться роль організатора процесу навчання: ділові та рольові ігри, моделювання життєвих ситуацій, суспільних процесів та процедур, дискусії, групова робота тощо. Урізноманітнюються й типи занять, включивши до вже відомого арсеналу такі заняття, як громадські практикуми, заняття з використанням мультимедійного комплексу, роботи з нормативними джерелами тощо. Це сприятиме максимальному досягненню запланованих навчальних результатів, розвиткові (формуванню) загальних і спеціальних компетентностей студентів. Виходячи з цього, вивчення дисциплін будуються за методом накопичування балів.

Використовується система оцінювання, що має за мету забезпечити рівномірність і відкритість виконання студентами навчального плану і зменшити навантаження на студентів і викладача під час сесії, з урахуванням листа МОН України від 22.01.2010 р. № 1/9-25 в частині забезпечення та дотримання об’єктивності оцінювання знань студентів, передбачаються умови для оволодіння знаннями, що проявляються через специфічну організацію методів і прийомів навчально-виховних заходів, основним змістом яких є активна, самостійно-творча пізнавальна усвідомлена діяльність студента [7]. Передбачається наступна система оцінювання знань та враховування таких умов:

1. Стимулювання студентів до рівномірної роботи протягом семестру у вигляді зняття екзаменаційного (залікового) завдання при наборі на «рахунок» студента певної кількості балів.
2. У межах даної системи здійснюється оцінювання роботи на заняттях, своєчасність виконання завдань, активність і аргументованість відповіді, уміння формулювати і відстоювати свою позицію на підставі об’єктивних джерел та вивченої термінології.

При цьому враховується можливість самостійного засвоювання необхідного матеріалу. Для самостійного опрацювання пропонується заздалегідь робота, що включає тестові завдання, різні ситуації.

Отже, після кожного заняття кожний студент може заробити ту чи іншу кількість балів за

підсумками семінарських занять, що потім складаються, і робиться висновок про активність, прагнення, успішність. Упродовж семестру створюється можливість звірити свій «рахунок».

Таким чином, кожний студент має можливість одержати ту чи іншу оцінку за підсумками занять. Бали накопичуються і трансформуються в оцінку навчальної діяльності. Якщо студент згоден з цією оцінкою, то він залік не складає і ця оцінка як залікова, ставиться йому автоматично. Якщо ж студент бажає підвищити свою оцінку, він може це зробити під час заліку, який проводиться по всьому матеріалу і в межах встановленого часу. Але при цьому студент повинен знати, що залікова оцінка є остаточна, і якщо він під час заліку погіршує свою оцінку, то оцінка виставляється по заліковій.

Тому, розвиваючи інноваційні підходи через реалізацію права на педагогічну ініціативу, можна відсікати спроби різного тиску, враховувати неухильне дотримання принципів гарантування свободи педагогічної діяльності вчителя. Зокрема, вибір форм та методів викладання є винятковою прерогативою вчителя та не може регламентуватися ні адміністрацією навчального закладу, ні органами управління освітою [8].

Очікувані наслідки:

1. Система накопичування балів дозволяє уникнути випадковості при оцінюванні знань, дає можливість застосовувати індивідуальний підхід і диференціювати знання, створити умови для виховання почуття відповідальності.
2. Система накопичування балів дозволяє перевіряти знання студентів послідовно, систематично і більш досконало, а не за принципом лотереї, коли пройдена певна кількість годин, а під час підсумкового контролю запитують два – три запитання із витягнутого (пропонованого) білету (варіанту, завдання).
3. При підведенні підсумків наявність суми балів буде свідчити про самостійне, прозоре відпрацювання навчального матеріалу, об'єктивне, своєчасне оцінювання знань та перехід кількості в якість.

Висновки. Запропонована система накопичування балів дозволяє уникнути випадковості при оцінюванні знань, мотивує студентів послідовно працювати протягом семестру, дає можливість застосовувати індивідуальний підхід і диференціювати їх знання і уміння, ставить перед студентами на кожному занятті нові цілі і нарешті створює умови для більш широкого використання знань під час семінарських занять, створюються умови для системно-структурного підходу у викладенні соціально-гуманітарних знань, уникнення суб'єктивного підходу до оцінки тих або інших явищ та перевантаження студентів через подачу не передбаченої програмою навчальної інформації.

Безумовно, запропонована система є лише попередньою спробою узагальнити накопичений досвід і тому потребує удосконалення. Але, на наш погляд, вона може бути взята за основу подальших творчих пошуків. При вивченні названих дисциплін узагальнення дає підстави щодо розширення мети завдань у навчанні, а саме: формування логічного мислення, розуміння студентами причинно-наслідкових зв'язків, вміння вирізняти спільне й відмінне різних суспільно-правових явищ і процесів; розвиток і уміння синтезувати та аналізувати навчальну інформацію, виділяти в ній головне; удосконалення вміння чітко й структуровано висловлювати власну думку, лаконічно й аргументовано її доводити, робити висновки та узагальнення.

Література

1. Галактіонова І. В. Фактор освіти у формуванні політичної культури громадянина демократичної держави / І. В. Галактіонова // Громадянська освіта в Україні: досвід, пошуки, перспективи : матер. конф. – Ніжин, 2002. – С. 23–26.
2. Жадан І. В. Психолого–педагогічні проблеми політичної освіти молоді / І. В. Жадан // Наукові записки НаУКМА. – Серія: Політичні науки. – 2003. – Т.21. – С. 91–95.
3. Основи демократії : навч. посіб. для студ. ВНЗ / за заг. ред. А. Колодій, МОН України, Ін-т вищої освіти АПН України, Укр.-канад. проект «Демократична освіта». – К. : «Ай-Бі», 2002. – 684 с.
4. Бебик В. М. Політична культура сучасної молоді [текст] / В. М. Бебик, М. Ф. Головатий, В. А. Ребкало. – К. : АЛД, 1996. – 112 с.
5. Політична культура та проблеми громадянської освіти в Україні : аналіт. звіт / С. Г. Рябов [та ін.]. – К. : Тандем, 2004. – 79 с.
6. Положення про організацію навчального процесу у ВНЗ.– МОН України від 02.06.1993 р. № 161 [Електронний ресурс] // Освіта.ua. – 2010. – Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/2771
7. Лист МОН України від 22.01.2010 р. № 1/9–25 [Електронний ресурс] // Освіта.ua.–2010. – Режим доступу : http://riu.com.ua/content/view/777/48/lang,ru/
8. Про неухильне дотримання принципів гарантування свободи педагогічної діяльності вчителя. Лист МОН України від 05.12.14 р. № 1/9-630 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://osvita.ua/blogs/ 50221/

УДК 373.57:372.853(045) **Свентицька Валентина, Муранов Андрій, м. Бориспіль**

МЕТОДИ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ЗНАНЬ ІЗ ФІЗИКИ НА ОСНОВІ ВИКОРИСТАННЯ МАТЕМАТИЧНОГО АПАРАТУ ДИФЕРЕНЦІАЛЬНОГО ЧИСЛЕННЯ

У статті розглянуто роль математичної підготовки для узагальнення знань із фізики слухачів підготовчих курсів, як один із важливих чинників реалізації принципу наступності навчання фізики на суміжних сходинках освітньої системи.

Ключові слова: *принцип наступності навчання фізики, інтегральне числення, узагальнення фізичних знань.*

The article describes the role of mathematical training in the generalization of knowledge of physics of pre-university training students. It is considered as one of the most important factors of the principle of continuity in teaching physics at the adjacent stages of the education system.

Keywords: *principle of continuity in teaching physics, integral calculus, generalization of knowledge of physics.*

Постановка проблеми. У програмі загальнонаціонального зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО) УЦОЯО з фізики для осіб, які бажають здобувати вищу освіту на основі повної загальної середньої освіти зазначено, що його мета полягає у тому, щоб оцінити вміння учасників ЗНО: встановлювати зв'язок між явищами навколишнього світу на основі знання законів фізики та фундаментальних фізичних експериментів; застосовувати основні закони, правила, поняття та принципи, що вивчаються в курсі фізики середньої загальноосвітньої школи; визначати загальні риси і суттєві відмінності змісту фізичних явищ та процесів, межі застосування фізичних законів; використовувати теоретичні знання для розв'язування задач різного типу (якісних, розрахункових, графічних, експериментальних, комбінованих тощо); аналізувати графіки залежності між фізичними величинами, робити висновки [1].

Щоб набути таких умінь, потрібна грунтовна математична підготовка. Кожен викладач фізики знає, як важко доносити фізичні знання учням, які не володіють достатніми математичними навичками. Математичні компетенції учнів мають вирішальне значення для оволодіння ними теоретичним матеріалом з курсу фізики та прийомами і методами практичного застосування цих знань. Фундамент знань для розуміння математичного апарату, що використовується в курсі загальної фізики, студентами закладається ще в середній школі. У навчальній програмі з математики для учнів 10–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів (академічний рівень) передбачається, що випускник ЗНЗ може:

– розпізнавати проблеми довкілля, що розв'язу ються математичними методами, формулює їх математичною мовою, досліджує та розв'язує ці проблеми, використовуючи математичні знання та методи, інтерпретує отримані результати з урахуванням конкретних умов і цілей дослідження, оцінює похибку обчислень, застосовує математичні моделі при вивченні профільних предметів (інформатики, фізики, хімії, біології, технологій);

– логічно мислити (аналізувати, порівнювати, узагальнювати і систематизувати, класифікувати математичні об'єкти за певними властивостями, наводити контрприклади);

– користуватися джерелами математичної інформації, може самостійно її відшукати, проаналізувати та передати інформацію, подану в різних формах (графічній, табличній, знаково-символьній);

– виконувати математичні розрахунки (дії з числами, поданими в різних формах, дії з відсотками, наближені обчислення тощо), раціонально поєднувати усні, письмові та інструментальні обчислення;

– виконувати тотожні перетворення алгебраїчних, показникових, логарифмічних, тригонометричних виразів при розв'язуванні різних задач (рівнянь, нерівностей, їх систем, геометричних задач із застосуванням тригонометрії);

– аналізувати графіки функціональних залежностей, досліджувати їхні властивості; використовувати властивості елементарних функцій при аналізі та описуванні реальних явищ, процесів, залежностей;

– володіти методами математичного аналізу в обсязі, що дозволяє досліджувати властивості елементарних функцій, будувати їх графіки і розв'язувати нескладні прикладні задачі;

– зображувати геометричні фігури, встановлювати і обґрунтовувати їхні властивості;

– застосовувати властивості фігур при розв'язуванні задач; вимірювати геометричні величини, що характеризують розміщення геометричних фігур (відстані, кути), знаходити кількісні характеристики фігур [2].

Як бачимо, математичні та фізичні компетенції випускників шкіл орієнтовані на одне коло завдань – розпізнавати проблеми довкілля, що розв'язуються математичними методами, логічно мислити (аналізувати, порівнювати, узагальнювати і систематизувати, класифікувати математичні

об'єкти за певними властивостями), встановлювати зв'язок між явищами навколишнього світу на основі знання законів фізики та фундаментальних фізичних експериментів тощо. Сучасному суспільству потрібні фахівці, які не просто володіють певним набором теоретичних і практичних знань, але оцінюють ситуацію в комплексі, бачать глибинний взаємозв'язок між причиною і наслідком і можуть вирішувати всі проблеми, спираючись на досконале розуміння всіх законів природи в їх математичних моделях.

У шкільній програмі з математики дуже багато тем, що описують перебіг різних фізичних процесів, але, на жаль, часто вони вивчаються відірвано від практики, просто як набір вправ. Це зумовлює надалі труднощі при розв'язуванні фізичних задач, нерозуміння кількісних зв'язків між фізичними величинами, що знижує рівень підготовки фахівців, обмежує їхні можливості до подальшого самовдосконалення.

Реалізація принципу наступності при вивченні фізики, а саме, забезпечення набуття учнями загальноосвітніх шкіл умінь застосування знань із математики на прикладах фізичних задач та актуалізація математичних знань на заняттях з фізики слухачів підготовчих курсів в системі доуніверситетської підготовки дає змогу подолати ці труднощі.

Мета статті. Визначити деякі способи подолання розриву між математичними знаннями абітурієнтів та їх усвідомленим застосуванням для розв'язання конкретних фізичних задач з метою узагальнення знань з фізики у процесі підготовки майбутніх студентів технічних університетів.

Виклад основного матеріалу. Практика показує, що випускники шкіл мають труднощі у застосуванні математичних знань до розв'язання фізичних задач. Це стосується як найпростіших алгебраїчних перетворень і дій з пропорціями або простими дробами при перетворенні фізичних співвідношень, так і найпростіших операцій диференціального та інтегрального числення. Справа в тому, що у шкільних підручниках з фізики елементи диференціального та інтегрального числень зовсім не наводяться, щоправда у підручниках з математики для загальноосвітніх шкіл [3, 4, 5, 6] при вивченні цих тем пропонуються для розв'язання конкретні фізичні приклади. Так, при вивченні теми «Похідна та її застосування» серед вправ після вивчення цієї теми є задачі фізичного змісту, де потрібно знайти миттєву швидкість або прискорення, знаючи залежність координати тіла від часу, або розрахувати кутову швидкість чи кутове прискорення, якщо є закон зміни кута повороту від часу, або знайти силу струму, коли задана залежність заряду від часу [4, 5]. Після вивчення теми «Інтеграл та його застосування» учням пропонуються задачі, де потрібно розв'язати обернені задачі: знайти шлях, знаючи закон зміни швидкості, розрахувати роботу змінної сили, визначити заряд при проходженні струму, що змінюється за відомим законом [4, 5, 6].

Але ці задачі – це тільки поодинокі приклади для тренувань по знаходженню похідної від функції, або інтеграла в якомусь інтервалі. Якщо вчитель математики не загострює увагу учнів на фізичному змісті таких задач, то старшокласники, а потім і студенти, не розуміють ні сутності математичних понять, ні зв'язку між найважливішими фізичними величинами. Подолати ці труднощі мають можливість вчителі математики, що працюють за програмою профільного рівня, але, як відомо, це дуже невеликий відсоток. У звичайних школах частково вирішити проблему можуть інтегровані уроки з математики та фізики, де такі поняття, як похідна або інтеграл розглядаються одночасно з точки зору обох наук. Саме такі уроки запам'ятовуються учням, але це теж поодинокі випадки і зовсім не у всіх школах. Тому, сформувати правильні уявлення майбутніх студентів можуть викладачі на підготовчих курсах. Для цього потрібна планомірна постійна практика розв'язання фізичних задач за допомогою апарату диференціального числення. Основна мета доуніверситетської підготовки узагальнити знання абітурієнтів, із розрізнених фрагментів їх уявлень сформувати єдину систему, де все взаємопов'язано, взаємодоповнювано і гармонійно поєднано.

Під час повторення матеріалу шкільного курсу з фізики на заняттях підготовчих курсів викладачі звертають увагу слухачів та те, що серед фізичних величин досить багато таких, що за своїм фізичним змістом є швидкістю зміни іншої величини або швидкістю протікання якогось процесу. Тому, миттєве значення таких величин – це і є похідна по часу від величини, що змінюється. По мірі повторення матеріалу доцільно заповнювати на заняттях узагальнюючу таблицю, у яку заносяться такі фізичні величини і методи їх розрахунку (табл. 1).

Інтеграл застосовується тоді, коли відома швидкість (густина) f шуканої величини. Якщо шукану величину подати у вигляді приросту деякої функції F, то f є похідною для F, а отже F є первісною для f, тобто інтеграл від функції F. Є ряд фізичних величин, які можна обчислювати за допомогою інтеграла. До таких величин можна віднести переміщення, роботу, масу, електричний заряд, тиск, теплоту. До них можна приєднати і геометричні величини – довжину, площу, об'єм.

Таблиця 1

Методи розрахунку швидкостей зміни фізичних величин

Фізична величина	Середнє значення	Миттєве значення
Швидкість	$\upsilon = \frac{\Delta s}{\Delta t}$	$\upsilon = \frac{ds}{dt} = s'$
Прискорення	$a = \frac{\Delta \upsilon}{\Delta t}$	$a = \frac{d\upsilon}{dt} = \upsilon'$
Кутова швидкість	$\omega = \frac{\Delta \varphi}{\Delta t}$	$\omega = \frac{d\varphi}{dt} = \varphi'$
Потужність	$P = \frac{A}{\Delta t}$	$P = \frac{\delta A}{dt}$
Сила струму	$I = \frac{\Delta q}{\Delta t}$	$i = \frac{dq}{dt} = q'$
II закон Ньютона	$F = ma$	$f = m\frac{d\upsilon}{dt}$
Закон електромагнітної індукції	$\xi_i = -\frac{\Delta \Phi}{\Delta t}$	$e_i = -\frac{d\Phi}{dt} = -\Phi'$
Закон самоіндукції	$\xi_{is} = -L\frac{\Delta I}{\Delta t}$	$e_{is} = -L\frac{di}{dt} = -Li'$

1. При вивченні теми «Основи кінематики» потрібно застосовувати диференціальне й інтегральне числення при розв'язуванні задач. Прикладами таких задач можуть бути наступні:

I. Матеріальна точка рухається прямолінійно за законом $x(t) = -2 + 4t + 3t^2$. Знайдіть її швидкість у момент часу $t = 2$ *с*.

II. Рух тіла описується рівнянням $x = -5 + 2t + 9t^2$, де всі величини виражені в одиницях СІ. Визначте прискорення, з яким рухається тіло.

III. Знайдіть шлях, який пройде тіло від початку руху до зупинки, якщо його $v(t) = 18t - 6t^2$.

IV. Швидкість руху тіла з часом змінюється за законом $v(t) = 20 - 3t$. Знайдіть шлях, який пройшло тіло з 4-ту секунду свого руху.

2. При вивченні теми «Основи динаміки» застосовувалося інтегральне числення для пояснення оберненої задачі механіки. Прикладом таких задач на розрахунок роботи змінної сили можуть бути наступні:

I. Яку роботу треба виконати, щоб розтягти пружину на 5см, якщо сила 1Н розтягає її на 1см?

II. Ланцюжок масою 0,80 кг та довжиною 1,5 м лежить на шорсткій поверхні столу так, що один кінець звисає з його краю. Ланцюжок сам починає зісковзувати, коли його частина, що звисала, рівна третині всієї довжини. Яку роботу виконають сили тертя, що діють на ланцюжок, якщо він повністю зісковзне?

III. До стелі ліфта, що вільно падає, прикріплено пружину з важком. Важок не коливається. Знайти максимальне значення сили пружності при миттєвій зупинці ліфта, якщо безпосередньо перед зупинкою ліфта сума потенціальної енергії важка дорівнювала 40 Дж. Коефіцієнт жорсткості пружини 500 Н/м. Тертям та масою пружини знехтувати. Потенціальну енергію сили пружності і сили тяжіння відраховувати від положення максимального розтягу пружини.

3. При вивченні теми «Закони збереження в механіці» швидкість тіла шукається з використанням похідної, якщо задано рівняння руху, а потім вже розраховується імпульс тіла або кінетична енергія:

I. Матеріальна точка масою *4 кг* рухається по координатній прямій за законом $s(t) = t^2 + 4$. Знайдіть імпульс матеріальної точки в момент часу $t = 2c$.

II. Тіло масою *2 кг* рухається по координатній прямій за законом $s(t) = 3t^2 - 4t + 2$. Знайдіть кінетичну енергію тіла в момент часу $t = 4c$

III. Тіло рухається по координатній прямій за законом $s(t) = 2t^2 - 8t + 15$. Визначте координату тіла в момент часу, коли його кінетична енергія дорівнює нулю.

4. При вивченні теми «Основи термодинаміки» та «Властивості газів, рідин і твердих тіл» можна застосовувати інтегральне числення для розрахунку роботи газу або сили тиску рідини в посудині:
I. Температура маси *m* ідеального газу з молярною масою *M* змінюється за законом T = αV^2, де α – відома стала. Яку роботу виконує газ при збільшенні його об'єму від V_1 до V_2? Чому дорівнює зміна внутрішньої енергії газу в цьому процесі? Отримує чи віддає газ тепло в цьому процесі?
II. При якій висоті *h* рідини в циліндричній посудині радіусом $r = 5\,см$ сила тиску на дно посудини та на бічну стінку будуть однаковими?
5. При вивченні теми «Основи електростатики» за допомогою інтегрального числення можна розраховувати роботу по переміщенню заряду, можна визначати силу струму за допомогою похідної, або шукати заряд методом інтегрування:
I. Дві частинки, які мають масу 5 *мг,* 2 *мг* і заряди, що дорівнюють + 12 *нКл та* + 7 *нКл,* рухаються назустріч одна одній, маючи вдалині відносну швидкість 18 *км/год*. На яку найменшу відстань зблизяться частинки?
II. Заряд q на пластинах конденсатора коливального контуру змінюється за законом $q = 10^{-6}\cos 10^4 \pi t$. Запишіть закон залежності сили струму від часу $i = i(t)$.
III. *Сила струму в провіднику з часом змінюється за законом* $I(t) = 4 - 2t$. Який заряд пройде через поперечний переріз провідника за час від 2-ї до 6-ї секунди?
6. При вивченні теми «Магнітне поле, електромагнітна індукція» використовується закон електромагнітної індукції в диференціальній формі або інтегрування для знаходження заряду:
I. *В однорідному магнітному полі з індукцією B* = 0,2 *Тл* рівномірно обертається котушка, що має *N= 600* витків, з частотою *n* = 6 *об/с.* Площа поперечного перерізу котушки *100 см*^{2}. Вісь обертання перпендикулярна осі котушки і напряму магнітного поля. Визначити максимальну е.р.с. індукції котушки.
II. Заряджений конденсатор ємності *C* замкнений на котушку індуктивності *L*. Знайти таку залежність від часу ємності конденсатора, при якій струм у колі збільшується прямо пропорційно часу. Електричним опором кола знехтувати.
7. При вивченні теми «Механічні коливання і хвилі. Електромагнітні коливання і хвилі» за допомогою похідної розраховуються швидкість і прискорення точки, що коливається, сила струму в коливальному контурі та всі величини, що з ними пов'язані:
I. Матеріальна точка масою 5 *г* здійснює гармонічні коливання з частотою *5 Гц* та амплітудою коливання 3 *см* за законом косинуса. Визначте силу, що діє на тіло в той момент часу, коли зміщення тіла становить 1,5 *см.*
II. Координата тіла, що здійснює гармонічні коливання вздовж осі OX, змінюється за законом *x = 0,9sin(3t),* де всі величини виражено в одиницях СІ. Визначте частоту коливань прискорення тіла.
III. За рівнянням коливального руху матеріальної точки *x = 0,1sin(πt-π/6)* визначте швидкість точки в початковий момент часу.

Для того, щоб слухачі свідомо застосовували методи диференціального числення для розв'язування подібних задач, потрібно скласти з ними таблицю відомих їм зі шкільного курсу математики стандартних інтегралів та похідних. А потім заповнити таблицю фізичних величин, що можна розрахувати за допомогою похідної або інтеграла (табл. 2).

Таблиця 2

Таблиця фізичних величин та співвідношень між ними

№ з/п	Величини	Співвідношення	Знаходження похідної	Знаходження інтеграла
1	S – переміщення, v – швидкість	$\Delta S = v(t)\cdot\Delta t$	$v(t) = S'(t)$	$S = \int_{t_1}^{t_2} v(t)dt$
2	A – робота, F – сила	$\Delta A = F(x)\cdot\Delta x$	$F(x) = A'(x)$	$A = \int_{x_1}^{x_2} F(x)dx$
3	A – робота, N – потужність	$\Delta A = N(t)\cdot\Delta t$	$N(t) = A'(t)$	$A = \int_{t_1}^{t_2} N(t)dt$

№ з/п	Величини	Співвідношення	Знаходження похідної	Знаходження інтеграла
4	m – маса тонкого стержня, ρ – лінійна густина	$\Delta m = \rho(x) \cdot \Delta x$	$\rho(x) = m'(x)$	$m = \int_{x_1}^{x_2} \rho(x)dx$
5	q – електричний заряд, I – сила струму	$\Delta q = I(t) \cdot \Delta t$	$I(t) = q'(t)$	$q = \int_{t_1}^{t_2} I(t)dt$
6	Q – кількість теплоти, c – теплоємність	$\Delta Q = c(t) \cdot \Delta t$	$c(t) = Q'(t)$	$Q = \int_{t_1}^{t_2} c(t)dt$

Враховуючи геометричний зміст інтеграла, можна розв'язувати цілий клас фізичних задач на знаходження пройденого шляху, роботи змінної сили, роботи ідеального газу, кількості електрики при проходженні електричного струму через знаходження площі фігури під графіком зміни певної фізичної величини:

І. Від потяга, що рухається, відчіпляють останній вагон. Потяг продовжує рух з тією самою швидкістю. Порівняйте шляхи, які пройшли потяг і вагон до моменту зупинки вагона. Прискорення вагона вважайте сталим.

ІІ. Яка найменша робота здійснюється під час піднімання на дах мотузки довжиною 40 *м* і масою 6 *кг*? Спочатку вся мотузка звішувалась вертикально із краю даху.

ІІІ. *У* воді плаває крижина товщиною 0,5 *м.* Яку роботу слід здійснити, щоб цілком занурити крижину у воду? Площа крижини 5 $м^2$.

ІV. Об'єм деякої маси газу збільшується удвічі. В якому випадку газ виконує більшу роботу – при ізобарному розширенні чи при ізотермічному?

Отже, важливим елементом у заходах з реалізації принципу наступності навчання фізики в загальноосвітній та вищій технічній школах є ознайомлення учнів загальноосвітньої школи та слухачів підготовчих курсів за допомогою подібних прикладів з математичними методами при розв'язуванні задач з фізики.

Література

1. Математика. 11 клас. Рівень стандарту : підручник для загальноосвітніх навчальних закладів / О. М. Афанасьєва, Я. С. Бродський, О. Л. Павлов, А. К. Сліпенко. – Тернопіль : Навч. книга – Богдан, 2011. – 480 с.
2. Бар'яхтар В. Г. Фізика. 10 клас. Академічний рівень : підруч. для загальноосвіт. навч. закл. / В. Г. Бар'яхтар, Ф. Я. Божинова. – Х. : Ранок, 2010. – 256 с. : іл.
3. Бевз Г. П. Математика 11 кл. : підруч. для загальноосв. навч. закл. : рівень стандарту / Г. П. Бевз, В. Г. Бевз. – К. : Генеза, 2011. – 320 с.
4. Бригінець В. П. Фізика: вчимося розв'язувати задачі (для випуск. серед. шкіл та студ. молод. курс) / В. П. Бригінець, С. О. Подласов, О. В. Матвійчук. – Режим доступу : http://moodle. udec. ntu-kpi.kiev.ua/ moodle/file.php/217/physics_2009_1/index.html
5. Коршак Є. В. Фізика. 10 клас [текст] : підруч. для загальноосвіт. навч. закл. : рівень стандарту / Є. В. Коршак, О. І. Ляшенко, В. Ф. Савченко. – [2-ге вид.]. – К. : Генеза, 2011. – 191 с. : іл.
6. Мерзляк А. Г. Алгебра : підруч. для 11 кл. з поглибленим вивченням математики : у 2 ч. / А. Г. Мерзляк, Д. А. Номіровський, В. Б. Полонський, М. С. Якір. – Х. : Гімназія, 2011. – Ч. 1. – 256 с. : іл.
7. Мерзляк А. Г. Алгебра : підруч. для 11 кл. з поглибленим вивченням математики : у 2 ч. / А. Г. Мерзляк, Д. А. Номіровський, В. Б. Полонський, М. С. Якір. – Х. : Гімназія, 2011. – Ч. 2. – 272 с. : іл.
8. Навчальні програми з математики для учнів 10–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів рівень: стандарту, академічний, профільний. – Режим доступу : http://www.mon.gov.ua/ua/activity/ education/56/692/educational_programs/1349869542/
9. Сиротюк В. Д. Фізика : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. : рівень стандарту / В. Д. Сиротюк, В. І. Баштовий. – К. : Освіта, 2010. – 303 с. : іл.

УДК 37.091.12.001:330.1(477) **Седляр Михайло, м. Київ**

ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЯК АКТУАЛІТЕТ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

У статті розглядаються проблеми підготовки педагогічних працівників у вищих навчальних закладах України та їх вплив на інноваційний розвиток економіки. Визначено, що якісна підготовка педагогічних кадрів є запорукою формування людського капіталу – основи інноваційної економіки.

Встановлено, що вітчизняні вищі навчальні заклади педагогічного спрямування не є популярними серед абітурієнтів, а останн, до того ж, мають недостатньо високий рівень знань, що становить собою загрозу національного масштабу.

***Ключові слова**: педагогічний працівник, інноваційний розвиток економіки, модернізація економіки, суперечності розвитку освіти*.

The article deals with problems of training teaching staff in higher educational institutions of Ukraine and their impact on innovative economic development. It is determined that high quality training of student teachers is a key to the formation of human capital – the basis of innovative economy. It is established that national pedagogical universities are not popular among university entrants, moreover, the level of knowledge of the latter is rather poor, which is a threat of the national scope.

***Keywords**: educator, innovative economic development, economy modernization, contradictions of education development.*

Сучасне бачення системи освіти суттєво трансформується у зв'язку із утвердженням у економічно високорозвинених країнах концепції постіндустріального розвитку та переходом до економіки знань. Відповідно висуваються нові вимоги до системи освіти, і, особливо, якості випускників середньої та вищої освіти.

Ми вважаємо, що розуміння сутності сучасної системи освіти слід розглядати крізь призму категорій «Знання–Уміння–Навички» (ЗУН), що являють собою базис технології освіти. Фаза аграрного та індустріального розвитку суспільства не вимагала різкої зміни ЗУН, оскільки темпи прогресу та науково-технічного переозброєння не були досить високими. Відповідно, головна вимога, що висувалася до системи освіти – якісна підготовка робочої сили заданої кількості та кваліфікації, − втратила на сьогодні свою актуальність. Перехід до економіки знань поставив перед освітою нове ключове завдання – не тільки виховувати та навчати, але й на основі розуміння тимчасовості ЗУН – зберігати та підвищувати життєвий рівень суспільства. Відповідно, пошук шляхів накопичення та перманентного оновлення знань, умінь та навичок, їх вплив на формування людського чи інтелектуального капіталу, якість економічного розвитку є актуальною проблемою у наукових колах. Зокрема різні аспекти вищезазначеної проблеми знаходять своє відображення у працях таких дослідників, як: В. Геєць, М. Денисенко, М. Жук, О. Линовецька, Е. Лібанова, Д. Мельничук, О. Руденко, Л. Федулова та ін.

Проте, мало уваги приділяється вивченню проблеми підготовки педагогічних працівників та впливу даного процесу на формування інноваційної моделі розвитку економіки. Тому головною метою даної статті ми вважаємо обґрунтування сучасного визначення та ролі освіти, а також впливу якості педагогічних працівників на інноваційний розвиток економіки країни.

Ми вважаємо, що розгляд вищеозначеної проблеми слід починати з розуміння короткочасності знань, умінь та навичок, що ґрунтовно описує «теорія напіврозпаду знань» [1]. Згідно з трактуваннями останньої, період напіврозпаду знань – це термін після закінчення навчання, протягом якого кваліфіковані працівники втрачають половину власної первинної компетентності [2, с. 209]. Динамізм розвитку сучасного світу та постійне оновлення знань призводить до швидкого старіння ЗУН, що знижує потенційні можливості якісного функціонування економіки. Тому і виникає об'єктивна необхідність розробки нової моделі освіти, здатної витримувати високі темпи оновлення знань та розвитку суспільства.

Традиційна модель, що поширена у більшості країн світу, пропонує освіту, у якій основу становлять знання, уміння та навички попереднього (минулого) етапу розвитку суспільства. Подальше її використання призведе не тільки до відставання, але й можливої зупинки суспільного прогресу.

Можлива інша ситуація, коли освіта поширює ЗУН сучасної фази розвитку суспільства. Однак необхідно розуміти, що за умов прискореного розвитку «сучасні ЗУНи» швидко переходять у «ЗУНи минулого», і відповідно, система освіти знову відставатиме від розвитку суспільства та реагуватиме на запити із запізненням.

Відповідно, на нашу думку, сучасна освіта повинна бути системою, здатного не тільки не відставати від високих (випереджаючих) темпів соціально-економічного розвитку, але й передбачати та поширювати ЗУНи майбутнього етапу становлення суспільства. Для цього необхідно, в першу чергу, поширювати практику освіти протягом всього життя, нові концепції освіти та навчання – «навчання довжиною в життя» та «навчання шириною в життя»:

– «Навчання, довжиною в життя» − це система, що забезпечувала б постійний зв'язок між людиною та освітою протягом усього життя.

– «Навчання, шириною в життя» − це система, що передбачає розширення навчання різних сфер життєдіяльності людини, навчання не тільки її професійних навичок, але й інших життєво важливих,

необхідних та потрібних компетенцій [3, с. 95].

Упровадження такої системи освіти пов'язане також із перетворенням ВНЗ України у науково-дослідні установи, що уможливлює швидкий перехід новітніх та перспективних знань із наукової сфери (що відповідає за створення ЗУНів майбутнього) у освітню (ЗУНи сьогодення), тобто побудову дієвого ланцюга «освіта – наука», як важливого компоненту інноваційної моделі розвитку суспільства. Крім того, ефективне функціонування такої системи освіти пов'язано із передбаченням на найближчу перспективу суспільно необхідних ЗУНів, та відповідним залученням системи державного замовлення фахівців, які ними володітимуть.

Освіта тісно пов'язана із формуванням людського капіталу, здатного у поєднанні із інноваціями та сучасними техніко-технологічними інструментами перетворитися у потужного рушія економічного розвитку. При цьому важливо, як відмічають спеціалісти в даній галузі, усвідомити, що всебічний розвиток людського капіталу можливий за умови випереджаючого зростання заробітної плати висококваліфікованих працівників та випереджаючого розвитку галузей, пов'язаних із підвищенням людського потенціалу в країні – в першу чергу це стосується охорони здоров'я та освіти [4, с. 314].

Необхідність проведення модернізації в освіті продиктовано трансформацією її місії в постіндустріальному суспільстві та знаннєвомісткій економіці − відповідальність за формування основ людського та інтелектуального розвитку держави, культурних та ціннісних орієнтацій, забезпечення безперервності індивідуального самовдосконалення. Не викликає сумнівів і твердження Д. Мельничук, що саме освіта сприяє занадто швидкому осучасненню суспільств, слугує підґрунтям для розвитку наукомістких виробництв, впровадження прогресивних технологій у господарську практику [5, с. 29].

В умовах переходу до інноваційного типу розвитку більшість практиків державного управління зосереджують увагу на проблемах якості вищої школи, оскільки вона безпосередньо забезпечує національну економіку робочою силою необхідної якості та кількості. Проте, на нашу думку, дисфункції та дисбаланси розвитку освіти закладаються ще на рівні початкових і середніх навчальних закладів. Підтвердженням цього є ряд запитань, поставлених вітчизняними дослідниками: «Звідки і з яким рівнем знань приходять у ВНЗ абітурієнти? Як змінити їх фахову орієнтацію, враховуючи потребу розвитку інноваційної економіки? Як багато, наприклад, інженерів (що вкрай необхідні для країни) можна підготувати у ВНЗ, якщо якість отриманої підготовки у школі фактично змушує молодь обрати інші спеціальності?» [6, с. 286].

Вітчизняна освіта значною мірою відірвана від ключових потреб суспільства та національної економіки, непристосована до сучасних соціально-економічних, демографічних, наукових, державних та світогосподарських реалій. Стан даної галузі відзначається розбалансованістю:

1. Економіки освіти − високозатратної, позбавленої цільових орієнтирів та планових показників, значною мірою корупційної та недостатньо дієвої.
2. Змісту загальної освіти – неадаптованого, в певній мірі консервативного, відірваного від реальних життєвих потреб учнів.
3. Професійної освіти – що іде в розріз із реальними та потенційними потребами держави у людських ресурсах необхідної якості та кваліфікації.
4. Системи соціально-економічного забезпечення педагогічних кадрів, не здатної забезпечити нормальний повноцінний розвиток останніх, поставивши їх на межу бідності.
5. Управління освітою – консервативною, бюрократизованою, неспроможною мобілізувати внутрішні та зовнішні ресурси для власного розвитку.
6. Системи підготовки педагогічних кадрів – що блокує позитивні зрушення модернізації та розвитку шкільної освіти, готуючи для загальноосвітніх навчальних закладів педагогів вчорашнього дня.

Остання суперечність, що відображає кількісні критерії педагогічного персоналу та якісні показники працівників освіти, − одна із найгостріших у сучасному українському суспільстві. Вона проявляється у достатньо великій кількості підготовлених працівників освіти (педагогічних та науково-педагогічних) та низькою якістю працюючих спеціалістів у даній галузі. На думку науковців, в значній мірі це спричинено низьким рівнем заробітної плати, що є «неконкурентоспроможною, незаохочувальною та нестимулюючою: за розміром вона перебуває на 14 місці серед основних видів і підвидів економічної діяльності. Як наслідок, в Україні недостатньо конкурентоспроможних зразків професійної досконалості» [7, с. 66].

Значна частка працівників освітньої сфери «залишає свої робочі місця» і готова працевлаштовуватися не за спеціальністю, оскільки рівень заробітної плати не в змозі задовольнити всі потреби. Наші дослідження підтверджують, що освіта залишається одним із найменш оплачуваних видів діяльності в Україні, випереджаючи лише такі сфери як тимчасове розміщування й організація харчування, сільське господарство, охорону здоров'я та діяльність у сфері адміністративного та

допоміжного обслуговування. Україна більше рухається не в напрямку формування інноваційної моделі, а до побудови «економіки гламуру», коли сфера розваг, відпочинку, торгівля являються в суспільстві економічно вигіднішими та рентабельнішими, ніж сфера виробництва чи галузі, пов'язаних із формуванням інтелектуального капіталу: освіта, наука, охорона здоров'я.

В Україні модернізація повинна сформувати чіткий орієнтир щодо стимулювання галузевого розвитку: виробництво повинно бути вигіднішим за фінансову сферу, а остання – за торгівлю та розваги. Інакше, освіта надалі занепадатиме, і в ній зменшуватиметься кількість висококласних спеціалістів, здатних підвищувати інтелектуальний потенціал в суспільстві.

Одночасно із цією, діють ще ряд проблем даного напрямку суперечності розвитку освіти: зниження престижності професії вчителя чи викладача, низький їх рівень соціальної захищеності, що у період трансформаційних змін призвели до того, що якість педагогічних кадрів постійно знижується. Необхідно, щоб дітей навчали кращі із кращих, оскільки саме вони в змозі передавати знання наступним поколінням та здатні швидко опановувати новітні методи та прийоми викладання. Однак рівень знань абітурієнтів, які вступають до педагогічних навчальних закладів знаходиться на низькому рівні, про що свідчать результати нашого дослідження (табл. 1). Тому, в даному напрямку ми вбачаємо загрозу національного масштабу: якщо не відбудеться якісне оновлення кадрів освітньої галузі (в першу чергу шкільних), які володіють високим рівнем знань, умінь та навичок, то новітній педагогічний склад шкіл не менше як на ціле покоління призупинить формування інтелектуальноорієнтованої людини в підлітковому віці, яка відповідає всім вимогам знаннєвомісткої економіки.

Через низький рівень заробітної плати у освітній сфері або знижуватиметься набір абітурієнтів при вступі до ВНЗ та/або (як наслідок) знижуватимуться вимоги при вступі до педагогічного навчального закладу. Яскравим підтвердженням вищезазначеного являються дані щодо середнього балу ЗНО при вступі абітурієнтів до ВНЗ педагогічного спрямування (табл. 1).

Зокрема, середній бал при дослідженні даних найбільших університетів України показав, що середній бал серед сертифікатів ЗНО у 2013 р. становив 159,78 бали (розраховано автором на основі даних фонду «ТІМО» (Тестування і моніторинг в освіті) [8]. У перерахунку у 12-бальну систему це становить приблизно 7,7–7,8, або якщо говорити про 5-бальну систему оцінювання − то «слабенька четвірка». Середній бал атестата серед усіх студентів дещо вищий і становить 172,13 балів (за 200 бальною системою), або 9 балів (за 12 бальною системою) або «тверда четвірка» (за 5-бальною системою), розраховано автором на основі наказу МОНмолспорту України від 12.10.2011 р. № 1179 [9]. Кількість заяв на 1 місце ліцензованого обсягу в середньому серед досліджуваних педагогічних вузів становило 1,5, що яскраво засвідчує непопулярність педагогічної професії.

Таблиця 1

Дані щодо вступу абітурієнтів до ВНЗ педагогічного спрямування (2013 р.)

Назва університету	Кількість заяв на 1 місце ліцензова-ного обсягу	Кількість заяв на 1 місце державного замовлення	Середній бал сертифіката ЗНО	Середній бал атестата	Усього подало заяв
1	2	3	4	5	6
Бердянський державний педагогічний університет	0,93	4,74	156,34	166,23	2195
Глухівський національний педагогічний університет ім. О. Довженка	0,69	2,83	154,59	165,71	1636
Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського	1,97	9,98	163,5	176,58	5175
Горлівський державний педагогічний інститут іноземних мов	0,73	2,97	161,16	173,95	979
Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка	1,37	7,43	162,44	177,12	4048
Кам'янець-Подільський національний університет ім. І. Огієнка	1,10	3,86	161,03	175,98	4585
Кіровоградський державний педагогічний університет ім. В. Винниченка	1,29	8,35	160,36	173,29	3792
Мелітопольський державний педагогічний університет ім. Б. Хмельницького	0,75	3,56	157,36	169,49	1170

1	2	3	4	5	6
Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди	1,48	6,20	155,81	168,46	3223
Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Ушинського	1,83	8,57	157,08	170,00	4509
Полтавський національний педагогічний університет ім. В. Короленка	1,69	7,15	160,31	173,66	4498
Слов'янський державний педагогічний університет	0,93	5,67	155,79	169,34	2817
Сумський державний педагогічний університет ім. А. Макаренка	1,31	6,28	160,59	168,58	3627
Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка	3,68	12,54	164,50	177,38	11566
Національний педагогічний університет ім. М. Драгоманова	2,31	8,68	165,84	175,48	15276
Харківський національний педагогічний університет ім. Г. Сковороди	1,57	8,73	159,74	172,86	5711
Середнє	1,50	6,72	159,78	172,13	–
Середнє за 12-бальною шкалою	–	–	7,7–7,8	9	–

Зазначені дані лише підтверджують тезу про те, що в освіті намітилися серйозні проблеми, які потрібно негайно вирішувати. Ключовим напрямом вирішення всіх означених проблем, дисфункцій та суперечностей розвитку освіти являється її модернізація. Вона повинна розглядатися як інструмент адаптації даного сегменту до реалій не тільки вітчизняної економіки та суспільних трансформацій, але й тенденцій переходу світової цивілізації до фази постіндустріального розвитку.

Література

1. Peter T. Knight. The Half-Life of Knowledge and Structural Reform of the Education Sector for the Global Knowledge-Based Economy. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.knightmoore.com/pubs/halflife.html.

2. Швець І. Б. Сучасні тенденції поширення професійного навчання / І. Б. Швець, Т. С. Федоренко // Економічний вісник Донбасу. – 2013. − № 1. – С. 208-215.

3. Сучасні підходи до підвищення якості освіти у системі післядипломної освіти / О. М. Хвисюк, В. Г. Марченко, В. В. Жеребкін, О. В. Грищенко [та ін.] // Медична освіта (на основі матер. Всеукр. наук. навч.-метод. конф. «Нові напрямки впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих медичних і фармацевтичному навчальних закладах України ІІІ–ІV рівнів акредитації»). – 2011. − № 2. – С. 94-97.

4. Подберезкин А. И. Национальный человеческий капитал на перепутье / А. И. Подберезкин, М. П. Гебеков. Моск. гос. ин-т междунар. отношений (ун-т) МИД России. − М. : МГИМО–Университет, 2012. − 374 с.

5. Мельничук Д. П. Модернізація суспільства: теоретичні аспекти та практичні суперечності / Д. П. Мельничук // Демографія та соціальна економіка. – 2012. − № 1(17). – С. 23-31.

6. Людський розвиток в Україні: соціальні та демографічні чинники модернізації національної економіки : [монографія] / Лібанова Е. М., Макарова О. В., Курило І. О. [та ін.]. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2012. – 320 с.

7. Кремінь В. Г. Концептуальні засади підвищення економічної ефективності освіти в сучасних умовах / В. Г. Кремінь // Управління освітою. – 2013. − № 1(203). – С. 4-9.

8. ВНЗ України за галузями знань: педагогічна освіта [Електронний ресурс]. − Режим доступу : http://timo.com.ua/vnz/science_field/0101.

9. Наказ МОНмолодьспорту № 1179 «Про затвердження умов прийому до вищих навчальних закладів України в 2012 році» від 12.10.2011 р., Додаток №3 – «Таблиця відповідності середнього балу документу про повну загальну середню освіту, обрахованого за 12-бальною шкалою, значенням 200-бальної шкали» [Електронний ресурс]. − Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1221-11/page5.

УДК 378.011.3-051:37.015.311 **Сергійчук Олена, м. Переяслав-Хмельницький**

ФОРМУВАННЯ МЕТОДОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

У статті розглядаються методологічні проблеми підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності; акцентується увага на навчальному процесі у ВНЗ та значенні педагогічних практик у процесі педагогічної підготовки. Автор звертає увагу на методологічну культуру мислення, що визначає готовність майбутнього педагога до аналізу, узагальнення та перетворення педагогічних ситуацій, до прийняття рішення про вибір, застосування та створення засобів педагогічного впливу, корекції та удосконалення педагогічної діяльності; наголошує на важливості формування методологічної культури майбутнього педагога на основі міждисциплінарних зв'язків гуманітарних, психолого-педагогічних і спеціальних наук.

Ключові слова: *педагог, професіоналізм, професіограма вчителя, навчальні курси, самовдосконалення, професійний рівень, навчальні плани, навчальні дисципліни, міждисциплінарні зв'язки.*

The paper deals with methodological problems of future teachers professional training. The author focuses on the educational process in university and on the value of pedagogical practices in the teacher training process. The author also draws attention to methodological thinking culture, which determines the readiness of future teachers for analyzing, synthesyzing and transforming pedagogical situations before deciding on the selection, use and creation of pedagogical influence, correction and improvement of educational activities. The importance is pointed out of methodological culture formation of the future teacher on the basis of interdisciplinary connections between humanitarian, psycho-pedagogical and special sciences.

Keywords: *teacher, professionalism, teacher training professiogram, self-improvement, professional level, curricula, academic disciplines, interdisciplinary connections.*

Постановка проблеми. Зміни, що відбуваються в освіті та науці на сучасному етапі суспільного і економічного розвитку України, викликали необхідність реформування вищої освіти, в основі якої лежить і переосмислення методологічних засад наукового пізнання педагогічної діяльності, освітніх систем і моделей навчання. Завдання вищих навчальних закладів педагогічного профілю полягають не тільки в тому, щоб студенти оволоділи певною сумою знань для роботи за вибраним фахом, але й інтегрувати знання, отримані в процесі самовдосконалення.

Система освіти та сучасне суспільство пред'являють все більш високі вимоги до якості підготовки випускників вищих навчальних закладів. Про необхідність підвищення професійного та загальнокультурного рівня випускників наголошується у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р., Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту» (2002), Галузевому стандарті вищої освіти, Національній рамці кваліфікацій (Постанова КМУ від 23.11.2011 р. № 1341).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема підготовки майбутнього педагога до професійної діяльності знайшла висвітлення у психолого-педагогічних дослідженнях: В. Андрущенка, І. Беха, В. Бондар, В. Буряк, І. Гавриш, І. Зязюна, Н. Клокар, В. Майбороди, О. Савченка, О. Сисоєвої та ін.

Метою статті є розкриття основних методологічних проблем підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Пріоритетними напрямами державної політики щодо розвитку освіти є: особистісна орієнтація освіти; формування національних та загальнолюдських цінностей; постійне підвищення якості освіти, оновлення її змісту та форм організації навчально-виховного процесу; розвиток системи безперервної освіти та навчання протягом життя; інтеграція вітчизняної освіти в європейський та світовий освітній простір.

У Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI ст.») зазначається, що Україна визнає освіту пріоритетною сферою соціально-економічного, духовного і культурного розвитку суспільства. Завданням ВНЗ виступає допомога студенту «усвідомити сутність обраної професії, її вимоги до виконавця, цілі, зміст і функції професійної діяльності, можливі індивідуальні стратегії виконання професійних обов'язків, специфіку професійної майстерності та шляхи оволодіння нею, прийоми творчої адаптації до змісту та структури професійної діяльності [1, с. 34]». Складність полягає в тому, що престиж педагогічної професії постійно знижується, і залучення обдарованої молоді на сьогодні до вищої педагогічної школи стає однією з актуальних проблем.

Сьогодні акцент ставиться на самостійній, педагогічно нерегульованій роботі студентів, заміні живого спілкування з викладачем роботою з комп'ютером. Функції викладача вищого педагогічного закладу зводяться, часом, до моніторингу діяльності студентів, протоколювання результатів виконання завдань і виставлення балів. У даний час, ніхто не заперечує, що інтерактивна модель

дистанційного навчання сприяє розвиткові творчої уяви, мислення тощо, однак без живого спілкування, педагогічної взаємодії, співпраці та співтворчості викладача й студента неможливо сформувати в майбутнього педагога комунікативну культуру, розвинути організаторські і професійні здібності [2, с. 28−29]. Навчальні плани педагогічного університету мають орієнтувати майбутнього педагога на школу завтрашнього дня, давати йому певний «запас випередження» на 10−15 р. Педагогічна освіта повинна мати такий міцний науково-теоретичний фундамент, який не викликає серйозного морального старіння кваліфікації спеціалістів у ці строки і буде слугувати базою для постійного самооновлення отриманої в університеті системи знань. Важливо відзначити, що важливу роль відіграє при цьому не стільки обсяг знань, що отримує студент у ВНЗ, а стільки їх точність, систематичність та рухливість. Не максимум знань, а їх мобільність та керованість, гнучке пристосування до шкільних умов сприяють тому, щоб випускник вищого педагогічного навчального закладу міг будувати свою професійну діяльність на високому науково-педагогічному рівні; самостійно вивчати, описувати та пояснювати реальні педагогічні явища, приймати обґрунтовані професійні рішення; самостійно здобувати науково-педагогічні знання, вміло і швидко орієнтуватися у потоці інформації, що надходить [3, с. 43].

Важливо, щоб сьогодні майбутній педагог був покликаний не лише передавати дітям знання, «навчити» їх чому-небудь, але й збагатити їхню свідомість, що формується найвищими духовними цінностями, пробудити в них потребу у суспільно корисній діяльності. У самостійних відкриттях, у створенні нового, виховати активну життєву позицію. Але для цього вчителеві необхідно власним прикладом утверджувати ті вартості, які він хотів би бачити у своїх учнях, бути невтомним і небайдужим, закоханим у свою справу, постійно нарощувати свій творчий потенціал [3, с. 38].

Найбільш загальне уявлення про особистість майбутнього педагога дають стандарти вищої та середньої освіти: сучасний спеціаліст має оволодіти ґрунтовною філософською підготовкою, економічним мисленням, навичками керівної, організаторської та виховної роботи, використання ТЗН стосовно профілю своєї діяльності, високою культурою та знанням іноземної мови. Такий спеціаліст вирізняється ініціативою та відповідальністю, потребою в постійному оновленні та збагаченні своїх знань, здатністю сміливо приймати новаторські рішення й активно впроваджувати їх у життя [4, с. 22].

Майбутній педагог, як активний носій теоретико-педагогічної свідомості, повинен бути наділеним ще й методологічною культурою мислення, що визначає готовність майбутнього педагога до аналізу, узагальнення та перетворення педагогічних ситуацій, до прийняття рішення про вибір, застосування та створення засобів педагогічного впливу, що відповідають ситуаціям з метою контролю, оцінки, корекції та удосконалення педагогічної діяльності [3, с. 40].

На сьогодні у вищих педагогічних навчальних закладах, згідно навчальних планів, викладаються навчальні курси, як «Педагогіка», «Основи педагогічної майстерності», «Педагогічні технології», «Методика виховної роботи», «Порівняльна педагогіка», «Етнопедагогіка», «Соціальна педагогіка», з яких «Педагогіка», як навчальна дисципліна є найголовнішою, відомо давно, якій надається найбільшої ваги у формуванні особистості майбутнього педагога. Однак ще ніколи педагогіка не була тим навчальним предметом, який можна «скорочувати», на користь іншої дисципліни, адже вищий педагогічний навчальний заклад готує саме майбутніх фахівців – педагогів.

Особливу роль в професійному самовдосконаленні відіграє дисципліна «Основи педагогічної майстерності». Під педагогічною майстерністю розуміють комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі [5, с. 30]. До таких важливих властивостей, на думку вчених, належить гуманістична спрямованість діяльності вчителя, його професійна компетентність, педагогічні здібності і педагогічна техніка. У цьому визначенні розкриваються такі особливості: педагогічна майстерність у структурі особистості – це система, здатна до самоорганізації, системоутворюючим чинником якої є гуманістична спрямованість; підвалиною професійної майстерності є професійна компетентність; педагогічні здібності забезпечують швидкість самовдосконалення; техніка, що спирається на знання і здібності, дає змогу виявити внутрішній потенціал учителя, гармонізуючи структуру педагогічної діяльності.

Формування методологічної культури майбутнього педагога важливо на основі міждисциплінарних зв'язків гуманітарних, соціально-економічних, психолого-педагогічних і спеціальних наук має спиратися на розумінні суті методології пізнання і перетворення педагогічних процесів. Важливо подолати поширені досі уявлення про методологію як систему принципів, що стосуються лише логіки наукового дослідження, розкрити їх значення для повсякденної практики навчання і виховання майбутніх педагогів, вдосконалення управління цілісним педагогічним процесом.

Педагогічна підготовка студентів значно ускладнюється відсутністю до цього часу науково

обґрунтованої професіограми вчителя. За таких умов кожен викладач, виходячи з особистого бачення образу педагога, намагається визначити потребу певних знань, умінь і навичок, якими має оволодіти студент у процесі вивчення тієї чи іншої педагогічної дисципліни. Відсутність чіткого бачення мети навчального предмета негативно позначається на мотиваційно-стимулюючому компоненті педагогічного процесу. Студенти досить часто не усвідомлюють значущості тієї чи іншої педагогічної дисципліни в професійному становленні. Це спричиняє те, що рушійною силою навчальної діяльності виступає здебільшого зовнішня мотивація (страх перед викладачем, прагнення отримати високий бал тощо), а внутрішня мотивація (зацікавленість процесом і результатами професійного становлення) майже не діє на студента.

Слід також врахувати, що на ставлення студентів до навчання, а отже, і на якість педагогічної підготовки, впливає не лише зміст навчальної дисципліни. Суттєве значення має організація навчального процесу. Саме тоді, коли студенти матимуть можливість проявляти ініціативу, самостійність і творчість, можна очікувати належної мотивації учбової діяльності.

Сьогоднішнє соціальне замовлення України щодо професійної підготовки майбутніх педагогів актуалізує сутнісний зміст педагогічної освіти, її діяльнісний характер, спрямований передусім на оволодіння фахівцем практичними вміннями й навичками організації навчально-виховного процесу. У цьому контексті особлива роль відводиться педагогічній практиці у ВНЗ. Вона дає студентам можливість відчути значущість педагогічної теорії для професійної діяльності, апробувати рівень своєї підготовки, посилює інтерес до наукових джерел. Метою педагогічної практики є оволодіння студентами сучасними методами і формами організації навчально-виховного процесу в освітніх установах, формування на базі знань, отриманих у вищому навчальному закладі, професійних умінь і навичок для самостійної роботи за отриманою спеціальністю; прийняття самостійних рішень у процесі конкретної роботи в реальних умовах; виховання потреби систематично поновлювати свої знання і творчо застосовувати їх у практичній діяльності [6, с. 1]. Тому, правильна організація практики, наголошують педагоги, сприяє формуванню умінь і навичок помічати й аналізувати педагогічні явища і процеси, відчувати всю складність і водночас привабливість обраної професії. Однак, незважаючи на особливу роль педагогічної практики в професійному становленні студентів, як майбутніх учителів, сьогодні намітилась тенденція до поступового згортання окремих її видів. Зокрема це стосується дидактичної та пропедевтичної (навчально-виховної) практик. Однією з причин є відсутність умов для її якісного проведення: школи не зацікавлені у студентах-практикантах, які поки що не можуть нічим допомогти учителям, а лише спостерігають за результатами їх праці.

Відомо, що нині розроблено загальні вимоги до освітніх програм загальнопедагогічної підготовки бакалаврів та магістрів. Однак дослідження показали, що, хоча за останні 10 р. в загальнопедагогічній підготовці вчителя намітився прогрес, однак прориву до нової, сучасної якості педагогічної освіти не відбулося. Практика свідчить, що багато наших випускників, як і раніше, не можуть застосувати свої знання в конкретних педагогічних ситуаціях, не володіють технікою і технологією педагогічної діяльності. Результатом педагогічної освіти є особистість учителя, який не тільки здатен сприймати й передавати навчальну інформацію, долучатися до її пошуку й використання під час вирішення педагогічних проблем, але й інтегрувати нові педагогічні ідеї, реалізувати їх на практиці нестандартними способами. Творчий характер педагогічної праці визначає потребу в творчому способі життя, у безперервному професійному саморозвитку, самовираженні й творчій самореалізації.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок. Отже, метою розвитку вищої педагогічної освіти України має бути створення такої системи освіти, що на основі національних надбань світового значення та європейських традицій, забезпечувала б формування педагогічних працівників, здатних здійснювати професійну діяльність на демократичних та гуманістичних засадах, реалізовувати освітню політику як пріоритетну функцію держави, що спрямовується на розвиток та самореалізацію особистості, задоволення її освітніх і духовних культурних потреб, а також потребу бути конкурентоспроможним на ринку праці.

Важливо, щоб на сьогодні навчально-виховний процес у вищих педагогічних навчальних закладах якомога менше був схожим на процес передавання певних видів діяльності, трансляцію готових знань у вигляді незмінних та абсолютних зразків, стандартів та шаблонів. Процес формування особистості майбутнього педагога сьогодні обов’язково має включати у себе виховання у студентів мотиваційно-ціннісного ставлення до системи знань, розуміння їх відносності, мінливості та безперервного продукування нових знань. Подальшого дослідження потребують шляхи формування методологічної культури майбутнього педагога, формування різних видів компетентності в майбутніх педагогів у педагогічних ВНЗ.

Література

1. Авдеева Н. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / Н. Андрєєва // Педагогіка. – 2003. – № 5. – С. 34-39.
2. Кондрашова Л. Проблеми вищої педагогічної освіти / Л. Кондрашова // Вища школа. – 2008. – № 1. – С. 26-34.
3. Буряк В. Методологічні засади педагогічної освіти / В. Буряк // Вища школа. – 2008. – С. 35-46.
4. Буряк В. Формування у студентів критичного стилю мислення / В. Буряк // Вища школа. – 2007. – № 3. – С. 21–30.
5. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос [та ін.] ; за ред. І. А. Зязюна. – [2-ге вид., допов. і перероб.]. – К. : Вища школа, 2004. – 422 с.
6. Положення про проведення практики студентів ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди». – затв. рішен. Вченої ради ун-ту від 31.08.2007 р. (прот. № 1). – 12 с.

УДК 37.013.42:81’246.2 **Ситняківська Світлана, Хливнюк Микола, м. Житомир**

БІЛІНГВАЛЬНЕ НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

У статті проаналізовано процес становлення та розвитку білінгвальної освіти. Автори запропонували впровадження білінгвального навчання у загальноосвітніх навчальних закладах для забезпечення ефективної неперервної професійної освіти.

***Ключові слова**: білінгвальна освіта, білінгвальне навчання, неперервна професійна освіта.*

The article analyzes the process of bilingual education formation and development. The authors propose introducing bilingual education in secondary schools to ensure effective continuous professional education.

***Keywords**: bilingual education, bilingual teaching, continuous professional education.*

Модернізація освіти, що відбувається на сучасному етапі у нашій країні, пов’язана, у першу чергу, з якісним оновленням змісту освіти та забезпеченням її мультикультурного характеру з огляду на процеси, які спрямовані на інтеграцію трудового потенціалу України на європейські країни. Національна політика підготовки галузевих фахівців, які б визнавались іншими державами та були конкурентоспроможними на сучасному ринку праці, зазнала значних позитивних змін, особливо стосовно рівня вивчення іноземних мов загалом та іноземних мов за фахом підготовки зокрема. Підтвердженням цього є приєднання України до рішень Сорбонської (м. Париж, 1998) та Болонської (м. Болонья, 1999) Декларацій, що проголосили створення єдиного європейського освітнього простору, в якому національні ідентичності можуть взаємодіяти та зміцнюватися на користь держав Європи, їх учнів, студентів та громадян загалом. У межах цих Декларацій Європейською Комісією визначені головні напрями дій держав щодо мовної освіти (м. Брюссель, 2002), які були підтримані і нашою країною: поширення практики вивчення мов упродовж усього життя людини; підвищення рівня ефективності мовної освіти; мовна підготовка фахового спрямування в учбових закладах усіх рівнів; створення сприятливих умов для вивчення сучасних мов [1]. Однак, якщо викладанню іноземної мови загального вжитку у навчальних закладах приділяється достатньо велика увага, то мова професійного спрямування, або білінгвальна підготовка, почала культивуватися лише нещодавно. Варто зауважити, що появу нового типу освіти – білінгвальної – спричинили світові глобалізаційні процеси та науково-технічний прогрес. Тому, для України, як європейської країни, процес розповсюдження білінгвального навчання є неминучим, хоча цей процес супроводжується і великою кількістю проблем, пов’язаних як з організацією такого навчання, так і з визначенням його цілей і оцінкою результатів. При цьому також виникає ціла низка психологічних, організаційних, педагогічних проблем, вирішення яких потребує глибокого наукового обґрунтування та використання вже існуючого позитивного педагогічного досвіду у цій галузі.

Не дивлячись на те, що білінгвізм не є розповсюдженою категорією в системі освіти, його теоретичні основи знайшли відображення у працях таких науковців як: Є. Верещагіна, М. Михайлова, В. Маккея, М. Певзнера, І. Турмана, А. Ширіна. Лінгвістичний аспект цієї категорії розкрито у працях Л. Блумфілда, У. Вайнрайха. Соціолінгвістичний аспект досліджували В. Бондалетов, У. Вайнрайх, І. Мусін, психологічний – М. Імедадзе, Е. Піл, соціологічний – Б. Спольський, В. Стольтінг, культурологічний аспект – В. Сафонова, Ю. Сорокін, Я. Шародо, методичний аспект – Л. Кошкуревич, Р. Байер, Д. Мон. Але проблема соціально-педагогічного аспекту двомовності та її понятійного апарату досліджена не в повній мірі.

Варто зазначити, що білінгвальною освітою, як науковою проблемою, активно у світі стали

займатися у другій половині ХХ ст. Актуальність її вивчення за радянських часів визначалася багатонаціональністю колишнього Радянського Союзу (кожна з 15 республік мала свою мову) та бажанням керівництва впровадити російську мову в усі національні школи на величезній території колишньої держави. Слід також констатувати, що викладання у навчальних закладах різного типу у цей період велося переважно російською мовою. Російська мова була мовою діловодства, міжнаціонального спілкування. Тому саме у цей період і виникає новий напрям досліджень, присвячений проблемам білінгвізму, – способам конструювання навчального процесу таким чином, щоб використовувати рідну мову та іноземну (російську). Однак, заради справедливості слід зазначити, що російські вчені займалися проблемою двомовності лише з точки зору формування російського білінгвізму (В. Аврорін, І. Ісаєв, М. Михайлов, А. Ширін), а не білінгвізму в широкому розумінні [2].

У цей же період в зарубіжній педагогіці також виділяються течії білінгвального спрямування, зокрема американська (Дж. Фішман, Г. Клос, В. Маккей) та канадська (Дж. Куммінс, Л. Драйгер, Дж. Портер). Ці наукові школи досліджували білінгвальну освіту з метою полегшення інтеграції національних меншин у пануючу культуру. Під впливом цих наукових шкіл в Америці та Канаді у 60-ті рр. ХХ ст. було запроваджено двомовне виховання для дітей з етнічних меншин у державних школах [3, с. 112–163; 4; 5].

У 90-ті рр. ХХ ст. сформувалася європейська наукова школа, що вивчала білінгвізм з точки зору розуміння та вивчення різних його феноменів, отримання спеціальних знань за допомогою рідної мови та іноземної, полікультурне виховання задля полегшення інтеграції молоді у загальноєвропейське культурне середовище. Досягненням європейської школи вважається розробка теоретичних основ білінгвальної освіти як альтернативного шляху вивчення іноземної мови [2].

В Україні педагогічні дослідження білінгвальної освіти з'явилися нещодавно. Їх поява спричинена загалом тим, що починаючи з 90-х рр. ХХ ст., нові соціально-економічні реалії, прагнення інтеграції у європейський простір викликали появу хвилі досліджень, присвячених проблемам формування фахівця-білінгва, а також вивченню зарубіжного досвіду білінгвального навчання та можливостей перенесення такого досвіду на вітчизняну систему освіти, його адаптації з урахуванням наявних соціокультурних умов (А. Гусак, Ф. Моісєєва). Однак, варто зауважити, що не дивлячись на наявність певних результатів у розробці проблеми білінгвізму різними науковими школами вітчизняної та зарубіжної педагогіки, цілісної концепції білінгвальної освіти на цей час не сформовано, а визначено лише певні аспекти цієї проблеми. Не визначено також тип білінгвізму, притаманний освітній сфері.

Загалом, у вітчизняній і зарубіжній науковій літературі теоретично описані різні типи білінгвізму, що визначені різними критеріями. Одним з найбільш розповсюджених критеріїв для визначення типу білінгвізму прийнято вважати число операційних дій, які виконує білінгв. Однак, якщо білінгвізм за цією системою – це вміння і навички, що дозволяють людині використовувати для спілкування дві мовні системи, то за таким визначенням не зрозумілою є функція людини – бути лише слухачем, чи активно спілкуватися.

Видатним російським науковцем Г. Верещагіним виділяється рецептивний та репродуктивний білінгвізм. Суттю рецептивного білінгвізму він вважає досягнення знань мови в порівняно короткий термін на основі набутих знань. Основним методичним прийомом, на думку вченого, що приводить до таких знань, вважається пояснення. Що стосується усного мовлення, то у цьому випадку варто говорити про репродуктивний білінгвізм, тобто такий тип двомовності, коли білінгв не тільки сприймає текст, а й відтворює прочитане і почуте. Основним прийомом роботи викладача для досягнення репродуктивного білінгвізму вважається не тільки пояснення, але й виконання вправ, творчих завдань, що дозволять учню будувати цілісні висловлювання [6, с. 64–72]. Відомі і інші типи білінгвізму, які науковці, дослідники цієї проблеми, класифікували за іншими ознаками. Це, в першу чергу, такі типи білінгвізму як супутній, прогресуючий, асиметричний, збалансований, складний, послідовний, діагональний, ранній, функціональний, штучний, природний, горизонтальний, що зароджується, індивідуальний, дитячий, пізній, пасивний, продуктивний, регресуючий, істинний, тощо. Серед зазначених найбільш загальними і поширеними типами двомовності вважаються природний і штучний білінгвізм [7, с. 39–45].

Слід зауважити, що з точки зору типологізації білінгвізму великий період часу найближчою до освітньої сфери вважали класифікацію, запропоновану радянським дослідником двомовності Н. Імедадзе, за яким білінгвізм – це використання індивідом двох систем засобів і способів спілкування з метою комунікації при направленості свідомості на предмет мовної діяльності, а не на засоби і способи її формування і формулювання. Н. Імедадзе розрізняє чотири типи білінгвізму:

перший тип – це суміщений білінгвізм з домінантною системою рідної мови і системою іноземної мови, що підлягає впливу інтерференції; другий тип – суміщений білінгвізм з двома взаємно інтерферуючими системами; третій тип – координований білінгвізм – з домінантною системою рідної мови і системою іноземної мови, що не підлягає інтерференції, але знаходиться на низькому рівні володіння; четвертий тип – це якісний координований білінгвізм [8, с. 156–183]. Однак, для сучасного етапу визначення білінгвізму, запропоноване Н. Імедадзе є дещо застарілим, зважаючи на прогресивні соціокультурні перетворення, що відбуваються в усіх сферах життєдіяльності, в т. ч. і в освітній сфері. Варто також додати, що Н. Імедадзе розглядав білінгвізм з точки зору багатомовності бувшого Радянського Союзу, у сучасному ж вимірі розвитку української держави і орієнтації її економічної і соціальної політики на Європейську співдружність білінгвізм доречно розглядати як елемент професіоналізму, який надасть можливість інтеграції спеціалістів до європейського простору, а не полегшить взаємодію різних національностей в межах однієї держави, як це було у колишньому Радянському Союзі.

Саме тому на початку XXI ст. виникла нагальна потреба знову повернутися до проблеми білінгвізму, особливої гостроти проблема його впровадження у начальний процес набула саме в 90-ті рр., після проголошення незалежності України. У цей період наша держава почала орієнтуватися на європейський шлях розвитку, в т. ч. і в системі освіти, а в європейських країнах, як відомо, на цей час уже утвердилась парадигма мультикультурної освіти і виховання. Знання декількох мов стало державною політикою в галузі освіти переважної більшості Європейських країн (Франція, Голландія, Швейцарія, Люксембург, Бельгія, Швеція та ін.) [1]. У зв'язку з цим, у 1997 р. Радою Європи був прийнятий документ «Сучасні мови: вивчення, навчання, оцінка. Загальноєвропейська компетенція», направлений на усунення мовних бар'єрів між країнами. Цим документом визначались цілі, завдання та зміст вивчення іноземних мов, характеризувалися підсумкові рівні володіння іноземною мовою. За цим документом було визначено вимогу, що кожен учень європейської школи повинен володіти трьома мовами: рідною, однією з трьох робочих мов Євросоюзу (англійська, німецька чи французька мова) та державною мовою однієї з країн Євросоюзу [9, 10]. Однак, цей документ не вирішив повністю проблему полікультурного навчання, оскільки як в європейських країнах, так і в нашій державі на сьогоднішній день існує проблема підвищення ефективності навчання іноземній мові та іноземною мовою з педагогічної, психологічної та методичної точок зору. На сьогоднішній день у переважній більшості освітніх закладів України навчання іноземній мові проводиться в рамках окремої загальноосвітньої дисципліни (іноземна мова), не пов'язаної з професійним напрямком майбутнього фахівця, що, безумовно, не дає можливості майбутнім студентам в подальшому сприймати матеріал зі спеціальності іноземною мовою.

Тому, на наш погляд, постає актуальна проблема взаємопов'язаного навчання лінгвістичним та фаховим дисциплінам іноземною мовою уже на рівні старших класів загальноосвітнього навчального закладу, після розподілу учнів у диференційовані класи та проведення профорієнтаційних заходів задля поєднання мовних та фахових дисциплін при подальшому навчанні у вищих навчальних закладах, де на сьогоднішній день активно впроваджується білінгвальна підготовка фахівців різного роду та профілю для ефективної інтеграції випускників на сучасному європейському ринку праці. Така інтеграція можлива лише за умови створення (розробки) спеціальних освітніх програм, що включатимуть в себе не тільки різні аспекти комунікативних компетенцій, але й правила (стратегії) організації білінгвального навчання у освітніх закладах. Слід зазначити, що такі освітні програми повинні створюватися і впроваджуватися на державному рівні, адже в них повинні враховуватися потреби і учнів, і суспільства з точки зору вирішення цієї проблеми. Варто зазначити, що спеціальні освітні програми такого типу уже існують у Європі. Вони широко застосовуються в навчальному процесі Європейських держав з моменту затвердження їх Радою Європи. Такі програми базуються на одній або декількох суміжних фахових дисциплінах, однак їх створення має багато особливостей і труднощів, пов'язаних із залученням до цього процесу фахівців різного профілю (педагогів, психологів, соціологів, лінгвістів, філологів, методистів) та інтеграцією і узагальненням їх знань у різних сферах професійної підготовки майбутніх фахівців [11, с. 13–23]. Білінгвальний тип навчання культивується останні двадцять років у більшості європейських країн, особливо у Німеччині, Франції, що уже тривалий час орієнтують навчальний процес на двомовність. Головною причиною такої орієнтації є взаємозалежність європейських країн, що спонукає до вивчення і використання іноземних мов. А в Україні на сучасному етапі робляться лише перші кроки щодо викладання фахових дисциплін іноземною мовою у закладах освіти, і лише на базі спеціалізованих навчальних закладів; створюється базис, робляться перші спроби створення спеціальних освітніх програм на білінгвальній основі.

Таким чином, світові інтеграційні процеси стимулюють перегляд не лише відношення до іноземної мови, але й способів її викладання і викладання іноземною мовою спеціальних дисциплін. Потрібно розвивати здатність компетентно використовувати іноземну мову як інструмент вирішення особистих та професійних завдань і це потрібно робити на рівні середнього освітнього закладу, щоб спростити процес адаптації і сприйняття спеціальної фахової наукової інформації на рівні ВНЗ. Тому, вважаємо розвиток теорії та практики білінгвального навчання і освіти спробою створення нового освітнього стандарту, виникнення якого продиктовано об'єктивними умовами розвитку іншомовної освіти, з одного боку, і інтеграційними процесами у світі, з іншого.

Література

1. Моісєєва Ф. А. Роль іноземної мови в загальній концепції підготовки сучасного фахівця [Електронний ресурс] // Донецький державний ун-т економіки та торгівлі ім. М. Туган-Барановського. – Режим доступу : http://rusnauka.com/NIO/Philologia/moisjejeva.doc.htm.
2. Ширин А. Г. Педагогические аспекты билингвизма : развитие новой научной школы / А. Г. Ширин. – Ментор. – 2003. – № 2. – С. 34–38.
3. Fischman J. A. Bilingual educaton. An international sociogical perspective. Rowley, M. A : / J. A. Fischman. – Newbury House, 1976. – 217 p.
4. Kloss H. The American bilingual tradition / H. Kloss. – Rowley, MA, 1997. – P. 112–134.
5. Mackey, W. F. A description of bilingualism / W. F. Mackey ; [In : J. A. Fishman (ed.)], Reading in the sociology of language. – Den Haag : Mouton, 1977. – P. 554–584.
6. Верещагин Е. М. Вопросы теории речи и методики преподавания иностранного языка / Е. М. Верещагин. – М. : МГУ, 1969. – 90 с.
7. Вишневская Г. М. Билингвизм и его аспекты / Г. М. Вишневская. – Иваново, 1997. – 73 с.
8. Имедадзе Н. В. Экспериментально-психологические исследования овладения вторым языком / Н. В. Имедадазе. – Тбилиси, 1979. – 229 с.
9. Alex Housen. Process and Outcomes in the European Schools. Model of Multilingual Education / A. Housen // Bilingual Research Journal. – 2002. – № 26, Spring. – P. 1–5.
10. Modern languages: Learning, Teaching, and Assessment. A Common European Framework of Reference. Draft 2 of a Framework of Reference. Councilfor Cultural Cooperation Education Committee. – Strasburg, 1996.
11. Bilingual Schools in Europe / Council of Europe. Report of Workshop. – Graz, 1995. – № 4. – c. 95.

УДК 37.047

Сіткар Віктор, Сіткар Степан, м. Тернопіль

ДІАГНОСТИКА В ПРОФЕСІЙНІЙ ОРІЄНТАЦІЇ ТА ПРОФВІДБОРІ УЧНІВ: З ДОСВІДУ РОБОТИ ЦЕНТРУ ДОВУЗІВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розкрито досвід роботи центру довузівської підготовки з діагностики старшокласників щодо професійної орієнтації та професійного відбору на педагогічні спеціальності. Описано психологічний аспект підготовки учнів до вибору вчительської професії.

Ключові слова: *діагностика, старшокласники, професійна орієнтація, професійний відбір, центр довузівської підготовки.*

The paper presents a pre-university training center experience in diagnosing the readiness of high school students for career guidance and professional selection for teaching specialities. The psychological aspect of preparing students for choosing the profession of teacher has been described.

Keywords*: diagnostics, high school students, career guidance, professional selection, pre-university training center.*

Постановка проблеми. У науково обґрунтованому підході до активізації людського фактору все більш очевиднішим стає значення психології. Перехід до нових форм економічного розвитку, до більш досконалих форм демократії, до більш повного втілення гуманістичних принципів вимагає переходу до ширшого і всестороннього застосування даних психологічної науки.

Загальновідомо, що різні види діяльності вимагають від людини відповідних властивостей, якостей, якими не всі володіють в однаковій мірі. Видатний учений древності Гіппократ намагався класифікувати людей за конституційно-морфологічними ознаками, щоб визначити їх схильність до якоїсь діяльності.

Інтерес до проблеми індивідуальних особливостей, здібностей людини проявляв і М. Чернишевський. Зокрема, він зазначав: «Ви кульгавого зробили покрівельником дахів, глухого музикантом, безсилого боягуза кучером: що ж тут дивного, якщо і покрівельник ваш, і музикант, і кучер – всі однаково погано виконують свою справу? А якщо б вчинили розумно, почекавши, доки можна буде відрізняти якості цих людей, і доки вони не зрозуміють, до чого вони придатні, тоді і

результати були б не ті: тому глухота не заважала б стати хорошим покрівельником дахів, іншому боягузливість – хорошим скрипалем, третьому кульгавість – добрим кучером. Ваше свавілля не дало розвитку людям і переплутало спеціальності – в результаті вийшло: необґрунтованість, невігластво і відсутність твердої чесності…» [1, с. 249–250].

Оскільки, професійна придатність є властивістю суб'єкта праці, тоді вона як й інші його властивості (працездатність, професійна і функціональна надійність тощо), формується в процесі діяльності. Вона відображає особливості процесу вибору професії на основі діагностики і прогнозування можливостей людини успішно її освоїти і ефективно працювати, а також розвиток комплексу професійно важливих якостей [2, с. 42]**.**

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Придатність людини до професійної діяльності є явищем далеко не статичним, а змінюється по мірі розвитку техніки, зміни характеру і змісту праці. Ще у 20–30-ті рр. минулого століття психологи висловлювали думку про те, що придатність до професії не слід вважати чимось раз і назавжди встановленим, а скоріше уявляти її як процес, що вимагає довготривалого і послідовного спостереження (С. Геллерштейн, М. Левітов, І. Шпільрейн). Професійна придатність, як відповідність людини і професії, досягається у процесі неперервної взаємодії зовнішніх умов діяльності і її вимог з внутрішніми – індивідуальними особливостями людської психіки [2, с. 39].

Аналіз літературних даних і досвіду практичної роботи дозволяє визначити основні передумови професійного відбору у вигляді таких положень: а) існує велика кількість різних професій, кожна з яких має властиві тільки їй особливості і певний комплекс вимог, які ця професія пред'являє до працівника; б) усі люди відрізняються за своїми індивідуально-психологічними властивостями і якостями; в) успішність професійного навчання і діяльності визначається ступенем відповідності індивідуально-психологічних особливостей людини вимогам професії; г) кожна людина відповідає вимогам багатьох професій; ґ) розвиток особистості, її психологічних якостей і властивостей відбувається нерівномірно і неоднозначно; д) освоєння професії і трудова діяльність детермінуються і корегуються психологічними, психофізіологічними, фізіологічними, професійними та іншими чинниками, що визначають особливості життєвої та трудової активності людини; е) ступінь співвідношення індивідуально-психологічних особливостей, професійних вимог і психофізіологічних якостей людини визначає рівень інтересу до професії, задоволеності нею, прагнення до професійного удосконалення тощо [2, с. 12–13].

Формування професійної придатності є, на думку В. Бодрова, Є. Климова, К. Платонова та інших науковців, елементом єдиної системи підготовки людини до трудової діяльності і забезпечення успішності її реалізації протягом усього професійного шляху. Під поняттям «система» у даному випадку розуміється об'єктивне поєднання пов'язаних і взаємозалежних заходів з управління і контролю за процесом професійного розвитку і становлення особистості, формування її придатності до певної професії [2, с. 42].

Питання здібностей є досить складними. Зауважимо, що далеко не все в них з'ясоване так, як того вимагає практика. Проте психологія вже накопичила чимало цінних даних про людські здібності, знання яких може допомогти психологам, які проводять професійний відбір. У працях науковців Б. Теплова, Г. Костюка, О. Леонтьєва, С. Рубінштейна, К. Платонова та інших даються відправні передумови для подальшого всебічного аналізу цієї багатопланової проблеми [2, с. 46].

Виходячи з позицій сучасної психологічної теорії і накопичених експериментальних даних, під професійною придатністю розуміється динамічна сукупність індивідуально-психологічних і психофізіологічних особливостей людини, необхідних і достатніх для досягнення нею за даною професією суспільно прийнятої ефективності праці. До того ж, професійна придатність забезпечує високу ефективність праці за наявності доброго здоров'я, спеціальних знань, умінь і навичок, отриманих в процесі професійного навчання. При цьому проблема формування професійної придатності виступає як встановлення взаємовідносин між зовнішніми (особливостями професійної діяльності і її вимогами) та внутрішніми умовами (індивідуальними особливостями людини), що розглядаються як динамічна система (К. Гуревич, В. Бодров, Є. Климов, М. Макаренко, Є. Мілер'ян та ін.). Вимоги до працівника не є стабільними, вони змінюються в процесі зміни змісту і характеру праці під впливом науково-технічного прогресу. У процесі праці змінюється і людина. Вона виступає як цілісна особистість, яка активно перетворює зовнішні впливи і формує систему відповідних актів поведінки. Оволодіваючи майстерністю, людина змінює і удосконалює свої індивідуальні якості і властивості, формує свою професійну придатність [2, с. 30–31].

Невирішені раніше аспекти поставленої проблеми. Зауважимо, що робота з профвідбору має певні недоліки. Вони пов'язані, зокрема, з поширеним твердженням, що складні питання потребують

всебічного й глибокого вивчення особистості, достовірного прогнозування її успішності навчання і ефективної професійної діяльності можна вирішити за допомогою ряду нескладних за виконанням методичних прийомів. Це є наслідком того, що в системі профвідбору психологічні проблеми часто вирішують інженери, економісти, педагоги та фахівці інших профілів. Тому, слід налагодити контроль за роботою з профвідбору. У цьому питанні повинен бути один принцип: краще не проводити профвідбору, ніж призначати для його проведення працівників, які не мають відповідної підготовки. Людину, яка не розуміє сутності даної проблеми, не можна навчити якісно оцінювати професійну придатність, навіть якщо вона буде забезпечена усіма видами інструкцій і рекомендацій [2, с. 7].

Тому, актуальність вищезазначеної проблеми і зумовила *ціль статті,* а саме**:** проаналізувати деякі особливості діагностики та профвідбору на педагогічні професії в центрі довузівської підготовки ТНПУ імені В. Гнатюка і поповнити банк даних з діагностики та проектування особистісного розвитку та соціалізації старшокласників в аспекті профорієнтаційної роботи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні стала очевидною вирішальна роль особистісного фактору в перебудові навчально-виховного процесу в школі. Особистість учителя, керівника педагогічного колективу – ось що визначає, перш за все, долю школи, якості навчання і виховання учнів, практичної реалізації особистісно-орієнтованого підходу в освіті. До того ж зауважимо, що досить згубне значення має вибір випадковими людьми професії педагога, бо це відображається на якості та організації навчально-виховного процесу в школі.

Формування професійних якостей педагога відбувається, перш за все, у шкільні роки. Тому й існує в Тернопільському національному педагогічному університеті імені В. Гнатюка Центр довузівської підготовки, створений у 2001 р. Його система професійної орієнтації на педагогічну професію передбачає: по-перше, консультації (ознайомлення з особливостями педагогічної діяльності, вимогами, що ставить робота до людини); по-друге, корегувальне тренування, що забезпечує можливість розкриття потенційних здібностей кожного слухача в галузі педагогіки; по-третє, професійний відбір, що передбачає виявлення необхідних для педагогічної діяльності якостей у кожного слухача Центру; по-четверте – допомогти краще підготуватись до зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО) знань з усіх шкільних дисциплін.

Компоненти цієї системи роботи спрямовані на вивчення особистості учня з метою профорієнтації та профвідбору. У процесі підготовки учнів до вибору вчительської професії ми застосовували, розроблені Р. Кутеповим завдання, що враховували психологічний аспект: 1) написати твір, він відображає нахили до педагогічної діяльності; 2) придумати цікаве завдання для школярів відповідно до їх віку; 3) виголосити коротке звернення до дітей (на 5 хвилин) за запропонованою темою без конспекту. Із слухачами Центру довузівської підготовки працювали викладачі кафедр педагогіки, психології, педагогічної майстерності, викладачі з обраних спеціальностей, що сприяло виявленню у слухачів різних здібностей і нахилів до педагогічної діяльності.

Як показують результати співбесіди, що проводилася по завершенню навчання, багато слухачів Центру визначились в первинному виборі професії. Частина з них змінила своє бажання стати педагогами, бо в процесі «наближення» до вказаної діяльності критично визначили свої здібності і нахили, які не адекватно відображали первинні бажання слухачів Центру. Саме через це цікавими виявились дані про зміни в кількості слухачів на початку і по закінченні навчання (наприклад, на інженерно-педагогічному факультеті з 27 слухачів тільки 16 висловились на користь вибору педагогічної професії; на факультеті фізичного виховання з 21 – тільки 7 слухачів). У цілому, 47,9 % слухачів вищевказаних спеціальностей не змінили своє первинне ставлення до вибору професії вчителя.

Зазначимо, що за період діяльності Центру довузівської підготовки студентами університету стали 8162 його випускника. Аналіз контингенту першокурсників засвідчує, що з 243 слухачів 2014–2015 н. р. 194 (79,8 %) стали студентами державної форми навчання. Очевидно, що чим краща загальноосвітня і психологічна підготовка абітурієнтів, тим вищою є кваліфікація випускників університету ї їхнє місце на ринку праці [3].

Висновки та перспективи подальших розвідок. З наведених даних видно, що професійна орієнтація та профвідбір, опираючись на методи психодіагностики, забезпечують якісний рівень випускників школи в плані їх здібностей і спрямованості на педагогічну професію.

До того ж, сьогодні перспективним напрямком удосконалення існуючої практики профвідбору є застосування у його проведенні комп’ютерних методик. Застосування комп’ютерних методик дає можливість: а) швидко отримувати діагностичні показники; б) звільнити психолога від трудомістких, рутинних операцій (інструктування, пред’явлення завдань, перевірка правильності відповідей, ведення протоколу, обробка результатів); в) точно реєструвати результати, уникати помилок при їх

обробці; г) оперативно обробляти дані, що дозволяє проводити у стислі терміни масові психодіагностичні обстеження шляхом паралельного обстеження багатьох клієнтів, слухачів, претендентів тощо.

Застосування комп'ютерних методик сприяє підвищенню рівня стандартизації умов психодіагностичного обстеження за рахунок однакового інструктування обстежуваних і пред'явлення завдань, що не залежать від індивідуальних якостей і стану як психолога, так і обстежуваних. Конфіденційність комп'ютерного обстеження дозволяє його учасникам бути більш відвертими і природними під час обстеження.

Проте зауважимо, що позитивні риси застосування комп'ютерних методик у професійному відборі має і зворотній бік, на що потрібно звернути увагу. Зміна умов психодіагностичного обстеження, навіть у кращий бік, з позицій стандартизації вимагає обов'язкової перевірки (що не завжди здійснюється) комп'ютерної версії методики на її адекватність традиційному, бланковому аналогу. Проблеми взаємодії обстежуваного з комп'ютером, що розглядаються в межах взаємодії в системі «Людина-техніка» ще далекі до раціонального вирішення. Тому, при спілкуванні з комп'ютером, у обстежуваного можуть виникнути, наприклад, ефекти «психологічного бар'єру» і «наддовіри». У зв'язку з цим комп'ютерні методики повинні піддаватися рестандартизації (стандартизуванню заново) [2, с. 68].

З приводу протипоказань, відомий психофізіолог І. Карцев говорив, що висновок щодо придатності тієї чи іншої людини (за дотримання всіх умов її визначення) до певної професійної діяльності стверджується в 75–80 випадках зі 100, а поради щодо непридатності стверджуються майже завжди [2, с. 37].

Література

1. Могилевский Б. Л. Жизнь Пирогова. Повесть о великом хирурге и педагоге / Б. Л. Могилевский. – М. : Детгиз, 1963. – 286 с.
2. Методи психодіагностики в системі професійного відбору : метод. посіб. / [автор-укладач: В. В. Синявський] ; уклад. : Скульська В. Є., Міропольська М. А., Ортікова Н. В. – К. : ДЦЗ, 2006. – 241 с.
3. Центр довузівської підготовки ТНПУ ім. В. Гнатюка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://tnpu.edu.ua/faculty/dovuz/index.php

УДК 37.091.212.3
Смарчевська Людмила, м. Київ

АКТУАЛЬНІ НАПРЯМКИ, ДОСВІД І ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ СТУДЕНТАМИ

Створення умов для всебічного розвитку особистості – першочергове завдання освіти у новому столітті. У статті наводяться різні думки науковців щодо розв'язання даної проблеми. Автор ставить за мету обґрунтувати доцільність використання нових педагогічних технологій у роботі з обдарованою молоддю. Висновки базуються на досвіді роботи циклової комісії філологічних дисциплін Київського коледжу комп'ютерних технологій та економіки Національного авіаційного університету (ККТЕ НАУ).

Ключові слова: *розвиток особистості, творчий потенціал, концепція розвивальної освіти, реформування освіти, талановита молодь, метод проекту.*

Creation of conditions for the full development of the individual is the primary task of education in this century. The article presents various opinions as to the solution of this problem. The author sets a goal to justify the expedience of using new methods of education in working with the talented youth. The conclusions are based on the experience of the CCTE NAU teaching staff of philological disciplines.

Keywords: *development of the individual, creative potential, the concept of education for personal development, education reform, talented youth, project method.*

Постановка проблеми. Згідно з прийнятими законами «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про загальну середню освіту», Національною доктриною розвитку освіти в Україні у XXI ст., Концепцією 12-річної середньої загальноосвітньої школи ставиться завдання у створенні умов для навчання й розвитку, що забезпечували б всебічний розвиток особистості, здатної до самоосвіти, самореалізації, саморозвитку.

ЮНЕСКО вважає, що «головним завданням освіти у новому столітті є надання можливості усім людям проявити свої здібності, таланти, розкрити свій творчий потенціал» [1, с. 61].

Історія розвитку досліджень і практики навчання обдарованої і талановитої молоді охопила всю систему проблем і завдань, які вивчаються і в наші дні. Розуміння обдарованості – це поєднання трьох характеристик: інтелектуальних здібностей, творчого підходу і наполегливості. Суть інтелектуальної обдарованості полягає у швидкому оволодінні студентами основними поняттями,

легкому запам'ятовуванні і зберіганні інформації. Творча обдарованість проявляється у нестандартному баченні світу, нешаблонному мисленні. Наполеглевість у навчанні – один з головних критеріїв всебічного розвитку особистості. Велика кількість форм роботи з обдарованими дітьми дозволяє підійти індивідуально до того чи іншого студента і дати можливість самостійного вибору. Важливо мати індивідуальні програми роботи з обдарованою молоддю. Але слід задуматись про необхідність розкрити, розвинути здібності і тих, чиє обдарування не лежить на поверхні і його доводиться виявляти і спеціально розвивати. Часто природжені задатки без сприятливих умов, без виховання, без розвитку так і залишаються задатками.

Професійне вміння педагога знайти правильний підхід до «проблеми обдарованості, зокрема, прихованої, нерозкритої, створює умови для довіри у студентів до вмінь і людських якостей викладача» [2, с. 91].

Реформи в освіті висувають суттєво нові вимоги до підготовки спеціалістів, які після закінчення навчального закладу повинні бути добре проінформованими, здатними до критичного мислення, аналізу суспільної проблематики, пошуку і вирішення проблем, які стоять перед суспільством.

Навченість – це здатність навчитися в інших людей та отримувати уроки з власного досвіду. Здібності і схильність до навчання кількісно і якісно дуже варіюють серед людей.

Люди розрізняються за своїми природніми даними, умовами для саморозвитку і самовираження. Жодна система освіти не може бути однаково ефективною для усіх. Успадкована від індустріального періоду, централізована й стандартизована система виховання й освіти орієнтована на «середню людину». Вона не враховує «розмаїтість людей і дуже обмежує можливість розвитку, наявні нестандартні дарування» [3, с. 91].

Можливо, це і є основною проблемою у системі освіти. Наше сьогодення – унікальний момент існування людства. Попри те, що у XX ст. було створено серію загроз власному існуванню, сьогодні поширюється усвідомлення всіма землянами необхідності переходу до так званого «сталого розвитку» у гармонії з біосферою [3, с. 6]. А це може стати засобом об'єднання всього людства для прискорення прогресу та утвердження нової ментальності і високого неоцивілізаційного гуманізму.

Формування потрібного гуманізму – одне з найблагородніших, найважливіших систем освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Природну обдарованість має супроводжувати вільне, розкріпачене від догматизму творче мислення. Як зазначав Б. Ананьєв, «людина лише в одному напрямку, її талант виявляється нестійким і тому дуже незначним, і швидко виснаженим» [4, с. 23].

Завдання педагога – сформулювати прагнення особистості до самостійного використання творчих здобутків, до самовираження й самопізнання.

Принципи системи розвивальної освіти були обґрунтовані філософом Є. Ільєнковим, психологічну концепцію розвивальної освіти обґрунтували В. Давидов, О. Дусавицький. У системі такої освіти пропонується не тільки самі знання, а й принципи одержання нових знань, що дозволяє сформулювати універсальну здібність до будь-якого виду майбутньої діяльності.

Питання самостійності – ключове у здобутті знань молоддю. Від того, які цінності сьогоднішньої молоді, залежить її майбутнє і майбутнє суспільства в цілому, тому важливо прищепити такі суспільно корисні цінності, які є вічними та існували в попередні часи.

Недовіра до юності, її цінностей – недовіра до свого майбутнього. Потрібно довіряти молоді, розширювати її права. Молодь посідає особливе місце в духовно-культурному просторі українського суспільства, а здебільшого – талановита, творча молодь.

Ідеї виховання, навчання соціально істотних рис особистості, здатної творити більш досконалі форми суспільного життя, охоплювали чисельні кола науковців на різних етапах історії людства.

Розвиток творчого потенціалу молоді, що навчається, – основна мета нових педагогічних технологій, оскільки керівними стимулами прогресу сучасної економіки, що забезпечує підвищення рівня життя, є підприємство і конкуренція, для ефективності яких необхідними стають індивідуальні рішення, що отримуються на основі аналізу ситуацій.

Визначення стратегічних напрямів розвитку систем освіти хвилює практично усю світову спільноту. У книзі «Школа для XXI століття. Пріоритети реформування освіти» американський педагог Ф. Шлехті, посилаючись на опитування багатьох бізнесменів, шкільних функціонерів, підкреслює, що на питання: «Чого ви хочете від школи?» отримував, як правило, одну й ту ж відповідь: «Нам потрібні люди, які вміють вчитися самостійно» [5, с. 9]. Таким людям буде, звичайно легше отримувати будь-які необхідні додаткові знання, підвищувати свій професійний рівень, перекваліфіковуватись – саме це і потрібно у житті.

Виокремлення невирішених раніше аспектів поставленої проблеми. Завжди залишається непрогнозованим очікуваний результат роботи з обдарованою молоддю, якщо у навчальній програмі

окремої дисципліни не закладені основні аспекти розвитку творчого потенціалу молоді.

Потрібно надати можливість педагогу варіювати у викладі нового матеріалу чи закріпленні вивченого, виходячи із конкретної ситуації, конкретної студентської групи, враховуючи здібності студентів, їх інтереси, прагнення та бажання. Спираючись на нанотехнології, нові методики навчально-виховної роботи з дітьми, науковці повинні допомогти розв'язати важливі проблеми координації професійної діяльності педагогів.

Формулювання цілей статті. Таким чином, випускник сучасної школи або ВНЗ, який житиме і працюватиме у третьому тисячолітті, повинен мати певні якості особистості, а саме: гнучко адаптуватися у різних життєвих ситуацій; самостійно, критично мислити, вміти бачити труднощі, що виникають у реальному світі, і знаходити шляхи раціонального їх подолання; грамотно працювати з інформацією; бути комунікабельним, контактним у різних соціальних групах; самостійно працювати над розвитком особистої моралі, інтелекту, культурного рівня.

А це найважливіші аспекти у площині навчання й виховання обдарованої молоді.

Професійна діяльність педагога повинна бути спрямована на особистісно орієнтовану освіту, у якій особистість студента була б у центрі уваги і педагога, і психолога.

Потрібно залучати кожного студента, зокрема, талановиту молодь, до активного пізнавального процесу, розвивати творчі здібності обдарованих дітей, сприяти широкому спілкуванню між студентами різних груп, коледжів, технікумів тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження. Щоб надати юним обдаруванням можливість виявити свої здібності, існують різні напрямки нових педагогічних технологій, серед яких найбільш адекватними поставленим цілям є: навчання у співпраці; метод проектів; «Портфель учня».

Метод проектів є принципово новим у світовій практиці. Він виник ще у США у 1920-х рр. минулого ст. Його називали методом проблем і пов'язаний він був з ідеями гуманістичного напрямку у філософії й освіті (розробники: американський філософ і педагог Дж. Дьюі та його учень В. Кілпатрік).

Дж. Дьюі пропонував будувати навчання «на активній основі через творчу діяльність студента, поєднуючи її з особистим інтересом кожного» [6, с. 65].

Метод проектів стає не просто популярним у нашій країні. У кожному педагогічному колективі вироблена своя стратегія навчання й виховання молоді, спрямована на досягнення головних цілей, завдань – навчити студента, а пріоритетом стають обдаровані молоді люди, самостійно мислити, здобувати знання, вміти користуватись інформацією, що надходить, самореалізуватись, застосовувати розвинуті, сформовані навички у процесі життєдіяльності.

Тому, завдання педагога – під час роботи над творчим проектом створити емоційно позитивний фон, враховувати індивідуальну схильність кожного студента до здобуття знань у той чи інший спосіб.

Проблеми розвитку творчих здібностей студентів залишаються актуальними і сьогодні. Постійно існує запит на виховання творчої особистості, індивідуальності, «здатної, на відміну від людини-виконавця, самостійно мислити, генерувати оригінальні ідеї, ухвалювати сміливі нестандартні рішення» [7, с. 32].

Головна мета проектів – не стільки передати суму знань студентам, скільки навчити їх здобувати знання самостійно, виробляючи навички або вміння працювати в різних групах, виконуючи різні соціальні ролі (лідера, виконавця, посередника тощо).

Значним під час такої роботи є набуття навиків дослідницьких методів: збирати необхідну інформацію, факти, уміти їх аналізувати з різних точок зору, висувати гіпотези, робити висновки.

У світовій практиці відомі такі типи проектів:

– дослідницькі (аргументація актуальності взятої теми, формування проблеми дослідження, визначення завдань, методів дослідження, джерел інформації, висування гіпотез вирішення проблеми, розробка шляхів вирішення, оформлення результатів дослідження, визначення нових проблем для подальшого розвитку дослідження);

– творчі (діяльність учасників базується на домовленості про заплановані результати і форму представлення: газета, твір, відеофільм, спортивна гра, свято тощо);

– рольові, ігрові (учасники беруть на себе визначені ролі, обумовлені характером і змістом проекту);

– практико-орієнтовані або прикладні (результат роботи над таким проектом зорієнтований на соціальний інтерес самих учасників: документ, створений на основі отриманих результатів дослідження з екології, біології, географії, історичного, літературознавчого характеру, програма дій, рекомендацій, напрямлених на ліквідацію невідповідностей у природі, суспільстві тощо);

– монопроекти (у рамках одного предмета ведеться дослідження проблеми, визначається самими учасниками роль кожного у проекті і форма презентації).

Розрізняють проекти: літературно-творчі, екологічні, мовознавчі, культурознавчі, спортивні,

географічні, історичні, музичні, природно-наукові.

Досвід роботи викладачів-філологів ККТЕ НАУ має свої напрацювання, цікаві знахідки. Уже чимало років комісія філологічних дисциплін упроваджує у навчально-виховний процес метод проектів.

Залучення студентів до самостійного вирішення поставлених задач дає високі результати, адже кожен може застосувати свої здібності, розкрити талант, стати співучасником науково-дослідницької роботи, отримати можливість самореалізуватися, поділитися своїми вміннями з одногрупниками й навчитися у них.

Студентам можна запропонувати індивідуальну і групову роботу. Це можуть бути завдання щодо вирішення проблем в отриманні потрібної інформації, відеоматеріалів з того чи іншого предмету, дисципліни, це знаходження різних форм представлення того чи іншого наукового матеріалу, участь у презентаціях.

Якщо у проекті задіяні декілька творчих колективів (різні навчальні групи різних спеціальностей), то завжди визначається дух змагання, що є позитивним і заохочувальним до пошуків найоригінальніших креативних форм роботи. Плідно і цікаво проходить у коледжі тиждень комісії філологічних дисциплін, присвячений річниці з дня народження Т. Шевченка. Метод проектів використовується викладачами для всіх навчальних груп студентів 1–4-х курсів. Студенська молодь завжди виявляє великий інтерес до нових форм здобуття знань, ініціює нові знахідки в науково-пошуковій, дослідницькій, творчій роботі, розкриваючи свої здібності, таланти.

Висновки з цього дослідження та перспективи подальших розвідок. Використання методу проектів відкриває широкі можливості для роботи з обдарованою молоддю. Але цінним є й те, що до участі у проектах залучаються студенти середнього рівня знань. Прагнення самовираження, самореалізації стимулює їх до виявлення своїх, хоча б найменших здібностей, іноді прихованих і в силу тих чи інших причин не розвинутих.

Метод проектів спонукає студентів до самостійного здобуття нових знань, що є суттєвим підґрунтям вирішення глобальних освітніх проблем.

Професійна діяльність педагога – постійний пошук нових форм і методів у роботі з юним поколінням, а допомога обдарованій молоді – знайти своє місце у житті стає чи не першочерговою.

Є всі підстави вважати, що XXI ст. стане періодом «глобального вивчення людиною самої себе, залучення нанонаук і нанотехнологій, що породжують широкі перспективи розвитку освіти» [3, с. 85]. Проблема обдарованості, творчості, інтелекту виходить на перший план у державній політиці. Тому, пошук нових форм у навчанні і вихованні обдарованої молоді, стимулювання творчої праці – головне завдання для досліджень науковців та удосконалення практичної діяльності досвідчених педагогів.

Література

1. Семенець С. П. Актуалізація проблеми розвивального навчання на сучасному етапі розвитку суспільства / С. П. Семенець. – К. : Наук.-метод. центр вищої освіти. Нові технології навчання : наук.-метод. зб. – 2005. – В. 40. – С. 61–67.

2. Пєстишева Г. Особистісно орієнтоване виховання здібних, творчо-обдарованих студентів / Г. Пєстишева // Виховна робота в технікумах, коледжах. – 2006. – Вип. 4. – С. 91–96.

3. Поважна Л. І. Організаційно-методичне забезпечення контролю якості навчання у вищому закладі освіти : навч.-метод. посіб. / Л. І. Поважна, Г. С. Цехмістрова. – К., 2001. – 3 с.

4. Тарутіна З. Є. Нові науки про людину і вища освіта XXI століття / З. Є. Тарутіна // Вища освіта України у національному і глобальному контекстах : зб. наук. праць. – Яготин : МАУП, 2005. – С. 6, 85–91.

5. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования / Є. С. Полат, М. Ю. Бухаркина, М. В. Моисеева, А. Э. Петров. – М. : Изд-й центр «Академия». Москва, 2003. – С. 7, 65–73.

6. Прокопенко Н. Ділові ігри та конкурси – методи розвитку творчого потенціалу майбутніх фахівців / Н. Прокопенко // Освіта. Технікуми. Коледжі : навч.-метод. журнал. – 2013. – № 4(35). – С. 32–35.

УДК 372.8+811.112

Смовженко Людмила, м. Київ

ІНТЕРАКТИВНІ ЛЕКЦІЇ В МЕЖАХ КУРСУ «МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ» ДЛЯ СТУДЕНТІВ-СХОДОЗНАВЦІВ

У статті йдеться про організацію та проведення інтерактивних лекцій для ознайомлення студентів з інтерактивними технологіями. Наведено приклад інтерактивної лекції, її структурні елементи та послідовність подачі навчального матеріалу. У змісті статті вказано на інформаційну та тренінгові частини інтерактивних лекцій.

Ключові слова: *інтерактивні технології, інтерактивна лекція, тренінг, інтерактивні методи,*

структура лекції.

The article deals with organization and carrying out of interactive lectures in order to acquaint students with interactive technologies. An example of an interactive lecture, its structural elements and consistency of material presentation are analyzed. The paper points out the informational and training parts of interactive lectures.

Keywords: *interactive technologies, interactive lecture, training, interactive methods, structure of a lecture.*

Постановка проблеми. Вагомим завданням вищої школи на сучасному етапі є гуманізація процесу навчання, що інтегрує педагогічні цілі навчання та розвиток особистості тих, хто навчається. Це, в свою чергу, вимагає від викладачів вищих навчальних закладів знань, навичок та вмінь у застосуванні новітніх освітніх технологій, володінні прогресивними методами і засобами сучасної дидактики.

Найпоширенішою формою теоретико-практичного навчання у ВНЗ залишається «лекція» та «семінар» як форми проведення навчальних занять. За визначенням, лекція (лат. *Lectio* – читання) – це основна форма проведення навчальних занять, призначених для засвоєння теоретичного матеріалу, оскільки дає можливість розв'язати поставлені перед курсом завдання, а саме: представити нову інформацію; пояснити і систематизувати термінологічну базу; узагальнити вже відомі факти та показати зв'язок із переліком питань попередніх лекцій; проаналізувати джерельну базу за програмними питаннями; окреслити невирішені проблеми, узагальнити досвід роботи, надати рекомендації щодо використання основних висновків за темами на семінарських заняттях; показати зв'язки між різними існуючими підходами, напрямками, науковими школами різних країн світу. Часто викладачі традиційно «передають» студентам власні знання, в той час як студенти вдаються до механічного конспектування «переданого матеріалу», оскільки обмежені у часі для осмислення інформації, що надходить, не маючи можливості здійснити зворотній зв'язок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання основних вимог до лекції, їх різновидів та методик проведення лекцій стали предметом досліджень багатьох учених, серед яких: А. Алексюк, М. Буланова-Топоркова, С. Гончаренко, В. Головенкін, Д. Губар, О. Завалевська, В. Колісник-Гуменюк, О. Козакевич, А. Кузьмінський, Т. Непомняща, Н. Побірченко, О. Пометун, О. Прядко, Б. Сусь, О. Фурман, Л. Чернишова, В. Ягупов та ін.

Як відомо з історичних джерел, «лекція» з'явилася у Стародавній Греції і набула свого розвитку в Стародавньому Римі. За соціально-економічних умов середньовіччя постала необхідність залучати до освіти широкі верстви населення, а не лише представників знатних родів. Тоді навчання у формі діалогу вже було невзмозі задовольнити існуючі потреби, оскільки джерел інформації було обмаль та на той час вони обмежувалися, головним чином, книгою. Саме тоді, педагоги і почали систематизувати інформацію у вигляді написаних текстів і на заняттях зачитували цей матеріал студентам [3, с. 18]. Таким чином, було знайдено своєрідний спосіб «колективного розповсюдження і засвоєння інформації». Лише пізніше, наприкінці XIX ст., поряд з лекціями почали застосовувати семінарські, практичні та лабораторні заняття [2, с. 175].

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування цілей статті. То були часи великих революційних змін у подачі нового матеріалу. Для сучасного етапу розвитку вищої освіти в Україні актуальним є інтенсивний пошук нового в теорії та практиці використання лекцій в навчальному процесі. Маючи великий досвід читання лекційних курсів в Київському національному університеті імені Т. Шевченка (Україна), маємо змогу зазначити, що за умов традиційної лекції інформація, що подається викладачем, спрямована, в основному, на слухову пам'ять студентів. Цей вид пам'яті є досить недосконалим, саме тому під кінець лекції з усього обсягу поданої інформації студент може відтворити лише близько 10–15 % [1, с. 87]. Також, велика кількість слухачів-студентів позбавляють викладача можливості ефективно управляти розумовою діяльністю студентів. Особливо гостро постає це питання, коли слухачами виявляються студенти молодших курсів, які слабо володіють технікою сприймання змісту лекції та конспектування. Не можемо не зазначити той факт, що традиційна лекція певною мірою привчає студентів до «пасивного привласнення чужих думок» [4, с. 36], не стимулює прагнення до самостійного навчання, не забезпечує індивідуального диференційованого підходу до навчання.

Наразі триває процес апробації нових активних форм і методів, що активізують мотиваційну, навчальну, пізнавальну та особистісну діяльність студентів. Відомо, що за своєю дидактичною домінантою лекція постає, по-перше, як організаційна форма навчання, тобто як специфічний спосіб взаємодії викладача і студентів, та, по-друге, як метод, тобто як пред'явлення навчального матеріалу в систематичній та послідовній формі.

За таких умов, лекція має відповідати певним вимогам, що характеризують сучасну ефективну лекцію як організовану форму, активний метод і психологічну технологію спільної навчальної діяльності викладача і студентів, а саме: 1) високий науково-теоретичний, культурний та соціальний рівень лекції; 2) дотримання послідовної структури лекції: вступ – основна частина – висновки; 3) наявність сучасної активної подачі змісту лекції; 4) прагматично-адекватне використання лекційного часу завдяки вибору оптимального темпу викладення змісту, підготовки проблемних питань, застосування мультимедійних засобів подачі матеріалу; 5) професійна робота з психоемоційним налаштуванням аудиторії.

Враховуючи дані вимоги, науковці здійснюють різні теоретико-практичні пошуки збільшення впливу лекції на активізацію резервних можливостей студентів та автономного оволодіння знаннями. Розвиток лекційної форми від так званої «класичної» до лекції проблемного характеру чи інтерактивної лекції відтворює реальні форми взаємодії лектора і студентів, які обговорюють теоретико-практичні питання. За допомогою таких лекцій викладач здійснює перехід від лінійної подачі інформації до активного засвоєння змісту навчання із залученням механізмів теоретичного мислення. Саме тому, на даному етапі розвитку педагогічної науки ми вже можемо говорити як про різні види лекцій (вступна; тематична; оглядова; інформаційна; підсумкова (заключна); комплексна; лекція-зустріч тощо), так і виділяти їх додаткові структурні елементи (вступ, де чітке формулюється тема та постановка завдання; подача в логічній послідовності окремих частин лекції з використанням інтерактивних методів; висновки, що дають можливість осмислити лекцію в цілому і виділити основну ідею; завдання для самостійного опрацювання; відповіді на запитання, що виникли). Також, не викликають сумнівів наступні переваги сучасної лекції: а) лекція дає можливість реалізувати одну із базових ідей гуманної педагогіки (творча співпраця педагога зі студентами, спільна емоційна взаємодія); б) лекція активізує мисленнєву діяльність студентів (звісно, якщо її кваліфіковано прочитали, уважно вислухали і зрозуміли); в) в лекції акумульовано великий обсяг наукової інформації з урахуванням новітніх досягнень тієї чи тієї науки; г) у процесі читання лекції можна враховувати специфіку професійної підготовки студентів коло їхніх інтереси; д) вирізняється своєю економічністю та різноманітністю методів; е) слугує своєрідним напрямком для студентів, напрямком у неосяжному морі сучасної наукової літератури.

У час інформаційних технологій та комп'ютерізації, процес читання лекційних курсів вийшов на новий рівень. Саме тому, *метою статті* є показати нові підходи до структурування лекційного курсу. Тепер сама подача змісту матеріалу та конспектування вже не є основними, оскільки студенти вільно отримують повний текст лекцій на електронному носії та, за необхідності, роздруковують її. Незмінною та провідною залишається роль викладача-лектора в тому, що він повинен забезпечити таку можливість, тобто, відібрати необхідний матеріал і підготувати лекцію. Отже, назріли об'єктивні причини для організації нової форми лекційного заняття, під час читання якої відпадає потреба в конспектуванні. Стає очевидним, що сам процес конспектування певною мірою перешкоджає сприйняттю інформації, оскільки одночасно якісно думати над тим, що чуєш, і записувати – неможливо. Таким чином, ми можемо говорити різновид лекції – інтерактивна лекція, під час читання якої дещо трансформується роль як лектору, так і студентів: у викладача з'являється більше можливостей для презентації матеріалу, а в студентів – для його сприйняття і подальшого засвоєння.

Матеріали та методи. Поняття «*interactive*» трактується, як «*inter*» – взаємний, «*act*» – діяти, та означає «здатний до взаємодії». Інтерактивна лекція передбачає активну участь студентів. В Інституті філології Київського національного університету імені Т. Шевченка (Україна) нами було розроблено та впроваджено в навчальний процес курс інтерактивних лекцій «Методика навчання іноземних мов у вищих навчальних закладах» та «Методика навчання східних мов». Важко переоцінити роль інтерактивних лекцій до зазначених курсів лекцій в межах подачі великого обсягу інформації в структурованій формі. Розроблені нами інтерактивні лекції мають двосторонній потік інформації – від лектора та від студентів, містять проблемні питання, мають ознаки евристичності, можливим є обговорення тем по ходу лекції із залученням різних точок зору. За таких умов, нами було видозмінено модель поведінки лектора і студентів. Студенти отримали можливість стати суб'єктами навчального процесу шляхом полілогічного взаємного навчання.

Результати. Проаналізуємо одну з розроблених нами інтерактивних лекцій «Методика формування іншомовної компетентності в читанні та письмі» (тема № 8 курсу лекцій «Методика навчання східних мов», 4-й рік навчання). Так, при підготовці лекції з методики формування іншомовної компетентності в читанні та письмі студентів сходознавців навчальний матеріал було поділено на логічно завершені частини. Вступ інтерактивної лекції (5 хв.) містить оголошення теми, ключові поняття, план лекції, список рекомендованої літератури. Проілюструємо це на прикладі:

Тема лекції № 8: «Методика формування іншомовної компетентності в читанні та письмі».

Ключові поняття лекції: *психофізіологічні механізми читання, труднощі орфографічної системи, техніка читання, графемно-фонетичні зразки, синтагматичне членування речень, інтонаційне оформлення, «вивчаюче читання», «переглядове читання», «ознайомлювальне читання», техніки швидкого читання 'skimming' та 'scanning', схеми для навчання читання 'bottom up' та 'top down', техніка читання ізольованих слів та словосполучень, система вправ для навчання читання; орфографічні особливості письма, навчання орфографії, етапи навчання письма, система вправ для навчання письма.*

План лекції: 1. Читання як комунікативне вміння та засіб спілкування іноземною мовою. 2. Труднощі навчання читання. 3. Різновиди читання іншомовних текстів. 4. Технічний та змістовий аспекти читання. 5. Система вправ для навчання читання. 6. Письмо та писемне мовлення. 7. Комунікативні функції письма. 8. Навчання техніки письма. Каліграфічні (ієрогліфічні) та орфографічні навички. 9. Етапність у навчанні писемного мовлення. 10. Система вправ для навчання письма. 11. Контроль рівня сформованості компетентності у читанні та письмі.

Наголосимо, що від вступу залежить подальший хід лекції. Тому, викладач має якомога більше зацікавити студентів темою та показати її імпліцитність в межах запропонованого курсу. Головне завдання викладача на цьому етапі – позитивно налаштувати самих студентів до лекції, психологічно підготовити їх до сприймання пропонованого навчального матеріалу.

Основна частина інтерактивної лекції є найбільш відповідальною та тривалішою в часі, тісно поєднана із вступом та була поділена на кілька етапів, відповідно до кількості пунктів плану. Лектор пояснює шляхи презентації матеріалу з подальшою мотивацією дій студентів та, відповідно до сутності кожного питання, обирає доцільні інтерактивні методи разом з необхідною формою викладу. Лектор невпинно дбає про адекватне розуміння студентами навчальної інформації через пояснення, інтерпретацію явищ, розгляду їх різновидів, використовуючи різноманітні прийоми формування думки студентів, як то аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія, порівняння, розмежовування, узагальнення. Важливим є і постійний контроль рівня розуміння студентами навчального матеріалу шляхом візуального контакту з аудиторією через постановку питань: «Як Ви вважаєте?», «А чому…?», «Чому надати перевагу?» та стимулювання активного слухання, участі студентів в оволодінні знаннями, залученні їх до обговорення теоретичних питань. Вважаємо доречним під час основної частини презентації матеріалу застосовувати наступні методи колективно-групового навчання, що передбачають одночасну спільну (фронтальну) роботу всього колективу студентів: «мікрофон» (дає можливість кожному студенту сказати щось швидко, по черзі, відповідаючи на запитання або висловлюючи свою думку чи ставлення); «засвоїв сам – навчи іншого» (використовується при узагальненні та повторенні вивченого матеріалу та дає можливість студентам взяти участь у передачі своїх знань іншим); «незакінчені речення чи словосполучення» (дає студентам можливість подолати стереотипи, вільніше висловлюватися щодо запропонованих тем, відпрацьовувати вміння говорити чітко та переконливо); «обговорення проблеми в загальному колі» (прояснення певних положень, привертання уваги студентів до дискутабельних або проблемних питань, мотивація пізнавальної діяльності, активізація опорних знань тощо); «мозковий штурм» (використовується для пошуку кількох шляхів розв'язання проблемних ситуацій через накопичення максимальної кількості ідей щодо проблеми від усіх студентів протягом обмеженого періоду часу); «ажурна пилка», «мозаїка», «джиг-со» (застосовується для створення під час лекції ситуації, що надає змогу студентам працювати разом для засвоєння великої кількості інформації за короткий проміжок часу); «розв'язання проблеми» (здатність самостійно вирішувати проблеми та приймати колективні рішення чи відстоювати власну точку зору); «сітка» (аналіз та диференціація розуміння складних понять).

Наведемо епізод обговорення ключових моментів інтерактивної лекції «Методика формування іншомовної компетентності в читанні та письмі» (тема № 8 курсу лекцій «Методика навчання східних мов», 4-й рік навчання) відповідно до першого та другого пунктів плану: 1. Читання як комунікативне вміння та засіб спілкування іноземною мовою.

Завдання 1: Зверніть увагу і дайте визначення ключових понять: «психофізіологічні механізми читання», «техніка читання», «графемно-фонетичні зразки», «синтагматичне членування речень», «техніки швидкого читання 'skimming' та 'scanning'». Студенти слухають лектора впродовж 10 хв., схематично занотовуючи визначення ключових понять. Потім застосовується метод «мікрофон». 2. Труднощі навчання читання іноземною мовою.

Завдання 2: Окресліть коло труднощів, що виникають в процесі навчання читання японською мовою. Розкрийте їх зміст. Студенти слухають лектора, переглядають відповідні слайди, не конспектують. Після семихвилинного викладу лектор зупиняється та пропонує студентам висловити

основні положення з його презентації (використовується метод «обговорення проблеми в загальному колі», «розв'язання проблеми» чи «сітка». Це займає 2–3 хв. часу. Подібним чином опрацьовуються всі питання з плану лекції.

Заключна частина інтерактивної лекції є не менш важливою. У ній лектор здійснює лаконічні висновки, коротко повідомляє проблеми, що будуть розглядатися на наступній лекції та пропонує закріпити отримані знання шляхом виконання тестових завдань множинного вибору, дякує за увагу та прощається з аудиторією. Наведемо фрагмент зазначених вище тестових завдань до лекції № 6 «Методика формування іншомовної лексичної компетентності»:

Тестові завдання до лекції № 6 «Методика формування іншомовної лексичної компетентності»:

1. Активний лексичний мінімум – це той лексичний матеріал, що студенти повинні використовувати для:

А) вираження власних думок лише в усній формі	Б) вираження власних думок лише в письмовій формі	В) вираження думок інших в усній та письмовій формах	Г) вираження власних думок в усній та письмовій формах

2. Пасивний лексичний мінімум – це той лексичний матеріал, який студенти повинні:

А) лише розуміти при сприйманні чужих думок в усній чи письмовій формах	Б) використовувати для вираження власних думок в усній та письмовій формах	В) розуміти при сприйманні чужих думок лише в усній формі	Г) розуміти при сприйманні чужих думок лише в письмовій формі

3. Основними критеріями відбору лексичного мінімуму є наступні:

А) семантичної цінності	Б) стилістичної необмеженості	В) ідіоматичності	Г) наявності запозичень

4. Додатковими критеріями відбору лексичного мінімуму є такі:

А) словотворчої здатності	Б) частотності	В) багатозначності	Г) приналежності до літературного стилю

5. Наявний або реальний словник, який є основою для формування потенційного словника, утворюється з:

А) активного словникового запасу	Б) активного та пасивного словникового запасу	В) пасивного словникового запасу	Г) активного та пасивного граматичного мінімуму

Для виконання подібних тестових завдань (близько 15) студенти отримують картку відповідей та заповнюють протягом 3–4 хв. Викладач перевіряє роботи та оголошує результати на семінарському занятті.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, у статті ми зупинилися на структурі інтерактивних лекцій до навчальних курсів «Методика навчання іноземних мов у вищих навчальних закладах» та «Методика навчання східних мов»; з'ясували, що останні є ефективною формою та методом презентації навчально-наукової інформації, а також постійного емоційного безпосереднього контакту свідомості лектора із внутрішнім світом студентів. Представлені в статті теоретико-методичні аспекти інтерактивного лекційного викладання матеріалу у вищих навчальних закладах не вичерпують проблеми всього дослідження. Для забезпечення відповідного належного рівня читання таких лекцій у ВНЗ України необхідно розробити критерії оцінювання якості інтерактивних лекцій, що і вважаємо перспективою нашого подальшого дослідження.

Література

1. Matthews J. R. Assessing Organizational Effectiveness: The Role of Performance Measures / J. R. Matthews // The Library Quarterly. – 2011. – Vol. 81, No. 1. – P. 83 – 110.

2. Niegaard H. Library Space and Digital Challenges. / H. Niegaard // Library Trends. – Volume 60, Number 1. – 2011. – P. 174–189.

3. Porter S. Do college surveys have any validity? / S. Porter // Review of Higher Education. – Vol. 35(1). – 2011. – P. 45–76.

4. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання / за ред. О. І. Пометун. – К. : Вид-во А.С.К., 2004. – 192 с.

5. Warren Code, Costanza Piccolo, David Kohler, Mark MacLean. Teaching methods comparison in a large calculus class. *ZDM*, 2014; DOI: 10.1007/s11858-014-0582-2.

6. Ofsted (2009a) The annual report of Her Majesty's chief inspector of education, children's services and skills 2008/09. London: Ofsted. Retrieved from http://www.ofsted.gov.uk/resources/annual-reportof-her-majestys-chief-inspector-of-education-childrens-services-and-skills-200809 [Accessed August 2013].

УДК 512.12
Тарасюк Василь, Муранов Олександр, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ТЕМИ «ІРРАЦІОНАЛЬНІ НЕРІВНОСТІ» З ДИСЦИПЛІНИ «МАТЕМАТИКА»

У статті розглядаються окремі методи розв'язку ірраціональних нерівностей на підготовчих курсах в системі доуніверситетської підготовки з метою адаптації абітурієнтів до сприйняття математичних дисциплін у вищих навчальних закладах.

Ключові слова: *математика, математичні дисципліни, ірраціональні нерівності, методи розв'язку, підготовчі курси.*

This deals with some irrational methods of solving inequalities at the preparatory courses in the system of pre-university training in order to facilitate the pupils' adaptation to assimilation of mathematical disciplines in university.

Keywords: *mathematics, mathematical disciplines, irrational inequalities, solution methods, preparatory courses.*

Ірраціональні нерівності – це нерівності, у яких невідомі величини знаходяться під знаком кореня ($\sqrt[m]{\ }$), який також інколи називають радикалом, де m набуває значень ≥ 2. Звичайний спосіб знаходження розв'язку таких нерівностей полягає в тому, що необхідно позбутись ірраціональності і тоді нерівність зводиться до раціональної. Позбуваються радикалів шляхом піднесення обох частин нерівності до однакового степеня або у більш складних випадках застосовуючи штучні методи (введення нових змінних, заміна тощо). При цьому необхідно уважно стежити за тим, щоб при цих перетвореннях утворювались нерівності рівносильні початковій.

Перетворення, що приводять до рівносильних нерівностей, сформульовані у вигляді теорем, де функції $f(x), g(x), \gamma(x)$ можуть мати і вигляд ірраціональних виразів.

Теорема 1. Якщо до обох частин нерівності додати одну і ту ж функцію $\gamma(x)$, що визначена при всіх значеннях x із області визначення даної нерівності, і при цьому залишити без зміни знак, то одержана нерівність рівносильна даній.

Нерівності $f(x) > g(x)$ *і* $f(x)+\gamma(x) > g(x)+\gamma(x)$ *– рівносильні.*

Теорема 2. Якщо обидві частини нерівності помножити чи поділити на одну і ту ж функцію $\gamma(x)$, яка при всіх значеннях x із області визначення даної нерівності набуває лише додатного значення, і при цьому залишити без зміни знак нерівності, то одержана нерівність рівносильна даній.

Нерівності $f(x) > g(x)$ *і* $f(x)\cdot\gamma(x) > g(x)\cdot\gamma(x)$ *– рівносильні.*

Теорема 3. Якщо обидві частини нерівності помножити чи поділити на одну і ту ж функцію $\gamma(x)$, що при всіх значеннях x із області визначення даної нерівності набуває від'ємного значення, і при цьому замінити на протилежний знак нерівності, то одержимо нерівність, рівносильну даній.

Нерівності $f(x) > g(x)$ *і* $f(x)\cdot\gamma(x) < g(x)\cdot\gamma(x)$ *– рівносильні, якщо* $\gamma(x) < 0$.

Теорема 4. Нехай дано нерівність $f(x) > g(x)$, причому $f(x) \geq 0$ і $g(x) \geq 0$ при всіх x із області визначення нерівності. Якщо обидві частини нерівності піднести до одного і того ж натурального степеня, то нерівність $\left(f(x)\right)^n > \left(g(x)\right)^n$ – рівносильна даній.

При розв'язуванні ірраціональних нерівностей використовуються ті ж прийоми, що і при розв'язуванні ірраціональних рівнянь: піднесення обох частин нерівності до одного і того ж степеня, введення нових (допоміжних) змінних і т. д.

Здійснювати розв'язання можна дотримуючись, наприклад, наступного плану: 1) знайти область визначення даної нерівності; 2) користуючись теоремами про рівносильність нерівностей, розв'язати дану нерівність; 3) відібрати із знайдених розв'язків значення змінної, які належать області визначення заданої нерівності.

Слід звернути увагу на те, що піднесення обох частин нерівності до непарного степеня із збереженням знака нерівності завжди є рівносильним перетворенням.

Отже, нерівність виду $\sqrt[2n+1]{f(x)} \vee g(x)$, де n – деяке натуральне число, а символ $\vee$ позначає один із знаків <, >, ≤, ≥, рівносильна нерівності $f(x) \vee \left(g(x)\right)^{2n+1}$.

Приклади розв'язування вправ

Приклад 1. Розв'язати нерівність $\sqrt[3]{2-x} > x$.

$$\sqrt[3]{2-x} > x \quad \Leftrightarrow \quad 2-x > x^3 \quad \Leftrightarrow \quad -x^3-x+2 > 0 \quad \Leftrightarrow \quad x^3+x-2 < 0.$$

$x=1$ – корінь відповідного рівняння $x^3+x-2=0$. Тому початковий вираз розкладемо на

множники $(x-1)(x^2+x+2)<0$ і застосуємо метод інтервалів. Так як для квадратичного виразу $D<0, a=1>0$, то його значення завжди додатні і початкова нерівність зведеться до $x-1<0$, звідки $x<1$.

Відповідь. $x\in(-\infty;1)$.

Приклад 2. Розв'язати нерівність $\sqrt[3]{x^3-3x^2+2x-5}>x-2$.

Ця нерівність рівносильна нерівності $x^3-3x^2+2x-5>(x-2)^3$.

$$x^3-3x^2+2x-5>x^3-6x^2+12x-8;$$

$$3x^2-10x+3>0;$$

$$\frac{D}{4}=25-9=16:$$

$$x_1=3; x_2=\frac{1}{3}.$$

Множина розв'язків нерівності: $x\in\left(-\infty;\frac{1}{3}\right)\cup(3;\infty)$.

Відповідь. $x\in\left(-\infty;\frac{1}{3}\right)\cup(3;\infty)$.

Відшукання розв'язків для таких нерівностей непарного степеня не становить великих труднощів, бо, по-перше, ніяких обмежень по знаку на підкореневий вираз немає, і, по-друге, тут використовується простий і зрозумілий шаблон розв'язку: позбуваємось ірраціональності шляхом піднесення обох частин нерівності до найбільшого степеня і далі вже маємо раціональну нерівність.

Розглянемо нерівність $\sqrt[2n]{f(x)}>g(x)$. Досить часто ті, хто навчився думати і діяти тільки «за шаблоном», позбувається ірраціональності шляхом піднесення обох частин нерівності до степеня *2n* і вважає, що отриманий результат і буде шуканим розв'язком. Так як ліва частина цієї нерівності невід'ємна, то усі значення змінної *x* знаходимо із системи:

$$\begin{cases} g(x)\ge 0, \\ f(x)\ge 0, \\ f(x)>(g(x))^{2n}. \end{cases}$$

Нерівність $f(x)\ge 0$ можна виключити, оскільки решта двох гарантують виконання цієї умови.

Але якщо змінна *x* набуває таких значень з області визначення, при яких $g(x)<0$, то всі ці значення змінної також будуть розв'язками даної нерівності, за умови, що вони входять до області визначення ($f(x)\ge 0$). Усі ці значення змінної знаходяться із системи:

$$\begin{cases} g(x)<0, \\ f(x)\ge 0. \end{cases}$$

Отже, нерівність $\sqrt[2n]{f(x)}>g(x)$ рівносильна сукупності двох систем раціональних нерівностей:

$$\left[\begin{array}{l} \begin{cases} g(x)\ge 0, \\ f(x)>(g(x))^{2n}; \end{cases} \\ \begin{cases} g(x)<0, \\ f(x)\ge 0. \end{cases} \end{array}\right.$$

Приклад 3. Розв'язати нерівність $\sqrt{x^2-4x}>x-3$.

$$\sqrt{x^2-4x}>x-3 \quad \Leftrightarrow \quad \left[\begin{array}{l}\begin{cases}x-3\geq 0,\\ \left(\sqrt{x^2-4x}\right)^2>(x-3)^2;\end{cases}\\ \begin{cases}x-3<0,\\ x^2-4x\geq 0;\end{cases}\end{array}\right.$$

Із першої системи $x>4,5$, а з другої $x\leq 0$. Отже $x\in(-\infty;0]\cup(4,5;\infty)$.

Відповідь: $(-\infty;0]\cup(4,5;\infty)$.

Вміння розв'язувати ірраціональні нерівності є важливим як в шкільному курсі математики, так і в процесі подальшого навчання. І якщо більшість слухачів теоретично знають, що для розв'язку таких нерівностей треба позбутись ірраціональності, то застосування цих знань на практиці досить часто викликає труднощі. Особливо це стосується більш складних нерівностей нестрогого виду (які пов'язані між собою знаками $\geq$ або $\leq$).

Значно більший інтерес становлять нерівності виду $f(x)\cdot\sqrt[2n]{g(x)}\geq 0$ $\left(f(x)\cdot\sqrt[2n]{g(x)}\leq 0\right)$ та $\dfrac{\sqrt[2n]{g(x)}}{f(x)}\geq 0$ $\left(\dfrac{\sqrt[2n]{g(x)}}{f(x)}\leq 0\right)$, для яких розв'язок може бути не зовсім простий і містити «підводні камені».

Приклад 4. Розв'язати нерівність $(x-10)\sqrt{x-2}\leq 0$.

При розв'язку таких нерівностей починаємо міркування таким чином: так як корінь парного степеня завжди $\sqrt{x-2}\geq 0$ (при $x\geq 2$), то початкова нерівність виконується при $x-10\leq 0$. Одержуємо:

$$\left[\begin{array}{l}\begin{cases}x\geq 2,\\ x\leq 10;\end{cases}\\ x-2=0;\end{array}\right.$$

Відповідь. $[2;10]$.

Приклад 5. Розв'язати нерівність $(x-3)\sqrt{x^2-6x+8}\geq 0$.

У першу чергу розглядаємо корінь: $\sqrt{x^2-6x+8}\geq 0$ на всій області визначення, тобто при $x\in(-\infty;2]\cup[4;\infty)$. Тому, нерівність виконується при $x-3\geq 0$ або $x\geq 3$. Якщо знайти переріз цих розв'язків, то отримаємо $x\in[4;\infty)$. Але помилкою буде вважати отримане значення змінної остаточною відповіддю. Бо якраз тут і є ще один не зовсім очевидний «шаблонний» розв'язок. Якщо розглянути випадок $\sqrt{x^2-6x+8}=0$, тобто коли $x_1=2, x_2=4$, то знак першого множника вже не відіграє жодної ролі – головне, щоб він існував, бо він буде множитись на нуль і нерівність буде виконуватись. Тому, виходячи із цих міркувань, отримаємо ще один розв'язок, коли $x=2$.

Одержимо: $x\in\{2\}\cup[4;\infty)$.

Відповідь. $\{2\}\cup[4;\infty)$.

Приклад 6. Розв'язати нерівність $\dfrac{\sqrt{x^2-10x+9}}{x-6}\leq 0$.

Розглядаємо корінь $\sqrt{x^2-10x+9}\geq 0$, звідки отримаємо розв'язок $x\in(-\infty;1]\cup[9;\infty)$. Дана початкова нерівність буде мати розв'язок, якщо $x-6\leq 0$, звідки $x\leq 6$. Отже, перерізом даних проміжків буде $x\in(-\infty;1]$. Необхідно перевірити, чи буде виконуватись дана нерівність за умови $\sqrt{x^2-10x+9}=0$, звідки $x_1=1, x_2=9$. Так як перше значення вже входить у попередній проміжок, то беремо тільки значення $x=9$, при якому нерівність теж виконується. Тому остаточним розв'язком

буде така множина: $x \in (-\infty;1] \cup \{9\}$

Відповідь. $(-\infty;1] \cup \{9\}$.

Розв'язки наведених нерівностей можна записати в загальному вигляді:

$$f(x) \cdot \sqrt[2n]{g(x)} \vee 0 \Leftrightarrow \left[\begin{array}{l} \begin{cases} g(x) \geq 0, \\ f(x) \vee 0; \end{cases} \\ \begin{cases} g(x) = 0, \\ x \in D(f). \end{cases} \end{array}\right.$$

Тут символ $\vee$ позначає один із знаків ≤, ≥. І для іншого виду нерівностей [1, с.51]:

$$\frac{\sqrt[2n]{g(x)}}{f(x)} \geq 0 \Leftrightarrow \left[\begin{array}{l} \begin{cases} g(x) \geq 0, \\ f(x) > 0; \end{cases} \\ \begin{cases} g(x) = 0, \\ f(x) \neq 0. \end{cases} \end{array}\right.$$

$$\frac{\sqrt[2n]{g(x)}}{f(x)} \leq 0 \Leftrightarrow \left[\begin{array}{l} \begin{cases} g(x) \geq 0, \\ f(x) < 0; \end{cases} \\ \begin{cases} g(x) = 0, \\ f(x) \neq 0. \end{cases} \end{array}\right.$$

Таким чином, можемо зробити наступний висновок: розв'язуванню ірраціональних нерівностей необхідно приділяти значно більшу увагу як в шкільному курсі з математики, так і при підготовці до здачі зовнішнього незалежного оцінювання.

Література

1. Математика. Ірраціональні рівняння, нерівності та їх системи : практикум / уклад. : Н. П. Муранова, Л. А. Харченко, Г. В. Шевченко, О. С. Муранов. – К. : НАУ, 2011. – 96 с.

УДК 364-78:378.091

Ткаченко Маргарита, м. Київ

УЯВЛЕННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ АУДИТОРІЇ ПРО БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС: СОЦІОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Стаття містить соціологічний аналіз результатів анкетування українських студентів щодо Болонського процесу. Описано уявлення студентської аудиторії про сутність, мету Болонського процесу. Здійснено порівняння відповідей студентів за віковими категоріями І–ІІ та ІІІ–V років навчання. Зроблено висновки щодо вдосконалення вивчення предмету «Болонський процес» у вищій школі.

Ключові слова: *Болонський процес, Болонський університет, уявлення українських студентів, соціологічне дослідження.*

The article contains a sociological analysis of the results obtained after surveying Ukrainian students on the Bologna process. The students' view of the essence and objectives of the Bologna process are described. A comparison is made of the responses given by students of the I–II and III–V years of study. A conclusion is made about a need to improve the teaching of the subject «Bologna process» in inuversities.

Keywords*: Bologna process, University of Bologna, the views of Ukrainian students, sociological study.*

Глобалізація передбачає зближення економік країн, політичних систем, розширення міжнаціональних стосунків, що є загальновизнаним фактом. Проте є й інший бік глобалізації, на якому акцентують меншою мірою – конкурентна боротьба за першість у глобальному національному просторі. Відгуком на виклики глобалізації у світовому масштабі стало об'єднання країн Європи у федерацію, що понад два десятиліття існує під назвою Європейський Союз саме для зміцнення спільної позиції у світі. Аналізуючи ідеї Габермаса щодо загальноєвропейської публічної сфери, М. Булатевич зазначає, що нормальне її функціонування відбувається, коли громадяни Європи дискутують в її межах з приводу важливих питань – «вони тим самим здійснюють символічне відтворення життєсвіту в межах цілої Європи, фактично конституюють Європу як життєсвіт. Відповідно, ефекти уречевлення долаються саме в межах загальноєвропейської публічної сфери. І, як наслідок, в її ж рамках здійснюються процеси соціальної інтеграції та долаються прояви аномії» [1,

с. 9]. Існування спільної ціннісно-нормативної сфери, таким чином, сприяє загальному розвиткові ЄС.

Надзвичайно важливим соціальним інститутом, що об'єднує всі країни ЄС, а також прилеглі країни Європи є Інститут освіти, що поступово утворює єдиний освітній простір завдяки Болонському процесу. За змістом Болонський процес, як зазначає В. Луговий, «це утворення єдиного узгодженого європейського простору вищої освіти для забезпечення світової конкурентоспроможності фахівців єврорегіону. У цьому процесі беруть участь 46 країн, його підтримано Європейською Комісією і Радою Європи» [2, с. 64]. Інші дослідники визначають Болонський процес як «інтеграційний процес, що сформувався під егідою Болонської декларації, спрямований на впровадження загальноєвропейських норм в освіті і науці та поширення національних культурних і науково-технічних надбань серед європейських країн»[3, с. 7].

Дослідження історії утворення перших університетів, зокрема Болонського університету, а також засад їх створення [4] довели, що традиції демократичних соціальних засад цього університету збереглися протягом сторіч і саме традиція демократичності і якості освіти, що її надає Болонський університет, виокремила його з-поміж інших університетів Європи. Саме Болонський університет став ініціатором міжурядової міжнародної реформи освіти, що потім перетворилася у відомий Болонський процес.

Зближення освітніх систем у рамках Болонського процесу передбачає уніфікацію за шістьма пунктами:

1. Уведення двох циклів навчання у вищій школі. Перший цикл (3–4 р.) дає можливість отримати перший академічний ступінь. Другий – до отримання ступеня магістра або докторського ступеня (за умови загальної тривалості навчання на першому і другому ступенях не менше 7–8 р.).
2. Запровадження кредитної системи, що працює на основі ECTS (Європейська система процесу зарахування кредитів), що передбачає оцінку навчальної роботи в кредитах.
3. Контроль якості освіти. Встановлення транснаціональних показників якості освіти і організація інституцій, що здійснюють контроль за якістю.
4. Розширення мобільності студентів та викладачів з метою взаємного збагачення європейським досвідом.
5. Забезпечення працевлаштування випускників. По суті це визначає взаємне визнання кваліфікацій та академічних ступенів.
6. Забезпечення привабливості європейської системи освіти, що полягає в залученні студентів з різних регіонів світу до навчання в європейських університетах.

Важливим кроком на шляху України до євроінтеграції було приєднання України до країн-учасниць Болонського процесу, що відбулося 19.05.2005 р. у норвезькому м. Бергені на Конференції міністрів країн Європи, відповідальних за сферу вищої освіти.

У дослідженнях з різних галузей гуманітарної науки – філософії, філософії освіти, соціальній психології, педагогіці, з'явилася велика кількість публікацій, монографій і дисертацій, у яких аналізуються проблеми прозорості та порівнянності ступенів, двоциклічності вищої освіти, запровадження системи кредитів на зразок ECTS, мобільності студентів та викладачів, забезпечення якості вищої освіти, підвищення привабливості здобуття вищої освіти у європейських закладах та з інших проблем Болонського процесу. Проте, не дивлячись на багаторічну роз'яснювальну роботу, читання відповідних навчальних курсів для студентів тощо, поза увагою навіть фахівців залишаються головні ідеї процесу узгодження освітніх систем країн Європи. Про це відзначує О. Бєляков: «Багато хто у ВНЗ більш стурбовані модульно-рейтинговою системою оцінювання, аніж тим, заради чого вона запроваджена» [5, с. 51]. Соціологічні дослідження доводять, як свідчить С. Іванченко, за дослідженням 2010 р. що «результати опитувань серед населення, зокрема серед фахівців і студентів, демонструють неоднозначне ставлення до Болонського процесу, нерозуміння глобальних цілей, задля яких проводяться ці перетворення» [6, с. 205].

У даній статті ми маємо за мету проаналізувати розуміння сутності Болонського процесу на основі власного дослідження контингенту студентів, оскільки від свідомого ставлення кожного учасника освітнього процесу до виконання європейських домовленостей залежить просування по шляху створення єдиного освітнього простору. А також з'ясувати якою мірою сформовано соціальну зрілість студента педагогічного ВНЗ, оскільки саме їм в майбутньому працювати в галузі освіти.

Дослідження було здійснено за допомогою роздавального анкетування. Анкета складалась з демографічної частини (інформація щодо соціально-демографічного статусу респондента) та основної частини (відкриті та закриті запитання). Демографічна частина включала запитання про вік, курс, освітній напрям та стать. Основна частина містила такі запитання: «Чи знаєте Ви, що таке

Болонський процес?» (з варіантами відповіді «так» і «ні»), «Сформулюйте, будь-ласка, мету Болонського процесу», «Сформулюйте, будь-ласка, сутність Болонського процесу», «Чому Болонський процес має таку назву».

Усього було опитано 126 респондентів. Анкетування було проведено серед студентів Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова, та Київського педагогічного університету імені Б. Грінченка, Маріупольського державного університету та Львівського національного університету імені І. Франка. За результатами анкетування студентів розподілили на групи залежно від їхнього курсу навчання: I–II курсу і III–IV курсу та магістратури, що відповідно складають майже 40 % і 60 %. Проаналізувавши відповіді, ми розподілили їх на 5 груп за повнотою знань і наявністю відповіді про Болонський процес: правильно формулює; розуміє окремі положення; має уявлення; не знає; немає відповіді. Мету Болонського процесу серед студентів I–II курсів: правильно формулюють – 2,37 %, розуміють окремі положення – 4,74 %, мають уявлення – 6,32 %, не знають – 10,27 % і не відповіли – 16,59 %. Уявлення студентів про мету Болонського процесу представлено у табл. 1.

Таблиця 1

Уявлення студентів про мету Болонського процесу

Курс	Ступінь уявлення про мету Болонського процесу											
	правильно формулює		розуміє окремі положення		має уявлення		не знає		немає відповіді		разом	
	к-ть	*%*	к-ть	*%*	к-ть	*%*	к-ть	*%*	к-ть	*%*	к-ть	*%*
I–II	3	*2,37*	6	*4,74*	8	*6,32*	13	*10,27*	21	*16,59*	51	*40,29*
III–V	5	*3,95*	8	*6,32*	14	*11,06*	25	*19,75*	23	*18,17*	75	*59,25*
Усього:	8	*6,32*	14	*11,06*	22	*17,38*	38	*30,02*	44	*34,76*	126	*100*

«Покращити рівень освіти у європейських країнах», «консолідація зусиль наукової та освітянської громадськості країн Європи для підвищення системи науки та освіти». До графи «має уявлення» віднесено відповіді: «Полегшення працевлаштування в інших країнах за рахунок злиття освітніх систем», «полегшення працевлаштування в інших країнах за рахунок злиття освітніх систем» тощо. Відповіді про сутність Болонського процесу було розподілено за ступенем уявлень студентів наступним чином. Правильно формулюють сутність Болонського процесу лише 2,37 % студентів I–II курсів, розуміють окремі положення щодо сутності Болонського процесу – 2,37 %, мають уявлення – 5,53 %, не знають – 3,95 % і не відповіли – 26,07 %. Результати опитування щодо розуміння студентами I–II курсів сутності Болонського процесу представлено у табл. 2.

Таблиця 2

Розуміння студентами сутності Болонського процесу

Курс	Ступінь уявлення про сутність Болонського процесу											
	правильно формулює		розуміє окремі положення		має уявлення		не знає		немає відповіді		разом	
	к-ть	*%*	к-ть	*%*	к-ть	*%*	к-ть	*%*	к-ть	*%*	к-ть	*%*
I–II	3	*2,37*	3	*2,37*	7	*5,53*	5	*3,95*	33	*26,07*	51	*40,29*
III–V	2	*1,58*	5	*3,95*	18	*14,22*	22	*17,38*	28	*22,12*	75	*59,25*
Усього:	5	*3,95*	8	*6,32*	25	*19,75*	27	*21,33*	61	*48,19*	126	*100*

Відповіді, що мали формулювання «наближення систем вищої освіти різних країн за певними параметрами» вважалися правильними. До відповідей, які позначено як такі, що свідчать про розуміння окремих положень віднесено «ряд реформ проведених і запроваджених у ВНЗ Європи, що спрямовані на можливість випускників вільно працювати в будь-якій країні». Відповіді, що свідчать про наявність деяких уявлень про сутність Болонського процесу є: «структурна реформа вищої освіти», «впровадити єдину систему оцінювання». Чому Болонський процес отримав таку назву близько половини (20,54 %) студентів I–II курсів не відповіли на це запитання, ще 12,64 % не знають, 5,53 % – мають уяву, 0,79 % – розуміють, і лише 0,79 % можуть правильно сформулювати. Розподіл відповідей щодо назви Болонського процесу представлено у табл. 3.

Таблиця 3

Розуміння студентами назви Болонського процесу

Курс	Ступінь розуміння назви Болонського процесу											
	правильно формулює		розуміє окремі положення		має уявлення		не знає		немає відповіді		разом	
	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%
I–II	1	*0,79*	1	*0,79*	7	*5,53*	16	*12,64*	26	*20,54*	51	*40,29*
III–V	4	*3,16*	5	*3,95*	21	*16,59*	12	*9,48*	33	*26,07*	75	*59,25*
Усього:	5	*3,95*	6	*4,74*	28	*22,12*	28	*22,12*	59	*46,61*	126	*100*

Найрозповсюдженішими відповідями на це запитання були: «Назва університету у м. Болонья», «через назву університету в м. Болонь де вперше було запроваджено цю систему», «тому що він виник у м. Болонь».

На III–IV курсах ступінь уявлення про мету Болонського процесу розподіляється наступним чином: правильно формулюють – 3,95 %, розуміють окремі положення – 6,32 %, мають уявлення – 11,06 %, не знають – 19,75 % і не відповіли – 18,17 % (табл. 1). Типові відповіді, які свідчать, що студенти мають уяву про Болонський процес: «створення одного навчального простору», «підвищення конкурентоспроможності європейським системам науки і виникнення освіти в світовому вимірі». На питання про сутність Болонського процесу студенти III–IV курсів відповіли наступним чином: 1,58 % – правильно формулюють, 3,95 % – розуміють окремі положення, 14,22 % – мають уявлення, 17,38 % – не знають і 22,12 % – не відповіли (табл. 2). Правильною вважаємо відповідь: «формування співдружності європейських університетів та об'єднання національної системи освіти і науки в європейський простір». Поширені відповіді у градації має уяву були: «встановлення єдиних стандартів, методів та форм навчання в навчальному процесі та сфері освіти загалом». На питання «Чому Болонський процес має таку назву?» студенти відповіли наступним чином: 3,16% – правильно формулюють, 3,95 % – розуміють окремі положення, 16,59 % – мають уяву, 9,48 % – не знають і 26,07 % – не відповіли (табл. 3).

На жаль, студенти як молодших курсів, так і старших курсів навчання у більшості своїй не розуміють ані мети, ані сутності Болонського процесу. Це може свідчити як про те, що предмет «Болонський процес» викладається суто формально, так і про те, що студенти є соціально незрілими. Проте, цікавість до освітніх реформ збільшується на старших курсах. Примітним на наш погляд є нерозуміння того, чому процес називається Болонським. Студенти пов'язують його тільки з назвою міста – Болонья або з назвою університету, де було підписано угоду. Але ніяк не пов'язують з історією заснування університету, де студентське самоврядування і демократичні засади організації навчального процесу відігравали вирішальну роль.

Рекомендації, що можна дати за результатами анкетування, це перегляд змісту програм курсу «Болонський процес», застосування інтерактивних методик навчання, з метою активізації пізнавальних процесів студентів, а також вивчення зазначеного курсу з початком здобування вищої освіти.

Література

1. Булатевич М. М. Онтологічні ознаки суспільства модерну в соціології Франкфуртської школи: автореф. … канд. соц. н. 22.00.01 теор. та істор. соц. – К : КНУ ім. Т. Шевченка, 2009. – С. 9.
2. Луговий В. І. Болонський процес // Енциклопедія освіти / АПН України; гол. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 64–65.
3. Болонський процес як засіб інтеграції і демократизації європейської вищої школи: темат. зб. для проф.-викл. складу. – К. : КНЕУ, 2005. – 234 с.
4. Ткаченко М. В. Болонський університет: історії, традиції, сьогодення / М. В. Ткаченко // Освітологія. – 2015. – Вип. IV. – С. 104–109.
5. Бєляков О. О. Впровадження ідей Болонського процесу: чого бракує Україні? / О. О. Беляков // Вчені записки університету «КРОК». – 2008. – Вип. 18. – Т. 1. – С. 50–58.
6. Модернізаційні процеси в освіті та суспільстві: психотехнології супроводу : [монографія] / за ред. П. Д. Фролова; НАПН України, Інс-т соціальної та політичної психології. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. – 312 с.

УДК 81–057.87(045) **Трегубова Галина, м. Київ**

ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ, МОВЛЕННЄВОЇ І КОМУНІКАТИВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ ВНЗ

У статті розглядаються мовна, мовленнєва і комунікативна професійна компетентність як потужний фактор у професійній підготовці національних кадрів.

***Ключові слова**: компетентнісний підхід, мовна компетентнісність, мовленнєва компетентність, комунікативна професійна компетентність,професійна мовленнєва комунікація.*

The article deals with language, speaking and communicative professional competences as a powerful factor in the professional training of national staff.

***Keywords**: competence-based approach, language competence, speaking competence, communicative professional competence, professional speech communication.*

Проблема якості освіти є наріжним каменем у реформуванні української національної системи освіти. Україна приділяє велику увагу проблемі якості освіти, проголошуючи її «національним пріоритетом і передумовою національної безпеки держави, додержання міжнародних норм і вимог законодавства України щодо реалізації права громадян на освіту» [1, с. 134].

В Україні актуальності набуває компетентнісний підхід до визначення змісту освіти. Оскільки саме компетентності, на думку багатьох експертів, є тими показниками, що дозволяють визначити готовність учня, студента до життя, його подальшого особистого розвитку й до активної участі у житті суспільства. Компетентнісний підхід є одним із напрямків модернізації професійної підготовки студентів. Він має практичну спрямованість, що була зазначена у матеріалах Симпозіуму ради Європи, де підкреслювалося, що для результатів освіти важливо знати не лише «що», але й «як» робити [2]. Поняття компетентності відносно нове у вітчизняних дослідженнях, а тому варто проаналізувати підходи деяких дослідників до визначення цього поняття.

Науковці вказують, що компетентність людини – це спеціально структуровані, організовані набори знань, умінь, навичок і ставлень, що їх набувають у процесі навчання, які дозволяють людині визначати і розв’язувати незалежно від ситуації проблеми, характерні для певної сфери діяльності. Під поняттям «компетентнісний підхід» О. І. Пометун розуміє» спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових і предметних компетентностей особистості» [3, с. 66]. Компетентнісний підхід набуває поширення і у процесі професійної підготовки. І. О. Зимня визначає компетентність як таку, що базується на знаннях, інтелектуально і особистісно-обумовлену соціально-професійну життєдіяльність людини [4].

На думку Ю. Сухарнікова, «вимоги до компетентності визначаються як рівень професійної підготовки, котрий необхідно мати випускникові вищого навчального закладу для виконання виробничих функцій на первинній посаді відповідно до узгоджених критеріїв, зазначених у стандартах вищої освіти відносно приписаних рівнів знань, розуміння та засвідчених навичок» [5, с. 8].

На теперішньому етапі підготовки фахівців в Україні об’єктивно актуалізовано проблему філологічної парадигми у вищій освіті, чим сфокусовано увагу філологів і освітян, науковців і практиків на питаннях мети, ролі, функцій, завдань, змісту, структури та специфіки лінгвокультурологічного компонента саме в професіограмах фахівців, в їх інтелектуально-креативній діяльності. Розв’язанням цих проблем, по-перше, проектується гармонізація професійних знань та належної мовної, мовленнєвої компетентності як фундаментальної засади професіоналізму майбутнього фахівця у комунікативно-діяльнісній сфері. По-друге, модернізація освітньої діяльності в Україні у контексті європейських вимог передбачає насамперед піднесення якості підготовки і конкурентоспроможність фахівців, відповідність європейському ринку праці. Відтак, актуалізована завданнями часу, державною мовною політикою в Україні та процесами європейської інтеграції, проблема якості мовної, мовленнєвої і комунікативної професійної компетентності студентської молоді потребує нагального конструктивного розв'язання як на рівні змісту, кінцевої мети, так і пріоритетних та перспективних стратегій лінгводидактики і прикладної лінгвістики.

У вітчизняній методиці навчання української мови у вищій школі є чимало досліджень щодо вдосконалення професійної мови студентів – не філологічного профілю: Л. Барановська, О. Бугайчук, Л. Головата, Т. Скрябіна, Н. Тоцька, В. Юкало, Я. Януш. Головною метою навчання мови у вищій школі є розвиток і вдосконалення всебічної мовної і мовленнєвої компетенції особистості. Цю компетенцію складають свідомі та інтуїтивні знання системи мови як основи для володіння орфографічними, лексичними, граматичними нормами літературної мови. Цим питанням було присвячено праці І. Зимньої.

Мовлення – це мотивована діяльність. Усвідомлений мотив та нагальна потреба допомогають студентам більш активно і швидко оволодівати знаннями, набувати мовленнєвих і комунікативних

вмінь і навичок. Важливість розвитку та вдосконалення цих якостей зумовили вивчення курсу української мови як комунікативно – орієнтовану діяльність.

Комунікативність як один із провідних принципів сучасної методики характеризується інтересом до особистості студента, до його потреб, які він у своїй діяльності має задовольнити за допомогою української мови. Вивчення української мови студентами має практичну спрямованість, воно повинно забезпечити різні форми комунікацій українською мовою як на період навчання у вищих навчальних закладах, так і після їх закінчення. Вивчення мови з метою спілкування передбачає інший рівень формування мовної і мовленнєвої компетенції, а відповідно, в цьому випадку потрібний інший підхід до вибору мовного матеріалу, інша організація всього навчального процесу. Мовна компетенція – це сума систематизованих знань норм і правил літературної мови, за якими будуються правильні мовні конструкції та повідомлення за фахом. Мовленнєва компетенція – це система умінь і навичок використання знань під час фахового спілкування для передавання певної інформації. Ґрунтуючись на мовній компетенції, вона виявляється у сформованості умінь усною і писемною літературною мовою, багатством її виражальних засобів відповідно до літературних норм.

Професор Л. Мацько вважає, що мовна особистість проходить кілька етапів, щоразу підіймаючись на вищий рівень мовної культури. Перший рівень – це рівень мовної правильності. Його здобувають мовною освітою, тобто вивчаючи правила користування мовою, її лексикою, граматичними формами, фонетичним ладом. Цього рівня студенти мають досягати за час навчання в основній ланці середньої школи. Другий рівень – це рівень, який має засвідчити вміння реалізовувати себе у висловленнях відповідно до власного внутрішнього стану, вміння творити себе засобами мови і виражати свою особистість. Цей рівень також має забезпечувати шкільна мовна освіта, але реально у вищій школі над ним ще треба працювати.Третій рівень мовної особистості вчені називають рівнем насиченості мовою:мовець володіє багатством і різноманітністю мовних засобів – вільно почувається у мовній стихії, має багатий лексикон, опанував жанри і стилі. Це ідеал, якого можна досягти на вершині мовної шкільної освіти.Четвертий рівень – рівень адекватного вибору, який характеризується вмінням на кожну мовну ситуацію відгукуватися точною мовною реакцією. Це рівень комунікативної досконалості. Він досягається в мовній освіті вищої школи. Обираючи вищий навчальний заклад, студент переорієнтовується на такий вибір мовних засобів, який би був адекватний майбутньому фахові.П’ятий рівень – це рівень володіння фаховою метамовою (терміносистемами, фразеологією, композиційно-жанровими формами текстотворення).

Найвищим є рівень мовного іміджу соціальних ролей (політика, державця, керівника, вченого та ін.). Усі студенти ВНЗ України повинні прагнути досягнення цих рівнів володіння українською мовою, «бо це одна з основних умов фахового становлення й зростання, успішної діяльності в обраній галузі народного господарства та в суспільному житті» [6].

Останніми роками у фахових статтях посилено акцентується увага практиків та викладачів вищої школи на важливості філологічної підготовки студентів. На думку Г. Онуфрієнко, будучи складним поняттям і, очевидно, вагомим, актуальним, гнучким та динамічним компонентом професійної компетентності, філологічна освіченість майбутніх фахівців ґрунтується на гармонійній, збалансованій, узгодженій взаємодії як мінімум п’ятьох ключових складових (мовна → мовленнєва → термінологічна → комунікативна → риторична компетентність), послідовність яких визначається кінцевою метою навчально-пізнавальної діяльності, виявляючись у здатності фахівця мобілізовувати в синтезі та на якісному рівні засвоєні знання для розв’язання професійних завдань у різних контекстах чи ситуаціях [7].

Вища освіта направлена на формування фахової культури, важливими складовими якої є мовна, мовленнєва та комунікативна професійна компетентність. Здобуття вищої освіти передбачає необхідність опанування поняттєвою сферою обраної спеціальності, вербально представленою засобами національної термінології (системою термінів у двох взаємопов’язаних сферах її існування: фіксації та функціонування) і діловою фразеологією професійного спілкування у її парадигматичних й синтагматичних зв’язках. Таким чином, два функційні стилі національної літературної мови – науковий та офіційно-діловий – у їх сучасному стані і складають предмет навчання мови спеціальності у закладах вищої освіти.

Мовна компетентність студента як його здобуток, що обумовлює і користування мовою, і формується через неї, виявляється у засвоєнні ним категорій та одиниць відповідної мови і її функцій; в усвідомленні закономірностей та правил, що відносяться до категорій і функцій, системно-структурних утворень семантичного, синтаксичного, морфологічного і фонологічного характеру, необхідних не тільки для сприйняття, але й побудови адекватного мовлення спеціального призначення; у здатності розуміти і реалізовувати граматичну природу висловлювань, у т. ч. тих, що

раніше не зустрічалися. При цьому, завдяки мовній компетентності, складається і вдосконалюється програма мовленнєвої поведінки.

З поняттям мовної компетентності логічно пов'язане поняття мовленнєвої компетентності. Засвоєння мовної системи як певної множини мовних структур не є кінцевою метою. Студентові потрібно опанувати закономірності і функціонування мовних форм у конкретних мовленнєвих ситуаціях і використання їх у різних продуктивних видах фахової мовленнєвої діяльності, тобто при аудіюванні, читанні, говорінні, письмі, оскільки мовне повідомлення як складова мовного спілкування «є не лише індивідуальним явищем, а водночас і явищем суспільним, соціальним» [8, с. 16].

У наукових дослідженнях останніх десятиліть (А. Бондарко, С. Кацнельсон, О. Леонтьєв, В. Ярцева та ін.) обґрунтовано доведено, що специфічні риси мов якнайбільше та якнайяскравіше виявляються у сфері їх функціонування, коли мовні структури трансформуються у відповідні мовленнєві форми.

Науковець Г. Винокур підкреслює, що «мова взагалі є тільки тоді, коли вона використовується, тобто в реальній дійсності будова мови виявляється тільки в тих чи інших формах її використання, коли, з огляду на усталені в цьому суспільстві мовні звички та норми, з наявного запасу мовних засобів здійснюється певний відбір, не однаковий для різних умов мовного спілкування» [9, с. 221].

Науковці вважають, що майбутні професії потребують від студента глибокої лінгвістичної освіченості, оскільки мовлення у їх подальшій практичній діяльності виступатиме джерелом і носієм інформації, засобом впливу й переконання, а тому обов'язково має бути нормативним і досконалим. Кожному студентові конче необхідно досягти високої і мисленнєвої, і загальної, і фахової, і мовної, і мовленнєвої, і комунікативної професійної компетентності. Усне і писемне мовлення фахівця за змістом має бути науковим, об'єктивним, переконливим, а за формою – логічним, цивілізованим, яскравим, відповідним до чинних норм національної мови. Переконливості (а саме ця ознака мови фахівця є однією з найголовніших) можна досягти завдяки бездоганному володінню мовою спеціальності, що неможливе без знання фаху та мовних норм на всіх рівнях її ієрархічної системи.

Останнім часом у лінгводидактиці особливої актуальності набувають питання про те, як унаслідок забезпечення органічного зв'язку мовної і мовленнєвої грамотності з професійною культурою студентів досягти оптимального результату, спрямованого на якісну професійну підготовку. Щодо цієї проблеми науковець Л. Волошина дотримується думки, що співвідношення загальної і професійної освіти «регулюється принципом професійної спрямованості викладання – це таке використання педагогічних засобів (змісту, форм, методів навчання), що забезпечують засвоєння передбаченого програмами мінімуму знань, умінь та навичок, водночас сприяють розвитку ціннісного і разом з тим цілісного за характером ставлення до даної професії, формуванню професійних якостей особистості» [10].

В інформаційному суспільстві фахівець має вміти швидко сприймати будь-яку форму мовлення, схоплювати необхідну інформацію, створювати монологи, вести діалоги, керувати системою мовленнєвих комунікацій у межах своєї компетенції тощо. Від багатства словникового запасу, рівня культури мови і техніки мовлення значною мірою залежать професійна майстерність, імідж та успіх особистості.

Професійна мовленнєва комунікація відбувається в межах сфери професійної взаємодії комунікантів і може протікати в усній або письмових формах, за офіційних чи неофіційних обставин. Форми, умови спілкування, багатоаспектність професійної діяльності людей визначають варіативність форм мовленнєвої комунікації. Наприклад, від умов спілкування (офіційних – неофіційних) залежить лексико-семантичний склад мовлення: офіційне спілкування передбачає лексику офіційно-ділового стилю, неофіційне – лексику розмовного стилю.

Будь-яка професійна діяльність потребує певних мовних і мовленнєвих умінь. Уже на етапі працевлаштування необхідно вміти складати резюме, спілкуватися по телефону, писати електронні повідомлення і листи, брати участь у співбесіді, заповнювати бланки. Згодом потрібними стають уміння оформляти ділову документацію, виступати з повідомленням чи доповіддю, укладати угоди, обговорювати контракти тощо.

Професійні мовнокомунікативні вміння особистості визначають її мовленнєву поведінку. Наприклад, під час презентації необхідно оголосити назву презентації, пояснити підстави і причини її проведення, порівняти ідеї тощо. Тема презентації визначатиме добір певної лексики, а форма спілкування впливатиме на синтаксис мовлення.

Комунікативна професійна компетенція передбачає насамперед наявність професійних знань, а також загальної гуманітарної культури людини, її вміння орієнтуватися в навколишньому світі, вмінь і навичок спілкування. Тобто вона формується на основі комунікативної компетенції.

Комунікативна компетенція – сукупність знань про спілкування в різноманітних умовах і з різними комунікантами, а також уміння їх ефективного застосування у конкретному спілкуванні в ролі адресанта і адресата. Вона розвивається на основі усіх знань, досвіду користування не тільки рідною мовою, а й мовами інших народів, а самі мови у цьому процесі є взаємно пов'язаними і взаємодіють між собою.

Підпорядковуючи собі мовну, мовленнєву і термінологічну компетентності, узгоджуючись із знанням та функціонуванням системи мови взагалі й системи мови для спеціального призначення, зокрема, комунікативна професійна компетентність набуває ознак провідної, вищої за рівнем і статусом, а відтак, акумулює ключове поняття у навчанні мови спеціальності.

Комунікативна професійна компетенція – це навички використання мови в конкретному контексті й ситуації спілкування, уміння зорієнтуватись у поведінці співбесідника, ефективно впливати на нього. Формування комунікативної професійної компетентності є основною метою мовного навчання.

Комунікативною професійною компетентністю традиційно називають суспільно й історично детерміновану соціальну поведінку, що реалізовується у мовленнєвих діях і слугує цілям взаєморозуміння, взаємовпливу та самореалізації, бо ж мовлення і є вербальним способом досягнення певного немовленнєвого результату. З практичною, професіоналізованою метою, а не задля самоцілі вивчається мова у вищій школі. Навчання мови є навчанням спілкуванню, оскільки ситуативний контекст – це внутрішня характеристика комунікації, а ситуаційна маркованість – одна з якостей мовленнєвого навику. Кожен акт комунікації визначається сферою, темою, ситуаціями й учасниками спілкування та спектром комунікативних завдань і залежить ще від багатьох інших чинників, таких, як соціальний статус, життєвий і попередній лінгвістичний досвід, ступінь креативності особистості тощо. Отже, зміст комунікативної професійної компетентності формують знання, вміння, навички, необхідні для формування власних програм мовленнєвої поведінки. Недооцінюванням комунікативного аспекту в опануванні мовою спеціальності спричиняється недостатній рівень володіння різними професійно актуальними видами мовленнєвої діяльності, що призводить до ситуації, коли є знання про мову та окремі її факти, проте відсутнє вміння повноцінно, нормативно та ефективно спілкуватися цією мовою.

Спілкування у професійній сфері вимагає спеціальних знань і навичок, необхідних для досягнення прагматичного впливу й успіху в професійній комунікації. Розвиток комунікативної професійної компетенції відбувається відповідно до здатності людини навчатися, її предметних знань та попереднього досвіду і здійснюється в межах ситуативного контексту, пов'язаного з навчанням і спеціалізацією.

Важливим чинником, що впливає на становлення і розвиток комунікативної професійної компетенції та сприяє самореалізації фахівця, є креативність особистості. Важко уявити ефективного менеджера, який не вміє приймати рішення швидко і на високому професійному рівні. Якщо креативні якості індивіда стійкі, вони забезпечують творчий стиль його мовленнєвої поведінки, продуктивність та унікальність способів і результатів діяльності, а також готовність до творчих конструктивних перетворень у різних сферах життєдіяльності.

Формування комунікативної професійної компетенції передбачає вміння оцінювати комунікативну ситуацію швидко і на високому професійному рівні, приймати рішення та планувати комунікативні дії.

Набута студентами під час навчання у вищих навчальних закладах мовна, мовленнєва, комунікативна професійна освіченість уможливлюватиме високий рівень подальшої професійної самоосвіти, сприятиме реалізації фахових знань у продуктивні й цивілізовані способи мисленнєво-мовленнєвої діяльності і, відтак, результуватиме подалі комунікативною та риторичною культурою наукової і професійної еліти та суспільства в цілому [7, с. 18].

Отже, мовна, мовленнєва та комунікативна професійна компетентності стають потужним фактором у професійній підготовці національних кадрів, бо ж представники наукової й технічної еліти народу, його найосвіченіші верстви і мають стати носіями зразкової літературної мови в обох формах її функціонування.

Література

1. Національна доктрина розвитку освіти України // ІІ Всеукр. з'їзд праців. освіти. – К., 2002. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002

2. Hutmacher W. Key competencies for Europe // Council for Cultural Co-operation // Secondary Education for Europe. – Strasbourg, 1997.

3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з

освітньої політики / [під заг. ред. О. В. Овчарук]. – К. : «К.І.С.», 2004. – 112 с.
4. Зимня И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. – М. : Иссл-й центр проблем качества подгот. специал., 2004. – 42 с.
5. Сухарніков Ю. В. Людський чинник та навчально-методичне забезпечення професійної підготовки фахівців для виробництв майбутнього // Проблеми освіти. – 2003. – Вип. 33. – С. 3–27.
6. Мацько Л. Матимемо те, що зробимо : до питання формування мовної культури // Дивослово. – 2001. – № 9. – С. 3.
7. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови : навч. посіб./ Г. С. Онуфрієнко. – К. : «Центр навчальної літератури», 2006. – 312 с.
8. Семчинський С. В. Загальне мовознавство. – [2-ге вид., перероб.і доп.]. – К., 1996. – С. 16.
9. Винокур Г. О. задачах истории языка // Избр. работы по русскому языку. – 1959. – С. 221.
10. Волошина Л. Особливості загальноосвітньої підготовки у професійно технічних навчальних закладах // Професійно-технічна освіта. – 2001. – № 1. – С. 23–24.

УДК 37.047 **Триколенко Софія, м. Київ**

ЗАЛУЧЕННЯ ТВОРЧОЇ МОЛОДІ ДО ВИСТАВКОВИХ ПРОЕКТІВ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

У статті розглядається та аргументується необхідність залучення творчої молоді до різноманітних виставкових проектів. Ознайомлення з провідною вітчизняною і світовою практикою є невід'ємною складовою сучасної художньої освіти. Особливе місце в формуванні та розвитку творчої особистості нині займають віртуальні технології та інтернет-простір, який нині надає практично необмежені можливості само презентації в усьому світі. У статті наводяться приклади найактуальніших для студентів творчих спеціальностей мистецьких виставкових проектів, що проходять як в реальному, так і в віртуальному просторах.

***Ключові слова**: мистецтво, дизайн, виставки, проекти, віртуальна галерея, презентація, художні засоби.*

This article examines and discusses the need to involve creative youth in various exhibition projects. Introduction to leading domestic and international practice is an integral part of modern art education. A special place in the formation and development of a creative personality is now occupied by virtual technology and Internet space which now provides almost unlimited self-presentation possibilities throughout the world. The paper also gives xamples of creative specialties of artistic exhibition projects that take place both in real and in virtual spaces and are the most relevant for students.

***Keywords**: art, design, exhibitions, projects, virtual gallery, presentation, artistic means.*У зв'язку із доступністю інформаційної бази в безпосередньому та віддаленому доступі актуалізується необхідність залучення учнів та студентів творчих спеціальностей до вітчизняних й світових мистецьких проектів. Зокрема, необхідно спонукати їх до пошуку можливостей практичного втілення своїх ідей. Завдяки інтернет-ресурсам митці мають змогу поширювати інформацію про свої уміння, що значно заохочує майбутніх роботодавців.

Аналіз впливу залучення творчої молоді в якості глядачів та безпосередніх учасників мистецьких виставок, фестивалів, конкурсів ще не став темою ґрунтовних наукових досліджень. Проте поодинокі статті, що розкривають вплив мистецького досвіду на формування творчої особистості зустрічаються в наробку О. Чепелик, О. Триколенко, М. Авдєєвої, О. Трошкіної, В. Михалевича, та ін. Зокрема можна процитувати О. Триколенко, яка у своїй статті «Фестиваль архітектури та дизайну – калейдоскоп творчості» твердить, що організація масштабних мистецьких заходів спонукає до «ще більшого розвитку творчості, розкриття різних граней талантів, урізноманітнення співпраці викладачів і студентів, розширення можливостей та уміння» [2].

Розглянемо перспективи участі творчої молоді в культурно-мистецьких проектах на прикладах спеціальностей «Образотворче мистецтво» і «Дизайн».

Для студентів вищезгаданих спеціальностей надзвичайно актуальною є фахова практика із залученням до безпосередньої участі у формуванні комплексу завдань та наступного їх вирішення в рамках заданих проектів. Зокрема, необхідно звернути увагу на різні за спрямуванням, тематикою та технікою виконання виставкові проекти. Долучаючись як до споглядання, так і безпосередньої участі у масштабних всеукраїнських виставках, творча молодь якнайкраще засвоює теоретичні й практичні навики художнього мислення, подальшого втілення задуму за допомогою обраних засобів виразності та представлення готового твору для споглядання громадськістю та майбутньої реалізації. Для дизайнерів особливо важливим є пошук галузі, де вони б якнайкраще могли розкрити свій потенціал. Сучасне мистецтво дизайну передбачає безліч спеціальностей: комп'ютерний дизайн, архітектурний дизайн,

поліграфічний дизайн, та ін. На ранніх етапах професійного навчання необхідно виявити прагнення студента розвиватися в певному напрямку, та надати можливість виконувати завдання дотичних дисциплін відповідно до основного спрямування. Саме віднайденню власного унікального стилю найбільше сприяє залучення до вітчизняного й світового культурно-мистецького життя – відвідування музейних експозицій, виставок, салонів, фестивалів та ін., з метою засвоєння здобутків старших поколінь митців. На основі набутого досвіду студенти мають змогу створити і представити широкому загалу власні твори, проекти та концепції, виконані як в межах навчальних завдань, так і самостійно. Етап створення майбутнього експонату передбачає застосування знань з багатьох взаємопов'язаних дисциплін, зокрема рисунку, живопису, композиції. Часто до них долучаються також комп'ютерне проектування, фотомистецтво, скульптура та ін. Експонування готової роботи зазвичай продиктоване технікою виконання та формою твору – нині в Україні та за кордоном проводяться численні групові виставки, що задають певні технічні й просторові вимоги до художніх творів.

Варто розглянути вітчизняні арт-проекти, де активно беруть участь студенти факультетів архітектури та дизайну Національного авіаційного університету.

Навесні 2013 р. арт-центр «Arka» заснував серію художніх проектів, що включають в себе виставки живопису, графіки, скульптури, фотографії, творів декоративно-ужиткового мистецтва, та перформативні дійства. Окремі сезонні експозиції отримали назви відповідно до сезонів: «Весняний салон», «Літо. Море. Відпочинок», «Осінній салон», «Новорічний салон». Студенти та учні мають можливість представляти свої роботи на виставках, що значно посилює творчу мотивацію. Вони пропонують графічні та живописні роботи, що зображують їхнє бачення образу весни для «Весняного салону»; живописні літні пейзажі для експозиції «Літо. Море. Відпочинок»; твори декоративно-ужиткового мистецтва для «Осіннього салону» та зимові замальовки для «Новорічного салону». Також арт-центр заснував унікальний проект створення масок з пап'є-маше за класичними венеціанськими технологіями, залучивши до нього шанувальників цього унікального виду мистецтва. Українська публіка з надзвичайним зацікавленням сприймає появу українських масок, поступово з'являться нові, автентичні форми, декор та стиль [1]. Студенти та учні творчих спеціальностей активно застосовують набуті знання в галузі живопису, графіки, декоративно-ужиткового мистецтва для створення та декорування унікальних авторських масок. Перспективи реалізації творчих проектів спонукають молодь до генерації нових ідей, одним з найважливіших завдань викладачів є заохочення до створення креативних робіт та пошук шляхів їх експонування. У контексті участі у великих арт-проектах необхідно прищеплювати молодим митцям вміння комплексно застосовувати набуті знання в різних галузях мистецтва, адже це не лише дає можливість високоякісного виконання художнього твору, а й розвиває творче мислення та шліфує технічні аспекти роботи. Цьому сприяють посилені міждисциплінарні зв'язки й участь в майстер-класах, які проводять викладачі: студенти мають можливість побачити процес створення художнього твору, засвоїти навики практичної роботи з матеріалами.

Великі можливості втілення творчих задумів надає Мистецький Арсенал – до численних проектів залучається творча молодь, щоб на рівні зі світовими майстрами та серед відомих колекцій презентувати свої роботи. Зокрема, щорічна виставка сучасного мистецтва Art Kyiv Contemporary запрошує до участі талановитих студентів вищих навчальних закладів за мистецькими спеціальностями. У рамках експозиції учасники представляють твори монументального, станкового живопису, графіки, скульптури, інсталяції. На відміну від багатьох інших установ, які проводять виставки, приміщення Мистецького Арсеналу дають можливість експонування не лише творів живопису, графіки та скульптури, а й масштабних об'ємно-просторових інсталяцій із застосуванням найрізноманітніших матеріалів та об'єктів. Часто проекти базуються на використанні сучасних візуальних технологій, зокрема фото проекцій, відео проекцій, синхронних трансляцій та ін. Саме сучасне мистецтво передбачає введення до бази виражальних засобів новітніх матеріалів, раніше не передбачених художніми задумами та нових концептуальних прийомів. Вивчення й практичне застосування прийомів створення просторових інсталяцій є важливою складовою засвоєння спеціальності «дизайн інтер'єрів», оскільки формування цілісного композиційного рішення в заданому просторі сприяє майбутньому плануванню оформлення інтер'єрів.

Окремої уваги заслуговує Центр сучасного мистецтва М17, створений у 2010 р. І нині він позиціонує себе як простір для проведення виставок сучасного мистецтва та культурно-масових заходів пов'язаних з дизайном, кіно, модними показами, архітектурою, літературою і театром. Сьогодні «М17» прагне стати епіцентром сучасного культурного життя столиці [2]. Центр часто проводить лекторії, присвячені найрізноманітнішим галузям мистецтва. Зокрема, особливою популярністю користуються лекції та майстер-класи відомих фотохудожників з України та зарубіжжя, що практично не мають аналогів в інших культурно-мистецьких закладах. Творча молодь

має змогу ознайомитись з унікальними авторськими прийомами фотозйомки в різних умовах із застосуванням різноманітних засобів. Це надзвичайно важлива складова освіти дизайнерів та архітекторів, оскільки фотопрезентації проектів у сучасному світі мають вирішальне значення при створенні довершеного композиційного комплексу.

Також необхідно зазначити, що під час участі в різних мистецьких проектах відкриваються можливості не лише представлення своїх творів, а й засвоєння досвіду інших митців. Додатково молодь набуває цінних умінь комунікації з глядачами, представниками ЗМІ, колекціонерами, що в майбутньому матиме значний вплив на реалізацію своїх робіт.

Окрім виставкових проектів, що відбуваються в реальності, віртуальні виставки дають можливість дистанційно брати участь представників художніх професій з різних куточків України та світу.

Зокрема, великою популярністю серед молодих митців користується ресурс «Мистецькі грані», створений на базі однойменного рівненського журналу. Різні рубрики віртуальної галереї дають можливість представити роботи різних напрямків, виконані в різноманітних техніках. Численні тематичні розділи, що розкривають складні грані сучасного мистецтва, являють собою потужну платформу для демонстрації художніх творів величезній, територіально не обмеженій аудиторії. Завдяки постійним тематичним конкурсам студенти акумулюють власний художній пошук, пробують власні сили в різних техніках, застосовують новітні матеріали. Мистецький портал надає можливість реалізації комп'ютерних проектів, зокрема розробки дизайну сайтів, віртуальних фото- і відеогалерей, трьохмірних комп'ютерних моделей споруд, фантастичних світів та істот і т. д. Необхідно зазначити, що використання віртуальних комунікативних засобів для поширення інформації про свої роботи не лише дає змогу ознайомити зі своєю творчістю максимальну аудиторію, а й підвищує рейтинг митців серед потенційних роботодавців.

Завдяки участі в виставкових проектах творча молодь проявляє свій авторський потенціал, який розкривається завдяки можливості масштабної презентації та залучення провідного вітчизняного й світового досвіду. Розглядаючи роботи молодих митців в контексті загальних культурно-мистецьких процесів, ми відзначаємо високий професійний рівень і сміливе використання новаційних методів ведення мистецького твору.

Приємно усвідомлювати, що професійна універсальність та багатогранна обізнаність закономірні для інформатизованого сьогодення. Важливо згадати, що єдність творчого бачення, превалююча роль художньої творчості в світобаченні стала потужним двигуном всього інтелектуального процесу доби Відродження. У наш час саме велика кількість фахівців творчих професій вважається найпотужнішим потенціалом для розвитку суспільства [3].

Література

1. Триколенко С. Т. Маски в «Арці» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://er.nau.edu.ua:8080/handle/NAU/17194
2. Центр современного искусства М17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://m17.kiev.ua/
3. Триколенко О. В. Фестиваль архітектури та дизайну – калейдоскоп творчості / О. В. Триколенко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://iap.nau.edu.ua/index.php/naukova-robota-oad

УДК 378.091.12.011.3-051:[37.017.4:78]:37.026 **Тупікова Ганна, м. Київ**

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОГО МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

У статті розкривається сутність і зміст мистецької освіти впродовж життя, розглядаються можливості українського музичного мистецтва як інструменту патріотичного виховання майбутніх учителів.

Ключові слова: *патріотичне виховання, студенти, музичне мистецтво, неперервна освіта, професійна підготовка.*

The article reveals the essence and meaning of art education throughout life and considers the capability of Ukrainian music as a tool of patriotic education of future teachers.

Keywords**:** *patriotic education, students, musical art, continuing education, professional training.*

Реалізація національних інтересів держави неможлива без належної роботи з формування та розвитку патріотизму та національної свідомості серед молодого покоління. Суспільство на сучасному етапі потребує високого духовного потенціалу в особистості, що формується в усіх ланках освіти. Це зумовлює практичну потребу у підготовці фахівців якісно нового типу. Запорукою успішного становлення майбутнього вчителя є не просто оволодіння певною наукою, а готовність до майбутньої практичної педагогічної діяльності, до постійного професійного зростання, орієнтації в області мистецтва, науки, соціальної та професійної мобільності. Навчання за принципом

неперервної освіти відповідає сучасним світовим стандартам освіти впродовж життя через потребу в розширенні профілю підготовки фахівців, формування у них готовності до вирішення широкого кола інноваційних завдань. Зараз держава активно впроваджує програму з патріотичного виховання молоді, але ж на практиці можливостям музичного мистецтва для формування патріотизму студентської молоді приділяється недостатньо уваги.

Теоретичними та практичними питаннями проблеми неперервної освіти займались Г. Коберник, О. Маруфенко, Н. Ничкало, О. Олейникова, Е. Фор та ін. Проблемі мистецької освіти впродовж життя присвячені дослідження А. Вільчковської, Л. Волинець, І. Зязюна, Л. Масол, Г. Ніколаї, О. Рудницької, Н. Сулаєвої та ін.

Інноваційні процеси сучасного українського суспільства потребують дослідження ролі неперервної освіти у вихованні патріотизму засобами українського музичного мистецтва, що і є *метою даної статті.*

Питання безперервної освіти, або освіти впродовж життя людини по суті головним чином пов'язане з процесами соціальними, характерними для будь-якої особистості, людського соціуму. Основною особливістю процесу неперервної освіти Г. Коберник вважає ситуацію, коли «процес отримання знань з формальності перетворюється на життєву необхідність» [1, с. 151–154]. Призначенням безперервної освіти є навчання, освіта, духовне і практично-прикладне, професійне збагачення, професійна підготовка людини під час здобуття освіти упродовж усього життя.

У студентської молоді, згідно опитувань, безумовно, є потреба у музичному мистецтві. Якщо правильно використати цю потребу у виховних цілях, вона сприятиме формуванню громадянської та соціокультурної компетентності особистості. Патріотизм та національна ідея виступають одночасно як мотивуючі чинники розвитку сучасної української держави і ціннісні складові громадянської компетентності особистості [2, с. 32].

Заступник МОН України П. Полянський вважає, що «не потрібно односторонньо підходити до національно-патріотичного виховання, спираючись лише на традиційно світоглядні українську мову, літературу або українознавство. Зокрема, національну самосвідомість можна виховувати і на прикладах досягнень українських вчених на уроках хімії, біології, фізики чи математика» [3]. Продовжуючи цю думку, можна стверджувати, що досягнення відомих українських музикантів-виконавців, композиторів в галузі музичної культури, відомих своїм патріотичним відношенням до Батьківщини можуть надихнути сучасну молодь бути свідомими патріотами своєї держави. Через вивчення української музичної культури студенти проникають у культуру та традиції, історію свого народу, глибоке розуміння його характерних рис, через неї відбувається трансляція культури в нові покоління. Ефективність методики використання музичних засобів у вихованні патріотизму залежить як від рівня музичної культури студентів, так і від компетентності викладачів-вихователів.

Величезного значення у зв'язку з викладеним вище набуває проблема взаємовідносин особистості з мистецтвом, зокрема, з музикою. Музичне мистецтво стає одним із найважливіших інструментів визначення художньо-творчої і духовно-ціннісної спрямованості особистості.Осмислення сучасних проблем виховання засобами музичної культури неминуче приводить до необхідності розуміння того, що особистість визначається не щаблем освіти й характером її музичної діяльності, а рівнем музичної культури. Підвищення рівня музичної культури та розвиток музичних смаків майбутніх учителів у системі вищої освіти необхідні, щоб розширювати діапазон емоцій, пробуджувати нові почуття, раніше незнайомі відчуття, ламати шаблони сприйняття. Розвиток музичного смаку збагачує внутрішній світ, робить недосяжне досяжним. Особливого значення набуває можливість сприйняття мистецтва на такому рівні, що дозволяє включення у власний духовний простір життєвого досвіду іншої людини. Компетентні та авторитетні у цьому питанні викладачі можуть допомогти молоді в плані розширення кругозору, направити слухацькі бажання до якісної змістовної музики. Використання музики та її можливостей під час викладання гуманітарного комплексу предметів (історії, літератури, народознавства, культурології та ін.) та у позааудиторний час допоможуть студентам швидше самоідентифікуватися, оживити сухі факти, що їм сповіщаються на заняттях у ВНЗ. Рівень музичного розвитку впливає не тільки безпосередньо на процеси спілкування людини з мистецтвом, його духовний світ, а й на культуру суспільства в цілому, розширює панораму усвідомлення неосяжних візуально, але надзвичайно важливих для розуміння смислів життя взаємозв'язків і закономірностей навколишньої дійсності. Спілкування з музикою не може обмежуватися шкільним періодом навчання, має бути максимально пролонгованим. Така стратегія музичної освіти маніфестована в Європі як мистецтво і освіта впродовж життя [4, с. 12–13]. Розвинений музичний смак може допомогти через якісну музику, через відкриття нових, незнайомих та нецікавих раніше музичних творів, нових напрямків та стилів

досягти пізнання вищих духовних цінностей. Саме в цьому контексті особливої актуальності набуває компонентний склад його змісту, що має такі завдання:

1) Прищепити любов до української музичної культури (музика слугує своєрідною оболонкою, дієвою рушійною силою, завдяки якій смислова словесна сутність швидко досягає розуму людини, розчиняється у його розумінні та порушує процес емоційної реакції; і якщо ми робимо вибір розмовляти, співати нашою рідною українською мовою, мова стає зброєю, здатною відбити атаки ззовні, тому що ми єдині; розширення та поглиблення знань про українську класичну музику та народний музичний фольклор, прищеплення любові до духовних цінностей нашого народу виховує освічених культурних громадян України);

2) Прищепити любов до української патріотичної музики (не визиває сумніву цінність такого роду музичних творів – це справжня культурна зброя, користуватися якою потрібно навчити кожного громадянина країни).

Отже, використання української патріотичної музики у виховному процесі вищих педагогічних закладів формує громадянську та соціокультурні компетентності та є виявленням неперервної освіти або мистецької освіти впродовж життя. Наступний крок у дослідженні проблеми патріотичного виховання у підготовці майбутніх учителів пов'язаний з розробкою репертуару патріотичних музичних творів з анотацією про твори, композиторів та виконавців.

Література

1. Коберник Г. Неперервна педагогічна освіта як освіта впродовж життя // Вища освіта України : Теоретичний та методичний часопис. – темат. вип. «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології». – 2014. – № 3(54). – С. 151–154.

2. Лазуріна Н. П. Патріотизм та національна ідея як ціннісні складові громадянської компетентності особистості / Н. П. Лазуріна // Вісник ЖДУ ім. І. Франка ; вип. № 6(72). – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. – С. 32-35. – (Серія: Філософські науки).

3. Полянський П. Національно-патріотичне виховання має пронизувати виховну і освітню діяльність навчальних закладів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http: //http://mon.gov.ua/usinovivni/ novini/2015/04/09/pavlo-polyanskij-naczionalne-patriotichne/

4. Рева В. П. Музика в контексті соціальної практики особистості / В. П. Рева // Мистецтво та освіта. – № 3(77), 2015. – С.12–15.

УДК 37.013.2

Федорова Ніна, м. Київ

ТВОРЧИЙ УЧИТЕЛЬ – ТВОРЧИЙ УЧЕНЬ

У статті автор намагається розкрити як визачається творчість у процесі педагогічної діяльності. З'ясовує деякі поняття, що передують або спонукають розкриттю цієї якості. Це поняття такі як: «творчість», «здібності» та критерії їх оцінювання.

Ключові слова: *творчість, діяльність, критерії, рівні, показники.*

The author tries to uncover the core competence of creativity in the process of pedagogical activity. Also, some definitions that go before or promote realization of creativity are discussed in the article. They are: «talent», «abilities» and criteria of their assessment.

Keywords: *talent, activity, criteria, levels, indicators.*

Сьогоднішні виклики українського суспільства та світу спонукають особистість до зміни власної професійної діяльності, тобто, до творчості. У свою чергу творчість, як явище, виникає під час становлення особистості. Кожна людина у власній діяльності на певному етапі розвитку прагне до нового, долучається до участі в оновленні суспільних відносин, суспільства тощо соціальна спадщина якого міститься з продуктів/продукції індивідуальної діяльності.

Видатний вітчизняний вчений сучасності С. Гончаренко так сформулював поняття «*творчість*» − «це продуктивна людська діяльність, здатна породжувати нові матеріальні та духовні цінності суспільної значущості. Розвиток творчого потенціалу діяльності є важливою умовою культурного прогресу суспільства і виховання людини» [1]. Далі він обґрунтовує поняття «творча особистість» і «творча діяльність». Перше − творча особистість − «це особистість, якій притаманна творча спрямованість, творчі здібності і, яка створює шляхом застосування оригінальних способів діяльності об'єктивно або/та суб'єктивно нові матеріальні або/та духовні цінності, що відзначаються особистістю» [там само]. Друге − творча діяльність − «це форма діяльності людини/колективу − створення якісно нового, що ніколи раніше не існувало. Стимулом до творчої діяльності слугує проблемна ситуація, яку неможливо розв'язати традиційними способами. Оригінальний продукт/продукція діялності отримується за результатами формулювання нестандартної гіпотези, бачення нетрадиційних взаємозв'язків елементів проблемної ситуації» [там само].

На поч. ХХ ст. російський дослідник проблем творчості П. Стельмейєр зазначив, що творчість − це життя, а життя − це творчість. Таким чином погоджуємося, що особистість творить себе, а власне життя при цьому − *неповторним* та *унікальним*. За будь-яких умов особистість намагається знайти вихід, а це, у свою чергу, призводить до творчої діяльності, тобто, приймати нестандартні рішення, діяти відповідно до ситуації, що виникла. Творча діяльність багатогранний процес. Він містить соціальне, психічне, фізіологічне, суспільне, тобто, все те, що збагачує не тільки особистісні, а й суспільні явища. У творчій діяльності особливо важливими є чинники, що формують творчі здібності особистості. До них віднесемо: мотиваційно-творча активність та спрямованість особистості; інтелектуально-логічні здібності; інтелектуально-евристичні здібності; світоглядні якості; спрямованість особистості; здібність до самоупавління; комунікативно-творчі здібності; естетичні якості; індивідуальні особливості.

Розглянемо кожний з перерахованих чинників.

Мотиваційно-творча активність та *спрямованість особистості.* До цієї категорії чинників можемо віднести: допитливість, творчий інтерес; захоплення та емоційний підйом; прагнення до творчих досягнень, лідерства, отримання високого оцінювання власних дій, визнання успіху; почуття відповідальності; прагнення до самоосвіти, самовиховання; особистісна значущість творчої діяльності. *Критерії оцінювання*: кількість питань на одиницю часу, їх характер та ступінь намагання зрозуміти, осмислити стуність проблеми, питання; ранговість місця конкретної творчої діяльності; ступінь зобов'язаності, деталізації самонавчання та самовиховання тощо.

Інтелектуально-логічні здібності особистості мають вміння: аналізувати, порівнювати, виділяти головне, описувати явища, процеси, давати визначення, пояснювати, доказовість, обґрунтування, систематизувати, класифікувати. *Критерії оцінювання:* правильність, повнота, глибина; лаконічність, простота, аргументованість; системність мислення тощо.

Інтелектуально-евристичні здібності − це здібності: генерувати ідеї, висувати гіпотези, фантазувати, асоціативність мислення, протиріччя, перенесення знань, умінь та навичок у нові ситуації; відмова від нав'язливої ідеї, подолання інерції мислення, незалежність суджень, критичність мислення, оцінювальні судження. *Критерії оцінювання*: кількість ідей, гіпотез та їх ефективність; якість, оригінальність, новизна, фантазії, асоціації та їх ефективність; оригінальність; швидкість перключення мислення, гнучкість та інверсія мислення; об'єктивність тощо.

Світоглядні якості особистості містять: впевненість, здібності відстоювати власні творчі позиції, володіння та застосування діалектичного підходу, систему особистісних якостей, цінностей та світоглядних властивостей. *Критерії оцінювання*: усвідомлення та рівень переконливості; доказовість суджень; ранговість світоглядних якостей та цінностей тощо.

Спрямованість особистості містить здібності: чесність, керування принципами гуманізму, добропорядності, єдності слова та діла, справедливості, оптимізму тощо, сміливість, рішучість, порядність. *Критерії оцінювання*: частота та рівень проявів перерахованих здібностей та їх ефективність; прояв у різних ситуаціях творчої діяльності тощо.

Здібність до самоуправління містить: цілеполягання планування, самоорганізацію, самоконтроль, самооцінювання, рефлексії та корекції, цілеспрямованості, старанності. *Критерії оцінювання*: частота та рівень проявів перерахованих здібностей та їх ефективність; раціональність та ефективність планування; ступінь мобілізації для досягнення мети; раціональність витрати часу та сил; кількість та характер допущених помилок у навчальній діяльності тощо.

Комунікативно-творчі здібності мають здібності: акумулювати та використовувати творчий досвід інших, співробітництва, організовувати колективну творчу діяльність, відстоювати власну точку зору, переконливість, запобігання та розв'язання кофліктів. *Критерії оцінювання*: ступінь адекватності самооцінювання себе та оточуючих; наполегливість; швидкість оволодіння досвідом, його адаптацію; ступінь доброзичливості та спілкування під час розв'язання проблемних ситуацій; порушення власних принципів тощо.

Естетичні якості містяь здібності до: виконання естетичних принципів у навчальній діяльності, досягнення гармонії, простоти, красоти людських відношень, ролі та місця естетичних критеріїв. *Критерії оцінювання*: частота та рівень ефективності перелічених якостей; порушення власних принципів тощо.

Індивідуальні особливості особистості містять здібності: темп професійної/будь-якої діяльності, працездатність, найбільш характерні здібності (інтелектуальні, світоглядні, моральні, комунікативні, тегулятивні тощо). *Критерії оцінювання*: частоти та рівень прояву названих особливостей особисотсті та їх прояв у навчально-творчій діяльності; час за якого зберігається висока результативність діяльності; врахування сильних та слабких компонентів творчих здібностей тощо.

Важливою умовою творчості є сприйняття нових ідей, здатність знаходити та порушувати проблеми, незалежність суджень та поведінки і, разом з тим, уміння поступатися власними думками, прийшовши до певної згоди. Зв'язок між особистістю та творчістю визначається поняттям «потенціал». Його усвідомлюють з діяльнісним началом буття особистості, під яким розуміють здібності, потенціальні мотиви, душевну енергію. Реальність, що відображається у понятті «потенціал», міститься у списку природного (об'єктивного) та соціального (суб'єктивного), внутрішнього та зовнішнього, статичного та динамічного. Потенціал фіксує суперечливість, джерело саморозвитку певного явища, що реалізує себе зовні, тобто, актуалізуючись. Тому, поняття «потенціал» − це властивість будь-якого організму, до того ж не тільки живого, де йдеться про технологічний, економічний, науково-технічний потенціали, потенційні можливості особистості, суспільства, держави у певній сфері життєдіяльності.

Творчий потенціал − це потенціал, що характеризує потенційну енергію суб'єкта, його силу та міць. Таким суб'єктом може виступати особистість, колектив, суспільство тощо.

Творча активність особистості, як якість, не задається їй споконвічно та не продукується природою. Вона формується суспільством, а завдяки професійній діяльності розширюється сфера її соціалізації. Творча активність, як якість особистості, зумовлюється професійною діяльністю.

Професійна діяльність має соціобіологічну основу. Вона містить *соціальні явища*: місце діяльності, пізнання, спілкування, *психологічні* − руки, мозок, язик, голос. Вони, як елементи однієї системи, беруть участь у діяльності, виступаючи як знаряддя. Руки, мозок, психіка необхідні знаряддя трудової діяльності, а для пізнавальної діяльності − *свідомість,* язик − для комунікабельності тощо. У процесі діяльності особистість передає себе предметно, а суспільство повинно оцінювати не її творчий потенціал, а реальні прояви у виробленому продукту/продукції.

Вивчаючи творчість ми говорили про здібності, тому вважаємо за необхідне звернути увагу на характеристики здібностей. Їх вивчали видатні науковці О. Леонтьєв, А. Рубінштейн, Б. Теплов, Б. Ананьєв, В. Крутецький та ін. Так, Б. Теплов визначив зміст поняття «здібність», сформулювавши три її ознаки, що містяться в основі його праць: 1) під здібностями розуміємо індивідуально-психологічні особливості, що відрізняють одного від одного; 2) вони мають відношення до успішності, виконаної будь-якої діяльності або декількох діяльностей; 3) здібності не зводяться до наявності знань, умінь та навичок, але можуть пояснити швидкість набуття знань. Здібності завжди розвиваються у діяльності і є активним процесом з боку особистості.

Види діяльності, за яких формуються здібності завжди конкретні та історичні.

І. Проблема здібностей виникає за розгляду особистості, як суб'єкта діяльності. Значний внесок у розумінні єдності здібностей та якості особистості зробив Б. Ананьєв, який розглядав здібності як інтеграцію властивостей суб'єктивного рівня (властивості особи, як суб'єкта діяльності). В його теорії структура властивості здібності має *три рівні*:

1) *індивідуальний* (природний). Це статеві, конституціальні та нейродинамічні особливості, їх вищим проявом є задатки;

2) *суб'єктивні* властивості характеризують людину як суб'єкта діяльності, спілкування та пізнання та містять особливості уваги, сприйняття тощо. Інтеграцією цих властивостей виступають здібності;

3) *особистісні* властивості характеризують особистість як соціальну сутність та пов'язані зі соціальними ролями, статусом та структурою цінностей.

Таке поєднання утворює індивідуальність, в якій головну роль відіграють особистісні якості, що перетворюють індивідуальні та суб'єктивні властивості.

ІІ. Частіше розглядаються взаємовідносини спрямованості особистості та її здібностей. Інтереси, нахили, потреби особистості збуджують її до активної діяльності, де формуються і розвиваються здібності. Успішне виконання діяльності пов'язано з розвиненими здібностями і відображаються на формуванні позитивної мотивації до діяльності.

ІІІ. Значним є вплив характеристичних рис особистості на формування здібностей. Цілеспрямованість, працелюбство, впертість особистості необхідні для того, щоб домогтися успіхів у розв'язанні задач, а відповідно здібностей. Недолік вольових рис характеру можуть спровокувати відсутність розвитку прогнозуючих здібностей.

Здібність − це поняття, що слугує для опису, впорядкування можливостей певних досягнень особистості. Здібностям передують навички, що є умовою для набуття у процесі навчання систематичних вправ і тренувань. Досягнення у діяльності залежать не тільки від здібностей, але й від мотивації та психологічного стану. Здібності бувають *загальні, спеціальні, теоретичні* та *практичні, навчальні* та *творчі, здібності до спілкування, взаємодії, міжособистісні*. *Загальні* здібності – це інтелектуальні і творчі здібності, що знаходять власний прояв у багатьох видах

діяльності. *Спеціальні* здібності − визначаються за відношенням до окремих спеціальних галузей діяльності. Частіше співвідносини загальних та спеціальних здібностей аналізуваються як відносини загального та спеціального в умовах та результатах діяльності. *Теоретичні* здібності: відрізняються тим, що теоретичні визначають нахили особистості до абстрактно-теоретичним роздумам; *практичні* − конкретними практичними діями. Такі здібності частіше не поєднуються однин з одним, разом з тим, зустрічаючись в обдарованих, різнобічні талановиті особистості. *Навчальні* здібності визначають успішність навчання і виховання, засвоєння особистістю знань, умінь та навичок, формування якості особи. *Творчі здібності* визначаються створення предметів матеріальної та духовної культури входять у контакт з різними особистостями, розташовувати до себе, впливати на них тощо. *Здібності до спілкування, взаємодії* з людьми. У якості прикладу наведемо промову особистості, як засіб узагальнення, здібність входити в контакт з різними особистостями, розташовувати їх до себе, впливати на них. Здібності *міжособистісного* характеру мають не менш важливу значущість для психологічного розвитку особистості, її соціалізація та набуття ними необхідних форм суспільної поведінки.

Не окремі здібності визначають успіх виконання діяльності, а лише їх поєднання, що для цієї діяльності є необхідними. Не існує діяльності успіх якої визначається однією здібністю. З іншого боку, слабкість будь-якої здібності не виключає можливості компенсувати іншою здібністю. Наприклад, слабкий зір частково компенсується розвитком слуху та підвищеною чуттєвістю шкіри.

Творчою особистістю мають бути вчителі та науково-педагогічні працівники, які навчають і виховують молоде покоління українців. Тому, з метою виявлення та підготовки таких творчих спеціалістів, наводимо критерії та показники професійної їх обдарованості (табл. 1).

Таблиця 1

Критерії та показники професійності майбутніх спеціалістів освітянської галузі [2]

Фактори	Компоненти	Критерії	Показники
1. Інтелектуально-творчий потенціал особистості	*Інтелект* − загальна здібність до пізнання та розв'язування проблем (мислення, сприйняття, точність тощо). *Креативність* − загальна здібність особистості до творчості; творчий потенціал, оригінальні продукти/продукція діяльності тощо	*першочергові групові фактори інтелекту*: вербальний, числовий, просторовий інтелект	результати стандартизованих тестів інтелекту: IQ-120 та більше балів
		академічні здібності: гуманітарні, фізико-математичні, природничо-наукові дисципліни; *первинні здібності творчого мислення:* швидкість, гнучкість, оригінальність, розробленість ідей тощо	узагальнення поведінкових характеристик, пов'язаних з успішністю у навчальній діяльності: відмінні знання, легкість оволодіння навчальним матеріалом, своєчасна складання іспитів, стипендії тощо; високі бали за результатами тестів креативності, дослідницька діяльність
		творчий стиль діяльності: у навчальній, науково-дослідній, професійній діяльностях	пошукова активність: творчі навчальні роботи (курсові, дипломні проекти, доробки, витвори мистецтва і культури, наукові праці тощо)
2. Професійні (спеціальні) здібності	*Загально професійні здібності* − більш професійні здібності, що складають загальну основу психічних функцій, необхідних для успішного розв'язку у будь-якій галузі діяльності. *Вузькопрофільні здібності* − специфічні, що сприяють для успішного розвитку певного виду діяльності	у відповідності з потребами певної професії	показники діагностики загально професійних здібностей відповідно професіограмі; професійні досягнення та зростання;
		у відповідності з вимогами професійної діяльності (спеціалізація)	результати діагностики спеціальних здібностей; спеціальні тести, перемоги, грамоти та нагороди тощо
3. Мотиваційно-особистісні властивості	*Навчальна мотивація* − відносини до навчання	пізнавальна потреба	показники діагностики мотивації; потреби у змісті діяльності; намагання набути знання, вміння та навички; потреба у процесі діяльності; навчальна активність
		пізнавальний інтерес до	позитивне відношення до навчальної

Фактори	Компоненти	Критерії	Показники
	Професійна мотивація − відношення до професії	певної професійної діяльності	діяльності; ціннісне відношення до предметів; задоволеність якістю викладання та організацією навчального процесу
		індивідуальні здібності, що визначають засвоєння навчальних предметів	суб'єктивне оцінювання можливостей засвоєння навчальних предметів; ступінь навченості; інтерес до навчальних предметів
		професійний інтерес	показники методик діагностики та професійних інтересів; позитивне відношення до професії; адекватне уявлення про майбутню професійну діяльність
		схильність, здібності	схильність виконувати вибрану професійну діяльність; схильність до творчого самовираження у певній діяльності
		соціально-психологічні цінності	усвідомлення суспільної важливості професії: принести користь; схильність бути високопрофесійним спеціалістом; отримати певне положення у суспільстві
	Мотивація досягнень − взаємодія внутрішніх та зовніних рухаючих сил, що спонукають до певної діяльності, орієнтація у досягненні мети	мотивація успіху	усвідомлення досягнення поставленої мети у навчальній та професійній діяльності; усвідомлення співвідношеньня мотивів та мети власних дій
		мотивація уникнення невдачі	розуміння зв'язку результату зі власними можливостями; відношення до оцінювання з урахуванням труднощів задачі та здібностей
4. Інтелект, що призводить до професійного успіху	*Соціальний інтелект* − здібності до пізнання та взаємодії зі соціальною реальністю	соціально-когнітивний рівень; соціально-поведінковий рівень	соціальне сприймання − здібність осуджувати інших, сприймати соціальні ситуації адекватно знанням, уміння слухати співбесідника; розуміння гумору; соціальна взаємодія − адекватне пристосування до міжособистісної взаємодії, здібність спілкування з іншими, готовність до сумісного виконання певних дій творчості тощо; соціальна адаптація – відкритість у відношеннях з оточуючими, здібність ужитися з іншими людьми, вміння пояснювати та переконувати інших; самооцінювання − здібність осуджувати себе та інших, відслідковувати власний розвиток, оцінювання невикористаних альтернативних можливостей
	Емоційний інтелект − здібність переробляти інформацію, що міститься в емоціях	когнітивно-вербальний рівень	розпізнавання емоцій − уміння встановлювати факт наявності певної емоції як у себе, так і в інших; індефікація емоції − вміння встановлювати, яку саме емоцію має співрозмовник; розуміння емоції − вміння зрозуміти причини і фактори, що викликали цю емоцію та визначити наслідки
		поведінковий рівень	контролювання емоцій та їх інтенсивність − саморегуляція та регуляція надмірних емоцій інших; уміння керувати власними емоціями та емоціями інших; використання емоцій

Фактори	Компоненти	Критерії	Показники
			для вирішення проблем та підвищення діяльності; вміння викликати певну емоцію
	Практичний інтелект − здібності адаптуватися до умов професійної діяльності, формувати їх	когнітивно-вербальний рівень	неявні знання, набуті досвідом; проце-дурні знання у вигляді пари умов (якщо…), дія (то...); фундаментальні та прикладні знання
		поведінковий рівень (діяльнісний)	практичні, проектувальні, методичні; технологічні дії
5. Профе-сійна компетенція	Психологічна готовність	морально-психологічна готовність	професійна етика; уміння спілкувати-ся; стиль поведінки; установки та ціннісні орієнтації; значущі професійні психологічні якості
		професійно-ділова готовність	професійні знання, вміння та навички
		професійно-психологічна готовність	професійно-психологічні знання, вміння та навички; професійно-вольові якості
	Педагогічна готовність	освіченість	загальна та професійна освіченість
		навченість	професійні знання, вміння та навички; соціальна навченість
		вихованість	загальна та професійна вихованість; професійна культура
		професійно-педагогічна готовність	загально-педагогічні та професійні знання, вміння та навички; організа-ційно-педагогічні та методичні зна-ння, вміння та навички; педагогічно сприятливі особливості особистості

Література

1. ГончаренкоºС.ºУ. Український педагогічний енциклопедичний словник / С.ºУ. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. − 376 с.
2. Наука – педагогу // Одарённый ребёнок. − 2011. – № 6. − С. 46–51.

УДК 378.091
Франчук Тетяна, м. Камянець-Подільський

КОНТРОЛЬ У СИСТЕМІ КОМПЕТЕНТНІСНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ЯК УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇЇ НЕПЕРЕРВНОСТІ

У статті досліджуються проблеми модернізації системи контролю в умовах переходу на стандарти компетентнісної професійної освіти, що набуває тенденцію до саморозвитку впродовж життя.

Ключові слова: *контроль, діагностика, компетентність, неперервність, професійний саморозвиток.*

The article examines the problems of system monitoring modernization in the transition to the standards of competence-based professional education, which tends to self-development throughout life.

Keywords*: monitoring, diagnostics, competence, continuity, professional self-development.*

Постановка проблеми. Головні тенденції модернізації освіти, зафіксовані у «Законі про вищу освіту» [1], стосуються актуалізації реальних ринкових механізмів формування сфери освітніх послуг, в основі яких – абсолютна орієнтація на якість кінцевого «продукту» функціонування освітньої системи. Головною ознакою трансформаційних процесів є перехід на стандарти компетентнісної освіти, що розробляються такими міжнародними організаціями як ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, ПРООН, Рада Європи, Організація європейського співробітництва та розвитку, Міжнародний департамент стандартів і трактуються як умова забезпечення неперервності освітньої діяльності як її базової характеристики (освіта впродовж життя), інтеграції в європейський освітній простір. В основі компетентнісного підходу лежить позиція, стосовно якої кожен учасник освітнього простору є суб'єктом перманентного розвитку та саморозвитку розвитку як власної освітньої діяльності, так і освітньої системи в цілому, що обумовлює необхідність послаблення принципу централізації управління освітою, надання статусу автономії ВНЗ, інтегрально – забезпечується кардинальне збільшення питомої ваги самостійності закладу у прийнятті рішень, а відтак і відповідальності за якість професійної підготовки спеціаліста.

Отож, принципова відмінність освітніх систем полягає в позиції реальних учасників освітнього процесу (студента, викладача, вишу): за умов класичної – об'єктній, за умов інноваційної – суб'єктній. У цьому контексті важливо ретельно проаналізувати кожен сегмент системи, у т. ч. контролю професійної компетентності спеціаліста, за критеріями забезпечення реальної якості підготовки фахівця за відповідною спеціалізацією, його здатності до перманентного професійного само розвитку впродовж життя.

Аналіз останніх досліджень. Сучасні проблеми контролю вивчали В. Бочарнікова, І. Булах, Л. Добровська, В. Ільїна, Е. Лузік, О. Мокрова, Н. Ничкало, І. Романюк, М. Сметанський, І. Зязюн та ін. У дослідженнях науковців доводиться, що діагностики якості професійної підготовки спеціаліста у цьому контексті є архіактуальною, в системі компетентнісної освіти вона набуває іншого статусу, відповідно, функціонального призначення. Йдеться не про традиційний підхід щодо визначення рівня оволодіння знаннями та вміння використовувати їх на практиці за логікою стандартних ситуацій, а про такі характеристики знань як мобільність, динамічність, здатність до використання в професійних ситуаціях, які постійно міняються.

Головною метою статті є дослідження теоретико-практичних проблем модернізації системи контролю як складової професійної підготовки спеціаліста компетентнісного рівня, що набуває тенденцією переходу від професійного розвитку у ВНЗ до саморозвитку впродовж життя.

Виклад основного матеріалу дослідження. Закономірно, що від того, наскільки система контролю навчальних досягнень студента буде дієздатною, тобто зможе комплексно і правдиво визначати ефективність професійного становлення на кожному окремому етапі процесу та давати об'єктивні показники професійної компетентності спеціаліста на фінальному етапі діагностики буде залежати:

− наскільки ВНЗ зможе сформувати само розвивальну продуктивну систему, максимально використовуючи надані йому можливості автономії;

− наскільки можливо сформувати правильні орієнтири якості освітнього простору ВНЗ і спрямувати розвиток системи на визначені і прийняті всіма суб'єктами системи показники якості та процедури її діагностики;

− наскільки викладач та студент зможуть цілеспрямовано розвивати свою навчальну, професійну діяльність, орієнтуючись на розвиток власного професіоналізму як абсолютного критерію якості діяльності в умовах конкуренції, інших чинників ринку освітніх послуг.

В умовах компетентнісної професійної освіти основною функцією контролю є прогностично-проектувальна, а це означає, що студент зацікавлений отримати якомога більш об'єктивну оцінку, що визначає реальний рівень його навчальних досягнень у комплексі всіх значущих характеристик з тим, щоб проекція наступного етапу діяльності була оптимальною, виходячи з поставлених завдань, попереднього рівня навчальної діяльності. Це і виступає головним механізмом забезпечення неперервності навчальної діяльності, поетапного нарощування професійної компетентності, оптимізації навчальної діяльності. Як зазначає Л. Романишина, контроль – це діяльність, спрямована на виявлення рівнів навченості з метою приведення одержаних результатів до професійного рівня. Рівні навченості – це етапи послідовного підвищення якості фахової підготовки у процесі вивчення дисциплін. [1, с. 28].

Тому, проектуючи зміст та структуру всіх видів діагностики професійної компетентності студента в контексті загальної концепції та системи моніторингу якості освітньої діяльності вишу, важливо, передусім, визначити:

– наскільки вони сформовані в контексті комплексу компетенцій, зафіксованих в програмі підготовки спеціаліста відповідного фаху, а відтак і розробленій моделі випускника;

– наскільки вони співвідносяться з компетентнісним підходом до професійної освіти, за яким домінує не знаннєвий підхід до діагностики (скільки навчальної інформації засвоєно студентом), а діяльнісний, за яким визначається рівень її дієвості, тобто здатності до практичного використання;

– чи закладені параметри, за якими діагностується рівень мислиннєвої, аналітичної діяльності студента, його здатність до використання знань, умінь у нестандартних ситуаціях;

– чи закладені параметри, за якими діагностується рівень навчальної діяльності студента (вміння вчитися), його здатність до неперервності професійного, особистісного саморозвитку, продуктивної самостійної роботи.

При тому слід виходити з позиції, що будь-який вид, форма, метод контролю реалізує дві головні функції: контролюючо-оцінну і прогностично-орієнтувальну. Якщо в системі інформаційно-репродуктивної освіти домінуючою є контрольно-оцінна (фіксація рівня навчальних досягнень відповідно до заданих програмою стандартів), то в системі компетентнісної – проектувально-

орієнтувальна, відповідно до якої контроль трактується як умова оптимального проектування наступного етапу освітньої діяльності. На процесуальну сутність контролю як засобу забезпечення неперервності освіти вказує О. Шапошнікова: «Контроль необхідний для постійного коригування перебігу освітнього процесу, відстеження результатів освіти, коригування цілей, заходів щодо їх реалізації. Важливо, щоб контроль був систематичним, оптимальним і враховував попередні результати перевірки роботи студентів [2].

Отож, контролювати, щоб знати (визначити рівень) – це безперспективна освіта, важливо контролювати, щоб на основі актуального рівня правильно спроектувати наступний етап діяльності, враховуючи досягнення та проблеми минулого.

Аналізуючи теоретико-практичні аспекти проблеми, досвід модернізації системи вищої освіти на етапі переходу на стандарти компетентнісної, кредитно-модульної освіти, акцентуємо увагу на наступних позиціях:

1. Напрацьована досить потужна теоретична база, що визначає методологічні, теоретичні, технологічні підходи до оптимізації системи контролю відповідно до інноваційних освітніх стандартів.
2. Є значна мережа освітніх закладів інноваційного типу, окремих підрозділів, викладачів, які повною мірою розуміють необхідність змін, їх логіку, вже працюють або готові до використання нових технологій визначення якості освітньої діяльності студента, якості функціонування навчального закладу як системи.
3. Водночас, зазначені інновації стосовно підходів до контролю навчальних досягнень суб'єктів освітньої діяльності, оцінювання якості функціонування освітніх систем є все ж достатньо епізодичними, тобто такими, що реалізуються в автономному режимі. У цьому процесі бракує системності, поетапності переходу до інноваційної системи контролю, а також продуктивної взаємодії, професійного спілкування, спільного вирішення проблем, які виходять за межі конкретних вишів, підрозділів, спеціалізацій тощо. Тобто, потенціал розвитку означеного процесу високий, важливо розробити концепцію та її покрокову імплементацію в практику освітнього процесу.

Спробуємо виділити та проаналізувати найбільш значущі проблеми контролю за якістю професійної підготовки спеціаліста, що провокують свого роду «конфлікт» між традиційним підходом до контролю та оцінювання якості професійної підготовки студента, тобто тим, що реалізується в умовах інформаційно-репродуктивної освіти, та компетентнісним, що є основою кредитно-трансферної системи освіти, яку ми розбудовуємо.

1. Проблема забезпечення відповідності контролю цілям освіти, гармонізація з іншими складовими системи. Модернізація всіх форм контролю відбувається досить автономно, безвідносно до зміни концепції освітньої діяльності, а також концепції цілісної системи контролю якості професійної підготовки спеціаліста. Контроль не може бути незалежною складовою освітнього процесу, оскільки основні його завдання закладені в цілях освітньої системи (цілі як прогнозування результатів функціонування освітньої системи: чи то макрорівня (держави), чи рівня навчального закладу, конкретної навчальної дисципліни). Отож, змінюються цілі освіти – маємо проектувати адекватні зміни критеріїв, методів діагностики, надто, коли йдеться про зміни радикального рівня, тобто зміни інформаційно-репродуктивної системи освіти на компетентнісну. Загалом вся система освіти – це процес забезпечення ефективної трансформації закладених цілей у кінцевий результат. Секрет якості функціонування будь-якої системи – всі її складові працюють на результат. І нічого зайвого. Тобто, вишу важливо власними зусиллями формувати систему, в якій би всі складові мали адекватну логіку підпорядкування.

2. Проблема забезпечення суб'єктності позиції студента в системі контролю. Критерії, за якими здійснюється контроль – це, передусім, орієнтири для організації ефективного навчання студента. За традиційною системою освіти студент є об'єктом професійної підготовки, тому практично всі форми та методи контролю адресовані викладачу, який одноосібно реалізує контролюючі функції. Методи самоконтролю є більшою мірою епізодичними, стихійними. За таких умов студент не має можливості формувати здатність до професійного саморозвитку, а відтак і професійної самоосвіти впродовж життя. Гасло «Вчитися треба все життя» можна реалізувати лише за умови, коли студент буде вміти ставити перед собою освітні цілі і адекватно контролювати рівень їх виконання. Інноваційна система освіти (компетентнісна, особистісно орієнтована) передбачає суб'єкт-суб'єктну формулу взаємодії викладача та студента на всіх рівнях освітньої діяльності, контролюючої в т. ч. За таких умов в системі контролю реально змінюються пріоритети. Студент в системі інформаційно-репродуктивної освіти на всіх рівнях контролю зацікавлений отримати якнайвищу оцінку, а у реальній кредитно-модульній (компетентнісній) системі освіти – об'єктивну. Отож, саме студент

повинен бути зацікавлений в отриманні об'єктивних результатів його діяльності, оскільки лише за таких умов він буде реально рухатись вперед, забезпечуючи безперервність освіти, цілеспрямовано та поетапно підвищуючи рівень професійної компетентності.

3. Проблема комплексності, інтегративності контролю, відповідності запрограмованій моделі випускника. Не всі складові професійної готовності майбутнього спеціаліста є предметом контролю та оцінювання в процесі і по закінченню навчання у ВНЗ. Традиційна система професійної освіти ще називається академічна, знаннєва, орієнтована більшою мірою на отримання знань та вміння їх використовувати у стандартних ситуаціях, що суперечить принципу мобільності як системо твірній ознаці сучасного спеціаліста, конкурентоздатного в умовах ринкової економіки. Зокрема, це стосується: вміння вчитися, здатність до професійного саморозвитку; формування особистісних якостей майбутнього спеціаліста; рівня сформованості аналітичних, рефлексивних, творчих здібностей.

У систему інформаційно-репродуктивного контролю ці позиції не закладені.

4. Проблема неадекватності позиції практики в процесі діагностики професійної компетентності майбутнього спеціаліста. У системі професійної підготовки спеціаліста, як і діагностики її якості, практика не виступає системо твірним компонентом. Означений підхід є також «продуктом» інформаційно-репродуктивної системи Усі види навчально-виробничих практик знаходяться на «периферії» системи, хоча за логікою вони мають бути визначальними (центральними), оскільки акумулюють найбільш значущі характеристики, що діагностують рівень професійної компетентності, а відтак і реальної підготовленості студента до майбутньої професійної діяльності.

Отже, проблема контролю в системі компетентнісної професійної освіти є комплексною і повинна досліджуватися в контексті базових концептуальних позицій інноваційної професійної освіти, базовою характеристикою якої є безперервність та логіка поетапного розвитку. Відповідно, імплементація концепції, змісту, технологій контролю в сучасну масову практику освітньої діяльності повинна бути цілеспрямованою, комплексною, тобто реалізуватися в контексті загальної концепції та програми поетапного переходу освіти інформаційно-репродуктивної на рівень компетентнісної. Лише за таких умов контроль буде інтегрований в систему, актуалізуючи механізми перманентності саморозвитку.

Література

1. Закон України «Про вищу освіту» // Голос України. – 2014. – 06.08. [Электронный ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua

2. Шапошникова О. К. Контроль качества образования как обязательный элемент организации учебного процесса / Шапошникова О. К., Лукина Л. Ю. [Электронный ресурс]. – Режим доступу : http://aspk. 3dn.ru/publ/25-1-0-55

УДК 81□276.2-057.874(045)

Харицька Лариса, м.Київ

ШКІЛЬНИЙ СЛЕНГ ЯК СКЛАДОВА ПИТАННЯ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті розглядається питання культури мовлення сучасної учнівської молоді, засилля у її повсякденний вжиток сленгових лексем та аналізуються причини вживання їх старшокласниками, розкривається зміст поняття «шкільний сленг», окреслюються джерела походження сленгу, склад та причини проникнення сленгових лексичних одиниць у повсякденне спілкування учнівської молоді.

Ключові слова: *культура мовлення, шкільний сленг, сленгові лексеми, особлива лексика, сленгові вирази, джерело сленгу.*

The paper deals with modern teens' speech culture, emphasizes domination of slangs in their everyday speech and analyzes the causes of their use. Also, the paper explaines the meaning of the term 'school slang', defines its sources, describes the composition of the slang words and establishes the causes of their penetration into the everyday communication of school students.

Keywords: *speech culture, school slang, slang words, specific vocabulary, slang expressions, slang source.*

Надактуальною нині є проблема ціннісних орієнтирів української молоді в контексті європейської інтеграції. Метою вивчення цієї проблеми є виявлення реальної картини різноманітних впливів на становлення особистості сучасної молодої людини, невід□ємною складовою якої є культура мовлення.

На жаль, останнім часом внутрішні трансформації українського суспільства спричинили глибоку духовну кризу. Ми здеморалізовані організованою злочинністю, корупцією, хабарництвом, наркоманією, пияцтвом, сирітством, безпритульністю дітей, варварським нищенням природного

середовища, руйнацією традицій і цінностей, а як наслідок – зростання відчуття безперспективності та ізольованості людини. З гіркотою можна говорити про моральну деградацію як дзеркало української реальності. Насамперед ці процеси зачепили молодь. Особливо це помітно у ставленні молоді до мови свого народу.

Мова – тонкий індикатор відображення дійсності. вона дуже чутлива до змін у політиці, ідеології, науці, духовній культурі . Зміна культурних орієнтирів, цінностей, установок у суспільстві впливає і на мову. Мова – це дім нашого буття, прислухавшись до голосів довкола, можна зрозуміти, чим живе наше покоління. Останнім часом все щільніше місце у мовленні учнівської молоді посідає сленг. У мовознавстві немає чіткого визначення поняття «сленг». Ця частина лексики відрізняється своїм розмовним і неофіційним характером. Вона давно увійшла до широкого вжитку у спілкуванні молоді, зокрема учнівської. Сьогодні сленг вживається в пресі, в літературі (причому не тільки детективного жанру). Навіть державні діячі високого рангу використовують у своїх виступах сленгові вирази.

Отже, не можна ставитися до сленгу як до чогось такого, що тільки забруднює мову. Це невід□ємна частина нашої мови ,про яку існує чимало наукових розвідок. Але саме про шкільний сленг написано дуже мало. Власне, спеціально про шкільний сленг узагалі нічого не написано. У цьому ми переконалася, розпочавши роботу над цією темою.

У 2000 р. вийшов друком об□ємний «Словник російського арго» В. Єлістратова [1, с. 17–21], що став нам у нагоді під час написання цієї роботи [1, с. 17–21]. У процесі роботи довелося звернутися до художньої літератури, а також до усних спогадів людей (зокрема наших рідних та учителів) [2, с. 96]. У підбірці матеріалу про сьогоднішній шкільний сленг нам допомагали старшокласники київських шкіл (№ 55, № 83, № 35) та знайомі. Деякі матеріали взяті нами з інтернет сайтів.

Актуальність даного дослідження полягає в тому, що в наші дні сленг отримав широке розповсюдження в молодіжному середовищі і зокрема – серед школярів. Окрім того,шкільний сленг є маловивченою стороною мови.

Мета дослідження – узагальнена класифікація сленгових лексем, джерела походження частини з них, шляхи проникнення сленгових лексичних одиниць у повсякденне спілкування учнівської молоді та визначення причин уживання їх учнями старших класів.

Практична значущість: матеріали цього дослідження можуть бути використані в курсі викладання соціолінгвістики та для опису способів словотворення при викладанні української та російської мови в школі.

Сам термін «сленг» у перекладі з англійської мови означає: мова соціально чи професійно відособленої групи на протилежність літературній мові. Сленг – це слова, що часто розглядаються як порушення норм стандартної мови. Це дуже виразні, іронічні слова, що служать для позначення предметів, про які говорять в повсякденному житті.

Необхідно зазначити, що деякі вчені відносять жаргонізми до сленгу, таким чином, не виділяючи їх як самостійну групу, і сленг визначають як особливу лексику, використовувану для спілкування між собою групи людей зі спільними інтересами. На проблему виділення або невиділення сленгу з ряду інших лексичних груп (і як поняття, і як терміна) у мовознавців існує кілька точок зору:

1. Науковець І. Гальперін у своїй статті «Про термін «сленг», посилаючись на невизначеність цієї категорії, взагалі заперечує її наявність [3, с. 12]. Він не допускає існування сленгу у якості окремої самостійної категорії, пропонуючи термін «сленг» використовувати в якості синоніма «жаргон».
2. Думка про тотожність двох понять (сленгу і жаргону) і різке заперечення присутності подібного явища в розмовній мові висловлена в роботах Є. Борисової-Лунашанец [4, с. 71].
3. Цікаво дослухатися в даному аспекті до думки академіка А. Шахматова, який пропонував звертати на подібне явище увагу, а не захоплюватися пропагандою заперечення сленгу і вказівкою, як треба говорити [5, с. 288].
4. Дослідник Е. Берегівська виділяє понад десять способів утворення основних одиниць сленгу, тим самим підтверджуючи тезу про постійне оновлення його словникового складу [6, с. 32–41]. Вона вказує на те, що зародження нових словникових одиниць відбувається саме в столицях, а вже потім відбувається їх переміщення на периферію. При цьому в її дослідженнях відзначається, що це переміщення в середньому займає півроку, але у зв’язку з науково-технічним прогресом і появою більш сучасних засобів комунікації строки переміщення сленгових лексем істотно скорочуються.

Дехто з дослідників вважає, що термін «сленг» застосовується у нас у двох значеннях: як синонім до англомовного жаргону і як сукупність слів та словосполучень, що належать за

походженням до різних жаргонів і стали, якщо не загальновживаними, то зрозумілими досить широкому колу носіїв сленгу. Автори різних сленг-словників саме так розуміють поняття «сленг». Словник сучасного українського сленґу видавництва «Фоліо», містить понад 5000 слів і словосполучень [7, с. 350]. Дослідники, що займаються молодіжним сленгом, включають у сферу вивчення вік з 14–15 р. до 24–25 р. Нами досліджувався сленг ранньої вікової категорії.

Шкільний сленг, мабуть, був завжди, але про словник школярів далекого і навіть не дуже далекого минулого відомостей збереглося дуже мало. Адже сленг – це своєрідний фольклор і, отже, письмово спеціально не фіксувався. Тому, говорячи про сленг минулого, доводиться спиратися на художню літературу, мемуари та усні спогади. Про шкільний сленг до XIX ст. ми взагалі нічого не знаємо. Хіба що окремі слова. Наприклад, свистульки – так ще з петрівських часів називали різки для школярів (очевидно, через звук свисту, який вони створювали, опускаючись на нижні частини спин школярів).

Шкільний сленг початку XIX ст. теж практично невідомий. Чи був тоді сленг широко вживаний чи все обмежувалося прізвиськами і кличками педагогів та ліцеїстів? Ми про це вже ніколи, мабуть, не дізнаємося. Але загальновідомо,що сленг кожної історичної епохи відображав риси часу та суспільне становище мовців. Здається, сленг не міг широко вживатися серед дітей з аристократичних родин: вони легко могли вибрати найбільш зручне слово з тих іноземних мов, якими вони вільно володіли. Цей сленг з'явився, напевно, лише тоді, коли до школи прийшли діти різночинців. А це найчастіше були церковно-приходські школи, бурси, семінарії тощо.

В описі семінарії в повісті М. Гоголя «Вій» вже зустрічаються деякі сленгові вислови: відправлятися на кондиції – займатися репетиторством, пробувати крупного гороху – бути покараним [8, с. 93].

Але особливо багато таких висловів міститься в «Нарисах бурси» М. Помяловського [9, с. 283]. Наведемо лише кілька прикладів: відправляти за ворота – виключати з училища; травневі – різки; титулку – атестат; дивилки – очі; лупетка – особа. Зразком розмови на сленгу можна вважати таку сценку з «Нарисів»:

– Панове, це підло, нарешті!
– Що таке?
– Хто взяв окраєць?
– З кашею? – питали його глузливо.
– Поцупили?
– Збондили?
– Зляпзили?
– Сперли?
– Лафа, брат!

Усі ці слова в перекладі з бурсацької на звичайну мову означали: вкрали, а «лафа» – хвацько. Сьогодні у сленговому мовленні школярів трапляються слова, що відображають шкільні буденні явища та проблеми: хвіст (заборгованість), шпора, шпаргалка (зрозуміло і без пояснення), плавати (погано знати матеріал), катать (списувати), врубитись (зрозуміти), засипатись (не скласти іспитів).

1. Перше місце за продуктивністю утворення сленгових лексем посідають слова-новоутворення.
2. Наступним потужним джерелом формування лексичного складу сленгу є метафорика: вилазка (подорож), капуста (долари), стриже (отримує гроші).
3. Далі йдуть іншомовні запозичення, причому майже виключно з англійської мови: (крейзі (*crazy*) – божевільний, респект (*respect*) повага, пліс (*please*) – будь ласка, суперстар (*superstar*) – знаменитість). Цей спосіб органічно поєднується з
4. Афіксацією, що як засіб дуже продуктивна: стібатися (звертати увагу, чіплятися, насміхатися), стьоб (те, над чим можна насміхатися), стебалово (сам процес жарту), стьобний (кумедний, цікавий), стьобно (весело, оригінально).
5. Парадигматичні відношення – ще одне потужне джерело сленгу.

У молодіжному слензі існують слова – омоніми, антоніми та синоніми лексем літературної мови. Так, наприклад, для літературного слова «капуста» у значенні «овоч» – омонім, утворений за допомогою метафори – «капуста» у значенні «гроші, долари». Що стосується синонімії , то, наприклад, для заміни слова «людина» використовуються сленгізми «чувак», «перець», «лузер».

6. Трапляються і сленгізми – скорочення, але зустрічаються вони рідко, наприклад: журн – журнал, жесть – жорстокість, фізра – фізкультура.

Таким чином, з точки зору джерел походження сленгізми діляться на наступні групи: слова-новоутворення (34 %); слова, утворені за допомогою метафорики(30 %); лексеми, запозичені з

іноземних мов (16 %); лексеми, утворені за допомогою афіксації (9 %); слова, утворені за допомогою (парадигматики 7 %); лексеми-скорочення (4 %).

Як і раніше, джерелами поповнення шкільного сленгу є іноземні мови, блатне арго, запозичення з мови музикантів і спортсменів. Новим джерелом у 2000-і рр. стала комп'ютерна мова і, на жаль, лексика наркоманів. Утім, як раніше, так і тепер, джерелом сленгу є звичайна літературна мова. Просто зміст окремих слів нейтральної мови школярами переінакшується. Ось деякі приклади, що пояснюють етимологію сленгових слів та виразів (із різних джерел):

а) Нові переносні значення слів, що належать до нейтральної лексики: кльовий – хороший (до речі, слово дуже старе, воно є ще у Даля: кльовий – хороший, гарний, красивий. Кльова наречена) або «гальмо» (від дієслова «гальмувати») – людина, яка повільно міркує [10]. Звідси й такі знайомі «лаба», «облом», «відстій», «прикид», «братан»,«зашибись», «лох», «фіолетово», «ботва», «реально» тощо.

б) Нові переносні значення науково-технічних термінів:

«клон» (від клонувати) – копія; «мобіла» (від мобільний); «глюк» (дієслово «глючити») – помилка, збої в комп□ютерній програмі або в голові та ін.

в) Слова, утворені від іноземних слів:

«крезанутий» (від англ. Craze) – божевільний; «супер»-знак якості; «ок»-добре; «пліз» – будь ласка; «сорі» – вибачте та багато подібних.

г) Слова, запозичені з кримінальної лексики: «тусовка» – збіговисько людей; «криша» – захист; «шухер» – небезпека; «шмон» – перевірка щоденників, збір зошитів на перевірку та подібні.

г') Слова, запозичені з жаргону наркоманів: «колеса» – наркотичні пігулки; «сісти на голку» – почати приймати наркотики; «косяк» – самокрутка з наркотиком;«наркота» – наркотики та ін.

Напевно, у всіх школах завжди були і будуть такі слова, що зрозумілі будь-якій людині. Допоки існують учні і вчителі, будуть домашки, змінка, училка, фіз-ра, укр. літ, матьоша тощо . Але при цьому в кожній школі є свої, ніде більше не вживані слова. Є ексклюзивні , особливі вирази і в нашій школі: барашка – курчава завуч; комбат – учитель ДПЮ; повний тунець, гаплик – відчай з якогось приводу.

У наших школах є такі уроки, як ІЗО,ФІЗО та МУЗО, що, як неважко здогадатися, означають уроки зображувальної діяльності, фізкультури та музики, а абревіатура АМ-АМ – двох Алл Миколаївних: завуча та історика. Свята, старостати, позаурочні заходи та підготовка до них називаються у нас свистопляскими.

Ми визнаємо, що сленг – це стиль мови. І, можливо, як стиль, він має право побутувати в розмовному мовленні окремих угрупувань школярів. Та сьогодні ЗМІ й Інтернет пересипані сленговими новоутворами , цей стильохоплює все більший простір у мовному спілкуванні: ним послуговуються актори, депутати ,навіть президенти.

Раптом помічаємо, що в дійсність, тобто мову, непомітно, змінюючи нас самих, увійшли «пофігізм» і «облом», а також «відаки» та «мобіли», з'явилися «юзери» і «чайники», «сисадміни» і «хакери», які однаково лають «галіму вінду». Нам забивають баки,чи то пак «женуть фуфло».

Саме так говорить сьогодні молоде покоління. Соціологічні опитування, які проводилися нами серед школярів нашого закладу (СЗШ № 55, м. Київ), підтвердили, що сленг – поширене явище серед молоді. А причини його вживання такі: сленг робить мову більш короткою, емоційно виразною. (Порівняймо два вирази. Літературною мовою: «Я відчуваю сильне приємне відчуття від прослуховування цієї пісні». Сленгом: «Я просто тащусь від цієї пісні!»); сленг служить розпізнавальним знаком того, до якого соціального середовища належить ця людина; модна данина часу; бажання бути сучасним; прагнення відгородитися від загалу; намагання створити свій маленький «світок»; обмежений словниковий запас.

Ми вважаємо, що на сучасному етапі питання культури мовлення особливо гостро постає перед молоддю, зокрема – учнівською. Шкільний сленг не є окремою системою,а включає в себе загально-молодіжний жаргон, що характеризує мову певного покоління. Нами було проведено анкетування старшокласників кількох загальноосвітніх закладів Святошинського району м. Києва щодо активності вживання сленгових лескем». Усі опитані учні відзначили, що вважають жаргонізацію мови невід'ємною частиною спілкування серед однолітків. Такі слова дозволяють їм самоствердуватися, підтримувати добрі стосунки з товаришами по школі, легко обмінюватися інформацією. Результати цього дослідження подані в табл. 1.

Отже, сленг був, є і буде в шкільній лексиці. Добре це чи погано? Питання, мабуть, неправомірне. Єдиного і всеосяжного визначення сленгу немає і дотепер. Неодноразові спроби розмежувати сленг і загальновживану лексику або сленг і нецензурну мову не дали результатів.

Визначення сленгу, які намагаються нашвидкуруч скомпонувати у ході наукових дебатів, часто виявляються помилковими. Таким чином, у різних словниках і посібниках ми можемо зустріти безліч визначень для сленгу, таких як: «нецензурна мова», «мова неписьменних і безпутних людей», «поезія простої людини». Навряд чи слід підходити до сленгу виключно з позиції дослідника-лінгвіста, бо мова – явище не статичне, а багатогранне, і в першу чергу – за способом вираження емоцій(сленг присутній переважно в усному мовленні). З точки зору стилістики, жаргон чи сленг – це не шкідливий паразитичний наріст на тілі мови, який вульгаризує усне мовлення, а органічна та якоюсь мірою необхідна частина мовної системи.

Таблиця 1

Графік активності вживання сленгових лескем

Сленгова лексема (нормативна)	Розуміння/вживання, (%)					
	8 клас (к-ть опитаних 127)		9 клас (к-ть опитаних 129)		11клас (к-ть опитаних 117)	
	знають	вживають	знають	вживають	знають	вживають
взути (обдурити)	98	70	100	80	100	48
не катить (не відповідає)	100	70	100	100	100	50
втираєш (пояснювати)	99	45	100	100	100	55
паритися (зациклюватися)	100	80	100	100	100	90
розвести (розіграти)	95	45	100	100	100	80
тіпа (начебто)	99	60	100	98	90	70
кореш (товариш)	100	40	100	40	100	50
гнати (брехати)	96	40	100	70	100	85
тири-пири (так далі)	100	50	100	75	100	70

Науковець В. Чеховський називає сленг «мовною грою, що допомагає особистості заявити про себе у власному мікросоціумі та водночас відокремитись разом з ним від решти суспільства» [10, с. 94].

На жаль, сленг – це реальність нашого суспільства. Його не можна ні заборонити, ні скасувати. Він змінюється з плином часу: одні слова вмирають, інші з'являються. І хоч сучасного школяра зовсім без сленгу уявити неможливо (бо головні його переваги – виразність і стисліть), а без певного слова мова стає обмеженою й непереконливою. І все ж, звичайно, погано, якщо сленг повністю замінює людині нормальну мову – тоді перед нами в повному «блеске» і «мраке»постає Елочка-людожерка.

Зрозуміло, всі ми бажаємо, щоб наша молодь спілкувалася унормованою літературною мовою або хоча б максимально наближеною до неї. Тому не можна допустити, аби сленг претендував у майбутньому на мову масового спілкування. Бо мова – це єдність народу. А сленг – це розкол навіть одного народу на окремі складові.

Отже, щоб не образити нікого, не принизити власної гідності, наше спілкування постійно передбачає необхідність відповідного вибору форми висловлювання, а культура мовлення зобов'язує кожного бути уважним до слова.

Література

1. Єлістратов В. С. Словник російського арго / В. С. Єлістратов. – М., 2000. – С. 17–21.
2. Помяловський Н. Г. Нариси бурси / Н. Г. Помяловський. – М., 1981. – 283 с.
3. Гальперін І. Р. Про термін сленг. Питання мовознавства / І. Р. Гальперін. – М., 1956. – 17 с.
4. Борисова-Лукашинец Е. Г. Современный молодежный жаргон // ІТ. – 1980. – № 5. – С. 13–19.
5. Шахматов А. А. Очерк современного русского литературного язика / А. А. Шахматов. – Л., 1925. – 288 с. – (4-е изд. М., 1941).
6. Берегівська Е. М. Молодіжний сленг: формування і функціонування // Питання мовознавства. – 1996. – № 3. – С. 32–41.
7. Кондратюк Т. М. Словник сучасного українського сленгу / Т. М. Кондратюк. – Харків : Фоліо, 2006. – 350 с.
8. Гоголь Н. В. Вій : собр. соч. в 6-ти томах / Н. В. Гоголь. – Т. 2. – М., 1952. – 93 с.
9. Чеховський В. О. Лінгвістичні основи вчення про терміни : посіб. для філол. спец. вузів / В. О. Чеховський. – М. : Вища шк., 1997. – 94 с.
10. Даль В. І. Тлумачний словник живої великоруської мови : у 4-х томах. – М., 1994.

УДК 378.147:81 243:37.091.2 **Харицька Світлана, Шостак Оксана, м. Київ**

ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У РІЗНОРІВНЕВИХ ГРУПАХ

Стаття присвячена проблемі викладання іноземної мови в умовах різнорівневої групи. У цій статті розкривається поняття різнорівневий, відповідно до студентської групи технічного вищого навчального закладу, розглядаються фактори, що обумовлюють існування таких груп. Крім того, в статті ставиться питання щодо недоліків і переваг викладання іноземної мови в різнорівневих групах, а також пропонуються шляхи подолання недоліків, а також пропонуються способи підвищення ефективності навчання на заняттях з іноземної мови.

Ключові слова: *різнорівнева група, змішана група, викладання іноземної мови, технічний навчальний заклад, рівень володіння іноземною мовою.*

The article is devoted to the problem of teaching foreign language in the conditions of the multi-level The article is devoted to the problem of teaching foreign languages in the conditions of a multi-level group. In this article the concept of multi-level, with regard to a student group of a technical higher educational institution, is revealed. The factors that contribute to the existence of such groups are considered. In addition, the article raises the question regarding the advantages and disadvantages of foreign language teaching in multilevel groups, and proposes ways of overcoming the shortcomings and ways of increasing the efficiency of learning a foreign language in the classroom.

Keywords: *multi-level group, mixed group, foreign language teaching, technical educational institution, the level of foreign language proficiency.*

У ході своєї професійної діяльності майже всі викладачі стикалися з проблемою різнорівневої підготовки студентів з іноземної мови. Особливо це стосується тих викладачів, котрі працюють на немовних факультетах. У більшості випадків рівень знань студентів з мови різко відрізняється і цьому є ряд логічних пояснень: рівень викладання іноземної мови в школі, індивідуальні особливості майбутнього студента до відчуття мов, слабка або й зовсім відсутність мотивації до вивчення даного предмета та інші. Ця проблема є досить складною, але не слід її перебільшувати. Використовуючи деякі методичні та педагогічні прийоми ми маємо можливість підвищити ефективність вивчення іноземної мови в умовах немовного вузу.

Перш за все, розглянемо поняття *різнорівневий* та *різнорівнева група*. У західних методиках використовується термін *mixed ability classes* або *multileveled classes.* Такі групи складаються зі студентів, рівень володіння мовою у який суттєво відрізняється [2]. Тому, у групі неможливо знайти двох студентів, які однаково б володіли мовою. Всі вони відрізняються своїми сильними та слабкими сторонами, підходами до процесу навчання, мотивацією, вони по-різному реагують на методи і прийоми, запропоновані викладачем.

Ми вже говорили, що існує ряд факторів, які обумовлюють різнорівневий або змішаний характер студентів у групах, де іноземна мова не є провідним предметом. Тепер зупинимось на них докладніше. До їх числа належать – вік і досвід студентів, інтелектуальні здібності кожного студента, індивідуальні особливості до сприйняття мов, вже набутий рівень володіння іноземною мовою, рівень володіння рідною мовою для проведення порівняльних паралелей, рівень самоорганізації студента в процесі навчання, відповідна мотивація і ставлення до самого предмета, не останню роль відіграє ставлення до викладача як до особистості, і на останок походження і культурний рівень самого студента.

Викладання іноземної мови у таких групах може супроводжуватись цілою низкою труднощів. Відмітитимо наступні з них: 1) відвідування та підтримання дисципліни. Досить часто, коли рівень підготовки студентів у групі виявиться кардинально різним, то першою проблемою, що постає перед викладачем – це організувати роботу так, щоб відвідування не впливало на роботу в групі. На відміну від школи, де відвідування є обов'язковим, на студентів немає такого впливу, а особливо на студентів випускного курсу, коли знання іноземної мови набувають ще більшого розриву. Ці проблеми виникають у тих випадках, коли студенти відчувають розчарування або нудьгу і не можуть сконцентруватися на занятті. Знову ж таки причина полягає в тому, що одні студенти засвоюють матеріал швидше й легше, в той час як інші потребують більшої уваги з боку викладача, додаткової консультації; 2) зацікавленість предметом. Забезпечити змістовий компонент і види навчальної діяльності, які будуть стимулювати пізнавальну активність і викликати зацікавлення та інтерес у всіх студентів однаково, часто є проблематичним і майже неможливим; 3) ефективне засвоєння навчального матеріалу. Практично ця проблема є найактуальнішою в роботі будь-якого викладача. Потрібно забезпечити максимально ефективні методи для засвоєння матеріалу всіма студентами в мажах часу, відведеного на заняття; 4) вузькоспеціалізований підбір навчальних матеріалів. Як правило, кожний навчальній посібник з іноземної мови у вузі розрахований на певну категорію

студентів (профорієнтований підбір навчального матеріалу). Всі матеріали таких посібників і підручників чітко відповідають вимогам програми і не дають можливості викладачеві задіяти увесь творчий потенціал. Можливість варіювати залишається тільки під час вивчення граматичних тем або під час підготовки презентацій з однієї із запропонованих тем; 5) бажання студентів брати участь у навчальному процесі. У різнорівневих групах особливо помітною є активність сильніших студентів і пасивність або, навіть, відсутність слабких. Низький рівень участі і недостатня кількість уваги зі сторони викладача можуть спричинити негативний вплив на таких студентів і затримати процес засвоєння нового матеріалу; 6) корекція помилок. Викладач завжди відчуває труднощі під час виправлення помилок, зроблених студентами у таких групах. З одного боку, виправлення помилок є необхідним етапом у вивченні іноземної мови, з іншого – робити це необхідно тактовно і обережно. Наприклад, запропонувати усім студентам слідкувати за відповіддю і фіксувати помилки, а потім всі разом виправити їх. Так і сильніші, і слабші студенти зможуть відчути себе необхідними і бути залучені у навчальний процес.

Не дивлячись на цілу низку труднощів, що виникають у процесі викладання іноземних мов в різнорівневих групах, необхідно відмітити й існуючі позитивні моменти. Перш за все, студенти в таких групах приходять на заняття не тільки з різними знаннями, а з різним досвідом, поглядами, ідеями та інтересами, враховуючи їх при плануванні занять, викладач може активізувати пізнавальну діяльність тих, хто навчається. Підготовка і проведення таких занять дає змогу викладачам впроваджувати новітні технології в навчальний процес і творче підходити до його організації.

Зокрема, заняття у змішаних групах несуть у собі освітні цінність, оскільки, взаємодіючи між собою студенти отримують можливість надати допомогу і навчити один одного. У таких умовах студенти розвивають навички самостійної роботи, як на заняттях так і в поза аудиторний час, вчаться спілкуватися та взаємодіяти між собою, що безперечно дуже важливо оскільки викладач не завжди має можливість приділити увагу кожному студентові. З іншого боку, робота у різнорівневих групах дає можливість викладачеві розвивати і вдосконалювати свої професійні навички. Підготовка до таких занять вимагає від викладача постійного творчого мислення, неординарних рішень при використанні різноманітних прийомів навчання.

Отже, для успішної організації навчального процесу в різнорівневих групах викладач має бути озброєний спеціальними знаннями та володіти рядом методичних прийомів, що допоможуть більш ефективно вирішувати поставлені задачі. У літературі з методики викладання іноземних мов пропонують застосовувати наступні прийоми в ході проведення заняття у різнорівневих групах:

– створити доброзичливу атмосферу. Студенти мають відчувати підтримку і впевненість у своїх силах, щоб прикладати максимум зусиль у ході виконання поставлених завдань на занятті. Сюди ж можемо віднести знання викладачем всіх студентів по іменам з першого заняття для їх максимального залучення до навчального процесу;

– організувати навчальний процес. Грамотний підхід до організації навчального процесу на занятті дозволяє максимально залучити до роботи усіх студентів. Це потребує виконання низки необхідних умов: планування та обладнання аудиторій, що дозволяє найбільш ефективно, що дозволяє найбільш ефективно здійснювати навчання. Нажаль, якщо говорити про обладнання аудиторій НАУ, то все це доводиться робити за рахунок студентів, які надають допомогу викладачу, приносячи на заняття власні технічні засоби. Ефективне використання наочності і уміле керування навчальною діяльністю студентів з використанням чітких інструкцій. Застосування групової роботи студентів, роботи в парах, створення відео проектів. Постановка чітких часових рамок виконання завдань з обов'язковим підведенням підсумків;

– розвивати у студентів навички самостійної роботи. Викладач може допомогти студентам підібрати найбільш ефективні форми роботи в залежності від їх стилю сприйняття інформації. Крім того необхідно навчити студентів знаходити відповідну інформацію, вміти виокремити її з потоку згубної, непотрібної інформації. Необхідно обов'язково повідомити цілі і задачі на початку заняття, а також спонукати студентів аналізувати і оцінювати свої досягнення в кінці заняття;

– забезпечити розмаїття тематики, методів навчання, учбових матеріалів і форм навчальної діяльності на занятті. Все це все це допомагає підвищити інтерес студентів до занять і активізує пізнавальну діяльність. Такий підхід створює сприятливі умови для студентів з різним рівнем володіння іноземною мовою;

– корегувати відповідний темп роботи на занятті. Викладач повинен враховувати індивідуальні особливості студентів. Занадто швидкий або повільний темп може привести до зниження ефективності засвоєння навчального матеріалу. Отже, викладач має відчувати коли і як змінювати темп, щоб учбовий час використати із максимальною користю, не втрачаючи зацікавленість

студентів;
– підвищити інтерес студентів до навчальної діяльності. Добитися цього можна кількома шляхами, наприклад, зміст, тематика, форми навчальної діяльності на занятті. Для мотивації студентів викладач може запропонувати їм самим визначити зміст, тематику і форми навчальної діяльності, де це можливо;
– спонукати до взаємодії та взаємопідтримки між студентами. Співпрацюючи в парах чи невеликих групах, студенти розвивають навички самостійної роботи, вчаться один у одного не сподіваючись на допомогу викладача [1, с. 24];
– розвивати креативне мислення у студентів шляхом створення проблемних ситуацій на занятті, виконання завдань на розвиток здібностей аналізу, синтезу, оцінювання;
– виконання обов'язкових та додаткових завдань. Таким чином, всі студенти виконують обов'язкові завдання, а ті, хто впоралися швидше, отримують додаткові завдання – це дозволяє залучити до роботи всіх студентів і збільшити час на виконання обов'язкових завдань для студентів, які мають більш низький рівень володіння іноземною мовою;
– доопрацювання навчальних матеріалів. Відомо, що більшість підручників орієнтовані на певний рівень володіння іноземною мовою. Отже, викладачу доводиться переглядати та змінювати матеріали, спрощуючи чи ускладнюючи їх в залежності від рівня студентів у групі;
– диференціювання домашніх завдань. Було б, безперечно, добре, якби студенти у різнорівневих групах отримували окремі, диференційовані завдання, що надасть додаткової впевненості у власних силах студентам, які мають середній і низький рівень володіння іноземної мови.

Підсумовуючи вищезазначене, можемо з упевненістю сказати, що окреслені підходи можна застосовувати до будь-якої студентської групи, оскільки кожен студент відрізняється своїми здібностями і рівнем знань. Кожна особистість потребує уваги та індивідуального підходу.

Література

1. Захарчук Н. В. Характеристика принципів комунікативного співробітництва в англомовному просторі / Н. В. Захарчук // Вісник ЧДУ. – 2013. – № 27(280). – С. 23-31. – (Серія «Філологічні науки»).
2. Bremner, S. Teaching a mixed ability class [Electronic resources] sources / S. Bremner. pdf. – Date of access: 20.08.2015.

УДК 54:37
Хоботова Еліна, Калмикова Юлія, м. Харків

ЕДИНСТВО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА ПО ХИМИИ В СРЕДНЕЙ И ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ

В статье показана необходимость совершенствования учебных программ по дисциплине «Химия» в средней школе и технических ВУЗах, создание общего комплекса обучения фундаментальной дисциплине. Показана необходимость сохранения предметных дисциплин в старших классах школы, так как именно базовый компонент обеспечивает качественное общее среднее образование.

Ключевые слова: *дисциплина «Химия», образовательный процесс, учебная программа, средняя школа, высшая школа.*

The article shows the need to improve the existing syllabuses for the discipline «Chemistry» in secondary schools and technical universities, and to creatie a common complex of fundamental discipline training. The necessity to preserve the subject disciplines for senior pupils of secondary schools is justified as they constitute the basic component that provides high quality secondary education.

Keywords: *«Chemistry» discipline, educational process, syllabus, secondary school, higher school.*

В последние годы конкурс в технические ВУЗы неуклонно растет, повышается спрос на инженерные специальности. Изучение химии для школьников, выбравших этот профиль и в дальнейшем техническую специальность, является необходимым. Химия важна для учащихся, выбравших физико-математический, технический, биолого-географический или другой профиль, после которого выпускники выбирают технические ВУЗы. В течение первых лет обучения в ВУЗе химия преподается в достаточном объеме, закладывается фундамент научно-технического образования инженера и технолога [1, с. 16].

Однако тревожным является тот факт, что в старших классах химия изучается в объеме 1–2 часа в неделю. Мириться с такой ситуацией нельзя. Подавляющее большинство студентов-первокурсников не сдавали химию как выпускной экзамен, не пользовались они и услугами репетиторов. Количество часов, отводимых на изучение химии в технических ВУЗах, колеблется от 100 до 500. Первокурсники изучают курс общей и неорганической химии (100–120 час.) в течение 1–2 семестров, по результатам которых они сдают экзамен. Содержание курсов предусматривает

значительное углубление и дополнение школьных знаний. Каждое ВУЗ имеет свои особенности при обучении. Они касаются химии металлов побочных подгрупп, химии растворов, различных материалов и сплавов, а также особых разделов химии, носящих прикладной характер (например, спецкурсы «Химия в микроэлектронике», «Органическая химия в инженерных ВУЗах» и т. д.) [2, с. 12–63]. При изучении микроэлектроники студентам необходимы прочные знания по химии. Развитие технологии интегральных схем – это совершенствование способов получения бездефектных кристаллов, а также разработка приемов изготовления элементов микросхем, создание изолирующих и контактных слоев. Для решения этих задач учащимся необходимы знания химии *p*-элементов.

Знание закономерностей органической химии в инженерных вузах может наглядно продемонстрировать студентам специфику проявления в химии ряда общенаучных принципов, что необходимо при подготовке специалистов по биохимии мембранных взаимодействий и других наукоемких направлений. Однако во многих технических ВУЗах курс органический химии не предусмотрен. Например, для студентов, обучающихся по специальности «Строительство», хотя знание основ органической химии необходимо будущему инженеру – строителю автомобильных дорог, так как большинство дорожно-строительных материалов по своему происхождению являются органическими веществами.

Особенностью изучения химии в технических ВУЗах является то, что этот процесс имеет свернутый характер. Большой теоретический материал необходимо изучить за достаточно короткое время при минимальном количестве лабораторных занятий. Для успешного усвоения химии студенты должны уметь решать различные задачи и самостоятельно работать с литературой. Большинство студентов инженерных специальностей испытывают сложности при изучении различных тем. Прежде всего, курсов общей и органической химии, химической термодинамики, кинетики и теории равновесия [3, с. 24–67]. Некоторые затруднения возникают у студентов при изучении темы «Строение атома». Нельзя не отметить следующий факт: студенты 1-го курса затрудняются даже назвать разделы химии, которые им менее всего понятны. Это лишний раз подчеркивает то, что первокурсники в целом с трудом ориентируются в дисциплине «Химия». У многих студентов подобные проблемы возникают именно из-за отсутствия базовых знаний и умений по химии в средней школе. Отсюда правомерно возникает сомнение в продуктивности курса химии в средней школе.

Преподаватели кафедр химии технических ВУЗов заинтересованы в совершенствовании качества химического образования в целом. Многие выражают готовность сотрудничать, отмечая, что между учителями общеобразовательных школ и преподавателями ВУЗов прервана связь. Полученные данные позволяют сделать вывод о необходимости более тщательной проработки курсов химии [4, с. 47–91]. Для этого необходимо сохранить минимальный объем: 2 час. в неделю в 10-х и 11-х классах. Для учащихся физико-математических школ целесообразно увеличить занятия химией до 3 час. в неделю.

В настоящее время средняя школа нацелена, главным образом, на подготовку к поступлению в ВУЗы. Таким образом, попытка подготовить учащихся к продолжению образования в ВУЗах вредит в первую очередь самим абитуриентам. Сохранение предметных дисциплин в старшей школе необходимо, ведь именно базовый компонент обеспечивает качественное общее среднее образование в школе.

Литература

1. Пак М. С. Теория и методика обучения химии : учебник для вузов / М. С. Пак. – СПб : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2015. – 306 с.
2. Чернобельская Г. М. Методика обучения химии в средней школе : учеб. для студ. высш. учеб. заведений. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 336 с.
3. Денбер С. В. Современные технологии в процессе преподавания химии: развивающее обучение, проблемное обучение, проектное обучение, кооперация в обучении, компьютерные технологии / С. В. Денбер, О. В. Ключникова. – М. : 5 за знания, 2007. – 112 с.
4. Полат Е. С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования / Е. С. Полат, М. Ю. Бухаркина, М. Ю. Моисеева, А. Е. Петров. – М. : Академия, 2001. – 272 с.

УДК 371.321:372.853:519.674 **Хребет Валерій, м. Київ**

ВІЗУАЛІЗАЦІЯ ПЕРЕТВОРЕНЬ ЕЛЕМЕНТАРНИХ ФУНКЦІЙ НА ЗАНЯТТЯХ З МАТЕМАТИКИ

У статті розглянуто можливості застосування сучасних інформаційних технологій в процесі підготовки слухачів підготовчих курсів до ЗНО на заняттях з математики. Наведено методику побудови «живих» графіків, пошуку та візуалізації розв'язків задач із параметрами з динамічними ілюстраціями до них.

***Ключові слова**: функція, графік, рівняння з параметрами, GeoGebra, інтерактивне середовище.*

The paper deals with possible implementations of modern information technologies in the process of training senior pupils for the EIT in mathematics. A method of constructing «live» graphs that includes searching and visualization of solving problems with parameters containing dynamic illustrations to them is presented.

***Keywords**: function, graph, equations with parameters, GeoGebra, interactive environment.*

Сучасне суспільство характеризується зростанням ролі інформаційних технологій практично в усіх сферах діяльності людини. Інформаційні ресурси стають більш доступними, вдосконалюються способи роботи з даними, змінюються форми отримання знань та обмін досвідом. Перехід до інформаційного суспільства змінює звичні уявлення: отримуючи інформацію з різних джерел, люди змушені вдосконалювати і контролювати свої знання. В іншому випадку їх здатності і вміння не відповідатимуть запитам реальності [1]. Інформаційні технології все більш активно впроваджуються й в освітні процеси, причому, комп'ютеризація навчального процесу стає одним з основних факторів організації викладання дисциплін природничо-математичних та інженерно-технічних спеціальностей. Сьогодні викладач має бути широко інформованою особистістю, яка надає пріоритет використанню в процесі навчання інформаційним технологіям, вміє будувати навчально-виховний процес з урахуванням інноваційних технологій, прагне до оновлення системи викладання, що націлена на підвищення мотивації учнів до навчання. Інформація стає базовою властивістю освіти з колосальними можливостями як для ефективної передачі знань, так і для кращого сприйняття матеріалу.

Про центральне значення проблеми викладання у розвитку інформаційного суспільства зазначено в документах ЮНЕСКО: «Навчання вже не може розглядатися як своєрідний ритуал лише першої половини людського життя, потрібні принципово нові підходи до навчального процесу, що виходять за традиційні рамки. Використання сучасних інформаційних технологій відкриває нові можливості навчання впродовж усього життя, поза межами часу і простору» [2, с. 9].

Сучасні світові тенденції, окрім інтенсивного розвитку інформатизації освіти, окреслюють нові проблеми: забезпечення проектування, розробка і впровадження якісних інформаційно-комунікаційних технологій навчального призначення, що задовольняли б не лише технічні та ергономічні вимоги, а й вимоги психологічної, педагогічної науки та дидактики [3, с. 49]. Використання комп'ютерної техніки на заняттях з математики наповнює його зміст знаннями з інших наочних областей, дозволяє демонструвати те, чого не може підручник. Тим самим з об'єкту вивчення математика перетворюється в засіб отримання нових знань. Комп'ютерні технології дозволяють проводити комплексну перевірку знань і умінь, яскраво і наочно подавати матеріал, економити час і підвищити продуктивність роботи викладача. Слід зазначити, що застосування інформаційних технологій при вивченні математики вимагає відповідної підготовки викладача, спеціального програмного і технічного забезпечення, вміння з ним працювати. Не зважаючи на досить значний досвід, накопичений у цій галузі, багато викладачів занадто обережно відносяться до можливості застосування комп'ютерів на заняттях з математики.

Існують різні типи занять з використанням інформаційних технологій: заняття-лекції, заняття-введення нового матеріалу, інтегровані заняття і т. д. На основі мультимедійних засобів використовуються нові можливості подання тексту зі звуком, візуалізацією, анімацією. Але, на наше переконання, найбільш продуктивним буде застосування комп'ютерної техніки на заняттях з математики при побудові графіків та дослідженні функцій, розв'язанні задач з параметрами, геометричних задач, контролю знань і умінь. Розвиток графічної культури учнів, передусім, читання графіків, встановлення властивостей функції за її графіком віднесено до головних завдань й у пояснювальній записці до навчальної програми з математики 10–11 класів ЗНЗ [4, с. 4–5]. Для сучасної молоді, інтегрованої в інформаційні ресурси, яка вже не уявляє своє життя без Інтернету, «візуалізована» інформація є звичною і найбільш природньою.

Сьогодні розроблено достатньо різноманітних пакетів прикладних програм з широким спектром графічного зображення математичних об'єктів, зокрема, побудовою графіків функцій, заданих у різних формах, в одній і різних системах координат. Серед інших можна відзначити як прості (Master function [5, с. 23], Function plotter, Advanced Grapher), так і більш потужні (Maple, MathCAD, Mathlab, Matematica) із значно розширеними графічними можливостями, у т. ч., анімаційними. Нажаль, у процесі вивчення математики у ЗНЗ використовується тільки незначна частина їхнього функціоналу. Програмний продукт, націлений на вивчення і викладання математики в середніх і вищих навчальних закладах, має бути з одного боку простим, а з іншого – універсальним, з відповідним набором

інструментів, які б дозволили створювати інтерактивні математичні моделі, що поєднують в собі конструювання, моделювання, динамічне варіювання та експеримент. GeoGebra і є таким вільним інтерактивним програмним забезпеченням, що написане на мові Java австрійським програмістом М. Хохенватером (2002). Воно ідеально підходить для використання в навчальному процесі, працює на більшості операційних системах і підтримує 50 мов (у т. ч. й українську) [6, с. 2]. Програмне забезпечення GeoGebra має міжнародні нагороди освітніх програм. Створено Інтернет-ресурси з використанням сучасних веб-технологій з метою обміну досвідом його користувачами. У 2008 р. засновано Міжнародний Інститут GeoGebra до основних задач якого входить навчання і підтримка вчителів, викладачів і студентів педагогічних вищих навчальних закладів, подальшій розвиток, вдосконалення і вільне розповсюдження пакета GeoGebra. В Україні діють два інститути: у м. Харкові та м. Чернігові, де розділяють його цілі і завдання, зокрема, розробляють нові й адаптують існуючі навчальні матеріали відповідно до українських освітніх стандартів [7, с. 7]. Цікавим і інформативним виявився спеціальний випуск журналу європейської сучасної освіти (European Journal of Contemporary Education), повністю присвячений використанню GeoGebra в навчальному процесі [8].

Програма GeoGebra дозволяє швидко і якісно будувати основні геометричні об'єкти, графіки, що ілюструють рух точки за умови, що її абсциса змінюється в певному інтервалі, вводити напряму рівняння з маніпуляцією координат. Однією з особливостей цієї програми є можливість накопичення демонстраційних навчально-методичних матеріалів – створення інтерактивних аплетів (applet).

Покажемо, як можна продемонструвати геометричні перетворення графіків елементарних функцій, тобто побудову графіка $y = af(bx + c) + d$, з відомого графіка функції $y = f(x)$

Як приклад, розглянемо комп'ютерну модель $y = k\,f(x)$. Для зміни параметра k виберемо інструмент «Повзунок», інтервал його значень [0,5; 2] та крок зміни $\Delta = 0{,}25$. Отримаємо графіки функції за різних значень k (рис. 1)

В електронному вигляді зміна значень параметра (за допомогою повзунка) спостерігається одночасно із відповідною зміною графіка функції. Причому такі дії можна виконувати як покроково (при вибраному конкретному значенні k) з необхідними роз'ясненнями, так й у динаміці (параметр k змінюється). Використання моделі буде ефективнішим, якщо запропонувати учням на заняттях провести самостійне дослідження, наприклад, моделі $y = sin(x) + a$ і аналогічних з метою засвоєння правил отримання графіків функцій:
$y = f(|x| + a)$, $y = f(x - a)$, $y = |f(x)| + a$, $y = k \cdot f(x) + a$, $y = f(x - b) + a$ із графіка функції $y = f(x)$. Ці ж завдання можна дати і як домашні.

Використовуючи готові графіки, викладачеві не важко демонструвати властивості відповідних функцій: проміжки монотонності, знакосталості, точки екстремуму, розв'язувати рівняння і нерівності, тощо, дає можливість учням (слухачам) знаходити нестандартні розв'язки.

Програми динамічної математики дозволяють за рахунок наочності, динаміки, а інколи і нестандартності, значно ефективніше засвоювати і методи розв'язання задач підвищеного рівня складності до яких відносяться рівняння та нерівності з параметрами.

Розглянемо використання можливостей GeoGebra на прикладі завдання № 34, включеного до ЗНО з математики у 2014 [9].

Знайдіть усі від'ємні значення параметра a при яких система має єдиний розв'язок.

$$\begin{cases} 2\sqrt{y^2 - 4y + 4} + 3|x| = 17 - y, \\ 25x^2 - 20ax = y^2 - a^2 \end{cases}$$

Якщо таке значення одне, то запишіть його у відповіді. Якщо таких значень кілька, то у відповідь запишіть їхню суму.

Розв'язання у середовищі GeoGebra. Побудуємо повзунок параметра a. Враховуючи умову $a < 0$, задаємо інтервал для a [–15; 0], $\Delta_a = 0{,}1$. У рядок введення записуємо рівняння:
$2*sqrt(y^2 - 4*y + 4) + 3*abs(x) = 17 - y$ (1) $25*x^2 - 20*a*x = y^2 - a^2$ (2).
Геометричним образом першого є чотирикутник, а другого – пара прямих.

Змінюючи параметр a, спостерігаємо за переміщенням прямих (2); при $a = -13{,}5$ маємо єдиний розв'язок системи (точка А, рис. 2). При $a < -13{,}5$ система розв'язків немає, а при $a > -13{,}5$ – розв'язків, більше одного. Як бачимо, геометричне моделювання дозволяє складні задачі розв'язувати легко, швидко, акцентувати увагу на елементах дослідження.

Використання на заняттях середовищ динамічної математики, таких як GeoGebra, змінює традиційні методики викладання, дозволяючи підвищити рівень зацікавленості учнів (слухачів) до предмету, тобто сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу, надає можливість зацікавити

предметом, який завжди вважають важким.

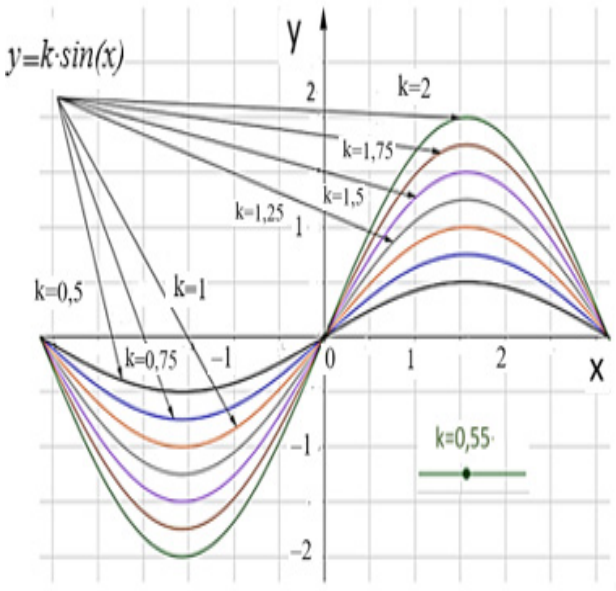

Рис.1 Графіки функції $y=k\cdot sin(x)$ в залежності від параметра k

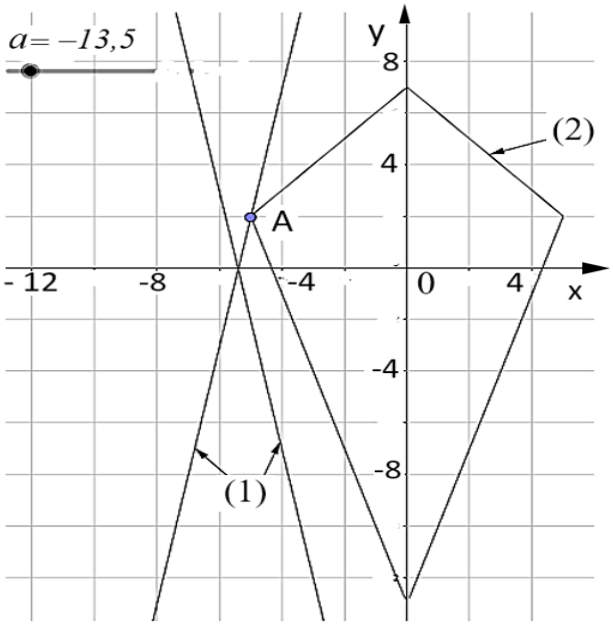

Рис. 2. Результат дослідження при $a = -13,5$

Література

1. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти : [монографія] / В. Ю. Биков. – К. : Атіка, 2008. – 684 с.
2. Information and Communication Technologies in Secondary Education: Position Paper [Electronic resource] // UNESCO. – Moscow : Unesco Institute for Information Technologies in Education, 2004. – 24 p. – Access mode : http://iite.unesco.org/pics/publications/en/files/3214616.pdf 22
3. Запорожченко Ю. Г. Стандартизація вимог до засобів ІКТ навчального призначення у міжнародному освітньому просторі / Ю. Г. Запорожченко // Інформаційні технології в освіті : зб. наук. праць. – Херсон, 2014. – № 20. – С 33–52.
4. Навчальна програма з математики для учнів 10–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Рівень стандарту [Електронний ресурс].– 2014. – Режим доступу : http://mon.gov.ua/content/Освіта/matem-st.pdf.
5. Маркова І. С. Типологія та структура уроків: від теорії до практики / І. Маркова // Математика в школах України. – Х. : Основа. – № 31–32. – С. 2 – 29.
6. Гречук Г. Використання інтерактивної апплети динамічної геометрії підчас вивчення теми «Функції і графіки» / Г. Гречук // Математика в школах України. – Х. : Основа. – № 29(471). – С. 2–8.
7. Ракута В. М. Інформаційні технології і засоби навчання [Електронний ресурс]. – 2012. – № 4(30). – Режим доступу до журн. : http://www.journal.iitta.gov.ua
8. European Journal of Contemporary Education [Електронний ресурс]. – 2013. – № 4. – Режим доступу : http://ejournal1.com.
9. УЦОЯО. Тестовий зошит з математики: ЗНО. – 2014. – 16 с.

УДК 028.42:37.091.21
Чепур Ольга, м. Київ

ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті розглядаються педагогічні особливості активізації пізнавальної діяльності студентів. Оскільки пізнавальний інтерес є невід'ємною частиною навчання і вагомим чинником його успішності, то він допомагає організувати сприятливішу, продуктивнішу пізнавальну діяльність студентів. Сам процес формування активності й самостійності передбачає певну спільну діяльність студентів і викладача. Активізація пізнавальної діяльності вимагає застосування різних методів, засобів, форм навчання, які спонукають особу до виявлення активності.

Ключові слова: *пізнавальний інтерес, пізнавальна активність, пізнавальна діяльність, інтерактивне навчання, мотив, навчальна мотивація.*

The article deals with pedagogical peculiarities of students' cognitive activity increase. Since cognitive interest is considered to be an integral part of learning and an important factor of its progress, it is

helpful in organizing more favourable and more efficient students' cognitive activity. The formation of learning activity and independent learning involves some sort of collaborative activities of students and the teacher. The increase of cognitive activity demands application of different methods, tecniques and forms of teaching that induce a person to act.

Keywords: *cognitive interest, learning activity, cognitive activity, interactive studying, motive, academic motivation.*

Кардинальні зміни в суспільстві, розвиток науки, комп'ютерних технологій, техніки й виробництва об'єктивно потребують змін в усіх сферах життя, у т. ч. – в освіті. Основною метою сучасної освіти є виховання всебічно й гармонійно розвиненої особистості, яка вміє оперативно, системно і послідовно освоювати нове знання та інформацію, самостійно та критично мислити, бачити проблеми та знаходити шляхи їх розв'язання. А головним результатом навчання повинен бути розвиток пізнавальної активності кожного студента, його інтелектуальних умінь, моральне та емоційне удосконалення його індивідуальності.

Спостерігається поступове зниження інтересу студентів до навчання, згасає загальний інтерес, що є основою пізнавальної активності. Виникає актуальна проблема в педагогічній науці – пошук нових засобів та шляхів активізації пізнавальної діяльності. Ця проблема є предметом серйозного психолого-педагогічного дослідження. Ми зупинимося на одному з його аспектів – підвищенні ефективності навчального процесу через розвиток пізнавальних інтересів юнаків, застосовуючи рольові ігри та проектні технології на заняттях іноземної мови.

Отже, проблема активізації пізнавальної активності на заняттях була і залишається однією із центральних у сучасній дидактиці. Значний вклад в її розробку внесли науковці В. Коменський, Я. Ушинський, Б. Ананьєв, М. Данилов, В. Корнеєв, М. Махмутов, І. Харламов, Т. Шамова, Г. Щукіна та ін. Проблемою ігрової діяльності займалися вчені М. Анікієва, Д. Ельконін, І. Носаченко, А. Співаковська. Навчально-виховні аспекти методу проектів висвітлювали у своїх роботах досліджували В. Буряк, Є. Полат, Л. Шепель, Г. Никитська.

Поряд із цим, поза увагою науковців залишається той факт, що саме по собі застосування методів активного навчання не може цілком гарантувати підвищення ефективності навчальної діяльності студентів. Лише за певних умов педагогічна технологія використання дидактичної гри та методу проектів може сприяти активізації пізнавальної діяльності. Саме тому, *метою статті* є вивчення психолого-педагогічних умов виникнення й активізації пізнавальної діяльності у студентів ВНЗ І–ІІ рівня акредитації.

Підхід до розв'язання досліджуваної нами проблеми потребував ретельного теоретичного психолого-педагогічного аналізу самих понять «пізнавальний інтерес» та «пізнавальна діяльність». Під навчальним пізнавальним інтересом розуміють «таке емоційне ставлення учнів до навчального предмету, що викликає бажання зрозуміти навчальний матеріал і стимулює захоплення цим предметом» [1, с. 37].

Проблема пізнавального інтересу висвітлена у працях багатьох відомих педагогів, зокрема Я. Коменського. У своїй роботі «Велика дидактика» він писав: «Яке б заняття ви не починали, потрібно перш за все викликати в учнів серйозну любов до нього, довести важливість цього предмета, його користь, приємність і що тільки можна» [2, с. 354].

Науковець І. Щукіна вважає, що інтерес виражається як вибіркова направленість психічних процесів людини на об'єкти і явища оточуючого світу; тенденція, потяг, потреба особистості займатися визначеною системою явищ, певною діяльністю, що приносить задоволення [3, с. 96].

Саме пізнавальний інтерес виступає найважливішим мотивом учіння, пізнання нового. Під його впливом розвивається інтелектуальна активність, удосконалюється пам'ять, розширюється увага, загострюється сприйняття. Деякі науковці (Л. Божович, В. Ільїн, А. Маркова, Л. Славіна, Г. Щукіна) виділяють такі стадії: цікавості, допитливості, пізнавального та теоретичного інтересу.

На стадії цікавості не виникає прагнення пізнати суть явища, його захоплює лише зовнішній бік явища. Стадія допитливості характеризується прагненням студента самостійно з'ясувати певні відомості про явище чи предмет. Наступна стадія – пізнавальний інтерес – інтерес до розкриття суті явища, встановлення причинно-наслідкових зв'язків. Вищий ступінь розвитку пізнавального інтересу – це стадія теоретичного інтересу, що супроводжується прагненням використовувати здобуті знання на практиці.

У залежності від ставлення особистості до характеру діяльності, яку вона виконує, можна говорити про її репродуктивну (виконавчу) або творчу активність. Такий підхід знаходимо в багатьох дослідженнях, де названі види розглядаються як її рівні. Д. Богоявленська та І. Петухова розглядають такі рівні інтелектуальної активності, в залежності від характеру пізнавальної діяльності суб'єкта:

1. Репродуктивний, нижня межа якого характеризується пасивністю, інертністю, відсутністю

інтелектуальної ініціативи: ті, що навчаються, залишаються, в основному, у рамках з самого початку знайденого способу дії.
2. Евристичний, котрий характеризується прагненням удосконалити дану діяльність, прагненням шукати нові засоби вирішення завдань.
3. Креативний, найвищий рівень інтелектуальної активності, який характеризується ініціативою в постановці завдань, у прагненні виявити причинні зв'язки та залежності, в умінні переходити до теоретичних узагальнень, коли емпіричні закономірності стають самостійними проблемами, об'єктом теоретичних досліджень [4, с. 33].

Умовою ефективності розвитку особистості є активність як риса, що виявляється в стані готовності і покликана до діяльності і як сама діяльність, що здійснювалась шляхом вибору найбільш оптимальних шляхів до досягнення мети. Розвиток пізнавальної активності відзначає формування потреби пізнавальної діяльності. Пізнавальна активність означає глибоку переконаність у необхідності пізнання, творчого засвоєння системи знань, що знаходить виявлення в усвідомленні мети діяльності, готовності особистості до енергійної діяльності і до самої безпосередньої пізнавальної діяльності.

У залежності від характеру пізнавальної діяльності суб'єкта, визначають рівні активності (І. Редьковець): репродуктивна активність, що характеризується готовністю успішно оволодівати готовими знаннями, активною діяльністю відповідного характеру; аплікативна активність, для якої характерна готовність до енергійної вибірково-відтворюючої діяльності; інтерпретована активність, яка відзначає готовність до енергійного тлумачення, роз'яснення, розкриття змісту будь-чого; продуктивна активність, для якої типова готовність до самостійного творення нового [4, с. 34].

Пізнавальна активність, що обумовлює інтенсивність і характер навчання, формується і проявляється у пізнавальній діяльності. Важливим стимулом формування пізнавальної активності є радість від відкриття у пізнанні, емоційне задоволення від результату власної пізнавальної діяльності. Якщо у процесі навчальної діяльності, що є основною у студентському віці, забезпечуються сприятливі особистісно-мотиваційні засади успішності навчання, то це у свою чергу інтенсивно впливає на розвиток пізнавальних психічних процесів особистості, набуття нею професійно значущих знань, умінь і навичок [5, 6].

Досліджуючи дане питання, ми провели аналіз рівнів пізнавального інтересу у студентів першого курсу технічних спеціальностей ККТЕ НАУ керуючись певними критеріями: пізнавальні потреби, пізнавальна активність та самостійність, кількість оцінок за певний проміжок часу, участь у навчально-виховному процесі, читання додаткової літератури, прагнення до творчого самостійного пошуку. Основним критерієм ефективності проведеного дослідження були показники сформованості пізнавальних інтересів учнів, на основі яких ми виділили таких 4 рівні (за Г. Щукіною):
1. Низький – пізнавальний інтерес має ситуативний характер і зникає відразу, як тільки перестає діяти подразник (проявляється у міміці і пантоміміці).
2. Середній – пізнавальний інтерес пов'язаний із зовнішніми ознаками об'єкту пізнання (задають питання типу «Що це?»).
3. Високий – пізнавальний інтерес пов'язаний із з'ясуванням причинно-наслідкових зв'язків, що пояснюють суть об'єкту пізнання (задають питання типу «Чому?», «Як?»)
4. Дуже високий – пізнавальний інтерес пов'язаний із прагненням студента поділитися одержаними знаннями із своїми товаришами.

Відповідно до цієї класифікації, ми визначили рівень розвитку пізнавальних інтересів студентів, поділивши їх на три групи: перша група – сильний, глибокий та стійкий інтересом (27 %), друга група – середній рівень розвитку пізнавальних інтересів (49 %), до третьої групи відносяться студенти зі слабким, неглибоким, нестійким пізнавальним інтересом (24 %).

Також ми змогли виділити особливості, ой властиві юнакам з певним рівнем розвитку пізнавальних інтересів. Студенти із сильним, глибоким та стійким інтересом відрізняються пізнавальним інтересом, направленим на предмет та проявляється в пізнавальній активності; надають перевагу складнішій навчальній діяльності (пошуковій, творчій); самостійністю в оволодінні необхідними уміннями для досягнення результату; активністю в роботі факультативу з предмета. Студенти із середнім рівнем розвитку пізнавальних інтересів проявляють активність, але не завжди; надають перевагу пошуковій роботі, але не завжди схильні до виконання творчого завдання; самостійно займаються розширенням свого кругозору, але не систематично, а епізодично. У студентів зі слабким, нестійким пізнавальним інтересом проявляється інертність думки та діяльності; інтересу до предмету не існує як такого, або він не усвідомлений; перевага надається задачам репродуктивного характеру, завданням за зразком.

Аналіз бесід та анкетування, що проводилися на початку та вкінці експерименту, дав підстави, щоб стверджувати, що застосування інтерактивних методів (зокрема рольові ігри та метод проектів) на заняттях англійської мови дало позитивний результат, у студентів підвищилася навчальна мотивація.

Згідно з нашими дослідженнями, стає актуальним питання дослідження психолого-педагогічних умов активізації пізнавальної мотивації вивчення іноземної мови у вищих технічних навчальних закладах, де цей предмет студенти вважають другорядним. Поняття «мотив» означає певну спонукальну причину дій та вчинків людини. Саме від мотивів залежить, що являє собою у психологічному плані та чи інша дія, який суб'єктивний зміст вона має для людини. Актуальність цього питання зумовлена тим, що мотив визначає, чим керується студент, коли виконує учбове завдання, заради чого він його виконує. Доведено, що зі збільшенням інтенсивності пізнавальної мотивації значно зростає час, який використовується для пізнавальної діяльності, а така мотивація є невід'ємним елементом проблемної ситуації [8, с. 23]. Тому, для формування у студентів пізнавальної мотивації, доцільно використовувати форми і методи активного навчання, що реалізують принцип проблемності у спільній діяльності викладача і студента.

Гіпотетично, підводячи підсумки проведеної роботи, нами визначено наступні педагогічні умови активізації пізнавального інтересу:

– створення ситуацій успіху на заняттях, проблемних ситуацій, що спонукають до активного розвитку мислення та запам'ятовування навчального матеріалу;
– врахування мети і завдання заняття, індивідуальні та вікові особливості, інтереси студентів;
– застосування інтерактивних методів, зокрема комунікативних ігор, що стимулюють розвиток мотиваційної та пізнавальної діяльності студентів та забезпечують стійкий інтерес до вивчення іноземних мов;
– застосування системи спеціальних вправ, що охоплює диференційовані завдання для самостійної роботи студентів; завдання на побудову власного висловлювання; узагальнення відомостей наприкінці вивченої теми у вигляді творчих проектів.

Представлений вищеузагальнений підхід до формування та активізації пізнавального інтересу потребує уточнення, конкретизації та перевірки на практичних заняттях з іноземної мови у ВНЗ та контролю сформованості пізнавальних інтересів після завершення експериментального навчання.

Література

1. Корнеєв В. П. Основи розвитку пізнавальних інтересів / В. П. Корнеєв // Рідна школа. – 1993. – № 5. – С. 36–40.
2. Коменський Я. А. Избранные педагогические труды : в 2-х т. – Т. 1. – М. : Педагогика, 1982. – 656 с.
3. Щукина Г. И. Проблемы познавательного интереса в педагогике / Г. И. Щукина. – М. : Педагогика, 1971. – 351 с.
4. Лозова В. І. Пізнавальна активність школярів : (Спецкурс з дидактики) / В. І. Лозова. – Х. : Основа, 1990. – 89 с.
5. Бойко Н. О. Дидактичні умови формування пізнавального інтересу у школярів : автореф. дис. … канд. пед. наук : 13.00.01 / Н. О. Бойко. – Х., 1999. – 20 с.
6. Розенберг А. Я. Розвиток пізнавальної активності старшокласників / А. Я. Розенберг // Радянська школа. – 1990. – № 7. – С. 55–61.
7. Маркова А. К. Формирование мотивации учения / А. К. Маркова, Т. А. Матис, А. Б. Орлов. – М. : Просвещение, 1990. – 192 с.
8. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зазюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос [та ін.] ; за ред. І. А. Зазюна. – К. : Вища школа, 2004. – 245 с.
9. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / О. М. Пєхота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська [та ін.] ; за заг. ред. О. М. Пєхоти. – К. : А.С.К., 2001. – 72 с.

УДК: 82 – 94 – Михайло Драй-Хмара (477) (045) **Черіпко Сергій, м. Київ**

ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЧОСТІ МИХАЙЛА ДРАЙ-ХМАРИ В КОНТЕКСТІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У статті розглядаються аспекти аналізу творчості Михайла Панасовича Драй-Хмари у різних контекстах сучасного вивчення української літератури: філософському, історичному, жанрово-родовому, психолого-педагогічному. Обгрунтовується, що саме контекстуальний аналіз життя і творчості письменника, як правило, буває корисним як для кращого з'ясування його світогляду, так і проблематики та аксіоматики його творів.

Проаналізовано роль контекстуального аналізу окремих творів (на прикладі ліричних віршів),

загальної творчості, світоглядних позицій, літературної критики та індивідуального стилю митця на формування у сучасного молодого покоління стійких життєвих цінностей.

***Ключові слова**: літературний твір, контекст, епоха, літературний аналіз, біографія письменника, тенденція, грані творчості, естетична модель, неокласицизм.*

The paper deals with some aspects of Mykhailo Dray-Khmara's works analysis in the various contexts of modern studies of Ukrainian literature: philosophical, historical, genre-generic, and pedagogic-psychological. The inference is made that a contextual analysis of the writer's life and work is, as a rule, helpful for better understanding of his world outlook as well as of the axiomatics of his works and the range of problems raised in them.

Also, the paper examines how the contextual analysis of the writer's selected works (with some lyrics taken as example), his general work, world outlook, critical literary practice, and individual style impact the cultivating of modern young people's stable life values.

***Keywords**: literary work, context, age, literary analysis, writer's biography, trend, sides of the work, aesthetic model, neoclassicism.*

Українська література як вид мистецтва, віхи життя і творчості окремо взятого того чи іншого письменника, окремий твір літератури (ліричний, драматичний чи прозовий) з одного боку завжди самодостатні, а з іншого – різними своїми гранями зіштовхуються з контекстом. Під контекстом, в широкому сенсі слова, мається на увазі вся сукупність явищ, пов'язаних з текстом художнього твору, але в той же час неналежних йому.

Розрізняють контекст літературний – включеність творів у творчість письменника, в систему літературних напрямів і течій; історичний – коли у творчості проглядається соціально-політичні обставини в епоху створення твору; біографічно-побутовий – коли до уваги беруться факти біографії письменника, реалії побутового устрою епохи, сюди ж відносяться і обставини роботи письменника над твором, а саме історія його написання.

Будемо певні, що зазначені види контексту мали і мають велику роль при вивченні творчості того чи іншого митця, але час не стоїть на місці. Сучасне вивчення української літератури потребує більш ґрунтовного контекстуального аналізу, що матиме на меті не лише осягнення контексту літературного, історичного та біографічно-побутового, а й такого, коли контекстуальні дані впливатимуть на формування естетичних смаків, гармонії внутрішнього світу, гартуватимуть характер та утверджуватимуть високі моральні цінності молодої людини. А це, звичайно, жанрово-родовий, філософський та психолого-педагогічний контексти, використання яких на заняттях української літератури допоможе постмодерно осягнути будь-яку історико-літературну епоху або життя і творчість будь-кого із митців.

Тож простежимо через призму нових видів контекстуального аналізу життя і творчість одного із найвизначніших митців доби «розстріляного відродження» Михайла Панасовича Драй-Хмари.

Традиційно зазначимо, що до проблеми видів контексту та їх аналізу у свій час звернулися і продовжують працювати відомі науковці, такі як: В. Гоманюк, О. Дикан, М. Кочерган, В. Яйцева, В. Марков, Л. Мірошниченко, І. Бурлакова, С. Єфремов, В. Дончик, Г. Сивокінь та ін.

Особиста доля М. Драй-Хмари спонукала дослідників трактувати його поезії в загальному дискурсі суспільно-естетичного контексту, в дискурсі творчості тих митців, які трагічно намагалися знайти спільний знаменник із кривавою добою, помилково вбачаючи в ній прогресивні риси можливого національного ренесансу. Ознаки індивідуального стилю розглядалися насамперед в загальних рисах, спільних чи наближених до тої чи іншої течії, групи, напрямку тощо.

Творчість М. Драй-Хмари охарактеризовано за формальними ознаками близького знайомства з неокласиками, оскільки з його представниками єднали поета і вченого спільні наукові інтереси, рівень інтелекту, належність до вже сформованої на той час мистецької інтелігенції, певне ігнорування, говорячи сучасними термінами, «тусовок» пролетарсько-мистецького молодняка на чолі з «генералами», на зразок С. Пилипенка, М. Семенка, як і тих, хто в мистецтві шукав «платформ» чи можливості служити певній ідеології. Тривалий час у його поезії критика вбачала спроби пошуків узгодити позицію ліричного героя віршів із характером доби, як це було властиве багатьом талановитим його сучасникам на чолі з талановитим М. Хвильовим. Панувала також тенденція контекстуального аналізу віршів митця апріорно заангажовано щодо певних означених параметрів. Даний аналіз відбувався, за словами науковця І. Дзюби «… з позицій неокласицизму» [1, с. 34]. Науковець Ю. Шерех, у свою чергу, наголошував про «модерне експериментаторство з лексикою в руслі естетики символізму» [2, с. 499]. З точки зору сучасного погляду на значення та роль контекстуального аналізу, приходимо до думки, що вагоме місце посідатимуть жанрово-родовий та філософський його різновиди.

Аналіз індивідуальних ознак художньої творчості митця, цілком зрозуміло, передбачає врахування загальних ознак певної течії чи напряму, в рамках чи під впливом яких здійснювалося їх становлення чи просто побутування. Одночасно уникнути поверхового розуміння й тлумачення допоможе саме розкриття інших, тільки митцеві властивих ознак. Тоді постає питання: а як бути читачеві? І тоді на допомогу приходить жанрово-родовий вид контекстуального аналізу, що найкраще допоможе зрозуміти індивідуальну поетику.

В основі поетики М. Драй-Хмари – декілька начал. Це дискурс інтелектуальний, творений мовознавчими студіями, наповнений лексикою слов'янських народів, світ класичної та європейської, насамперед французької поезії епохи символізму, котрим чарувався митець, а також класичної і модерної поезії, його власний духовний світ високоінтелігентної людини, народнопісенні традиції, перевагу котрих декларує письменник і практичною діяльністю, і поетичними рядками, нарешті розкішний світ української природи з його багатством золота і блакиті.

Весь цей світ ліричний герой вбирає, засвоює, переплавляє в оригінальну сув’язь власного творення, наповнює чуттєвим багатством, вираженим симфонією мотивів, переданим через оригінальні образи, розмаїття тропів, поетичного синтаксису, звукопису тощо. Яскраво це показує лексика поезій Драй-Хмари – особлива, новаторська, своєрідна. Вона не одразу була сприйнята критикою. Пошуки слова дістали хибне тлумачення простого експериментаторства, а не добору його виразності, пошуки способів тонко і адекватно передати багатий почуттєвий світ. Відчутна їх наявність, особливо й виразно, також народнопісенної генези поетичного слова М. Драй-Хмари насамперед цьому найбільше сприяє.

Ближче ознайомлення з поезією М. Драй-Хмари розкриває багато оригінальних граней індивідуального стилю, що дозволяє виявити інші джерела поетичного стилю загалом. Властиві поезіям М. Драй-Хмари чуттєві глибини імпресіонізму, мінлива химерна акварельна настроєвість символізму, формальні шукання модерністів, вслухання в «фанфари революції» та не завжди вдалі пошуки відповідних для цього лексем і образів. Все це поєднане в поезії М. Драй-Хмари в органічну сув’язь. Поет ніби перебуває в ненастанних шуканнях, коли кожен вірш не подібний до іншого, все пронизане наскрізь індивідуальними оригінальними рисами таланту, творить особливу своєрідну й неповторну естетику його поезій, – власний стиль М. Драй-Хмари, повністю зрозуміти який без контексту неможливо.

Питання про залучення контекстуальних даних до аналізу художнього твору вирішується неоднозначно. У ряді випадків поза контекстом взагалі неможливе розуміння літературного твору (так, більшість поезій митця вимагає обов’язкового знання історичного контексту – про трагічні події 30-х рр. ХХ ст.,– і біографічного – знання життя і творчості поета); в інших випадках залучення контекстуальних даних не є обов’язковим.

Також обов’язково потрібно мати на увазі те, що самі тексти ліричних творів містять у собі прямі або непрямі вказівки, до якого контексту слід звертатися для його правильного розуміння: так, в рядках з поезії *На горі розцвітає яблуня,*

розцвітає білим шатром.
Вітер їй: – Стережись! на звaблювання,
на чари твої – буруном!
А вже небо в квітчастих паволоках:
хмарна галич біду пасе.
Ой, ярує вітер в червоних таволгах:
як зірветься – весь цвіт знесе! метафори вказують на філософський контекст, а епітети визначають контекст літературний і т. п. [3, с. 47].

Дослідження творчості поета, зокрема через призму історичного контексту його творчості, підтверджує слушність судження про багатство джерел його індивідуального стилю, що живили й насичували його оригінальний талант. Так, думку про М. Драй-Хмару як неокласика висловлює Ю. Шерех, зараховуючи його до символістів, – «… допомагав їм підноситись над сучасним і перетоплювати злободенне у вічно-незмінне» [2, с. 341].

Однак, І. Дзюба аналізує поезію М. Драй-Хмари в дискурсі неокласицизму. Чуттєву наповненість, експериментальні пошуки слова як рису його поетики підкреслюють також відомі науковці Ю. Ковбасенко, М. Шудря, О. Томчук та ін.

Науковець та донька М. Драй-Хмари Оксана Ашер уникає однозначних означень, виділяючи в поезії батька насамперед контекстуальні основні мотиви, зазначаючи, що «у віршах превалюють мотив самотності з глибокою любов’ю до людини, природи та з героїчною поставою супроти ворожої дійсності» [4, с. 17].

Та системному аналізові контексти творів М. Драй-Хмари не піддавалися: відсутні дослідження з урахуванням нових теоретичних надбань. У трансдискурсивній, жанровій парадигмі світогляду, поетики, літературознавчих праць, публіцистики та мемуаристики більшість поезій М. Драй-Хмари, через призму контекстуального аналізу, не досліджені.

Однак ближчий погляд на його поезію дозволяє дійти висновку, що кожен із цих впливів не переважає, а гармонійно поєднується, під впливом власного оригінального обдарування набуває неповторних інваріантів. У тогочасному «кипучому» конгломераті ідейно-естетичних пошуків епохи «розстріляного відродження» збереження власного стилю є, за висловом Ю. Шереха, – «ознака небуденного таланту» [2, с. 506].

При детальнішому дослідженні світ поезії М. Драй-Хмари постає самодостатнім явищем. В основі його поетики – народнопісенні традиції, творче засвоєння класичної і модерної тогочасної поезії, особливо спадщини Л. Українки, М. Вороного та О. Олеся.

Тож приходимо до висновку, що поезія М. Драй-Хмари, яскраво відображаючи свою епоху в її позитивних і негативних ознаках, одночасно своїм вітаїзмом еволюціонує над часом, проектована, як справжнє мистецтво, у вічність. Це дозволяє трактувати поетичний стиль М. Драй-Хмари як своєрідне й неповторне явище, яке складає оригінальну сторінку в історію української літератури та дозволяє їй вести на рівних діалог із світовою культурою. Одночасно в процесі аналізу поезії М. Драй-Хмари формується стійке враження обірваності на злеті розквіту таланту, проглядається багатство її нездійсненого розквіту, а дозволяє усе це зрозуміти саме контекстуальний аналіз творчості: філософський, літературний, історичний та біографічно-побутовий.

Література

1. Дзюба І. Між культурою і політикою / І. Дзюба. – К. : Сфера, 1998. – С. 34.
2. Шерех Ю. Поезія Михайла Драй-Хмари / Ю. Шерех // Українське слово : Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст. (у 4-х кн.). – К. : Рось, 1994. – Кн. І. – С. 499, 506, 341.
3. Драй-Хмара М. Вибране / [упоряд. Д. Паламарчука, перед. І. Дзюби, прим. Г. Кочура]. – К. : Дніпро, 1989. – 542 с.
4. Ашер О. Передмова (Портрет Михайла Драй-Хмари: Біографічний нарис) // М. Драй-Хмара: Літературно-наукова спадщина. – К. : Наукова думка, 2002. – С 17.

УДК 37.06

Черкасова Лариса, м. Запоріжжя

ХМАРНІ ТЕХНОЛОГІЇ У СИСТЕМІ РОБОТИ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті розглянуто використання хмарних технологій в роботі загальноосвітнього навчального закладу. Описано формування єдиної шкільної інформаційної системи за допомогою Google Apps for Education та використання інформаційних технологій в системі управління навчальним закладом. Розглянуто можливості інтерактивного сайту «Віртуальна учительська» як інструменту організації ефективної взаємодії між учителями і адміністрацією навчального закладу.

Ключові слова: *хмарні технології, інформаційні технології, єдина інформаційна система, інфообмін, віртуальна вчительська, Google Apps.*

The paper deals with the use of cloud technologies in secondary school operation. The formation of a unified school information system based on Google Apps for Education and the use of information technologies in the school management system educational establishment are described. The possibilities of the interactive web-site «Virtual Teachers' Lounge» as a tool for effective co-operation between teachers and school administration are considered.

Keywords: *cloud technologies, information technologies, unified information system, data exchange, virtual teachers' lounge, Google Apps.*

Інформатизація освіти нині є необхідною умовою поступового розвитку суспільства. Вдосконалення інформаційних технологій займає важливе місце серед численних нових напрямів розвитку освіти. Воно націлене на розвиток шкільної інфраструктури, а саме на інформаційне середовище навчального закладу, що припускає впровадження і ефективне використання нових інформаційних сервісів. Одним з перспективних напрямів розвитку сучасних інформаційних технологій є хмарні технології.

Автор статті використовує досвід багатьох українських та зарубіжних вчених. Особливості впровадження хмарних технологій у навчально-виховному процесі досліджували зарубіжні вчені Дж. Рейх, Т. Даккор, В. Скот, А. Бодзін, Б. Шайнер Клейн, С. Вівер, Б. Ярмахов, Л. Рождественская та ін., вітчизняні науковці В. Биков, М. Жалдак, С. Литвинова, Н. Морзе, О. Ігнатенко, С. Семеріков, Н. Сороко та ін.

Формування єдиної шкільної інформаційної системи за допомогою Google Apps for Education.

Сучасне суспільство розвивається семимильними кроками і саме школа – та установа, що стоїть першою в ланцюжку серйозної освіти дітей, має бути «попереду планети усій». Саме в школі, прийшовши в перший клас, кожна дитина усвідомлює, що перед нею початок її дорослого серйозного життя, і саме в школі їй треба отримати освітню базу.

Ідея технічного оснащення школи не є новою. У сучасній школі наявна велика кількість техніки (комп'ютери, інтерактивні дошки, учбові комплекси і т. д.). З усією цією технікою сучасним учителям просто необхідно працювати. Ніхто не говорить про відміну класичних форм уроку, але впроваджувати нові підходи до навчання з використанням нового технічного забезпечення необхідно. Учень повинен бачити у своїй школі не «ворога», який учить його чомусь старому, а друга, що йде в ногу з часом. Так, у Балабинському НВК «Престиж» Запорізького району Запорізької області, з 2014 р. створено освітній простір нового покоління – навчальне електронне середовище «один учень – один комп'ютер». Де кожен учень має власний портативний комп'ютер – нетбук, що підключений до класної локальної мережі та Інтернету, з вільним доступом до освітніх ресурсів.

Головна мета уроків з використанням нетбуків – формування навчальної діяльності шляхом використання отриманих на традиційних уроках знань, умінь і навичок безпосередньо в інформаційно-комп'ютерному середовищі. При цьому організація таких занять не вимагає кардинальної перебудови навчального процесу, а його зміст ґрунтується на використанні дидактичних матеріалів типових навчальних програм 1–4 класів.

У 2015 р. розпочалось впровадження хмарних технологій в навчальний процес. Три педагога-ентузіаста Пересунько Тетяна Миколаївна – учитель української мови, Дегтярьова Маргарита Сергіївна – учитель початкових класів та Шевченко Тетяна Миколаївна – учитель математики, розпочали застосовувати у навчальному процесі сервіси Google та інші Інтернет технології.

У чому це виявилось: наявність власних сайтів (http://kalynoveslovo.wix.com/kalynoveslovo http://triplusdva.esy.es/), блогів (http://khmarynka.blogspot.com/); накопичення дидактичного матеріалу; створення тематичних доробок, наочності, допоміжних матеріалів до уроків; контроль і тестування учнів; проведення *on-line* конкурсів, олімпіад; обмін педагогічною інформацією з колегами; робота з батьками; доступність освіти учням, які за якихось обставин не можуть бути присутніми в освітньому закладі на уроках.

Але відійдемо безпосередньо від навчального процесу і розглянемо процес позаурочний. Навантаження сучасного вчителя настільки велике, що бракує навіть 24 години. Якщо людина, а в нашому випадку – вчитель, педагогічний працівник, зіштовхується зі зростаючим потоком нових завдань, то просто необхідно запропонувати йому новий зручний інструмент для оптимального їх вирішення з мінімальними трудовими затратами. Інакше, може виникнути ситуація, що кожен вибере для себе свій інструмент (виникне «різносортиця»), а то і не вибере взагалі нічого.

На педагогічного працівника планомірно навалюється інформаційне сучасне суспільство. І щоб оптимізувати роботу учителя, скоротити його затрати праці потрібен інструмент – сучасний, простий і зручний. Таким інструментом виступає проектування так званої бізнес-моделі облаштування будь-якої комерційної організації на внутрішній устрій інформаційного простору школи – створення єдиної інформаційної системи (ЄІС). Впровадження нової корпоративної структури у вже існуючу структуру дозволить посилити її, спростити обмін інформацією і зробити цю конструкцію гнучкою на стільки, на скільки можливо.

До нової (вдосконаленої) структури необхідно висунути ряд вимог (її характеристик): простота і зрозумілість новій людині в колективі і усьому колективу в цілому; гнучкість, що дозволяє легко проводити розширення і модернізацію; охоплення усього закладу (ніхто не повинен опинитися поза системою); готове рішення, що не вимагає початкового вкладення кінцевого користувача; надання кожному співробітникові набору гнучких легко засвоюваних інструментів для вдосконалення системи у рамках його повноважень; поетапне впровадження нових засобів і інструментів, для того, щоб різко не збільшити навантаження на персонал.

Для створення такої системи були розглянуті ряд готових продуктів, що могли бути узяті за основу. І ось 25.12.2015 р., на спільному засідання Педагогічної ради та Ради НВК затверджено план Проекту розгортання інформаційно-освітнього середовища на базі Google Apps для освіти. Вибір у бік «Google Apps» був зроблений через те, що багато педагогів вже активно використовують у своїй роботі сервіси Google. Для подальшої роботи зареєстровано доменне ім'я balabino-nvk.com.ua, яке «прив'язане» до сервісу «Google Apps». Усім учасникам створюються облікові записи зрозумілого виду прізвище або посада (у латинській транслітерації) @balabino-nvk.com.ua. Кожен співробітник отримує електронну поштову скриньку з ім'ям відповідного вигляду.

Виділяються пересічні множини користувачів, створюються групи з власними адресами

електронної пошти (адміністрація, класні керівники, психологічна служба, учителі середньої ланки, учителі початкової ланки та ін). Це дозволяє спростити інформаційні розсилки, розподіл рівня доступу і т. п. Корпоративна пошта дозволяє істотно спростити інформаційний обмін усередині організації.

Оскільки до пакету «Google Apps для освіти» входять більшість сервісів, що надаються компанією Google, педагоги отримали можливість зручної спільної роботи з документами за допомогою Google Docs, ведення власних календарів зайнятості, планування спільних заходів (у рамках сервісу Календар), синхронізація даних між комп'ютерами (на роботі і удома) за допомогою Google Drive.

Перехід до використання корпоративної пошти дозволяє масштабувати ЄІС, на її основі легко впроваджувати нові інструменти для оптимізації роботи. Створення і впровадження ЄІС процес досить тривалий, але плюси єдиної системи проявляються на кожному етапі впровадження. Співробітники школи щодня освоюють нові шляхи застосування різних інструментів у своїй педагогічній роботі.

Використання інформаційних технологій в системі управління навчальним закладом. Сучасна освітня установа як система стає більш складніша: зростає розмаїття зовнішніх зв'язків, відбувається ускладнення структури самого навчального закладу, динамічно міняється розмаїття завдань, що стоять перед освітньою установою. Успішна діяльність сучасних шкіл багато в чому залежить від того, якою мірою керівник і його заступники володіють інформацією, як швидко вони можуть її обробляти і доводити до відома учасників навчального процесу.

У зв'язку з цим, необхідно формувати систему управління на основі використання інформаційних технологій та здійснювати нові підходи до інформаційного забезпечення управлінської діяльності.

Нині впровадження ІТ в систему управління находить все більше застосування і набуває все більшого значення для вдосконалення управління роботою закладу, більше того, воно є ключем до рішення проблем, пов'язаних з підвищенням ефективності управлінської діяльності.

Серед ІТ, впроваджуваних в Балабинському НВК «Престиж» Запорізького району Запорізької області, значна роль належить автоматизації офісних операцій: корпоративна електронна пошта, факсимільний зв'язок, автоматизовані робочі місця, автоматизовані інформаційні системи управління, «хмарні технології» і технологічні можливості проведення он-лайн, відео-конференцій. Потужним інструментом автоматизації управління освітньою установою є Google Apps.

Google Apps – середовище, що надає такі засоби спільної роботи як: поштовий сервіс Gmail; клієнт обміну миттєвими повідомленнями Google Talk; календар Google Calendar; засоби для роботи з документами і електронними таблицями Google Drive; редактор сторінок від Google (що дозволяє швидко створити і опублікувати потрібну інформацію).

За допомогою сервісу Google Apps в закладі створена корпоративна електронна пошта. Усі користувачі відносяться до тих або інших груп, що дозволяє здійснювати інформаційні розсилки різним категоріям користувачів, коректно організовувати спільну роботу з документами та ін. Кожен співробітник може відноситися до декількох категорій користувачів (наприклад, одночасно класний керівник, член методичної комісії, член профспілки і співробітник початкової школи).

Крім того, застосування Google Apps для організації електронної корпоративної пошти дозволяє використати прозору загальну адресну книгу закладу.

Для повідомлень, що входять, від різних організацій створена окрема поштова скринька (секретар).

Служби Google Apps, зокрема Google Drive, дозволили вирішити проблеми недостатньої оперативності, децентралізованого зберігання документів, спотворення інформації в ході передачі від користувача до користувача, надали широкі можливості для спільної роботи над документами.

Для того, щоб виконати роботу з документами зручнішою і продуктивнішою для групи співробітників, доступні наступні можливості:

– управління версіями документу (проміжні версії документу створюються системою автоматично досить часто і, крім того, кожного разу, коли користувач зберігає документ; доступна функція порівняння двох вибраних версій, що дозволяє легко відстежувати зміни, що були внесені черговим редагуванням документу);

– управління доступом до документу (можна запрошувати користувачів системи до спільної роботи з документом, вказуючи, які права надаються користувачеві: тільки перегляд документу або редагування; влаштовувати чат для обговорення змін в документі, що будуть видимі усім учасникам обговорення; можливість публікації документу з постійною адресою, що дозволяє будь-якому співробітникові домена діставати доступ до документа, архівувати документи, що вже приведені в їх

фінальний стан, але ще можуть знадобитися).

З допомогою Google Drive співробітники можуть спільно працювати в режимі реального часу над документами, звітами, проектами. Робота організовується на рівні, достатньому для того, щоб працювати ефективно і швидко діставати доступ до загальної інформації.

Практика показує, що впровадження ІТ в систему управління навчальним закладом дозволяє впливати на ефективність управління, полегшує працю адміністратора. Переваги ІТ проявляються при обробці великих об'ємів інформації, проведенні моніторингу, складанні розкладу заняття та ін.

Використання в управлінській діяльності ІТ дозволяє: знизити трудові витрати на роботу з документами; зменшити час на ухвалення управлінських рішень; підвищити ефективність управлінського рішення; підвищити комунікативну (інформаційну) культуру управління.

Найбільш вірогідний шлях до успіху – особиста зацікавленість. Якщо керівник реально побачить, що його праця буде полегшена, а школа стане успішнішою, процес рушить, якщо ні – ніякі заклики не допоможуть.

Література

1. Биков В. Ю. Технології хмарних обчислень, ІКТ-аутсорсинг та нові функції ІКТ-підрозділів навчальних закладів і наукових установ / В. Ю. Биков // Інформаційні технології в освіті. – 2011. – № 10. – С. 8–23.

2. Литвинова С. Г. Хмаро орієнтоване середовище управління школою / Литвинова С. Г. // Міжнародний науковий конгрес «Інформаційне суспільство в Україні» : тези доп. – К. : Український Дім, 2013. – С. 64–66.

3. Сидорова Е. В. Используем сервисы Google: электронный кабинет преподавателя. – СПб : БХВ-Петербург, 2010. – 288 с.

УДК 676.054.74

Швець Іван, м. Кременець

ФІЗИКО-ХІМІЧНІ ТА ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОТРИМАННЯ ПОЛІМЕРКОМПОЗИЦІЙНИХ ПОЛІНАПОВНЕНИХ КЛЕЙОВИХ СИСТЕМ З КЕРОВАНИМИ ВЛАСТИВОСТЯМИ

У статті розглядаються фізико-хімічні та технологічні особливості поліметкомпозиційних полінаповнених клейових систем з керованими властивостями. Автор зосереджує увагу на описі особливостей розробки та створення клейових матеріалів, зокрема, нових композитів.

Ключові слова: *композиційні системи, полімеркомпозиційні покриття, композити, фізико-хімічні процеси, полімеркомпозиційні полінаповнені клейові системи.*

The article deals with physical-chemical and technological features of polyimer-composite poly-filled adhesive systems with controllable properties. The author focuses on the description of the peculiarities of the development and creation of adhesive materials, including new composites.

Keywords: *composite systems, polyimer-composite coatings, composites, physical and chemical processes, polyimer-composite poly-filled adhesive systems.*

Необхідність створення нових клеєвих композиційних систем викликано тим, що постійно зростають вимоги щодо властивостей матеріалів, у взаємозв'язку із умовами експлуатації, що стали більш жорсткішими в умовах сьогодення та виступають важливим фактором підвищення ефективності і подальшого розвитку провідних галузей техніки. В умовах сьогодення до властивостей клеєвих композиційних систем ставляться вимоги, що визначають їх експлуатаційну довговічність, зокрема: міцність, корозійна стійкість, зносостійкість, жорсткість, теплостійкість. Використанням матеріалів одного класу важко досягти бажаного результату і при цьому отримати комплекс необхідних властивостей. Це стає можливим лише шляхом створення композицій у яких використано комплекс різноманітних компонентів.

Окремі аспекти досліджуваної нами проблематики вивчали науковці І. Крагельський, А. Косторнов, П. Богданович, Є. Пащенко, Ф. Фабуляк, П. Стухляк, Є. Кальба, М. Братичак, П. Савчук [3, 1, 5, 6] та ін. Однак, враховуючи наявні дослідження з теми нашого дослідження, існує ціла низка проблем, які ще вимагають нагального вирішення, зокрема, серед них найбільш актуальною є проблема забезпечення надійного з'єднання наповнювачів і полімерної матриці для досягнення комплексу необхідних властивостей і гарантування працездатності матеріалу протягом заданого терміну експлуатації. Важливим аспектом виступає також систематизація досліджень щодо особливостей фізико-хімічних перетворень для забезпечення керованості процесів, що сприяють підвищенню ресурсу роботи, зокрема, отримання полімеркомпозиційних полінаповнених клейових систем з керованими властивостями. У зв'язку із цим, ми визначили наступну мету та завдання дослідження: проаналізувати та охарактеризувати фізико-хімічні та технологічні аспекти отримання полімеркомпозиційних полінаповнених клейових систем з керованими властивостями.

На даний час розробка та створення клейових матеріалів вимагає вирішення ряду складних завдань, пов'язаних з вибором компонентів, ступеня наповнення, режиму формування наповнених композитів у вироби. Найбільш широке розповсюдження, на даний час, в якості полімерної матриці отримали низькомолекулярні епоксиднодіанові смоли, що після полімеризації володіють достатньо високою тепло- та термостійкістю, адгезійною міцністю, малою гігроскопічністю, високою твердістю та зносостійкістю. Регулювання найважливіших фізико-механічних властивостей полімеркомпозиційних покриттів можливе завдяки модифікації (шляхом введення пластифікаторів) або комбінуванням різних матеріалів (наповнювачів) для створення композицій, де оптимально поєднуються властивості компонентів. Зауважмо, що саме використання певного роду компонентів дозволяє покращити еластичність полімерних матеріалів та знизити температуру їх полімеризації. Введення наповнювачів в полімерну матрицю дозволяє підвищити механічні та фізико-хімічні властивості самих композицій.

Прикметно, що однією із основних умов одержання композитів з високими фізико-механічними властивостями є забезпечення міцного і довготривалого зв'язку між компонентами і полімерною матрицею з мінімальними внутрішніми напруженнями. Це забезпечується правильним підбором компонентів, спеціальною їх підготовкою, підбором оптимального складу. Крім цього, характер взаємодії між компонентами в композитах визначає властивості одержаних матеріалів, так як наявність між ними межі поділу фаз призводить до створення поверхневого шару. Це призводить до зміни релаксаційних процесів в міжфазному шарі, зміни теплофізичних і інших властивостей гетерогенної полімерної системи [1, с. 22; 3, с. 28].

Процеси, що відбуваються на межі поділу фаз між полімерною матрицею і наповнювачем дуже складні та обумовлені різними й досить часто протилежно діючими факторами. Задля отримання композиційного матеріалу з високими експлуатаційними характеристиками необхідно, щоб забезпечувались наступні умови: максимально змочувати поверхні наповнювача полімерною матрицею, що можна покращити дією зовнішніх полів; утворювати фізичних, хемосорбційних і хімічних зв'язків між наповнювачем і матрицею; наявність у наповнювача поверхневих шарів з проміжними значеннями модуля пружності [1, 5, 6].

Армуючий ефект наповнювачів в полімеркомпозитах пов'язаний з їх орієнтуючою дією і переходом полімерів у стан поверхневих шарів біля поверхні наповнювачів. Композиційні матеріали на основі полімерів можна розглядати, як градієнтну систему, в якій наповнювач чергується з адсорбованими шарами полімеру. Дане положення підтверджується експериментально, тобто міцність композитів підвищується з ростом активності поверхні наповнювачів до певного максимуму, що відповідає гранично орієнтованому бімолекулярному шару в'яжучого компонента. Таким чином, фізико-хімічні процеси, що лежать в основі одержання полімеркомпозиційних матеріалів, є досить складними та вимагають подальшого дослідження. При вивченні цих процесі необхідно враховувати сукупність всіх факторів, що впливають на властивість композиту: хімічну природу полімеру і компонентів, фазовий та фізичний стан полімеру, адгезію полімеру до поверхні та режими формування матеріалу у вироби.

Важливу роль у регулюванні структурної сітки епоксидної матриці, досягненні термодинамічної, кінетичної та механічної сумісності інгредієнтів системи відіграє науково обґрунтоване введення структурно активних компонентів, а також ефективний зовнішній вплив на систему на різних етапах її формування. При цьому важливу роль відіграють силові фізичні й теплові поля, з допомогою яких змінюють структуру реактопластів і композиту в цілому. Залежно від етапу технологічного процесу, силовий вплив здійснюють як на стадії формування епоксидного композиту, на стадії його тверднення, так і на етапі експлуатації.

Вченими доведено, що попередня обробка полімерної матриці у магнітному полі, ультрафіолетовим опроміненням або ультразвуком дає можливість зменшити внутрішні напруження в системі, підвищити когезійну та адгезійну міцність матеріалу [4, с. 783–785]. Силові поля діють на рівні субструктури, змінюючи при цьому конформаційний набір молекул, що забезпечує створення оптимальної структурної сітки. Аналіз структури епоксидних олігомерів, оброблених у магнітному полі, свідчить про зміни ступеня зшивання за рахунок перебудови глобул молекул та утворення додаткових вузлів зшивання внаслідок зближення реакційноздатних груп під дією додаткового моменту, який розвертає макромолекули і зміщує їх вздовж градієнту поля.

Відзначимо, що обробка епоксидної композиції в магнітному полі є ефективною при використанні наповнювачів феро- та парамагнітної природи. При цьому відбувається орієнтація макромолекул реактопласту навколо частинок наповнювача внаслідок електромагнітної взаємодії диполів полімеру з магнітним полем. Це забезпечує формування в композиті орієнтованих шарів

в'яжучого з підвищеною адгезійною міцністю.

У роботах простежується думка про позитивний вплив ультразвукової обробки на структуру та фізико-механічні властивості епоксидкомпозитів незалежно від магнітної сприйнятливості наповнювача [2, 3, 5]. При цьому зафіксовано підвищення адгезійної міцності на 6–10 % та зниження внутрішніх напружень на 25–35 %. Ультразвукова обробка також прискорює процес тверднення системи внаслідок інтенсивного перемішування компонентів, що сприяє їх рівномірному розподілу в об’ємі композиту. При цьому відбувається краще змочування наповнювача внаслідок збільшення питомої площі поверхні дисперсних частинок, що призводить до зниження в’язкості обробленої ультразвуком (УЗ) композиції на 30 %. в порівнянні із необробленою.

Обробка композитів на стадії формування ультрафіолетовими променями призводить до руйнування ланцюгів макромолекул та утворення вільних макрорадикалів, здатних до хімічної взаємодії з поверхнею субстрату. Зокрема, авторами роботи експериментально зафіксовано підвищення адгезійної міцності епоксидного в’яжучого на 20 % [6, с. 128]. Опромінення дає позитивний результат у випадку обробки матриці без наповнювачів, що є бар’єром для проходження ультрафіолетових променів. На інтенсивність поглинутої енергії системи впливає товщина композиції, при збільшенні якої зменшуються кількість макрорадикалів та утворення додаткових вузлів зшивання через низьку здатність реактопласту пропускати промені. У світовій практиці широкого розповсюдження набули способи затвердіння епоксидних композитів із застосуванням струмів високої частоти, електронного опромінення та інфрачервоного нагріву. Науково доведено факт інтенсивного розвитку реакції синтезу і збільшення ділянок упорядкування у разі тверднення полімерного в’яжучого з використанням силових полів, порівняно з конвекторним нагрівом, що відбувається без якісної зміни кінцевих продуктів реакції. Це пов’язано з тим, що під впливом опромінення у процесі синтезу енергія активації сприймається молекулами безпосередньо, а не за рахунок теплопровідності системи. У композитів, оброблених такими полями, зафіксовано більшу міцність зв’язків між макромолекулами та високий ступінь завершеності хімічного процесу взаємодії, який досягають близько 100 %, порівняно з 88–95 % при термічному твердненні. Опромінення впливає на швидкість утворення активних центрів та інтенсифікує процес протікання фізико-хімічної взаємодії між складовими системи, а також відбувається вільний та послідовний вихід летких речовин, що істотно впливає на підвищення міцності.

Відзначимо, що у разі опромінення процеси прогріву та тверднення реакційно здатних олігомерів зміщуються, внаслідок чого час формування виробів скорочується у 10–20 разів. Радіаційне тверднення дає змогу точніше регулювати реакцію ініціювання полімеризації, швидкість й температуру процесу за рахунок зміни інтенсивності опромінення. Енергія, що потрібна для радіаційного тверднення, у 3–4 рази нижча, ніж при термохімічному впливі, що дає змогу значно скоротити енергетичні витрати [2, с. 150; 3, с. 28].

Широке застосування енергетичних полів дія структурування полімерних в’яжучих та формування наповнених систем в цілому зумовлене тим. що реалізація цих процесів не викликає технічних труднощів і може бути використане для виготовлення виробів будь-якої товщини. Найперспективнішим напрямком є застосування комбінованих методів тверднення, що включають термохімічну і фізичну обробку у різних поєднаннях.

Таким чином, науково обґрунтоване застосування фізичних і термічних полів при формуванні епоксикомпозитних систем суттєво сприяє покращенню функціональних характеристик ЕКМ, керованості процесів, а отже, їхній поведінці при експлуатації. Актуальним Перспективами подальших розвідок у зазначеному напрямку є визначення сукупної дії зовнішніх полів на покращення взаємодії на межі розділу фаз; дії фізичних полів на стадії структуроутворення при формуванні композитів у вироби, або при нанесенні покриттів.

Література

1. Букетов А. В. Фізнко-хімічні процеси при формуванні епоксикомпозитних матеріалів / А. В. Букетов, П. Д. Стухляк, Є. М. Кальба. − Тернопіль : Збруч, 2005. − 182 с.

2. Кашицький В. Н. Особливості обробки епоксикомпозитних композицій на стадії формування у фізичних полях / В. Н. Кашицький, П. П. Савчук // Наукові нотатки Луцького державного технічного університету : міжвуз. зб. − 2007. − Вип. 19. − С. 150−155.

3. Косторнов А. Г. Закономерности создания эпоксидных композиционных материалов с управляемыми свойствами / А. Г. Косторнов, П. П. Савчук // Материалы и покрытия в экстремальных условиях: исследования, применение, экологически чистые технологии производства и утилизации изделий : матер. V-й межд. конф., 22–26 сент. 2008 г. – К., 2008. – С. 28.

4. Родин Ю. П. Пространственное расположение елементов сетки компаунда ЭДТ-10 в слое,

граничащем с проводящей поверхностью − источником неоднородного постоянного магнитного поля / Ю. П. Родин, Ю. М. Молчанов // Механика композитных материалов. − 1990. − № 5. − С. 783−788.
5. Савчук П. П. Теоретичні засади створення епоксидних композитів з керованими функціональними властивостями / П. П. Савчук // Наукові нотатки Луцького національного технічного університету : міжвуз. зб. – Вип. 26. – Луцьк, 2009. – С. 286–295.
6. Стухляк П. Д. Підвищення властивостей епоксикомпозитних матеріалів при ультрафіолетовому випромінюванні / П. Д. Стухляк, В. І. Бадищук, І. В. Чихіра // Композиційні матеріали : тези доп. ІІІ Міжнар. конф. − К. : КПІ, 2004. − С. 128.

УДК 801.631.5

Швець Оксана, м. Кременець

КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «ПОЕТИЧНИЙ ТВІР» ЗА ДОПОМОГОЮ МЕТОДУ КОНТЕНТ-АНАЛІЗУ

Стаття відображає результати дослідження категорії «поетичний твір» на основі огляду психолого-педагогічних джерел, здійсненого за допомогою контент-аналізу. Автором узагальнено різноманітні підходи у змістовому розгляді, що дозволило уточнити досліджуване поняття, сформулювати визначення, яке, на нашу думку, відображає специфіку поетичних творів, враховує основні їхні ознаки щодо використання у дошкільному навчальному закладі.

Ключові слова: *поетичний твір, поезія, поетичне слово, поетичне мовлення, контент-аналіз.*

The article reflects the results of the term of «poetic work» study based on a review of psychological and pedagogical sources carried out using content analysis. The author summarizes various approaches in a semantic consideration, which allows clarifying the concept under study, formulate a definition which, in our opinion, reflects the specificity of poetic works, and taking into account their basic features to be used in preschool education.

Keywords*: poetic work, poetry, poetic word, poetic speech, content analysis.*

Процеси інтеграції в загальноєвропейський освітній простір зумовлюють нові вимоги до якості підготовки педагогічних кадрів у галузі дошкільної освіти. Вимоги сьогодення (Державна національна програма «Діти України», Концепція розвитку неперервної педагогічної освіти, Закон України «Про дошкільну освіту» (2016), «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр.) та практична реалізація Базового компонента дошкільної освіти (2012) вимагають пошуків сучасних підходів у підготовці фахівців означеної галузі у вищих навчальних закладах. Задля ефективної підготовки майбутнього вихователя дітей дошкільного віку до використання поетичних творів у процесі художньо-мовленнєвої діяльності, слід ознайомити їх із категоріальним аналізом поняття «поетичний твір», що слугує фундаментом для побудови власної роботи в зазначеному напрямку у сучасному дошкільному навчальному закладі. У дослідженні здійснено системний аналіз праць із витоків історико-педагогічної думки щодо використання поетичних творів у роботі з дітьми дошкільного віку. Пріоритетні аспекти роботи з поетичними творами відображено у дослідженнях вчених: Є. Фльориної (особливості роботи з художньою книгою, іграшкою, картиною, методики навчання дітей розповідання); Н. Карпинської (специфіка сприймання й розуміння дошкільниками художніх творів; робота з казкою, виховання в дітей оцінного ставлення до казкових героїв); М. Водолаги (розвиток зв'язного мовлення в театрально-ігровій діяльності); Н. Кирсти (збагачення словника дітей лексикою поетичних творів М. Підгірянки); Н. Маліновської (творче використання спадщини С. Русової); розвиток мовлення дошкільників засобами українського фольклору (Л. Березовська, Н. Луцан, Ю. Руденко,О. Трифонова, Л. Фесенко); розвиток образного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами поетичного гумору (І. Попова) та ін. [1, 5, 11]. Аналіз наукових джерел дає підстави стверджувати, що проблема професійної підготовки майбутніх педагогів у вищих навчальних закладах до роботи з використання поетичних творів у процесі художньо-мовленнєвої діяльності з дітьми дошкільного віку є актуальною. Водночас, незважаючи на значну кількість наукових праць з означеної проблеми, в яких розглядаються різні аспекти роботи вихователя дошкільного навчального закладу з поетичними творами із дітьми дошкільного віку, низка питань, пов'язаних з тлумаченням категорії «поетичний твір», залишається недостатньо вивченою.

Отже, актуальність проблеми, її наукове та практичне значення, наявні невизначені питання й зумовили *мету статті*: окреслити певний комплекс категорій та понять, що зумовлюють теоретичне обґрунтування поняття «поетичний твір» на основі застосування методу контент-аналізу та необхідність його впровадження професійну підготовку майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

У взаємозв'язку із метою статті, нами було виділено наступні *завдання дослідження:*

застосувати метод контент-аналізу щодо поняття «поетичний твір»; здійснити теоретичне обґрунтування результатів, отриманих за допомогою використання методу контент-аналізу; сформулювати визначення поняття «поетичний твір» за допомогою категорійного аналізу.

Слід відзначити, що згідно із вимогами до названого методу, була виділена цілісна системоутворююча одиниця аналізу, за яку приймалися певні частини тексту, що містили судження авторів про поняття «поетичний твір» як предмет дослідження. Системно-логічному аналізу підлягало судження з вираженими предикативними групами, які несуть конкретне змістове навантаження. При цьому в деяких випадках у самій змістовій одиниці виділялись окремі слова (наприклад: невеликий твір, мовна одиниця, образ, мова тощо), які мали певне значення й займали суттєве місце на даному етапі дослідження. Відзначені нами найпростіші одиниці класифікувались, а далі підраховувалась частота їх виявлення. Відмітимо, що за допомогою методу контент-аналізу ми проаналізували вживання та розгляд поняття «поетичний твір» в 111-и наукових джерелах (автореферати, дисертації, монографії, статті вітчизняних та зарубіжних фахових видань, найповніші тлумачні словники української мови, зарубіжні словники). Особлива увага приділялась науковим роботам різного виду за останні роки (2014–2016) Усього було виділено 54 найпростіших змістових елементи. Подальший розгляд вихідних джерел дав можливість виокремити 4 групи стійких ознак обраної категорії. Проведене нами дослідження дало змогу виявити різноманітність підходів у змістовому розгляді аналізованого поняття та довело складність його утворення. Логіко-системний та контекстуальний аналіз дозволив виокремити термін «поетическое проезвидение», яке чи не вперше був вжитий у дисертації О. Баумгартена «Философские размышления о некоторых вопросах, касающихся поэтического произведения» у 1735 р., що була присвячена введенню у науковий обіг поняття «естетика» і його обґрунтуванню. «Толковый словарь Ушакова» (1935–1940) подає наступне визначення слова «поетичний», а саме: піднесений, ідеальний; прикрашений фантазією, що є витвором уяви. У «Словарі української мови» (у 4-х т.) (1907–1909) збіг тлумачення «поетичний» (а, е) зі словом поетичній виражено змістовно у слові «поэтическій» [10, с. 248]. У «Словнику української мови» (в 11-и т.), (1970–1980 , «Словнику української мови» (в 11-и томах), «Найповнішому тлумачному словнику української мови онлайн», «Oxford English dictionary» подані такі значення слова «поетичний»: стосується до поезії; літературно-художній; який свідчить про творче обдарування, здібності, хист до поезії; прикм. до поет.; пройнятий, просякнутий поезією (у 4 знач.); який має підвищену емоційність; чутливий, тонкий, вразливий [9, с. 765]. У «Большой энциклопедии Нефть-Газа» «поетичний твір» трактується як невеликий твір, написаний римованою мовою, віршами. Варто відзначити, що попри наявність ряду наукових розробок, що стосуються поетичних творів, їх використання у роботі з дошкільниками, молодшими школярами (К. Любимова, А. Киндеркнехт, Н. Карпінської, Л. Гурович, О. Никифорова, Л. Берегової, О. Алексєєва, К. Шестипалова, І. Попової та ін.) жоден із наведених авторів не подає визначення поняття «поетичний твір». У наведених вище дослідженнях, вчені використовують терміни: «поетичні твори», «поетичне мовлення», «поетичне слово», останній з яких містить наступне тлумачення: це слово з живою і яскравою внутрішньою формою, основою словесного образу. Вчені визначають його як: «образ, втілений у словесній тканині літературно-естетичного об'єкта, створений із слів і посередництвом слів» (В. Виноградов); «мовну одиницю, що володіє властивостями поетичної мови, поза співвідношенням цієї одиниці з конкретним образним змістом» (М. Рудяков) [1, 3, 4]. Вчені А. Богуш, І. Попова у навчальному посібнику «Розвиток образного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами поетичного гумору» (2014) наголошують на тому, що «…інформація, закладена у поетичних рядках, повинна формувати у свідомості маленької дитини яскраві, зримі, конкретні образи, тобто незмінною умовою відбору поетичних творів є зображувальність і виразність художнього образу, оскільки в основі словесного відтворення лежить не тільки відображення образів і ситуацій, але й вираз почуттів дошкільника» [2, с. 39–40]. З вищевказаного слідує, що образність мовлення художніх творів, зокрема, поетичних, породжує поетичне мовлення. Ряд дослідників-лінгвістів по-різному тлумачать поняття «поетична мова». Зокрема, Г. Винокур вказував кілька її тлумачень: 1) стиль мови; 2) мова, наділена особливою поетичною експресією; 3) мова, зведена в ранг мистецтва. Учений відзначав, що слово в поетичній мові виступає як знак мистецтва і мотивується його законами, а не законами «практичної мови». Науковець В. Григор'єв подає наступне визначення: «Поетична мова – мова з настановою на творчість, а так як будь-яка творчість має естетичну оцінку, то це є мова з настановою на естетично значиму творчість».

Видання «Українська мова: енциклопедія» (2007) містить три визначення поняття «поетична мова»: 1) мова віршованої поезії, або віршована мова; 2) мова художньої літератури з її визначальною естетичною функцією; 3) система мовно-виражальних засобів, орієнтованих на досягнення ефекту

високого стилю, незвичного для буденного спілкування [7, с. 500]. Варто відзначити, що кожне слово поетичного твору виступає у тісному зв'язку одне з одним, завдяки цьому воно набуває особливої емоційності та виразності. З огляду на це, поетичні твори як частина (складова) поезії вважаються найскладнішим видом словесного мистецтва. Саме мова поезії, як і поетичних творів, вирізняється своїми художньо-естетичними якостями, а саме: барвистістю, красотою, виразністю. Поезія (від грецьк. poiësis – творчість) – художньо-образна словесна творчість [3, с. 540]. Зауважмо, що вживається воно і в переносному значенні як чарівність, привабливість, інколи навіть як синонім художньої літератури. Науковець О. Галич так трактує визначення поняття «фольклорна поезія»: «Поезією в широкому розумінні називають усю словесно-художню творчість. У такому значенні цей термін використовується, як правило, у тих випадках, коли, по-перше, йдеться не лише про індивідуально-авторську поезію, а й про усну колективно-авторську словесну творчість»; по-друге, термін «поезія» вживається як оціночний, коли хочуть підкреслити високий рівень художньої майстерності твору (як віршового, так і прозового). Поезія – насамперед віршована форма літератури. Фольклором називають особливий тип усної поетичної творчості, авторство якої визначається не індивідуально, а вбирає в себе поняття колективно-творчого підходу до розробки витворів мистецтва, автором яких вважається весь народ. Таку колективну форму творчості ще називають: народна словесність, усна поетична творчість, народна поезія» [4, с. 88–89]. Прикметно, що у багатьох проаналізованих вітчизняних та зарубіжних дослідженнях простежується думка, що поетичні твори допомагають дітям дошкільного віку виражати своє ставлення до почутого твору, використовуючи порівняння, метафори, епітети та інші засоби образного мовлення. Вченими акцентується увага на тому, що серед усіх літературних жанрів особливе місце займають поетичні твори, оскільки вони супроводжують процеси життєдіяльності дошкільника і мають відображати їх змістовий аспект і бути жанрово різноманітними та актуальними в кожній із ситуацій використання.

Проаналізовано та з'ясовано, що ряд науковців трактують поняття «поетичний твір» як «твір» (*Який?),* наділений значною кількістю характерних ознак (невеликий, емоційний, просякнутий поезією тощо) (32,41 %): В. Белінський, К. Ушинський, Є. Фльорина, О. Ушакова, П. Якобсон, С. Бухвостова, Л. Благонадежина, Я. Жабицька, Л. Рєпіна, Н. Гавриш, С. Жупанин, Р. Жукоська, Н. Кирста, В. Лейбсон, Г. Крегжде, А. Полозова, Н. Панкратова, І. Попова та ін. Поетичний твір (*Що?*): невеликий твір, мовна одиниця, образ, мова, поезія, слово (31,51 %): К. Ушинський, Є. Фльорина, П. Блонський, К. Теплов, Н. Карпинська, Л. Славіна, І. Дементьєва, М. Коніна, Н. Старовойтенко, Н. Маліновська, Л. Березовська, Н. Луцан, Ю. Руденко, О. Трифонова, Л. Фесенко, Н. Балацька, К. Хоменко, А. Богуш, Т. Котик та ін. Частка науковців (33,3 %) вважають, що пошук самого тлумачення «поетичний твір» є недоречним, оскільки варто підходити до його трактування, виходячи із значення таких двох слів «поетичний» та «твір», тому «поетичний» вони розглядають, як літературно-художній, пройнятий, просякнутий поезією, невеликий твір, який має підвищену емоційність, є тонким, вразливим; створений із слів з посередництвом слів тощо. Віднесені до цієї групи науковці розбіглись у поглядах на означену проблему на дві точки зору (*Задля чого*?) – 13,5 % та (*Яка*?) – 19,8 % − з погляду на те, для чого створений поетичний твір та якою мовою (В. Виноградов, М. Рудяков, Г. Винокур, В. Григор'єв, О. Галич, О. Алякринский, Є. Короткова, В. Назарець, Є. Васильєв та ін). З приводу такого тлумачення поетичних творів О. Смирнов відзначав, що «цікаве приваблює увагу само по собі, не вимагає від дитини майже ніяких вольових зусиль» [2, с. 41]. Сприймання поетичного твору в зазначеному контексті залежить від того, наскільки він є цікавим для дітей, оскільки, чим більший інтерес до побаченого, чим емоційніший зміст сприйнятого, тим міцніше збереження його в дитячій пам'яті. Отож, результати застосованого методу контент-аналізу дають змогу сформулювати наступне визначення: *поетичний твір у дошкільному навчальному закладі* – це художній твір, написаний римованою мовою, художній аналіз якого характеризується сукупністю засобів виразності й вдалого їх поєднання, що формує художньо-мовленнєву компетенцію особистості дошкільника. Під поетичними творами маємо розуміти не тільки віршовані твори українських поетів, але й усну поетичну творчість українського народу, зокрема, такі її зразки як скоромовка, лічилка, загадка, забавлянка, потішка, прислів'я, приказка тощо. На нашу думку, таке визначення поняття «поетичний твір» найбільш точно характеризує основні його ознаки. Означена нами категорія слугуватиме опорою для дослідження особливостей підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до використання поетичних творів у процесі художньо-мовленнєвої діяльності. Перспективними напрямками подальших досліджень у зазначеному напрямку ми вбачаємо експериментальне визначення рівнів готовності майбутніх вихователів дітей дошкільного віку до використання поетичних творів у процесі художньо-мовленнєвої діяльності на основі визначеного поняття «поетичний твір»; обґрунтування

структурно-функціональної моделі формування готовності до роботи з поетичними творами майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у процесі професійної підготовки та її експериментальна апробація у вищих навчальних закладах.

Література

1. Алякринский О. А. Поэтический текст и поэтический смысл / О. А. Алякринський // Тетради переводчика. − М. : Высшая школа, 1982. − Вып. 19. − С. 20−32.
2. Богуш А. Розвиток образного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами поетичного гумору : навч. посіб. / А. Богуш, І. Попова. – К. : Вид-й Дім «Слово», 2014. – 200 с.
3. Галич О. Теорія літератури : підр. / [О. Галич, В. Віталій, Є. Васильєв] ; за наук. ред. О. Галича. – [4-те вид., стереотип.]. − К. : Либідь, 2008. – 488 с.
4. Гавриш Н. Художня література в освітньому процесі: сучасні технології / Н. Гавриш // Дошкільне виховання. – 2011. – № 2. – С. 4−9.
5. Карпинская Н. С. Художественное слово в воспитании детей (ранний и дошкольный возраст) / Н. С. Карпинская. – М. : Педагогика, 1972. – 143 с.
6. Короткова Э. П. Художественная литература в образовательной работе с детьми старшего дошкольного возраста / Э. П. Короткова // Дошкольное воспитание. – 2001. − № 8. – С. 31−41; № 9. – С. 23−92.
7. Наукова школа академіка Алли Богуш : [монографія] / упоряд. А. М. Богуш. – К. : Вид-й Дім «Слово», 2009. − 525 с.
8. Oxford English dictionary / prepared by J. A.Simpson, E. S. C. Weiner. – Vol 14. – Rob-Sequyle, 1989. – 1385 p.
9. Словник української мови в 11-и томах. – Т. 6. – 1975. − С. 765.
10. Словарь української мови в 4-х томах / упоряд. Б. Грінченко. – Т. 3. – С. 248. – Режим доступу : http://hrinchenko.com/slovar/znachenie-slova/41680-poetychnyj
11. Ушинський К. Д. Твори в 6-и т. / К. Д. Ушинський. – Т. 2. – К. : Радянська школа, 1955. – С. 270.

УДК 130.2:316;316.3 **Шевченко Віта, м. Київ**

ГРОМАДЯНСЬКІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО СПЕЦІАЛІСТА

У статті розглядаються шляхи формування громадянськості української молоді у процесі формування особистості молодшого спеціаліста на уроках дисциплін гуманітарного циклу.

Ключові слова: *громадянськість, молодь, громадянин, суспільство, свідомість, мораль.*

The article deals with ways of creating civicism of Ukrainian young people in the process of shaping the personality of a junior specialist at humanities lessons.

Keywords: *civicism, youth, citizen society, consciousness, morality.*

Під час здійснення активного поступу демократизації в державі, не дивно, що сучасні тенденції розвитку українського суспільства, як зазначає О. Сухомлинська, висунули на передній план не тільки педагогічного, а й усього громадського життя проблему громадянськості як якості суспільства і особистості [4, с. 22].

Проблемі формування громадянськості присвячено чимало наукових досліджень українських вчених. Найбільш всебічно це питання розглянуто у наукових працях таких видатних педагогів, філософів, психологів, викладачів, як: І. Бех, І. Жадан, І. Іванчук, Л. Крицька, О. Пометун, О. Сухомлинська. На розв'язання проблеми громадянськості української молоді спрямовані наукові дослідження ще й українських науковців навчальних установ. Щоб не стояти осторонь цієї складної проблеми, і ми вирішили провести серед студентів коледжу соціологічне опитування стосовно того, як вони розуміють громадянськість української молоді. Адже саме студенти (та й учні) і формують її. Вони – наше майбутнє, тож кому як не їм відповідати на це питання.

Метою нашого дослідження є: з'ясувати, що таке громадянськість та які складники мають становити громадянськість українського громадянина XXI ст.

Для з'ясування цього питання нами поставлені такі цілі: з'ясувати роль у розвитку нашої держави визначення громадянськості, як суспільного явища; проаналізувати наявні в педагогічній літературі методології з теми, що розглядається; обкреслити можливі проблеми та шляхи їх вирішення; шляхом опитування студентів з'ясувати їхнє володіння поняттями, що розглядаються.

Що ж таке громадянськість? Громадянськість – духовно-моральна цінність, світоглядно-психологічна характеристика людини, зумовлена її державною самоідентифікацією, усвідомленням належності до певної країни. Складовими громадянськості є знання, переживання та вчинки. Проблема громадянськості не нова, вона має тривалу історію. Ідеальний громадянин ідеальної

держави, на думку видатних представників античності, це той, для кого головне в житті – служіння державним інтересам. Пріоритетне місце в наборі громадянського виховання античні філософи віддавали моралі, яку направляли на служіння державі, а не суспільству. У середні віки ідеї античності були зневажені, адже вся увага громадян була зосереджена на служінні церкві. І лише з приходом епохи Відродження особистість стає вільною і дістає право на загальнолюдські повноваження. Результатом громадянського виховання в цей період стала гармонія інтересів особистості і суспільства.

Думка німецького філософа І. Канта, який вважав, що у громадянському вихованні необхідно виходити із загальнолюдських цінностей, які зближують людей різних національностей, є слушною й у XXI ст. [1, с. 48]. Чому? Та тому, що ці категорії є спільними не лише для представників однієї держави чи одного відрізку часу або одного життєвого простору – вони є інтернаціональним набором кожної людини планети Земля.

Однак хтось зможе заперечити вище означене твердження. Чому? Все дуже просто. Сьогодні ми все частіше звинувачуємо молодь у пасивності в житті суспільства, в аморальності, бездуховності, прагматизмі, прагненні до матеріального достатку, зневажливому ставленні до дотримання законів. Багато з цих нарікань справедливі, але молоде покоління стикається з безліччю проблем, які ускладнюють формування у них такого явища як громадянськість.

Досліджуючи цю проблему, ми переконалися, що посилення бездуховності, падіння освітнього і культурного рівня підростаючого покоління, а також падіння ролі освіти і явна недооцінка значення виховання – це є низкою причин, що актуалізують проблеми громадянськості молоді XXI ст. І ми переконані, що громадянськість особистості, як один із головних критеріїв і результатів громадянського виховання, мають включати моральну, політичну та правову культуру, почуття власної гідності, внутрішню свободу і, водночас, вболівання за суспільні ідеали, за пріоритети держави, благо свого народу і його дружні взаємини у світовому співтоваристві.

Вважаємо, що найважливішою складовою громадянської свідомості є моральність особистості. Вона має містити такі гуманістичні риси як: доброта, увага, чуйність, милосердя, толерантність, совість, чесність, повага, терпимість до людей, повага, та любов до своїх батьків, роду. Ці ж якості також визначають культуру поведінки особистості.

Сучасна молодь сприймає всі ці складники, як компоненти етичних та моральних норм, але, при цьому, опускає значення громадянськості. Названі якості ми відносимо безпосередньо до себе, а не ідентифікуємо їх як прикметники кожного і скрізь. Ми називаємо багато ознак, що характеризують нас (совість, гідність, обов'язки, права і т. д), але нерідко ми не знаємо, що ці ознаки означають. Стереотипно склалося, що чим більше ознак ми назвемо, тим позитивнішими будемо у своїй соціальній групі. Проте останні два десятиліття показують, що наша моральність і громадянськість звужуються лише до переведеннz бабусі через дорогу і здатністю поступитися місцем у громадському транспорті (чого у XXI ст. не працює і 50 % української молоді).

Оскільки молодь та студентство, зокрема, визначає соціальний клімат, своєю активністю і рухливістю впливає на нові соціальні і політичні явища і процеси, вивчення студентства, як особливої соціальної групи, є важливим пріоритетом держави. За роки незалежності в Україні виросло нове покоління молоді, яке сформувалося в умовах ринкової економіки, нових виробничих відносин, принципово іншої ідеології. Через призму конкретного життєвого досвіду студенти засвоюють цінності праці, власності, духовності, високої культури, гуманізму та моральності. Саме в студентські роки якнайкраще усвідомлюються і засвоюються основні пріоритети і цінності, що в подальшому житті скеровують діяльність і формують ту саму громадянськість.

Ось для того, щоб дізнатися, які ж пріоритети визначає перед собою молодь двадцять першого століття, ми й провели опитування серед студентів нашого коледжу. Поставивши студентам І–ІІІ курсів питання стосовно того, які пріоритети вони перед собою визначають, ми не дізналися нічого нового. Незалежно від того, в якому столітті ми живемо, пріоритети для людини з початку її існування і до сьогодні залишаються сталими, а саме: родина, кар'єра, освіта, самоосвіта, хобі, оволодіння морально-етичними якостями, поодинокими є бажання студентів виїхати за межі рідної Батьківщини. Однак, якщо студенти 3-го курсу майже із 100 % впевненістю знають, чого хочуть, то із 31-го студента І курсу 7-м лишилось осторонь, вважаючи за краще написати «не знаю» або ж проігнорувати питання. Подібно зробили і 5-ть студентів ІІ курсу із 24, але тут були ще й такі «оригінали», які за пріоритет для себе визначали сон, споживання їжі та ігри.

Зреалізовують студенти поставлені пріоритети теж звичними для людства шляхами. Це навчання, самоосвіта, знаходження потрібних контактів, робота над собою. Принаймні, так намагаються робити 63 студенти із 79 опитаних.

Для посилення тенденцій громадянськості важливим є забезпечення у студентської молоді в процесі навчально-виховного становлення умов, які б сприяли розвитку громадянської свідомості, поступовому розширенню можливостей усвідомлення сутності соціально-політичних понять у сфері громадянськості. Серед цих умов найважливішими є забезпечення високої розумової активності молодих людей, розвитку в них критичного мислення і, водночас, конструктивності; використання пізнавальних та виховних можливостей, громадянської спрямованості при вивченні навчальних дисциплін, оволодіння науковою історичного інформацією про те, що спричинило періоди державності в Україні та втрати останньої; забезпечення єдності розумового розвитку з розвитком емоційно-вольової сфери та поведінки студентів.

Отже, починати необхідно, на нашу думку, з формування самоповаги дитини, почуття власної гідності. Ці якості формуються лише як результат зовнішньої поваги до дитини, усвідомлення її значущості, що проявляється через призму вимог принципів гуманізації. Філософ І. Гердер [6, с. 266], який одним з перших сформулював ідею культури та оформив її концептуальну побудову, вважав, що культура і гуманізація співпадають, є тотожними за своєю суттю, хоча П. Сапронов [6,с. 848], вважає, що цей підхід німецького мислителя на сьогодні є наївним.

Людина, яка усвідомлює своє «Я», має почуття власної гідності, завжди буде шанобливо ставитися до себе, свого фізичного і морального здоров'я і ніколи не дозволить собі принизитися до втрати людського обличчя, не допустить у своє життя шкідливих звичок, що можуть зруйнувати її «Я». Така людина завжди буде з повагою ставитися до оточуючих людей, вона завжди буде намагатися стати спеціалістом високого рівня у своїй професії, і така людина буде справжнім громадянином своєї держави.

Нами не може бути звернено увагу і на культуру спілкування, що є одним із вирішальних чинників у налагодженні соціальних контактів. Вона не має нічого спільного з безкультур'ям. Висока культура – це гармонія професійних знань, комунікативних і морально-психологічних можливостей, які залежать від інтелектуально-культурних здібностей особистості, що перебуває у стані взаємодії.

Аналізуючи особливості студентського життя варто зауважити, що, зі студентами, які не мають достатньої відповідальності та обов'язків, важко говорити про дисциплінованість. Регламентоване розуміння поведінки приходить з початком трудової діяльності і забезпечення свого прожиткового мінімуму.

Узагальнюючи, визначимо напрямки особистісно-орієнтованого підходу до сприяння становленню громадянськості української молоді як процесу – інформаційний, ціннісно-орієнтований, установчо-нормативний. Особистість перебуває на лінії оптимального розвитку тоді, коли вона, по-перше, вбачає сенс у тому, що відповідає громадянським ідеалам (і до чого, водночас, у неї є можливості) і, по-друге, має розвинені відповідні риси характеру, знання і вміння, що дозволяють домогтися поставленої мети, реалізувати себе у своїй країні, індивідуально втілюючи потенціал свого народу.

Найважливішим виявом громадянськості молоді є розуміння власної значущості і гідності, розуміння власних можливостей впливати і змінювати середовище.

Запитаймо у себе, а чи знає наша молодь, що таке громадянськість і які складові громадянськості має становити українська молодь? Скажемо, що знає? А відповідь на це питання ми перевірили. Так, нами було проведене опитування серед студентів 3 курсів різних груп. Ми поставили їм всього 4-и питання. Два уже розглянули вище, а ще 2 – ось: 1) що таке громадянськість? та 2) які складові має становити громадянськість української молоді?

Із 31-го студента І курсу лише 8 дали приблизне визначення, що ж таке громадянськість; 16 – намагалися по-своєму написати визначення і 6 – лишилося осторонь, чесно зізнавшись, що не знають. Із двома питаннями справилося більшість студентів і лише 6 вирішили йти шляхом найменшого опору – написали, що не знають. При цьому громадянськість української молоді, на думку І курсу, має становити ледь не весь спектр морально-етичних норм. Із 24 студентів ІІ курсу лише 4 знали, що таке громадянськість. Ще 4 спробували відповісти, як вони вважають за правильно, але, як не прикро, 16 студентів навіть не спробували написати хоч щось або ж вирішили не турбувати свою пам'ять пошуком потрібної відповіді. З двома питаннями справилося 7 студентів, а решта лишились осторонь.Студенти ІІІ курсу не були у цих відповідях оригінальними – з 24 студентів правильну відповідь дали – 6, 11 відповіли так, як вони вважали за потрібне. І знову ж 7 лишилось осторонь. З відповіддю на друге питання студенти 3-го курсу нічим не відрізняються від своїх попередників. Як і І–ІІ курси, вони визначають громадянськість молоді як можливий перелік морально-етичних характеристик громадянина.

З отриманих результатів ми можемо зробити висновок, що меншість студентського масиву

може оперувати, здавалося б, знаними поняттями. Але не це погано. Гірше те, що є студенти (і не малий відсоток), яким це взагалі байдуже і вони навіть не намагаються зробити спробу зрозуміти те, що знаходиться за межами їх світоіснування, їх свідомості. Адже саме вони будуть формувати наше і своє майбутнє, а якщо їх не цікавить нічого, окрім свого тісного світу зараз, то яке майбутнє вони нам запропонують потім?

На нашу думку, майбутнє саме за такою молоддю, яка не боїться робити спроби, помилки, можливо, падати, але, при цьому, підніматися, робити висновки і робити спробу знову.

Отже, наші дослідження дали такий результат: сучасна молодь потребує допомоги у формуванні готовності до життя у відкритому, демократичному, європейському просторі, соціальної активності, громадянської компетентності, усвідомленні своєї ролі в житті та впевненості в тому, що вона може позитивно впливати на зміни в соціумі. На вирішення цієї проблеми спрямована робота всіх державних ланок, перш за все – освітньої системи. Саме тому, проблема громадянського виховання має знаходитися в центрі уваги всіх педагогів Промислово-економічного коледжу НАУ, бути метою поступового спрямування підростаючої особистості до вибору громадянських цінностей, стимулювання її бажання самовдосконалюватись, підготовки її до повноцінного життя у громадянському демократичному суспільстві.

Література

1. Кант І. Критика практичного розуму. Переклад з німецької І. Бурковського. – К. : Юніверс, 2004. – 240 с
2. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності: Проект // Педагогічна газета АПН. – 2000. – № 6. – С.4-8.
3. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. – К., 2001. – С. 3.
4. Сухомлинська О. В. Ідеї громадянськості і школа в Україні // Шлях освіти. – 1999. – № 4. – С. 20–25.
5. Чорна К. І. Основні пріоритети у вихованні національної самосвідомості і громадянської культури старшокласників // Педагогіка і психологія. – 1994. – № 1. – С. 125–132.
6. Encyclopedia of Philosophy. II. Edition. (ed. in chief Donald M. Borchert) Detroit a.o. : Macmillan Reference, Thomson Gale, 2006. – Vol. 1–10.

Відомості про авторів

Алієв Октай Керимович, викладач кафедри філософії та суспільних наук Приватного вищого навчального закладу «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Ю. Бугая, м. Київ

Анненков Віктор Петрович, кандидат педагогічних наук, професор Національного авіаційного університету, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, м. Київ

Анпілогова Тетяна Володимирівна, старший викладач кафедри іноземних мов за фахом Навчально-наукового Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ

Анфілова Аліна Геннадіївна, учитель інформатики та інформаційних технологій Авіакосмічного ліцею імені І. Сікорського Національного авіаційного університету, м. Київ

Балицька Валентина Олексіївна, кандидат фізико-математичних наук, доцент Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, м. Львів

Башманівська Любов Андріївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дидактичної лінгвістики та літературознавства Навчально-наукового інституту філології та журналістики Житомирського державного університету імені І. Франка, м. Житомир

Безсмертна Вікторія Ігорівна, асистент кафедри соціальної педагогіки та педагогічної майстерності Навчально-наукового інституту філології та журналістики Житомирського державного університету імені І. Франка, м. Житомир

Березнікова Наталія Іванівна, старший викладач кафедри іноземних мов і прикладної лінгвістики Навчально-наукового Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ

Біляковська Ольга Орестівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної та соціальної педагогіки Львівського національного університету імені І. Франка, м. Львів

Бобро Тетяна Михайлівна, учитель фізики загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 4, м. Канів, Черкаська область

Бруяка Ольга Олегівна, кандидат технічних наук, доцент, начальник навчально-методичного відділу Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету, м. Київ

Бугайов Олександр Євгенович, кандидат технічних наук, доцент кафедри базових і спеціальних дисциплін Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету, м. Київ

Волкова Елеонора Михайлівна, учитель математики, учитель-методист спеціалізованої школи № 12 м. Конотоп, Сумська область

Воробйов Леонід Михайлович, директор загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 2, м. Енергодар, Запорізька область

Гагола Оксана Іванівна, вчитель географії, заступник директора з виховної роботи Великолазівської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів, Ужгородський район, Закарпатська область

Гордієнко Катерина Олександрівна, студентка 4-го курсу Промислово-економічного коледжу Національного авіаційного університету, м. Київ

Грибан Галина Василівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дидактичної лінгвістики та літературознавства Житомирського державного університету імені І. Франка, м. Житомир

Грищенко Олександра Петрівна, старший викладач кафедри правових дисциплін Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Шевченка, м. Чернігів

Грищенко Світлана Владиславівна, доктор педагогічних наук, доцент Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Шевченка, м. Чернігів

Гусак Ірина Віталіївна, викладач української мови та літератури Київського коледжу комп'ютерних технологій та економіки Національного авіаційного університету, м. Київ

Гутич Емілія Юріївна, вчитель української мови та літератури, заступник директора з навчально-виховної роботи Великолазівської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів, Ужгородський район, Закарпатська область

Даценко Віта Василівна, кандидат хімічних наук, доцент кафедри хімії Харківського національного автомобільно-дорожнього університету, м. Харків

Дем'янчик Катерина Федорівна, старший викладач кафедри базових і спеціальних дисциплін Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету, м. Київ

Денисевич Олена Вікторівна, кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри видавничої справи, редагування, основ журналістики та філології Житомирського державного університету імені І. Франка, м. Житомир

Диманов Богдан Володимирович, студент 1-го курсу автомобільного факультету Харківського національного автомобільно-дорожнього університету, м. Харків

Дідик Наталія Михайлівна, кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Кам'янець-Подільського національного університету імені І. Огієнка, м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область

Дунаєва Лариса Миколаївна, доктор політичних наук, професор, директор Інституту інноваційної та післядипломної освіти Одеського національного університету імені І. Мечникова, м. Одеса

Єгорова Лілія Михайлівна, кандидат хімічних наук, доцент кафедри хімії Харківського національного автомобільно-дорожнього університету, м. Харків

Єрємєєв Олександр Сергійович, кандидат політичних наук, старший викладач кафедри базових і спеціальних дисциплін Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету, м. Київ

Єфремова Олена Петрівна, кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри правових дисциплін Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Шевченка, м. Чернігів

Єщенко Марина Георгіївна, здобувач кафедри педагогіки вищої освіти Донбаського державного педагогічного університету, м. Слов'янськ, Донецька область

Жирська Галина Ярославівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної біології та методики навчання природничих дисциплін Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка, м. Тернопіль

Зінченко Світлана Володимирівна, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу андрагогіки Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих Національної академії педагогічних наук України, м. Київ

Зубрицька Ольга Адамівна, студентка 5-го курсу Житомирського державного університету імені І. Франка, м. Житомир

Іванова Тамара Вікторівна, доктор наук з державного управління, професор, проректор з навчальної та виховної роботи Національного авіаційного університету, м. Київ

Іванюк Інна Володимирівна, аспірант кафедри педагогіки Кам'янець-Подільського національного університету імені І. Огієнка, директор Тернопільського навчально-виховного комплексу «загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів-правовий ліцей № 2», м. Тернопіль

Ілліна Ольга Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та педагогічної майстерності Житомирського державного університету імені І. Франка, м. Житомир

Казмірчук Юлія Владиславівна, вчитель біології та екології, учитель-методист Авіакосмічного ліцею імені І. Сікорського Національного авіаційного університету, м. Київ

Калмикова Юлія Сергіївна, кандидат технічних наук, інженер Харківського гідрометеорологічного технікуму Одеського державного екологічного університету, м. Харків

Калюжка Наталія Сергіївна, доцент кафедри педагогіки Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Г. Сковороди, м. Переяслав-Хмельницький, Київська область

Караманов Олексій Владиславович, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної та соціальної педагогіки Львівського національного університету імені І. Франка, м. Львів

Карпенко Євгенія Миколаївна, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри англійської мови з методиками викладання в дошкільній і початковій освіті Житомирського державного університету імені І. Франка, м. Житомир

Катрич-Домалевська Людмила Олександрівна, вчитель історії загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів № 8, м. Житомир

Кашкарьова Людмила Ромуальдівна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Бердянського державного педагогічного університету, м. Бердянськ, Запорізька область

Козлова Наталія Миколаївна, заступник директора з навчально-виховної роботи Криворізького природничо-наукового ліцею, м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область

Кравець Ірина Теодорівна, кандидат фізико-математичних наук, доцент**,** учитель математики та інформатики Навчально-виховного комплексу «Школа-гімназія «Галицька», м. Львів

Кресан Ольга Дмитрівна, асистент кафедри загальної та практичної психології Ніжинського державного університету імені М. Гоголя, м. Ніжин, Чернігівська область

Кресан Тетяна Дмитрівна, старший викладач кафедри базових і спеціальних дисциплін Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету, м. Київ

Крещанова Світлана Леонідівна, викладач англійської мови Київського коледжу комп'ютерних технологій та економіки Національного авіаційного університету, м. Київ

Лаврова Алла Володимирівна, аспірант Інституту інформаційних технологій і засобів навчання Національної академії педагогічних наук України, м. Київ

Лазоренко Наталія Леонідівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов

Навчально-наукового Інституту міжнародних відносин Національного авіаційного університету, м. Київ

Левченко Фессалоніка Григорівна, кандидат педагогічних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу профільного навчання Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, м. Київ

Литвин Андрій Вікторович, доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу інновацій у професійній освіті Львівського навчально-наукового центру професійної освіти Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова, м. Львів

Лов'янова Ірина Василівна, доктор педагогічних наук, доцент кафедри математики та методики її навчання Криворізького педагогічного інституту державного вищого навчального закладу «Криворізький національний університет», м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область

Лозбина Альона Василівна, кандидат психологічних наук, магістр української філології, заступник директора з виховної роботи ліцею «Престиж», м. Київ

Максимчук Віра Борисівна, викладач вищої категорії, вчитель-методист Коледжу інформаційних технологій та землевпорядкування Національного авіаційного університету, м. Київ

Маліновська Тетяна Володимирівна, асистент кафедри дидактичної лінгвістики та літературознавства Житомирського державного університету імені І. Франка, м. Житомир

Марчук Галина Леонідівна, викладач вищої категорії, громадський директор Музею історії Коледжу інформаційних технологій та землевпорядкування Національного авіаційного університету, м. Київ

Муранова Наталія Петрівна, доктор педагогічних наук, професор, директор Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету, м. Київ

Муранов Андрій Сергійович, кандидат технічних наук, магістр, м. Київ

Муранов Олександр Сергійович, кандидат технічних наук, магістр, м. Київ

Нечерда Валерія Борисівна, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України, м. Київ

Нікогосян Ольга Олександрівна, кандидат політичних наук, доцент, директор Коледжу економіки та соціальної роботи Одеського національного університету імені І. Мечникова, м. Одеса

Одарченко Наталя Іванівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри математичного аналізу і методів оптимізації Сумського державного університету, м. Суми

Олександрук Ірина Володимирівна, викладач кафедри української мови та культури Навчально-наукового Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ

Омельченко Лідія Василівна, викладач кафедри базових і спеціальних дисциплін Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету, м. Київ

Опалюк Тетяна Леонідівна, кандидат педагогічних наук, асистент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Кам'янець-Подільського національного університету імені І. Огієнка, м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область

Ортеменка Євгенія Павлівна, кандидат медичних наук, доцент кафедри педіатрії та дитячих інфекційних хвороб Вищого державного навчального закладу «Буковинський державний медичний університет», м. Чернівці

Островська Людмила Іванівна, учитель біології та географії, заступник директора школи з навчально-виховної роботи Рокитнянської загальноосвітньої школа I–III ступенів № 2, смт. Рокитне, Київська область

Павлик Надія Павлівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та педагогічної майстерності Житомирського державного університету імені І. Франка, м. Житомир

Плужник Оксана Василівна, викладач кафедри педагогіки Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Г. Сковороди, м. Переяслав-Хмельницький, Київська область

Полющенко Ірина Вікторівна, завідувач навчально-методичним кабінетом Київського коледжу комп'ютерних технологій та економіки Національного авіаційного університету, м. Київ

Присяжнюк Галина Євгенівна, вчитель математики, заступник директора з навчально-виховної роботи спеціалізованої загальноосвітньої школа I–III ступенів з поглибленим вивченням інформатики № 17, м. Бердичів, Житомирська область

Проботюк Ольга Домініківна, вчитель української мови та літератури, заступник директора з навчально-методичної роботи загальноосвітньої школи I–III ступенів № 8, м. Житомир

Рахманов Віталій Олегович, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та психології професійної освіти Навчально-наукового Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ

Руденко Анастасія Федорівна, студентка ІІІ курсу філософського факультету Київського національного університету імені Т. Шевченка, м. Київ

Руденко Анна Федорівна, аспірантка кафедри політології та державного управління Донецького національного університету імені В. Стуса, м. Вінниця

Руденко Лариса Анатоліївна, кандидат педагогічних наук, провідний науковий співробітник відділу інновацій у професійній освіті Львівського навчально-наукового центру професійної освіти Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова, м. Львів

Руденко Федір Георгійович, викладач соціально-гуманітарних дисциплін Слов'янського коледжу Національного авіаційного університету, м. Слов'янськ, Донецька область

Свентицька Валентина Андріївна, старший викладач кафедри базових і спеціальних дисциплін Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету, м. Київ

Седляр Михайло Олегович, кандидат економічних наук, викладач кафедри управління, інформаційно-аналітичної діяльності та євроінтеграції Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова, м. Київ

Сергійчук Олена Миколаївна, кандидат історичних наук, доцент кафедри педагогіки Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Г. Сковороди, м Переяслав-Хмельницький, Київська область

Ситняківська Світлана Михайлівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та педагогічної майстерності Житомирського державного університету імені І. Франка, м. Житомир

Сіткар Віктор Ілліч, кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної психології Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка, м. Тернопіль

Сіткар Степан Вікторович, кандидат педагогічних наук, викладач кафедри машинознавства та транспорту Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка, м. Тернопіль

Смарчевська Людмила Василівна, викладач української мови та літератури Київського коледжу комп'ютерних технологій та економіки Національного авіаційного університету, м. Київ

Смовженко Людмила Григорівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри методики навчання іноземних мов та прикладної лінгвістики Інституту філології Київського національного університету імені Т. Шевченка, м. Київ

Тарасюк Василь Степанович, кандидат фізико-математичних наук, старший викладач кафедри базових і спеціальних дисциплін Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету, м. Київ

Тверда Раїса Петрівна, студентка 3-го курсу Житомирського державного університету імені І. Франка, м. Житомир

Ткаченко Маргарита Вікторівна, студентка 2-го курсу факультету соціально-психологічних наук та управління Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова, м. Київ

Трегубова Галина Миколаївна, викладач української мови та літератури Промислово-економічного коледжу Національного авіаційного університету, м. Київ

Триколенко Софія Тарасівна, старший викладач кафедри основ архітектури і дизайну Навчально-наукового інституту аеропортів Національного авіаційного університету, м. Київ

Тупікова Ганна Анатоліївна, здобувач кафедри педагогіки Київського національного університету імені Т. Шевченка, м. Київ

Федорова Ніна Федорівна, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник Інституту обдарованої дитини Національної академії педагогічних наук України, м. Київ

Франчук Тетяна Йосипівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки, педагогіки вищої школи та управління навчальним закладом Кам'янець-Подільського національного університету імені І. Огієнка, м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область

Фурса Любов Анатоліївна, практичний психолог Коледжу інформаційних технологій та землевпорядкування Національного авіаційного університету, м. Київ

Харицька Лариса Іванівна, учитель української мови та літератури середньої загальноосвітньої школи № 55, м. Київ

Харицька Світлана Василівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов і прикладної лінгвістики Навчально-наукового гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ

Хливнюк Микола Григорович, кандидат технічних наук, провідний науковий співробітник наукового центру Житомирського військового інституту імені С. Корольова, м. Житомир

Хоботова Еліна Борисівна, доктор хімічних наук, професор, завідувач кафедри хімії Харківського національного автомобільно-дорожнього університету, м. Харків

Хребет Валерій Григорович, кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри базових і спеціальних дисциплін Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету, м. Київ

Цура Оксана Степанівна, вчитель математики, директор навчально-виховного комплексу «Школа-гімназія «Галицька», м. Львів

Чепур Ольга Олексіївна, викладач англійської мови Київського коледжу комп'ютерних технологій та економіки Національного авіаційного університету, м. Київ

Черіпко Сергій Іванович, заступник директора з навчальної роботи Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету, м. Київ

Черкасова Лариса Валентинівна, заступник директора з навчально-виховної роботи Балабинського навчально-виховного комплексу «школа I–III ступенів-гімназія «Престиж», смт. Балабине, Запорізька область

Швець Іван Вікторович, аспірант кафедри матеріалознавства Луцького національного технічного університету, м. Луцьк

Швець Оксана Вікторівна, асистент кафедри педагогіки вищої школи Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Т. Шевченка, м. Кременець, Тернопільська область

Шевченко Віта Олександрівна, викладач української мови та літератури Промислово-економічного коледжу Національного авіаційного університету, м. Київ

Шостак Оксана Григорівна, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземних мов і прикладної лінгвістики Навчально-наукового Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ

Шуда Ірина Олександрівна, доктор фізико-математичних наук, доцент кафедри математичного аналізу і методів оптимізації Сумського державного університету, м. Суми

Ярицька Лідія Ігорівна, кандидат фізико-математичних наук, доцент Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, м. Львів

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ (НАУ)
ІНСТИТУТ ДОУНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ (ІДП)

ОГОЛОШУЄ НАБІР
учнів 10–11 класів на курси з підготовки до ЗНО та вступу до ВНЗ

з навчальних дисциплін: українська мова та література, історія України, основи журналістики, математика, біологія, англійська мова, фізика, хімія, географія, рисунок та композиція, основи програмування.

Форма навчання: щосуботня, вечірня, заочна (у дні шкільних канікул або з використанням технологій дистанційного навчання).

Термін навчання: 8 місяців (01.10. – 30.06.), 4 місяці (01.02. – 30.06.)

Слухачам, які успішно закінчили підготовчі курси ІДП і вступатимуть до НАУ на природничо-математичні та інженерно-технічні спеціальності (позначені*), до загального рейтингу додається до 10 балів.

Переваги навчання:

- якісна підготовка до ЗНО
- високі результати сертифікатів ЗНО
- фахове викладання дисциплін
- наявність навчально-методичного забезпечення
- рейтингова система оцінювання навчальних досягнень
- поглиблене вивчення дисциплін
- адаптація до навчання у ВНЗ
- різноманітні форми навчання
- додаткові бали до рейтингу вступника
- висока результативність вступу до ВНЗ
- гнучка система зарахування до НАУ
- професійна орієнтація
- допрофесійна підготовка
- профільне навчання
- викладання спецкурсів

Роботу підготовчих курсів організовано в м. Києві та регіонах України.

Перелік документів: ксерокопія паспорта (1, 2, 11 стор.) або свідоцтва про народження, 2 фото розміром 3х4 см, довідка та оригінал табеля з навчального закладу, ксерокопія паспорта та ідентифікаційного номера законного представника замовника освітніх послуг.

Заняття проводяться відповідно до чинних нормативних документів, робочих навчальних програм, адаптованих відповідно до вимог Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти та Українського центру оцінювання якості освіти.

Навчальний процес забезпечується педагогічними і науково-педагогічними працівниками кафедри базових і спеціальних дисциплін, а також висококваліфікованими фахівцями провідних кафедр НАУ.

Учням 10–11 класів ЗНЗ України на безоплатній основі пропонуються: екскурсії до Державного музею авіації, навчального ангару, Музею історії університету, кафедр та лабораторій, участь у Міжнародній конференції студентів та молодих учених «Політ», презентації НАУ на базі ЗНЗ, дні відкритих дверей, пробне ЗНО (для учнів 10 класу), участь у Літній школі, участь у Всеукраїнській олімпіаді НАУ з навчальних предметів, профорієнтаційне анкетування та консультування.

Якщо є бажання отримати якісну підготовку до ЗНО і стати студентом престижного ВНЗ, звертайтеся за адресою:

03058, м. Київ, пр-т. Космонавта Комарова, 1, корпус 8, кім. 610;
тел.: 406–74–04, 406–72–09, 406–73–11, 406–74–15, тел./факс: 497–52–84.
E-mail: idp@nau.edu.ua, idp2@nau.edu.ua,
Web-сторінка: www.idp.nau.edu.ua

Ліцензія МОН України АЕ № 636803 від 19.06.2015 р.

Перелік спеціальностей,
з яких здійснюється прийом на навчання за ступенем бакалавра
на основі повної загальної середньої освіти

- дизайн
- інформаційна, бібліотечна та архівна справа
- філологія (англійська мова)
- економіка (+)
- психологія
- соціологія
- міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії
- міжнародні економічні відносини
- журналістика
- облік і оподаткування
- фінанси, банківська справа та страхування
- менеджмент (+)
- маркетинг (+)
- підприємництво, торгівля та біржова діяльність (+)
- право
- міжнародне право
- екологія (+)
- прикладна фізика та наноматеріали *
- прикладна математика*
- інженерія програмного забезпечення (+)
- кібербезпека (+)
- авіаційна та ракетно-космічна техніка * (+)
- електроніка * (+)
- комп'ютерні науки та інформаційні технології
- комп'ютерна інженерія * (+)
- електроенергетика, електротехніка та електромеханіка *
- енергетичне машинобудування * (+)
- автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології * (+)
- метрологія та інформаційно-вимірювальна техніка*
- мікро- та наносистемна техніка *
- хімічні технології та інженерія * (+)
- біотехнології та біоінженерія *
- біомедична інженерія *
- телекомунікації та радіотехніка * (+)
- авіоніка * (+)
- видавництво та поліграфія *
- архітектура та містобудування
- будівництво та цивільна інженерія * (+)
- геодезія та землеустрій *
- соціальна робота
- туризм
- цивільна безпека
- авіаційний транспорт * (+)
- транспортні технології (на повітряному транспорті) * (+)

***** – природничо-математичні та інженерно-технічні спеціальності, на які під час участі у конкурсі за успішне закінчення підготовчих курсів додається до 10 балів;

за спеціальностями, що позначені (+), підготовка проводиться українською та англійською мовами.

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ В СИСТЕМІ ОСВІТИ: «ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД – ДОУНІВЕРСИТЕТСЬКА ПІДГОТОВКА – ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД»

Матеріали
ІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції
25 травня 2016 року

Підп. до друку 17.11.2016. Формат 60х84/8. Папір офс.
Офс. друк. Ум. друк. арк. 34,41. Обл.-вид. арк. 37,0.
Тираж 100 пр. Замовлення № 173-1.

Видавець і виготівник
Національний авіаційний університет
03680. Київ – 58, проспект Космонавта Комарова, 1

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру ДК № 977 від 05.07.2002